

OBLIGACIONO PRAVO

NOTEBOOK 2026

1. POJAM OBLIGACIONOG PRAVA

1. POJAM I ZNAČENJA

Izraz "obligaciono pravo" u pravnoj teoriji i praksi ima višestruko značenje. Na ispitu morate razlikovati sledeće aspekte:

- **Objektivno obligaciono pravo:** Deo materijalnog građanskog prava koji predstavlja skup ili sistem opštih pravnih normi koje regulišu obligacione odnose.
- **Subjektivno obligaciono pravo:** Konkretno pravo poverioca na određeno ponašanje dužnika (činidbu), koje je praćeno obavezom dužnika da tako postupi.
- **Naučna disciplina:** Grana prava koja proučava pravno uređenje obligacionih odnosa koristeći naučne metode.
- *Napomena:* U svakodnevnom govoru to je i naziv za nastavni predmet i ispit.

2. KLJUČNI POJMOVI (BITNI ELEMENTI)

Da bi se obligaciono pravo definisalo, neophodno je razumeti njegove konstitutivne elemente. **Ovo je najvažniji deo pitanja:**

- **Obligacija:**
 - To je pravo poverioca na određenu dužnikovu radnju (dugovanu činidbu).
 - Sadržina činidbe može biti: **davanje, činjenje, trpljenje ili propuštanje**.
 - Spram prava poverioca stoji obaveza dužnika da tu radnju izvrši.
- **Obligacioni odnos:**
 - To je **zajedništvo svih obligacija iz istog izvora** *in concreto* (u konkretnom slučaju).
 - *Primer:* Sve obaveze iz jednog konkretnog ugovora, iz jednog štetnog događaja ili jednog slučaja sticanja bez osnova.
 - Obligacioni odnos je širi pojam od obligacije – on po pravilu sadrži više pojedinačnih obligacija, a može sadržati i druga prava.

3. PREDMET REGULISANJA

• **Promet robe i usluga:** Obligaciono pravo pretežno uređuje promet vrednosti u društvu. Zbog toga se njegove ustanove najbolje razvijaju tamo gde je promet razvijen i načelno slobodan.

• **Faze odnosa:** Norme obligacionog prava regulišu ceo "životni ciklus" obligacije:

- Nastanak;
 - Pravna dejstva;
 - Obezbeđenje;
 - Modifikaciju (izmenu);
 - Prenos;
 - Gašenje (prestanak) obligacija.
- **Životna primena:** Iako deluje apstraktno, ono uređuje svakodnevna pitanja: od uslova za zaključenje i raskid ugovora, preko odgovornosti za štetu (npr. lekarska greška, šteta od deteta), do povraćaja dugova i obezbeđenja potraživanja.

4. IZVORI PRAVA (POZITIVNO PRAVO)

U našem pravnom sistemu, opšte norme obligacionog prava nalaze se u sledećim formalnim izvorima:

- Ustav;

- Potvrđeni međunarodni ugovori;
- Zakoni (ZOO kao *lex generalis*);
- Podzakonski akti;
- Opšti autonomni akti pravnih lica;
- Pravni običaji.

5. TERMINOLOGIJA (SINONIMI I RAZLIKE)

Na ispitu vas mogu pitati za sinonime naziva "obligaciono pravo".

• **Sinonimi:** Obavezno pravo, Tražbeno pravo, Dugovinsko pravo.

• **Zašto koristimo naziv "Obligaciono pravo"?**

◦ **Neutralnost:** Ne naglašava isključivo poziciju poverioca (kao izraz *tražbeno*) niti dužnika (kao izraz *dugovinsko*), već obuhvata odnos u celini.

◦ **Usklađenost sa propisima:** Ustav i zakoni (kao i sudska praksa) koriste izraz "obligacioni odnosi", pa je terminološki najdoslednije da se i grana prava tako zove.

2. FORMALNI IZVORI OBLIGACIONOG PRAVA U SRBIJI

1. POJAM I PODELA

Izvori prava su oblici u kojima se javljaju opšte pravne norme:

- **Formalni izvore:** Opšti pravni akti koji pravno obavezuju (Ustav, međunarodni ugovori, zakoni, podzakonski akti, autonomni akti i pravni običaji).
- **Faktori sa neformalnim uticajem:** Nemaju formalnu obaveznost, ali faktički oblikuju pravo (sudska praksa i pravna nauka).

2. FORMALNI IZVORI (POJEDINAČNA ANALIZA)

A) Ustav Republike Srbije Najviši pravni akt. U obligacionom pravu ima dvostruku ulogu:

• **Neposredno uređivanje:** Sadrži norme koje direktno stvaraju obligacione odnose (npr. punoletstvo sa 18 godina; pravo na naknadu štete koju nezakonitim radom prouzrokuje državni organ).

• **Interpretativna uloga:** Služi za tumačenje zakona.

◦ *Primer:* Kako Ustav propisuje da ratni zločini ne zastarevaju, to se tumači tako da ne zastareva ni pravo na naknadu štete proistekle iz tih dela (produženi rok zastarelosti).

B) Potvrđeni međunarodni ugovori

• **Uslov:** Moraju biti **ratifikovani** (pozakonjeni) da bi postali deo unutrašnjeg pravnog poretka.

• **Dejstvo:** Primenjuju se **neposredno** i imaju jaču snagu od zakona (ne smeju biti suprotni Ustavu).

• *Primer:* Bečka konvencija o međunarodnoj prodaji robe (1980).

C) Zakon

• **Osnovni izvor.**

• **Zakon o obligacionim odnosima (ZOO, 1978):** Ima status **lex generalis**. Primenjuje se na sve odnose koji nisu uređeni posebnim zakonima (kao što su Porodični zakon, Zakon o zaštiti potrošača i sl.).

◦ Usvojen je **30. marta 1978. godine** kao savezni zakon SFRJ, a stupio na snagu **1. oktobra 1978.**

◦ **Pravni kontinuitet:** Zakon je "nadživeo" državu u kojoj je nastao. Nakon raspada SFRJ, primenjivao se u SRJ, zatim u SCG, a od **2006. godine** važi kao zakon samostalne **Republike Srbije**.

• **Izmene i dopune:**

◦ **1993. godina ("Čišćenje"):** Zakon je očišćen od ideoloških termina socijalizma (samoupravljanje, društvena sredstva).

◦ **2020. godina:** Jedina novija izmena, tiče se forme punomoćja za poslove gde se traži javnobeležnički zapis (solemnizacija).

• **Obim:** Sadrži **1009 članova**.

• **Sistematika:** Podeljen je na dva dela:

◦ **Opšti deo:** Osnovna načela, nastanak obaveza (5 izvora: ugovor, šteta, sticanje bez osnova, posloводство bez naloga, jednostrana izjava), dejstva i prestanak.

◦ **Posebni deo:** Uređuje pojedinačne ugovore (prodaja, zajam, zakup, delo, itd.).

• **Karakteristike:**

◦ **Jedinstveno regulisanje:** Uređuje odnose i za fizička lica i za privredu (nema posebnog trgovačkog zakonika).

◦ **Jezik i tehnika:** Pisan je jasnim jezikom, po principu "jedna misao – jedna rečenica", bez komplikovanih upućujućih normi.

D) Autonomni izvori (Statutarno pravo)

• To su opšti akti pravnih lica (statuti, pravilnici, opšti uslovi poslovanja).

• **Dejstvo prema trećima:** Pravno lice je dužno da posluje u skladu sa njima. Međutim, ugovor zaključen suprotno statutu **ostaje na snazi**, osim ako je saugovornik bio **nesavestan** (znao ili morao znati za tu suprotnost). Smatra se da je morao znati ako su akti bili javno objavljeni (npr. u registru).

3. OBIČAJI KAO IZVOR PRAVA (KLJUČNA RAZLIKA)

Na ispitu morate razlikovati tri slična pojma:

1. Pravni običaj

• Društvena norma nastala dugotrajnim ponavljanjem uz svest o obaveznosti, koju je država sankcionisala (bilo upućivanjem u zakon, bilo kodifikacijom).

2. Dobri poslovni običaji (Trgovački običaji) i Uzanse

• **Dobri poslovni običaji:** Poslovna praksa ustaljena u prometu. ZOO nalaže stranama da postupaju u skladu sa njima. Koriste se za tumačenje ugovora, određivanje sporednih tačaka, itd.

• **Uzanse: Kodifikovani** (zapisani i sistematizovani) poslovni običaji koje je usvojio nadležni organ.

◦ *Primer:* **Opšte uzanse za promet robom (1954)**. Ranije su se primenjivale po automatizmu, a danas samo ako su ugovorene.

3. Dobri običaji (Boni mores) - PAŽNJA!

• **Definicija:** Ovo **nisu** poslovni običaji, već **moralni standardi društva**.

- **Funkcija:** Predstavljaju granicu autonomije volje. Ugovor protivan dobrim običajima (moralu) je ništav.

4. HIJERARHIJA PRIMENE NORMI (OVO SE PITA NA USMENOM)

ZOO uspostavlja sledeći redosled primene izvora prava:

1. **Prinudna zakonska norma** – Najjača snaga (ne može se isključiti ni ugovorom ni običajem).
2. **Ugovorna pogodba** – Autonomija volje stranaka.
3. **Dispozitivna zakonska norma** – Primenjuje se ako strane nisu drugačije ugovorile.
4. **Pravni običaj / Uzansa** – Nalaze se na začelju.

IZUZETAK (Inverzija): Ako su strane **izričito ugovorile** primenu poslovnog običaja ili uzanse, on tada ima prednost nad dispozitivnom zakonskom normom (penje se iznad tačke 3).

5. FAKTORI SA NEFORMALNIM UTICAJEM (NIJE FORMALNI IZVOR)

U srpskom pravu sudska praksa i nauka **nisu formalni izvori prava** (sudska presuda nema karakter precedenta i ne obavezuje u budućim slučajevima). Ipak, oni imaju **faktički uticaj**:

A) Sudska praksa

- **Način uticaja:** Snagom autoriteta i argumenata, a ne pravnom obavezom.
- **Instrumenti ujednačavanja:**
 - *Pravna shvatanja odeljenja Vrhovnog suda:* Formalno obavezuju samo veća tog odeljenja (interno), ali faktički utiču na niže sudove.
 - *Orijentacioni iznosi:* "Cenovnici" Vrhovnog suda za naknadu neimovinske štete koje sudovi prate radi ujednačenosti.
- **Specifičnost - ESLJP:** Praksa Evropskog suda za ljudska prava ima i **formalan uticaj** jer Ustav nalaže tumačenje ljudskih prava u skladu sa međunarodnim standardima, a postoji i mogućnost ponavljanja postupka.

B) Pravna nauka

- **Način uticaja:** Isključivo snagom **argumentacije**. Sud može prihvatiti naučni stav ako je ubedljiv (npr. uticaj teorije prof. Obrena Stankovića na definiciju neimovinske štete u zakonu i praksi).

6. ISTORIJSKI KONTEKST (RATIO LEGIS)

A) Period partikularizma (1918–1941)

- U Kraljevine Jugoslaviji postojalo je **šest pravnih područja**.
- U Srbiji se primenjivao **Srpski građanski zakonik (SGZ) iz 1844.** (rađen po uzoru na Austrijski ABGB).

B) Period pravne praznine (1946–1978)

- Godine 1946. donet je **Zakon o nevažnosti pravnih propisa**, kojim su ukinuti svi predratni zakoni.
- Stvorena je pravna praznina koju su sudovi popunjavali primenom pravnih pravila iz starih zakonika, pod dva uslova:
 1. Da postoji praznina (odnos nije uređen novim propisima);

2. Da staro pravilo nije suprotno novom ustavnom poretku.

- *Značaj:* Ovo je omogućilo sudovima da kroz praksu modernizuju pravo (npr. razvoj objektivne odgovornosti) pre donošenja ZOO.

C) Uloga "Skice" (1969)

- Profesor **Mihailo Konstantinović** je 1969. objavio "**Skicu za zakonik o obligacijama i ugovorima**".
- Iako Skica nikad nije bila formalni zakon, ona je **temelj ZOO-a** (sistematika, rešenja, terminologija).
- **Razlike ZOO i Skice:** ZOO je uži od Skice (ne sadrži ugovore poput poklona ili posluge) jer je Ustav iz 1974. ograničio saveznu nadležnost samo na promet roba i usluga. Takođe, ZOO je prihvatio subjektivnu koncepciju neimovinske štete (teorija Obrena Stankovića), odstupivši od Skice.

7. UZANSE KAO PRETEČA

- Pre ZOO-a, važile su **Opšte uzanse za promet robom (1954)**.
- *Promena režima:* Ranije su se uzanse primenjivale automatski ako nisu isključene. ZOO je to obrnuo: danas se primenjuju **samo ako su izričito ugovorene**.

8. POTREBA ZA REFORMOM (BUDUĆNOST)

- **Fragmentacija:** Potrošačko pravo se danas razvija kroz posebne zakone, van ZOO-a (za razliku od npr. Nemačke ili Hrvatske).
- **Kodifikacija:** Postojao je rad na Građanskom zakoniku (Prednacrt 2019), ali je komisija prestala sa radom.
- **Cilj:** Harmonizacija sa pravom EU i savremenim kretanjima (poput reforme francuskog prava 2016.).

3. POJAM PRAVNIH NAČELA

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA

- **Definicija:** Pravna načela su **najopštije pravne norme** jednog poretka. Ona su "pravila o pravilima" (meta-pravila).
- **Svrha:** Ona ne propisuju konkretna prava i obaveze (kao što to čine obična pravila), već postavljaju **okvir** za:
 - Tumačenje postojećih pravila.
 - Stvaranje novih pravila.
 - Popunjavanje pravnih praznina.
- **Evolucija:** Načela nisu vanvremenska; ona se razvijaju zajedno sa pravnim poretkom i svedoče o njegovim temeljnim vrednostima.

2. RAZLIKA IZMEĐU PRAVNOG PRAVILA I NAČELA (KLJUČNO ZA ISPIT)

Ovo je najvažniji teorijski deo pitanja. Razlike su logičke prirode:

A) Uslovi primene

- **Pravilo:** Propisuje uslove za svoju primenu ("ako se desi X, sledi Y"). Primenjuje se po principu "sve ili ništa".

- **Načelo:** Ne predviđa precizne uslove. Nalaže da se određena vrednost poštuje **u najvećoj mogućoj meri** u datim okolnostima.

B) Rešavanje sukoba (Konflikt normi)

- **Sukob pravila:** Rešava se **derogacijom** (jedno pravilo ukida drugo).
 - *Lex posterior derogat priori* (kasniji ukida raniji).
 - *Lex specialis derogat legi generali* (posebni ukida opšti).
- **Sukob načela:** Jedno načelo **ne ukida** drugo. Sukob se rešava **odmeravanjem (balansiranjem)** argumenata.
 - *Primer:* Sukob načela *autonomije volje* i načela *savesnosti i poštenja*. Sud procenjuje koje načelo u konkretnom slučaju preteže snagom argumenata, ali oba načela ostaju da važe u sistemu.

C) Izuzeci

- **Pravilo:** Može imati izuzetke (npr. ponuda je načelno neopoziva, ali ponuda potrošača je opoziva - izuzetak).
- **Načelo:** Nema izuzetke u strogom smislu. Ako jedno načelo prevagne, to ne znači da je drugo "izuzeto", već da je u toj situaciji manje težine.

3. VRSTE NAČELA U NAŠEM PRAVU (ZOO)

U zavisnosti od toga da li su zapisana u zakonu, razlikujemo:

A) Pozakonjena (izričita) načela u ZOO:

- Autonomija volje.
- Načelo savesnosti i poštenja.
- Načelo jednake vrednosti uzajamnih davanja.
- Zabrana prouzrokovanja štete (*Neminem laedere*).
- Dužnost ispunjenja obaveza.
- Zabrana zloupotrebe prava.

B) Logički izvedena (implicitna) načela: Nisu izričito navedena u članovima ZOO, ali se izvode tumačenjem drugih pravila ili ih sudovi primenjuju:

- **Načelo pravičnosti.**
- **Načelo pravne sigurnosti.**
- **Nemo auditur propriam turpitudinem allegans:** Niko se ne može pozvati na sopstvenu sramnu radnju (izvodi se iz pravila da sud neće vratiti ono što je dato po zabranjenom ugovoru ako je strana nesavesna).
- **Venire contra factum proprium:** Zabrana protivrečnog postupanja.

C) Tehnička načela zakonodavca:

- Načelo jedinstvenog regulisanja (ZOO važi i za civile i za trgovce).
- Načelo dispozitivnosti (norme se primenjuju ako strane nisu drugačije ugovorile).

4. DEJSTVA I OGRANIČENJA (PROBLEM SANKCIJE)

- **Nedostatak sankcije:** Pravno načelo po svojoj prirodi **ne propisuje sankciju** za svoje kršenje (npr. načelo zabranjuje štetu, ali ne kaže kolika je kazna - to rade posebna pravila).
- **Primena na sudu:** Zbog opštosti i nedostatka sankcije, sudovi u Srbiji **nikad ili gotovo nikad ne presuđuju SAMO na osnovu načela**.
 - *Rizik:* Presuđivanje samo na osnovu načela bi ugrozilo pravnu sigurnost.
 - *Pravilna upotreba:* Sudovi koriste načela za:

1. **Tumačenje** nejasnih ugovornih odredbi ili zakonskih normi.
2. **Popunjavanje pravnih praznina.**
3. **Vrednovanje** (evaluaciju) drugih pravila.

4. NAČELO AUTONOMIJE VOLJE

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA

- **Definicija (ZOO):** Strane u obligacionim odnosima su **slobodne**, u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja, da svoje odnose urede po svojoj volji.
- **Status:** U našem pravu ovo nije samo teorijski koncept, već **pozakonjeno opšte pravno načelo**.
- **Širi kontekst:** Iako važi u celom građanskom pravu (kao privatna autonomija), najširi domašaj ima u obligacionom pravu (gde su norme pretežno dispozitivne), dok je u drugim granama (nasledno, porodično) češće ograničeno.

2. SADRŽINA I MANIFESTACIJE (TRI OBLIKA)

Autonomija volje se u obligacionom pravu ispoljava kroz tri ključne slobode:

A) Sloboda ugovaranja Ovo je najvažniji aspekt i obuhvata tri pod-slobode:

1. Sloboda subjekta da odluči **da li će stupiti** u obligacioni odnos (npr. da li želi da zaključi ugovor).
2. Sloboda **izbora saugovornika** (s kim će zaključiti ugovor).
3. Sloboda **uređenja sadržine** odnosa (zajedno sa saugovornikom određuju prava, obaveze, uslove, rokove, sredstva obezbeđenja, nadležnost suda itd.).

B) Sloboda forme (Konsensualizam)

- Ugovori se zaključuju **solo consensu** (prostim saglasnošću volja).
- Izbor forme je načelno slobodan, osim ako zakon ne nalaže drugačije ili se strane same ne dogovore.

C) Dispozicija subjekta

- Sloboda subjekta da odluči da li će svoje pravo **vršiti**, da li će njime **raspolagati** (npr. ustupiti ga, oprostiti dug) i da li će tražiti **sudsku zaštitu**.

3. OGRANIČENJA AUTONOMIJE VOLJE (KLJUČNO ZA ISPIT)

Sloboda nikada nije apsolutna. Granica jedne slobode je jednaka sloboda drugoga. Zakon postavlja **tri opšte granice** unutar kojih se volja mora kretati:

1. Prinudni propisi (Ius cogens)

- To su imperativne norme Ustava, zakona i međunarodnih ugovora čija se primena ne može isključiti voljom stranaka.
- **Primeri ograničenja:**
 - *Obaveza zaključenja ugovora:* Osiguranje vozila, osiguranje putnika u javnom prevozu.
 - *Ograničenje izbora partnera:* Pravo preče kupovine, obaveza javnih službi da pruže uslugu svima pod jednakim uslovima.
 - *Ograničenje forme:* Zahtev pismene forme za promet nepokretnosti (konstitutivna forma).
 - *Kontrola cena:* Državno određivanje cena lekova, hleba ili energenata.

2. Javni poredak (Ordre public)

- Skup temeljnih političkih, ekonomskih i moralnih principa na kojima počiva društvena zajednica (ustavna načela, ljudska prava, sigurnost prometa). To su vrednosti kojima ugovorne strane ne smeju protivrečiti.

3. Dobri običaji (Boni mores)

- **Definicija:** Moralni standardi društva, duboko uvrežena shvatanja sredine čija je obaveznost očigledna. Služe kao "moralni korset" prava.

- **Razlika (PAŽNJA):** Ne mešati ih sa *poslovnim običajima/uzansama* (koji su tehnička pravila struke). Dobri običaji su etička kategorija.

Dodatno ograničenje: Voljno ograničenje (kada strane same sebi ograniče slobodu, npr. predugovorom).

4. DEJSTVA I SANKCIJA

- **Sankcija:** Ugovor (ili odredba ugovora) koji pređe granice prinudnih propisa, javnog poretka ili dobrih običaja je **ništav (apsolutna ništavost)**.

- **Uloga suda:** Sud pazi na ništavost po službenoj dužnosti, vodeći računa o savesnosti strana i značaju povređenog dobra.

5. ODNOS SA DRUGIM NAČELIMA

- **Protivteža:** Glavna protivteža autonomiji volje je **načelo savesnosti i poštenja**. Ono služi za "moralizaciju" prava i sprečava zloupotrebe slobode u uslovima ekonomske nejednakosti.

- **Tumačenje:** Autonomija volje je polazna tačka za tumačenje nejasnih ugovora (istražuje se zajednička namera stranaka).

5. NAČELO SAVESNOSTI I POŠTENJA

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA (POZITIVNO PRAVO - ZOO)

- **Zakonski status:** Prema Zakonu o obligacionim odnosima (ZOO), ovo je **osnovno i opšte pravno načelo** koje važi za celokupno obligaciono pravo.

- **Obuhvat:** Njegov domašaj je univerzalan u okviru obligacija:

- Važi za **sve učesnike** (fizička i pravna lica).

- Važi za **sve vrste obligacija** (ne samo za ugovore, već i za naknadu štete, sticanje bez osnova, poslovodstvo bez naloga).

- Važi u **svim fazama:** od pregovora i zasnivanja odnosa, preko ostvarivanja prava, do ispunjenja obaveza.

- **Funkcija:** Služi kao **protivteža načelu autonomije volje**. Ono ograničava sebičnost stranaka i postavlja etičke standarde ponašanja (lojalnost, pouzdanost, obzirnost).

2. SADRŽINA NAČELA (ŠTA ONO NALAŽE?)

Iako je pojam "kauchuk" (fleksibilan), u pravnoj teoriji i praksi podrazumeva sledeće dužnosti:

- **Lojalnost:** Vođenje računa o interesima druge strane (ne na sopstvenu štetu, već u smislu saradnje).

- **Zaštita poverenja:** Opravdana vera da će se druga strana ponašati dosledno i pošteno.

- **Zabrana kontradiktornosti:** *Venire contra factum proprium* (zabrana da se ponašate suprotno svojim ranijim postupcima/rečima).

3. PRIMENA I DEJSTVA (KAKO SUD SUDI PO OVOM NAČELU?)

Zbog svoje opštosti, sudovi u Srbiji **nikada ili gotovo nikada ne presuđuju SAMO na osnovu ovog načela**, jer bi to ugrozilo pravnu sigurnost. Njegova primena je trostruka:

1. **Interpretativna funkcija:** Služi za **tumačenje nejasnih ugovornih odredbi** i zakonskih normi (traži se smisao koji odgovara poštenom prometu).
2. **Korektivna funkcija:** Ograničava vršenje prava (sprečava zloupotrebu).
3. **Dopunska funkcija:** Popunjava pravne praznine.

Napomena o sankciji: Samo načelo **ne propisuje sankciju**. Sankcije (poput ništavosti ili naknade štete) proizlaze iz konkretnih pravila koja operacionalizuju ovo načelo.

4. ODNOS SA NAČELOM PRAVIČNOSTI (ČESTO PITANJE)

Ne smete poistovetiti ova dva pojma:

- **Pravičnost:** Je "pravda individualnog slučaja". Ona nalaže da sud uzme u obzir specifične okolnosti konkretnog slučaja (subjektivno stanje).
- **Savesnost i poštenje:** Tiče se **međusobnog tretmana** učesnika (objektivizirani standard ponašanja – kako bi postupio lojalan čovek).

5. KONKRETIZACIJA U ZOO (PRIMERI ZA ISPIT)

ZOO sadrži brojna pravila koja su direktna primena ovog načela. Na ispitu navedite bar 3-4 primera:

- **Promenjene okolnosti (*Rebus sic stantibus*):** Sud može raskinuti ili izmeniti ugovor ako se okolnosti promene, rukovodeći se načelima poštenog prometa. Odricanje od ovog prava unapred je ništavo ako je protivno načelu savesnosti.
- **Tumačenje ugovora:** Nejasne odredbe se ne tumače doslovno, već prema zajedničkoj nameri i načelima ZOO.
- **Uslov:** Smatraće se da je uslov ostvaren (iako nije) ako je njegovo ostvarenje sprečila strana protivno načelu savesnosti i poštenja.
- **Proširenje odgovornosti:** Ništava je odredba o proširenju odgovornosti dužnika ako je u suprotnosti sa ovim načelom.
- **Prividnost ugovora:** Ne može se isticati prema trećem **savesnom** licu.
- **Zabrana monopola:** ZOO zabranjuje stvaranje i iskorišćavanje monopolskog položaja (derivira iz ovog načela), mada je to danas primarno materija prava konkurencije.

6. NAČELO JEDNAKE VREDNOSTI UZAJAMNIH DAVANJA

1. POJAM I DEFINICIJA (POZITIVNO PRAVO - ZOO)

- **Zakonska definicija:** U zasnivanju dvostranih ugovora strane polaze od načela jednake vrednosti uzajamnih davanja.
- **Suština:** Ono što jedan ugovornik obeća ili da, treba da vredi onoliko koliko dobija zauzvrat (ekvivalentnost).
- **Značenje jednakosti:** Ne traži se apsolutna matematička jednakost ili istovetnost, već **srazmernost (ujednačenost)** davanja.

◦ *Napomena:* Zanemarljiva ili neznatna nesrazmera prema shvatanjima poštenog prometa ne smatra se povredom načela.

2. DOMAŠAJ I OGRANIČENJA PRIMENE

Zakonodavac je ograničio primenu ovog načela na specifične vrste ugovora:

- **Samo dvostrano obavezni ugovori:** Odnosi se na poslove gde obe strane imaju obaveze, jer je obaveza jedne strane osnov (kauza) obaveze druge.
- **Samo teretni ugovori:** Načelo se **ne primenjuje na dobroćine ugovore** (npr. poklon). Kod njih strane svesno žele da korist ostvari samo jedna strana, pa nema smisla govoriti o ekvivalentnosti.
- **Isključenje voljne nesrazmere:** Načelo nije povređeno ako strane svesno i voljno ugovore nesrazmeru (pristaju da jedna dobije više), pod uslovom da nisu ispunjeni uslovi za zelenaški ugovor.

3. UTVRĐIVANJE VREDNOSTI

Kako sud procenjuje da li su davanja jednaka?

- Koristi se **objektivno merilo:** Porede se **tržišne vrednosti** uzajamnih činidbi.
- Uzimaju se u obzir i sva sporedna prava i obaveze vezane za glavnu činidbu.

4. KONKRETIZACIJA U ZOO (INSTITUTI KOJI ŠTITE NAČELO)

Načelo ekvivalentnosti nije samo deklaracija, već se štiti kroz konkretne zakonske institute. Na ispitu obavezno nabrojte sledeće:

- **Prekomerno oštećenje** (*Laesio enormis*): Kada postoji očigledna nesrazmera u vreme zaključenja ugovora.
- **Zelenaški ugovor:** Kada se koristi nužda ili neiskustvo druge strane za nesrazmernu korist.
- **Raskid ili izmena zbog promenjenih okolnosti** (*Rebus sic stantibus*): Kada naknadno dođe do poremećaja ekvivalentnosti.
- **Odgovornost za materijalne i pravne nedostatke:** Saniranje poremećene ravnoteže.
- **Raskid zbog neispunjenja.**
- **Tumačenje ugovora:** Nejasne odredbe u teretnim ugovorima tumače se u smislu kojim se ostvaruje pravičan odnos uzajamnih davanja.

5. SANKCIJA ZA POVREDU NAČELA

Ovo je ključni deo odgovora. Samo načelo **nema jedinstvenu sankciju**.

- **Princip legaliteta sankcije:** Povreda načela izaziva pravne posledice **samo u slučajevima koji su izričito zakonom određeni**.
- **Uloga suda:** Sud ne može raskinuti ugovor ili ga poništiti "tek tako" samo zato što davanja nisu jednaka. Sud mora utvrditi da li su ispunjeni posebni uslovi nekog od gore navedenih instituta (npr. posebni uslovi za prekomerno oštećenje).
- **Vrste posledica:** U zavisnosti od konkretnog instituta, posledica može biti: ništavost, rušljivost, raskid ugovora, naknada štete ili odbijanje primene nepravičnih opštih uslova poslovanja.

7. NAČELO DUŽNOSTI ISPUNJENJA OBAVEZA

1. POJAM I DOMAŠAJ (POZITIVNO PRAVO - ZOO)

- **Definicija:** Strana u obligacionom odnosu dužna je da izvrši svoju obavezu i odgovorna je za njeno ispunjenje.
- **Univerzalnost:** Ovo načelo važi za **sve obligacije**, bez obzira na njihov izvor (ugovor, prouzrokovanje štete, sticanje bez osnova itd.).
- **Odgovornost:** Dužnik za povredu bilo koje obaveze odgovara **svom svojom imovinom**.

2. ODNOS PREMA NAČELU *PACTA SUNT SERVANDA* (PRAVNA PRIRODA)

- **Razlika:** Naše zakonsko načelo je **višeg reda i opštije** od starog pravila *Pacta sunt servanda* (ugovori se moraju poštovati).
- **Objašnjenje:** Dok *Pacta sunt servanda* važi samo za ugovore ("ugovor je zakon za stranke"), načelo dužnosti ispunjenja u ZOO nalaže ispunjenje baš **svake pravne obaveze**, a ne samo ugovorne.
- **Sistematika ZOO:** Zato ZOO ne sadrži poseban odeljak o "ugovornoj odgovornosti", već to uređuje u delu "Dejstva obaveza" – jer se pravila o odgovornosti primenjuju na kršenje bilo koje obligacije.

3. STANDARDI PONAŠANJA (PAŽNJA)

ZOO propisuje **kako** dužnik mora ispunjavati obavezu, u zavisnosti od svog statusa:

- **Pažnja dobrog privrednika:** Standard za obligacione odnose u privredi.
- **Pažnja dobrog domaćina:** Standard za ostale (građanske) odnose.
- **Pažnja dobrog stručnjaka (Povećana pažnja):** Kada strana izvršava obavezu iz svoje profesionalne delatnosti. Mora postupati prema **pravilima struke i običajima**.

4. OBAVEZE POVERIOCA

Načelo obavezuje i poverioca, ne samo dužnika:

- Dužan je da se uzdrži od postupaka koji bi otežali ispunjenje dužnikove obaveze.
- Ne sme stvarati nesrazmeran teret ili nepotrebne poteškoće dužniku.

5. PRESTANAK OBAVEZE (GAŠENJE)

- **Pravilo:** Obaveza se gasi samo **saglasnošću volja** strana ili na osnovu **zakona**.
- **Zabrana jednostranosti:**
 - Dužnik ne može sam proglasiti da se ne smatra vezanim.
 - Poverilac ne može jednostrano otpustiti dužnika duga ako se dužnik s tim ne slaže (jer i dužnik može imati interes da ispuni obavezu).

6. IZUZECI (KADA PRINCIP NIJE APSOLUTAN)

Strogo pravilo da se obaveze moraju ispuniti "kako glase" ublaženo je određenim institutima:

- **Promenjene okolnosti (*Rebus sic stantibus*):** Omogućava raskid ili izmenu ako ispunjenje postane preterano teško zbog okolnosti koje nisu postojale u vreme zaključenja (balans sa načelom savesnosti i poštenja).
- **Raskid zbog neispunjenja:** Ako druga strana ne ispuni svoju obavezu.
- **Raskid zbog nedostataka:** Fizički ili pravni nedostaci ispunjenja.

8. POJAM I PRAVNE OSOBINE OBLIGACIJE

1. POJAM I DEFINICIJA

Obligacija je **pravni odnos** između dve strane na osnovu koga je jedna strana (**poverilac**) ovlašćena da od druge strane (**dužnika**) zahteva određeno ponašanje (**činidbu**), a druga strana je dužna da to ispuni.

- **Dve strane iste medalje:** Izraz "obligacija" označava celovit odnos. Gledano iz ugla poverioca, to je **potraživanje** (tražbina). Gledano iz ugla dužnika, to je **dug** (obaveza).
- **Pravna veza (*Vinculum iuris*):** To nije samo moralna dužnost, već odnos uređen pravom i zaštićen državnom prinudom.

2. BITNI ELEMENTI OBLIGACIJE

Da bi obligacija postojala, moraju postojati sledeći elementi:

• Subjekti:

- **Poverilac (aktivna strana):** Nosilac prava potraživanja.
- **Dužnik (pasivna strana):** Nosilac obaveze. Na svakoj strani mora biti bar jedno lice.

• Predmet (Činidba/Prestacija):

 Ponašanje koje dužnik duguje. Može se sastojati u:

- **Davanju** (*dare*)
- **Činjenju** (*facere*)
- **Propuštanju/Uzdržavanju** (*non facere*) – od onoga na šta bi inače imao pravo.
- **Trpljenju** (*pati*) – onoga što inače ne bi morao da trpi.

• Pravni osnov (Izvor):

 Zakonom utvrđena činjenica iz koje nastaje (ugovor, prouzrokovanje štete, sticanje bez osnova, nezvano vršenje tuđeg posla, jednostrana izjava volje).

3. PRAVNA PRIRODA: DUG I ODGOVORNOST

Ovo je ključno teorijsko pitanje koje objašnjava suštinu prinude u obligacionom pravu.

A. Unitarni pojam (Pozitivno pravo - ZOO)

- U savremenom pravu, dug i odgovornost su **spojeni**.
- **Pravilo:** Dužnik za ispunjenje obaveze odgovara **celokupnom svojom imovinom**. Poverilac se naplaćuje iz imovine, a ne na ličnosti dužnika.

B. Dualističko shvatanje (Teorija)

- Korisno za analizu specifičnih situacija. Razdvaja **dug** (*Schuld* - obaveza da se ispuni) i **odgovornost** (*Haftung* - podložnost prinudnoj naplati).
- *Ratio legis (Istorija):* U rimskom pravu, odgovornost je prvo bila lična (vezivanje telom), a tek kasnije imovinska.

4. DEJSTVA I RAZLIKA "PRAVO vs. ZAHTEV"

Moraš razlikovati trenutak nastanka obaveze od trenutka kada ona postaje utuživa:

- **Pre dospeća:** Poverilac ima **pravo** na činidbu (može je primiti ako dužnik dobrovoljno plati), ali nema pravo da je zahteva prinudno.
- **O dospeću:** Poverilac stiče **obligacionopravni zahtev** (pravo na tužbu/prinudno ispunjenje). Tek tada može tražiti od dužnika da izvrši obavezu.

5. SPECIFIČNOSTI I IZUZECI (Dualizam u praksi)

Iako je pravilo da dug i odgovornost idu zajedno, postoje važni izuzeci koje moraš znati za visoku ocenu:

- **Dug bez odgovornosti (Prirodne obligacije):** Pravno valjana obaveza (dug postoji), ali poverilac nema pravo na tužbu (nema odgovornosti). Primer: Zastareli dug.
- **Odgovornost bez duga:** Lice odgovara za tuđu obavezu iako samo ne duguje činidbu. Primer: **Jemac** ili **zalogodavac** koji je dao stvar za tuđi dug.
- **Ograničena odgovornost:** Postoji i dug i odgovornost, ali samo do određenog iznosa. Primer: **Naslednik** odgovara za dugove ostavioca samo do visine vrednosti nasledene imovine.
- **Dužnost u sopstvenom interesu:** Obaveza naspram koje ne stoji poverilac (npr. pregled stvari od strane kupca). Sankcija nije tužba, već gubitak sopstvenog prava (prekluzija).

6. OBJEKTIVIZACIJA OBLIGACIJE

- Danas je obligacija **imovinska vrednost** (objektivan ekonomski pojam), odvojiva od ličnosti.

- **Posledica:** Obligacije su **prenosive** (mogu se ustupati, zalagati, nasleđivati), za razliku od ranijeg shvatanja gde su bile strogo vezane za ličnost.

OBLIGACIJA I OBLIGACIONI ODNOS

1. POJAM I DEFINICIJA (Dihotomija)

Potrebno je praviti jasnu razliku između užeg i šireg značenja:

- **OBLIGACIJA (u užem smislu):** To je pojedinačno pravo poverioca na **jednu određenu dužnikovu radnju** (činidbu), spram koje stoji obaveza dužnika da tu radnju izvrši.
 - Ona se uvek odnosi na **jedan predmet** (davanje, činjenje, trpljenje ili propuštanje).
 - *Sinonim:* U ovoj konstrukciji, obligacija je zajedničko ime za **dug i potraživanje**.
- **OBLIGACIONI ODNOS (u širem smislu):** To je **zajedništvo (skup) svih obligacija** koje proističu iz istog izvora *in concreto* (iz istog ugovora, istog štetnog događaja itd.).
 - To je „krovni“ pravni okvir koji obuhvata sve pojedinačne obaveze strana.

2. BITNI ELEMENTI I RAZLIKE

Razliku najlakše pamtiš kroz strukturu i subjekte:

A. Sadržina

- **Obligacija:** Sadrži samo jednu činidbu (npr. obavezu prodavca da preda stvar).
- **Obligacioni odnos:** Sadrži više obligacija, ali i **sporedna prava** koja nastaju samom činjenicom stupanja u odnos.
 - *Dodatna prava u odnosu:* Pravo na raskid ugovora, pravo na zateznu kamatu, ugovorna kazna, zaloga, dužnost obaveštavanja, prigovori.

B. Subjekti (Uloge strana)

- **U obligaciji:** Uloge su fiksne i isključive. Na poverilačkoj strani je subjekt koji **samo potražuje**, a na dužničkoj onaj koji **samo duguje**.
- **U obligacionom odnosu:** Odnos je složen i uzajaman. Učesnici se najčešće nalaze **istovremeno u ulozi poverioca i dužnika**.
 - *Primer (Ugovor o prodaji):* Prodavac je dužnik (predaja stvari) ali i poverilac (isplata cene). Kupac je dužnik (isplata cene) ali i poverilac (predaja stvari). Obojica su u istom obligacionom odnosu, ali su nosioci različitih obligacija.

3. PRAVNA PRIRODA I ZNAČAJ RAZLIKOVANJA

Zašto je ovo bitno za pozitivno pravo?

- **Promena subjekata (Cesija vs. Ustupanje ugovora):**
 - Ako se ustupa samo potraživanje (cesija) ili preuzima dug, menja se subjekt u **jednoj obligaciji**, dok obligacioni odnos opstaje sa prvobitnim stranama (npr. stari dužnik i dalje može raskinuti ugovor).
 - Ako se ustupa **ugovor**, treće lice stupa u čitav **obligacioni odnos** i preuzima kompletan pravni položaj (sva prava i obaveze).
- **Kvalifikacija ugovora:** Pravna priroda ugovora (da li je prodaja, poklon ili razmena) može se utvrditi tek sagledavanjem celog obligacionog odnosa (totaliteta prava i obaveza), a ne posmatranjem jedne izolovane obligacije.

4. POZITIVNO PRAVO SRBIJE (ZOO)

- **Terminologija ZOO:** Naš Zakon o obligacionim odnosima dosledno koristi izraz "**obligacioni odnos**". Reč "obligacija" (u smislu pojedinačne obaveze) se u tekstu zakona ne koristi kao termin.

- *Napomena za ispit:* Iako ZOO koristi širi pojam, teorija insistira na razlikovanju radi preciznosti.

5. SPECIFIČNOSTI I IZUZECI

- **Jednostrani odnosi:** Da li obligacioni odnos može činiti samo jedna obligacija?

- Neki autori navode primere poput **prouzrokovanja štete** ili **beskamatnog zajma** (ako se shvati kao realan ugovor).

- *Kritika:* Čak i tu najčešće postoje sporedne obaveze (npr. naknada štete zbog materijalnih nedostataka kod zajma), pa je odnos ipak složen.

- *Zaključak:* Ako bi se odnos sastojao samo od jedne obligacije, razlika između ova dva pojma bi se izgubila.

SUBJEKTI OBLIGACIJE

1. POJAM I DEFINICIJA

Svaka obligacija je pravni odnos koji nužno mora imati svoje subjekte. Subjekti mogu biti:

- **Fizička lica**

- **Pravna lica**

U našem pravu važi **načelo jedinstvenog regulisanja**: pravila ZOO se primenjuju bez obzira na to da li je odnos nastao između dva fizička lica, dva pravna lica ili kombinovano.

2. STRANE U OBLIGACIJI (Bitni elementi)

Obligacija uvek ima tačno **dve strane** i one su funkcionalno podeljene:

- **Poverilačka strana (Aktivna):**

- Ima **pravo** na činidbu (subjektivno pravo).

- Ovlašćena je da primi ispunjenje, a od dospeća ima pravo da **zahteva** ispunjenje (prinudnim putem).

- **Dužnička strana (Pasivna):**

- Tereti je **dug** (obaveza).

- Dužna je da nešto da, učini, propusti ili trpi.

Pravilo: Na svakoj strani mora postojati **bar jedan subjekt**. Mesto ne može biti upražnjeno.

3. ODREĐENOST I ODREĐIVOST SUBJEKATA

Da li moramo znati "ime i prezime" u trenutku nastanka ugovora?

- **Pravilo:** Subjekti su najčešće određeni u trenutku nastanka obligacije.

- **Izuzetak (Odredivost):** Subjekt ne mora biti određen, dovoljno je da bude **odrediv**.

- To znači da u trenutku nastanka postoje **parametri** na osnovu kojih će se identitet utvrditi kasnije.

- **Uslov:** Subjekt mora postati potpuno određen najkasnije u trenutku **dospeća** obaveze, jer se obligacija ne može ispuniti dok se ne zna ko su subjekti.

Primeri odredivosti:

- *Hartije od vrednosti na donosioca* (poverilac je svaki savesni pribavilac).

- *Blanko cesija* (ustupilac ostavlja prazno mesto da se upiše novi poverilac).

- *Ugovor u korist trećeg lica* (npr. "poveriočevo dete koje prvo završi fakultet").

4. MNOŽINA SUBJEKATA

Iako postoje dve strane, na svakoj strani može biti **više lica** (npr. dva dužnika i jedan poverilac). Zavisno od odnosa među njima, obligacija može biti:

- **Podeljena obligacija:** Svaki dužnik duguje samo svoj deo (pro rata). Moguća je samo ako je predmet **deljiv**.

- **Solidarna obligacija:**

- *Pasivna:* Poverilac može tražiti **ceo iznos** od bilo kog dužnika.
- *Aktivna:* Bilo koji poverilac može naplatiti sve.
- Moguća je i kod nedeljivih predmeta.

5. PRESTANAK I NEMOGUĆNOST (Konfuzija)

Jedno lice **ne može** istovremeno biti i dužnik i poverilac iste obaveze (npr. ne možeš sam sebe tužiti).

- **Konfuzija (Sjedinjenje):** Ako se uloge poverioca i dužnika steknu u istom licu, obligacija **prestaje po sili zakona** (automatski se gasi).

- **Primeri:**

- Dužnik nasledi poverioca (ili obrnuto).
- Spajanje (fuzija) dva privredna društva koja su imala međusobni dug.
- Poverilac ustupi potraživanje dužniku.

6. TEORIJSKA NAPOMENA (Pravna vs. Etička dužnost)

Zašto ne možemo imati pravnu obavezu prema sebi?

- To je pitanje etike, a ne prava.
- Prema Kantu, postoje "savršene dužnosti prema sebi" (npr. ne izvršiti samoubistvo), ali one nemaju drugu stranu koja to može utužiti.
- **Samo dužnosti prema drugima** podležu pravnoj sankciji i prinudnom izvršenju.

PREDMET OBLIGACIJE

1. POJAM I DEFINICIJA

Predmet obligacije je ono što dužnik treba da učini da bi se obligacija ugasila ispunjenjem. To je radnja na koju se dužnik obavezao i čijim izvršenjem se on oslobađa, a poverilac namiruje.

- **Sinonimi:** U pravnoj teoriji koriste se izrazi **činidba** ili **prestacija** (*praestatio*).
- **Ključna distinkcija (Trik pitanje):** Predmet obligacije **nije stvar**, već **dužnikovo ponašanje** povodom te stvari.

- *Primer:* Kod kupoprodaje, predmet obligacije nije automobil (to je *objekat* obaveze), već **predaja** automobila (akt davanja).

2. VRSTE PREDMETA (SADRŽINA ČINIDBE)

Predmet svake obaveze sastoji se u određenom ponašanju koje se klasifikuje na četiri osnovna vida:

- **Davanje (Dare):** Podrazumeva predaju neke stvari poveriocu ili trećem licu.
 - Cilj može biti prenos svojine (prodaja, poklon), davanje na upotrebu (zakup) ili čuvanje (ostava).

- **Činjenje (*Facere*):** Podrazumeva dužnikovo aktivno delanje, preduzimanje radnje ili izvršenje posla. Može biti:

- **Obaveza sredstva:** Dovoljno je preduzeti radnju određenog kvaliteta, bez obzira na ishod.

- **Obaveza rezultata:** Obaveza nije ispunjena dok se ne postigne određeni cilj.

- **Nečinjenje (*Non facere*):** Pasivno ponašanje; uzdržavanje od radnje koju bi dužnik inače imao pravo da preduzme (npr. da ne podigne sprat na kući).

- **Trpljenje (*Pati*):** Poseban vid nečinjenja koji podrazumeva **tolerisanje** tuđeg (poveriočevog) činjenja i izostanak dužnikove reakcije.

Napomena: Davanje i činjenje su **pozitivne obaveze** (aktivno delanje), dok su nečinjenje i trpljenje **negativne obaveze**.

3. BITNI ELEMENTI / USLOVI (Za nastanak obligacije)

Da bi obligacija mogla punovažno da nastane, njen predmet (činidba) mora kumulativno ispuniti tri uslova. Predmet mora biti:

1. **Moguć:** Ponašanje mora biti objektivno moguće.

2. **Dopušten:** Ne sme biti protivan imperativnim propisima, javnom poretku i dobrim običajima.

3. **Određen ili odrediv:** Mora se znati šta se tačno duguje ili moraju postojati parametri za utvrđivanje.

Ako nedostaje bilo koji od ovih svojstava, obaveza ne može nastati.

Sistematika ZOO (Napomena): Iako se ovo odnosi na sve obligacije, ZOO ova pravila propisuje u delu o **ugovorima** kao opšte uslove za zaključenje ugovora, ali se ona primenjuju univerzalno.

4. PRAVNA PRIRODA

- **Imovinski karakter:** Obligacija je uvek imovinski odnos jer angažuje imovinu subjekata.

- Čak i kada predmet nije novčan (npr. pevanje na koncertu) ili štiti neimovinski interes (povreda časti), sankcija za neispunjenje se uvek može **izraziti u novcu** (naknada štete, penali). Novac je univerzalni ekvivalent.

- **Neograničenost predmeta (Autonomija volje):** Za razliku od stvarnog prava gde postoji *numerus clausus* (zatvoren broj prava), vrste obligacija po njihovom predmetu su **neprebrojive**. Strane mogu ugovoriti bilo koje ponašanje koje nije zabranjeno.

5. ODNOS PREMA STVARI (OBJEKTU)

Važno je praviti terminološku razliku radi preciznosti na ispitu:

- **Predmet obligacije** = Dugovano ponašanje (davanje, činjenje...).

- **Objekat obligacije** = Stvar na koju se to ponašanje odnosi.

Kada se kaže da "dužnik duguje stvar", to je samo jezička skraćenica – on zapravo duguje **čin davanja** te stvari.

DEJSTVO OBLIGACIJE

1. POJAM

Pod dejstvom obligacije podrazumevaju se **građanskopravne posledice** njenog postojanja, povrede i ispunjenja. To znači da obligacija nije samo moralna dužnost, već pravni odnos koji proizvodi konkretne efekte u pravnom životu.

2. FAZE DEJSTVA (PRAVA POVERIOCA)

Pravna snaga obligacije menja se u zavisnosti od toga da li je obaveza dospela ili ne:

- **Pre dospeća:** Poverilac ima pravo na dugovanu činidbu (pravo da je primi), ali **ne može** još uvek zahtevati njeno ispunjenje prinudnim putem.
- **Posle dospeća:** Poverilac stiče pravo da **zahteva ispunjenje**. Ako dužnik ne ispuni dobrovoljno, poverilac može koristiti sredstva prinude.

3. OBAVEZE I STANDARDI PONAŠANJA

Dejstvo obligacije podrazumeva i određene standarde pažnje kojih se subjekti moraju pridržavati:

- **Dužnik:** Ima obavezu da činidbu izvrši **savesno**, u svemu kako ona glasi. Njegova pažnja se procenjuje prema objektivnim pravnim standardima:
 - **Dobar domaćin** (za fizička lica).
 - **Dobar privrednik** (za privredne subjekte).
 - **Dobar stručnjak** (za profesionalce).
- **Poverilac:** Dužan je da se uzdrži od postupaka kojima bi **otežao izvršenje** dužnikove obaveze.

4. POVREDA OBLIGACIJE I ODGOVORNOST

Ako dužnik ne ispuni obavezu u skladu sa njenim sadržajem, dolazi do povrede obligacije.

- **Načini povrede:**
 - Neispunjenje.
 - Zadocnjenje (docnja).
 - Neuredno (manljivo) ispunjenje.
- **Sekundarne obaveze:** Usled povrede "primarne" obaveze, nastaju "sekundarne" obaveze, čiji je tipičan primer **naknada štete**.
- **Princip neograničene odgovornosti:** Dužnik za svoje obaveze odgovara **celokupnom svojom imovinom** koja postoji u trenutku naplate.

5. SREDSTVA ZAŠTITE POVERIOCA (SANKCIJE)

Kada dužnik povredi obligaciju, poverilac ima na raspolaganju sledeća pravna sredstva:

- **Prinudno izvršenje:** Sudskim putem na imovini dužnika.
- **Realizacija sredstava obezbeđenja:** Ako postoje jemstvo, zaloga ili ugovorna kazna.
- **Naknada štete:** Za štetu pretrpljenu povredom obligacije.
- **Specifična dejstva kod ugovora:**
 - Pravo na **jednostrani raskid** ugovora.
 - Pravo na **srazmerno sniženje cene**.
 - **Pravo zadržavanja (Retencija):** Poverilac može zadržati dužnikovu stvar koja mu je u rukama dok se ne namiri.

6. PRESTANAK I ZASTARELOST

- **Ispunjenje:** Kada dužnik izvrši ono što duguje, on se oslobađa, poverilac se namiruje i obligacija se gasi.
- **Zastarelost:** Ako poverilac ne vrši svoje pravo zahteva u zakonom određenom roku od dospeća, nastupa zastarelost.
 - *Posledica:* Poverilac gubi mogućnost da svoje pravo ostvari **protiv volje dužnika** (putem suda), čime obligacija gubi utuživost (postaje prirodna obligacija).

RELATIVAN KARAKTER OBLIGACIJE

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA

Osnovna karakteristika obligacionog prava je njegov **relativan karakter**.

- **Inter partes dejstvo:** Obligacija deluje samo između tačno određenih lica – poverioca i dužnika.

- Poverilac ima pravo na činidbu (zahtev) usmeren **samo prema svom dužniku**, a ne prema svima.

- Dužnik se oslobađa obaveze samo kada namiri poverioca.

- **Razlika od apsolutnih prava:** Za razliku od stvarnih prava koja deluju *erga omnes* (prema svima) i gde svi imaju negativnu obavezu uzdržavanja, kod obligacija aktivna obaveza tereti samo dužnika.

2. OGRANIČENOST DEJSTVA (NEDOSTATAK PRAVA SLEDOVANJA)

Kao posledica relativnosti, obligaciona prava načelno **nisu snabdevena pravom sledovanja** (*ius sequelae*).

- **Ius ad rem vs. Ius in re:** Poverilac ima pravo *prema licu* (dužniku), a ne neposrednu vlast na stvari.

- **Pravilo:** Pravo traženja **prati dužnika**, a ne objekat (stvar) u pravnom prometu.

- **Primer:** Ako prodavac proda i preda stvar trećem licu pre nego što je preda prvom kupcu, prvi kupac (poverilac) **ne može** tražiti stvar od novog vlasnika (trećeg lica), već samo naknadu štete od svog dužnika (prodavca).

3. APSOLUTNO DEJSTVO RELATIVNIH PRAVA (ZAŠTITA OD TREĆIH LICA)

Iako je obligacija *res inter alios acta* (stvar između drugih) i načelno se ne tiče trećih lica, ona predstavlja **pravnu činjenicu** koju treća lica moraju poštovati.

- **Negativna obaveza trećih lica:** Svi koji znaju za postojanje obligacije dužni su da se uzdrže od njenog ometanja.

- **Zloupotreba prava (ZOO):** Ako treće lice ometa tuđu obligaciju vršenjem nekog svog prava (npr. kupuje stvar znajući da je obećana drugom), to se ceni kroz načelo **zabrane zloupotrebe prava**.

- Sud utvrđuje da li treće lice vrši svoje pravo protivno cilju, radi nanošenja štete drugom ("tek drugome na štetu il' dosadu" – Bogišić).

4. IZUZECI: SUPROTSTAVLJIVOST OBLIGACIJE TREĆIMA

Postoje situacije kada obligaciono pravo dobija elemente apsolutnosti i može se isticati prema trećim licima (obično novim vlasnicima stvari). Ovo se dešava kada postoji **publicitet** ili posebna zakonska odredba.

A. Ugovor o zakupu (Otudjenje zakupljene stvari)

- Ako zakupodavac proda stvar trećem licu, kupac mora trpeti zakupca ako je:

- Zakup bio upisan u **javni registar**.

- Zakupac već imao stvar u **posedu** (predata mu je).

- **Pravna priroda (ZOO):** Ovde dolazi do **zakonskog ustupanja ugovora**. Kupac stupa na mesto zakupodavca u obligacioni odnos (stiče prava i obaveze prema zakupcu).

B. Ugovorno pravo preče kupovine

- Ako vlasnik proda stvar trećem licu ignorišući pravo preče kupovine, imalac tog prava može zahtevati **poništaj prodaje** i ustupanje stvari sebi.
- **Uslov:** Da je treće lice (kupac) bilo **nesavesno** – znalo je ili je moralo znati za postojanje prava preče kupovine (npr. upisano u registar).
- **Rok:** Tužba se može podneti u roku od 6 meseci od saznanja za prenos.

5. LIČNE OBLIGACIJE (*INTUITU PERSONAE*)

Dok su subjekti u obligaciji načelno zamenljivi (prenosiva prava), postoje obligacije neraskidivo vezane za ličnost.

- **Karakteristike:** Nastaju s obzirom na lična svojstva subjekta.
- **Dejstva:**
 - Neprenosive su (ne mogu se ustupiti ni naslediti).
 - Promenom subjekta obligacija se gasi.
- **Primer (ZOO):** Pravo na naknadu **neimovinske štete** (osim ako je priznato pravosnažnom odlukom ili pismenim sporazumom).

PRAVNA ZAŠTITA OBLIGACIJE

1. POJAM I OSNOV

Obligacija je pravni odnos koji uživa zaštitu pravnog poretka. Osnov te zaštite je zakonsko **načelo dužnosti ispunjenja obaveza**: svaki dužnik je dužan da izvrši svoju obavezu i odgovoran je za njeno ispunjenje.

- **Subjektivno pravo:** Poverilac ima pravo da od dužnika zahteva činidbu.
- **Zahtev:** Od trenutka **dospelosti**, poverilac stiče konkretan obligacionopravni zahtev prema dužniku. Priroda ovog zahteva je materijalnoppravna i primarno je usmeren na dužnika, a tek sekundarno (u slučaju spora) na sud.

2. SREDSTVA ZAŠTITE (DEJSTVA U SLUČAJU POVREDE)

Ako dužnik ne ispunji obavezu dobrovoljno, poverilac ima na raspolaganju niz pravnih sredstava:

- **Zahtev za ispunjenje (*In forma specifica*):** Poverilac tužbom zahteva da sud obaveže dužnika da ispunji tačno ono što duguje (da preda stvar, prenese pravo, učini, ne učini ili trpi).
 - *Uporedno pravo:* Ovo je specifičnost kontinentalnog prava (pa i našeg). U anglosaksonskom pravu primarna sankcija je novčana naknada, a ne ispunjenje u naturi.
- **Prinudno izvršenje:** Ako dužnik ne postupi po presudi, sledi izvršni postupak radi namirenja iz **dužnikove imovine**.
- **Naknada štete:** Poverilac ima pravo na naknadu štete uzrokovane:
 - Neispunjenjem.
 - Zadocnjenjem (docnjom).
 - Neurednim (manljivim) ispunjenjem.
- **Ostala sredstva:** Raskid ugovora, sniženje cene, prebijanje (kompenzacija), realizacija sredstava obezbeđenja (zaloga, jemstvo).

3. PRAVNA PRIRODA ODGOVORNOSTI

Savremeno pravo poznaje isključivo **imovinsku odgovornost**.

- **Pravilo:** "Dužnik duguje, a imovina odgovara." Izvršenje se sprovodi na imovini dužnika, a ne na njegovoj ličnosti.

- *Ratio legis (Istorijski kontekst)*: U rimskom pravu sankcije su pogađale ličnost dužnika (ropstvo, smrt, prinudni rad), dok je evolucijom prava težište prebačeno isključivo na ekonomsku vrednost (imovinu).

4. IZUZECI: PRIRODNE (NATURALNE) OBLIGACIJE

Postoje obligacije koje su pravno valjane, ali su **neutužive** – imaju slabiju pravnu zaštitu.

- **Definicija**: Obaveze koje se ne mogu prinudno izvršiti putem suda ako se dužnik pozove na njihovu neutuživost.

- **Dejstva**:

- **Nema prinude**: Sud odbija tužbeni zahtev ako dužnik istakne prigovor (npr. zastarelosti). Sud ne pazi na ovo po službenoj dužnosti.

- **Soluti retentio (Pravo zadržavanja)**: Ako dužnik **dobrovoljno ispuni** prirodnu obavezu, ne može tražiti povraćaj datog. Smatra se da je platio dug, a ne da je platio nedugovano.

- **Primeri**:

- Zastareli dugovi.
- Dugovi iz igre i opklade.

5. PRESTANAK

Redovan tok stvari podrazumeva da se obligacija gasi **ispunjenjem**. Tada se dužnik oslobađa, a poverilac namiruje. Svaka druga situacija (prinudna naplata, zastarelost) predstavlja odstupanje koje aktivira mehanizme pravne zaštite.

IZVORI OBLIGACIJA

1. POJAM I DEFINICIJA

Izvor obligacija je pravna činjenica ili skup pravnih činjenica za koje zakon vezuje nastanak obligacionog odnosa.

- To je odgovor na pitanje *kako* nastaju obligacije: one nastaju kada se u stvarnosti dogodi nešto (činjenica) kojoj pravna norma priznaje moć stvaranja obaveze.

2. SISTEMATIKA PREMA ZOO (POZITIVNO PRAVO)

Zakon o obligacionim odnosima (čl. 1) navodi pet tipičnih izvora obligacija:

1. **Ugovor**
2. **Prouzrokovanje štete**
3. **Sticanje bez osnova**
4. **Poslovodstvo bez naloga**
5. **Jednostrana izjava volje**

Ključna napomena za ispit: Ova lista **nije numerus clausus** (zatvorena lista). To je **otvorena (indikativna) lista**. Obligacije mogu nastati i iz drugih činjenica predviđenih zakonom (npr. srodstvo, brak, susvojina).

3. PODELA IZVORA (PRAVNA PRIRODA)

Svi izvori se prema prirodi nastanka dele u dve osnovne grupe:

A. Pravni poslovi (Voljne/Poslovne obligacije)

- Nastaju izjavom volje subjekata da se pravno obavežu.
- Tu spadaju: **Ugovor** (dvostrani pravni posao) i **Jednostrana izjava volje**.

B. Pravne činjenice u užem smislu (Nevoljne/Zakonske obligacije)

- Nastaju ostvarenjem zakonom određene činjenice, **nezavisno od volje** dužnika da se veže (često i protiv njegove volje).
- Tu spadaju: Prouzrokovanje štete, sticanje bez osnova, poslovodstvo bez naloga, srodstvo itd..

Teorijska preciznost: Iako pravimo razliku, suštinski su **sve obligacije zakonske**, jer i volja stranaka (kod ugovora) proizvodi dejstvo samo zato što joj zakon to priznaje.

4. POJEDINAČNI IZVORI (DEFINICIJE IZ ZOO)

Kratke definicije pet osnovnih izvora koje moraš znati:

- **Ugovor:** Dvostrani pravni posao; saglasnost volja usmerena na proizvodnje pravnog dejstva (nastanak, promenu ili prestanak obligacije).
- **Prouzrokovanje štete:** Životni događaj (građanski delikt) iz kojeg nastaje obaveza odgovornog lica da oštećenom naknadi štetu.
- **Sticanje bez osnova:** Pomeranje imovine bez pravnog osnova (u poslu ili zakonu), što rađa obavezu vraćanja ili naknade vrednosti.
- **Poslovodstvo bez naloga:** Vršenje tuđih poslova (pravnih ili materijalnih) bez ovlašćenja, ali radi zaštite interesa gospodara posla.
- **Jednostrana izjava volje:** Izvor obaveze za samog izjavioca, ali kod nas **samo izuzetno**, kada zakon to izričito predviđa (npr. javno obećanje nagrade).

5. ČINJENICE, PRETPOSTAVKE I FIKCIJE

Da bi obligacija nastala, činjenica mora biti dokazana. Ipak, pravo poznaje mehanizme kojima se olakšava nastanak obaveze:

- **Pravna pretpostavka:** Zakon smatra da neka činjenica postoji iako nije dokazana (npr. oboriva pretpostavka krivice štetnika).
- **Pravna fikcija:** Zakon uzima da postoji činjenica za koju se zna da ne postoji, radi pravičnosti (npr. kod solidarne odgovornosti više lica za "zalutali metak", svi odgovaraju iako je samo jedan pucao).

6. ISTORIJSKI KONTEKST (Ratio Legis)

Današnja podela vuče korene iz rimskog prava, što pokazuje univerzalnost ovih instituta:

- **Gaj:** Dvojna podela (ugovor i delikt), kasnije trojna (dodata razna druga uzrokovanja).
- **Justinijan:** Četvorna podela (ugovori, delikti, kvazi-ugovori, kvazi-delikti).
- *Zaključak:* Naš ZOO koristi moderan pristup – nabraja najvažnije, a ostavlja "generalnu klauzulu" za ostale izvore.

9. POSLOVNE I NEPOSLOVNE OBLIGACIJE

1. Kriterijum podele i Pojam

Osnovna razlika leži u **izvoru** iz kojeg obligacija nastaje:

- **Poslovne (Voljne) obligacije:**
 - Nastaju iz **pravnih poslova** (ugovor i jednostrana izjava volje).
 - Ključni element je **volja** dužnika da se pravno obaveže.
- **Neposlovne (Zakonske/Nevoljne) obligacije:**
 - Nastaju na osnovu zakona, usled nastupanja određene činjenice, **nezavisno od volje** dužnika.

◦ Dužnik se obavezuje jer zakon tako nalaže, a ne zato što je on to hteo (npr. prouzrokovanje štete).

2. Značaj Kauze (Pravnog osnova) – NAJVAŽNIJE

Ova podela je presudna za primenu instituta **kauze (osnova obaveze)** u našem pravu:

• Kod poslovnih obligacija:

◦ Pitanje kauze je **obavezno**. Mora postojati odgovor na pitanje *zašto* je dužnik pristao da se obaveže i preuzme teret duga.

◦ Svaka ugovorna obaveza, kao i obaveza iz jednostranog pravnog posla (npr. javno obećanje nagrade), mora imati **dopušten osnov**.

• Kod neposlovnih obligacija:

◦ Pitanje kauze se **ne postavlja**.

◦ Besmisleno je tražiti razlog voljnog obvezivanja kod štetnika, jer njegova obaveza naknade štete ne izvire iz njegove volje (čak i ako je štetu učinio namerno - *animus nocendi*), već iz zakonske norme koja sankcioniše štetnu radnju.

3. Režim prema Zakonu o obligacionim odnosima (ZOO)

Za poslovne obligacije važe sledeća pravila pozitivnog prava:

• **Pretpostavka osnova:** Pretpostavlja se da obaveza ima osnov čak i ako on nije izričito izražen.

◦ Ovo je **oboriva zakonska pretpostavka** koja olakšava promet.

• **Teret dokazivanja:** Pada na lice koje tvrdi da poslovna obaveza *nema* osnov ili da je on *nedopušten*.

• **Sankcija:** Nepostojanje ili nedopuštenost osnova povlači **apsolutnu ništavost** pravnog posla.

4. Primeri (Za lakše pamćenje)

• **Poslovne:** Ugovor (kupoprodaja, zajam), Javno obećanje nagrade.

• **Neposlovne:** Naknada štete (delikt), Sticanje bez osnova, Poslovodstvo bez naloga.

10. POZITIVNE I NEGATIVNE OBLIGACIJE

1. Kriterijum podele i Pojam

Podela je izvršena prema **predmetu obligacije** (dugovanom ponašanju/prestaciji). Predmet je ono što dužnik treba da učini da bi se obligacija ugasila.

• **Pozitivne obligacije:** Obaveze koje glase na neko **aktivno ponašanje** dužnika.

• **Negativne obligacije:** Obaveze koje glase na **pasivno držanje** dužnika.

2. Bitni elementi (Oblici ponašanja)

Predmet svake obaveze može biti:

A. Kod pozitivnih obligacija (Aktivno delanje):

• **Davanje (dare):** Predaja stvari (pokretne/nepokretne) u svojinu ili na korišćenje, ili isplata novca.

- **Činjenje (facere):**

- *Fizička radnja* (npr. izrada ili popravka stvari).
- *Intelektualna radnja* (npr. pisanje knjige, davanje pravnog saveta).
- *Pravna radnja* (npr. obaveza iz predugovora da se zaključi glavni ugovor).

- B. Kod negativnih obligacija (Pasivno držanje):**

- **Nečinjenje (non facere):** Propuštanje da se učini nešto na šta bi dužnik inače imao pravo (npr. obaveza da ne gradi na svom zemljištu kako ne bi zaklonio vidik komšiji).
- **Trpljenje (pati):** Dopuštanje ili tolerisanje tuđe radnje koju dužnik inače ne bi morao da trpi (npr. prolaz komšije preko tvog imanja).

3. Pravna priroda i status u ZOO

- **Zakonski status:** Podela na pozitivne i negativne obligacije se ne pominje eksplicitno u ZOO kao posebna glava, ali se izvodi iz opštih pravila o predmetu ugovora.
- **Širina primene:** Iako je ZOO vezuje prevashodno za ugovore, ova podela važi za obligacije iz svih izvora (bilo da nastaju ugovorom ili na drugi način).
- **Ratio legis (Istorijski kontekst):** Istorijski je bilo važno potvrditi da i **pasivno držanje** (omisija) može biti predmet pravno obavezujućeg odnosa, što je danas opšteprihvaćeno u savremenom pravu.

4. Dejstva i razlike (Ključno za ispit)

Iako suštinski pravni efekti ove podele nisu brojni, postoje **tri ključne razlike** koje morate navesti:

1. Način povrede obaveze:

- **Pozitivne obligacije** se povređuju **propuštanjem** (dužnik *ne uradi* ono što je morao).
- **Negativne obligacije** se povređuju **činjenjem** (dužnik *uradi* ono što nije smeo ili ometa poverioca u onome što je morao da trpi).

2. Prava poverioca (Zaštita):

- Kod negativnih obligacija, poverilac može zahtevati zaštitu (utvrđenje postojanja obaveze) čak i **pre povrede**, ako ima pravni interes.
- Kada dužnik povredi negativnu obavezu, poverilac stiče pravo da zahteva **prestanak takvog ponašanja** (obustavu činjenja).

3. Računanje zastarelosti (Specifičnost): Ovo je najvažniji procesni efekat podele:

- Kod **pozitivnih obligacija**, zastarelost teče od prvog dana kada je poverilac stekao pravo da zahteva ispunjenje.
- Kod **negativnih obligacija**, zastarelost počinje da teče **prvog dana posle dana kada je dužnik postupio protivno obavezi**.
 - *Objašnjenje:* Obaveza dospeva tek kad je dužnik prekrši (aktivira se činjenjem), pa tek tada počinje da teče rok u kome poverilac može tražiti zaštitu.

11. TRENUTNE I TRAJNE OBLIGACIJE

1. Kriterijum podele i Pojam

Podela je izvršena prema **vremenu koje je potrebno da bi se obligacija ugasila ispunjenjem**, odnosno prema trajanju izvršenja dugovane činidbe.

2. Vrste obligacija

A. Trenutne (Kratkotrajne) obligacije

• **Definicija:** Obligacije kod kojih se dugovano ponašanje sastoji iz jednog akta koji se izvršava **odmah po nastanku obaveze**.

• **Karakteristike:**

- Nema vremenskog razmaka između nastanka i ispunjenja.
- Otporne su na promjenjene okolnosti (jer nema vremena da se okolnosti promene pre dospeća).

• **Primeri:**

- Kupoprodaja „za keš“ (odmah), razmena.
- Mogu biti i **negativne** (npr. jednokratno trpljenje prolaza komšije ili jednokratno uzdržavanje od buke dok traje snimanje).

B. Trajne (Dugotrajne) obligacije

• **Definicija:** Obligacije čije se ispunjenje **prostire u vremenu**.

• **Oblici ispoljavanja (Bitno za razlikovanje):**

1. **Kontinuirano ponašanje:** Neprekidno vršenje radnje, trpljenje ili nečinjenje (npr. obaveza zakupodavca da trpi zakupca, obaveza čuvanja stvari, obaveza izdržavanja).

2. **Sukcesivna davanja:** Niz uzastopnih radnji u određenim intervalima (npr. plaćanje zakupnine, otplata kredita u ratama, renta za naknadu štete).

3. **Odloženo jednokratno činjenje:** Iako je sam akt davanja trenutni, odnos je trajan jer postoji period čekanja do izvršenja (npr. prodaja na poček).

3. Pravna relevantnost (Dejstva i značaj podele u ZOO)

Ovo je ključni deo odgovora – **zašto** pravimo ovu podelu?

• **Institut promenjenih okolnosti (Rebus sic stantibus):**

- Ovaj institut se primenjuje **samo na trajne obligacije** (ili obligacije sa odloženim izvršenjem).

- Pošto kod njih postoji protok vremena, moguće je da se okolnosti bitno promene od trenutka zaključenja ugovora do trenutka ispunjenja, što može dovesti do otežanog ispunjenja ili gubitka svrhe ugovora.

- ZOO dozvoljava raskid ili izmenu ugovora u takvim slučajevima, pod uslovom da promena nastupi pre dolaska dužnika u docnju.

• **Nemogućnost ispunjenja:**

- Kod trajnih obligacija veći je rizik da tokom vremena ispunjenje postane nemoguće (usled više sile ili drugih događaja).

• **Zastarelost:**

- Posebna pravila ZOO važe za zastarevanje **povremenih davanja** (koja su odlika trajnih obligacija sa sukcesivnim ispunjenjem).

12. LIČNE I NELIČNE OBLIGACIJE

1. Kriterijum podele i Pojam

Podela je izvršena prema **vezanosti obligacije za ličnost njenih subjekata** (dužnika ili poverioca).

- **Nelične obligacije (Pravilo):** Obligacije koje nisu vezane za lična svojstva subjekata. One su odvojive od ličnosti, što znači da njihov opstanak ne zavisi od toga ko je trenutno poverilac ili dužnik.

- **Lične obligacije (Izuzetak):** Obligacije koje nastaju s obzirom na **lične osobine** poverioca (posebno poverenje/afekcija) ili dužnika (posebne veštine, znanja, talenat).

2. Pravna priroda i Istorijski kontekst (Ratio legis)

- **Moderno pravo (ZOO):** Danas su nelične obligacije pravilo jer savremeni promet zahteva laku prenosivost prava i obaveza.

- **Istorijski kontekst:** U rimskom pravu obligacija je bila strogo lična veza i načelno neprenosiva. Današnja mogućnost prenošenja (cesija) i nasleđivanja predstavlja evoluciju prava radi bržeg pravnog prometa.

3. Bitni elementi i Izvori ličnih obligacija

Obligacija može imati lični karakter (*intuitu personae*) po tri osnova:

- **Po svojoj prirodi:** Činidba se ne može izvršiti bez konkretnog lica.

- *Primer:* Obaveza iz predugovora da se zaključi glavni ugovor; zakonska obaveza izdržavanja.

- **Po zakonu:** Kada zakon izričito nalaže lično izvršenje.

- *Primer:* Obaveza nalogoprimca da lično izvrši nalog; pravo na naknadu neimovinske štete (pre nego što je priznato sudskom odlukom ili sporazumom).

- **Po sporazumu strana (Ugovoru):**

- Strane mogu ugovoriti da se obligacija gasi smrću jednog od njih.

- *Pactum de non cedendo:* Zabrana ustupanja potraživanja trećem licu bez saglasnosti dužnika.

4. Dejstva (Ključne razlike)

A. Prenosivost i Nasledivost:

- **Nelične:** Prenosive su pravnim poslovima među živima (cesija, preuzimanje duga) i predmet su nasleđivanja (univerzalna sukcesija).

- **Lične:** Neprenosive su među živima i **nenasledive** (gase se smrću titulara).

B. Ispunjenje obligacije:

- **Kod neličnih:** Poverilac je **dužan da primi ispunjenje** i od trećeg lica koje ima pravni interes, a ne samo od dužnika.

- **Kod ličnih:**

- Obavezu mora ispuniti **isključivo dužnik** (zbog njegovih veština/znanja).

- Poverilac **nije dužan** (i ne može biti primoran) da primi ispunjenje od trećeg lica, čak ni ako je to lice stručnije od dužnika.

5. Prestanak i Specifičnosti

- **Smrt dužnika:** Kod ličnih obligacija dovodi do gašenja obaveze (npr. smrt slikara pre završetka slike).

- **Izuzetak (Diferencijacija):** Ako je lična radnja završena pre smrti (npr. pisac je završio knjigu, ali je umro pre predaje rukopisa), obaveza predaje rukopisa postaje nelična i prelazi na naslednike.

13. CIVILNE I NATURALNE (PRIRODNE) OBLIGACIJE

1. Kriterijum podele i Pojam

Podela je izvršena prema **karakteru pravne sankcije** (mogućnosti prinudnog ostvarenja).

A. Civilne obligacije (Pravilo)

- **Definicija:** Obligacije koje su **utužive i prinudno izvršive**.
- **Dejstvo:** Ako dužnik ne ispuní obavezu, poverilac može tužbom zahtevati ispunjenje, a ako se dužnik ogлуši o presudu, obligacija se namiruje prinudnim izvršenjem iz njegove imovine.

B. Naturalne (Prirodne) obligacije (Izuzetak)

- **Definicija:** Obligacije koje su **naplative**, ali su **neutužive** (nemaju mogućnost direktnog prinudnog izvršenja).
- **Suština:** Dužnik *treba* da plati, ali ne može biti *nateran* pravnim sredstvima ako se pozove na prirodu svoje obaveze.

2. Vrste naturalnih obligacija (Prema poreklu)

Iako ZOO nema opšti deo o naturalnim obligacijama, on prepoznaje dva tipa:

1. "Nesavršene" civilne obligacije (Otpala sankcija)

- To su obligacije koje su nastale kao civilne, ali su tokom trajanja izgubile mogućnost prinudnog izvršenja.
- **Ključni primer: Zastarele obaveze.**
 - Zastarelošću obaveza **ne prestaje**, već se gubi samo pravo na prinudno ostvarenje.

2. Izvorno naturalne obligacije (Moralne dužnosti)

- Obaveze koje nikada nisu bile utužive, već izviru iz moralnih ili društvenih shvatanja.
- **Primer:** Pomaganje prijatelju, srodniku kojeg niste dužni zakonski da izdržavate, ili vraćanje duga časti (igra/opklada).

3. Pravna priroda i Dejstva (Ključno za ispit)

Naturalne obligacije nisu „pravno ništa“; one proizvode specifična pravna dejstva koja morate znati:

A. Nedostatak prava na tužbu (Procesni aspekt)

- Ako poverilac tuži dužnika za ispunjenje naturalne obaveze, dužnik može istaći **prigovor** da je obaveza naturalna (npr. prigovor zastarelosti).
- **Uloga suda:** Sud **ne sme** po službenoj dužnosti (*ex officio*) da pazi na to, niti sme da podučava dužnika o prigovoru.
- **Posledica propuštanja:** Ako dužnik propusti da istakne prigovor, sud će ga osuditi na ispunjenje i tada ta obaveza postaje civilna (izvršna).

B. Soluti retentio (Zadržavanje ispunjenog - Materijalni aspekt)

- Ovo je najvažnije dejstvo. Ako dužnik **dobrovoljno ispuní** naturalnu obavezu, **nema pravo da traži povraćaj datog**.

- **Obrazloženje:** Ne primenjuju se pravila o sticanju bez osnova (isplata nedugovanog), jer naturalna obligacija ima **pravni osnov** (kauzu) u zakonu ili moralu.
- **Znanje dužnika:** Za ovo dejstvo je **irelevantno** da li je dužnik znao da nije morao da plati ili je bio u zabludi – povraćaj je uvek isključen.

4. Specifični primeri u ZOO

- **Izvršene moralne i društvene dužnosti:** Zakon izričito kaže da se ne može tražiti ono što je dato na ime izvršenja ovih dužnosti. One postaju pravno zaštićene tek momentom ispunjenja.
- **Igre na sreću i opklade:** Dugovi iz dopuštenih igara smatraju se naturalnim (dugovi časti).
- **Ugovori sa nedostatkom forme:** Ako je ugovor ništav zbog forme, ali izvršen u celini ili pretežnom delu, on konvalidira (osnažuje se). Dok se ne izvrši konvalidacija, pojedinačna davanja se mogu tražiti nazad, ali nakon konvalidacije obaveze postaju pravno zaštićene.

5. Ograničenja (Javni poredak)

Naturalne obligacije (naročito one zasnovane na moralu) ne smeju biti u suprotnosti sa prinudnim propisima, javnim poretom i dobrim običajima. Ako je ispunjenje protivno ovim vrednostima, ne smatra se ispunjenjem moralne dužnosti.

14. OBLIGACIJE CILJA (REZULTATA) I OBLIGACIJE SREDSTVA

1. Kriterijum podele i Pojam

Podela je izvršena prema **predmetu obligacije**, odnosno prema tome šta dužnik mora da ostvari da bi se smatralo da je njegova obaveza ispunjena.

A. Obligacije cilja (Rezultata / Postignuća)

- **Definicija:** Obaveze koje glase na postizanje tačno određenog rezultata ili cilja.
- **Suština ispunjenja:** Smatraju se ispunjenim **tek i isključivo** kada je dugovani rezultat ostvaren.
- **Zastupljenost:** Većina obligacija u pravnom prometu spada u ovu grupu.

B. Obligacije sredstva (Nastojanja)

- **Definicija:** Obaveze koje glase na preduzimanje radnje određenog kvaliteta (postupanje u skladu sa standardom), zarad postizanja nekog cilja, ali bez garancije da će taj cilj biti ostvaren.
- **Suština ispunjenja:** Smatraju se ispunjenim ako se dužnik **založio** i postupao u skladu sa potrebnim standardima (pravila struke), bez obzira na to da li je konačni cilj postignut.

2. Pravna priroda i poreklo (Kontekst)

- Ova podela je naročito razvijena u francuskoj pravnoj teoriji.
- **Ratio legis:** Razlikovanje je nužno jer ne može se od svakog dužnika (npr. lekara) zahtevati uspeh, već samo stručno postupanje, dok se od drugih (npr. prevoznika) zahteva tačan ishod.

3. Dejstva: Ključna razlika u ispunjenju i odgovornosti

Ovo je deo na kojem se polaže ili pada ispit. Morate jasno razdvojiti kako se utvrđuje povreda obaveze kod jednih, a kako kod drugih.

A. Kod obligacija rezultata:

- **Kada postoji povreda?** Kada rezultat izostane, kada je postignut sa zakašnjenjem ili ima nedostatke.

- **Odbrana dužnika (Ekskulpacija):**

- Dužnik se **NE može** osloboditi odgovornosti dokazivanjem da je postupao pažljivo („trudio sam se“, „radio sam kako treba“).

- Dužnik se oslobađa **samo ako dokaže Višu silu** (uzrok koji je delovao nesavladivo, neotklonjivo ili neizbežno).

- **Tip odgovornosti:** Objektivizirana odgovornost (odgovara se za izostanak uspeha).

B. Kod obligacija sredstva:

- **Kada postoji povreda?** Samo ako dužnik **nije postupao u skladu sa standardom** (pravilima struke, pažnjom dobrog stručnjaka/domaćina). Sam izostanak cilja nije povreda.

- **Mera ispunjenja:** Kvalitet dužnikovog ponašanja je mera ispunjenja. Ako je postupao *lege artis* (po pravilima struke), obaveza je ispunjena.

- **Tip odgovornosti:** Odgovornost je zasnovana na **subjektivnom principu** (krivici). Dužnik se oslobađa ako dokaže da je poštovao standarde struke.

4. Primeri (Neophodni za ilustraciju)

- **Primeri obligacija SREDSTVA:**

- **Lekari:** Obaveza da leče pacijenta po pravilima medicinske struke, a ne obaveza da ga izleče.

- **Advokati:** Obaveza da stručno zastupaju klijenta, a ne da dobiju spor.

- **Posrednici:** Obaveza da sa pažnjom dobrog privrednika traže priliku za ugovor, a ne garancija da će nalogodavac zaključiti ugovor.

- **Primeri obligacija REZULTATA:**

- Obaveza prevoznika da preveze putnika na cilj.

- Obaveza izvođača radova da sagradi kuću.

- *Napomena iz izvora:* Najveći broj ugovornih obaveza su obaveze rezultata.

15. NOVČANE I NENOVČANE OBLIGACIJE

Osnovna podela izvršena je prema **predmetu** činidbe.

NOVČANE OBLIGACIJE

- **Definicija:** Obligacija čiji je predmet uvek isplata određenog novčanog iznosa.

- **Određenost:** Iznos mora biti određen ili **odrediv** prema poznatim parametrima u vreme nastanka obaveze (npr. cena pića puta količina popijenog).

- **Trenutak ispunjenja:** Smatra se izvršenom kada dužnik (ili zainteresovano treće lice) prenese novčana sredstva na poverioca.

Zavisno od oblika novca, razlikujemo tri režima:

- **Gotov novac:**

- **Pravna priroda:** Telesna pokretna stvar (banknote i kovanice) sa nominalnom vrednošću

koju garantuje država.

- **Status:** To je zakonsko sredstvo plaćanja.
- **Obaveza prijema:** Poverilac **mora** primiti ispunjenje u domaćem gotovom novcu; ako odbije, pada u **poverilačku docnju**.
- **Žiralni novac:**
 - **Pravna priroda:** Bestelesna stvar; nema fizičku pojavnost već predstavlja **potraživanje prema banci** evidentirano u knjigama.
 - **Dejstvo isplate:** Poverilac stiče samostalno novčano potraživanje prema svojoj banci (odobrenje na računu).
 - **Rizici:** Rizik insolventnosti banke ili automatskog pokrivanja minusa na računu poverioca.
- **Elektronski novac:**
 - **Definicija:** Elektronski pohranjena novčana vrednost koja čini potraživanje imaoca prema izdavaocu.
 - **Izdavaoci:** Banke, institucije elektronskog novca, javni poštanski operator, NBS, Uprava za trezor.
 - **Način izdavanja:** Izdaje se bez odlaganja nakon što korisnik uplati sredstva izdavaocu.

• **Valuta obaveze:** Novčana jedinica Srbije je **dinar**. Obaveze u Srbiji se izražavaju i izvršavaju u dinarima.

• **Izuzetak (Devizno plaćanje):** Plaćanje u devizama dozvoljeno je **samo u zakonom propisanim slučajevima** (taksativno nabrojani: prodaja i zakup nepokretnosti, premije životnog osiguranja, donacije, službeni put u inostranstvo, zarade u diplomatskim predstavništvima).

Šta ako obaveza glasi na stranu valutu ili zlato, a to nije zakonom dozvoljeno u konkretnom slučaju?

- **Opstanak ugovora:** Takva obaveza **nije ništava**.
- **Način ispunjenja:** Ispunjenje se zahteva u **domaćem novcu (dinarima)**.
- **Kurs konverzije:** Primenjuje se kurs koji važi u **trenutku ispunjenja obaveze (dan isplate)**.

NENOVČANE OBLIGACIJE

- **Definicija (Negativna):** Svaka obaveza koja za predmet nema isplatu sume novca, već neko drugo davanje, činjenje, nečinjenje ili trpljenje.
- **Vrednost:** Iako ne glase na novac, mogu se novčano izraziti (svesti na novčani ekvivalent).
- Predmet je, načelno, svako ponašanje koje nije zabranjeno propisima i moralom.
- **Primeri:** Predaja stana (prodaja), predaja vozila (zakup), rad poslenika (ugovor o delu), poslovodstvo bez naloga.
- Obaveza koja glasi na predaju **numizmatičkog novca**, starih kovanica ili komercijalnih pakovanja novca je **NENOVČANA OBLIGACIJA**.
- **Ratio:** Takav novac se ne tretira kao zakonsko sredstvo plaćanja, već kao **obična pokretna stvar** (arheološki artefakt ili roba).

PRAVNA PRIRODA NOVČANIH OBLIGACIJA

• **Definicija:** Novac je univerzalno apstraktno merilo vrednosti i zakonsko sredstvo plaćanja. Najlikvidnije je ekonomsko dobro jer se koristi za razmenu i čuvanje vrednosti.

• **Širina primene:** U novcu se izražava vrednost robe i usluga, ali i naknada za neimovinsku štetu (bol, strah).

Tri ključna pravila novčanih obligacija (Ovo morate znati napamet):

1. Nemogućnost propasti (Generičnost):

◦ Pretpostavka je da novac ne može nestati i da se uvek može nabaviti.

◦ **Pravilo:** Novčana obaveza **ne može prestati usled nemogućnosti ispunjenja** (izvršenje nikada nije objektivno nemoguće).

2. Odsustvo materijalnih nedostataka:

◦ Vrednost novca je simbolička (ne zavisi od materijala papira/metala).

◦ Ako je novčanica u opticaju, njome se punovažno gasi dug, bez obzira na fizičko stanje. Zamenu oštećenog novca vrše banke.

3. Odsustvo pravnih nedostataka:

◦ Novčana obaveza ne glasi na konkretne novčanice, već na sumu (vrednost).

◦ **Primer:** Ako dužnik isplati dug ukradenim novcem, poverilac stiće svojinu, a obaveza se gasi. Isplatilac duguje naknadu pokradenom licu, ali ne vraćanje tih konkretnih novčanica.

NAČELO MONETARNOG NOMINALIZMA

• **Definicija:** Dužnik je dužan da isplati onaj **broj novčanih jedinica na koji obaveza glasi** (nominalnu sumu), bez obzira na promenu vrednosti novca (kupovne moći) od nastanka do dospeća obaveze.

• **Suština:** Rizik promene vrednosti novca (inflacije ili deflacije) snose stranke. Dug se gasi predajom istog broja jedinica koji je ugovoren.

Da bi se ublažile posledice načela nominalizma i očuvala **realna vrednost** duga, stranke mogu ugovoriti zaštitne klauzule (valorizam). One se najčešće koriste kod ugovornih obaveza.

A. Valutna klauzula

• **Pojam:** Strane ugovaraju predmet obaveze u **stranoj valuti** (valuta obaveze), a ispunjenje (plaćanje) u **domaćoj valuti – dinarima** (valuta isplate).

• **Kurs:** Strane su slobodne da ugovore po kom kursu se vrši konverzija (srednji kurs NBS, prodajni/kupovni kurs poslovne banke) i na koji dan (dan zaključenja ugovora, dan dospeća ili dan isplate).

B. Zlatna klauzula

• **Pojam:** Obaveza glasi na plaćanje u zlatu, ali se izvršava u dinarima prema **tržišnoj ceni zlata** na određeni dan.

C. Klizna skala (Indeksna klauzula)

• **Pojam:** Visina obaveze se vezuje za promene cena određenih stabilnih parametara na tržištu (npr. cena rada, cena materijala, troškovi života).

• **Primena:** Najčešće kod **ugovora o delu i ugovora o građenju**, gde konačna cena zavisi od troškova proizvodnje u određeno vreme.

ZATEZNA KAMATA

- **Definicija:** Zatezna kamata je sporedna novčana obaveza koju dužnik duguje poveriocu ako **padne u docnju** sa ispunjenjem novčane obaveze (glavnice).
- **Pravna priroda:** To je **građanskopravna sankcija** za neurednog dužnika i zakonska posledica docnje.
- **Nastanak:** Teče **po samom zakonu** (ex lege). Poverilac ne mora da dokazuje da je pretrpeo štetu da bi imao pravo na nju.
- **Odricanje:** Poverilac se ne može unapred odreći prava na zateznu kamatu, ali ne mora da je zahteva (može pustiti da zastari).

Visina stope (Kako se računa?)

Stopa se utvrđuje na **godišnjem nivou** prema sledećoj formuli:

- **Referentna kamatna stopa + 8%.**

Koja je referentna banka?

- Za dug u **dinarima**: Narodna banka Srbije (NBS).
- Za dug u **evrima**: Evropska centralna banka (ECB).
- Za drugu stranu valutu: Centralna banka zemlje te valute.

Napomena: Ako dug glasi na stranu valutu a plaća se u dinarima, stopa se određuje prema valuti obaveze, a ne valuti isplate.

Funkcije zatezne kamate (Pravna priroda)

Zatezna kamata ima dvostruku funkciju:

1. **Kaznena funkcija (Apstraktna šteta):** Smatra se neoborivo pretpostavljenom štetom koju trpi svaki poverilac jer ne može da raspolaže svojim novcem. Nije bitno da li bi poverilac taj novac zaista oročio, bitno je da mu je ta mogućnost uskraćena.
2. **Odštetna funkcija:** Ona služi kao paušalna naknada štete.

Odnos zatezne kamate i naknade štete (Bitno!)

- **Pravilo:** Poverilac ima pravo na kamatu bez dokazivanja štete. Dužnik ne može dokazivati da štete nema.
- **Potpuna naknada:** Ako je stvarna šteta koju je poverilac pretrpeo **veća** od iznosa zatezne kamate, on ima pravo da traži **razliku do potpune naknade štete**.
- **Zabrana kumulacije:** Zatezna kamata se **uračunava** u naknadu štete – ne mogu se dobiti i cela kamata i cela šteta kumulativno, već samo iznos koji pokriva stvarnu štetu.

Odnos zatezne i ugovorne kamate

- Ako dužnik kasni, načelno teče zatezna kamata.
- **Izuzetak:** Ako je **ugovorena kamata bila viša** od stope zatezne kamate, onda i posle pada u docnju teče ta (viša) ugovorna kamata, a ne zatezna.

Anatocizam (Kamata na kamatu)

- **Opšte načelo:** Zabranjeno je obračunavati kamatu na dospelu a neisplaćenu kamatu (i druga

povremena davanja). Ugovorna odredba o tome je **ništava**.

Izuzeci (Kada je anatocizam dozvoljen):

1. **Procesni izuzetak:** Zatezna kamata na dospelu kamatu teče od dana **podnošenja tužbe sudu**.
2. **Bankarski izuzetak:** Banke i kreditne ustanove **mog** ugovarati kamatu na kamatu u svom poslovanju.
3. **Indirektni način (Dozvoljeno):** Strane mogu ugovoriti da će se, ako dužnik ne plati kamatu na vreme, **povećati kamatna stopa** (ovo nije klasičan anatocizam, već promena stope).

Razgraničenje od Ugovorne kazne

- Ugovorna kazna se može ugovoriti samo za **nenovčane obaveze**.
- Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) **ne dopušta** ugovaranje kazne za novčane obaveze (za njih služi zatezna kamata).

UGOVORNA KAMATA

- **Definicija:** Ugovorna kamata je naknada (cena) koju dužnik duguje poveriocu za korišćenje određene sume novca ili drugih zamenjivih stvari koje mu je poverilac stavio na raspolaganje.
- **Pravna priroda:** Ona predstavlja **civilni plod** (fructus civilis) glavnice.
- **Razlika od zatezne kamate:** Ne teče po samom zakonu (ex lege), već se načelno mora ugovoriti. Ona nema kaznenu niti odštetnu funkciju.
- **Izuzetak (Privreda):** U ugovorima u privredi, dužnik duguje kamatu čak i ako ona nije izričito ugovorena.

Zakon ograničava slobodu ugovaranja visine stope kako bi sprečio zelenašenje. Režim zavisi od subjekata:

A. Između fizičkih lica:

- **Maksimalna stopa:** Ne može biti veća od kamatne stope koja se u mestu ispunjenja plaća na **neoročene štedne uloge (po viđenju)**.
- **Ako stopa nije ugovorena:** Primenjuje se ista ova stopa (štednja po viđenju).

B. Između pravnih lica:

- **Maksimalna stopa:** Iako poseban zakon nije donet, primenjuje se standard da kamata ne sme biti zelenaška niti narušavati načelo jednake vrednosti davanja. U praksi, to je kamata koju **banke redovno naplaćuju** za slične poslove.
- **Ako stopa nije ugovorena:** Primenjuje se kamatna stopa koju banke obično ugovaraju za takve poslove.

Pravna posledica prekoračenja:

- Ako se ugovori veća kamata od dozvoljene, ugovor **nije ništav u celosti**.
- Smatra se da je ugovorena najviša dozvoljena stopa (imperativna norma zamenjuje ništavu ugovornu odredbu).

Šta se dešava sa ugovornom kamatom kada dužnik padne u docnju?

- **Pravilo:** Ugovorna kamata **prestaje da teče**, a počinje da teče zatezna kamata.
- **Izuzetak (Kada je ugovorna viša):** Ako je ugovorena stopa bila **viša** od stope zatezne kamate, ona teče i posle pada u docnju (umesto zatezne).
 - Napomena: Pravno gledano, to se tada tretira kao zatezna kamata obračunata po ugovornoj stopi i uračunava se u naknadu štete.

Anatocizam (Kamata na kamatu)

- **Zabrana:** Ništava je odredba kojom se predviđa da će na dospelu ugovornu kamatu teći zatezna kamata ako ne bude isplaćena.

Izuzeci (Kada je dozvoljeno):

1. **Bankarski poslovi:** Banke i kreditne ustanove mogu ugovarati kamatu na kamatu.
 2. **Povećanje stope:** Dozvoljeno je ugovoriti da će se stopa ugovorne kamate **povećati** ako dužnik ne plati dospelu kamatu na vreme.
- **Dospelost:** Ako nije drugačije ugovoreno, kamata dospeva po isteku godine.
 - **Ratio legis (Istorijski kontekst):** Ranije pravilo da kamata prestaje da teče kada dostigne visinu glavnice (ultra alterum tantum) je **ukinuto 1993. godine** zbog hiperinflacije i više ne važi u našem pravu.

MESTO ISPUNJENJA

Hijerarhija određivanja mesta

Mesto ispunjenja se određuje sledećim redosledom:

1. **Pravni posao (Ugovor) ili Zakon:** Primarno merilo.
2. **Svrha posla, priroda obaveze ili okolnosti:** Ako nije određeno ugovorom/zakonom.
3. **Zakonska dispozitivna pravila:** Ako se mesto ne može odrediti ni po čemu gore navedenom, primenjuju se sledeća pravila.

Zakonska pravila za NENOVČANE obaveze

- **Pravilo:** Ispunjavaju se u mestu u kome je **dužnik** imao svoje sedište (prebivalište/boravište) u vreme **nastanka obaveze**.
- **Specifičnost za pravna lica:** Ako dužnik ima više poslovnih jedinica, mestom ispunjenja smatra se sedište one jedinice koja treba da izvrši radnje, ako je to poveriocu bilo poznato (ili moralo biti poznato).
- **Uloga suda:** Ako poverilac nije znao za jedinicu, a mesto nije određivo, sud može urediti mesto ispunjenja.

Zakonska pravila za NOVČANE obaveze

- **Pravilo:** Ispunjavaju se u mestu u kome **poverilac** ima sedište (prebivalište/boravište).
- **Promena mesta poverioca:**
 - Ako poverilac promeni sedište/prebivalište i time poveća troškove ispunjenja, to **povećanje troškova snosi poverilac**.
 - **Izuzetak:** Trošak pada na dužnika ako je dužnik bio u docnji u trenutku promene sedišta.

- **Plaćanje virmanom:** Smatra se da je obaveza ispunjena u mestu gde se nalazi sedište poveriočeve banke (pružaoca platnih usluga).

VREME ISPUNJENJA

- **Pravilo:** Ako rok nije određen, niti proizlazi iz prirode/svrhe posla, poverilac može zahtevati ispunjenje **odmah**, a dužnik može zahtevati da poverilac primi ispunjenje **odmah**.
- **Sudsko određivanje:** Ako je ostavljeno jednoj strani da odredi rok, pa ona to ne učini ni posle opomene, sud određuje primeren rok.

Prevremeno ispunjenje (Pre roka)

• Kod NENOVČANIH obaveza:

- Ako je rok u interesu **dužnika**: Može ispuniti ranije, ali mora obavestiti poverioca i paziti da to ne bude u nevreme.
- Ako rok **nije** isključivo u interesu dužnika: Poverilac **može odbiti** prevremeno ispunjenje. Ako ga primi, može zadržati pravo na naknadu štete (uz obaveštenje dužniku).
- Pravo poverioca da traži ranije: Ako dužnik nije dao obezbeđenje ili je ono smanjeno.

• Kod NOVČANIH obaveza (Specifičnosti):

- **Pravo dužnika:** Dužnik **uvek** može ispuniti novčanu obavezu pre roka. Svaka ugovorna odredba kojom se dužnik odriče tog prava je **ništava**.
- **Odbijanje kamate (Interkalarna kamata):** U slučaju ranije isplate, dužnik **nema pravo** da odbije kamatu za period od isplate do dospelosti, osim ako je to ugovoreno ili uobičajeno.

Trenutak ispunjenja (Kada je plaćeno?)

- **Preko banke:** Obaveza je ispunjena kada novčana doznaka **stigne poveriočevoj banci** (ili bude odobren nalog banci dužnika da prebaci sredstva na račun poverioca).
- **Preko pošte:**
 - Ako je ugovoreno plaćanje poštom: Smatra se isplaćenim momentom **uplate pošti**.
 - Ako nije ugovoreno: Smatra se isplaćenim tek kada poverilac **primi** novčanu doznaku.

OSTALE RAZLIKE

• Delimično ispunjenje:

- Nenovčane obaveze: Poverilac **nije dužan** da primi delimično ispunjenje (osim ako priroda obaveze nalaže drugačije).
- Novčane obaveze: Poverilac je **dužan** da primi delimično ispunjenje (osim ako ima poseban interes da ga odbije).

• Izdavanje priznanice:

- Dužnik načelno ima pravo na priznanicu.
- Kod plaćanja preko banke/pošte: Priznanica se može tražiti samo ako za to postoji **opravdan razlog**.

16. INDIVIDUALNE I GENERIČNE OBLIGACIJE

1. Kriterijum podele i Pojam

Podela je izvršena prema **stepenu određenosti predmeta obligacije** (stvari ili radnje).

A. Individualne obligacije

- **Definicija:** Obligacije kod kojih je predmet (dugovano ponašanje ili stvar) određen pojedinačno, konkretno i precizno.
- **Karakteristika:** Predmet obaveze (*in obligatione*) i predmet ispunjenja (*in solutione*) su **istovetni**.
- **Primeri:** Predaja tačno određene umetničke slike, automobila sa brojem šasije, kuće na određenoj adresi, ili izvršenje konkretne radnje (izrada projekta po nacrtu).

B. Generične obligacije

- **Definicija:** Obligacije čiji je predmet određen samo po **vrsti (rodu)**, broju i količini.
- **Karakteristika:** Predmet obaveze je širi od predmeta ispunjenja. Duguje se rod, a ispunjava se konkretnim stvarima izdvojenim iz tog roda.
- **Primeri:** 5 tona pšenice, 1000 barela nafte, prevoz robe (bez određenja rute).

2. Uloga volje stranaka (Subjektivni kriterijum)

Zakon dozvoljava strankama da svojom voljom promene prirodu stvari:

- **Individualizacija roda:** Stvari koje su po prirodi generične (pšenica), stranke mogu ugovoriti kao individualne (npr. „baš onaj džak pšenice u uglu magacina“).
- **Generalizacija individualnog:** Stvari koje su obično individualne (npr. slike iz kolekcije), stranke mogu tretirati kao generične (npr. „bilo kojih 10 slika iz te zbirke“).

3. Bitni elementi (Uslovi određenosti)

Da bi generična obligacija bila punovažna, predmet mora biti odrediv.

- **Minimum elemenata:** Moraju se odrediti **vrsta (rod)** i **količina (broj)**.
- **Kvalitet:**
 - Ako kvalitet nije ugovoren, a svrha nije poznata: Duguje se stvar **srednjeg kvaliteta**.
 - Ako je svrha poznata dužniku: Duguje se kvalitet koji odgovara toj svrsi.

4. Dejstva i pravila ispunjenja (Ključne razlike)

A. Kod individualnih obligacija:

- Obaveza se gasi **samo** predajom tačno određene stvari ili izvršenjem tačno određene radnje.
- Nemoguće je ispuniti obavezu drugom stvari, makar ona bila iste vrste (osim ako se stranke ne dogovore).

B. Kod generičnih obligacija:

- Obaveza se gasi predajom bilo kojih stvari koje pripadaju tom rodu i imaju odgovarajući kvalitet.
- **Individualizacija:** Da bi se obaveza ispunila, dužnik mora iz roda izdvojiti konkretnu stvar.

5. Rizik propasti stvari i Nemogućnost ispunjenja (NAJVAŽNIJE)

Ovde leži suština pravne razlike.

Kod Individualnih obligacija:

- **Inicijalna nemogućnost:** Ako je predmet uništen pre nastanka obaveze (*ab initio*), obligacija ni ne nastaje.

- **Naknadna nemogućnost (Viša sila):** Ako individualno određena stvar propadne usled okolnosti za koje dužnik ne odgovara (npr. požar uništi unikatnu sliku), **obligacija se gasi** i dužnik se oslobađa.

- **Krivica dužnika:** Ako je stvar propala krivicom dužnika, on duguje **naknadu štete**.

- Ako je stvar bila *nezamenjiva* (unikat) -> samo novčana naknada.

- Ako je stvar bila *zamenjiva* (npr. uništen tudi auto) -> novčana naknada ILI davanje druge stvari iste vrste (naturalna restitucija).

Kod Generičnih obligacija:

- **Pravilo: Genera non pereunt** (Vrsta ne gine).

- **Dejstvo:** Obaveza **NE prestaje** čak ni ako propadne sve što dužnik ima od tih stvari (npr. izgorelo mu celo skladište pšenice), ako sama vrsta i dalje postoji na tržištu. Dužnik mora nabaviti stvar na drugom mestu i ispuniti obavezu.

Izuzetak: Ograničen rod

- Ako obaveza glasi na stvari iz tačno određene mase (npr. „pšenica iz mog silosa br. 1“ ili „jedno štene iz ovog legla“).

- **Pravilo:** Ako propadne **cela masa** (ceo silos ili celo leglo), obaveza se **gasi**.

17. DELJIVE I NEDELJIVE OBLIGACIJE

1. Kriterijum podele i Pojam

Podela je izvršena prema **deljivosti predmeta** obligacije (činidbe).

- **Deljive obligacije:** One čiji se predmet može podeliti i ispuniti u delovima, a da ti delovi imaju ista svojstva kao i celina i da se time **ne gubi ništa od vrednosti**.

- *Primeri:* Isplata novca, predaja žita (genus stvari), oranje njive.

- **Nedeljive obligacije:** One čiji se predmet mora izvršiti odjednom (u celosti) jer bi se podelom uništila njegova suština ili umanjila vrednost.

- *Primeri:* Predaja žive životinje, automobila, izrada umetničke slike.

2. Vrste nedeljivosti (Bitni elementi)

Nedeljivost može biti dvojaka:

- **Prirodna (Apsolutna) nedeljivost:** Proističe iz same prirode stvari ili činidbe.

- *Primer:* Predaja trkačkog konja ili dijamanta (fizička deoba uništava stvar).

- *Napomena:* Obaveze koje glase na **nečinjenje** su po pravilu nedeljive.

- **Pravna (Relativna/Ugovorena) nedeljivost:** Obaveza je po prirodi deljiva, ali su stranke **ugovorile** da se smatra nedeljivom.

- *Primer:* Plaćanje cene odjednom, iako je novac prirodno deljiv.

3. Pravni značaj: Režim kod množine subjekata (Ključno za ispit)

Podela na deljive i nedeljive obligacije je pravno relevantna prvenstveno kada u obligacionom odnosu učestvuje **više dužnika ili više poverilaca**.

A. Kod DELJIVIH obligacija

Važi pretpostavka da je obligacija **podeljena**:

- **Više dužnika:** Obaveza se deli na jednake delove i svaki dužnik odgovara samo za svoj deo (nema solidarnosti, osim ako je ugovorena).
- **Više poverilaca:** Potraživanje se deli i svaki poverilac zahteva samo svoj deo.
- **IZUZETAK (Ugovori u privredi):** Ako deljiva obaveza ima više dužnika i nastala je iz ugovora u privredi, zakonska pretpostavka je **solidarna odgovornost** (osim ako je izrično isključena).

B. Kod NEDELJIVIH obligacija

Zbog prirode predmeta (ne može se seći), obligacija ne može biti podeljena, pa važe stroža pravila:

- **Više dužnika:** Smatra se da duguju **solidarno** (poverilac može tražiti celu stvar od bilo kog dužnika).
- **Više poverilaca:**
 - Ako solidarnost nije ugovorena, jedan poverilac može tražiti ispunjenje samo ako su ga ostali ovlastili.
 - U suprotnom, dužnik mora ispuniti obavezu **svim poveriocima zajedno** ili predmet položiti sudu.

4. Dejstva: Raskid i Nemogućnost ispunjenja

- **Raskid ugovora:**
 - Kod **nedeljivih** obaveza: Nepotpuno ispunjenje je uvek razlog za raskid.
 - Kod **deljivih** obaveza: Delimično neispunjenje ne mora biti razlog za raskid, osim ako poverilac zbog toga ne može ostvariti cilj ugovora.
- **Nemogućnost ispunjenja:**
 - Ako ispunjenje deljive obaveze postane nemoguće u jednom delu (npr. propao deo robe), poverilac može tražiti preostali deo ako mu to odgovara.

18. PODELJENE I SOLIDARNE OBLIGACIJE

Obligacije sa množinom subjekata dele se prema načinu na koji subjekti duguju ili potražuju istu činidbu. Ova podela je uslovljena **deljivošću predmeta** obligacije:

- **Ako je predmet deljiv:** Obligacija može biti **podeljena** ili **solidarna**.
- **Ako je predmet nedeljiv:** Obligacija može biti **samo solidarna** (jer se predmet ne može fizički podeliti).

PODELJENE OBLIGACIJE

Pojam i Definicija:

- To je obligacija u kojoj postoji više dužnika tako da **svaki duguje samo svoj deo**, ili više poverilaca tako da **svaki ima pravo samo na svoj deo**.
- Uslov: Predmet obligacije **mora biti deljiv**.

Pravna priroda:

- Smatra se da je to **jedna obligacija** (a ne više njih) jer potiče iz jednog izvora (npr. jednog ugovora) i ima jedan predmet.

- Međutim, ta činidba je *in concreto* (u stvarnosti) podeljena među subjektima.

Vrste:

- **Aktivna podeljena obligacija:** Više poverilaca potražuje od jednog dužnika. Svaki poverilac može zahtevati isplatu **samo svog dela**, a dužnik se oslobađa namirenjem tog konkretnog dela.
- **Pasivna podeljena obligacija:** Više dužnika duguje jednom poveriocu. Poverilac od svakog može tražiti **samo njegov deo**, a dužnik se oslobađa isplatom svog dela.

Dejstva (Pravna sudbina delova): Delovi podeljene obligacije imaju zasebnu pravnu sudbinu:

- Svaki deo posebno prestaje ispunjenjem, prebijanjem ili otpuštanjem duga.
- **Docnja i zastarelost** nastupaju posebno za svaki deo.
- **Izuzetak:** Poništaj ili raskid ugovora deluje prema svima i utiče na sve delove podjednako.

SOLIDARNE OBLIGACIJE

- **Definicija:** Solidarna obligacija je nedeljiva ili nepodeljena obligacija sa **više subjekata** na jednoj strani (dužničkoj ili poverilačkoj).
- **Predmet:** Može biti po prirodi nedeljiv ili deljiv ali nepodeljen.
- **Suština:** Svaki subjekat duguje ili potražuje **ceo dug** (in solidum), a ispunjenje od strane jednog gasi obligaciju prema svima.

Vrste solidarnosti (Prema stranama)

Zavisno od toga na kojoj strani postoji množina subjekata:

- **Pasivna solidarnost (Množina dužnika):**
 - Svaki od više dužnika dužan je da ispuni **ceo dug**.
 - Kada jedan dužnik namiri poverioca, **svi ostali se oslobađaju** obaveze.
- **Aktivna solidarnost (Množina poverilaca):**
 - Svaki od više poverilaca ovlašćen je da zahteva isplatu **celog duga**.
 - Kada dužnik isplati celu tražbinu jednom poveriocu, **oslobađa se obaveze prema svima**.

Izvori solidarnosti (Osnov nastanka)

Solidarnost može nastati na osnovu **zakona** (propisana) ili **ugovora** (ugovorena). Treba razlikovati izvor obligacije (npr. šteta) od osnova solidarnosti (zakon koji kaže da štetnici odgovaraju solidarno).

A. Solidarnost iz pravnih poslova (Ugovora):

- **Ugovor o građenju:** Više izvođača po sistemu „ključ u ruke“ odgovara solidarno.
- **Ugovor o nalogu:** Više nalogodavaca odgovara solidarno nalogoprimcu; više nalogoprimaca odgovara solidarno nalogodavcu.
- **Nasledivanje:** Više onerata (onih koji su dužni da ispune legat) odgovara solidarno legataru.

B. Solidarnost iz delikta (Prouzrokovanja štete):

- **Saizvršioci:** Više lica koja zajedno pričinu štetu.

- **Vlasnici vozila:** Imaoci motornih vozila u sudaru odgovaraju solidarno trećim licima.
- **Roditelj i dete:** Kada oboje odgovaraju za štetu koju je dete prouzrokovalo.
- **Poslodavac i zaposleni:** Za namernu štetu zaposlenog.

C. Ostali zakonski slučajevi:

- **Sanaslednici:** Odgovaraju solidarno za dugove ostavioca (do visine svog dela).
- **Supružnici:** Za obaveze nastale radi podmirenja potreba zajedničkog života.
- **Izdržavanje:** Više lica koja su po zakonu dužna da daju izdržavanje.

Pravna priroda (Teorijska podela)

Iako ZOO ne propisuje posebna pravila (ne pravi razliku u režimu), teorija razlikuje:

- **Korealne (Savršene) obligacije:**
 - Nastaju iz ugovora i tim istim ugovorom je **odmah ugovorena solidarnost**.
 - Izvor nastanka i izvor solidarnosti su isti (volja stranaka).
- **Obligacije in solidum (Nesavršene):**
 - Izvor obligacije može biti raznolik (ugovor, delikt), ali je **solidarnost nametnuta zakonom** zbog specifične situacije.
 - *Primer:* Zakonska solidarnost u privrednim ugovorima ili kod naknade štete.

Dispozitivnost zakonske solidarnosti

- Zakon može propisati solidarnost imperativno ili dispozitivno.
- Kada je norma **dispozitivna**, stranke mogu ugovorom **isključiti** zakonsku solidarnost (npr. isključenje pasivne solidarnosti kod ugovora u privredi).

ZAKONSKE PRETPOSTAVKE

Kada nije izričito navedeno o kakvoj se obligaciji radi, primenjuju se sledeća pravila o teretu dokazivanja:

- **U građanskom pravu (Opšte pravilo):**
 - Pretpostavlja se da je obligacija **PODELJENA** i to na **jednake delove (ravne časti)**.
 - Ovo važi i za dužničku i za poverilačku stranu. Teret dokazivanja je na onome ko tvrdi da je ugovorena solidarnost ili drugačija podela.
- **U privrednom pravu (Ugovori u privredi):**
 - Pretpostavlja se **PASIVNA SOLIDARNOST**.
 - Kada deljiva obaveza ima više dužnika iz ugovora u privredi, pretpostavka je da svi duguju solidarno.
 - Teret dokazivanja je na onom ko tvrdi da je obaveza podeljena.

19. ZAKONSKI REŽIM PASIVNIH SOLIDARNIH OBLIGACIJA

1. Pojam i Funkcija

- **Definicija:** Obligacija sa više dužnika kod koje **svaki odgovara za celu obavezu**, a poverilac može zahtevati ispunjenje od koga hoće, sve dok obaveza ne bude potpuno ispunjena.

- **Pravna priroda:** Pored toga što je obligacija, ona je i **sredstvo ličnog obezbeđenja**. Poverilac ima veću sigurnost naplate jer svaki dužnik odgovara celom svojom imovinom.
- **Osnovno dejstvo:** Isplata izvršena od strane jednog dužnika gasi obavezu i **oslobađa sve ostale dužnike**.
- **Modaliteti:** Dužnici ne moraju biti obavezani na isti način – mogu odgovarati pod različitim rokovima, uslovima i odstupanjima.

2. Gašenje i izmena obaveze (Objektivna i subjektivna dejstva)

Ovde profesori traže preciznost. Morate znati kako sledeći instituti utiču na ostale sadužnike:

A. Prebijanje (Kompenzacija)

- **Vlastito potraživanje:** Dužnik može prebiti svoje potraživanje prema poveriocu sa celim dugom solidarne obaveze (gasi se sve).
- **Tuđe potraživanje:** Dužnik se može pozvati na prebijanje koje je izvršio njegov sadužnik. Ali, ako sam vrši prebijanje koristeći potraživanje svog sadužnika prema poveriocu, to može učiniti **samo do visine udela tog sadužnika** u solidarnoj obavezi.

B. Otpuštanje duga (Oprost)

- **Pravilo (Objektivno):** Sporazumno otpuštanje duga sa jednim dužnikom oslobađa i ostale (ako je cilj bio gašenje obaveze).
- **Otpuštanje *Ad personam* (Subjektivno):** Ako je otpuštanje učinjeno samo prema jednom dužniku:
 - Solidarna obaveza se ne gasi, već se **smanjuje za deo** koji pada na tog oslobođenog dužnika.
 - Ostali dužnici solidarno odgovaraju za ostatak.
- **Uticaj na regres (Ispitna zamka):** Otpuštanje duga od strane poverioca **ne utiče na unutrašnje odnose** dužnika. Ako drugi dužnik plati ostatak duga, on **ima pravo na regres** i od onog dužnika kojeg je poverilac oslobodio plaćanja.

C. Prenov (Novacija)

- **Pravilo:** Novacija sa jednim dužnikom oslobađa i ostale.
- **Izuzetak:** Ako je novacija ograničena samo na deo tog dužnika, obaveza ostalih se ne gasi, već se **smanjuje za taj deo**.

D. Poravnanje

- **Pravilo:** Poravnanje jednog dužnika sa poveriocem **nema dejstva** prema ostalim dužnicima.
- **Pravo izbora:** Ostali dužnici imaju pravo da **prihvate to poravnanje**, ako im odgovara.

E. Sjedinjenje (Konfuzija)

- Kada se u istom licu spoje svojstva poverioca i jednog solidarnog dužnika (npr. nasleđivanje), obaveza se ne gasi u celosti, već se **smanjuje za iznos dela** tog dužnika.

3. Činjenice od značaja: Docnja i Zastarelost

Zakon pravi oštru razliku između dejstva docnje poverioca i docnje dužnika:

- **Poverilačka docnja (Koristi svima):**
 - Ako poverilac padne u docnju prema jednom dužniku (odbije prijem), on je u docnji **prema svima**.
- **Dužnička docnja (Šteti samo jednom):**

◦ Docnja jednog dužnika ili opomena upućena samo njemu **nema dejstva** prema ostalim dužnicima.

• **Zastarelost i Priznanje duga:**

◦ **Priznanje duga:** Ako jedan dužnik prizna dug (i time prekine zastarelost), to **nema dejstva** prema ostalima.

◦ **Prekid zastarelosti:** Ako zastarelost ne teče ili je prekinuta prema jednom dužniku, ona i dalje teče i može se navršiti za ostale.

◦ **Regres i zastarelost (Važno!):** Dužnik prema kome obaveza nije zastarela i koji je morao da plati, **ima pravo na regres** od ostalih dužnika, čak i ako je prema njima obaveza zastarela.

◦ **Odricanje od zastarelosti:** Odricanje jednog dužnika nema dejstva prema ostalima.

20. ZAKONSKI REŽIM AKTIVNIH SOLIDARNIH OBLIGACIJA

1. Pojam i Osnovna dejstva

• **Definicija:** Obligacioni odnos sa **više poverilaca** i jednim dužnikom, gde **svaki poverilac ima pravo da zahteva ispunjenje cele obaveze**, a ispunjenjem obaveze jednom od njih, obaveza prestaje i prema ostalima.

• **Ključna razlika u odnosu na pasivnu:** Aktivna solidarnost **nema funkciju sredstva obezbeđenja**. Naprotiv, ona može izazvati inertnost poverilaca (svako čeka da onaj drugi naplati dug pa da traži svoj deo).

2. Nastanak (Pretpostavka) – ISPITNA ZAMKA!

Ovo je najvažnije pravilo koje morate zapamtiti:

• **Nema pretpostavke:** Aktivna solidarnost se **nikada ne pretpostavlja**.

• **Uslov nastanka:** Mora biti izričito **ugovorena** ili **zakonom određena**.

• **Razlika kod ugovora u privredi:** Dok se kod *pasivne* solidarnosti (dužnika) u privredi solidarnost pretpostavlja, kod *aktivne* (poverilaca) to ne važi – i u privredi se mora izričito ugovoriti.

3. Dejstva u spoljnom odnosu (Poverioci – Dužnik)

A. Pravo izbora (*Ius electio*):

• Dužnik ima pravo da izabere kojem će poveriocu ispuniti obavezu.

• **Ograničenje (Prevecija):** Ovo pravo traje sve dok neki od poverilaca **ne zatraži ispunjenje**. Od tog trenutka, dužnik mora ispuniti obavezu baš tom poveriocu koji je prvi tražio.

B. Sudbina obaveze kroz specifične institute (Modifikacije):

1. Prebijanje (*Kompenzacija*):

◦ Sa poveriocem koji traži ispunjenje: Dužnik može prebiti **ceo iznos** svog protivpotraživanja.

◦ Sa ostalim poveriocima (koji ne traže ispunjenje): Dužnik može prebiti dug samo **do visine udela** tog konkretnog poverioca u solidarnom potraživanju.

2. Opuštanje duga i Prenov (*Novacija*):

◦ Sporazum sa jednim poveriocem deluje **subjektivno** (samo prema njemu).

◦ Solidarno potraživanje ostalih se ne gasi, već se samo **smanjuje za iznos udela** tog poverioca.

3. Poravnanje:

◦ Nema dejstva prema ostalim poveriocima, osim ako oni odluče da ga prihvate (ako im je povoljno).

4. Sjedinjenje (Konfuzija):

◦ Ako dužnik nasledi jednog poverioca, obaveza se ne gasi skroz, već se **smanjuje za udeo** tog poverioca.

4. Činjenice sa objektivnim i subjektivnim dejstvom

Ovde ZOO pravi jasnu razliku šta koristi, a šta ne koristi ostalim poveriocima:

• Docnja (Objektivno):

- Docnja dužnika prema jednom poveriocu = docnja prema svima.
- Docnja jednog poverioca (npr. odbije prijem) = docnja svih poverilaca.

• Priznanje duga (Objektivno):

- Ako dužnik prizna dug jednom poveriocu, to koristi svima.

• Zastarelost (Mešovito - PAŽNJA):

◦ *Prekid zastarelosti* (tužba jednog poverioca): **Ne koristi ostalima** (subjektivno dejstvo).
Prema ostalima rok teče i dalje.

- *Odricanje od zastarelosti* (od strane dužnika): **Koristi svima** (objektivno dejstvo).

5. Unutrašnji odnos (Regres)

Nakon što jedan poverilac naplati ceo iznos, odnos prelazi na relaciju poverilac-poverilac:

- Poverilac koji je primio ispunjenje dužan je da ostalima preda njihov deo.
- **Pravilo podele:** Ako ugovorom nije drugačije određeno, deli se na **jednake delove (ravne časti)**.

21. KUMULATIVNE, ALTERNATIVNE I FAKULTATIVNE OBLIGACIJE

KUMULATIVNE OBLIGACIJE

1. Pojam i Definicija

- **Definicija:** Obligacija koja ima dva ili više predmeta koji se **duguju skupno**.
- **Uslov prestanka:** Da bi ovakva obaveza prestala ispunjenjem, dužnik mora izvršiti **sve** dugovane činidbe.
- **Status:** Tek kada su sve činidbe izvršene, poverilac je namiren, a dužnik oslobođen.

2. Pravila ispunjenja (Dejstva)

- **Način ispunjenja:** Ako nije drugačije ugovoreno ili propisano, činidbe se moraju ispuniti kao **celina**.

- **Prava poverioca:** Poverilac ima pravo da **odbije odvojeno ispunjenje** dugovanih prestacija (npr. ne mora da prihvati šišanje bez feniranja ili lekturu bez korekture, ako su ugovoreni zajedno).

3. Nemogućnost ispunjenja (Specifičnost)

Šta se dešava kada jedna od činidbi postane nemoguća bez krivice strana (naknadna nemogućnost)?

- **Pravilo:** Poverilac **nije dužan** da primi ispunjenje preostale činidbe ako to delimično ispunjenje ne odgovara njegovim potrebama.
- **Standard procene:** Interes poverioca se ne ceni subjektivno, već prema **objektivnom merilu** – potrebama hipotetičkog razboritog i savesnog učesnika u pravnom prometu u datim okolnostima.

4. Teorijsko razgraničenje (Važno za višu ocenu)

Potrebno je razlikovati *kumulativnu obligaciju* od *kumulativno dugovanih obligacija*.

- **Kumulativna obligacija:** Jedna obligacija koja ima više predmeta koji se moraju izvršiti skupa.
- **Kumulativno dugovane obligacije:** To su **dve ili više zasebnih obligacija** koje potiču iz istog izvora (npr. istog ugovora) i terete istog dužnika.
 - *Primer 1 (Zakup):* Zakupodavac duguje (a) predaju stvari i (b) održavanje stvari.
 - *Primer 2 (Ugovorna kazna):* Kod zadocnjenja, dužnik duguje (a) ispunjenje nenovčane obaveze i (b) plaćanje kazne.
 - *Napomena:* Svaka od ovih kumulativno dugovanih obaveza može sama za sebe biti kumulativna.

ALTERNATIVNE OBLIGACIJE

1. Pojam i Definicija

- **Definicija:** Obligacija koja ima dva ili više predmeta (*plures res sunt in obligatione*), ali je dužnik dužan da ispuni samo jedan da bi se oslobodio obaveze (*una autem in solutione*).
- **Sušтина:** Postoji **množina dugovanih činidbi**, ali se ispunjava samo jedna.
- **Odredivost:** U trenutku nastanka, predmet nije određen već samo **odrediv**. Neizvesnost se prekida vršenjem izbora (koncentracijom).

2. Razgraničenja (Bitno za razumevanje)

Na ispitu morate znati razliku u odnosu na srodne institute:

- **Od kumulativnih obligacija:** Kumulativna se gasi tek kad se ispune **svi** dugovani predmeti. Alternativna se gasi ispunjenjem **jednog** od predmeta.
- **Od generičnih obligacija:**
 - Kod generičnih se vrši **individualizacija** (izdvajanje iz roda, npr. 5 tona pšenice), a predmet je određen vrstom.
 - Kod alternativnih postoji izbor između **različitih, određenih predmeta** (npr. drveni ILI karbonski čamac, a ne "bilo koji trotinet").

- **Od prava izbora načina ispunjenja:** Ako strana bira samo vreme, mesto ili način plaćanja, to nije alternativna obligacija, jer je predmet obaveze (ponašanje) jedan.

3. Pravo izbora (Koncentracija tražbine)

Ovo je ključni pravni mehanizam kod ovog instituta.

- **Pravna priroda:** Pravo izbora je **preobražajno pravo** (pravna moć).
- **Kome pripada:**
 - **Pravilo:** Pripada **dužniku**, ako nije drugačije ugovoreno ili propisano.
 - **Izuzetak:** Može pripadati poveriocu ili trećem licu.
- **Način vršenja:**
 - Jednostranom izjavom volje (adresovanom drugoj strani) ili konkludentnom radnjom (npr. predajom jedne stvari).
 - Izbor je izvršen kada druga strana primi obaveštenje.
- **Dejstva izbora:**
 - **Neopozivost:** Jednom učinjen izbor se ne može menjati.
 - **Retroaktivnost (*Ex tunc*):** Smatra se da je obaveza od početka bila jednostavna (kao da drugog predmeta nije ni bilo).
- **Ograničenje:** Ne može se izabrati kombinacija delova više predmeta (mora se izabrati jedna cela prestacija).

4. Prelazak prava izbora (Rokovi)

Šta se dešava ako ovlašćeno lice ćuti?

- **Kad bira DUŽNIK:** Može birati sve dok ne otpočne **prinudno izvršenje** jedne od činidbi po izboru poverioca.
- **Kad bira POVERILAC:** Ako ne izabere u roku, dužnik mu određuje naknadni rok. Ako i tada ćuti, **pravo izbora prelazi na dužnika**.
- **Kad bira TREĆE LICE:** Ako ne izvrši izbor, svaka strana može tražiti da izbor izvrši **sud**.

5. Nemogućnost ispunjenja (NAJVAŽNIJI DEO)

Ovde se ocenjuje vaše "pravničko računanje". Pravila zavise od toga ko je kriv za propast jednog predmeta i ko ima pravo izbora.

A. Nema krivice nijedne strane (Viša sila)

- Obaveza se ograničava na **preostali predmet**.
- *Primer:* Slika uništena u transportu bez krivice → duguje se skulptura.

B. Krivica DUŽNIKA za propast jednog predmeta

- *Ako bira DUŽNIK:* Obaveza se svodi na preostali predmet.
- *Ako bira POVERILAC:* Može tražiti preostali predmet **ILI naknadu štete**.

C. Krivica POVERIOCA za propast jednog predmeta

- *Ako bira DUŽNIK:* Obaveza dužnika prestaje. Ali, dužnik može tražiti naknadu štete i izvršiti obavezu preostalim predmetom (ako mu je to u interesu).
- *Ako bira POVERILAC:* Može dati naknadu štete (za uništeni predmet) i tražiti preostali predmet.

6. Izvori i prenosivost

- **Izvori:** Pravni posao (ugovor, testament, javno obećanje nagrade) ili Zakon (npr. kod materijalnih nedostataka - izbor između sniženja cene i raskida).
- **Prenosivost:** Pravo izbora je **nasledivo** i prenosivo pravnim poslovima među živima (prati obligaciju).

FAKULTATIVNE OBLIGACIJE

1. Pojam i Osnovna podela

Osnovna karakteristika ovog instituta sadržana je u maksimi: *Una res est in obligatione, duae autem in facultate solutionis* (Jedna stvar je u obavezi, a dve su u mogućnosti ispunjenja).

Postoji samo **jedna dugovana činidba**, ali se odnos može ugasiti ispunjenjem druge. Zavisno od toga ko ima pravo da „zameni“ predmet, razlikujemo:

1. **Fakultativnu obavezu:** Ovlašćenje zamene (*facultas alternativa*) ima **dužnik**.
2. **Fakultativno potraživanje:** Ovlašćenje zamene ima **poverilac**.

A. FAKULTATIVNA OBAVEZA (Ovlašćenje DUŽNIKA)

Definicija:

- Obaveza koja glasi na jednu činidbu, ali se dužnik može osloboditi te obaveze izvršenjem neke druge određene činidbe.

Dejstva i Prava:

- **Poverilac:** Može zahtevati samo i isključivo **dugovanu činidbu**. Ne može tražiti onu drugu (fakultativnu), ali je **dužan da je primi** ako je dužnik ponudi.
- **Dužnik:** Ima pravo da bira hoće li ispuniti dugovanu ili fakultativnu činidbu.
- **Rok:** Dužnik može koristiti ovo ovlašćenje sve dok poverilac ne otpočne **postupak prinudnog izvršenja** na dugovanoj činidbi.

Slučaj nemogućnosti ispunjenja (Važno!):

- Ako ispunjenje *dugovane* činidbe postane nemoguće **krivicom dužnika**:
 - Poverilac traži **naknadu štete**.
 - Dužnik ima pravo da se oslobodi plaćanja štete tako što će predati onaj drugi, **fakultativni predmet**.

Izvori:

- Pravni posao (ugovor, testament) ili zakon.
- *Zakonski primer:* Kod **prekomernog oštećenja** (*laesio enormis*), oštećena strana traži poništaj ugovora, a druga strana (tuženi) ima zakonsko ovlašćenje da održi ugovor na snazi ako ponudi **dopunu do prave vrednosti**.

B. FAKULTATIVNO POTRAŽIVANJE (Ovlašćenje POVERIOCA)

Definicija:

- Obaveza glasi na jednu činidbu, ali je **poverilac ovlašćen** da umesto nje zahteva izvršenje neke druge određene činidbe.

Dejstva i Prava:

- **Dužnik:** Mora ispuniti dugovanu činidbu i ne može je svojom voljom zameniti fakultativnom. Obaveza zamene nastaje tek ako to poverilac zahteva.

- **Poverilac:** Bira koju činidbu želi. Ovo pravo traje sve dok dužnik ne počne da izvršava dugovanu činidbu.

Slučaj nemogućnosti ispunjenja (Ključna razlika u odnosu na alternativne obligacije):

1. Ničija krivica (Viša sila) - NAJVAŽNIJE ZA ISPIT:

- Ako propadne *dugovani* predmet (bez krivice strana) → **Obaveza se gasi.**
- Poverilac **ne može** tražiti fakultativni predmet.
 - *Ratio:* Fakultativni predmet se traži samo kao zamena za dugovani; ako dugovani nestane, nema šta da se menja.
 - *(Ovo je suprotno od alternativnih obligacija gde bi se obaveza suzila na preostali predmet).*

2. Krivica dužnika:

- Ako propadne *dugovani* predmet krivicom dužnika → Poverilac bira: **naknada štete ILI fakultativni predmet.**

3. Nemogućnost fakultativnog predmeta:

- Ne utiče na obavezu. Dužnik mora ispuniti dugovani predmet.

22. POJAM UGOVORA

1. POJAM I DEFINICIJA

Prema pozitivnom pravu, ugovor se definiše kao **dvostrani pravni posao**, odnosno kao **saglasnost uzajamno izjavljenih volja** usmerena na proizvodnju određenog pravnog dejstva.

- **Cilj ugovora:** Nameravano dejstvo može biti **nastanak, promena, prenos** ili **prestanak** obligacije.

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI ZA NASTANAK

Da bi ugovor nastao i proizveo pravna dejstva, moraju se kumulativno ispuniti sledeći uslovi:

- **Saglasnost volja (Consensus):** Neophodna je saglasnost *izjavljenih* (manifestovanih) volja. Unutrašnja volja (misao) bez izjave nema pravno dejstvo.
 - *Napomena:* Čutanje se u našem pravu ne smatra pristankom, osim izuzetno (po zakonu ili prethodnom dogovoru).
- **Obim saglasnosti:** Strane se moraju saglasiti o **bitnim elementima ugovora** (minimalna sadržina neophodna za određenu vrstu ugovora).
- **Kvalitet izjave volje:** Izjave moraju biti:
 - **Uzajamne:** Upućene jedna drugoj (ponuda i prihvata).
 - **Podudarne:** Sadržinski se moraju poklapati (ono što jedan nudi, drugi prihvata).
 - **Animus contrahendi:** Izjava mora biti data u nameri da se zaključi ugovor.
- **Forma (samo kod formalnih ugovora):** Kod formalnih ugovora, pored saglasnosti, neophodno je da volja bude „zaodenuća“ u zakonom ili ugovorom predviđenu formu.

3. PRAVNA PRIRODA I MESTO U ZOO

- **Dvostrani pravni posao:** Ugovor nastaje susretom volja dve strane. Razlikuje se od **jednostranih pravnih poslova** (npr. testament, javno obećanje nagrade) za čiji nastanak je dovoljna izjava volje samo jednog lica.

- **Sistem ZOO (Ratio legis):** Naš Zakon o obligacionim odnosima (po uzoru na francusko pravo) postavlja **ugovor kao centralni institut**.

- Ne postoji opšti deo o "pravnom poslu" (kao u nemačkom BGB-u), već su pravila vezana za ugovor.

- **Shodna primena:** Zakon propisuje da se odredbe o ugovorima shodno primenjuju i na ostale (jednostrane) pravne poslove.

- **Unitarna koncepcija:** U savremenom pravu i ZOO, ugovor se posmatra kao **strukturno jedinstvo**, a ne kao zbir dva nezavisna obećanja (analitička koncepcija). Zbog ovoga je u našem pravu moguće **ustupanje ugovora** (prenos celokupne ugovorne pozicije na treće lice), a ne samo pojedinačnih prava i obaveza.

4. STRANE UGOVORNICE

Neophodno je praviti terminološku razliku:

- **Ugovorna strana:** To je pravna pozicija ili uloga u ugovoru (npr. strana kupca, strana prodavca).

- **Ugovornik:** To je konkretni pravni subjekt (lice).

- **Pravilo:** Na jednoj strani može biti **više lica** (npr. dva lica zajedno kupuju stan – oni su dva subjekta na jednoj ugovornoj strani). Ugovor je po pravilu dvostran (dve strane), ali može biti i višestran.

5. DEJSTVA UGOVORA

Iako se ugovor primarno definiše kao izvor obligacija, njegova dejstva u našem pravu su šira:

- **Stvaranje obligacije:** Najčešće dejstvo (nastanak duga i potraživanja).

- **Modifikacija i gašenje:** Ugovorom se postojeća obligacija može izmeniti (novacija), preneti (cesija, preuzimanje duga) ili ugasiti (otpuštanje duga).

- **Dvostrana obaveznost:** Ugovori su po pravilu dvostrano obavezni (svaka strana je i dužnik i poverilac), ali mogu biti i jednostrano obavezni (jedna strana duguje, druga samo potražuje, npr. poklon).

6. NAČELA

- **Sloboda ugovaranja:** Strane slobodno uređuju odnose, biraju saugovornike i sadržinu, u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja.

- **Konsensualizam:** Ugovor nastaje prostom saglasnošću volja (solo consensu), forma je izuzetak.

7. ZNAČAJ PODELE (VRSTE) UGOVORA

Iako postoje brojne teorijske podele, za pravo su relevantne samo one **klasifikacije koje imaju pravne posledice** (različit pravni režim).

- **Opšta pravila:** Važe za sve ugovore (npr. pravila o ponudi, manama volje).

- **Posebna pravila:** Važe samo za određene tipove:

- *Imenovani ugovori:* Zakon za njih propisuje posebne obaveze (npr. kod zakupa).

- *Kategorije ugovora:* Posebna pravila za teretne ugovore, formalne ugovore ili *intuitu personae* ugovore.

23. IMENOVANI I NEIMENOVANI UGOVORI

1. POJAM I DEFINICIJA

Osnovna podjela ugovora vrši se prema tome da li je određeni ugovor posebno uređen zakonom (da li ima svoju "zakonsku vrstu").

- **Imenovani ugovori:** Dvostrani pravni poslovi koji su zbog svoje učestalosti i važnosti u pravnom prometu **posebno uređeni zakonom**. Zakon određuje njihovo ime i minimalnu sadržinu.

- *Primeri:* Prodaja, zakup, zajam (klasični); Osiguranje, lizing, građenje (moderni).

- **Neimenovani ugovori:** Ugovori koji **nemaju posebno zakonsko uređenje** niti zakonsku vrstu. Nastaju kao proizvod **slobode ugovaranja** (autonomije volje), jer u našem pravu ne postoji *numerus clausus* (zatvoren broj) ugovora.

2. BITNI ELEMENTI I PRAVNI REŽIM (Ključna razlika)

Ovo je suština pitanja – kakve su pravne posledice ove podele?

A) Imenovani ugovori (Veća pravna sigurnost):

- **Bitni elementi:** Zakon propisuje **objektivno bitne elemente** (minimalni obim saglasnosti neophodan da ugovor nastane).

- *Primer:* Kod prodaje se zna da su to stvar i cena.

- **Pravna praznina:** Ako strane ne uredi neka sporedna pitanja (npr. mesto ispunjenja), primenjuju se **dispozitivna zakonska pravila** koja služe kao "sigurnosna mreža".

- **Imperativna pravila:** Postoje norme koje strane ne mogu isključiti.

B) Neimenovani ugovori (Manja pravna sigurnost):

- **Bitni elementi:** Nema zakonski određenih bitnih elemenata. Strane moraju same definisati sve bitno. Ako nastane spor da li je ugovor uopšte nastao (da li ima saglasnosti), sud ne može da pogleda u zakon, već utvrđuje volju na osnovu **pregovora, prakse između strana ili običaja**.

- **Pravna praznina:** Nemaju "sigurnosnu mrežu" dispozitivnih pravila specifičnih za tu vrstu ugovora. Zato ih strane moraju detaljnije regulisati.

- **Primena prava:** Na njih se primenjuju:

- **Opšta pravila o ugovorima** iz ZOO (npr. pravila za teretne ugovore, pravila o novčanim obavezama).

- Ugovorne odredbe koje su strane same definisale.

3. PRAVNA PRIRODA I EVOLUCIJA

- **Nastanak:** Ugovori obično prvo nastaju u praksi kao neimenovani, dobiju ime u prometu, a tek kasnije ih zakonodavac "pozakoni" (imenuje).

- *Ratio legis:* Zakonodavac reaguje na potrebe prometa kada neki ugovor postane masovan.

- *Primer:* **Finansijski lizing** je u Srbiji bio neimenovan ugovor do donošenja posebnog zakona 2003. godine.

4. SPECIFIČNOSTI U SRPSKOM PRAVU (Važno za ispit!)

U našem pravu postoji "siva zona" kod određenih klasičnih ugovora.

• **Problem Poklona i Posluge:** Zbog istorijskih razloga (podela nadležnosti federacije i republika u vreme donošenja ZOO), **ugovor o poklonu i ugovor o posluži nisu celovito uređeni u ZOO.**

◦ *Da li su to imenovani ugovori?*

▪ Ako se gleda strogo formalno (da li imaju celovit zakon) – **nisu.**

▪ Ako se gleda suštinski (imaju ime, ustaljenu praksu, fragmentarne propise u drugim zakonima) – **smatraju se imenovanim.** Sudska praksa ih tretira kao poznate pravne institute.

• **Nepravi ugovor o doživotnom izdržavanju:** Važan primer neimenovanog ugovora u sudskoj praksi, gde se prenos svojine ne odlaže do smrti primaoca izdržavanja.

5. MEŠOVITI UGOVORI

Poseban vid neimenovanih ugovora koji sadrže elemente više različitih imenovanih ugovora.

• **Tipovi:**

1. **Zakonski uređeni mešoviti ugovori:** Iako su sastavljeni od elemenata drugih, zakon ih je uređio kao posebnu vrstu (npr. ugovor o organizovanju putovanja) – tretiraju se kao imenovani.

2. **Neuređeni mešoviti ugovori:** Nemaju zakon.

• **Rešavanje sporova (Teorije):** Kako sud sudi kod neuređenih mešoviti ugovora?

◦ *Teorija apsorpcije:* Primenjuje pravila onog ugovora čiji elementi **preovlađuju.**

◦ *Teorija kombinacije:* Kombinuje pravila različitih ugovora za različite delove.

◦ *Opšti pristup:* Primena opštih pravila ugovornog prava.

24. FORMALNI I NEFORMALNI UGOVORI

1. POJAM I DEFINICIJA

Podela se vrši prema tome da li je za punovažnost ugovora neophodno da volja bude izražena u tačno određenoj formi.

• **Neformalni (Konsensualni) ugovori:** Ugovori za čiju punovažnost nije propisana niti ugovorena posebna forma.

◦ *Pravilo:* Zaključuju se prostom saglasnošću volja (*solo consensu*).

◦ *Napomena:* Ovo ne znači da ugovor nema nikakvu formu (jer se volja uvek mora nekako manifestovati), već da stranke imaju **slobodu izbora forme** (usmeno, pismeno, mejlom, telefonom).

• **Formalni ugovori:** Ugovori kod kojih je određena forma **uslov za punovažnost** (konstitutivni element). Forma je unapred određen, vidljiv način ispoljavanja volje.

2. IZVORI FORME (VRSTE)

Zahtev za formom može proizaći iz dva izvora:

• **Zakonska forma (Opšta norma):** Zakon imperativno propisuje formu.

◦ *Primeri u našem pravu:* Prodaja nepokretnosti, ugovor o građenju, ugovor o kreditu, licenca, alotman.

• **Ugovorna forma (Pojedinačna norma):** Strane se sporazumeju da je forma uslov punovažnosti (iako zakon to ne traži).

3. PRAVNA PRIRODA I SANKCIJA

- **Konstitutivna forma:** Kod formalnih ugovora, forma je *forma ad solemnitatem* (bitna forma).
- **Sankcija:** Ako formalni ugovor nije zaključen u propisanoj formi, on je **apsolutno ništav**.

4. SPECIFIČNI OBLICI I REALNI UGOVORI

- **Jednostrano formalni ugovori:** Zahtev forme se odnosi samo na izjavu jedne strane (npr. kod jemstva pismenu izjavu mora dati jamac).
- **Realni ugovori kao formalni:** Iako postoji teorijski spor, preovlađuje stav da je **predaja stvari** (kod realnih ugovora) zapravo posebna **realna forma**. Pošto je predaja uslov nastanka ugovora, realni ugovori spadaju u grupu formalnih ugovora.

5. KONVALIDACIJA (IZUZETAK OD NIŠTAVOSTI)

Iako je nedostatak forme načelno razlog za ništavost, ZOO dozvoljava **konvalidaciju** (osnaženje) ništavog ugovora pod kumulativnim uslovima:

1. Da je ugovor **izvršen u celini ili u pretežnom delu**.
2. Da se radi o nedostatku **pismene forme** (ne može kod strožih formi ako zakon ne dozvoli).
3. Da to nije u suprotnosti sa **ciljem** zbog koga je forma propisana.

6. NAČELO PARALELIZMA FORMI

Ovo načelo označava vezanost forme pratećih poslova za formu glavnog ugovora. Ono se ne pretpostavlja, već mora biti propisano. **Gde se primenjuje (zahteva se ista forma kao za glavni ugovor):**

- Ponuda i prihvata.
- Predugovor.
- Sporazum o ugovornoj kazni.
- Pristanak na ustupanje ugovora.
- Izmene i dopune ugovora (npr. raskid ili izmena javnobeležničkog zapisa traži istu formu).

Izuzetak (Punomoćje): Kod punomoćja za zaključenje formalnog ugovora važi pravilo "blaže forme" u jednom slučaju:

- Ako se za glavni ugovor traži **javnobeležnički zapis** (solemnizacija/potvrda), za punomoćje je dovoljna samo **overa potpisa** (ne mora forma zapisa).

25. UGOVORI OBVEZIVANJA I UGOVORI RASPOLAGANJA

1. KRITERIJUM PODELE

Podela je izvršena prema **pravnom dejstvu** ugovora i načinu na koji se ostvaruje **svrha (cilj)** ugovora.

2. UGOVORI OBVEZIVANJA (Obligacioni ugovori u užem smislu)

- **Pojam:** To su pravni poslovi čije je neposredno pravno dejstvo **nastanak obaveza** za jednu ili obe ugovorne strane.
- **Ostvarenje cilja (Posrednost):** Svrha ugovora se **ne ostvaruje odmah** zaključivanjem, već **posredno** — tek kasnijim **izvršenjem obaveza** (činidbi) koje su iz ugovora nastale.

◦ *Objašnjenje:* Kada potpišeš ugovor o prodaji, još uvek nisi postao vlasnik; cilj se ostvaruje tek kada prodavac *izvrši* svoju obavezu (preda stvar).

• **Primeri:**

- Prodaja.
- Zakup.

3. UGOVORI RASPOLAGANJA (Dispozitivni ugovori)

• **Pojam:** To su pravni poslovi kod kojih ne postoji "međukorak" izvršenja. Oni **neposredno ostvaruju svoju svrhu** samim momentom nastanka (zaključenja).

• **Bitna karakteristika:** Iz njih **ne nastaju obaveze** čijim bi se ispunjenjem tek postizao cilj. Sam posao je istovremeno i izvršenje.

• **Primeri dvostranih poslova raspolaganja (Ugovori):**

- **Ustupanje potraživanja (Cesija).**
 - **Preuzimanje duga.**
 - **Otpuštanje duga:** Dejstvo je momentalno gašenje obaveze. Nijedna strana se ne obavezuje ni na kakvu novu činidbu.
 - **Ugovorna kompenzacija.**
 - **Novacija (Prenov):** Ugovor sam neposredno ukida staru i stvara novu obavezu; do ove promene dolazi samim ugovorom, a ne nekom naknadnom radnjom.
- **Jednostrani poslovi raspolaganja (Kontekst):** Derelikcija (napuštanje stvari).

4. REZIME RAZLIKE (Ključno za ispit)

- **Kod obvezivanja:** Kreira se dužnost da se nešto učini (nastaje obligacija). Cilj se postiže **radnjom ispunjenja**.
- **Kod raspolaganja:** Menja se pravna realnost odmah (pravo se prenosi, gasi ili menja). Cilj se postiže **samim pravnim poslom**.

26. JEDNOSTRANO-OBAVEZNI I DVOSTRANO-OBAVEZNI UGOVORI

1. POJAM I KRITERIJUM PODELE

Podela se vrši prema tome da li obaveze iz ugovora nastaju za jednu ili za obe ugovorne strane.

• **Pravna priroda nastanka:** Svaki ugovor je **dvostrani pravni posao** (jer zahteva saglasnost volja dva subjekta). Međutim, prema dejstvima, oni se dele na:

- **Jednostrano-obavezne:** Ugovori koji stvaraju obavezu samo za jednog ugovornika, dok druga strana ne dužuje ništa.
- **Dvostrano-obavezne (Sinalagmatične):** Ugovori koji stvaraju uzajamne obaveze za oba ugovornika. Svaka strana je istovremeno i dužnik i poverilac.
 - *Terminologija ZOO:* Zakonodavac koristi izraz "**dvostrani ugovori**" da označi ovu vrstu.
 - *Sinonimi:* Uzajamni, recipročni, sinalagmatični ugovori.

2. BITNI ELEMENTI I TEMELJ (Ratio legis)

Kod dvostranih ugovora, ključni princip je **načelo jednake vrednosti uzajamnih davanja** (princip ekvivalentnosti).

- **Kauza (Osnov):** Osnov obvezivanja jedne strane je izvršenje obaveze druge strane. Strana pristaje da bude dužnik samo da bi zauzvrat dobila korist od ispunjenja obaveze saugovornika.
- **Interes:** Poverilac kod ovih ugovora ima specifičan "interes ispunjenja" – on pristaje da duguje da bi pribavio korist.

3. DEJSTVA I SPECIFIČNI PRAVNI INSTITUTI (Najvažniji deo ispita!)

Zbog načela jednake vrednosti, za dvostrane ugovore važe **posebni pravni mehanizmi zaštite** koji se **ne primenjuju** na jednostrano obavezne ugovore.

Taksativno nabrojani instituti zaštite ekvivalentnosti:

- **Prigovor neispunjenja ugovora:** Strane su dužne da obaveze ispune istovremeno (osim ako nije drugačije ugovoreno). Jedna strana može odbiti ispunjenje dok druga ne ispuni svoje.
- **Odgovornost za nedostatke:** Kad je ugovor teretan, postoji odgovornost za **pravne i materijalne nedostatke** ispunjenja.
- **Raskid zbog neispunjenja:** Ako jedna strana ne ispuni obavezu, druga može raskinuti ugovor prostom izjavom ili tražiti ispunjenje.
- **Promenjene okolnosti (Rebus sic stantibus):** Mogućnost sudske revizije ili raskida ako okolnosti otežaju ispunjenje ili svrhu ugovora.
- **Prekomerno oštećenje (Laesio enormis):** Rušljivost ugovora zbog nesrazmere u davanjima.
- **Zelenaški ugovor:** Ništavost ugovora ako se koristi nevolja druge strane.
- **Nemogućnost ispunjenja:** Prestanak ugovora usled nemogućnosti za koju niko nije odgovoran.
- **Nepravični opšti uslovi:** Sud može odbiti primenu strogih uslova jedne strane radi zaštite jednakosti.

4. PROBLEM "DVOSTRANO NESAVRŠENIH" UGOVORA (Teorija vs. Pozitivno pravo)

U teoriji se pominju "nepravi dvostrano-obavezni ugovori" – oni koji nastaju kao jednostrani, ali se kasnije pojavi obaveza i za drugu stranu.

- **Primer:** Besplatna ostava. Ostavoprimac jedini ima obavezu (da čuva i vrati stvar). Ali, ako pretrpi štetu ili troškove, ostavodavac mora da ih naknadi.
- **Stav prava (Važno!):** Ovi ugovori **ostaju jednostrano-obavezni**.

◦ *Obrazloženje:* Naknadna obaveza (npr. naknada troškova) ne nastaje iz ugovora, već **na osnovu zakona** povodom ugovora. Da bi ugovor bio dvostran, obaveze moraju proisticati iz same saglasnosti volja u trenutku nastanka.

5. PRIMERI

- **Dvostrano obavezni:** Prodaja, razmena (trampa), zakup, ugovor o delu.
- **Jednostrano obavezni:** Poklon, jemstvo.

27. TERETNI I DOBROČINI UGOVORI

1. KRITERIJUM PODELE I POJAM

Podela se vrši prema tome da li **korist** iz ugovora nastaje za obe ili samo za jednu ugovornu stranu, odnosno da li postoji obaveza davanja naknade.

- **Teretni ugovori (Onerozni):** Dvostrani pravni poslovi iz kojih nastaje korist za **obe ugovorne strane**.

- **Suština:** Svaka strana duguje **protivnaknadu** za korist koju dobija. Ugovornik pristaje na obavezu da bi dobio nešto zauzvrat (ideja uzajamne koristi).

- *Etimologija:* Od latinske reči *onus* (teret).

- *Primeri:* Prodaja, razmena, zakup, ugovor o delu, zajam sa kamatom.

- **Dobročini ugovori (Lukrativni):** Pravni poslovi iz kojih korist nastaje **samo za jednu stranu**.

- **Suština:** Jedna strana uvećava imovinu druge na teret sopstvene imovine, a da za to ne dobija i ne traži nikakvu protivnaknadu. Počivaju na ideji odricanja i davanja (*animus donandi*).

- *Primeri:* Poklon, posluga, beskamatni zajam, otpuštanje duga.

2. ODNOS SA PODELOM NA JEDNOSTRANO I DVOSTRANO OBAVEZNE

Pazi, ove podele se ne poklapaju u potpunosti! (Ovo je česta "zamka" na ispitu).

- **Dvostrano-obavezni su najčešće teretni:** (npr. prodaja), ali mogu biti i **dobročini** (npr. posluga ili beskamatni zajam).

- *Objašnjenje:* Kod beskamatnog zajma, obaveze imaju i zajmodavac (da da novac) i zajmoprimac (da vrati novac), ali korist ima samo zajmoprimac jer ne plaća kamatu (naknadu za korišćenje).

- **Jednostrano-obavezni su po pravilu dobročini:** (npr. poklon).

- *Izuzetak:* Mogu biti teretni, kao što je **realni zajam sa kamatom** (jedna strana duguje vraćanje + kamatu, a ugovor nastaje tek predajom novca pa druga strana nema obavezu predaje u trenutku nastanka).

3. ZNAČAJ PODELE (RAZLIKE U PRAVNOM REŽIMU)

Ovo je ključni deo odgovora. Pravila se razlikuju u sledećim segmentima:

A) Odgovornost za nedostatke

- **Teretni:** Postoji odgovornost prenosioca za **pravne i materijalne nedostatke** stvari (zaštita ekvivalentnosti).

- **Dobročini:** Po pravilu nema odgovornosti za nedostatke (jer nema naknade).

B) Tumačenje ugovora (nejasne odredbe)

- **Teretni:** Tumače se u smislu kojim se ostvaruje **pravičan odnos uzajamnih davanja**.

- **Dobročini:** Tumače se u smislu koji je **manje težak za dužnika** (blaže tumačenje).

C) Raskid ugovora

- **Teretni:** Raskidaju se prvenstveno zbog **neispunjenja** obaveze, radi zaštite načela jednake vrednosti davanja.

- **Dobročini:** Mogu se raskinuti iz specifičnih razloga vezanih za ličnost ili moral: zbog **teške nezahvalnosti** ili zbog **osiromašenja** davaoca (materijalna oskudica).

D) Pobijanje dužnikovih pravnih radnji (Actio Pauliana)

- **Teretni:** Poverilac mora da dokaže da je treće lice (saugovornik dužnika) bilo **nesavesno** (znalo za štetu).
- **Dobročini:** Nesavesnost trećeg lica se **pretpostavlja** (ne mora se dokazivati), pa se lakše pobijaju.

E) Mane volje (Zabluda i pobude)

- **Teretni:** Pobude (motivi) obično ne utiču na punovažnost, osim ako su nedopuštene i druga strana je za to znala.
- **Dobročini: Zabluda o pobudi** je bitna (npr. zabluda o ličnosti ili razlogu davanja). Ako je nedopuštena pobuda bitno uticala na odluku, ugovor je bez dejstva čak i ako je druga strana savesna.

F) Forma

- **Teretni:** Obično su neformalni (lakši promet).
- **Dobročini:** Često su **formalni** (pismena forma, realna forma ili javna isprava) radi zaštite poklonodavca od lakomislenog obvezivanja.

4. PRAVNA PRIRODA I PROMET

- **Intuitu personae:** Dobročini ugovori se najčešće zaključuju s obzirom na ličnost saugovornika (rođaci, prijatelji), dok su teretni ugovori obično bezlični i masovni.
- **Raspologanje:** Podela važi i za ugovore raspolaganja (npr. otpuštanje duga je uvek dobročino raspolaganje).

28. UGOVORI S TRENUTNIM IZVRŠENJEM I UGOVORI S TRAJNIM IZVRŠENJEM

1. KRITERIJUM PODELE I POJAM

Podela se vrši prema **trajanju radnje ispunjenja** i uticaju proteka vremena na ugovornu obavezu.

• Ugovori s trenutnim izvršenjem (Jednokratni):

◦ **Definicija:** Dvostrani pravni poslovi kod kojih obaveza glasi na jednokratnu činidbu koja se izvršava u **jednom momentu**.

◦ **Karakteristika:** Nema vremenskog razmaka između zaključenja i ispunjenja (ili je taj razmak nebitan). Oni su **rezistentni na vreme** – izvršavaju se pod istim okolnostima pod kojima su zaključeni.

◦ *Primeri:* Kupovina namirnica, trenutna razmena, poklon (iz ruke u ruku).

• Ugovori s trajnim izvršenjem (Trajni):

◦ **Definicija:** Ugovori kod kojih se ispunjenje obaveza **prostire u vremenu** (traje duži period).

◦ **Karakteristika:** Protek vremena bitno utiče na odnose strana i okolnosti se mogu promeniti tokom trajanja ugovora.

◦ *Primeri:* Zakup, osiguranje, radni odnos, ugovor o doživotnom izdržavanju, lizing.

2. MODALITETI TRAJNIH OBAVEZA

Kod trajnih ugovora, obaveza se može ispoljiti na tri načina:

- **Kontinuirani akt:** Trajno činjenje, nečinjenje ili trpljenje (npr. zakupodavac trpi stanara, ostavoprimalac čuva stvar).
- **Sukcesivna davanja:** Niz uzastopnih radnji u određenim razmacima (npr. plaćanje zakupnine svakog meseca, isporuka novina).
- **Odloženo jednokratno davanje:** Iako je radnja jednokratna, zbog odlaganja odnos postaje trajan (npr. prodaja na kredit/poček).

3. PRAVNI REŽIM (RAZLIKE) – Ključno za ispit

Zbog faktora vremena, za trajne ugovore važe specifična pravila koja se ne primenjuju na trenutne:

A) Promenjene okolnosti (*Rebus sic stantibus*)

- **Trajni ugovori:** Mogu se raskinuti ili izmeniti ako nastupe nepredviđene okolnosti koje otežavaju ispunjenje, jer se okolnosti mogu promeniti tokom vremena.
- **Trenutni ugovori:** Ovo pravilo se ne primenjuje jer se ugovor odmah izvršava (nema vremena da se okolnosti promene).

B) Naknadna nemogućnost ispunjenja

- Pravila o prestanku ugovora usled više sile (nemogućnosti za koju niko ne odgovara) primenjuju se na trajne ugovore.

C) Dejstvo raskida (*Retroaktivnost vs. Za ubuduće*)

- **Trenutni ugovori:** Raskid deluje **retroaktivno** (*ex tunc*). Smatra se da ugovor nije ni bio zaključen, a strane su dužne da vrate ono što su primile (**restitucija**) po pravilima o sticanju bez osnova.
- **Trajni ugovori:** Raskid deluje **za ubuduće** (*ex nunc*).
 - *Ratio:* Kod trajnih ugovora povratno dejstvo je faktički nemoguće (ne može se vratiti korišćenje stana, osiguranje koje je teklo ili pružena usluga).
 - *Posledica:* Ono što je izvršeno do trenutka raskida ostaje punovažno, ne vraća se naknada za proteklo vreme, a ugovor prestaje samo za budući period.

4. PRESTANAK TRAJNIH UGOVORA

Način prestanka zavisi od toga kako je trajanje određeno:

- **Ugovori na određeno vreme:** Prestaju samim **protekom roka**.
 - *Izuzetak (Prećutno produženje):* Ako rok istekne, a strane nastave da izvršavaju obaveze i niko se ne protivi, ugovor se smatra produženim (ako je tako ugovoreno ili zakonom predviđeno, npr. kod zakupa).
- **Ugovori na neodređeno vreme:** Prestaju **otkazom**. Svaka strana može dati otkaz drugoj strani (jednostrana izjava volje), obično uz otkazni rok.

29. KOMUTATIVNI I ALEATORNI UGOVORI

1. KRITERIJUM PODELE I POJAM

Podela je izvršena prema **određenosti pravnog dejstva** (ekonomskih efekata) u trenutku zaključenja ugovora.

- **Komutativni ugovori:** Dvostrani pravni poslovi čije je **pravno dejstvo u celini poznato** u trenutku zaključenja.

- Zna se ko je poverilac, a ko dužnik, kao i tačan odnos uzajamnih davanja (šta ko tačno duguje).

- *Napomena:* U trenutku zaključenja može biti neizvesno *hoće li* strana poštovati ugovor (izvršenje), ali se tačno zna *šta* ona duguje (sadržina obaveze).

- *Primeri:* Prodaja, razmena, zakup, ugovor o delu, poklon (ako se zna predmet).

- **Aleatorni ugovori (Ugovori sreće):** Dvostrani pravni poslovi čije je **pravno dejstvo neizvesno** u trenutku zaključenja.

- Zavise od buduće neizvesne okolnosti (*alea* = kocka).

- U trenutku nastanka ne znaju se ekonomski efekti: ne zna se ko će dobiti, a ko izgubiti, niti kolika će biti visina obaveze jedne strane.

2. VRSTE ALEATORNIH UGOVORA

Aleatornost može proisticati iz same prirode ugovora ili volje stranaka.

- **Po pravnoj prirodi (Inherently aleatory):** Neizvesnost je suština instituta.

- **Ugovor o doživotnom izdržavanju:** Neizvesno je koliko će primalac živeti, pa se ne zna ukupan iznos davanja davaoca izdržavanja.

- **Ugovor o osiguranju:** Ne zna se da li će nastupiti osigurani slučaj.

- **Opklada:** Ne zna se čija je tvrdnja tačna (može se odnositi i na prošli događaj ako je stranama nepoznat ishod).

- **Po volji stranaka (Ugovorena aleatornost):** Ugovori koji su obično komutativni, ali ih strane modifikuju.

- **Prodaja nade (*Emptio spei*):** Kupovina budućeg roda za fiksnu cenu, bez obzira na količinu. Kupac plaća punu cenu čak i ako roda uopšte ne bude.

- *Razlika od *Emptio rei speratae*:* Prodaja buduće stvari po jedinici mere (npr. po kilogramu) je **komutativna** (ili uslovna), jer ako nema roda, nema ni obaveze plaćanja.

3. RAZLIKA OD UGOVORA POD USLOVOM (Teorijsko pitanje)

Aleatorni ugovori nisu isto što i uslovni ugovori:

- **Kod uslova:** Neizvesnost se odnosi na **nastanak (odložni) ili prestanak (raskidni)** ugovora. Ako se uslov ne ispuni, ugovor kao da nije ni postojao.

- **Kod aleatornih:** Ugovor nesumnjivo **postoji**, ali se ne zna **obim obaveza** ili ko će na kraju biti "u plusu", a ko "u minusu".

4. ODNOS SA TERETNIM I DOBROČINIM

- **Komutativni:** Najčešće su teretni (prodaja), ali mogu biti i dobročini (poklon, ako se zna šta se poklanja).

- **Aleatorni:** Najčešće su teretni (doživotno izdržavanje), ali mogu biti dobročini (npr. "poluopklada" gde se samo jedna strana obavezuje ako izgubi).

5. PRAVNI REŽIM (NAJVAŽNIJE DEJSTVO)

Ključna pravna posledica ove podele tiče se instituta **prekomernog oštećenja (*laesio enormis*)**.

- **Pravilo:** Na aleatorne ugovore se **ne primenjuju** pravila o poništenju zbog prekomernog oštećenja.
- **Ratio legis: "Alea isključuje leziju."** (Kocka isključuje oštećenje).
 - Ulaskom u aleatorni ugovor, strane su svesno pristale na rizik nesrazmere u davanjima. Ne može se tražiti poništaj ugovora zato što je neko "izgubio u opkladi" ili živeo kraće nego što je vrednost imovine kod doživotnog izdržavanja.

30. UGOVORI ZAKLJUČENI S OBZIROM ILI BEZ OBZIRA NA LIČNA SVOJSTVA UGOVORNIKA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Lični ugovor (*Intuitu personae*):** To je dvostrani pravni posao kod koga su **identitet ili lična svojstva** jedne ili obe ugovorne strane **bitan element ugovora**.
- **Osnov nastanka:** Jedna strana ulazi u ugovor isključivo računajući na posebne veštine, znanja, sposobnost, reputaciju ili poverenje koje ima prema drugoj strani.
- **Suprotnost:** Ugovori zaključeni bez obzira na lična svojstva (najveći broj ugovora u prometu), gde ličnost ugovornika nema pravni značaj za ispunjenje.

2. VRSTE PREMA IZVORU LIČNOG SVOJSTVA

Ugovori mogu biti lični po svojoj pravnoj prirodi ili po volji stranaka:

- **Po prirodi (*Ex lege/natura*):** Uvek se smatraju ličnim (npr. **poklon** - zbog naklonosti, **ugovor o ortaku, mandat/nalog, ugovor o doživotnom izdržavanju**).
- **Po volji stranaka:** Ugovori koji obično nisu lični, ali postaju takvi dogovorom (npr. **ugovor o delu** postane ličan ako angažujemo tačno određenog slikara ili hirurga zbog njegovog renomea).
- **Napomena:** Mogu biti vezani za ličnost samo jedne strane (umetnik) ili obe strane (ortaci).

3. BITNI ELEMENTI I OGRANIČENJA

- **Lična svojstva:** Podrazumevaju talenat, stručnost, poverenje ili prijateljsku naklonost.
- **Autonomija volje i granice:** Strane slobodno biraju partnere, ali se **ne mogu pozivati na zablude o ličnosti** ako je odbijanje zaključenja ugovora zasnovano na nedozvoljenoj **diskriminaciji** (rasa, pol, invaliditet i sl.).

4. PRAVNA DEJSTVA I SPECIFIČNOSTI (Ključno za ispit)

Za ove ugovore važi poseban pravni režim koji odstupa od opštih pravila obligacija:

- **Strogo lično izvršenje:** Obavezu mora ispuniti lično onaj zbog čijih je svojstava ugovor zaključen. Ne može se angažovati zamenik ili pomoćnik (osim ako je drugačije dogovoreno ili uobičajeno za sporedne poslove).
- **Zabrana ustupanja (Neprenosivost):**
 - Nije dozvoljeno **ustupanje ugovora**.
 - Nije dozvoljena **cesija** (prenos potraživanja) niti **preuzimanje duga**, ako su vezani za ličnost.

- **Nemogućnost prinudnog izvršenja (Nemo potest praecise cogi ad factum):** Sud može obavezati dužnika presudom, ali ga **ne može prinuditi** (fizički naterati) da izvrši ličnu radnju (npr. da naslika sliku).

- *Sankcija:* Poverilac može samo raskinuti ugovor i tražiti **naknadu štete**.

- **Jemstvo:** Jemac ne može izvršiti ličnu radnju umesto dužnika. On samo garantuje za **naknadu štete** usled neizvršenja.

5. MANE VOLJE (Zabluda)

- **Zabluda o ličnosti (Error in persona):** Kod ovih ugovora, zabluda o identitetu ili bitnim ličnim svojstvima je **bitna zabluda**.

- **Posledica:** Ugovor je **rušljiv** (može se poništiti), jer je ličnost odlučujući motiv za zaključenje.

6. PRESTANAK UGOVORA (SMRT)

- **Opšte pravilo (za obične ugovore):** Smrću ugovornika ugovor se ne gasi, već prava i obaveze prelaze na naslednike.

- **Izuzetak za Intuitu personae:** Ugovor **prestaje smrću** lica čija su svojstva bila bitna.

- *Dejstvo:* Prestanak deluje **pro futuro** (za ubuduće).

- *Pravna i poslovna sposobnost:* Isto dejstvo imaju gubitak poslovne sposobnosti ili prestanak pravnog lica.

- *Primer:* Ako fotograf umre pre slikanja, obaveza se gasi. Ako umre posle slikanja, naslednici samo predaju fotografije (jer to nije lična radnja).

31. KAUZALNI I APSTRAKTNI UGOVORI

1. POJAM I KRITERIJUM PODELE

Podela ugovora (i dvostranih pravnih poslova uopšte) vrši se prema **vidljivosti kauze (osnova)** obvezivanja u samom ugovoru.

- **Kauzalni ugovori:** Ugovori kod kojih je **kauza vidljiva**. Iz same sadržine ugovora jasno je zašto se dužnik obavezao i šta je razlog pravnog posla.

- *Primeri:* Prodaja, zakup, zajam, poklon. (Kod prodaje se vidi da se prodavac obavezuje da preda stvar zato da bi dobio cenu).

- **Apstraktni ugovori:** Ugovori kod kojih je **kauza prikrivena (nevidljiva)**. Iz isprave ili samog posla se ne vidi neposredno zašto se dužnik obavezao, iako taj razlog postoji.

- *Napomena:* To **nisu ugovori bez kauze**, već ugovori čija se kauza ne vidi.

- *Primeri:* Menica, ček, obveznica, apstraktno priznanje duga.

2. POJAM KAUZE U SRPSKOM PRAVU

Da bi objasnio podelu, moraš definisati šta je kriterijum.

- **Definicija:** Kauza je **objektiviziran, tipiziran cilj** ili razlog obvezivanja.

- **Razlika od motiva:** Razlikuje se od pobuda (motiva) koje su unutrašnji psihološki pokretači i načelno su pravno irelevantne (osim ako su nedopuštene).

- **Vrste kauze prema tipu ugovora:**

- *Dvostrano obavezni:* Izvršenje obaveze druge strane.

- *Dobročini*: Namera darivanja (*animus donandi*).
- *Realni*: Predaja stvari.

3. PRAVNI REŽIM APSTRAKTHNIH UGOVORA (Pozitivno pravo)

U našem pravu (ZOO), svaka obaveza mora imati dopušten osnov. Režim apstraktnih ugovora počiva na sledećim pravilima:

- **Zakonska pretpostavka**: Kod apstraktnih ugovora se **oborivo pretpostavlja** da kauza postoji i da je dopuštena, iako nije izražena.
- **Položaj poverioca**: Povoljniji je nego kod kauzalnih. Poverilac dokazuje svoje pravo samo podnošenjem isprave (npr. menice), ne mora da dokazuje osnov.
- **Teret dokazivanja**: Prebačen je na **dužnika**. Dužnik mora da dokaže da kauza ne postoji ili da je nedopuštena da bi se oslobodio obaveze.
- **Prigovori**: Kod kauzalnih ugovora dužnik odmah može istaći prigovor neispunjenja (jer je veza obaveza vidljiva). Kod apstraktnih je to teže u prvom koraku, jer se veza sa osnovnim poslom ne vidi iz isprave.

4. PRAVNI POSLOVI RASPOLAGANJA (Uvek apstraktni)

Izvori posebno naglašavaju razliku između poslova obvezivanja i poslova raspolaganja.

- **Pravilo**: Pravni poslovi raspolaganja su **uvek apstraktni**.
- **Razlog**: Oni ne stvaraju nove obaveze, već neposredno prenose, menjaju ili gase postojeća prava (svrha se postiže odmah).
- **Primeri**: Cesija (ustupanje potraživanja), preuzimanje duga, otpuštanje duga, novacija.
- **Dejstvo**: Ako svrha zbog koje je neko preuzeo dug (npr. da bi učinio poklon dužniku) otpadne, to ne utiče na punovažnost samog preuzimanja duga prema poveriocu. To je stvar unutrašnjeg odnosa.

5. SANKCIJA I NIŠTAVOST

Bez obzira da li je ugovor kauzalan ili apstraktan, sankcija za nepostojanje ili nedopuštenost kauze je ista:

- **Apsolutna ništavost**: Ako se dokaže da kauze nema ili je nedopuštena.
- **Nepostojeći ugovor**: Ako postoji **nesporazum o kauzi** (strane misle da su saglasne, a nisu), ugovor ne nastaje.

6. ISTORIJSKI I UPOREDNI KONTEKST (Samo ukratko)

- **Rimsko pravo**: *Stipulacija* je bila klasičan primer strogog apstraktnog kontrakta. Kasnije se uvode prigovori (*exceptio doli*) kojima se omogućava ispitivanje osnova.
- **Uporedno pravo**: Nemačko pravo dopušta apstraktno obvezivanje (obećanje duga) kao kreiranje nove obaveze nezavisne od osnova. Francusko i naše pravo vezuju dejstvo za postojanje kauze, s tim što se kod apstraktnih ona pretpostavlja.

32. OPŠTI USLOVI ZA ZAKLJUČENJE UGOVORA (PREGLED)

1. Pojam i definicija

Ugovor u našem pravu nastaje kada se stekne **saglasnost uzajamno izjavljenih volja** o pravnom dejstvu koje je:

- Moguće,
- Dopušteno, i
- Određeno.

Za nastanak ugovora nije dovoljno samo postojanje volje, već ona mora biti usmerena na proizvodnju pravnog dejstva (*animus contrahendi*).

2. Bitni elementi (Konstitutivni uslovi)

Da bi ugovor punovažno nastao, zakon (ZOO) kumulativno zahteva ispunjenje sledećih opštih uslova:

- **Sposobnost ugovaranja:** Izjave volje moraju poticati od ugovorno sposobnih lica (bilo fizičkih ili pravnih). Lica koja stupaju u odnos nazivaju se ugovornim stranama (ugovarači, saugovarači, ugovornici).
- **Saglasnost izjavljenih volja:** Mora postojati podudarnost volja o **svim bitnim sastojcima** ugovora. Iako pregovori mogu prethoditi, oni nisu obavezni uslov za nastanak ugovora.
- **Predmet obaveze:** Mora ispunjavati određene attribute (dopušten, moguć, određen ili odrediv).
- **Osnov (Kauza):** Pravni razlog obavezivanja mora biti dopušten.
- **Forma (Oblik):** Samo izuzetno, kada je to zakonom propisano ili sporazumom strana predviđeno kao uslov punovažnosti.

3. Pravna priroda i dejstva ugovora

Ugovor je pravni posao koji proizvodi dejstvo primarno **među ugovornim stranama** (*inter partes*), dok se pravo za treće lica može ustanoviti samo izuzetno.

Pravno dejstvo se može ogledati u nastanku nove obaveze, promeni, prenosu ili gašenju postojeće. Na osnovu vrste dejstva razlikujemo:

A) Ugovor obvezivanja (nastanak obaveze)

- **Cilj:** Ostvaruje se posredno – ne samim zaključenjem, već naknadnim **izvršenjem obaveze**.
- **Struktura:** Obavezi dužnika (predmet obaveze) odgovara komplementarno pravo poverioca (predmet potraživanja).
- **Uslov:** Za ove ugovore je nužno da obaveze imaju **predmet i osnov**.

B) Ugovor raspolaganja (promena/gašenje/prenos)

- **Cilj:** Ostvaruje se neposredno samim zaključenjem ugovora (nema nastanka nove obaveze koju treba izvršiti).
- **Uslov:** Za njihovu punovažnost se ne traže predmet i osnov obaveze (jer obaveza ne nastaje), već se traži da **sadržina ugovora** (ono što je ugovorom stvoreno/promenjeno) bude moguća, dopuštena i određena.

4. Načela vezana za formu

Važi načelo **konsensualizma**: Strane su slobodne da izaberu oblik izjave volje. Formalnost je izuzetak, a ne pravilo.

33. SPOSOBNOST UGOVARANJA

1. Pojam i Definicija

Sposobnost ugovaranja (ili ugovorna sposobnost) je sposobnost fizičkog ili pravnog lica da:

- Izjavom svoje pravno relevantne volje **zaključi ugovor**;
- Stupi u ugovorni odnos, tj. postane ugovorna strana.

Odnos sa poslovnom sposobnošću: Iako se izraz "sposobnost ugovaranja" koristi u teoriji i praksi, Zakon koristi širi pojam – **poslovna sposobnost**.

- **Definicija poslovne sposobnosti:** Sposobnost lica da svojom izjavom volje (pravnim poslom) stiče, prenosi, menja i gasi prava i obaveze.

2. Pravna priroda

Poslovna sposobnost je **pravni institut** (data je pravnom normom), a ne prirodno ili materijalno svojstvo čoveka.

Ipak, ona se temelji na **faktičkoj sposobnosti** lica da:

- Se stara o svojim poslovima;
- Rasuđuje (rezonuje) u poslovnim odnosima.

3. Sticanje sposobnosti (Fizička vs. Pravna lica)

A) Fizička lica

- **Osnov:** Stiče se u propisanoj životnoj dobi za koju se (oborivo) pretpostavlja da donosi potrebnu zrelost.
- **Način sticanja:** Ne stiče se odjednom, već **postepeno**, kroz zakonom određene faze (etape).
- **Razvoj:** Obim sposobnosti prati psihofizičko sazrevanje i razvoj moći rasuđivanja o sopstvenim interesima.

B) Pravna lica

- **Način sticanja:** Stiču poslovnu sposobnost samim svojim **nastankom**, odnosno osnivanjem.

POSLOVNA SPOSOBNOST MALOLETNIKA

1. Pojam i kategorizacija

Poslovna sposobnost je sposobnost lica da samostalno izjavljuje volju i preduzima pravne poslove. Naše pravo razlikuje dve kategorije maloletnika:

- **Mlađi maloletnici** (do navršene 14. godine).
- **Stariji maloletnici** (od 14. do navršene 18. godine).

Potpuna poslovna sposobnost se stiče punoletstvom (18 godina) ili emancipacijom (zaključenjem braka uz dozvolu suda; ili odlukom suda za lice sa 16 godina koje je postalo roditelj i dostiglo zrelost).

2. Pravni status Mlađih maloletnika (do 14. godine)

Pravilo: Mlađi maloletnik je **potpuno poslovno nesposoban**. Nema kapacitet za izjavljivanje volje. Umesto njega, ugovore zaključuje **zakonski zastupnik** (roditelj, staratelj, usvojitelj).

Izuzeci (Samostalno preduzimanje): Zakon dozvoljava da mlađi maloletnik samostalno zaključi tri vrste poslova:

- **Pravni poslovi malog značaja (Bagatelni poslovi):** Svakodnevne kupovine (knjige, bioskop, slatkiši).

- *Ograničenje:* Zabranjena je kupovina alkohola i duvana. Takvi ugovori su **ništavi** čak i ako su male vrednosti.

- **Poslovi kojima stiču isključivo prava:** Jednostrano obavezni ugovori ili poslovi gde se imovina samo uvećava (npr. prijem poklona bez naloga, oprostaj duga).

- *Zabrana:* Ne mogu preuzeti dug, jemstvo niti pristupiti dugu.

- **Pravni poslovi kojima ne stiču ni prava ni obaveze (Neutralni poslovi):** [Videti tačku 4].

3. Pravni status Starijih maloletnika (14–18. godina)

Pravilo: Imaju **ograničenu poslovnu sposobnost**. Mogu preduzimati sve pravne poslove, ali je za njihovu punovažnost potrebna **saglasnost zakonskog zastupnika**.

Izuzeci (Samostalno preduzimanje bez saglasnosti): Stariji maloletnik može samostalno preduzeti:

- Sve poslove koje može i mlađi maloletnik (bagatelni, isključiva prava, neutralni).

- **Raspologanje zaradom (Radna sposobnost):** Sa 15 godina stiče radnu sposobnost i može samostalno raspolagati imovinom stečenom sopstvenim radom.

- *Napomena:* Za samo *zasnivanje* radnog odnosa ipak treba saglasnost zakonskog zastupnika.

- **Testamentarna sposobnost:** Stiče se sa 15 godina.

Posebno ograničenje: Za raspolaganje nepokretnostima ili pokretnim stvarima velike vrednosti nije dovoljna samo saglasnost roditelja, već je potrebna i saglasnost **organa starateljstva**.

4. Neutralni pravni poslovi (Detaljna analiza)

Ovo je institut preuzet iz nemačkog prava (*Ratio legis*). To su poslovi koji nemaju nikakav uticaj (ni pozitivan ni negativan) na imovinu maloletnika.

- **Pojam:** Poslovi iz kojih maloletnik ne stiče ni prava, ni obaveze, ali – što je ključno tumačenje – ne trpi ni **pravni uštrb**.

- **Primer:** Maloletnik kao **punomoćnik** (zastupnik) drugog lica. Dejstva ugovora nastaju za vlastodavca, a ne za maloletnika, pa je to za njega neutralan posao.

- **Zabrana (Interpretacija):** Iako se odricanjem od prava svojine (derelikcija) ne stiče obaveza, to **nije** neutralan posao jer nastaje pravni uštrb (gubitak prava). Zato maloletnik ne može samostalno da oprašta dugove ili ustupa potraživanja.

5. Ništavost zabranjenih poslova

Određeni poslovi su apsolutno zabranjeni maloletnicima radi njihove zaštite, čak i ako bi formalno spadali u neutralne ili bagatelne:

- Kupovina alkohola, duvana, pirotehnike.
- Maloletnik ne može zaključiti takav ugovor ni kao punomoćnik za drugo lice (cilj je sprečiti da dođe u posed štetnih stvari).

PUNOLETNA LICA LIŠENA POSLOVNE SPOSOBNOSTI

1. Pojam i razlozi za lišenje

Iako se redovno pretpostavlja da punoletstvom lice stiče zrelost, sud može punoletno lice lišiti poslovne sposobnosti ako ono, zbog **bolesti ili smetnji u psihofizičkom razvoju**, nije u stanju da se stara o svojim interesima.

Odluku o lišenju (kao i odluku o vraćanju sposobnosti kada razlozi prestanu) donosi **sud u vanparničnom postupku**.

2. Vrste lišenja (Stepenovanje)

Zavisno od intenziteta poremećaja faktičke sposobnosti za rasuđivanje, razlikujemo dva oblika:

A) Potpuno lišenje poslovne sposobnosti

- **Uslovi:** Lice zbog bolesti ili smetnji nije sposobno da **normalno rasuđuje**, te ne može samo da se stara o sebi i zaštiti svojih prava.

- **Pravni status:** Ovo lice je u potpunosti izjednačeno sa **mlađim maloletnikom**.

- **Dejstva/Obim sposobnosti:**

- **Pravilo:** Ne može samostalno preduzimati pravne poslove (čak ni uz saglasnost). Umesto njega, volju izjavljuje **staratelj** koga postavlja organ starateljstva.

- **Izuzeci (Samostalno preduzimanje):**

- Poslovi kojima pribavlja **isključivo prava**.
- Poslovi kojima ne stiče ni prava ni obaveze (**neutralni poslovi**).
- Poslovi **malog značaja**.

B) Delimično lišenje poslovne sposobnosti

- **Uslovi:** Lice zbog bolesti ili smetnji **neposredno ugrožava** sopstvena prava i interese ili prava i interese drugih lica.

- **Pravni status:** Ovo lice je izjednačeno sa **starijim maloletnikom**.

- **Dejstva/Obim sposobnosti:**

- Sud u odluci taksativno određuje koje poslove lice može ili ne može samostalno preduzimati.

- Za ostale pravne poslove (koji nisu izuzeti), potrebna je **saglasnost zakonskog zastupnika (staratelja)**.

3. Zastupanje

Licima lišenim poslovne sposobnosti (bilo potpuno ili delimično) postavlja se **staratelj** koji ima ulogu zakonskog zastupnika, analogno ulozi koju roditelj ima prema detetu.

4. Prestanak (Reverzibilnost)

Ovo stanje nije trajno. Kada prestanu razlozi zbog kojih je lice lišeno sposobnosti, sud donosi odluku kojom mu se **poslovna sposobnost vraća**.

UGOVORI POSLOVNO NESPOSOBNIH LICA

1. Ugovori potpuno poslovno nesposobnih lica

Pojam i mehanizam zaključivanja: Potpuno poslovno nesposobno lice **nema kapacitet da izjavi pravno relevantnu volju**.

- Ono ugovor može zaključiti **isključivo preko zakonskog zastupnika** koji izjavljuje volju u ime zastupanog lica.
- Nije dovoljno da zastupnik samo dâ saglasnost (dozvolu) – on mora aktivno preduzeti pravni posao.

Sankcija: Ugovori koje ovo lice zaključi samo (bez zastupnika) su **apsolutno ništavi**.

Izuzeci (Punovažni ugovori bez zastupnika): Lice može samostalno preduzeti samo:

- Poslove malog značaja (bagatelne),
- Poslove kojima pribavlja **isključivo prava**,
- Poslove kojima ne stiče ni prava ni obaveze (neutralni poslovi).

Specifičnost – Faktička nesposobnost: Ako lice nije formalno lišeno sposobnosti, ali zbog bolesti **nije sposobno da normalno rasuđuje** (faktička nesposobnost), sudovi smatraju da je ugovor **ništav** ako su u vreme zaključenja postojali uslovi za potpuno lišenje sposobnosti.

2. Ugovori delimično (ograničeno) poslovno sposobnih lica

Pojam i mehanizam zaključivanja: Ovo su lica koja imaju načelnu sposobnost da zaključuju ugovore, ali uz **saglasnost zakonskog zastupnika**.

- Za razliku od potpunog lišenja, ovde zastupnik ne izjavljuje volju, već samo **dopunjuje volju** nesposobnog lica.

• Oblici saglasnosti:

- **Dozvola:** Data pre ili tokom zaključenja.
- **Odobrenje:** Dato naknadno.

Izuzeci (Samostalno zaključivanje): Bez saglasnosti mogu zaključivati:

- Bagatelne i neutralne poslove,
- Poslove kojima stiču isključivo prava,
- Druge poslove koje zakon ili odluka suda izričito dozvoljavaju.

3. Pravna priroda i sankcija (Kod ograničene sposobnosti)

Pravna priroda: Ugovor zaključen bez potrebne saglasnosti je **rušljiv**.

- *Teorijska napomena:* Iako neki pisci smatraju da su ovo "nedovršeni" ugovori sa "lebdećom nevažnosti", ZOO je izričit – reč je o rušljivosti uz mogućnost konvalidacije.

Konvalidacija (Osnaženje) ugovora: Rušljiv ugovor postaje punovažan ako ga zakonski zastupnik naknadno **odobri**.

4. Prava ugovornih strana (Rokovi i postupci)

Zakon predviđa specifična prava za obe strane u slučaju zaključivanja rušljivog ugovora:

A) Prava ograničeno sposobnog lica (nakon sticanja sposobnosti)

- Može tražiti poništaj ugovora koji je zaključilo bez odobrenja.

- **Rok:** Tužba se mora podneti u prekluzivnom roku od **tri meseca** od dana sticanja potpune poslovne sposobnosti.

B) Prava saugovornika (druge ugovorne strane) Saugovornik ima dva mehanizma zaštite:

1. Pravo na odustanak:

- Može odustati ako nije znao za nesposobnost ili je bio prevaren da dozvola postoji.
- **Rok:** Pravo se gasi **30 dana** od saznanja za nesposobnost/nedostatak dozvole (ili ranije ako zastupnik odobri ugovor).

2. Pozivanje na izjašnjenje (Interrogatio):

- Može pozvati zakonskog zastupnika da se izjasni da li odobrava ugovor.
- **Presumpcija odbijanja:** Ako zastupnik ćuti **30 dana** od poziva, smatra se da je **odbio** odobrenje.

POSLOVNA SPOSOBNOST PRAVNIH LICA

1. Pojam i definicija

Poslovna sposobnost pravnog lica je sposobnost da ono izjavama svoje pravno relevantne volje (preko svojih organa) stiče, menja, prenosi i gasi prava i obaveze.

- Stiče se momentom **osnivanja** pravnog lica.
- Njen obim je direktno uslovljen **pravnom sposobnošću** (sposobnošću da se bude nosilac prava i obaveza).

2. Sistemi određivanja obima sposobnosti

U teoriji i uporednom pravu razlikujemo dva sistema:

- **Sistem univerzalne (potpune) sposobnosti:** Pravno lice može zaključivati sve pravne poslove, osim onih koji su vezani isključivo za biološku ličnost čoveka (brak, srodstvo).
- **Sistem specijalne (delimične) sposobnosti:** Pravno lice može preduzimati *samo* one poslove koji služe ostvarivanju ciljeva radi kojih je osnovano (ultra vires doktrina).

3. Pozitivno pravo Srbije (Dvojni režim)

Naše pravo primenjuje kombinovani sistem, zavisno od vrste pravnog lica:

A) Privredna društva – Potpuna (univerzalna) sposobnost

- Mogu preduzimati **sve pravne poslove**, čak i one koji izlaze iz okvira njihove registrovane delatnosti.
- **Izuzetak (Dozvole):** Ako je za delatnost potrebna saglasnost/dozvola organa, a društvo je nema, ugovor **ostaje na snazi** (jer je zabrana upućena samo jednoj strani), ali društvo snosi kaznenu odgovornost.

B) Udruženja, zadužbine i fondacije – Delimična (specijalna) sposobnost

- Načelno su ograničeni na ciljeve radi kojih su osnovani.
- **Ublažena sankcija:** Ugovor kojim ova lica izađu iz okvira svojih ciljeva (prekoračenje specijalne sposobnosti) je **punovažan**, OSIM ako je druga strana bila **nesavesna** (znala ili morala znati za prekoračenje).

4. Ograničenja ovlašćenja zastupnika (Interna ograničenja)

Često statut ili akt pravnog lica zahteva da zastupnik pribavi **saglasnost organa** (npr. Upravnog odbora) za određeni ugovor.

• Opšti režim (ZOO):

- Ako zastupnik nema saglasnost, saugovornik ga može pozvati da je pribavi.

- Ako saglasnost izostane, smatra se da ugovor **nije ni zaključen**.
- **Odobrenje:** Ako se naknadno da, ima **povratno dejstvo** (kao da je postojalo od početka).
- **Šteta:** Savesna strana ima pravo na naknadu štete.
- **Poseban režim za privredna društva (Zaštita prometa):**
 - Ograničenja ovlašćenja zastupnika definisana aktima društva **nemaju dejstvo prema trećim licima** (ne mogu se isticati).
 - **Jedini izuzetak:** Mogu se isticati ograničenja u vidu **obaveznog zajedničkog zastupanja** (supotpisa), ali samo ako su ta ograničenja **upisana u registar (APR)**.

5. Pravna priroda i sankcija za prekoračenje (Rezime)

- **Osnovno pravilo:** Poslovi van poslovne sposobnosti nemaju pravno dejstvo, a savesna strana ima pravo na naknadu štete.
- **Specifičnost:** Kod nas je ovo pravilo "omekšano" – kod privrednih društava potpunom sposobnošću, a kod neprofitnih lica zahtevom da druga strana bude nesavesna da bi ugovor pao.

34. ZASTUPANJE

1. Pojam i definicija (Neposredno zastupanje)

Naše pravo prihvata koncept modernog, **neposrednog zastupanja**. To je pravni odnos u kojem zastupnik preduzima pravne poslove, a pravna dejstva tih poslova nastupaju direktno u imovini zastupanog lica.

2. Bitni elementi (Konstitutivni uslovi)

Da bi postojalo punovažno neposredno zastupanje, moraju se kumulativno ispuniti tri uslova:

- **Vlastita volja:** Zastupnik izjavljuje svoju volju (preduzima pravni posao), a ne prenosi samo tuđu poruku.
- **Contemplatio domini:** Zastupnik dela **u ime zastupanog**, a ne u svoje ime.
- **Pripisivanje dejstva:** Pravne posledice se ne pripisuju zastupniku, već direktno zastupanom licu.

Napomena: Zastupnik je dužan da obavesti drugu stranu da istupa u ime zastupanog. Međutim, ugovor proizvodi dejstvo i ako to ne učini, pod uslovom da je druga strana **znala** ili je iz okolnosti mogla zaključiti da on istupa kao zastupnik.

3. Izvori ovlašćenja za zastupanje

Zastupnik mora imati ovlašćenje (preobražajno pravo) da bi njegovi postupci obavezali zastupanog. Ovlašćenje se može zasnivati na:

- **Zakonu** (npr. roditelji).
- **Opštem aktu** pravnog lica (statut).
- **Aktu nadležnog organa** (odluka o starateljstvu).
- **Izjavi volje zastupanog** (Punomoćje).

4. Prenos ovlašćenja (Subdelegacija)

Pravilo je da zastupnik **ne može** preneti svoja ovlašćenja na drugog (lično obavljanje posla).

Izuzeci (kada je prenos dozvoljen):

- Kada je to dopušteno zakonom ili ugovorom.
- Kada je sprečen okolnostima, a **interesi zastupanog** nalažu hitno preduzimanje posla.

5. Dejstva zastupanja

Kada zastupnik dela u granicama ovlašćenja i u ime zastupanog:

- Ugovor **neposredno obavezuje** zastupanog i drugu ugovornu stranu.
- Zastupnik **nije ugovorna strana** i nije vezan pravnim poslom.

6. Patološka stanja (Ključno za ispit)

Ovde razlikujemo dve situacije u zavisnosti od toga da li je ovlašćenje postojalo pa je pređeno, ili ga nije bilo uopšte.

A) Prekoračenje ovlašćenja (Postoji ovlašćenje, ali je pređeno)

- **Status ugovora:** Zastupani je u obavezi **samo ako odobri** (ratifikuje) prekoračenje.
- **Ćutanje:** Ako se zastupani ne izjasni u roku redovno potrebnom za tu vrstu posla, smatra se da je **odbio** odobrenje.
- **Dejstvo odobrenja:** Ima **povratno dejstvo** (retroaktivno) – smatra se da je ovlašćenje postojalo od početka (osim ako strane ne ugovore drugačije).
- **Prava savesne strane:** Ako nije znala za prekoračenje, može raskinuti ugovor odmah po saznanju (ne mora čekati odobrenje).
- **Naknada štete:** Za štetu savesnoj strani odgovaraju **solidarno** zastupnik i zastupani (ako je odbio odobrenje).

B) Neovlašćeno zastupanje (*Falsus Procurator* - Nema ovlašćenja) Lice zaključuje ugovor u tuđe ime bez ikakvog ovlašćenja (lažni punomoćnik).

- **Status ugovora:** Zastupani je vezan **samo ako naknadno odobri**. Ako ne odobri u primerenom roku, ugovor se smatra nezaključenim.
- **Naknada štete:** Ako zastupani odbije odobrenje, savesna druga strana može tražiti štetu **samo od lažnog punomoćnika**.

◦ *Razlika u odnosu na prekoračenje:* Ovde zastupani **ne odgovara** za štetu jer nije imao nikakve veze sa lažnim zastupnikom.

7. Izuzetak: Poslovodstvo bez naloga (Gestija)

Ako "lažni punomoćnik" (*falsus procurator*) ispuní stroge uslove za **poslovodstvo bez naloga** (radi nužno i korisno za gospodara posla), situacija se menja:

- On ima pravo da gospodar posla preuzme obaveze iz tog ugovora (prihvati ih kao svoje), čak i ako nije dao prvobitno ovlašćenje.

OSNOV OVLAŠĆENJA ZA ZASTUPANJE

1. Izvori (Osnov) ovlašćenja

Da bi zastupanje bilo pravno valjano, ovlašćenje mora proistići iz pravno priznatog izvora. Zakon i teorija razlikuju četiri osnova:

- **Zakon:** Ovlašćenje nastaje direktno na osnovu pravne norme.

- **Akt nadležnog organa:** Odluka suda ili upravnog organa.
- **Opšti akt pravnog lica:** Statut ili drugi akti pravnog lica.
- **Izjava volje zastupanog:** Jednostrani pravni posao (Punomoćje).

2. Vrste zastupanja prema izvoru

A) Zakonsko zastupanje (u širem smislu) Ovde ovlašćenje ne zavisi od volje zastupanog. Ono se deli na:

- **Zastupanje po samom zakonu:** Zakon direktno određuje lice i obim ovlašćenja.
 - *Primer:* Roditelji su zastupnici dece; statutarni zastupnici privrednih društava (direktori) određeni zakonom za taj oblik društva.
- **Zastupanje na osnovu odluke nadležnog organa:** Donosi se na osnovu zakona, pa se često i ovo naziva zakonskim zastupanjem.
 - *Primeri:* Staratelj postavljen odlukom Centra za socijalni rad (organ starateljstva), stečajni upravnik ili privremeni staratelj koga postavlja sud.

B) Voljno (Ugovorno) zastupanje Zasniva se na izjavi volje vlastodavca (punomoćje).

3. Posebni oblici zastupanja (ZOO specifičnosti)

Zakon o obligacionim odnosima posebno uređuje situacije gde se ovlašćenje podrazumeva iz okolnosti ili statusa lica. Ovo su **faktička ovlašćenja**.

1. Punomoćnici po zaposlenju To su lica koja rade na poslovima čija priroda zahteva zaključivanje određenih ugovora.

- **Pravna priroda:** Samim činom zaposlenja na to radno mesto, oni su ovlašćeni za zaključivanje i ispunjenje ugovora vezanih za taj posao.
- **Primeri:** Prodavci u radnjama, šalterski službenici, konobari.
- **Dejstvo:** Nije potrebno posebno punomoćje; ovlašćenje proističe iz faktičkog rada.

2. Poslovno punomoćje Ovo je ovlašćenje koje pravno lice daje licu da u njegovo ime zaključuje ugovore i obavlja poslove koji su **uobičajeni** u poslovnoj delatnosti tog društva.

• **Ograničenja (Izuzeci):** Iako je široko, poslovno punomoćje **ne obuhvata** sledeće poslove za koje je potrebno **posebno punomoćje** (specijalna punomoć):

- Otudjenje ili opterećenje nepokretnosti.
- Preuzimanje meničnih obaveza.
- Preuzimanje obaveza jemstva.
- Uzimanje zajma.
- Vođenje sudskog spora.

• **Dejstvo ograničenja prema trećima:** Ako je poslovno punomoćje ograničeno na određenu vrstu poslova, to ograničenje deluje prema trećem licu **samo ako je ono znalo ili moralo znati** za ograničenje (načelo savesnosti).

Napomena: Kada je vlastodavac privredno društvo, primenjuju se i posebna pravila o **prokuri** (najšire trgovačko punomoćje) definisana Zakonom o privrednim društvima.

4. Pravna priroda (Teorijski osvrt)

Neki autori u zakonsko zastupanje svrstavaju i **poslovodstvo bez naloga** (*negotiorum gestio*).

- **Ratio:** Nezvanom vršiocu tuđeg posla, ako je postupao zakonito i nužno, zakon priznaje pravo da traži odobrenje posla, čime se retroaktivno uspostavlja odnos sličan zastupanju.

PUNOMOĆJE

1. Pojam i definicija

Punomoćje je jednostrana adresovana izjava volje kojom vlastodavac (zastupani) daje ovlašćenje punomoćniku da u njegovo ime preduzima pravne poslove.

- **Subjekti:** Vlastodavac (daje ovlašćenje) i punomoćnik (vrši zastupanje). Ako vlastodavac nije poslovno sposoban, punomoćje daje njegov zakonski zastupnik.
- **Dejstvo:** Ovom izjavom se stvara **pravo** (ovlašćenje) za punomoćnika, ali mu se ne nameće **obaveza** da to pravo iskoristi.

2. Pravna priroda (Načelo apstraktnosti)

Punomoćje je samostalan pravni posao, **nezavisan** od osnovnog pravnog odnosa (npr. ugovora o nalogu, radu ili delu) povodom kojeg je dato.

- Punovažnost punomoćja se ceni odvojeno – ono može proizvoditi dejstvo čak i ako je osnovni ugovor (npr. nalog) ništav ili rušljiv.
- Nije potreban ugovor između strana za nastanak ovlašćenja, dovoljna je jednostrana izjava vlastodavca.

3. Forma punomoćja

Važi pravilo **paralelizma formi**: Za punomoćje se zahteva ista forma koja je zakonom propisana za ugovor ili posao koji se putem punomoćnika zaključuje.

Izuzetak (Važno – Izmena 2018. godine): Došlo je do ublažavanja strogosti forme:

- Ako zakon za glavni ugovor traži strogu formu (javnobeležnički zapis/solemnizacija), za punomoćje **nije potreban zapis**, već je dovoljno da **potpis vlastodavca bude overen**.

4. Obim ovlašćenja (Vrste punomoćja)

Punomoćnik može preduzimati samo one poslove za koje je ovlašćen. Razlikujemo:

- **Opšte punomoćje:** Ovlašćuje na preduzimanje poslova koji spadaju u **redovno poslovanje** vlastodavca (šta je redovno, ceni se prema vrsti delatnosti).
- **Posebno punomoćje:** Neophodno za poslove koji izlaze iz okvira redovnog poslovanja.
- **Izričito ovlašćenje (Specijalna punomoć):** Zakon taksativno navodi poslove koji se **nikada** ne smatraju redovnim i za koje punomoćnik mora imati posebno ovlašćenje za **svaki pojedinačni slučaj**. To su:
 - Odricanje od prava bez naknade.
 - Preuzimanje menične obaveze.
 - Zaključenje ugovora o jemstvu.
 - Zaključenje poravnjanja.
 - Ugovaranje izbranog suda (arbitraže).

5. Prestanak i Opoziv

Punomoćje prestaje:

- **Opozivom:** Vlastodavac može u svakom trenutku opozvati ili suziti punomoćje, čak i ako se ugovorom odrekao tog prava. Opoziv se vrši u slobodnoj formi.
- **Smrću** punomoćnika.
- **Prestankom pravnog lica** (bilo punomoćnika ili vlastodavca).
- **Smrću vlastodavca** (osim ako je ugovoreno da važi i nakon smrti ili to nalaže priroda posla).

6. Zaštita savesnih lica

- **Prema trećim licima:** Opoziv ili sužavanje **nema dejstvo** prema trećem licu koje je bilo savesno (nije znalo niti moralo znati za opoziv). U tom slučaju ugovor vezuje vlastodavca.
- **Odgovornost:** Vlastodavac tada ima pravo na naknadu štete od punomoćnika (osim ako je i punomoćnik bio savestan).

35. SAGLASNOST IZJAVLJENIH VOLJA (POJAM I OBIM)

1. Pojam i definicija

Za nastanak punovažnog ugovora u našem pravu neophodna je **saglasnost uzajamno izjavljenih volja o sadržini ugovora**. To znači da su se strane sporazumele o pravnom dejstvu ugovora, koje mora biti moguće, dopušteno i određeno.

Da bi saglasnost postojala, izjave volja moraju imati sledeće attribute:

- **Uzajamnost:** Svaka izjava mora biti upućena drugoj strani.
- **Podudarnost (Kongruencija):** Izjave se moraju sadržinski poklapati – ono što jedna strana nudi, druga prihvata.
- **Sloboda i ozbiljnost:** Izjava ne sme biti data pod manom volje (zabluda, prevara, pretnja) i mora postojati namera zaključenja ugovora (*animus contrahendi*).

2. Obim saglasnosti (Bitni elementi)

Saglasnost volja je opšti uslov, ali se smatra ispunjenim samo ako je **obim postignute saglasnosti dovoljan**. Minimalni obim saglasnosti podrazumeva sporazum o **bitnim sastojcima ugovora**.

U našem pravu razlikujemo:

A) Objektivno bitni sastojci (Essentialia negotii)

- To su elementi o kojima strane **po prirodi posla ili po zakonu moraju** postići saglasnost da bi ugovor određene vrste uopšte nastao.
- *Primer:* Kod ugovora o prodaji to su **stvar i cena**.
- Kod imenovanih ugovora zakon određuje ove elemente, dok se kod neimenovanih ugovora ceni da li postignuti sporazum čini "smislenu celinu".

B) Subjektivno bitni sastojci

- To su tačke koje su inače sporedne (npr. mesto ili vreme isporuke), ali je jedna strana usloвила zaključenje ugovora postizanjem saglasnosti o njima.
- **Uslov:** Strana mora **blagovremeno** (pre ili u trenutku saglasnosti o bitnim elementima) obavestiti drugu stranu da je taj element za nju bitan.

3. Pravna priroda i pretpostavke (Rešavanje sporova)

Šta se dešava ako strane postignu dogovor o bitnim elementima, a ostanu neke otvorene tačke?

- **Pravilo ZOO:** Ako postoji saglasnost o bitnim sastojcima (objektivnim i subjektivnim), ugovor se smatra **zaključenim**.

- **Sporodne tačke:** Nepostojanje saglasnosti o sporednim tačkama **ne sprečava** nastanak ugovora. Ako se strane kasnije ne dogovore, te tačke će urediti **sud** (vodeći računa o pregovorima, praksi i običajima).

Teret dokazivanja (Presumpcija zaključenja): U našem pravu važi **oboriva pretpostavka da je ugovor zaključen** čim postoji saglasnost o objektivno bitnim elementima.

- Strana koja tvrdi da ugovora *nema* mora da dokaže:

1. Da je tačka o kojoj nema saglasnosti za nju bila **subjektivno bitna**.

2. Da je o tome blagovremeno obavestila drugu stranu (rezervisana sporedna tačka).

Napomena (Uporedno pravo): Ovo je suprotno rešenju u nemačkom pravu (BGB), gde se pretpostavlja da ugovor *nije* zaključen dok se ne postigne saglasnost o apsolutno svakoj tački pomenutoj u pregovorima.

4. Dejstva i specifične situacije

- **Imperativne norme (Obavezna sadržina):** Ako ugovor ima zakonom propisanu sadržinu, te norme postaju deo ugovora automatski, čak i ako ih strane nisu ugovorile ili su ugovorile suprotno.

- *Primer:* Ako cena nije određena kod ugovora o prodaji u privredi, kupac duguje tekuću/razumnu cenu (ugovor ne pada).

- *Primer:* Ako je ugovorena kamata veća od dozvoljene, primenjuje se najveća dozvoljena stopa.

- **Formalni ugovori:** Kod njih puka saglasnost o bitnim elementima **nije dovoljna**. Ugovor nastaje tek kada se postignuta saglasnost "zaodene" u propisanu formu (mesto i vreme zaključenja vezuju se za trenutak ispunjenja forme).

36. SAGLASNOST TREĆEG LICA ZA ZAKLJUČENJE UGOVORA

1. Pojam i Pravilo

Načelno, stranama **nije potrebna saglasnost** za zaključenje ugovora (princip autonomije volje). Saglasnost trećeg lica je **izuzetak** koji mora biti izričito:

- Propisan **zakonom**, ili
- Predviđen **ugovorom**.

Treće lice je pravno ili fizičko lice koje **nije ugovorna strana** (ne obavezuje se ugovorom), već se samo saglašava da druga lica stupe u ugovorni odnos.

Važna distinkcija: Kada zakonski zastupnik daje saglasnost, on **ne zaključuje ugovor** u ime strane, niti izjavljuje volju umesto nje. Strana (npr. stariji maloletnik) izjavljuje volju u svoje ime, a zastupnik se samo saglašava.

2. Svrha (Ratio legis)

Saglasnost se traži radi zaštite tri vrste interesa:

- **Interes jedne ugovorne strane:** Npr. zaštita ograničeno poslovno sposobnog lica (starijeg maloletnika).
- **Opšti interes:** Npr. saglasnost Ministarstva finansija za budžetske korisnike kod višegodišnjih obaveza.
- **Interes trećeg lica:** Npr. zakupodavac daje dozvolu za podzakup da bi zaštitio svoju imovinu.

3. Vreme davanja saglasnosti

Saglasnost se može dati u dva momenta:

- **Dozvola:** Pre ili istovremeno sa zaključenjem ugovora.
- **Odobrenje:** Naknadno, posle zaključenja ugovora.

4. Forma saglasnosti (Ključno za ispit!)

Osnovno pravilo je **paralelizam formi**: Saglasnost mora biti u formi koja je propisana za sam ugovor.

- Ako je ugovor u običnoj pismenoj formi → saglasnost je u pismenoj formi (npr. jemstvo).
 - Ako je ugovor u formi javno overene isprave (legalizacija) → saglasnost mora biti overena.
- IZUZETAK (Novo pravilo ZOO od 2020. godine):** Kada se zahteva "stroža" forma ugovora (**javno potvrđena/solemnizovana isprava** ili **javnobeležnički zapis**), saglasnost trećeg lica **NE mora** pratiti tu strogu formu.
- **Dovoljno je:** Da potpis davaoca saglasnosti bude **javno overen (legalizovan)**.
 - *Primer:* Ugovor o prometu nepokretnosti (solemnizacija) – saglasnost supružnika ili trećeg lica dovoljna je u formi overe potpisa, ne mora se solemnizovati.

5. Dejstva i posledice nedostatka saglasnosti

Posledice nisu jedinstvene i zavise od toga šta je propisano za konkretan slučaj:

1. **Rušljivost:** Kada nedostaje saglasnost zakonskog zastupnika za ugovor ograničeno poslovno sposobnog lica.
2. **Ništavost:** Npr. ugovor o osiguranju za slučaj smrti starijeg maloletnika je ništav bez pismene saglasnosti zastupnika.
3. **Otkaz ugovora:** Ako zakupac da stvar u podzakup bez dozvole zakupodavca (kad je ugovorena), zakupodavac može otkazati ugovor.
4. **Krivična odgovornost:** U određenim slučajevima.

6. Specifičnost kod pravnih lica

Kada statut preduzeća traži da direktor pribavi saglasnost upravnog odbora, to se **ne smatra** saglasnošću trećeg lica u strogom smislu (jer je organ deo pravnog lica).

- Zato se odredba o formi ovde tumači usko – organ može dati saglasnost u **slobodnoj formi**, osim ako zakon ili akt preduzeća ne traže drugačije.

37. PREDUGOVORNA FAZA (PREGOVORI) I PREDUGOVORNA ODGOVORNOST

PREDUGOVORNA FAZA (PREGOVORI)

1. Pojam i Trajanje

Predugovorna faza (pregovori) je vremenski period koji prethodi zaključenju ugovora.

- **Početak:** Prvi kontakt između potencijalnih saugovornika u vezi sa stupanjem u ugovorni odnos. To može biti formalni poziv, ali i obično pitanje na pijaci ili javljanje na oglas.
- **Kraj:** Okončava se trenutkom **zaključenja ugovora** (prijemom prihvata ponude) ili **razilaženjem** strana (odustankom).
- **Predmet:** Mogu se voditi radi zaključenja novog ugovora, ali i radi izmene ili raskida postojećeg.

2. Pravna priroda i Obaveznost (Pozitivno pravo)

U našem pravu važe dva osnovna pravila koja deluju suprotstavljeno, ali se dopunjuju:

- **1. Načelo slobode (Neobaveznost):**
 - Pregovori **ne obavezuju**. Činjenica da pregovarate ne znači da morate zaključiti ugovor.
 - Svaka strana je slobodna da pregovore prekine kad god hoće.
- **2. Načelo savesnosti i poštenja (Ograničenje slobode):**
 - Ovo načelo obavezuje strane i **pre** nego što postanu saugovornici.
 - Strane nisu dužne da pregovaraju uspešno, ali su dužne da pregovaraju **savesno i pošteno**.

3. Dejstva pregovora

Iako ne obavezuju na zaključenje ugovora, pregovori proizvode određena pravna dejstva:

A) Troškovi pregovora

- **Pravilo (Dispozitivno):** Svaka strana snosi **svoje troškove**, a zajedničke troškove dele na jednake delove.
- **Izuzetak:** Strane se mogu sporazumeti drugačije.

B) Značaj za tumačenje (ako se ugovor zaključi) Ako ugovor bude zaključen, pregovori služe sudu kao pomoćno sredstvo:

- Za **popunjavanje praznina** (uređenje sporednih tačaka oko kojih se strane spore).
- Za **tumačenje volje** (utvrđivanje zajedničke namere ugovornika kroz njihovo ponašanje tokom pregovora).

C) Sadržina komunikacije Tokom pregovora strane razmenjuju ponude, pozive na ponudu, uzorke, a mogu zaključiti i **delimični sporazum** ili **predugovor**.

4. Odgovornost za štetu (*Culpa in contrahendo*)

Sloboda odustanka od pregovora nije apsolutna. Ako strana prekrši načelo savesnosti, nastaje odgovornost.

- **Osnov odgovornosti:** Skriveno (nesavesno) postupanje u predugovornoj fazi.
- **Primer nesavesnosti:** Kada pregovarač drži drugu stranu u zabludi da će ugovoriti posao, iako je stvar već prodao trećem licu ili nema nameru da ugovor zaključi.

- **Obim naknade:** Nadoknađuju se troškovi nastali pripremanjem za ugovor (**uzaludni troškovi**) i propuštene prilike (**oportunitetni troškovi** / izostanak koristi koju bi ostvario da resurse nije uložio u te pregovore).
- **Uslov primene (ZOO čl. 30):** Ova pravila se primenjuju kada ugovor **nije zaključen** (pregovori prekinuti).

5. Specifičnost: Odgovornost kada je ugovor zaključen

Ako je ugovor zaključen, ali je jedna strana postupala nesavesno tokom pregovora (npr. prevara, zabluda), tada se ne primenjuju pravila o predugovornoj odgovornosti, već pravila o **manama volje i ugovornoj odgovornosti** (poništenje ugovora).

PREDUGOVORNA ODGOVORNOST

1. Pojam i Definicija

Predugovorna odgovornost je odgovornost za štetu koju jedan učesnik u pregovorima prouzrokuje drugom nesavesnim postupanjem u fazi koja prethodi zaključenju ugovora.

- Iako pregovarači nisu dužni da pregovore okončaju uspehom (zaključenjem ugovora), dužni su da postupaju u **dobroj veri**, poštujući načelo savesnosti i poštenja.

2. Pravna priroda (Pozitivno pravo vs. Istorija)

- **U srpskom pravu:** Ovo je **subjektivna vanugovorna (deliktna) odgovornost**. Na mestu štetnika je nesavesni pregovarač, a osnov odgovornosti je njegova **krivica**.
- *Teorijski kontekst (Jhering):* Izvorno je ovaj institut (R. Jering) shvatan kao odgovornost iz "prećutnog sporazuma" da se pregovara pažljivo, ali naša teorija i zakon to ne prihvataju kao ugovornu, već kao deliktну odgovornost.

3. Slučajevi odgovornosti (Kada se odgovara?)

ZOO i praksa prepoznaju nekoliko situacija nesavesnog postupanja:

A) Zakonski slučajevi (ZOO):

1. **Pregovaranje bez namere:** Stupanje u pregovore bez namere da se ugovor zaključi.
2. **Neopravdani odustanak:** Odustanak od namere da se zaključi ugovor bez opravdanog razloga (iako je prethodno postojala namera).

B) Ostali slučajevi (Primena načela savesnosti):

- **Odbijanje tražene ponude:** Ako neko pošalje poziv na ponudu (traži ponudu), pa dobijenu ponudu koja odgovara pozivu odbije bez opravdanog razloga.
- **Ćutanje profesionalca:** Ako lice koje se profesionalno bavi vršenjem tuđih poslova (a nema trajni odnos sa nalogodavcem) odmah ne odbije nalog, njegovo ćutanje se smatra nesavesnim postupanjem (iako nije prihvatanje).
- **Vraćanje na usaglašeno:** Neopravdano ponovno otvaranje tačaka koje su već utvrđene delimičnim sporazumom.

4. Bitni elementi i Teret dokazivanja

Da bi postojala odgovornost, oštećeni mora dokazati tri elementa:

1. **Štetu** (gubitak).
2. **Uzročnu vezu** između prekida pregovora i štete.
3. **Krivicu** (nesavesnost) druge strane.

Specifičnost tereta dokazivanja (Izuzetak): Ovde **ne važi** opšta pretpostavka krivice. Oštećeni **mora da dokaže** da druga strana nije imala nameru da zaključi ugovor ili da je odustala bez razloga.

- **Ratio:** Ne može se pretpostaviti da ljudi ulaze u pregovore i troše resurse bez namere da uspeju; zato se nesavesnost mora izričito dokazati.

5. Dejstva: Obim naknade štete (Negativni interes)

Ovo je ključno ispitno pitanje. Šta se plaća?

- Oštećeni ima pravo na **potpunu naknadu štete** (stvarnu štetu i izmaklu korist) prema pravilima vanugovorne odgovornosti.
- Nadoknađuje se **negativni ugovorni interes**: Oštećeni se stavlja u stanje u kom bi bio da se **nije ni upuštao u pregovore**.

Struktura naknade:

- **Stvarna šteta:** Troškovi učinjeni radi zaključenja ugovora (putovanja, analize, komunikacija), ali ne i redovni troškovi poslovanja (reklame).
- **Izmakla korist:** Ne ona korist koju bi imao od tog ugovora (to bi bio pozitivni interes), već korist koju je **izgubio na drugoj strani** jer je vreme trošio na jalove pregovore.
- **Neimovinska šteta:** Teorijski moguća (npr. povreda privatnosti ili duševni bol), iako nema sudske prakse.

6. Odbrana i Izuzeci (Kada nema odgovornosti?)

Osnovno pravilo je da svako može prekinuti pregovore kad god hoće. Odgovornosti nema ako je odustanak **opravdan**.

- **Opravedani razlozi:** Saznanje o lošem imovinskom stanju partnera, promena tržišnih uslova, zabrana uvoza/izvoza, nemogućnost poštovanja rokova.
- **Paralelni pregovori:** Istovremeno pregovaranje sa više lica je **dozvoljeno** (traži se najpovoljniji uslov), osim ako je obećana ekskluzivnost.

38. ODSUSTVO PREGOVORA (UGOVORI PO PRISTUPU)

Tradicionalno shvatanje da se ugovori zaključuju pregovaranjem ravnopravnih strana u savremenom prometu ustupa mesto standardizaciji.

- **Tipski (Formularni) ugovor:** Ugovor koji nastaje prihvatanjem **standardizovane opšte ponude** koju jedno lice (obično privredni subjekt) čini neodređenom broju lica, umesto da pregovara sa svakim pojedinačno.
- **Ugovor po pristupu (Adhezioni ugovor):** Vrsta ugovora gde jedna strana unapred određuje sadržinu, a druga strana toj sadržini samo **pristupa**, bez mogućnosti da utiče na nju ili da je menja.

Osnovna karakteristika ovih ugovora je **odsustvo pregovora**.

- **Princip:** Ponuda se daje po principu „**uzmi ili ostavi**“ (*take it or leave it*). Ponuđeni ima

samo dve opcije: da prihvati ugovor u celosti onako kako je ponuđen, ili da ga ne zaključi.

- **Ograničeni izbor:** Ponudilac može ostaviti mogućnost izbora samo oko nekih sporednih elemenata (npr. opcija brze isporuke, servisiranje), dok su bitni elementi nepromenljivi.

Opšti uslovi poslovanja – poseban institut koji prati tipske ugovore.

- **Definicija:** Opšti akt koji pravni subjekt donosi samostalno, propisujući uslove pod kojima obavlja svoju delatnost i zaključuje ugovore.

- **Pravno dejstvo (Inkorporacija):** Da bi opšti uslovi obavezivali saugovornika, oni moraju biti **sastavni deo ugovora**. To se postiže inkorporacijom (ugovor sadrži odredbe opštih uslova ili se poziva na njih).

- **Sudska kontrola:** Punovažnost opštih uslova podleže kontroli suda. Oni moraju biti u skladu sa prinudnim propisima, javnim poretkom i dobrim običajima.

Razgraničenja

Morate razlikovati sledeće pojmove:

A) Tipski vs. Adhezioni ugovor

- Iako se često koriste kao sinonimi, razlika postoji.

- **Tipski ugovor** je širi pojam (odnosi se na pripremljen obrazac). Strane mogu uzeti tipski model ugovora i o njemu **pregovarati** ili ga menjati – tada to *nije* ugovor po pristupu.

- Tek kada je mogućnost pregovaranja isključena, tipski ugovor postaje **ugovor po pristupu**.

B) Formularni vs. Formalni ugovor

- **Formularni (Tipski):** Znači da je sadržina unapred pripremljena na obrascu.

- **Formalni:** Znači da zakon zahteva određenu formu za punovažnost.

- *Odnos:* Tipski ugovor može biti formalan (npr. ugovor o bankarskom kreditu), ali može biti i neformalan (npr. kupovina u samoposluži – dobijate fiskalni račun koji je tipski, ali ugovor je neformalan).

- **Razlog nastanka:** Potreba za brzinom, masovnom proizvodnjom i smanjenjem troškova pregovaranja („standardizacija prometa“).

- **Rizik:** Iako su strane formalno ravnopravne, postoji **suštinska neravnopravnost** (ekonomska moć, stručno znanje). Jača strana diktira uslove.

- **Zaštita:** Zbog rizika od nametanja nepravinih uslova, savremeno pravo razvija mehanizme zaštite (ništavost nepravinih odredaba, dužnost obaveštavanja), naročito u potrošačkom pravu.

Ugovori po pristupu (Adhezioni ugovori)

Ugovori po pristupu su ugovori kod kojih jedna strana unapred priprema sadržinu, a druga strana nema mogućnost pregovora o toj sadržini, već samo slobodu da ugovor zaključi ili ne.

- **Osnovno obeležje:** Isključenje pregovora. Strana koja pristupa ne učestvuje u oblikovanju ugovora, već pristaje na tuđu zamisao.

- **Neravnopravnost:** Strane nisu formalno ravnopravne u postupku zaključenja (jedna kontroliše sadržinu), zbog čega strana koja pristupa uživa posebnu pravnu zaštitu.

- **Forma:** Po pravilu su to formularni (tipski) ugovori.

Opšti uslovi poslovanja (Pojam i Pravna priroda)

To su uslovi koje je **jednostrano usvojila** jedna ugovorna strana i pod kojima ona obavlja svoju delatnost i zaključuje ugovore. • **Priroda:** Oni su **jednostrani akt** subjekta koji ih je doneo (čak i ako su preuzeti model-uslovi nekog udruženja).

• **Dejstvo:** Da bi obavezivali saugovornika, moraju biti **inkorporisani** u ugovor (ugovor ih sadrži ili upućuje na njih). Tada dopunjuju posebne pogodbe i obavezuju jednako kao i one.

Druga strana je vezana opštim uslovima samo ako su ispunjeni strogi uslovi saznatljivosti:

• **Saznatljivost:** Moraju biti poznati ili su **morali biti poznati** strani koja pristupa u času zaključenja ugovora.

• **Način objavljivanja:** Moraju se objaviti na uobičajen način (sajt, vidno mesto u prostorijama, prilaganje uz ponudu).

• **Vremenski okvir:** Opšti uslovi sa kojima je strana upoznata *nakon* zaključenja ugovora ne obavezuju, osim ako je za njih morala znati ranije.

• **Teret dokazivanja:** Pada na onoga ko je doneo uslove (trgovca).

Odnos Opštih uslova i Posebnih pogodaba

• **Posebne pogodbe:** Uslovi o kojima su strane konkretno pregovarale („ono što su se dogovorile“).

• **Pravilo jačeg dejstva:** U slučaju neslaganja, **važe posebne pogodbe**, a ne opšti uslovi.

• **Pretpostavka:** Smatra se da su posebnim dogovorom strane isključile primenu suprotnih opštih uslova u tom konkretnom slučaju.

Zaštita slabije strane

• **Contra proferentem:** Nejasne odredbe tumače se **u korist strane koja je pristupila ugovoru**, a na štetu strane koja ih je pripremila (jer je ona stvorila nejasnoću).

• **Potrošački ugovori:** Nejasne odredbe se uvek tumače u korist potrošača, bez obzira da li je bilo pregovora.

Sudska kontrola

Zakon predviđa dva nivoa kontrole nepravičnih odredaba u opštim uslovima:

A) Ništavost (Apsolutna) Odredbe opštih uslova su ništave ako su protivne:

• Prinudnim propisima,

• Dobrim poslovnim običajima,

• **Cilju samog zaključenog ugovora.**

• *Napomena:* Odredba može biti ništava samo u konkretnom ugovoru jer vređa njegov cilj, dok u drugim ugovorima ostaje validna.

B) Odbijanje primene (Sudska procena pravičnosti) Sud nije dužan da primeni odredbu koja nije ništava, ali je **nepravična ili preterano stroga**. To su odredbe koje drugu stranu:

• Lišavaju prava na prigovore,

• Dovode do gubitka prava ili rokova. Sud ovo ceni prema okolnostima konkretnog slučaja.

Jednostrana izmena uslova

• **Opšte pravilo:** Izmjena opštih uslova **nema dejstvo** na već zaključene ugovore (ne može se

jednostrano menjati ugovor), osim ako je izmena povoljnija za drugu stranu.

- **Izuzetak (Finansijske usluge):** Banka može menjati *nebitne* elemente uz obaveštenje, ali bitne elemente ne sme menjati jednostrano (osim u korist klijenta).
- **Potrošački ugovori:** Odredba koja trgovcu daje pravo da jednostrano menja ugovor pretpostavlja se kao nepravična i ništava (oboriva pretpostavka).

39. PREDUGOVOR

Predugovor je samostalan ugovor kojim se ugovorne strane (jedna ili obe) obavezuju da docnije zaključe drugi, **glavni ugovor**.

- Iz njega ne nastaje odmah obaveza izvršenja glavne činidbe (npr. predaja stvari), već obaveza **zaključenja glavnog ugovora**.
- Zasniva se na načelu slobode ugovaranja.

Da bi predugovor proizvodio pravno dejstvo i obavezivao na zaključenje glavnog ugovora, moraju biti ispunjena dva ključna uslova:

• 1. Sadržina (Bitni sastojci):

- Predugovor mora da sadrži **sve bitne sastojke** (objektivno i subjektivno bitne elemente) budućeg glavnog ugovora.

- *Primer:* Predugovor o prodaji mora sadržati predmet i cenu.

- *Posledica:* Ako nema saglasnosti o bitnim elementima, to nije predugovor već samo pripremni sporazum pregovarača koji ne obavezuje.

• 2. Forma (Načelo paralelizma formi):

- **Pravilo:** Propisi o formi glavnog ugovora važe i za predugovor, ako je ta forma **zakonom propisana** kao uslov punovažnosti (konstitutivna forma).

- *Primer:* Predugovor za ugovor o građenju mora biti u pismenoj formi jer zakon to traži za glavni ugovor.

- *Izuzetak (Ugovorena forma):* Ako forma glavnog ugovora nije propisana zakonom, već su je strane same ugovorile, predugovor može biti neformalan (važi načelo konsensualizma), osim ako se nisu drugačije dogovorile.

Skica je tražila formu za predugovor samo ako je forma glavnog ugovora služila „zaštiti od nepromišljenosti“ (npr. poklon). ZOO je stroži i traži formu uvek kada je ona zakonski uslov za glavni ugovor, bez obzira na razlog (upozoravajući ili dokazni).

ZOO ne precizira da li se moraju obavezati obe strane, pa se primenjuje načelo autonomije volje:

- **Dvostrano-obavezujući predugovor:** Obe strane preuzimaju obavezu da zaključe glavni ugovor.

- *Pretpostavka:* Ako postoji sumnja da li su se obavezale jobe strane ili samo jedna, smatra se da je predugovor **dvostrano-obavezan**.

- **Jednostrano-obavezujući predugovor:** Samo jedna strana se obavezala na zaključenje, dok druga strana stiče **pravo da zahteva** zaključenje ugovora (ali ne mora).

- Može se zaključiti i u korist trećeg lica.

- **Odnos prema Opcionom ugovoru:**

- **Predugovor:** Stvara obligaciono **pravo potraživanja** (jedna strana zahteva od druge da pristupi zaključenju).

- **Opcioni ugovor (Skica):** Stvara **preobražajno pravo** (jedna strana svojom izjavom direktno zasniva glavni ugovor, bez potrebe za novom radnjom druge strane). ZOO nije preuzeo pravila Skice o opcionom ugovoru, pa se predugovor u našem pravu shvata kao izvor obaveze na činjenje (davanje saglasnosti), a ne kao direktna moć zasnivanja.

- **Obezbeđenje:** Obaveza iz predugovora može se osigurati kaparom, zalogom ili ugovornom kaznom.

Dejstvo predugovora i rokovi

Predugovor je dvostrani pravni posao obavezivanja iz koga nastaje **jedna jedina obaveza**: da se zaključi drugi (glavni) ugovor čiji su bitni sastojci već određeni.

- **Priroda glavnog ugovora:** Glavni ugovor ne mora biti samo obavezujući (npr. prodaja); strane se mogu predugovorom obavezati i na zaključenje **pravnog posla raspolaganja** (npr. cesija, preuzimanje duga, kompenzacija), koji će neposredno proizvesti pravno dejstvo.

- **Isključivo dejstvo:** Predugovor stvara **samo obavezu zaključenja glavnog ugovora**, a NE i obavezu izvršenja prestacije iz glavnog ugovora (npr. predaja stvari ili isplata cene).

- **Sudska praksa:** Na osnovu predugovora o prodaji stana:

- **Ne može se tražiti:** Utvrđenje prava svojine, iseljenje trećih lica, predaja posed ili isplata cene.

- **Može se tražiti:** Samo presuda kojom se nalaže tuženom da zaključi glavni ugovor.

- **Zaključak:** Zaključenje glavnog ugovora predstavlja sam **čin izvršenja** predugovorne obaveze.

U kom roku strana može sudski zahtevati da druga strana pristupi zaključenju glavnog ugovora? Zakon propisuje rok od **šest meseci**, koji se računa na dva načina:

- **Ako je rok određen u predugovoru:** 6 meseci od dana isteka tog ugovorenog roka.

- **Ako rok NIJE određen:** 6 meseci od dana kada je glavni ugovor trebalo da bude zaključen prema prirodi posla i okolnostima (tj. od dana kada je druga strana pala u docnju).

Specifičnost predugovora u odnosu na opšta pravila obligacionog prava ogleda se u načinu prestanka usled promenjenih okolnosti.

- **Pravilo:** Predugovor prestaje da obavezuje ako su se okolnosti od njegovog zaključenja toliko izmenile da on ne bi ni bio zaključen da su te okolnosti postojale ranije.

- **Uslov:** Promena okolnosti mora biti takva da se nije mogla razumno predvideti (nepredvidivost).

- **Specifičnost dejstva (Ipso iure):** Za razliku od opšteg režima gde se traži sudski raskid ili revizija, kod predugovora obaveza prestaje **po sili zakona**. Nema sudske revizije niti zahteva za raskid – predugovor jednostavno više ne veže.

- *Context:* Ovo rešenje je preuzeto iz austrijskog prava.

Tokom pregovora nastaju dokumenti koji liče na predugovor, ali to nisu jer **ne stvaraju obavezu zaključenja ugovora**.

- **A) Sporazum o pregovaranju:** Uređuje *način* vođenja pregovora (format, tajming, isključenje pregovora sa drugima). Stvara obavezu da se pregovara na određen način, a ne da se ugovor zaključi. Kršenje povlači predugovornu odgovornost za štetu.
- **B) Delimični (parcijalni) sporazum:** Saglasnost o *nekim* elementima ugovora, dok se o ostalim još pregovara. Služi da olakša nastavak pregovora („stavljanje na stranu“ rešenih pitanja), ali ne obavezuje na zaključenje celog ugovora.
- **C) Sporazum o formi:** Utvrđuje da budući ugovor mora imati određenu formu (konstitutivna forma). Ne obavezuje strane da zaključe ugovor, ali *ako* ga zaključe, moraju poštovati tu formu, inače je ugovor ništav.

Predugovor vs. Delimični sporazum

Pre nego što tužimo za izvršenje, moramo biti sigurni da imamo predugovor, a ne samo „delimični sporazum“.

- **Predugovor:** Sadrži **sve bitne sastojke** budućeg ugovora. Iz njega nastaje utuživa obaveza zaključenja glavnog ugovora.
- **Delimični sporazum (Punktacija):** Sporazum pregovarača o **nekim**, ali ne svim bitnim sastojcima.
 - **Dejstvo:** Iz njega **NE nastaje** obaveza zaključenja glavnog ugovora. Pregovarač ne može tužiti za zaključenje ugovora.
 - **Obaveza:** Postoji samo obaveza da se pregovori nastave i vode savesno.
 - **Sankcija:** Ako jedna strana neopravdano odustane, druga može tražiti samo **naknadu štete** (zbog skrivljenog prekida pregovora – *culpa in contrahendo*), ali ne i ispunjenje.

Mehanizam prinudnog izvršenja

Ako jedna strana odbija da zaključi glavni ugovor, druga strana može podneti tužbu. Kako sud reaguje?

- **Presuda:** Sud donosi **kondemnatornu presudu** kojom nalaže tuženom da u određenom roku (paricioni rok) da izjavu volje kojom zaključuje glavni ugovor.
- **Pravna praznina u ZOO:** ZOO nema izričitu odredbu šta se dešava ako dužnik ignoriše presudu i ne da izjavu ni u ostavljenom roku.
- **Rešenje (Pozitivno pravo – ZIO):** Prazninu popunjava procesno pravo. Primenjuje se **fikcija davanja izjave volje**:
 - Smatra se da je dužnik dao izjavu volje onog trenutka kada je **sudska odluka postala pravosnažna**.
 - **Posledica:** Glavni ugovor se smatra zaključenim samom pravosnažnošću presude. Presuda **zamenjuje ugovor**.
- **Nema prinudnog izvršavanja radnje:** Nije potrebno (niti moguće) fizički prisiliti dužnika da potpiše papir. Presuda se **samoizvršava**.
- **Zamena forme:** Pravosnažna presuda može da **zameni svaku formu** (pa i javnobeležničku). Čak i ako zakon traži posebnu formu za ugovor, fikcija važi – presuda menja tu formu.

Iako je pravno čisto, ovo rešenje stvara problem u praksi (npr. Katastar nepokretnosti).

- Umesto ugovora, poverilac Katastru dostavlja **presudu**.

- Službenici katastra tada moraju da tumače da li sudska odluka ispunjava uslove da zameni ugovor, čime faktički izlaze iz svojih strogih administrativnih okvira.

Kod realnih ugovora (koji nastaju predajom stvari, npr. zajam u predratnom pravu), predugovor ima specifičnu ulogu:

- Predugovorom se stvara obaveza **predaje stvari** (jer se time zaključuje glavni ugovor).
- Dakle, izvršenje predugovora kod realnih ugovora znači prinudno traženje predaje predmeta ugovora.

U teoriji se ističe da je zahtev našeg prava – da predugovor mora imati **sve bitne elemente i istu formu** kao glavni ugovor – preteran.

- Kritičari smatraju da je to **tautologija** (nepotrebno ponavljanje): ako već imamo sve elemente i formu u predugovoru, zašto odmah ne zaključimo glavni ugovor? Time se postupak samo komplikuje.

40. PONUDA (PRAVNO DEJSTVO I OPOZIVOST)

Ponuda je jednostrana izjava volje koja predstavlja **konačan predlog** za zaključenje ugovora, učinjen **određenom licu**, koji sadrži sve bitne sastojke ugovora tako da bi se njegovim prihvatanjem mogao zaključiti ugovor.

- **Strane:** Predlog daje **ponudilac**, a upućen je **ponuđenom**.
- **Suština:** Ponuda je ugovorna inicijativa koja se od drugih razlikuje po svojoj **podobnosti za prihvrat** – ona je tako pripremljena da za nastanak ugovora nedostaje samo puko „da“ ponuđenog.

BITNI ELEMENTI I USLOVI

Da bi izjava volje imala dejstvo ponude, mora kumulativno ispuniti sledeće uslove:

- **Određenost lica:** Mora biti učinjena spram određenog lica (adresirana).
- **Određenost predloga:** Mora biti potpun, jasan i određen predlog.
- **Bitni elementi:** Mora da sadrži **sve bitne elemente** budućeg ugovora.
- **Namera (Animus contrahendi):** Mora postojati jasna namera ponudioca da stupi u ugovorni odnos s ponuđenim.
- **Poslovna sposobnost:** Ponudilac mora imati potrebnu poslovnu sposobnost.
- **Forma (Uslovno):** Ako zakon za zaključenje ugovora zahteva posebnu konstitutivnu formu, i ponuda mora biti učinjena u toj formi.

PRAVNA PRIRODA

- **Jednostrani pravni posao:** Ponuda je izjava volje samo jedne strane.
- **Adresovan posao:** Proizvodi pravno dejstvo tek kada je **ponuđeni primi**.
- **Preobražajno pravo:** Ponuda daje ponuđenom pravnu moć da svojom jednostranom izjavom volje preobrazi ponudu u ugovor.

DEJSTVO I ODNOS PREMA PRIHVATU

- **Nastanak ugovora:** Ugovor nastaje momentom potpunog saglašavanja ponuđenog sa

ponudom. Kaže se da ugovor nije ništa drugo do **prihvaćena ponuda**.

- **Identitet prihvata:** Izjava o prihvatanju mora biti **sadržinski identična** s ponudom.
- **Kontra-ponuda:** Ako ponuđeni izjavi da prihvata ponudu uz izmene ili dopune, smatra se da je:

1. Ponudu **odbio**, i
2. Učinio **novu ponudu** (drugu ponudu) svome ranijem ponudiocu.

PONUDA VS. POZIV NA PONUDU

- **Ponuda:** Spremna za zaključenje ugovora (dovoljan je samo pristanak).
- **Poziv na ponudu:** Nije podoban da se prihvatanjem odmah zaključi ugovor. Prihvatiti poziv na ponudu znači zapravo **učiniti ponudu** licu koje je poziv poslalo.

NAMERAVANO PRAVNO DEJSTVO PONUDE

Ponuda je **jednostrani pravni posao** (izjava volje) i to **adresovani pravni posao** (upućen određenom licu). U teoriji postoje dva pogleda na njenu pravnu prirodu:

- **Izvor obaveze za ponudioca:** Neopoziva ponuda se smatra izvorom obaveze da se ponuda održi i ne opozove tokom određenog vremena.
- **Izvor preobražajnog prava za ponuđenog:** Ponuda konstituiše ovlašćenje (pravnu moć) za ponuđenog da svojom jednostranom izjavom zasnuje ugovor. Ovo je **određujuće i nužno svojstvo svake ponude**, bilo da je ona opoziva ili neopoziva.

DEJSTVO PREMA PONUDIOCU

Prema sistemu ZOO (pozitivno pravo), važi pretpostavka da je ponuda **neopoziva**.

- **Osnovno pravilo:** Ponudilac je zakonom vezan svojom ponudom i dužan je da je održi (ne opozove) određeno vreme.
- **Sadržina obaveze:** To **nije** obaveza da se ispuni činidba iz budućeg ugovora (npr. plati cena), već samo obaveza da se **ponuda održi u stanju podobnosti za prihvatanje** dok ponuđeni ne donese odluku.

Iako je pravilo da je ponuda neopoziva, ponudilac nije vezan ponudom u tri slučaja:

- **1. Zakonski izuzetak (Imperativni propisi):** Kada zakon nalaže opozivost (npr. ponuda koju **potrošač** čini trgovcu ne obavezuje potrošača i on se tog prava na opoziv ne može odreći).
- **2. Okolnosti posla:** Kada iz same prirode posla ili situacije proizlazi da ponuda nije obavezujuća.
- **3. Volja ponudioca (Klauzula sine obligo):** Kada sam ponudilac u ponudi isključi svoju vezanost (klauzula o neobaveznosti).

DEJSTVO PREMA PONUĐENOM

- **Pravna moć:** Ponuda daje ponuđenom **preobražajno pravo** da jednostranom izjavom o prihvatanju dovede do nastanka ugovora.
- **Odsustvo obaveze:** Iz ponude **ne nastaje nikakva obaveza** za ponuđenog.
 - Nije dužan da odgovori, niti da prihvati ponudu.

- Nije dužan da učini bilo šta što bi bila obaveza iz ugovora.

ZABRANA NAMETANJA ČUTANJA

Ponuđeni je slobodan da ignoriše ponudu.

- **Pravilo:** Odredba u ponudi kojom se navodi da će se **ćutanje** ili propuštanje ponuđenog (npr. nevraćanje poslate robe) smatrati prihvatanjem – **nema pravno dejstvo**.

Ako je za ugovor propisana posebna forma, a ponuda nije data u toj formi (nepoštovanje forme), pravna posledica je **opozivost ponude**.

OPOZIVOST PONUDE U SRPSKOM PRAVU

U srpskom pravu, ponuda je obavezujuća izjava volje.

- **Pravilo:** Ponuda obavezuje ponudioca da je održi otvorenom (da je ne opozove) u roku koji je predviđen za njeno prihvatanje.

- **Autonomija volje:** Ponudilac je slobodan da sam odredi rok trajanja ponude i trenutak od kada taj rok počinje da teče (npr. „do kraja meseca“, „7 dana od prijema“).

Za utvrđivanje roka (kada on nije izričito određen) ključno je da li se ponuđeni smatra prisutnim ili odsutnim licem.

- **Prisutno lice:** Ponuđeni koji može **odmah** da odgovori na ponudu.

- *Fizička prisutnost:* Lica se nalaze na istom mestu u isto vreme.

- *Tehnička sredstva (Real-time):* Slučajevi neposredne veze se izjednačavaju sa prisustvom: **telefonski razgovor**, radio-veza, direktan kontakt putem **interneta** (audio/video komunikacija, chat).

- **Odsutno lice:** Ponuđeni koji **ne može odmah** da odgovori (nema neposredne komunikacije). ◦ *Primeri:* Pismo, mejl, kurir, telegram.

ROKOVI VAŽENJA PONUDE

A) Ponuda učinjena PRISUTNOM licu

- **Pravilo:** Mora biti prihvaćena **bez odlaganja** (odmah).
- **Prestanak:** Smatra se odbijenom ako nije odmah prihvaćena. Ponuda se gasi čim se stranke razidu ili prekinu razgovor (telefon/internet).
- **Izuzetak:** Ako iz okolnosti ili same ponude proizlazi da je ostavljen rok za razmišljanje.

B) Ponuda učinjena ODSUTNOM licu Ovde razlikujemo dve situacije:

• 1. Ako je rok određen u ponudi:

- Ponuda obavezuje do isteka tog roka.

- *Računanje roka:*

Ako je pismo/mejl datirano: Rok teče od **datuma označenog u pismu/mejlu**.

Ako pismo nije datirano: Rok teče od dana kada je pismo **predato pošti** (poslato).

• 2. Ako rok NIJE određen:

- Ponuda obavezuje ponudioca za vreme koje je **razumno potrebno** da:

1. Ponuda stigne ponuđenom,
2. Ponuđeni je razmotri i odluči (uključujući i vreme za odluku organa pravnog lica),
3. Odgovor stigne nazad ponudiocu.

◦ *Sudska procena:* Sud utvrđuje ovo vreme empirijski, pretpostavljajući da ponuđeni odgovara na isti način na koji je ponuda poslata (npr. kurir za kurira).

ZAKASNELI PRIHVAT

Šta se dešava ako izjava o prihvatanju stigne nakon isteka roka (bilo određenog, bilo razumnog)?

- **Ugovor ne nastaje:** Zakasneli prihvrat ne dovodi do zaključenja ugovora.
- **Nova ponuda:** Zakasneli prihvrat ima pravno dejstvo **NOVE PONUDE** koju sada bivši ponuđeni čini svom bivšem ponudiocu.

POVLAČENJE I OPOZIV PONUDE

POVLAČENJE PONUDE

Pojam: Povlačenje je izjava volje kojom se sprečava da ranija izjava (ponuda) uopšte proizvede pravno dejstvo.

- **Mogućnost:** Svaka izjava volje (ponuda, prihvrat, poziv na ponudu) se može povući, bez obzira da li je opoziva ili neopoziva.
- **Ključni uslov (Vreme):** Izjava o povlačenju mora stići ponuđenom **pre ponude ili istovremeno s njom**.
- **Forma:** Bilo koja forma (npr. telefon, e-mail), bitno je samo da stigne na vreme.
- **Ograničenje:** Ponuda učinjena **prisutnom licu** se ne može povući, jer proizvodi dejstvo trenutno (u momentu izgovaranja).

OPOZIV PONUDE

Pojam: Opoziv je izjava kojom ponudilac oduzima pravni značaj ponudi koja je **već počela da proizvodi pravno dejstvo** (jer je ponuđeni primio).

Pravilo ZOO (Načelna neopozivost): U srpskom pravu (ZOO), ponuda je **načelno neopoziva**. Ponudilac je zakonski vezan ponudom i ne može je jednostrano ugasiti tokom roka za prihvatanje.

Izuzeci (Kada je opoziv moguć): Ponuda se može opozvati samo u tri slučaja:

1. Ako je ponudilac izričito isključio svoju obaveznost (klauzula „neobavezno“, „bez obaveze“).
2. Ako to proizlazi iz okolnosti posla.
3. Ako je zakon tako odredio.

VREMENSKI OKVIR ZA OPOZIV

Do kog trenutka ponudilac može opozvati svoju (opozivu) ponudu?

- **Period:** Od prijema ponude pa sve do zaključenja ugovora.
- **Merodavni trenutak (ZOO):** Naše pravo prihvata **teoriju prijema**.
 - To znači da izjava o opozivu može stići ponuđenom sve dok ponudiocu ne stigne izjava o prihvatanju.
 - *Rizik:* Ponuđeni snosi rizik da mu opoziv stigne pre nego što ponudilac primi njegov prihvrat (jer ugovor nije zaključen dok ponudilac ne primi prihvrat).

- *Napomena (Ratio)*: Skica za zakonik o obligacijama je predviđala teoriju otposljanja (povoljniju za ponuđenog), ali to rešenje **nije prihvaćeno u ZOO**.

NEMOGUĆNOST OPOZIVA PRIHVATA

Za razliku od ponude, **prihvat ponude se ne može opozvati**.

- **Razlog**: Prihvat proizvodi dejstvo onog časa kada ga ponudilac primi – tog trenutka ugovor je već zaključen, pa se nema šta opozvati.

ODGOVORNOST ZA ŠTETU

Čak i kada je ponuda opoziva, njeno opozivanje može povući odgovornost.

- **Nesavesnost**: Ako ponudilac opozove ponudu bez opravdanog razloga, to se može smatrati nesavesnim prekidom pregovora.
- **Sankcija**: Ponudilac dužuje naknadu štete ponuđenom.
- **Obim štete**: Nadoknađuje se **negativni interes** (troškovi pregovaranja, propuštene prilike na drugoj strani), a ne pozitivni interes (korist koju bi imao da je ugovor zaključen).

SPECIFIČNOST: SMRT ILI NESPOSOBNOST

Ponuda **ne prestaje** (ne gasi se) ako tokom roka za prihvatanje nastupi smrt ili poslovna nesposobnost ponudioca ili ponuđenog.

PRAVNO DEJSTVO OPOZIVA NEOPOZIVE PONUDE

- **Situacija**: Ponudilac je učinio ponudu neopozivom (određivanjem roka ili izričitom izjavom), ali pre isteka tog roka šalje izjavu kojom tu ponudu opoziva.
 - **Status u ZOO**: Naše pravo **nema zakonska pravila** koja izričito rešavaju kakvo je dejstvo tog opoziva. Sudska praksa se o ovome takođe nije izjašnjavala.
- Većina teoretičara u Srbiji smatra da izjava o opozivu neopozive ponude **NE PROIZVODI pravno dejstvo**.

- **Pravna priroda**: Ako je ponuda neopoziva, to znači da je njen opoziv pravno nemoguć.
- **Dejstvo**: Ponuda ostaje na snazi do isteka roka. Ako ponuđeni prihvati ponudu u roku, **ugovor nastaje**, bez obzira na protivljenje ponudioca.
- **Ratio**:
 - Ako bi se dopustio opoziv, neopozivost bi bila „mrtvo slovo na papiru“.
 - Ponuđeni mora imati sigurnost da može da razmotri ponudu bez pritiska i straha da će se ponudilac predomisлити.

• *Uporednopravni kontekst*: Ovo rešenje je prihvaćeno u nemačkom pravu (BGB), gde opoziv ne može oduzeti dejstvo neopozivoj ponudi.

Manji deo teorije dopušta mogućnost da opoziv ipak proizvede dejstvo, ali uz sankciju.

- **Dejstvo**: Opoziv je efikasan – on **sprečava nastanak ugovora**.
- **Sankcija**: Ponudilac koji je pogazio svoju reč dužan je da plati **naknadu štete** ponuđenom.
 - Osnov odgovornosti: Pravila o vanugovornoj odgovornosti ili **skrivenom prekidu pregovora** (*culpa in contrahendo*).
- **Ratio**: Smatra se da je bolje ne prisiljavati nekoga na ugovor koji više ne želi, jer to vodi u siguran sudski spor tokom izvršenja.
- *Uporednopravni kontekst*: Ovo je rešenje francuskog prava, gde opoziv sprečava ugovor, ali povlači deliktну odgovornost za štetu.

41. USLOVI ZA PUNOVAŽNOST PONUDE (BITNI ELEMENTI UGOVORA, NAMERA ZAKLJUČENJA, FORMA)

Da bi izjava volje imala pravno dejstvo ponude (a ne samo puke informacije ili spiska želja), ona mora kumulativno ispuniti **tri uslova**:

1. Da sadrži sve **bitne elemente** budućeg ugovora.
2. Da je data u **nameri zaključenja ugovora** (*animus contrahendi*).
3. Da je učinjena u odgovarajućoj **formi** (ako zakon traži posebnu formu za taj ugovor).

BITNI ELEMENTI BUDUĆEG UGOVORA

Da bi predlog za zaključenje ugovora imao pravno dejstvo **ponude**, on mora biti **dovoljno određen**.

- To znači da ponuda mora sadržati **sve bitne sastojke** (*essentialia negotii*) budućeg ugovora.
- **Pravilo:** Ugovor ne može nastati dok se ugovornici ne saglase o *svim* bitnim sastojcima. Nesporazum o bitnim elementima sprečava nastanak ugovora.

VRSTE BITNIH ELEMENATA

Teorija i ZOO razlikuju dve vrste bitnih elemenata koje ponuda mora da sadrži:

A) Objektivno bitni sastojci

- To su elementi o kojima strane **po prirodi stvari** ili po **zakonu** moraju postići saglasnost da bi nastao ugovor određene vrste.
- Bez njih ugovor je nezamisliv.
- *Primer (Ugovor o prodaji): Stvar i cena.*

B) Subjektivno bitni sastojci

- To su tačke koje su po svojoj prirodi **sporedne** (npr. vreme i mesto isporuke), ali su ih strane (ili jedna od njih) učinile bitnim.
- **Uslov:** Da bi sporedna tačka postala bitan element, neophodno je:
 1. Da jedna strana **uslovi zaključenje ugovora** postizanjem saglasnosti o toj tački.
 2. Da taj svoj zahtev **blagovremeno saopšti** drugoj strani (najkasnije do postizanja saglasnosti).
- *Posledica:* Ako se ne postigne saglasnost o subjektivno bitnom elementu, ugovor **ne nastaje**, isto kao da nema saglasnosti o ceni.

SPOREDNE TAČKE

Za razliku od bitnih elemenata, nepostojanje trenutne saglasnosti o sporednim tačkama **ne sprečava** nastanak ugovora, pod uslovom da su se strane usaglasile o bitnim sastojcima.

- **Ostavljanje za docnije:** Strane mogu ostaviti uređenje sporednih tačaka za period posle zaključenja ugovora.
- **Uloga suda:** Ako ugovornici kasnije ne mogu sami da se dogovore o ovim tačkama, njih će **urediti sud**, vodeći računa o:
 - Prethodnim pregovorima,

- Utvrđenoj praksi između ugovornika,
- Običajima.

SPECIFIČNOSTI KOD IMENOVANIH I NEIMENOVANIH UGOVORA

A) Imenovani ugovori (Zakonski uređeni)

- Dovoljno je da ponuda sadrži samo **objektivno bitne elemente** (one koje zakon traži).
- Za sve ostale elemente (sporedne), ako nisu ugovoreni, primenjuju se **dispozitivne zakonske odredbe** (npr. ako nisu ugovorili mesto isporuke, primenjuje se pravilo ZOO o mestu isporuke).

B) Neimenovani ugovori

- Ako nastane spor da li je ugovor uopšte zaključen, važi **pretpostavka** da je ono o čemu postoji saglasnost – bitno, a sve ostalo sporedno.
- **Teret dokazivanja:** Strana koja tvrdi da ugovor *nije* nastao jer fali dogovor o nekoj tački, mora da dokaže da je ta tačka za nju bila **subjektivno bitna** i da je to blagovremeno predložila.

NAMERA ZAKLJUČENJA UGOVORA (ANIMUS CONTRAHENDI)

Namera zaključenja ugovora (animus contrahendi) je konstitutivan element ponude koji označava volju ponudioca da stupi u ugovorni odnos s ponuđenim.

- To je **konačni predlog** učinjen s ciljem da ponuđeni stiče pravnu moć da jednostranom izjavom o prihvatanju odmah zasnuje ugovor.

Nije svaka izjava o uslovima posla ponuda. Ponuda se razlikuje od pukog obaveštenja, spiska želja ili plana za budućnost.

- **Primer:** Ako vlasnik sastavi pismeno sa svim elementima prodaje automobila (cena, oprema, rokovi) i pokaže ga prijatelju kao svoj „plan“, pa se prijatelj saglasi – **ugovor nije zaključen**. Nedostaje namera vlasnika da se tim aktom veže; to je samo projekcija, a ne instrument zaključenja ugovora.

BITNI ELEMENTI

- **Spoljašnja manifestacija:** O postojanju namere sudi se isključivo prema **ponašanju ponudioca** (mora biti vidljiva spolja).
- **Instrumentalnost:** Ponuda mora biti data u nameri da se stvori pravna situacija u kojoj druga strana može reći „prihvatam“ i time zaključiti posao.

Na ispitu morate razlikovati ove dve namere:

- **Animus contrahendi (Namera zaključenja ugovora):** To je nužan sastojak **SVAKE** ponude. Bez nje nema ponude.
- **Animus obligandi (Namera obavezivanja/da se bude dužnik):** To je namera da se ugovorom preuzme obaveza na neko ponašanje. Ova namera **NIJE** nužan sastojak svake ponude.

Kada postoji ponuda bez namere da se bude dužnik? Izjava volje je punovažna ponuda (ima *animus contrahendi*), iako ponudilac nema nameru da bude dužnik (nema *animus obligandi*), u dva slučaja:

1. **Dvostrani pravni poslovi raspolaganja:** Ugovori koji ne stvaraju obavezu, već

neposredno menjaju, prenose ili gase prava (npr. **cesija, oprost duga, novacija**). Ponudilac želi ugovor, ali njime ne preuzima obavezu činidbe.

2. Jednostrano obavezujući ugovori (Ponuda poverioca): Kada ponudu čini strana koja će samo primiti korist.

◦ *Primer:* Budući poklonoprimac nudi da primi poklon. On ima nameru da zaključi ugovor, ali nema nameru da bilo šta duguje.

PARALELIZAM FORMI

Iako su ponudilac i ponuđeni načelno slobodni u izboru forme, ovo pravilo trpi izuzetak kada je reč o formalnim ugovorima.

Kada je zakonom propisana posebna forma kao uslov punovažnosti ugovora (bitna, konstitutivna forma), tada i **ponuda i prihvata ponude** moraju biti učinjeni u toj istoj formi.

• **Pravilo:** Forma koja se traži za celinu (ugovor), traži se i za njegove sastavne delove (ponudu i prihvata).

POVREDA FORME

Šta se dešava ako ponuda za formalni ugovor nije data u propisanoj formi (npr. usmena ponuda za prodaju stana)?

• **Nije ništava:** Nepoštovanje forme ne znači da je ponuda apsolutno ništava.

• **Neobaveznost (Opozivost):** Takva ponuda **ne obavezuje ponudioca**. Ona je **opoziva**, što znači da ponudilac može odustati od namere sve dok ugovor ne bude zaključen u propisanoj formi.

• **Odgovornost:** Ako se ponudilac ponaša nesavesno, može odgovarati za štetu po pravilima o **skriviljenom prekidu pregovora** (*culpa in contrahendo*).

PARALELIZAM FORMI U PRAKSI

A) Predugovor i Izmene ugovora

• **Predugovor:** Proizvodi dejstvo samo ako je zaključen u formi koja je propisana za glavni ugovor.

• **Raskid/Izmene:** Ugovor zaključen u formi javnobeležničkog zapisa može se menjati ili raskinuti samo u istoj toj formi.

B) Punomoćje i Saglasnost trećeg lica (Režim iz 2018. godine) Za punomoćje i saglasnost (dozvola/odobrenje) za zaključenje formalnog ugovora važe specifična pravila:

• **Za „blaže“ forme (pismena/overena isprava):** Važi puni paralelizam (punomoćje mora biti u istoj formi kao ugovor).

• **Za „strože“ forme (Javnobeležnički zapis/potvrđena isprava):** Ovde je paralelizam ublažen. Nije potrebno da punomoćje bude u formi javnobeležničkog zapisa, već je dovoljna samo **legalizacija (overa) potpisa** vlastodavca.

C) Promet nepokretnosti (Praktični aspekt)

• Iako pravilo nalaže da i ponuda i prihvata za nekretnine budu solemnizovani (javnobeležnički potvrđeni), u praksi se to retko radi jer bi izazvalo **dvostruke troškove**.

• Strane obično postignu neformalnu saglasnost, a zatim zajedno odlaze kod notara da toj saglasnosti daju propisanu formu kroz jedinstven akt (ugovor).

42. NAČIN NA KOJI PONUDILAC IZJAVLJUJE VOLJU

Izjava volje je govorni čin ili ponašanje kojim se unutrašnji stav manifestuje spoljašnjem svetu u nameri da se izazove određeno pravno dejstvo (nastanak, promena ili prestanak prava i obaveza).

- **Manifestacija:** Nemanifestovane, neiskazane misli ne proizvode pravna dejstva. Da bi volja bila relevantna, mora biti saznatljiva za druge.

Bitni uslovi za punovažnost izjave

Zakon propisuje dva ključna kvaliteta koja volja mora da ima da bi proizvodila dejstvo:

- **Slobodna:** Ne sme biti data pod uticajem mana volje (zablude, prevare, pretnje ili prinude).
- **Ozbiljna:** Mora biti izjavljena u nameri da proizvede pravne posledice (animus contrahendi), a ne u šali.

Načini izjavljivanja (Oblici)

Volja se načelno može izraziti na dva načina: **aktivnim i pasivnim** ponašanjem.

A) Aktivno ponašanje (Činjenje)

Aktivno ponašanje se deli na neposredno i posredno.

- **1. Neposredna (Izričita) izjava:**

- Reči (usmeno ili pismeno), znakovi (znakovni jezik) ili gestovi koji imaju uobičajeno značenje (potpis, rukoznak, podizanje ruke).

- **Cilj:** Svesna i direktna namera lica je da drugima saopšti sadržinu svoje volje.

- **2. Posredna izjava (Konkludentna radnja):**

- **Definicija:** Ponašanje čija neposredna svrha *nije* izjavljivanje volje, ali se iz okolnosti slučaja sa sigurnošću može zaključiti da volja postoji.

- **Primeri:** Ulazak u autobus (zaključenje ugovora o prevozu), parkiranje na mestu koje se naplaćuje, slanje robe, izlaganje robe sa cenom.

- **Objektivni kriterijum:** Nije bitno šta lice misli u sebi, već kako njegovo ponašanje razume **prosečan, razuman posmatrač** u toj sredini.

- **Ograničenje (Protest/Rezerva):** Lice može sprečiti nastanak ugovora konkludentnom radnjom ako izričito izjavi da ne želi pravne posledice (tzv. *reservatio*). *Primer:* Ulazak u autobus uz izjavu da se ne želi vožnja već samo informacija od vozača.

B) Pasivno ponašanje (Ćutanje)

- **Pojam:** Potpuno uzdržavanje od reakcije, odsustvo govora i delanja.

- **Pravilo:** Ćutanje **NIJE** izjava volje (*Qui tacet, nihil dicit*). Samim ćutanjem ugovor ne nastaje.

- **Izuzetak:** Ćutanje se smatra pristankom samo ako je to:

- Zakon izričito propisao, ili
- Prethodno ugovoreno između strana.

Razlika između Ponude i Prihvata (Ključno za ispit)

Na ispitu morate znati koji deo ugovora se može, a koji ne može zaključiti pasivno.

- **Ponuda:** Može se učiniti **isključivo aktivnim ponašanjem** (neposredno ili konkludentnom radnjom).
 - **Razlog:** Ponuda mora imati sadržinu (bitne elemente ugovora), a sadržina se ne može iskazati ćutanjem.
- **Prihvat ponude:** Može se, po izuzetku, učiniti **pasivnim ponašanjem** (ćutanjem), pod gore navedenim uslovima (zakon ili ugovor).

43. IZLAGANJE ROBE S OZNAČENJEM CENE

1. Pojam i pravilo (ZOO)

Prema našem pravu, **izlaganje robe sa označenjem cene** smatra se **ponudom**, ukoliko drugačije ne proizlazi iz okolnosti slučaja ili običaja.

To je specifična vrsta ponude koja ima sledeće karakteristike:

- **Opšta ponuda (Ponuda javnosti):** Upućena je neodređenom broju lica (svakome ko robu vidi, npr. prolaznicima pored izloga ili posetiocima sajma).
- **Ponuda konkludentnom radnjom:** Volja ponudioca se ne izražava rečima, već samim činom izlaganja robe sa cenom.

2. Bitni uslovi (Kada je ovo ponuda?)

Da bi izlaganje robe imalo dejstvo ponude, mora biti ispunjen ključni uslov:

- **Istaknuta cena:** Ponuda mora sadržati sve bitne elemente ugovora. Kako je kod prodaje cena bitan element, izlaganje robe **bez cene** se **ne smatra ponudom**.

Razgraničenje:

- **Roba SA cenom** → **Ponuda** (Prodavac je vezan i mora da proda prvom koji prihvati).
- **Roba BEZ cene** → **Poziv na pregovore** ili puka **reklama** (Prodavac nije dužan da zaključi ugovor).

3. Dejstva i zaključivanje ugovora

- **Pravni položaj ponuđenog:** Ima svako ko prođe pored robe.
- **Kupac:** Postaje ono lice koje **prvo izjavi** da prihvata kupovinu po označenoj ceni.
- **Trenutak zaključenja:** Kod automata (vending mašina), ponuda se smatra prihvaćenom kada kupac izvrši selekciju proizvoda i ubaci novac (plati cenu).

4. Ograničenja i rezerve (Izuzeci)

Iako je pravilo da je ovo obavezujuća ponuda, prodavac može isključiti to dejstvo stavljanjem **rezerve**.

- Prodavac se ograđuje od ponude isticanjem oznaka kao što su: **"Nije za prodaju"**, **"Rezervisano"** ili **"Ekspozat"**.
- U tom slučaju, iako je cena istaknuta, izlaganje se ne smatra ponudom i prolaznik ne može zasnovati ugovor prostim prihvatom.

5. Odnos ZOO i drugih propisa (Pravna priroda)

Važno je razlikovati građanskopravni od administrativnog aspekta:

- **ZOO:** Reguliše građanskopravna dejstva (da li je nastao ugovor i obaveza prodaje).

- **Drugi zakoni (o trgovini/zaštiti potrošača):** Propisuju **obavezu** trgovca da istakne cenu i predviđaju prekršajne sankcije ako to ne učini, ali to ne utiče na nastanak ugovora po ZOO.

44. OPŠTA PONUDA (PONUDA JAVNOSTI)

1. Pojam i Definicija (ZOO)

Opšta ponuda je predlog za zaključenje ugovora upućen **neodređenom broju lica** (*ad incertam personam*).

Prema Zakonu o obligacionim odnosima (ZOO), predlog upućen neodređenom broju lica važi kao **PONUDA** ako ispunjava dva uslova:

- Da sadrži **bitne sastojke** ugovora čijem je zaključenju namenjen.
- Da drugačije ne proizlazi iz **okolnosti slučaja ili običaja**.

2. Odnos opšte ponude i posebnih slučajeva (Sistematika ZOO)

Ovo je ključni deo ispita. ZOO sadrži opšte pravilo o ponudi javnosti, ali istovremeno sadrži i **posebna pravila** za najčešće slučajeve iz prakse:

1. **Izlaganje robe sa označenjem cene** → Smatra se **ponudom** (direktna primena posebnog člana).
2. **Javno oglašavanje (katalozi, oglasi)** → Smatra se **pozivom na ponudu** (ne obavezuje kao ponuda).

Ratio legis (Hibridno rešenje): Naš zakonodavac je napravio kombinaciju. Preuzeo je opštu definiciju iz italijanskog prava (gde je svaka inicijativa ka javnosti načelno ponuda), ali je zadržao kazuistička rešenja iz švajcarskog prava za robu i oglase. Zato se postavlja pitanje – na šta se onda primenjuje ovo "opšte pravilo"?

3. Područje primene (Kada koristimo ovaj institut?)

S obzirom da su izlaganje robe i oglasi već posebno uređeni, pravilo o opštoj ponudi se u praksi primenjuje na preostale ili specifične situacije:

- **Javne službe i komunalne delatnosti:** Opšti uslovi poslovanja pružalaca usluga od opšteg interesa (javni prevoz, pošta) često imaju karakter opšte ponude jer sadrže sve bitne elemente.
- **Kvalifikovani oglasi:** Iako je oglas načelno samo poziv na ponudu, on postaje **opšta ponuda** ako:
 - To izričito piše u oglasu (ponudilac se sam obavezao).
 - To proizlazi iz običaja i konkretnih okolnosti.
- **Novi slučajevi:** Ovo pravilo služi kao "sigurnosna mreža" za buduće oblike trgovine koji nisu trenutno regulisani posebnim pravilima.

4. Dejstva

- Opšta ponuda obavezuje ponudioca prema svakom licu iz javnosti koje tu ponudu prihvati (dok ima zaliha ili dok važe uslovi).
- Ugovor nastaje momentom prihvata od strane bilo kog lica iz mase neodređenih lica.

45. POZIV NA PONUDU

1. Pojam i Definicija (Pozitivno pravo)

Slanje kataloga, cenovnika, tarifa i drugih obaveštenja, kao i **oglas** (putem štampe, TV-a, letaka), u našem pravu **ne predstavljaju ponudu**, već samo **poziv da se učini ponuda** pod objavljenim uslovima.

- **Razlika od ponude:** Ponuda je *konačan* predlog za zaključenje ugovora. Poziv na ponudu je **prethodni predlog** (ugovorna inicijativa).
- **Volja:** Pošiljalac poziva **nema nameru obavezivanja** (*animus contrahendi*) u trenutku slanja poziva; on želi da se nađe u ulozi **ponuđenog**.

2. Mehanizam nastanka ugovora

Proces teče obrnutim redosledom u odnosu na opštu ponudu:

1. **Inicijativa:** Pošiljalac šalje katalog/oglas (poziv) u kojem precizira uslove (cenu, rok, garanciju).
2. **Ponuda:** Lice koje se javi (npr. pošalje porudžbenicu) zapravo **čini ponudu** prihvatajući uslove iz poziva.
3. **Zaključenje:** Ugovor nastaje tek kada pošiljalac poziva (sada u ulozi ponuđenog) prihvati tu ponudu.

3. Forma poziva

- Poziv na ponudu je **neformalan** jednostrani pravni posao.
- **Nema paralelizma formi:** Ne mora biti učinjen u formi koja je propisana za glavni ugovor (osim ako zakon ne traži posebno, npr. kod javnih nabavki).

4. Dejstva i Odgovornost (Ključno za ispit!)

Iako poziv na ponudu ne obavezuje na zaključenje ugovora kao ponuda, on stvara specifičnu obavezu savesnog postupanja.

Pravilo odgovornosti: Ako ponuđeni (pošiljalac poziva) dobije ponudu koja je u svemu saglasna sa njegovim pozivom, on je **načelno može odbiti**, ALI:

- Ako je odbije **bez osnovanog (opravdanog) razloga**, odgovara za štetu po pravilima o **predugovornoj odgovornosti** (*culpa in contrahendo*).

Šta je opravdan razlog?

- *Primer:* Iscrpljene zalihe robe (ako je roba rasprodata pre prijema porudžbine).
- *Napomena:* Pošiljalac mora biti savestan – ako ne obavesti kupce blagovremeno da su zalihe iscrpljene, može ipak odgovarati za štetu.

Ćutanje pošiljaoca: Ako pošiljalac poziva ćuti na primljenu ponudu, ugovor **ne nastaje** (ćutanje je odbijanje), ali se izlaže opasnosti od naknade štete ako je ćutao bez opravdanog razloga.

5. Specifični slučajevi (Profesionalci)

Lica koja obavljaju tuđe poslove kao zanimanje (advokati, špediteri, komisionari) ili se javno nude za te poslove, nalaze se u poziciji onih koji upućuju poziv na ponudu.

- **Obaveza:** Ako neće da prihvate ponuđeni nalog, moraju o tome obavestiti drugu stranu **bez odlaganja**.

- U suprotnom, odgovaraju za štetu koju nalogodavac pretrpi.

6. Ratio legis (Zašto se koristi ovaj institut?)

Pošiljalac bira put "poziva na ponudu" umesto "ponude" radi **kontrole rizika**:

- Da bi proverio zalihe ili kapacitete pre konačnog obavezivanja.
- Da bi proverio bonitet (platežnu moć) kupca.
- Da bi izbegao rizik "vezanih ruku" kod neopozive ponude (npr. u uslovima inflacije).

Context (Uporedno pravo): U švajcarskom i našem pravu oglasi su poziv na ponudu. U nekim drugim sistemima javno oglašavanje se smatra opštom ponudom, dok nemačko pravo koristi klauzulu "sine obligo" da bi ponudu pretvorilo u poziv.

46. PRIHVAT PONUDE

Prihvat ponude je jednostrana izjava volje kojom ponuđeni izražava **nameru da zaključi ugovor** (*animus contrahendi*) i bezrezervni pristanak na ponudu koja mu je učinjena.

- **Pravna priroda:** To je **adresovani pravni posao**, što znači da izjava mora biti upućena ponudiocu kako bi proizvela dejstvo.

- **Razlika od prijema:** Prihvat treba razlikovati od „prijema ponude“. Prijem je samo materijalna radnja (saznanje za ponudu), dok je prihvat izjava pravno relevantne volje.

BITNI USLOVI ZA PUNOVAŽNOST

Da bi izjava volje predstavljala prihvat koji dovodi do zaključenja ugovora, moraju biti ispunjeni sledeći uslovi:

- **Sadržinska podudarnost (Ogledalo ponude):** Prihvat se mora u potpunosti poklapati s ponudom. Ponuđeni mora pristati na sve uslove bezrezervno.

- *Modifikacija:* Ako ponuđeni izjavi da prihvata ponudu uz izmene ili dopune, smatra se da je **ponudu odbio** i učinio **novu ponudu** (kontra-ponuda).

- **Blagovremenost:** Izjava o prihvatanju mora stići ponudiocu u roku koji je određen u ponudi ili zakonu.

- **Forma:** Načelno je slobodna. Izuzetak su **formalni ugovori** (zakonska ili ugovorena forma), gde i ponuda i prihvat moraju biti u toj posebnoj formi da bi ugovor nastao.

TRENTAK ZAKLJUČENJA UGOVORA

Kada ugovor nastaje? Naše pravo usvaja **teoriju prijema**.

- **Trenutak nastanka:** Ugovor je zaključen onog časa kada **ponudilac primi izjavu** ponuđenog da prihvata ponudu.

- **Dejstvo:** Prihvat proizvodi pravno dejstvo **o prispeću**. U tom momentu nastaje ugovorni odnos.

ZADOCNELI PRIHVAT

Šta ako prihvat stigne nakon isteka roka?

- **Opšte pravilo:** Prihvatanje sa zadocnjenjem smatra se kao **nova ponuda** od strane ponuđenog (uloge se menjaju).

• **Izuzetak (Neskrivljeno kašnjenje):** Ugovor se ipak smatra zaključenim ako je izjava poslata blagovremeno, ali je stigla sa zakašnjenjem (npr. greška pošte), a ponudilac je to znao ili mogao znati.

◦ *Obaveza ponudioca:* Ako ponudilac u ovom slučaju *ne želi* ugovor, mora **odmah** (ili najkasnije prvog idućeg radnog dana) izvestiti ponuđenog da se ne smatra vezanim. Ako čuti, ugovor je zaključen.

POVLAČENJE I OPOZIV

• **Povlačenje prihvata:** Moguće je samo ako izjava o povlačenju stigne ponudiocu **pre ili istovremeno** sa izjavom o prihvatanju.

• **Neopozivost:** Jednom kada prihvata stigne ponudiocu i ugovor bude zaključen, prihvata je **neopoziv**. Ugovorna strana ne može jednostranim opozivom raskinuti već nastali ugovor.

Načini prihvatanja ponude

Prihvata ponude je jednostrana izjava volje kojom ponuđeni daje saglasnost na ponudu. Može se učiniti na tri načina:

• **Neposredno (Izričito):** Upotrebom reči ili standardizovanih gestova.

• **Posredno (Konkludentnom radnjom):** Aktivno ponašanje koje se u datom kontekstu opravdano shvata kao izjava volje.

◦ *Primeri iz ZOO:* Slanje stvari, plaćanje cene ili druga radnja koja se prema praksi ili običajima smatra prihvatanjem.

• **Ćutanjem:** Sasvim izuzetno, samo u zakonom određenim slučajevima.

ĆUTANJE PONUĐENOG

• **Pojam:** Ćutanje je **potpuna pasivnost**, uzdržavanje od svake reakcije (izostanak i govora i delanja).

• **Pravilo:** Ćutanje ponuđenog **NE ZNAČI** prihvatanje ponude.

• **Zabrana nametanja ćutanja:** Odredba u ponudi kojom ponudilac navodi da će se ćutanje smatrati prihvatanjem (npr. „ako ne odbijete u roku od 3 dana, smatram da ste kupili“) **nema pravno dejstvo**.

Kada ćutanje znači prihvata

Iako je osnovno pravilo da ćutanje nije prihvata, postoje situacije kada se pasivnost smatra pristankom:

• **1. Prethodni sporazum stranaka:** Ako su se strane izričito dogovorile da će u njihovom budućem odnosu ćutanje značiti prihvatanje.

• **2. Poslovni običaji:** Ako to nalažu običaji u određenom kontekstu.

• **3. Stalna poslovna veza (ZOO – Ključni izuzetak):**

◦ *Uslov:* Ponuđeni stoji u stalnoj vezi s ponudiocem u pogledu isporuke određene robe ili izvršavanja naloga.

◦ *Dejstvo:* Smatra se da je prihvatio ponudu/nalog ako ga nije **odmah ili u ostavljenom roku odbio**.

◦ *Ratio:* Ubrzanje prometa među licima koja već imaju ustaljen odnos.

• **4. Zakonska odredba:** Kada zakon za određene imenovane ugovore propisuje da ćutanje znači prihvata (npr. kod osiguranja pod određenim uslovima).

Profesionalna delatnost (Bez stalne veze)

Ovde morate praviti razliku između **nastanka ugovora** i **odgovornosti za štetu**:

- **Situacija:** Lice se bavi izvršavanjem tuđih naloga kao zanimanjem (profesionalno), ali **nema** stalnu poslovnu vezu sa ponudiocem.

- **Dejstvo ćutanja:**

- Ugovor **NIJE zaključen** (ćutanje nije prihvati).

- Ali, postoji **dužnost obaveštavanja**: Ponuđeni mora bez odlaganja obavestiti drugu stranu da ne prihvata nalog.

- **Sankcija:** Ako ćuti i ne obavesti ponudioca, odgovara za štetu zbog **predugovorne odgovornosti** (*culpa in contrahendo*), ali ne po osnovu ugovora jer ugovor nije nastao.

- *Napomena:* Ako postoji stalna veza, onda ćutanje jeste prihvat i odgovara se za neizvršenje ugovora.

Ćutanje kod dobroćinih poslova (ZOO vs. Skica)

- **Poklon:** ZOO ne sadrži posebna pravila o prihvatu poklona ćutanjem (za razliku od Skice/nacrta zakona).

- **Otpuštanje duga:** Prema ZOO, ćutanje dužnika na ponudu poverioca da mu oprostí dug **ne znači** prihvatanje (iako je to korisno za dužnika).

47. VREME I MESTO ZAKLJUČENJA UGOVORA

1. Vreme zaključenja ugovora (Pravilo)

U našem pravu prihvaćena je **Teorija prijema**.

- **Definicija:** Ugovor je zaključen onog časa kada **ponudilac primi izjavu ponuđenog** da prihvata ponudu.

- **Adresovane izjave:** Prihvati je adresovana izjava volje i proizvodi dejstvo tek kad stigne licu kojem je upućena (adresatu).

Važna distinkcija (Prijem vs. Saznanje): Kod pismene izjave, ugovor je zaključen kada ponudilac **primi pismo** (npr. kada mu poštar uruči ili stigne u sanduće), a **ne** kada ga on otvori i pročita. Bitna je činjenica prijema, a ne da li je ponudilac subjektivno saznao za sadržinu.

2. Izuzetak: Zaključenje konkludentnom radnjom

Ako se ponuda prihvata posredno (konkludentnom radnjom), važi drugačije pravilo.

- **Pravilo:** Ugovor se smatra zaključenim u trenutku kada ponuđeni **ućini radnju** koja se smatra prihvatom (npr. pošalje stvar, plati cenu).

- **Specifičnost:** Ovde ugovor nastaje **pre** nego što ponudilac sazna za prihvat ili primi stvar/novac.

3. Pravni značaj vremena zaključenja (Zašto je ovo bitno?)

Trenutak zaključenja je referentna tačka za brojna pravna pitanja:

- **Rokovi:** Od tog časa teku rokovi zastarelosti (ako obaveza odmah dospeva), objektivni rokovi za poništaj rušljivog ugovora, rokovi za prekomerno oštećenje itd.

- **Promena režima:** Strane prestaju da budu "pregovarači" (predugovorna odgovornost) i postaju "ugovornici" (ugovorna odgovornost).

- **Merodavno pravo:** Primjenjuju se propisi koji su na snazi u tom trenutku.
- **Mane volje:** Postojanje zablude, prevare ili pretnje ceni se prema stanju u ovom trenutku.
- **Opoziv:** Do ovog trenutka se ponuda može opozvati ili prihvat povući; nakon toga ugovor je "svetinja" (*pacta sunt servanda*).

4. Mesto zaključenja ugovora

ZOO ne vezuje mesto zaključenja za mesto gde se nalazi onaj ko prihvata, već za ponudioca.

- **Definicija:** Smatra se da je ugovor zaključen u mestu u kome je **ponudilac** imao **sedište** (pravno lice) odnosno **prebivalište** (fizičko lice) u trenutku kada je ponudu učinio.
- **Pravni značaj:** Mesto zaključenja je bitno radi određivanja merodavnog prava za formu ugovora (*locus regit actum*) ili prava merodavnog za sadržinu ugovora.

48. POJAM MANE VOLJE

1. Pojam i definicija

Mana volje postoji kada izjava volje (ono što je rečeno/napisano) ne proizvodi redovno pravno dejstvo jer nije slobodna ili nije autentična.

Do mane volje dolazi u dve situacije:

1. **Nesklad volja:** Kada sadržina izjave ne odgovara unutrašnjoj (stvarnoj) volji izjavioca.
2. **Formiranje pod greškom:** Kada se unutrašnja i izjavljena volja poklapaju, ali je volja formirana na osnovu **pogrešne predstave o stvarnosti**.

Pretpostavka punovažnosti: U pravu važi oboriva pretpostavka da unutrašnja volja odgovara izjavljenoj i da je formirana na osnovu tačnog saznanja. Teret dokazivanja mane volje je na onome ko je volju izjavio.

2. Pravna priroda (Teorija volje vs. Teorija izjave)

Kako rešiti sukob kada neko jedno misli, a drugo izjavi? Postoje dva pristupa:

- **Teorija volje (Subjektivna):** Daje primat onome što je lice *stvarno mislilo*. Autonomija volje je apsolutna.
- **Teorija izjave (Objektivna):** Daje prednost onome što je *izjavljeno*. Štiti poverenje u prometu i savesne treća lica.

Rešenje ZOO (Pozitivno pravo): Naš ZOO načelno polazi od **Teorije izjave volje**.

- **Ratio legis:** Cilj je zaštita pravnog prometa i sigurnosti – savesna strana mora moći da se pouzda u datu reč.
- **Mentalne rezerve:** Zbog ovoga, mentalne rezerve (kad neko svesno izjavi ono što ne želi, a da druga strana to ne zna) se **ne uzimaju u obzir** i ne utiču na punovažnost.
- **Izuzetak:** Sud ipak istražuje zajedničku nameru (teorija volje) prilikom tumačenja, a mane volje sankcioniše rušljivošću, ali pod strogim uslovima.

3. Klasifikacija mana volje i Sankcije (Ključno!)

ZOO različito sankcioniše različite nedostatke volje. Ovo je najvažnija podela na ispitu:

A) Rušljivi ugovori (Relativna ništavost) Ugovor proizvodi dejstvo, ali se može poništiti u određenom roku. Ovde spadaju:

- **Zabluda:** Nesvesni nesklad; volja se poklapa sa izjavom, ali je zasnovana na pogrešnoj predstavi.
- **Prevara:** Izazvana zabluda.
- **Pretnja (Psihička prinuda):** Svesni nesklad; lice izjavljuje ono što ne želi zbog straha.
- **Prekomerno oštećenje:** U našem pravu se tretira kao vrsta zablude (zabluda o vrednosti), pa je ugovor rušljiv.

B) Apsolutno ništavi ugovori

- **Zelenaški ugovor:** Iako liči na pretnju (svesni nesklad, iskorišćavanje stanja nužde), zbog težine povrede morala on je u našem pravu **apsolutno ništav**.

C) Nepostojeći ugovori Ugovor uopšte nije nastao jer nedostaje saglasnost volja.

- **Fizička prinuda:** Ako je lice fizički naterano da potpiše (npr. vođenje ruke), volja uopšte nije izjavljena. Ugovor je nepostojeći.
- **Nesporazum:** Kada strane veruju da su se saglasile, a zapravo misle na različite stvari. Ugovor ne nastaje.

4. Opšti uslovi za punovažnost izjave

Da ne bi bilo mane volje, izjava mora kumulativno ispuniti sledeće uslove:

- Mora biti **slobodna** (bez prinude).
- Mora biti **ozbiljna** (data u nameri da proizvede dejstvo, a ne u šali).
- Mora postojati **spособnost** lica da izjavom proizvodi posledice.
- Mora postojati **saglasnost** o bitnim elementima ugovora.

49. ZABLUDA (BITNA ZABLUDA I NESPORAZUM)

Zabluda je pogrešna predstava o stvarnosti, odnosno pogrešno uverenje zasnovano na **neznanju** ili **nepotpunom znanju** o relevantnim okolnostima.

- U pravnom smislu, to je situacija kada lice izjavljuje volju radi proizvodnje pravnog dejstva, ali ima pogrešnu sliku o činjenicama.
- Da je lice imalo tačnu predstavu o stvarnosti, ono tu izjavu volje **ne bi dalo** ili ne bi dalo izjavu **takve sadržine**.

PRAVNA PRIRODA

Ovo je ključna teorijska distinkcija koju morate znati:

- **Kod zablude NEMA nesklada između onoga što se misli i onoga što se govori.**
 - Lice u zabludi saopštava tačno ono što stvarno misli.
- **Problem je u formiranju volje:**
 - Izjavljena volja je **manljiva (defektna)** jer je sama unutrašnja volja formirana na pogrešnim informacijama.
- **Razlika u odnosu na pretnju:**
 - Kod pretnje lice misli jedno, a govori drugo (svestan nesklad). Kod zablude lice veruje da je istina ono što govori, ali greši.

NAČELO PRAVNE SIGURNOSTI

Osnovno pravilo obligacionog prava glasi: **Svaki učesnik u prometu načelno snosi rizik**

sopstvene zablude.

Ratio legis (Zašto je to tako?):

- **Zaštita poverenja:** Kada bi svako mogao da poništi ugovor jer se „prevario u proceni“, pravna sigurnost bi bila uništena, a teret bi nepravедno padao na druge učesnike (adresate izjave).
- **Pravna relevantnost:** Zbog toga, neobaveštenost ili neznanje izjavioaca u načelu **nemaju pravni značaj** i izjava ostaje na snazi.

USLOVI ZA PONIŠTAJ

Da bi zabluda dovela do pravnih posledica (poništaja/rušljivosti pravnog posla), ona ne sme biti bilo kakva, već mora biti **KVALIFIKOVANA**.

- **Bitna zabluda:** Samo zabluda koja se po zakonskim merilima smatra **bitnom** čini pravni posao **rušljivim**.
- **Nebitna zabluda:** Ostale zablude su pravno irelevantne i ugovor ostaje na snazi.

BITNA ZABLUDA

Naš Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) prihvata **kombinovani pristup** određivanja bitne zablude:

1. **Posebna pravila (Taksativno nabranje):** Zakon izričito navodi koje se zablude uvek smatraju bitnim (npr. o svojstvima predmeta, o licu, o motivu kod dobroćinih ugovora).
 2. **Generalna klauzula (Opšta definicija):** Omogućava sudu da kao bitnu tretira i svaku drugu zabludu koja nije izričito navedena, ako ispunjava opšte uslove „odlučujuće okolnosti“.
- Definicija (Generalna klauzula):** Bitna zabluda je pogrešna predstava o okolnosti koja se po **običajima u prometu** ili po **nameri strana** smatra **odlučujućom**, a strana koja je u zabludi ne bi inače zaključila ugovor takve sadržine da je imala tačnu predstavu o stvarnosti.

Zakon kao bitne zablude izdvaja sledeće slučajeve:

- **Zabluda o bitnim svojstvima predmeta:** Osobine koje su presudne za upotrebu ili vrednost stvari.
- **Zabluda o licu:** Samo kod ugovora zaključenih s obzirom na lična svojstva ili identitet tog lica (*intuitu personae*).
- **Zabluda o motivu:** Isključivo kod **dobročinih ugovora** (kod teretnih zabluda o motivu nije bitna).
- **Prekomerno oštećenje:** U našem pravu je uređeno kao vid zablude o vrednosti.

BITNI ELEMENTI

Da bi zabluda dovela do rušljivosti ugovora, moraju se kumulativno ispuniti sledeći uslovi:

- **Vreme nastanka:** Pogrešna predstava mora postojati u trenutku **zaključenja ugovora** (davanja izjave volje).
- **Odlučujuća okolnost:** Okolnost o kojoj postoji zabluda mora biti presudna. Da li je presudna ceni se prema:
 - Običajima u pravnom prometu, ILI
 - Nameri ugovornih strana (subjektivni kriterijum).
- **Uzročnost:** Mora se utvrditi da strana **ne bi zaključila ugovor** (ili ne bi zaključila ugovor te

sadržine) da je znala pravu istinu.

- **Izvinjavajuća (Ključni filter!):** Zabluda mora biti **izvinjavajuća**. Strana se ne može pozvati na zabludu ako nije postupala sa **pažnjom** koja se u prometu zahteva (pažnja dobrog domaćina/privrednika/stručnjaka). Ako je bila nepažljiva, sama snosi rizik i ugovor ostaje na snazi.

SAVESNOST DRUGE STRANE

Kod bitne zablude, druga strana (saugovornik) se po definiciji smatra **savesnom**.

- Ako je druga strana **nesavesna** (ako je izazvala zabludu ili održavala saugovornika u njoj), tada se ne primenjuju pravila o zabludi, već pravila o **prevari**, koja je posebna mana volje.

SPECIFIČNE SITUACIJE

A) Zabluda zastupnika Kod ugovora preko punomoćnika, relevantna je volja i svest **punomoćnika**.

- Ako je punomoćnik bio u zabludi, ta zabluda se pripisuje vlastodavcu (ugovorniku) i ugovor je rušljiv, iako sam vlastodavac možda nije bio u zabludi.

B) Zabluda u prenošenju volje Ako je volja pogrešno prenet (npr. greškom radnika, glasnika):

- Ovo se takođe smatra zabludom u vlastitom izjavljivanju volje.
- Zavisno od težine, kvalifikuje se kao bitna zabluda (rušljivost) ili nesporazum (nepostojeći ugovor).

Pravila o zabludi služe da zaštite **autonomiju volje**, sprečavajući da se strana nađe u obavezi na koju ne bi pristala da je znala sve bitne činjenice.

Zakonski slučajevi bitne zablude

A) Zabluda o pobudi/motivu (Error in motivo)

- **Pravilo:** Bitna je **samo kod ugovora bez naknade (dobročinih)**.

- **Objašnjenje:** Odlučujuća pobuda (razlog zašto neko daje nešto besplatno) formirana je na pogrešnoj predstavi.

- *Primer:* Poklon učinjen misleći da je primalac student kome treba pomoć, a on je zaposlen.

- **Kod teretnih ugovora:** Zabluda o motivu **nije bitna** i ne vodi rušljivosti (npr. kupovina stana u očekivanju rasta cena, pa cene padnu).

B) Zabluda o licu (Error in persona)

- **Pravilo:** Bitna je **samo kod ugovora intuitu personae** (koji se zaključuju s obzirom na lična svojstva).

- **Sadržaj:** Može se odnositi na identitet lica ili na njegova **bitna lična svojstva** (stručnost, znanje, veštine) zbog kojih se stupilo u odnos.

- *Primer:* Angažovanje fotografa zbog umetničkih kvaliteta koje on nema.

C) Zabluda o bitnim svojstvima predmeta

- **Pravilo:** Bitna je **bez obzira na vrstu ugovora** (i kod teretnih i kod dobroćinih).

- **Sadržaj:** Ne odnosi se samo na materijal (*error in substantia*), već na bilo koju osobinu stvari koja je **odlučujuća** po običajima ili nameri strana.

- *Primer:* Uverenje da je predmet od kristala u odličnom stanju ili da poštanska usluga

uključuje osiguranje.

D) Prekomerno oštećenje

- U našem pravu je uređeno kao **izvinjavajuća zabluda o vrednosti** i predstavlja poseban razlog rušljivosti.

Zabluda vs. Odgovornost za materijalne nedostatke

Ovo morate znati napamet. Iako su istorijski povezani, danas su to dva različita instituta.

- **Vreme nastanka:**
 - **Zabluda:** Mora postojati u času **zaključenja ugovora**.
 - **Materijalni nedostatak:** Ceni se u času **predaje stvari** (prelaska rizika).
- **Sadržina pojma:**
 - **Zabluda:** Subjektivna kategorija – strana ima **pogrešnu predstavu** (veruje da stvar ima svojstva koja nema).
 - **Materijalni nedostatak:** Objektivna kategorija – stvar realno **nije saobrazna** ugovorenom (nema svojstva koja treba da ima).
- **Sankcija (Dejstvo):**
 - **Zabluda:** Ugovor je **rušljiv** (poništaj).
 - **Materijalni nedostatak:** Ugovor se može **raskinuti** (ili tražiti sniženje cene/opravka).
- **Zaštitni objekt (Funkcija):**
 - **Zabluda:** Štiti **autonomiju volje** (da ne budete vezani nečim na šta niste pristali).
 - **Materijalni nedostatak:** Štiti **ekvivalentnost davanja** (jednakost vrednosti) i vezuje se samo za teretne ugovore.

Posledice bitne zablude

1. Pravna priroda i Legitimacija

Ugovor zaključen u bitnoj zabludi je **RUŠLJIV** (relativno ništav).

- **Dejstvo ugovora:** Za razliku od apsolutno ništavog ugovora, rušljiv ugovor **proizvodi pravno dejstvo** od svog zaključenja, sve dok se ne poništi.
- **Aktivna legitimacija:** Poništaj može zahtevati **isključivo strana koja je bila u zabludi**, jer je rušljivost ustanovljena u njenom interesu.
- **Sudska odluka:** Odluka suda je **konstitutivna** – sud ne utvrđuje da je ugovor ništav, već svojim aktom **izriče poništaj**.

2. Rokovi za poništaj (Prekluzivni)

Sud na ove rokove pazi po službenoj dužnosti.

- **Subjektivni rok: 1 godina** od saznanja za zabludu.
- **Objektivni rok: 3 godine** od zaključenja ugovora.
- **Pravilo računanja:** Subjektivni rok teče unutar objektivnog. Ako objektivni rok protekne pre nego što strana sazna za zabludu, ona gubi pravo na poništaj.
- *Napomena:* Kod obostrane zablude, rokovi teku posebno za svaku stranu.

3. Pravo druge strane (Prekraćivanje neizvesnosti)

Druga strana (saugovornik) nema pravo da traži poništaj, ali ne mora ni trpeti neizvesnost ako strana u zabludi odugovlači.

- **Poziv na izjašnjenje:** Saugovornik može pozvati stranu u zabludi da se izjasni da li ostaje pri ugovoru.
- **Rok:** Ne može biti kraći od **30 dana**.
- **Posledica:** Ako se pozvana strana ne izjasni ili izjavi da ne ostaje pri ugovoru, smatraće se da je **ugovor poništen** (saugovornik tada može tražiti sudsko utvrđenje te činjenice).

4. Ograničenje prava na poništaj (Izuzetak)

Strana koja je u zabludi **ne može** tražiti poništaj ako je druga strana spremna da **izvrši ugovor kao da zabluda nije bilo**.

- *Primer:* Kupac je mislio da je ram od aluminijuma (a bio je čelični), ali prodavac pristane da mu isporuči aluminijumski ram.

5. Imovinske posledice poništaja

A) Restitucija (Vraćanje datog) Ako se ugovor poništi, svaka strana vraća ono što drži bez pravnog osnova.

- **Pravilo:** Vraća se ono što je primljeno (naturalna restitucija).
- **Novčana naknada:** Ako vraćanje nije moguće ili mu se protivi priroda stvari, duguje se naknada u novcu prema cenama u vreme vraćanja (odnosno donošenja sudske odluke).

B) Naknada štete (Specifična odgovornost) Naknada štete je nezavisna od restitucije i duguje se **savesnom saugovorniku** (onome ko nije bio u zabludi).

- **Ko duguje:** Strana koja je bila u zabludi.
- **Osnov:** To je **ugovorna odgovornost** jer se uzrok rušljivosti nalazi na njenoj strani.
- **Krivicica:** Odgovara se **bez obzira na krivicu** (čak i ako strana nije kriva što je upala u zabludu), samim tim što je prouzrokovala rušljivost ugovora prema savesnom licu.

6. Konvalidacija (Osnaženje ugovora)

Rušljiv ugovor može postati punovažan (konvalidirati) u tri slučaja:

1. Protekne rok za poništaj.
2. Strana u zabludi izjavi da ostaje pri ugovoru (znajući za zabludu).
3. Strana u zabludi počne da izvršava obavezu ili primi ispunjenje.

NESPORAZUM

1. Pojam i Definicija

Nesporazum (lat. *dissensus*) postoji kada strane veruju da su saglasne, a u stvari među njima postoji nesporazum o suštinskim elementima ugovora.

- Iako je sistemski smešten među pravila o zabludi, ovo je specifičan institut koji se naziva i **zabluda prepreka** (pod uticajem francuske teorije *l'erreur obstacle*), jer sprečava nastanak ugovora.

2. Slučajevi nesporazuma (Taksativno)

Prema ZOO, nesporazum postoji ako se nesaglasnost odnosi na:

- **1. Prirodu ugovora (*Error in negotio*):**

- Jedna strana misli da zaključuje jedan ugovor, a druga strana drugi.
- *Primer:* Jedna strana smatra da joj je novac poklonjen, a druga da je dala zajam.

- **2. Predmet obaveze (*Error in corpore*):**

- Nesporazum o identitetu stvari ili o dugovanom ponašanju.
- *Primeri:* Kupac misli na sliku iz kataloga br. 1, a prodavac na sliku br. 2; ili nalogodavac misli da se stvar skladišti, a nalogoprimac da se prodaje.

- **3. Osnov obaveze (*Error in causa*):**

- *Primer:* Lice osigurava stvar, ne znajući da je ona već osigurana od istog rizika kod istog osiguravača (nema osnova za novo osiguranje).

3. Pravna priroda (Najvažniji deo!)

Ugovor kod kojeg postoji nesporazum je **NEPOSTOJEĆI UGOVOR**.

- **Obrazloženje:** Nije postignuta **saglasnost izjavljenih volja**, što je suštinski element bez koga ne može biti nikakvog ugovora.

- **Razlika od bitne zablude:**

- Kod *bitne zablude*, saglasnost formalno postoji, ali je volja manljiva → ugovor je **rušljiv**.
- Kod *nesporazuma*, saglasnost volja uopšte nije postignuta → ugovor **ne nastaje** (nije ni zaključen).

4. Sistematika (Kontekst)

Nesporazum spada u retku grupu **nepostojećih ugovora** u sistemu ZOO, zajedno sa:

- Ugovorima zaključenim pod fizičkom prinudom.
- Ugovorima lica potpuno lišenih poslovne sposobnosti.
- Simulovanim ugovorima.

50. PREVARA

1. Pojam i Definicija (Pozitivno pravo)

Prevara je mana volje koja postoji kada jedna strana namerno izazove zabludu kod druge strane ili je održava u zabludi, u nameri da je time navede na zaključenje ugovora.

- **Pravna priroda:** Prevara je svesno, *mala fide* postupanje. To je isključivo **indukovana zabluda** – ugovornik nije sam pao u nju, već ga je druga strana tuđim skrivljenim postupkom dovela u to stanje.

- **Razlika od zablude:** Dok obična zabluda zahteva da bude "bitna" i bez tuđe krivice, prevara podrazumeva **nesavesnost** druge strane i stroži režim odgovornosti.

2. Bitni elementi (Uslovi za postojanje prevare)

Da bi ugovor bio rušljiv zbog prevare, moraju se kumulativno ispuniti sledeći uslovi:

- **1. Prevarna radnja (Ponašanje druge strane):**

- **Aktivno ponašanje:** Obmanjivanje, lažno prikazivanje činjenica, davanje netačnih obaveštenja ili stvaranje lažnog utiska.

- **Pasivno ponašanje (Ćutanje):** Propuštanje da se saugovornik upozori na zabludu.
Uslov: Druga strana mora **znati** da je saugovornik u zabludi; nije dovoljno da je "morala primetiti". Ako ni druga strana nije znala (obostrana zabluda), nema prevare.

- **2. Prevarna namera (Krivica):**

- Neophodno je da je strana postupala **maliciozno** (s namerom). Obična nepažnja nije dovoljna za prevaru.

- **3. Uzročna veza (Odlučujući uticaj):**

- Prevara mora biti odlučujuća – prevarena strana **ne bi zaključila ugovor** da nije bila dovedena u zabludu.

- **4. Karakteristike zablude (Specifičnost instituta):**

- **Ne mora biti bitna:** Zbog načela da "prevara sve kvari", ugovor je rušljiv čak i kada se prevara odnosi na okolnosti koje inače nisu bitne (npr. prevara u pogledu pobude/motiva kod teretnih ugovora).

- **Mora biti izvinjavajuća:** Prevareni mora postupati sa pažnjom koja se u prometu zahteva. Ako je zabluda posledica grube nepažnje žrtve (npr. direktor potpiše ugovor a da ga ne pročita), ne može se pozvati na prevaru.

3. Prevara trećeg lica

Dejstvo prevare koju izvrši treće lice zavisi od vrste ugovora:

- **Teretni ugovori (Uz naknadu):** Ugovor je rušljiv **samo ako** je druga ugovorna strana u vreme zaključenja **znala ili morala znati** za prevaru trećeg lica (ako je bila nesavesna).

- **Dobročini ugovori (Bez naknade):** Ugovor je **uvek rušljiv**, bez obzira na to da li je saugovornik znao za prevaru ili je bio savestan.

4. Dejstva i Sankcije

- **Rušljivost:** Ugovor zaključen pod prevarom je rušljiv (relativno ništav).

- **Vreme ocene:** Postojanje prevare ceni se prema stanju u vreme **zaključenja ugovora**.

- **Jednostrani pravni poslovi:** Rušljivi su ako je lice koje stiče korist znalo ili moralo znati za prevaru (analogija sa dobročinnim ugovorima).

5. Izuzeci i Razgraničenja

- **Simplex commendatio (Dozvoljeno hvalisanje):** Uobičajeno trgovinsko preterivanje u hvaljenju robe *nije* prevara, ako bi razuman učesnik u prometu shvatio da se to ne uzima doslovno.

- **Povreda dužnosti obaveštavanja (Tokom ugovora):** Ako strana propusti da obavesti drugu o činjenicama *nakon* zaključenja ugovora (tokom trajanja odnosa), to nije prevara (ne vodi poništaju), već povlači **ugovornu odgovornost za štetu**.

PRAVNE POSLEDICE PREVARE

1. Građanskopravne posledice (ZOO)

A) Rušljivost ugovora Prevarena dovodi do **relativne ništavosti (rušljivosti)** ugovora.

- **Aktivna legitimacija:** Poništaj može zahtevati **isključivo prevarena strana** (rušljivost je ustanovljena u njenom interesu).

- **Priroda sudske odluke:** Odluka suda je **konstitutivna**. Sud ne *utvrđuje* da je ugovor ništav (kao kod apsolutne ništavosti), već svojim aktom **izriče poništaj**.

- **Dejstvo pre poništaja:** Rušljiv ugovor proizvodi pravna dejstva od trenutka zaključenja sve dok se ne poništi.

B) Rokovi za poništaj (Prekluzivni rokovi) Sud na ove rokove pazi **po službenoj dužnosti**.

- **Subjektivni rok: 1 godina** od saznanja za prevaru.

- **Objektivni rok: 3 godine** od zaključenja ugovora.

- *Napomena (Trap):* Subjektivni rok teče unutar objektivnog. Ako objektivni rok istekne pre nego što strana sazna za prevaru, ona **gubi pravo** na poništaj.

C) Konvalidacija (Osnaženje ugovora) Ugovor opstaje i postaje punovažan ako:

1. Protekne rok za poništaj (prevarena strana propusti rokove).
2. Prevarena strana izjavi da ostaje pri ugovoru (znajući za prevaru).
3. Prevarena strana počne da izvršava obavezu ili primi ispunjenje.

2. Dejstva poništaja: Restitucija i Naknada štete

A) Restitucija (Vraćanje davanja) Ako se ugovor poništi, svaka strana vraća ono što drži bez pravnog osnova.

- **Naturalna restitucija:** Vraćanje primljene stvari.

- **Novčana restitucija:** Ako vraćanje nije moguće ili mu se protivi priroda stvari, daje se **odgovarajuća naknada u novcu** (prema cenama u vreme vraćanja ili donošenja sudske odluke).

B) Naknada štete (Samostalno pravo) Naknadu štete treba razlikovati od restitucije. To je **nezavisno pravo** prevarene strane.

- Može se tražiti i ako ugovor **nije poništen**.

- Može se tražiti i ako se ugovor ne može poništiti (npr. prevara trećeg lica kod teretnog ugovora gde je saugovornik savestan).

Od koga se traži naknada?

1. **Od saugovornika:** Ako je on izvršio prevaru.

2. **Od trećeg lica:** Ako je treće lice izvršilo prevaru (uvek odgovara za štetu).

3. **Od saugovornika za prevaru trećeg lica:** Samo ako je saugovornik bio **nesavestan** (znao ili morao znati za prevaru trećeg lica).

3. Krivičnopravni aspekt

Prevara je i krivično delo.

- **Biće dela:** Lažno prikazivanje/prikrivanje činjenica radi dovođenja u zabludu, s **namerom** pribavljanja protivpravne imovinske koristi.

- **Sitna prevara:** Ako šteta/korist ne prelazi 5.000 dinara (goni se po privatnoj tužbi).

4. Potrošački aspekt (Zabranjena praksa)

U potrošačkom pravu prevara se manifestuje kao **obmanjujuće oglašavanje** i poslovanje.

- **Pojam:** Navođenje potrošača na ugovor koji inače ne bi zaključio, putem netačnih obaveštenja ili stvaranjem zablude.

- **Primeri:** Piramidalne šeme, lažne oznake kvaliteta, skrivanje bitnih informacija, lažna dostupnost proizvoda.

51. PRETNJA I FIZIČKA PRINUDA

PRETNJA

1. Pojam i Definicija

Pretnja je mana volje koja postoji kada je ugovorna strana ili neko treći nedopuštenim postupkom izazvao **opravdani strah** kod druge strane, tako da je ova zbog toga zaključila ugovor.

- **Psihički pritisak:** To je stavljanje u izgled nekog zla koje će pogoditi ugovornika ili treće lice ako ne izjavi volju kako se traži.
- **Svesni nesklad volje:** Za razliku od zablude (gde strana ne zna da greši), kod pretnje ugovornik je **svestan** da izjavljuje nešto što ne želi, ali to čini pod prisilom.

2. Bitni uslovi (Kumulativno)

Da bi pretnja bila razlog za poništaj (rušljivost) ugovora, moraju se steći tri uslova:

- **1. Ozbiljnost (Opravdani strah):** Pretnja mora biti podesna da izazove strah za život, telo ili drugo značajno dobro (imovinsko ili neimovinsko - čast, ugled) ugovornika ili trećeg lica.
 - **Merilo (Subjektivno):** Naše pravo usvaja **subjektivno merilo**. Ne ceni se da li bi se uplašio "prosečan razuman čovek", već da li je pretnja izazvala strah kod **konkretnog lica** s obzirom na njegove lične osobine (uzrast, pol, konstitucija, obrazovanje, položaj).
- **2. Odlučujući uticaj (Uzročna veza):** Ugovor ne bi bio zaključen da nije bilo pretnje.
- **3. Nedopuštenost:** Pretnja mora biti protivna pravu ili moralu. Razlikujemo situacije:
 - *Nedopušteno sredstvo:* (npr. fizički napad, ucena intimnim slikama) → **Uvek pretnja**.
 - *Dopušteno sredstvo + Dopušten cilj:* (npr. pretnja tužbom radi naplate duga) → **NIJE pretnja** i ne vodi poništaju.
 - *Dopušteno sredstvo + Nedopušten cilj (Zloupotreba prava):* (npr. pretnja krivičnom prijavom da bi se iznudio zakup kancelarije) → **Jeste pretnja**.

3. Pretnja trećeg lica (Specifičnost)

Za razliku od prevare, kod pretnje važi stroži režim zaštite žrtve:

- Ugovor je **rušljiv** čak i kada pretnja potiče od trećeg lica, **nezavisno** od toga da li je druga ugovorna strana znala za pretnju ili je bila savesna.

4. Dejstva i Sankcije

Ugovor zaključen pod pretnjom je **RUŠLJIV** (relativno ništav).

- **Pravo na poništaj:** Ima samo strana koja je bila pod pretnjom. Odluka suda je konstitutivna.
- **Rokovi (Prekluzivni):**
 - **Subjektivni:** 1 godina od dana **prestanka pretnje** (ne od dana zaključenja!). *Ratio legis:* Rok ne teče dok pretnja traje jer strana tada nije slobodna da traži poništaj.
 - **Objektivni:** 3 godine od dana zaključenja ugovora.
- **Konvalidacija:** Ako se propuste rokovi ili strana potvrdi ugovor (izričito ili izvršenjem), ugovor se osnažuje.
- **Restitucija:** Vraćanje onoga što je primljeno ili isplata novčane protivvrednosti.

5. Naknada štete

Pored poništaja, žrtva ima pravo na naknadu štete.

- **Od saugovornika:** Po pravilima ugovorne odgovornosti.
- **Od trećeg lica:** Po pravilima deliktne odgovornosti (ako je treći pretio).
- **Odgovornost žrtve prema savesnom saugovorniku:** Ako je pretnju izvršilo treće lice, a saugovornik nije znao za nju, strana koja poništava ugovor dužna je da **nadoknadi štetu tom savesnom saugovorniku** (jer on trpi posledice poništaja bez svoje krivice).

FIZIČKA PRINUDA

1. Pojam i Definicija

Fizička prinuda (*vis absoluta*) predstavlja primenu fizičke sile, nanošenje bola, telesno povređivanje, mučenje ili lišavanje slobode, kako bi se druga strana naterala da izjavi volju određene sadržine.

- **Razlika od pretnje:** Pretnja je psihička prinuda (*vis compulsiva*) koja stvara strah (manu volje), dok je fizička prinuda direktna primena sile koja dovodi do **odsustva volje**.
- **Status u ZOO:** Naš zakon ne sadrži posebno, izričito pravilo o fizičkoj prinudi, ali se rešenje izvodi iz opštih načela o saglasnosti volja.

2. Pravna priroda (Ključno!)

Kod fizičke prinude ne govorimo o manj volje, već o **potpunom odsustvu pravno relevantne volje**.

- Nedostatak je toliko ozbiljan da se smatra da volja nije ni izjavljena.
- Zbog toga, ugovor zaključen pod fizičkom prinudom je **NEPOSTOJEĆI UGOVOR**.

On spada u retke nepostojeće ugovore u sistemu ZOO (zajedno sa nespornom i potpunom poslovnom nesposobnošću) jer nije postignuta saglasnost volja kao suštinski element.

3. Bitni elementi

Da bi postojala fizička prinuda relevantna za pravo, potrebno je:

- **Objektivna radnja:** Primena fizičkog pritiska (napad, mučenje, vođenje ruke pri potpisu).
- **Odlučujući uticaj:** Da volja ne bi bila izjavljena da nije bilo te prinude (uzročna veza).
- **Nedopuštenost:** Fizički pritisak radi zaključenja ugovora **nikada nije dopušten**.

4. Dejstva ugovora

Budući da je ugovor nepostojeći:

- **Dejstvo:** Ne proizvodi pravno dejstvo od samog početka (**ab initio**, *ex tunc*).
- **Rokovi:** Svaka zainteresovana strana može tražiti utvrđenje da ugovor ne postoji, **nevezano za rok** (nema zastarelosti).
- **Sanacija:** Nije moguća ni **konverzija** ni **konvalidacija** (naknadno osnaženje).

5. Poreklo prinude i Naknada štete

Fizička prinuda može poticati od druge ugovorne strane ili od **trećeg lica**.

- **Uticaj na ugovor:** Ugovor je nepostojeći **bez obzira** na to da li je saugovornik znao za prinudu trećeg lica ili je bio savestan.
- **Odgovornost za štetu:**
 - Žrtva ima pravo na naknadu štete od lica koje je vršilo pritisak.
 - Ako je pritisak vršilo treće lice, druga ugovorna strana duuguje naknadu štete **samo ako je bila nesavesna** (znala ili morala znati za prinudu).

52. POJAM PREDMETA UGOVORA (PREDMET UGOVORA, PREDMET OBAVEZE, SADRŽINA UGOVORA)

1. POJAM I DEFINICIJA (POZITIVNO PRAVO)

Prema Zakonu o obligacionim odnosima (ZOO), neophodno je razlikovati predmet obaveze od predmeta ugovora, iako se termini u praksi prepliću.

- **Predmet obaveze:** To je ono što treba učiniti da bi se obaveza ugasila ispunjenjem.
 - To je uvek **dugovano ponašanje** (ljudski postupak) kojim se poverilac namiruje, a dužnik oslobađa.
 - Bez obzira na izvor obaveze (ugovor, naknada štete, sticanje bez osnova), svaka obaveza mora imati svoj predmet.
 - *Napomena:* Iako se nekad poistovećuje sa stvari (npr. predaja stvari), predmet je pravno gledano samo ponašanje povodom te stvari.
- **Predmet ugovora:** Prema definiciji Valtazara Bogišića, predmet ugovora je najsažetije određen kao „**ono o čem je ugovor**“.
- Svaki ugovor mora biti "o nečemu" da bi proizvodio pravna dejstva.

2. MESTO U SISTEMU (USLOVI ZA PUNOVAŽNOST)

U srpskom pravu, predmet je konstitutivan element ugovora. Naš ZOO propisuje opšte uslove za zaključenje punovažnog ugovora, među kojima predmet zauzima ključno mesto.

Taksativno navedeni uslovi za punovažnost (ZOO):

1. **Sposobnost ugovaranja** (sposobnost strana da izjave volju).
2. **Saglasnost izjavljenih volja** (consensus ad idem).
3. **Predmet ugovorne obaveze.**
4. **Osnov (Kauza)** ugovorne obaveze.
5. **Forma** (samo kada je posebno propisana zakonom ili ugovorena).

3. ODNOS PREDMETA I SADRŽINE UGOVORA

U teoriji i zakonu postoji distinkcija između predmeta i sadržine, koja je bitna za razumevanje pravnih poslova koji ne stvaraju nove obaveze.

- **Sadržina ugovora:** Širi pojam koji obuhvata sve elemente o kojima su se strane saglasile.
- **Značaj razlike:**
 - Postoje ugovori čiji cilj nije stvaranje nove obligacije, već njena **modifikacija, prenos ili gašenje** (npr. poslovi raspolaganja).
 - Takvi ugovori ne stvaraju "nove obaveze" koje bi imale svoje predmete, ali moraju imati **sadržinu** (moraju biti "o nečemu") da bi bili punovažni.

4. PRAVNA PRIRODA I SVOJSTVA

- **Neophodnost:** Nezamisliv je ugovor kojim se strane ne sporazumevaju ni o čemu. Ugovor bez predmeta (ili sadržine) ne može postojati.
- **Kvalifikacija predmeta:** Iako je ugovor uvek "o nečemu", on ne može biti "o bilo čemu". Predmet mora imati određena svojstva (koja zakon bliže uređuje) da bi ugovor proizveo pravna dejstva.

5. ISTORIJSKI I UPOREDNI KONTEKST (RATIO LEGIS)

- **Poreklo našeg rešenja:** Naš ZOO je katalog opštih uslova (uključujući predmet i kauzu) preuzeo iz starijeg francuskog prava, koje je služilo kao uzor za Skicu prof. Konstantinovića.
- **Savremene tendencije (Francuska, Nemačka, Engleska):**
 - **Francuska (reforma 2016):** Izbacila je pojmove "predmet" i "kauza" i zamenila ih pojmom "**sadržina ugovora**" (koja mora biti dopuštena i određena).
 - **Nemačka (BGB):** Ne koristi kauzu kao uslov, već traži saglasnost o bitnim elementima.
 - **Engleska:** Zahteva "**consideration**" (protivčinidbu).
- **Stav našeg prava:** Bez obzira na promene u francuskom pravu (uzoru), srpsko pravo zadržava predmet i kauzu kao temeljne, zasebne pojmove koji zahtevaju posebnu obradu i uslov su za validnost ugovora.

PREDMET UGOVORNE OBAVEZE

1. POJAM I DEFINICIJA

Predmet ugovorne obaveze (koji se naziva i **činidba** ili **prestacija**) je ono na šta se dužnik obavezao, odnosno ono što treba da učini da bi se obaveza ispunjenjem ugasila.

- **Suština pojma:** Predmet je uvek **dugovano ponašanje** (ljudska radnja), a ne sama stvar.
- **Dejstvo:** Kada dužnik izvrši dugovano ponašanje, poverilac je namiren, a dužnik oslobođen obaveze.
- **Razlika Stvar – Ponašanje:**
 - Predmet obaveze je **radnja ispunjenja** (npr. čin predaje), a ne predmet ispunjenja (stvar).
 - Stvar je samo **objekat obaveze** ili predmet dugovane činidbe.
 - *Primer:* Kod davanja, predmet obaveze je sam akt predaje, a ne stvar koja se predaje.

2. VRSTE ČINIDBI (SADRŽAJ PREDMETA)

Dugovano ponašanje se, prema klasifikaciji u našoj teoriji, deli na četiri oblika:

- **Davanje (*Dare*):**
 - Podrazumeva čin **predaje stvari** poveriocu ili trećem licu.
 - Pravna posledica zavisi od vrste ugovora: može biti prenos svojine (prodaja), davanje na upotrebu (zakup) ili čuvanje (ostava).
- **Činjenje (*Facere*):**
 - Podrazumeva aktivno delanje dužnika, preduzimanje radnje ili izvršenje posla (npr. rad prevozioca, poslenika).
 - *Podela:*

- **Obaveza sredstva:** Dužnik je ispunio obavezu ako preduzme radnju određenog kvaliteta, bez obzira na efekat.

- **Obaveza rezultata (cilja):** Obaveza nije ispunjena dok se delanjem ne postigne određeni rezultat.

- **Nečinjenje (*Non facere*):**

- Ponašanje određeno negativno u odnosu na sopstveno potencijalno činjenje.

- To je uzdržavanje od radnje koju bi dužnik inače mogao da preduzme (npr. ne podići sprat na kući, ne proizvoditi buku).

- **Trpljenje (*Pati*):**

- Poseban vid nečinjenja koji podrazumeva dužnikovo **pasivno držanje** spram **poveriočevog činjenja** (tolerisanje tuđe radnje).

- *Razlika:* Nečinjenje je uzdržavanje od sopstvene radnje, a trpljenje je izostanak reakcije na tuđu radnju (poveriočevu ili radnju trećeg lica).

3. PRAVNA PRIRODA I USLOVI (ZOO)

Predmet ugovorne obaveze spada u **opšte uslove za zaključenje punovažnog ugovora**.

- **Uslovi:** Da bi ugovor proizvodio pravna dejstva, predmet u času zaključenja mora biti:

- **Moguć,**

- **Dopušten,**

- **Određen.**

- **Autonomija volje:** Predmet se određuje slobodnom voljom strana, ali u okviru zakonskih ograničenja. Ako je predmet zakonom zabranjen, ugovor ne proizvodi dejstvo.

- *Napomena:* Zabranjeno može biti samo **ponašanje** povodom stvari (npr. prodaja, posedovanje), a ne sama stvar kao takva.

4. ODNOS SA DRUGIM OBAVEZAMA

- **Nužnost predmeta:** Svaka obaveza, bilo ugovorna ili zakonska (npr. naknada štete), mora imati svoj predmet (ponašanje).

- **Razlika u nastanku:**

- Kod ugovornih obaveza, predmet se ceni kroz prizmu slobode ugovaranja (da li je dopušten).

- Kod neposlovnih obaveza (npr. naknada štete, sticanje bez osnova), predmet je **određen zakonom**, pa se pitanje dopuštenosti ne postavlja na isti način.

5. REZIME FORMULA (ZA ISPIT)

Radi lakšeg snalaženja i preciznog izražavanja koristite sledeće jednakosti:

- **Predmet ugovorne obaveze** = Dugovano ponašanje = Činidba/Prestacija.

- **Objekat obaveze** = Stvar povodom koje se vrši radnja (kod davanja).

PREDMET UGOVORA

1. POJAM I DEFINICIJA

Iako se u zakonu i sudskoj praksi koristi izraz "predmet ugovora", njega treba tumačiti kroz vezu sa **predmetom ugovorne obaveze**.

- **Pravilo:** Svaki predmet ugovorne obaveze istovremeno predstavlja i predmet ugovora iz kog ta obaveza potiče.

- **Dva teorijska shvatanja (Paradigme):**

- **Više predmeta:** Kako iz dvostranog ugovora nastaje više obaveza, ugovor ima više predmeta (svaki predmet obaveze je predmet ugovora).

- **Jedan predmet (Agregacija):** Predmet ugovora je **skup svih predmeta obaveza** koje iz tog ugovora nastaju.

- **Praktični značaj:** Ova teorijska razlika nije od velikog praktičnog značaja. Bitno je da svaki predmet mora ispunjavati zakonske uslove propisane za predmet ugovorne obaveze.

2. PRAVNA PRIRODA: POSLOVI OBVEZIVANJA VS. RASPOLAGANJA

Za razumevanje predmeta ugovora ključno je razlikovati vrste pravnih poslova, jer nemaju svi "predmet" u istom smislu.

A) Pravni poslovi obvezivanja (Obliagacioni ugovori)

- **Primeri:** Prodaja, zakup, javno obećanje nagrade.

- **Dejstvo:** Njihovo neposredno pravno dejstvo je **nastanak obaveza**.

- **Realizacija:** Svrha se ostvaruje **posredno**, tek kasnijim izvršenjem tih obaveza.

- **Predmet:** Ovi poslovi imaju predmet (buduća činidba/ponašanje).

B) Pravni poslovi raspolaganja (Dispozitivni poslovi)

- **Primeri ugovora:** Cesija, preuzimanje duga, otpuštanje duga, novacija.

- **Primeri jednostranih poslova:** Derelikcija.

- **Dejstvo:** Ne stvaraju obavezu (nema međukoraka), već sam posao neposredno ostvaruje svoju svrhu.

- **Problem predmeta:** Strogo pravno gledano, ovi poslovi **nemaju predmet**, jer ne stvaraju obaveze čiji bi predmeti činili predmet ugovora.

3. SADRŽINA UGOVORA KAO REŠENJE

S obzirom na to da poslovi raspolaganja nemaju predmet u klasičnom smislu (buduće ponašanje), a moraju biti "o nečemu" (kako je govorio Bogišić):

- Umesto redefinisavanja pojma predmeta, u teoriju se uvodi pojam **sadržine ugovora**.

- Sadržina pokriva ono na šta se posao odnosi, čime se rešava problem nedostatka "predmeta" kod raspolaganja.

SADRŽINA UGOVORA

1. POJAM I DEFINICIJA

U domaćoj teoriji i pozitivnom pravu, **sadržinu ugovora** čine:

- Sve ugovorne pogodbe i stipulacije (sve što je ugovorom utanačeno).

- **Neposredni pravni efekti** koje ugovor proizvodi.

- Sva **prava i obaveze** koje iz ugovora nastaju.

Ključna definicija za ispit: Sadržina ugovora je ono što je ugovorom stvoreno – skup svih prava i obaveza (pravnih posledica) koje taj ugovor izaziva.

2. RAZLIKA IZMEĐU SADRŽINE I PREDMETA

Ovo je najčešće potpitanje. Morate jasno razlikovati ova dva pojma:

- **Predmet obaveze** je **dugovano ponašanje** (prestacija/činidba) – ono *na šta* se obaveza odnosi (npr. čin predaje stvari, čin plaćanja).
- **Predmet ugovora** je zbir svih predmeta pojedinačnih obaveza koje iz tog ugovora nastaju.
- **Sadržina ugovora** su **prava i obaveze** (pravni efekti).

Pravilo kvalifikacije: Ugovor se pravno kvalifikuje (određuje se koja je vrsta ugovora u pitanju) na osnovu njegove **sadržine**, a ne na osnovu predmeta.

• *Primer:* Predmet "predaja stvari" postoji i kod prodaje, i kod zakupa, i kod poklona. Tek kada vidimo sadržinu (da li postoji obaveza plaćanja cene, da li se prenosi svojina ili samo upotreba), znamo o kom ugovoru je reč.

3. SADRŽINA PREMA VRSTI PRAVNOG POSLA

Sadržina se različito manifestuje u zavisnosti od toga da li ugovor stvara obaveze ili njima raspolaže:

A) Sadržina poslova obvezivanja (npr. Prodaja, Zakup)

- To su ugovori iz kojih nastaju nove obaveze.
- **Sadržina:** Sva prava i obaveze koje nastaju za strane (npr. pravo na cenu, obaveza isporuke, obaveza zaštite od evikcije).
- **Odnos sa predmetom:** Ovi ugovori **imaju predmet**, a to su dugovana ponašanja (npr. dva davanja kod prodaje).

B) Sadržina poslova raspolaganja (npr. Oproštaj duga, Cesija, Preuzimanje duga)

- To su ugovori koji ne stvaraju novu obavezu, već neposredno menjaju, prenose ili gase postojeću.
- **Sadržina:** Njihova sadržina je njihovo **neposredno pravno dejstvo** (samo gašenje duga, sama promena poverioca).
- **Specifičnost (Pitanje za visoku ocenu):** Ovi ugovori teorijski **nemaju predmet obaveze**, jer iz njih ne nastaju obaveze koje bi imale predmet (ponašanje), već se pravni efekat postiže samim zaključenjem.

4. REZIME ZA PAMĆENJE (FORMULE)

Da ne biste pomešali pojmove na usmenom, koristite ove formule iz izvora:

- **Predmet obaveze** = Dugovano ponašanje.
- **Predmet ugovora** = Skup predmeta svih obaveza.
- **Sadržina ugovora** = Pravne posledice (prava i obaveze) koje ugovor stvara.

5. KONTEKST (RATIO LEGIS)

Napomena: U uporednom pravu (npr. novije francusko zakonodavstvo) primetan je trend da se pojam "predmet ugovora" potpuno zameni pojmom "sadržina ugovora", kako bi se izbegle teorijske nedoumice, što povremeno prihvata i naš zakonodavac.

53. OSOBINE PREDMETA UGOVORNE OBAVEZE (MOGUĆ; DOPUŠTEN; ODREĐEN ILI ODREDIV)

1. POJAM I SADRŽINA

Predmet ugovorne obaveze predstavlja **opšti uslov za zaključenje punovažnog ugovora**. On se odnosi na ugovore koji stvaraju obaveze, jer je predmet obaveze istovremeno i predmet ugovora iz kog ta obaveza potiče.

Sadržinski, predmet (dugovano ponašanje) može se sastojati u:

- **Davanju** (*dare*)
- **Činjenju** (*facere*)
- **Nečinjenju** (*non facere*)
- **Trpljenju** (*pati*).

2. BITNI ELEMENTI (USLOVI ZA PUNOVAŽNOST)

Da bi ugovor punovažno nastao i proizvodio pravna dejstva, predmet mora kumulativno ispuniti tri uslova. On mora biti:

- **Moguć**
- **Dopušten**
- **Određen ili odrediv.**

Vreme ocene ispunjenosti: Ovi uslovi se cene isključivo prema trenutku **zaključenja ugovora**.

3. PRAVNA PRIRODA I SANKCIJA

Ako predmet u trenutku zaključenja nema neko od navedenih svojstava (nemoguć je, nedopušten, ili neodređen/neodrediv), sankcija je **apsolutna ništavost ugovora**.

4. RAZGRANIČENJE: NAKNADNA NEMOGUĆNOST I ZABRANA

Na ispitu je ključno razlikovati inicijalnu (početnu) od naknadne nemogućnosti.

- **Pravilo:** Uzrok ništavosti mora postojati u času zaključenja. Zato ugovor ne može *naknadno* postati ništav.
- **Posledica:** Ako predmet postane nemoguć ili zabranjen (pravna nemogućnost) **nakon** punovažnog zaključenja, a pre izvršenja:
 - Ne primenjuju se pravila o ništavosti.
 - Primenjuju se pravila o **naknadnoj nemogućnosti ispunjenja** ili raskidu (zavisno od toga da li je nemogućnost krivica neke strane ili viša sila).

5. IZUZECI (KONVALIDACIJA I PRECIZIRANJE)

Iako važi opšte pravilo da ništav ugovor ne postaje punovažan ako uzrok ništavosti naknadno nestane, postoje **izuzeci** kada ugovor opstaje ili se osnažuje:

- **Zabrana manjeg značaja:** Ako je zabrana bila manjeg značaja, a ugovor je u međuvremenu **izvršen**, ništavost se ne može isticati.
- **Odložni uslov ili rok:** Ako je ugovor zaključen pod odložnim uslovom/rokom, a predmet (koji je bio nemoguć) postane **moguć pre ostvarenja uslova** ili isteka roka, ugovor je punovažan.
- **Naknadno određivanje predmeta:** Ako je predmet bio neodređen, pa ga strane kasnije sporazumno preciziraju, smatra se da je ugovor zaključen u trenutku postizanja te saglasnosti.

MOGUĆNOST PREDMETA OBAVEZE

1. POJAM I DEFINICIJA

Predmet obaveze je uvek neko **ponašanje** (činidba). Kada kažemo da predmet mora biti moguć, to znači da mora biti moguće da se dugovano ponašanje preduzme, izvrši ili obavi.

- Nemogućnost se ne odnosi samo na nepostojanje stvari, već na **nemogućnost izvršenja ugovorene činidbe** (davanja, činjenja, propuštanja ili trpljenja).

2. BITNI USLOVI (VRSTE NEMOGUĆNOSTI)

Da bi nemogućnost predmeta vodila **ništavosti ugovora**, ona mora imati specifične karakteristike u trenutku zaključenja ugovora.

A) Objektivna vs. Subjektivna nemogućnost

- **Objektivna nemogućnost:** Ponašanje je nemoguće za **bilo koga** (ni dužnik, ni bilo koje treće lice ne može izvršiti činidbu). Samo ovakva nemogućnost izaziva ništavost.

- Primer: Pokušaj izvršenja bi bio uzaludan za svakoga.

- **Subjektivna nemogućnost:** Dužnik ne može da izvrši činidbu, ali bi neko drugi na njegovom mestu mogao.

- **Dejstvo:** Ne vodi ništavosti ugovora. Ugovor je punovažan, ali poverilac ima pravo na **raskid ugovora** zbog neispunjenja.

- **Izuzetak (*Intuitu personae*):** Ako je obaveza vezana za ličnost dužnika, subjektivna nemogućnost se izjednačava sa objektivnom (ima pravni značaj objektivne).

B) Inicijalna vs. Naknadna nemogućnost

- **Inicijalna (početna):** Postoji u trenutku **zaključenja ugovora**. Samo ova nemogućnost je uzrok ništavosti.

- **Naknadna:** Nastaje nakon zaključenja ugovora (predmet je bio moguć u trenutku nastanka).

- **Dejstvo:** Ne izaziva ništavost, već se primenjuju pravila o prestanku obaveze ili raskidu (nemogućnost ispunjenja).

C) Fizička vs. Pravna nemogućnost Obe vrste proizvode **jednake pravne posledice** (ništavost).

- **Materijalna (fizička/faktička):** Postoje fizičke prepreke u spoljnom svetu (npr. individualno određena stvar je uništena pre ugovora).

- **Pravna:** Postoje pravne prepreke (npr. stvar je eksproprisana pre zaključenja ugovora ili je promet zabranjen).

D) Ekonomska nemogućnost (Negativan uslov)

- Ako je ispunjenje samo ekonomski preteško, neisplativo ili ugrožava egzistenciju dužnika, to **nije** nemogućnost predmeta koja vodi ništavosti.

3. PRAVNA PRIRODA I SANKCIJA

- **Apsolutna ništavost:** Sankcija za **potpunu, trajnu, inicijalnu i objektivnu** nemogućnost predmeta.

- **Znanje strana:** Ugovor je ništav nezavisno od toga da li su strane znale da je predmet nemoguć (savesnost je irelevantna za nastanak ništavosti).

4. OBIM NIŠTAVOSTI (DELIMIČNA NEMOGUĆNOST)

Ako je predmet nemoguć samo delimično (samo jedna odredba):

- Primenjuje se pravilo o **delimičnoj ništavosti**: Ništavost jedne odredbe ne povlači ništavost celog ugovora ako on može opstati bez nje.
- **Uslov**: Ništava odredba ne sme biti uslov ugovora niti odlučujuća pobuda za zaključenje.

5. PRESTANAK I IZUZECI (SPECIFIČNOSTI)

Izuzetak od ništavosti (Konvalidacija putem uslova/roka): Iako je predmet inicijalno nemoguć, ugovor **neće biti ništav** ako je zaključen pod:

- **Odložnim uslovom** ili
- **Odložnim rokom**,
- A predmet postane moguć **pre** ostvarenja uslova ili isteka roka.

Pravni poslovi raspolaganja: Iako ne stvaraju obaveze već neposredno prenose prava (npr. cesija), i oni su ništavi ako u trenutku zaključenja ne mogu proizvesti pravni efekt (npr. ustupanje potraživanja koje ne postoji).

Privremena nemogućnost: ZOO ne reguliše izričito posledice ako je nemogućnost samo privremena ili delimična (ako nije reč o ništavosti dela ugovora). Smatra se da tu zaštitu pružaju pravila o odgovornosti za nedostatke i raskidu, a ne automatska ništavost.

ODREĐENOST ILI ODREĐIVOST PREDMETA

1. POJAM I OPŠTE PRAVILO

Da bi ugovor punovažno nastao, predmet ugovora mora biti **određen ili barem odrediv** u trenutku zaključenja ugovora.

- **Određen predmet**: Iz teksta ugovora se sa izvesnošću vidi šta je tačno dugovano. To podrazumeva precizno određivanje **radnje ispunjenja** (ponašanja), a ako se duguje davanje, i precizno određenje **stvari** (predmeta ispunjenja).

2. NAČINI ODREĐIVANJA STVARI (PREDMET ISPUNJENJA)

Kada se obaveza sastoji u davanju, razlikujemo dva načina određivanja stvari:

- **Individualno određena stvar**: Mora biti opisana ili označena tako da se bez sumnje zna na koju se tačno stvar odnosi.
- **Stvar određena po rodu (generična)**: Dovoljno je ugovoriti **vrstu (rod)** i **količinu**.
 - *Kvalitet*: Ako kvalitet nije ugovoren, primenjuje se pravilo da dužnik duguje stvar **srednjeg kvaliteta**.
 - *Pretpostavka*: U slučaju sumnje da li je stvar individualno ili generički određena, uzima se da je određena **po rodu**.

3. ODREĐIVOST PREDMETA (USLOVI)

Ako predmet nije striktno određen, ugovor je punovažan ako je predmet **odrediv**. Predmet je odrediv u dva slučaja:

1. **Objektivna odredivost**: Ugovor sadrži podatke/elemente na osnovu kojih se predmet može pouzdano utvrditi.
2. **Subjektivna odredivost (Treće lice)**: Strane su prepustile trećem licu da odredi predmet.

Zabrana (Određivanje od strane jedne volje): Odredba kojom se određivanje predmeta ostavlja na volju **jednom ugovorniku** smatra se kao da nije ni ugovorena (nepostojeća odredba).

4. SANKCIJA I DEJSTVA

• **Opšte pravilo:** Ako predmet nije ni određen ni odrediv, ili ako treće lice neće/ne može da ga odredi – ugovor je **ništav**.

5. IZUZECI (ZAKONSKO POPUNJAVANJE PRAZNINA)

Zakon u određenim slučajevima (dispozitivni režim) spasava ugovor od ništavosti tako što sam određuje predmet ili daje mehanizam za njegovo utvrđivanje. Ovo su ključni izuzeci za ispit:

• **Ugovor o prodaji (Opšti režim):** Ako treće lice ne odredi cenu, ugovor *nije* ništav, već se smatra da je ugovorena **razumna cena** (osim ako se strane ne dogovore drugačije ili ne raskinu ugovor).

• **Ugovor o prodaji u privredi:** Ako cena nije određena niti određiva, ugovor je **punovažan**. Cena se utvrđuje sledećim redosledom:

1. Cena koju prodavac **redovno naplaćuje**;
2. **Razumna cena** (tekuća tržišna cena u vreme zaključenja u mestu prodavca);
3. Cena koju određuje **sud**.

• **Ugovor o delu:** Ako naknada nije određena, utvrđuje je **sud**, vodeći računa o:

- Vrednosti rada,
- Normalnom potrebnom vremenu,
- Uobičajenoj naknadi za tu vrstu rada.

6. SPECIFIČNOSTI: PRAVNI POSLOVI RASPOLAGANJA

Kod poslova raspolaganja (npr. cesija, oproštaj duga, preuzimanje duga, novacija), ne nastaje nova obaveza, ali je neophodno da bude **određen ili odrediv predmet raspolaganja** (npr. tačno određeno potraživanje koje se ustupa ili dug koji se gasi) da bi posao bio punovažan.

DOPUŠTENOST PREDMETA UGOVORNE OBAVEZE

1. POJAM I DEFINICIJA (NAČELO SLOBODE)

Pitanje dopuštenosti predmeta posmatra se u kontekstu načela **autonomije volje (slobode ugovaranja)**.

• **Negativna definicija:** Ugovorne strane su slobodne da urede predmet po svojoj volji. Predmet ugovora može biti svako ponašanje koje **nije zabranjeno**.

• **Kriterijum zabrane:** Predmet je nedopušten ako je protivan:

1. **Prinudnim (imperativnim) propisima**,
2. **Javnom poretku**, ili
3. **Dobrim običajima**.

2. OBLICI NEDOPUŠTENOSTI (ŠTA MOŽE BITI ZABRANJENO?)

Nedopuštenost se ne odnosi samo na samu radnju, već može zahvatiti različite aspekte ugovora:

- **Nedopuštena radnja ispunjenja:** Zabranjeno je samo ponašanje na koje se dužnik obavezao.
- **Nedopušten rezultat:** Ponašanje samo po sebi nije zabranjeno, ali je zabranjen cilj (rezultat) koji se njime postiže.
- **Nedopušten modalitet:** Zabranjeno je vreme ili mesto ispunjenja (npr. radnja koja se vrši u nedozvoljeno vreme).
- **Nedopušten pravni efekat (kod poslova raspolaganja):** Kod ugovora koji ne stvaraju obaveze već vrše prenos prava (npr. cesija), nedopuštenost se ogleda u nemogućnosti prenosa prava.
 - *Primeri:* Prenos sporednog potraživanja bez glavnog; prenos prava na naknadu štete u vidu rente za telesnu povredu.

3. RAZGRANIČENJE: NEDOPUŠTENOST I PRAVNA NEMOGUĆNOST

Iako su pravne posledice iste (ništavost), teorija pravi finu razliku, mada se u praksi ovi pojmovi često preklapaju.

- **Pravna nemogućnost:** Situacija kada ne postoji izričita zabrana ponašanja, ali se tim ponašanjem pravno **ne mogu postići željeni efekti**.
 - *Primeri:* Prodaja fizičkog dela stana (npr. jedne sobe) koji nije prometan; ustupanje tuđeg prava; preuzimanje sporednog duga bez glavnog.
- **Praktični stav:** Većina autora kumulativno traži da predmet bude i dopušten i pravno moguć, jer oba nedostatka vode istoj sankciji.

4. SANKCIJA: NIŠTAVOST

Ako je predmet ugovora nedopušten u trenutku zaključenja, osnovna sankcija je **apsolutna ništavost ugovora**.

- **Ratio legis:** Da nije propisana ništavost, sud bi bio u situaciji da prinudno izvršava potraživanje koje je zabranjeno, što je pravno neodrživo.
- **Izuzetak od ništavosti:** Ugovor ostaje na snazi (ne povlači ništavost) u dva slučaja:
 1. Ako cilj povređenog pravila upućuje na drugu sankciju.
 2. Ako zakon u određenom slučaju propisuje nešto drugo.

5. DELIMIČNA NIŠTAVOST (SPECIFIČNOST)

Ako je nedopuštena samo **jedna odredba** ugovora (npr. nedopušten modalitet vremena ili mesta), ne mora nužno pasti ceo ugovor.

Uslovi za opstanak ugovora (Delimična ništavost): Ugovor ostaje punovažan bez te odredbe ako su ispunjena dva uslova:

1. Ugovor **može da opstane** bez te odredbe (odredba nije suštinska).
2. Ta odredba nije bila **uslov ugovora** niti **odlučujuća pobuda** (motiv) za njegovo zaključenje.

54. POJAM OSNOVA (KAUZE) UGOVORNE OBAVEZE

1. POJAM I DEFINICIJA (POZITIVNO PRAVO SRBIJE)

Prema važećem Zakonu o obligacionim odnosima (ZOO), kauza (osnov) je **opšti uslov za zaključenje punovažnog ugovora** (pored sposobnosti, saglasnosti volja i predmeta).

- **Definicija:** Kauza je **razlog voljnog obvezivanja**, odnosno odgovor na pitanje zašto dužnik prihvata obavezu i stupa u dužničku poziciju.
- **Objektivni karakter:** U našem pravu kauza se shvata primarno kao **objektivna (apstraktna)** kategorija. To znači da je ona isti, tipizirani razlog za sve ugovore iste vrste, nezavisno od unutrašnjih motiva pojedinca.

2. SADRŽINA KAUZE PREMA VRSTAMA UGOVORA

Na ispitu je ključno navesti šta čini kauzu kod različitih tipova ugovora:

- **Kod dvostrano obaveznih (teretnih) ugovora:**
 - *Klasično shvatanje:* Obvezivanje druge strane.
 - *Moderno shvatanje (prihvaćeno u nas):* **Izvršenje (materijalna realizacija)** obaveze druge strane. Strana se ne obavezuje samo da bi dobila obećanje, već da bi dobila ispunjenje.
- **Kod realnih ugovora:** Osnov je **materijalni čin predaje stvari** (jer se obaveza vraćanja zasniva na tome što je dužnik prethodno nešto primio).
- **Kod dobroćinih ugovora:** Osnov je **namera darivanja** (*animus donandi*) – namera da se drugome nešto da ili učini bez naknade.

3. TEORIJSKA PODLOGA I RATIO LEGIS

Naše pravo je pretrpelo snažan uticaj francuske pravne teorije, posebno preko Skice profesora Mihaila Konstantinovića.

- **Neokauzalistička teorija (Anri Kapitan):** Ovo je teorijski temelj našeg ZOO. Prema Kapitanu, kauza nije samo uslov nastanka ugovora, već cilj koji traje sve do ispunjenja (*causa finalis*).
 - **Značaj:** Ovo objašnjava zašto ugovor može prestati ako se obaveza ne ispuni (raskid zbog neispunjenja) – jer tada obaveza druge strane gubi svoju kauzu (svrhu).
- **Status u regionu:** Za razliku od Hrvatske koja je 2005. ukinula odredbe o kauzi, u Srbiji su odredbe o kauzi iz izvornog ZOO i dalje na snazi.

4. UPOREDNO PRAVO (KONTEKST I RAZGRANIČENJA)

Iako je kauza bitna u našem pravu, mnogi sistemi je ne poznaju ili su je napustili. • **Nemačko pravo (BGB):** Ne poznaje kauzu kao uslov punovažnosti.

- Ispituje se dopuštenost samog pravnog posla, a ne kauze.
- Koriste pojam **Rechtsgrund** (pravni osnov sticanja/titulus) koji opravdava prelazak imovine, ali to nije isto što i kauza obvezivanja.
- **Englesko pravo (Common Law):** Ne poznaje kauzu, već doktrinu **Consideration** (protivčinidba).
 - Obećanje je pravno vezujuće samo ako je za njega data neka protivvrednost ("cena kojom se kupuje obećanje").

- **Francusko pravo (Reforma 2016):** Iako je bilo kolevka kauze, francusko pravo ju je formalno ukinulo 2016. godine.
 - Zamenjena je pojmovima **sadržina ugovora** i **protivčinidba**, ali suštinski problemi se i dalje rešavaju na sličan način.

5. ISTORIJSKI KONTEKST (SAMO ZA RAZUMEVANJE)

- **Rimsko pravo:** Kauza nije postojala kao opšta teorija, već se razvila praktično, da poveže dve nezavisne stipulacije (pitanja i odgovora) u jednu celinu, kako bi se sprečilo da neko bude obavezan da plati, a da nije dobio ono što mu je obećano zauzvrat.

55. KAUZA U SAVREMENOM SRPSKOM PRAVU

1. POJAM I DEFINICIJA (POZITIVNO PRAVO)

Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) ne koristi termin "kauza", već reč **osnov**. Iako zakon ne daje definiciju, teorija i duh zakona je određuju kao **razlog obvezivanja** (*cur debetur?*).

- To je odgovor na pitanje *zašto* se dužnik obavezao i prihvatio nepovoljnu pravnu poziciju.
- **Ključno pravilo ZOO:** Svaka ugovorna obaveza mora imati **dopušten osnov**.

2. TERMINOLOŠKA RAZGRANIČENJA

Reč "osnov" u ZOO je višeznačna. Na ispitu morate razlikovati:

- **Osnov ugovorne obaveze:** Razlog obvezivanja (kauza u pravom smislu).
- **Osnov sticanja (kod sticanja bez osnova):** To je **pravni naslov** (*iustus titulus*), kao što je ugovor ili zakon, koji opravdava prelazak imovine.
- **Osnov odgovornosti (kod naknade štete):** Razlog prebacivanja tereta štete na drugo lice (krivica, rizik, pravičnost).
- **Osnov kao izvor:** Ponekad se koristi da označi izvor obligacije (npr. "duguje na osnovu ugovora/zakona").
- **Kauza kao uzrok:** U teoriji štete, reč kauza se nekad koristi kao sinonim za **uzročnost** (kauzalitet) između radnje i štete.

3. RAZLIKA: KAUZA (OSNOV) VS. SVRHA UGOVORA

ZOO pravi razliku između kauze obaveze i svrhe ugovora, iako se ponekad mešaju.

Glavna razlika (Polje primene):

- **Poslovi obvezivanja (npr. prodaja, zakup):** Imaju i **kauzu** (razlog obvezivanja) i **svrhu**. Svrha se kod njih ostvaruje posredno, izvršenjem obaveza.
- **Poslovi raspolaganja (npr. cesija, preuzimanje duga, novacija):** Imaju **svrhu**, ali se kod njih **ne može govoriti o kauzi obaveze**.
 - *Objašnjenje:* Pošto iz poslova raspolaganja ne nastaju nove obaveze (već se prava neposredno prenose ili gase), bespredmetno je pitati se za "razlog obvezivanja" dužnika.

4. PRAVNI ZNAČAJ SVRHE UGOVORA (PRIMERI IZ ZOO)

Iako se razlikuje od kauze, **svrha ugovora** je direktan pravni kriterijum u mnogim institutima ZOO-a. Svrha je relevantna kod:

- **Promenjenih okolnosti:** Raskid se traži ako se ne može ostvariti svrha ugovora.

- **Roka ispunjenja:** Ako rok nije ugovoren, svrha posla određuje da li se ispunjenje može tražiti odmah.
- **Propasti stvari:** Kod delimične propasti pre zaključenja, ugovor opstaje ako to ne smeta svrsi ugovora.
- **Evikcije:** Raskid zbog delimične evikcije moguć je ako se ne može ostvariti svrha.
- **Prodaje tuđe stvari:** Savestan kupac može raskinuti ako se ne može ostvariti cilj (svrha) ugovora.
- **Namenskog zajma:** Zajmodavac može raskinuti ugovor ako se novac koristi u drugu svrhu od ugovorene.

5. ODNOS KAUZE I SVRHE UGOVORA

Prema teoriji i logici našeg prava, potrebno je razlikovati tri srodna pojma:

- **Kauza (Osnov):** To je **tipizirani cilj** ili **razlog obvezivanja** ugovorne strane. Ona daje odgovor na pitanje *zašto* se dužnik obavezao.
- **Motiv (Pobuda):** To je unutrašnji, subjektivni **psihički pokretač** pojedinca da preuzme obavezu.
- **Svrha ugovora:** To je pravna posledica, efekat ili stanje koje se normalno postiže poslom određene vrste (npr. sticanje svojine).

Primer (Ugovor o poklonu):

- *Kauza:* Namera darivanja (*animus donandi*) – namera da se uveća tuđa imovina na štetu svoje.
- *Svrha:* Predaja predmeta u svojinu poklonoprimca.

6. PRESTANAK UGOVORA ZBOG "OTPADANJA SVRHE"

Iako "puko otpadanje svrhe" ili gubitak interesa nisu razlog za raskid, nemogućnost ostvarenja svrhe je relevantna u dva slučaja predviđena ZOO-om:

- **Promenjene okolnosti (*Rebus sic stantibus*):** Ako zbog naknadne nepredvidljive promene okolnosti svrha ugovora ne može da se ostvari, moguć je sudski raskid ili revizija.
- **Naknadna nemogućnost ispunjenja:**
 - Ako ispunjenje jedne strane postane nemoguće (bez krivice), ugovor prestaje po zakonu.
 - *Teorijsko objašnjenje:* Pošto se kauza sastoji u izvršenju obaveze druge strane, kada to izvršenje postane nemoguće, obaveza saugovornika **gubi svoj osnov** i gasi se.

7. GDE SE TRAŽI KAUZA?

Pitanje kauze (razloga obvezivanja) postavlja se samo kod obaveza nastalih **voljnim pravnim poslovima**.

- **Pravni poslovi obvezivanja:** Kod njih se svrha ostvaruje posredno (izvršenjem nastalih obaveza), pa je ključno pitanje kauze – *zašto* se strana obavezala.
- **Pravni poslovi raspolaganja (npr. oprost duga, cesija):** Oni ne stvaraju nove obaveze, već neposredno ostvaruju svoju svrhu (gase ili prenose pravo). Kod njih se **ne postavlja pitanje kauze** (razloga obvezivanja), jer obaveza i ne nastaje.
- **Neposlovne obaveze (npr. naknada štete):** One nemaju kauzu. Nema smisla pitati *zašto* se štetnik "obavezao" da naknadi štetu, jer njegova obaveza ne nastaje njegovom voljom već zakonom (čak i ako je imao *animus nocendi*, to nije volja da bude dužnik).

8. PRAVNA PRIRODA (POZITIVNO PRAVO - ZOO)

Zakon o obligacionim odnosima propisuje da **svaka ugovorna obaveza mora imati dopušten osnov**.

- **Vežanost za obavezu:** Nosilac kauze je svaka pojedinačna **ugovorna obaveza**, a ne ugovor kao celina (tehnički gledano). Iz jednog ugovora može nastati više obaveza i svaka mora imati osnov.

- **Mehanizam kod dvostranih ugovora:**

- Svaka strana se obavezuje da bi druga strana izvršila svoju obavezu.

- **Pravilo:** Kauza obaveze jedne strane je **ispunjenje (izvršenje) obaveze druge strane**.

- **Inicijalna nemogućnost:** Ako je obaveza jedne strane nemoguća u trenutku zaključenja (npr. stvar propala pre ugovora), obaveza druge strane ostaje bez kauze. To vodi **ništavosti ugovora**.

9. PRETPOSTAVKE I DOKAZIVANJE

ZOO postavlja dve ključne oborive pretpostavke u korist održanja ugovora:

1. **Pretpostavka postojanja:** Pretpostavlja se da obaveza ima osnov čak i ako on nije u ugovoru izričito izražen.

2. **Pretpostavka dopuštenosti:** Pretpostavlja se da je osnov dopušten (u skladu sa slobodom ugovaranja).

Teret dokazivanja: Pada na lice koje tvrdi da obaveza **nema osnov** ili da je on **nedopušten** (zabranjen).

10. USLOVI I DEJSTVA (ZOO)

Da bi ugovor bio punovažan, osnov mora ispuniti uslove u pogledu postojanja i dopuštenosti. Ovi uslovi cene se prema **trenutku zaključenja ugovora**.

Uslovi za kauzu:

- **Mora postojati:** Ako obaveza nema osnov u času zaključenja, ugovor je ništav.

- **Mora biti dopuštena:** Osnov je nedopušten ako je protivan:

- Prinudnim propisima,
 - Javnom poretku, ili
 - Dobrim običajima.

11. SANKCIJA

- **Apsolutna ništavost:** Ako osnov ne postoji ili je nedopušten, ugovor je apsolutno ništav.

- **Delimična ništavost:** Ako je samo jedna odredba bez osnova ili ima nedopušten osnov, ugovor može opstati ako ta odredba nije bila uslov ugovora niti odlučujuća pobuda.

12. ODNOS PREMA IZVRŠENJU (PRESTANAK)

Iako se postojanje kauze ceni pri zaključenju, naša teorija prihvata stav da se ugovornik obavezuje radi **rezultata (izvršenja)**, a ne samo radi obvezivanja druge strane.

- **Naknadno otpadanje kauze:** ZOO ne poznaje "naknadni nestanak kauze" kao automatski razlog za prestanak ugovora. Umesto toga, situacije u kojima se svrha više ne može ostvariti rešavaju se kroz institute **nemogućnosti ispunjenja** ili **raskida zbog neispunjenja**.

PRAVNI ZNAČAJ KAUZE

1. POJAM I DEFINICIJA (OBJEKTIVNO SHVATANJE)

U našem pravu kauza se načelno razume **objektivno**, kao **apstraktan cilj** ugovornog obvezivanja koji je isti za sve ugovore te vrste.

Sadržina kauze zavisi od vrste ugovora:

- **Kod dvostrano obaveznih ugovora:** To je obvezivanje ili **izvršenje obaveze druge strane**.
- **Kod realnih ugovora:** Kauza se pronalazi u **činu predaje stvari**.
- **Kod dobroćinih ugovora:** Kauza je **namera darivanja** (*animus donandi*), tj. besteretnog uvećanja imovine druge strane.

2. ODNOS KAUZE I POBUDA (MOTIVA)

Iako su pobude (unutrašnji motivi) načelno pravno irelevantne, one mogu postati pravno značajne ako su **nedopuštene**. Tada nedopuštena pobuda "ulazi" u kauzu i čini je nedopuštenom.

Uslovi za uticaj nedopuštene pobude na ugovor:

- **Kod teretnih ugovora:** Nedopuštena pobuda ulazi u kauzu (i ruši ugovor) **samo ako je drugi ugovornik za nju znao ili morao znati** (nesavesnost saugovornika).
- **Kod dobroćinih ugovora:** Nedopuštena pobuda ulazi u kauzu **bez obzira** na to da li je drugi ugovornik za nju znao.

3. SANKCIJE (DEJSTVA NEDOSTATKA KAUZE)

Zavisno od vrste nedostatka vezanog za kauzu, razlikujemo dve vrste sankcija:

A) Apsolutna ništavost Ugovor je apsolutno ništav u dva slučaja:

- Ako kauza **ne postoji** u času zaključenja.
- Ako je kauza **nedopuštena** (bilo sama po sebi, bilo usled uticaja nedopuštene pobude).

B) Nepostojeći ugovor

- Nastupa u slučaju **nesporazuma o kauzi** (strane veruju da su saglasne, a nisu).
- **Obrazloženje:** Ugovor ne nastaje jer nije postignuta saglasnost volja kao suštinski element.

4. PRAVNA PRIRODA I ODNOS SA DRUGIM INSTITUTIMA (RATIO LEGIS)

Iako se u teoriji (posebno francuskoj) doktrina kauze koristi da objasni institute poput raskida ugovora ili prigovora neispunjenja, naše pozitivno pravo ima specifičan pristup.

- **Teorijsko objašnjenje:** Obaveze služe jedna drugoj kao kauza; ako jedna strana ne ispuni obavezu, druga strana gubi kauzu, što opravdava raskid.
- **Stav srpskog prava (ZOO):** Našim sudovima **nije neophodna teorija o kauzi** za primenu ovih instituta.

◦ Instituti poput raskida zbog neispunjenja, nemogućnosti ispunjenja ili promenjenih okolnosti su u ZOO **uređeni posebno** kao zakonski instituti.

◦ Oni se temelje na zakonskom **načelu jednake vrednosti davanja** i propisima o odstupanju od načela *pacta sunt servanda*, a ne isključivo na doktrini kauze.

56. POJAM FORME UGOVORA

1. Pojam i Definicija

Forma pravnog posla predstavlja **oblik** u kome se izjavljuje pravno relevantna volja. To je unapred određeni, spoljni i vidljivi način izražavanja sadržine volje učesnika u pravnom prometu, odnosno sredstvo kojim se materijalizuje sadržina volje.

Kod ugovora (kao dvostranog pravnog posla), forma je oblik u kome je izražena **zajednička volja** ugovornih strana, odnosno sredstvo kojim se materijalizuje postignuta saglasnost.

2. Pravna priroda i Načelo konsensualizma (Pozitivno pravo)

U našem pravu važi **načelo slobode forme** (konsensualizam), koje proizlazi iz autonomije volje.

- **Pravilo:** Ugovori se zaključuju u **slobodnoj formi** (neformalni su), osim kada je zakonom drugačije propisano ili voljom strana ugovoreno.

- **Značenje neformalnosti:** Neformalan ugovor **nije** ugovor bez forme (jer volja uvek mora biti nekako izražena), već ugovor kod kojeg strane **slobodno biraju** način izražavanja volje (usmeno, pismeno, telefonom, mejlom itd.).

3. Bitni elementi i Klasifikacija

Da bi formalni ugovor nastao, pored opštih uslova (sposobnost, saglasnost, predmet, osnov), neophodno je da zajednička volja bude "zaodenuća" u odgovarajuću formu u momentu zaključenja.

Prema izvoru obaveze, forma se deli na:

- **Zakonsku formu:** Zahtev je postavljen opštom normom (zakonom).
- **Ugovorenu formu:** Zahtev je postavljen pojedinačnom normom (sporazumom strana).

Prema obuhvatu obaveze, forma može biti:

- **Dvostrana:** Zahtev forme se odnosi na izjave obe strane.
- **Jednostrana:** Zahtev se odnosi samo na izjavu volje jedne strane (npr. kod **jemstva**, gde samo izjava jemca mora biti formalna).

4. Način nastanka (Tehnika zaključenja)

Iako strane mogu razmeniti formalne ponude i prihvate, u praksi je postupak sledeći:

1. Strane se prvo **usmeno usaglas**e o sadržini ugovora.
2. Nakon toga, toj postignutoj saglasnosti daju **propisanu formu** (npr. formu javno potvrđene isprave).

5. Dejstva i Ontološki aspekt (Ratio)

Važno je praviti razliku između postojanja forme kao činjenice i forme kao uslova važnosti:

- **Forma uvek postoji:** Svaki ugovor po prirodi stvari ima neku formu (manifestaciju volje).
- **Formalan ugovor:** To je samo onaj ugovor gde se zahteva **određeni, specifični oblik** da bi volja proizvela pravno dejstvo. Ako taj specifični oblik izostane kod formalnog ugovora, on ne proizvodi pravna dejstva.

57. POJAVNI OBLICI FORME (USMENA, REALNA, PISMENA I ELEKTRONSKA)

1. Klasifikacija forme (Sistematički prikaz)

U savremenom srpskom pravu, prema načinu izražavanja volje, formu delimo na:

- **Usmenu formu**
- **Realnu formu**
- **Pismenu formu** (deli se na običnu i kvalifikovanu)
- **Elektronsku formu**

USMENA FORMA

1. Pojam i Definicija

Usmena forma je ispoljavanje pravno relevantne volje **govorenjem** (kazivanjem njenog sadržaja).

- Ona podrazumeva dve strane procesa komunikacije: **produktivnu** (govorenje) i **receptivnu** (slušanje i razumevanje).

2. Bitni elementi i Karakteristike

Za usmenu formu su konstitutivna sledeća svojstva:

- **Simultanost (Istovremenost):** Za razliku od pisanja, govorenje i slušanje se vremenski ne mogu razdvojiti. Slušanje se ne može odložiti.
- **Prisustvo:** Učesnici se moraju naći na istom mestu u isto vreme kako bi slušalac čuo izgovoreno.

◦ *Napomena:* **Telefonski razgovor** se pravno upodobljava prisustvu lica (smatra se usmenom formom).

- **Trenutna materijalizacija:** Volja se materijalizuje u trenutku izgovaranja i saznatljiva je prisutnima, ali ne ostavlja **trajni zapis**.

3. Vrste usmenih izjava (Adresovanost)

Pravni režim zavisi od toga da li je izjava upućena drugom licu:

- **Adresovane izjave (npr. Ponuda, Raskid ugovora):** Moraju se učiniti **neposredno** pred adresatom (drugom stranom) kako bi on to čuo i razumeo.

- **Neadresovane izjave (npr. Zaveštanje):** Zahtevaju **kvalifikovanu usmenu formu**.

◦ S obzirom da se ne upućuju konkretnom licu, zakon traži dodatne formalnosti da bi proizvele dejstvo.

◦ *Primer:* Usmeno zaveštanje (u izuzetnim prilikama) mora se izreći pred **tri istovremeno prisutna svedoka**.

4. Pravna priroda i Odnos sa neformalnošću

- **Razlika Usmeno vs. Neformalno:** Ovi pojmovi nisu sinonimi. Usmeni ugovori mogu biti strogo formalni.

◦ *Istorijski kontekst:* U rimskom pravu postojali su *verbalni kontrakti* (npr. stipulatio) koji su bili strogo formalni, iako su zaključivani usmeno.

- **Pozitivno pravo (ZOO):** Danas je usmena forma ugovora **načelno dopuštena** (princip konsensualizma), osim kada zakon ili dogovor stranaka zahteva drugačiju (pismenu) formu.

5. Dokazivanje (Nedostaci)

Osnovni pravni problem usmene forme je nedostatak trajnog zapisa koji bi omogućio reprodukciju.

- **Problem:** Teško se dokazuje postojanje izjave i njen tačan sadržaj.
- **Rešenje:** Ovaj nedostatak se tradicionalno prevazilazi obezbeđivanjem **svedoka**.

REALNA FORMA UGOVORA

1. Pojam i Definicija

Realna forma postoji kada se pravno relevantna volja za zaključenje ugovora izražava činom **predaje stvari** (*traditio*).

- Kod ovih ugovora, sama saglasnost volja (konsenzus) nije dovoljna. Ugovor se ne smatra zaključenim dok jedna strana ne preda drugoj stvar na koju se ugovor odnosi.
- **Pravna priroda predaje:** Kod realnih ugovora, predaja stvari je **akt zaključenja** ugovora, a ne akt ispunjenja obaveze (kao kod konsensualnih).

2. Bitni elementi (Uslovi nastanka)

Da bi realan ugovor nastao, potrebna su dva kumulativna elementa:

- **Saglasnost volja:** Strane moraju imati zajedničku nameru da stupe u pravni odnos (saglasnost o tome šta predaja znači).
- **Predaja stvari:** Faktički čin uručenja stvari koji konstituiše ugovor.

3. Status u POZITIVNOM PRAVU SRBIJE (ZOO) – *Najvažniji deo!*

U našem važećem pravu, krug realnih ugovora je drastično sužen u odnosu na rimsko i predratno pravo.

• A) Kapara (Jedini zakonski realni ugovor):

◦ **Kapara** je jedini institut za koji ZOO izričito zahteva predaju novca ili stvari kao uslov nastanka ugovora.

• B) Zajam, Ostava, Zaloga (Konsensualni ugovori):

◦ Iako su u klasičnom pravu bili realni, u ZOO su ovo **konsensualni ugovori**.
 ◦ **Objašnjenje:** Ugovor nastaje samom saglasnošću. Predaja stvari je ovde **čin ispunjenja obaveze** koja je već nastala ugovorom.

◦ Razlika (Primer Zajma):

▪ Kao *konsensualni* (ZOO): To je **dvostrano obavezan** ugovor (zajmodavac ima obavezu da preda stvar, zajmoprimac da vrati).

▪ Kao *realan* (teorija): Bio bi **jednostrano obavezan** (samo zajmoprimac ima obavezu da vrati, jer zajmodavac nema obavezu predaje – on je stvar već predao da bi ugovor uopšte nastao).

4. Pravne praznine (Poklon i Posluga)

ZOO ne reguliše poklon i poslugu, pa se javlja dilema oko njihove forme:

• **Poklon pokretne stvari:** U praksi se prihvata da je punovažan ako je učinjen **predajom stvari** (realna forma).

◦ *Teorijsko tumačenje:* Ovde se zapravo radi o **konvalidaciji** usmenog poklona (koji bi bio ništav bez pismene forme) putem izvršenja (predaje).

• **Posluga:** Sudovi mogu (ali ne moraju) primeniti pravna pravila predratnog prava koja poslugu tretiraju kao realan ugovor.

5. Ugovorena realna forma (Primer iz ZOO)

Zakon dozvoljava da se realna forma predvidi voljom stranaka, čak i kao zamena za strožu zakonsku formu.

• **Ugovor o osiguranju:** Po zakonu zahteva pismenu formu (polisa). Međutim, osiguravač u Opštim uslovima može predvideti da ugovor nastaje samim **plaćanjem premije**.

◦ To je **ugovorena realna forma**.

◦ U tom slučaju, polisa gubi konstitutivno dejstvo i služi samo kao **prost dokaz** o postojanju ugovora.

OBIČNA PISMENA FORMA

1. Pojam i Bitni elementi

Pismena forma obezbeđuje trajnu materijalizaciju sadržine pravnog posla i omogućava razdvajanje momenta nastanka izjave od momenta njenog saznanja (odloženi uvid).

Da bi ovaj oblik forme bio ispunjen, isprava mora kumulativno sadržati dva elementa:

• **Tekst izjave:** Može biti napisan rukom, mehanički ili elektronski, od strane ugovornika ili trećeg lica.

• **Svojeručni potpis:** Ovo je ključni element autentifikacije. Potpis mora biti svojeručan.

◦ *Izuzetak (Rukoznak):* Lice koje ne zna da piše stavlja **rukoznak** (otisak prsta) koji mora biti overen od strane dva svedoka ili suda/javnog beležnika.

◦ *Napomena:* Datiranje isprave je običaj, ali nije konstitutivan element forme.

2. Način zaključenja (Perfekcija ugovora)

Ugovor je zaključen kada ispravu potpišu sva lica koja se njim obavezuju. U praksi se to čini na tri načina:

1. **Jedinstvena isprava:** Obe strane potpisuju jedan dokument.

2. **Razmena primeraka:** Svaka strana potpisuje primerak namenjen drugoj strani.

3. **Razmena pisama (Ponuda i prihvata):** Ponudilac potpisuje ponudu, ponuđeni potpisuje prihvata. Ugovor nastaje kad ponudilac primi potpisanu izjavu o prihvatanju, pod uslovom da su dokumenti jasno povezani.

Specifičnost kod jednostrano obaveznih ugovora (npr. Jemstvo): Dovoljno je da ispravu potpiše samo strana koja se obavezuje (jemac), dok se poverilac može saglasiti i usmeno.

3. Pravna dejstva (Pretpostavka potpunosti)

Kada je ugovor zaključen u pismenoj formi (zakonskoj ili ugovorenoj), važi **oboriva pretpostavka potpunosti isprave** – smatra se da važi samo ono što je napisano.

Izuzeci (Kada važe usmene pogodbe):

- Ako se odnose na **sporedne tačke** o kojima u ispravi nema ništa, a nisu protivne sadržini ni cilju forme.
- Ako se njima **smanjuju ili olakšavaju obaveze**, pod uslovom da je forma propisana isključivo u interesu ugovornika.

4. Elektronska forma i "Trajni nosač zapisa"

Savremeno pravo poznaje digitalne oblike zapisa, ali treba praviti jasnu razliku u njihovoj pravnoj snazi:

A) Elektronska forma (Zamena za pismenu formu)

- Da bi elektronski zapis zamenio zakonsku pismenu formu, on mora vršiti funkciju **autentifikacije** (potvrde identiteta).
- To se postiže samo ako sadrži **elektronski potpis** (u praksi kvalifikovani), koji je adekvatan supstitut za svojeručni potpis.

B) Trajni nosač zapisa (Sredstvo obaveštavanja)

- **Pojam:** Instrument koji omogućava da se podaci sačuvaju, da im se pristupi i da se reprodukuju u neizmenjenom obliku (papir, e-mail, CD, memorijska kartica, hard-disk).
- **Pravna priroda:** To često nije forma ugovora, već zakonom propisana forma za **dužnost obaveštavanja** (naročito kod zaštite potrošača – npr. obaveštenje o odustanku od ugovora).
- *Napomena:* Sam zapis na trajnom nosaču (bez elektronskog potpisa) je često samo **prost dokaz**, a ne pismena forma u strogom smislu.

C) Tekstualna forma (Kontekst - *Textform*)

- Najblaži oblik, poznat u nemačkom pravu. To je obaveštenje na trajnom nosaču **bez potpisa**.
- Slabija je od pismene forme jer ne garantuje identitet (autentifikaciju), već samo sadržinu.

KVALIFIKOVANA PISMENA FORMA

1. Pojam Kvalifikovane pismene forme (Opšti deo)

Pojam: To je pismena forma koja obuhvata sve elemente obične pismene forme (sadržina posla + svojeručni potpis na ispravi), ali uz zahtev za **dodatnim formalnostima** koje je čine strožom i pouzdanijom.

Vrste dodatnih formalnosti:

- **Svojeručno pisanje teksta:** Npr. olografski testament.
- **Prisustvo svedoka:** Npr. alografski testament (priznavanje potpisa pred svedocima).
- **Učešće nosioca javnih ovlašćenja (Javnog beležnika):** Ovo je najvažnija kategorija u savremenom pravu. Učešće beležnika se javlja u tri oblika:

1. Overa potpisa (Legalizacija)

2. Potvrđivanje isprave (Solemnizacija)

3. Sastavljanje javne isprave (Javnobeležnički zapis).

Forma javno overene isprave (legalizacija)

1. Pojam i Sastav

Forma javno overene isprave je kvalifikovana pismena forma koja se sastoji od dva obavezna elementa:

- **(a) Obične pismene forme:** Tekst pravnog posla koji stranke same pripremaju.
- **(b) Klauzule o overi potpisa (Legalizaciona klauzula):** Službena potvrda koju stavlja javni beležnik.

2. Uloga Javnog beležnika (Šta se potvrđuje?)

Kod ove forme, uloga beležnika je ograničena na potvrdu identiteta i čina potpisivanja.

- **Predmet potvrde:** Beležnik potvrđuje da je podnosilac (čiji je identitet utvrdio) u njegovom prisustvu **svojeručno potpisao** ispravu ili da je postojeći potpis **priznao za svoj**.
- **Utvrđivanje identiteta:** Vršiti se uvidom u službeni dokument sa fotografijom (lična karta, pasoš, vozačka dozvola) ili saslušanjem **dva svedoka identiteta**.
- **Zastupanje:** Ako lice potpisuje kao zastupnik, beležnik overava potpis tek nakon što utvrdi da je podnosilac **ovlašćen** da potpisuje u ime tog lica.

3. Pravna priroda i Dokazna snaga (Ključno!)

- **Odsustvo odgovornosti za sadržinu:** Javni beležnik **nije odgovoran za sadržinu** isprave, niti proverava da li podnosilac ima materijalno pravo da preduzme taj pravni posao.
- **Dvojaki karakter isprave:**
 - **Javna isprava:** Samo **legalizaciona klauzula** ima status javne isprave i punu dokaznu snagu (dokazuje ko je potpisao).
 - **Privatna isprava:** Sam tekst ugovora ostaje privatna (nejavna) isprava i sud ga ceni po **slobodnom sudijskom uverenju**.

4. Postupak overe rukoznaka (Specifičnost)

Kada lice nije u stanju da se potpiše, overava se **rukoznak** (otisak prsta) uz precizna pravila prvenstva:

1. Otisak **kažiprsta desne ruke**.
2. Ako nema kažiprst: srednji prst, prstenjak, mali prst, pa palac desne ruke.
3. Ako nema desnu šaku: isti redosled prstiju leve ruke.

5. Sadržina klauzule o overi (Bitni elementi)

Da bi overa bila punovažna, klauzula mora sadržati:

- Podatke o beležniku (ime, svojstvo, sedište).
- Podatke o stranci (ime, adresa, datum rođenja).
- **Način utvrđivanja identiteta.**
- Izjavu o radnji (potpisao pred beležnikom ili priznao potpis).
- Mesto, datum, čas, zavodni broj, potpis i pečat beležnika.

6. Primena (Gde je obavezna?)

- **Zakonska forma:** Obavezna je za **naslednu izjavu**, ugovor o **osnivanju privrednog društva** i prenos udela u DOO.

- **Opšta primena:** Može se koristiti za svaki pravni posao, osim ako zakon izričito ne traži strožu formu (kao što su solemnizacija ili javnobeležnički zapis).

Forma javno potvrđene isprave (solemnizacija)

1. Pojam i Definicija

Javno potvrđena isprava (Solemnizovana isprava) je **kvalifikovana pismena forma** koja nastaje potvrđivanjem privatne (nejavne) isprave od strane javnog beležnika.

Sastoji se iz dva dela:

1. **Privatna isprava:** Tekst ugovora koji su stranke same napisale (ili njihov advokat).
2. **Solemnizaciona klauzula:** Klauzula o potvrđivanju koju stavlja javni beležnik.

2. Uloga Javnog beležnika (Bitni elementi postupka)

Za razliku od obične overe potpisa (legalizacije), kod solemnizacije beležnik ima aktivnu, kontrolnu ulogu. On je **dužan da**:

- **Proveri dozvoljenost:** Ispituje da li je posao u suprotnosti sa prinudnim propisima, javnim poretkom i dobrim običajima.
- **Proveri sposobnost:** Ispituje pravnu i poslovnu sposobnost stranaka i ovlašćenja zastupnika.
- **Pouči stranke:** Objasnjava smisao posla i ukazuje na pravne posledice.
- **Potvrdi volju:** Konstatuje da je isprava pročitana u njegovom prisustvu i da su stranke izjavile da ona verno odgovara njihovoj volji.

3. Sadržina klauzule o potvrđivanju

Da bi isprava bila solemnizovana, klauzula mora sadržati niz formalnih elemenata, od kojih su najvažniji:

- Podaci o identitetu stranaka, zastupnika i svedoka.
- Izjava beležnika da je isprava pročitana i da su stranke potvrdile svoju volju.
- Izjava da su stranke **poučene o posledicama** i upozorene na eventualne nejasnoće (ako su ostale pri njima).
- Potpisi svih učesnika i pečat beležnika.

4. Pravna priroda i Dejstva

- **Snaga javne isprave:** Zbog provere koju vrši beležnik, **celovita isprava** (a ne samo klauzula) stiče svojstvo javne isprave i ima punu dokaznu snagu.
- **Izvršna isprava:** Solemnizovana isprava može imati snagu izvršne isprave (moguće direktno izvršenje) ako su ispunjeni zakonom propisani uslovi.

5. Primena (Gde je obavezna?)

U našem pravu, ova forma je **zakonska forma** (obavezna) za:

- **Promet nepokretnosti:** Ugovori o sticanju prava svojine (prodaja, razmena, poklon).
- **Hipoteka:** Ugovor o hipoteci i založna izjava.
- **Službenosti:** Ugovori o zasnivanju stvarnih ili ličnih službenosti.

- **Bračni ugovor:** Uređivanje imovinskih odnosa supružnika.

6. Izuzeci i Ograničenja

- **Dobrovoljna primena:** Stranke mogu ugovoriti solemnizaciju i za druge ugovore (gde zakon to ne traži).
- **Granica:** Solemnizacija **ne može** zameniti strožu formu (Javno sastavljenu ispravu/Javnobeležnički zapis) tamo gde je ona propisana zakonom.

Forma javno sastavljene isprave (javnobeležnički zapis)

1. Pojam i Definicija

Javno sastavljena isprava je najstroža kvalifikovana pismena forma pravnog posla.

- **Suština:** U njenom sastavljanju učestvuje državni organ ili nosilac javnih ovlašćenja (sudija, javni beležnik) koji ispravu **sam sastavlja** u posebnom postupku, po kazivanju ugovornih strana.
- **Terminologija:** Kada ispravu sačinjava javni beležnik, ova forma se naziva **javnobeležnički zapis**.
- **Razlika od solemnizacije:** Kod solemnizacije beležnik samo potvrđuje privatnu ispravu koju su stranke donele, dok kod zapisa beležnik **lično sastavlja tekst** ugovora i **ceo zapis** (a ne samo klauzula potvrde) ima svojstvo javne isprave.

2. Uloga Javnog beležnika

Javni beležnik ima aktivnu, kontrolnu ulogu. On je dužan da:

- Utvrdi identitet strana.
- Upozna strane sa sadržinom ugovora.
- **Pouči** strane o pravnim posledicama posla.
- Upozori strane ako su njihove izjave nejasne ili dvosmislene (i da unese to upozorenje ako stranke ostanu pri izjavama).

3. Bitni elementi (Forma ad solemnitatem)

Da bi javnobeležnički zapis bio punovažan, mora sadržati zakonom propisane elemente. Nedostatak elemenata povlači različite sankcije:

- **A) Ugovor je nepostojeći:** Ako zapis ne sadrži **tekst sadržine ugovora** (ono što su stranke dogovorile).
- **B) Gubitak svojstva javne isprave (Konverzija u privatnu ili ništavost):** Ako nedostaju formalni elementi:
 - Podaci o beležniku i izjava da postupa u tom svojstvu.
 - Podaci o strankama, zastupnicima i način utvrđivanja identiteta.
 - Datum, čas i mesto sastavljanja.
 - Izjava da su stranke poučene o posledicama.
 - **Potpisi** svih učesnika i **pečat/štambilj** beležnika.

4. Pravna dejstva

- **Dokazna snaga:** Javnobeležnički zapis ima snagu **javne isprave** (ista snaga kao da je sačinjena u sudu).

- **Izvršna snaga (Izvršna isprava):** Zapis može biti direktan osnov za prinudno izvršenje (bez parnice) ako ispunjava dva uslova:

1. Utvrđena je obaveza na činidbu.

2. Sadrži izričitu izjavu dužnika da se može sprovesti neposredno izvršenje (**Clausula exequendi**).

5. Primena (Gde je obavezan?)

Zakon propisuje ovu formu za najosetljivije pravne poslove:

- Ugovori o raspolaganju nepokretnostima **poslovno nesposobnih lica**.
- Sporazum o zakonskom izdržavanju.
- Ugovor o hipoteci i založna izjava (ako se želi svojstvo izvršne isprave).
- *Napomena:* Može biti i **ugovorena forma** (ako se stranke tako sporazumeju).

6. Specifičnost: Paralelizam formi kod Zapisa

Za javnobeležnički zapis važi **strogi paralelizam formi**, koji odstupa od opštih pravila ZOO:

- Sve izmene, dopune i ustupanja moraju biti u formi zapisa.
- **Raskid ugovora:** Za razliku od ostalih formalnih ugovora koji se mogu raskinuti neformalno, ugovor u formi javnobeležničkog zapisa se **mora raskinuti u istoj toj formi**.

ELEKTRONSKA FORMA UGOVORA

1. Pojam i Sastavni delovi

Elektronska forma je savremeni način materijalizacije volje stranaka putem digitalnih tehnologija. Kao što pismena forma zahteva tekst na papiru i svojeručni potpis, **elektronska forma** zahteva dva konstitutivna elementa:

1. **Elektronski dokument:** Digitalni zapis sadržine ugovora (ima unutrašnji/programski i spoljašnji/vizuelni prikaz).
2. **Elektronski potpis:** Podatak kojim se ugovornik identifikuje i priznaje tekst ugovora kao svoj.

2. Vrste elektronskih potpisa (Bitni elementi)

Zakon razlikuje tri vrste potpisa prema stepenu pouzdanosti. Na ispitu moraš znati razliku:

- **Običan elektronski potpis:** Skup podataka logički povezanih sa dokumentom koji potvrđuju **integritet** podataka i **identitet** potpisnika.
- **Napredni elektronski potpis:** Kredibilniji je jer je pod isključivom **kontrolom potpisnika** i omogućava detekciju svake **naknadne izmene** dokumenta.
- **Kvalifikovani elektronski potpis (Najvažniji!):** Posebna vrsta naprednog potpisa zasnovana na kvalifikovanom sertifikatu. **Po zakonu je izjednačen sa svojeručnim potpisom.**

3. Pravna priroda (Odnos sa ZOO)

ZOO ne pominje izričito „elektronsku formu“, ali propisuje da je zahtev pismene forme ispunjen ako se strane sporazumeju sredstvom koje omogućava da se **sa izvesnošću utvrde sadržina i davalac izjave**. Elektronska forma se uklapa u ovu definiciju.

4. Pravna dejstva i mogućnost zamene tradicionalnih formi

Ključno za prolaz je znati kada elektronska forma može zameniti papirnu. Pravila su sledeća:

- **Neformalni ugovori (Slobodna forma):** Strane mogu koristiti **bilo koji** elektronski potpis (običan, napredni, kvalifikovani) ili čak razmeniti obične e-mailove.
- **Zakonska pismena forma:** Može se zameniti **isključivo kvalifikovanim elektronskim potpisom**. Običan i napredni nisu dovoljni.
- **Javno overena isprava (Legalizacija):** Kvalifikovani elektronski potpis može zameniti overu potpisa kod beležnika **samo ako je to posebnim zakonom dopušteno**.
- **Solemnizacija i Javnobeležnički zapis:** Propisana forma se **ne može** zameniti elektronskom formom, čak ni sa kvalifikovanim potpisom (npr. promet nepokretnosti i dalje zahteva papir i odlazak kod beležnika).

5. Originali i kopije u digitalnom svetu

- **Original:** Svaki dokument koji je **izvorno nastao** u elektronskom obliku, kao i svaki drugi elektronski dokument sa istovetnim digitalnim zapisom.
- **Kopija (Papirna):** Nastaje štampanjem e-dokumenta. Javni beležnik može overiti da je štampani primerak veran originalu (ako proveriti kvalifikovani potpis pre štampanja).
- **Kopija (Elektronska):** Nastaje digitalizacijom (skeniranjem) papirnog dokumenta. Beležnik potvrđuje istovetnost svojim kvalifikovanim elektronskim pečatom.

58. SVRHA FORME

1. Pojam i Načelo konsensualizma

U savremenom srpskom pravu (ZOO) važi načelo **slobode forme (konsensualizam)**.

- **Pravilo:** Ugovorne strane slobodno biraju oblik u kome će izjaviti volju.
- **Izuzetak (Numerus clausus):** Obavezna forma postoji samo kada je zakonom izričito propisana ili ugovorom predviđena. Sve dok nije propisana, ugovor je neformalan.
- **Ontološki aspekt:** Svaki ugovor mora imati *neku* formu (jer volja mora biti izjavljena da bi bila saznatljiva), ali se pod „formalnim ugovorom“ podrazumeva samo onaj gde je sloboda izbora načina izražavanja ograničena.

2. Istorijski kontekst (Ratio legis)

- U starim pravima (Rimsko pravo), forma je imala **sakralni i ritualni karakter** – obaveza je nastajala izgovaranjem tačnih reči ili obredom, a ne zbog smisla volje.
- Savremeno pravo je napustilo ritualni formalizam jer usporava promet.
- Danas se forma propisuje samo kada treba da ostvari neki **poseban zaštitni ili dokazni cilj**.

3. Funkcije forme u savremenom pravu (Ključni deo ispita)

Zakonodavac propisuje obaveznu formu radi postizanja sledećih ciljeva:

- **Dokazna funkcija:**

- Obezbeđuje trajni zapis o postojanju i sadržini ugovora.
- Omogućava uvid trećim licima i rešavanje sporova.
- *Razlika u snazi isprava:*
 - **Privatna isprava:** Podleže slobodnoj sudijskoj oceni.
 - **Javna isprava (Javni beležnik):** Ima punu dokaznu snagu istinitosti.

- **Zaštitna funkcija (Sprečavanje lakomislenosti):**

- Štiti strane od prenatrženog i nepromišljenog obvezivanja.
- Osigurava da strane dobiju pravni savet (npr. javni beležnik upozorava na nejasne odredbe, odbija overu ništavih poslova i pomaže da se volja jasno izrazi).

- **Autentifikaciona funkcija:**

- Garantuje **identitet** potpisnika.
- Smanjuje mogućnost falsifikovanja i naknadnih izmena teksta, jer identitet utvrđuje nosilac javnih ovlašćenja.

- **Izvršna (Ubrzavajuća) funkcija:**

- Iako forma inicijalno usporava zaključivanje ugovora (stvara troškove i oduzima vreme), najstrože forme (npr. javnobeležnički zapisi sa klauzulom izvršnosti) **ubrzavaju realizaciju prava** jer imaju snagu izvršne isprave, pa poverilac ne mora da vodi parnicu već ide direktno u izvršenje.

4. Pravna dejstva različitih oblika overe (Bitno za praksu)

Prilikom ispitivanja dokazne snage forme, moraš razlikovati:

1. **Javno overena isprava (Legalizacija):** Sud smatra istinitim **samo potpis** (identitet lica). Sadržina se i dalje ceni slobodno.
2. **Solemnizovana isprava / Javnobeležnički zapis:** Punu dokaznu snagu javne isprave ima **ceo tekst** ugovora (i potpis i sadržina).

59. ZAKONSKA I UGOVORENA FORMA

1. Pojam i podela (Izvor forme)

Forma ugovora se, prema izvoru zahteva (ko je postavio uslov forme), deli na:

- **Zakonsku formu:** Propisana je zakonom (imperativna norma).
- **Ugovorenu formu:** Predviđena je sporazumom stranaka (autonomija volje).

Napomena: Čak i neformalni ugovori imaju oblik (manifestaciju volje), ali on je rezultat slobodnog izbora strana, a ne nametnutog zahteva.

ZAKONSKA FORMA UGOVORA

1. Pojam i Vrste (Pojavni oblici)

Zakonska forma postoji kada zakon imperativno propisuje da se ugovori određene vrste moraju zaključiti u određenom obliku. Zakon nikada ne naređuje usmenu formu (ona je uvek prećutno dopuštena), već propisuje strože oblike:

- **Obična pismena forma:** Npr. ugovori o građenju, licenci, jemstvu, bankarskom kreditu.

- **Kvalifikovana pismena forma:**

- **Solemnizovana isprava:** Za promet nepokretnosti (prodaja, razmena, poklon).
- **Javnobeležnički zapis:** Za raspolaganja poslovno nesposobnih lica.

- **Realna forma:** Samo kod **kapare** (predaja novca/stvari).

- **Elektronska forma:** Može biti konkurentna pismenoj formi ako sadrži kvalifikovani elektronski potpis.

2. Pravna priroda i Tumačenje

- **Dejstvo:** Zakonska forma je po pravilu **konstitutivna** (uslov punovažnosti).

- **Sankcija:** Ako ugovor nije u propisanoj formi, on je **apsolutno ništav**.

- **Pravilo tumačenja (Favor negotii):** Ako je zakonski izraz nedorečen i postoji sumnja da li je forma uslov važnosti ili samo dokaz, uzima se da je propisana samo kao **dokazna forma** (prost dokaz). Ovo je u skladu sa načelom konsensualizma i težnjom da se ugovor održi na snazi.

3. Konvalidacija (Ozdravljenje ništavog ugovora)

Iako je sankcija ništavost, ugovor kome nedostaje pismena forma može naknadno postati punovažan (**konvalidirati**) ako su ispunjena dva kumulativna uslova:

1. Da je ugovor **izvršen** u celini ili u pretežnom delu.
2. Da takva konvalidacija nije u očiglednoj suprotnosti sa **ciljem** zbog kojeg je forma propisana.

4. Forma izmena, dopuna i raskida (Paralelizam)

Opšte pravilo: Izmene i dopune ugovora moraju biti u **istoj formi** koja je propisana za njegovo zaključenje.

Izuzeci (Kada su dovoljne usmene izmene):

- Dopune o **sporednim tačkama** o kojima u formalnom ugovoru nije ništa rečeno (ako nije protivno cilju forme).
- Pogodbe kojima se **smanjuju ili olakšavaju** obaveze strana (ali samo ako je forma propisana radi zaštite interesa strana, a ne javnog interesa).

Raskid formalnog ugovora:

- **Pravilo:** Formalni ugovori se mogu raskinuti **neformalnim sporazumom** (usmeno).

- **Izuzetak:** Raskid mora biti formalan ako:

1. Zakon to izričito traži (npr. kod ugovora u formi **javnobeležničkog zapisa**, svaka promena ili raskid moraju biti u istoj formi).
2. Cilj propisane forme zahteva formalni raskid.

5. Odnos zakonske forme i autonomije volje (Pooštavanje)

Zakonska forma je **imperativna** – strane ne mogu isključiti njenu primenu (ne mogu se dogovoriti da forma nije potrebna).

Međutim, strane imaju slobodu da zakonsku formu **pooštire** (ugovore strožu formu od zakonske).

• **Hijerarhija formi:** Da bi forma bila stroža, mora potpuno da **apsorbuje** blažu formu i doda joj bar još jedan formalni uslov.

◦ *Primer:* Zakon traži običnu pismenu formu (ugovor o građenju), a strane ugovore javno overenu ispravu (dodaju overu potpisa).

◦ *Primer:* Zakon traži solemnizaciju (prodaja stana), a strane ugovore javnobeležnički zapis (najstroža forma).

UGOVORENA FORMA

1. Pojam i Svrha

Ugovorena forma je forma koju su ugovorne strane svojom voljom predvidele za svoj ugovor. Pravni subjekti su načelno slobodni da izaberu formu (autonomija volje), čak i kada zakon to ne traži, a to čine radi zaštite **privatnih interesa**.

Svrha (Ratio):

- Pravna sigurnost i olakšavanje dokazivanja.
- Postizanje „poslovnog raspoloženja“ i ozbiljnosti (Arandelović), kako bi se povukla jasna granica između pregovora i zaključenog posla.

2. Sporazum o formi

To je **neformalan ugovor** (može se zaključiti i prećutno) kojim se strane saglašavaju o obliku svog budućeg ugovora.

- **Dejstvo:** Ne stvara obavezu da se glavni ugovor zaključi, ali **ako** se zaključi, to mora biti u ugovorenoj formi.
- **Sloboda izbora:** Strane mogu izabrati bilo koju formu iz pravnog poretka ili čak neinstitucionalnu formu (npr. vezivanje za neku praksu), pod uslovom da ne vređaju javni poredak.

3. Granice slobode ugovaranja (Imperativni minimum)

Stranke ne mogu ugovoriti formu koja je **slabija** od one koju zakon zahteva za taj tip ugovora.

- *Primer:* Ako zakon traži pismenu formu, strane ne mogu ugovoriti da bude usmena.
- **Pooštavanje forme:** Strane mogu **pooštriti** zakonsku formu (npr. za ugovor koji traži pismenu formu, ugovore kvalifikovanu pismenu formu).
 - *Dejstvo:* Tada se ne traže obe forme kumulativno, već samo ona stroža (ugovorena), koja **apsorbuje** zakonsku formu.

4. Pravna priroda i Sankcija (Pretpostavka)

Prema pravnom značaju, ugovorena forma može biti:

• **A) Konstitutivna (Bitna) forma:**

- Uslov je punovažnosti ugovora.
- Ugovor nastaje tek kad se „zaodene“ u tu formu.
- **Sankcija:** Apsolutna ništavost u slučaju nepoštovanja.

- **Zakonska pretpostavka:** U sumnji se uzima da je ugovorena forma **konstitutivna** (pod pretnjom ništavosti), a ne samo dokazna.

- **B) Dokazna forma (ili druga svrha):**

- Služi samo radi osiguranja dokaza ili legitimacije, ali nije uslov nastanka.
- Ugovor je nastao čim je postignuta saglasnost o sadržini, a nastaje obaveza da se naknadno sačini forma.

5. Dejstvo na izmene, dopune i raskid

Ako su strane ugovorile formu za **zaključenje** ugovora, važe sledeća pravila za njegove kasnije promene:

- **Pretpostavka neformalnosti:** Oborivo se pretpostavlja da se ugovorena forma odnosi **samo na zaključenje**, a da se raskid ili izmene mogu vršiti **neformalnim sporazumom**.
- **Izuzetak:** Forma se proteže na izmene i raskid samo ako su strane to izričito htele.
- **Kod pooštrene zakonske forme:** Ako su strane pooštrile zakonsku formu, izmene i raskid se vrše u **zakonskoj formi** (onom minimumu koji zakon traži), osim ako nisu ugovorile drugačije.

6. Kršenje sporazuma o formi (Dilema: Ništavost ili Raskid?)

Šta se dešava kada strane ugovore formu (npr. pismenu), a ugovor zaključe drugačije (npr. usmeno)? Postoje dve mogućnosti:

1. Ugovor je **ništav** zbog povrede forme.
2. Ugovor je **punovažan** jer su strane zaključivanjem u drugoj formi **prećutno raskinule** svoj raniji sporazum o formi (konkludentna radnja).

Teret dokazivanja:

- Teret dokaza je na onome ko tvrdi da je sporazum o formi raskinut (da je ugovor validan).
- **Lakše se dokazuje:** Ako su strane preduzele neku složenu radnju (npr. pristupile solemnizaciji umesto ugovorenog javnobeležničkog zapisa), jer to ukazuje na jasnu nameru promene forme.
- **Teže se dokazuje:** Ako su se samo usmeno dogovorile (a ugovorile su pismenu formu), jer je to redovan tok pregovora, pa je teže dokazati da su time htele da ukinu zahtev pismene forme.

60. PRAVNI ZNAČAJ FORME (KONSTITUTIVNA FORMA, DOKAZNA FORMA I FORMA KAO PROST DOKAZ)

1. Pojam pravnog značaja

Kada govorimo o pravnom značaju forme, mislimo na njeno **pravno dejstvo**, a pre svega na **pravne posledice** nepoštovanja forme.

- **Ključno pitanje:** Šta se dešava kada strane zaključe ugovor u drugoj formi, umesto u onoj koja je propisana zakonom ili ugovorena sporazumom?.

2. Standardna podela (Klasifikacija)

Prema pravnom značaju (tj. prema posledicama nepoštovanja), forma se deli na:

- **Bitnu (Konstitutivnu) formu:** Forma koja je uslov punovažnosti ugovora (*forma ad solemnitatem*).
- **Dokaznu formu:** Forma koja služi kao jedino sredstvo dokazivanja (*forma ad probationem*).

3. Dodatna kategorija: Forma kao prost dokaz

Radi boljeg uvida, ovoj podeli se dodaje i tzv. **prost dokaz**.

- **Pravna priroda:** Strogo uzev, ovo **nije forma ugovora** (kao uslov nastanka ili važenja), već služi samo kao faktički **dokaz da je ugovor zaključen**.

KONSTITUTIVNA (BITNA) FORMA (Forma ad solemnitatem)

1. Pojam i Definicija

Konstitutivna (bitna) forma je oblik ispoljavanja volje koji predstavlja **neophodan uslov za punovažnost ugovora**.

- Ako ova forma nije ispoštovana, ugovor pravno **ne postoji** (ne proizvodi pravna dejstva).
- Ona se dodaje na spisak opštih uslova za zaključenje ugovora, stojeći rame uz rame sa sposobnošću ugovaranja, saglasnošću volja, predmetom i osnovom.

2. Izvori forme (Ko je propisuje?)

Bitna forma može biti:

- **Zakonska:** Kada zakon imperativno nalaže određenu formu (npr. promet nepokretnosti).
- **Ugovorena:** Kada se stranke sporazumeju da će forma biti uslov punovažnosti njihovog ugovora.

3. Sankcija za nepoštovanje

Građanskopravna sankcija za nedostatak bitne forme je **apsolutna ništavost** ugovora.

- To znači da se smatra da ugovor nikada nije ni nastao.

4. Terminološka napomena ("Svečana" forma)

Iako se često koristi latinski naziv *forma ad solemnitatem* (svečana forma), ovaj izraz može da zavara.

- **Suština:** Bitna forma **ne podrazumeva nužno svečanost** ili ceremoniju.
- **Primer:** Obična pismena forma je bitna (ugovor je bez nje ništav), ali u njoj nema ničeg svečanog – to je samo tekst sa potpisima. Zato je izraz "konstitutivna" ili "bitna" precizniji.

5. Odnos prema drugim formama (Zamena i Konkurencija)

U pravnom prometu postoje pravila o odnosu između različitih oblika formi:

- **Zamena forme (Stroža menja blažu):**
 - Propisana forma se uvek može zameniti **strožom formom** (koja sadrži sve elemente propisane + dodatne formalnosti).

◦ *Primer:* Ako zakon traži solemnizaciju, punovažan je i javnobeležnički zapis (jer je stroži).

◦ *Zabrana:* Obrnuto ne važi – blaža forma ne može zameniti strožu.

• **Konkurencija formi (Jednakost):**

◦ Zakon može propisati više različitih formi koje su **pravno jednake** (alternativne).

◦ *Primer:* Obična pismena forma je izjednačena sa **elektronskom formom** (sa kvalifikovanim elektronskim potpisom). Stranke biraju jednu od njih.

6. Dokazna snaga

Iako je bitna forma uslov postojanja ugovora, ona u slučaju spora služi i kao dokaz.

• Međutim, ona **nije jedino dokazno sredstvo** (za razliku od dokazne forme).

• Postojanje ugovora i njegova sadržina mogu se dokazivati i drugim sredstvima, pod uslovom da je ugovor zaista bio zaključen u propisanoj formi (npr. ako je isprava izgubljena).

DOKAZNA FORMA (FORMA AD PROBATIONEM)

1. Pojam i Definicija

Dokazna forma (*forma ad probationem*) je isprava o pravnom poslu koja služi kao **isključivo dokazno sredstvo** da je ugovor zaključen.

• **Suština:** Ako je propisana ova forma, postojanje i sadržina ugovora se mogu dokazivati **samo tom ispravom** (pismenim tragom).

• **Isključenje ostalih dokaza:** Ona isključuje sva druga dokazna sredstva, a pre svega **svedoke**.

2. Razlika od Konstitutivne (Bitne) forme

Ovo je ključna distinkcija za prelaznu ocenu:

1. **Nije uslov punovažnosti:** Za razliku od konstitutivne forme, ako dokazna forma nedostaje, ugovor je i dalje **punovažan** (nije ništav).

2. **Procesna posledica:** Iako ugovor postoji, stranka u sporu gubi parnicu jer **ne može da dokaže** svoje pravo (sud ne prihvata svedoke, već samo ispravu koju stranka nema).

3. Status u POZITIVNOM PRAVU SRBIJE (ZOO) – *Najvažnije!*

• **ZOO ne sadrži pravila o dokaznoj formi.**

• U našem pravu važi načelo **slobodne ocene dokaza**, pa sud ceni postojanje ugovora na osnovu svih raspoloživih dokaznih sredstava (isprave, svedoci, saslušanje stranaka).

4. Nemogućnost ugovaranja (Zabrana)

Dok se konstitutivna forma može ugovoriti, dokazna forma se **ne može ugovoriti**, već se može samo propisati zakonom.

• **Razlog (Ratio):** Pravila o dokazivanju pred sudom su **prinudna (ius cogens)**, a ne konvencionalna.

- Stranke ne mogu svojim privatnim sporazumom vezivati ruke sudu i naređivati mu koja dokazna sredstva sme, a koja ne sme da prihvati.

5. Ratio legis i Uporedno pravo (Kontekst)

- **Svrha:** Izraz je nepoverenja prema svedocima i nesigurnosti usmenih dogovora.
- **Primena (Francuski model):** U stranim pravima (npr. Francuska) se koristi kao "filter" za vrednije sporove. Tamo je zakonom propisano da se potraživanja preko određenog iznosa (npr. 1.500 evra) moraju dokazivati pismeno.
 - *Izuzeci:* Čak i tamo gde postoji, dozvoljava se dokazivanje drugim sredstvima ako je isprava izgubljena usled više sile.

FORMA KAO PROST DOKAZ

1. Pojam i Definicija

Forma kao prost dokaz je pismena (ili druga) isprava koju stranke sačinjavaju povodom već zaključenog ugovora, kako bi obezbedile pouzdan trag o njegovom postojanju i sadržini.

- Ona **nije** uslov za nastanak i punovažnost ugovora.
- Ona **nije** jedino dokazno sredstvo (ne isključuje svedoke i druge dokaze).

2. Razgraničenje od drugih formi (Ključno za ispit!)

Moraš znati razliku u odnosu na dve glavne vrste forme:

- **Razlika od konstitutivne forme (*Ad solemnitatem*):** Kod prostog dokaza, forma **nije uslov za punovažnost**. Ugovor je punovažan i bez te isprave.
- **Razlika od dokazne forme (*Ad probationem*):** Kod prostog dokaza, pismeno **ne isključuje druga dokazna sredstva**. Ako isprave nema, ugovor se može dokazivati svedocima, što kod čiste dokazne forme nije dozvoljeno.

3. Trenutak zaključenja ugovora (Dejstva)

Prema ZOO, kada stranke predvide formu samo radi osiguranja dokaza:

- **Perfekcija ugovora:** Ugovor je zaključen onog trenutka kada se postigne **usmena saglasnost** o bitnim elementima (nastaje *solo consensu*).
- **Obaveza stranaka:** Samim zaključenjem nastaje obaveza za ugovornike da sačine taj dokaz (da zapišu sadržinu i potpišu je).

4. Svrha i Oblici

- **Cilj (Ratio):** Stranke ovo rade da bi umanjile opasnost od spora ili da bi se jedna strana legitimisala pred trećim licima (npr. kupac pokretne stvari da dokaže vlasništvo).
- **Vreme sačinjavanja:** Može se sačiniti odmah, naknadno, ili čak **nakon što je ugovor u celosti izvršen**.
- **Modaliteti:** Prost dokaz može biti obična pismena isprava, isprava u **elektronskoj formi** ili čak **javno overena isprava**.

61. PARALELIZAM FORMI

1. Pojam i Definicija

Paralelizam formi označava pravnu vezanost formi dva povezana pravna posla. To je pravilo prema kojem se forma propisana za jedan (glavni) pravni posao zahteva i za druge poslove koji su s njim povezani ili mu prethode.

2. Osnovno pravilo

U srpskom pravu važi pretpostavka **slobode forme**. Zato se paralelizam formi **ne pretpostavlja**.

- **Restriktivno tumačenje:** Obavezna forma je izuzetak. Ako zakon ne kaže drugačije, forma jednog posla važi **samo za taj posao**.
- **Uslov primene:** Paralelizam postoji samo ako je **izričito propisan zakonom** ili predviđen ugovorom stranaka.

3. Slučajevi zakonskog paralelizma (Pozitivno pravo)

Zakonodavac određuje vezanost formi u sledećim slučajevima (primeri iz ZOO i drugih zakona):

- **Predugovor:** Mora biti zaključen u formi propisanoj za glavni ugovor.
- **Ponuda i prihvrat:** Moraju biti učinjeni u formi propisanoj za ugovor.
- **Ugovorna kazna:** Sporazum o ugovornoj kazni deli sudbinu forme glavne obaveze (mora biti u istoj formi).
- **Ustupanje ugovora:** Pristanak na ustupanje mora biti u formi propisanoj za ustupljeni ugovor.
- **Raskid i izmene strogih formi:** Ugovor zaključen u formi **javnobeležničkog zapisa** može se raskinuti ili izmeniti samo u toj istoj formi.

4. Specifičnost: Forma punomoćja i saglasnosti (Ključno za ispit!)

Ovde zakon pravi važnu razliku u zavisnosti od toga koliko je stroga forma glavnog ugovora:

- **A) Blaža forma glavnog ugovora (Pismena / Javno overena isprava):**
 - Važi **pun paralelizam**. Punomoćje ili saglasnost moraju biti u **istoj formi** kao i glavni ugovor.
- **B) Stroga forma glavnog ugovora (Solemnizacija / Javnobeležnički zapis):**
 - **Ne traži se puni paralelizam.**
 - Za punomoćje ili saglasnost trećeg lica dovoljna je samo **overa potpisa (legalizacija)**, ne mora se sačinjavati u formi javnobeležničkog zapisa.

5. Izuzeci (Kada paralelizam ne važi)

Iako su poslovi povezani, zakon nekada izričito isključuje paralelizam radi lakšeg prometa:

- **Otpuštanje duga:** Punovažno je i ako nije zaključeno u formi u kojoj je zaključen posao iz kog je dug nastao.

62. POJAM I VRSTE TUMAČENJA UGOVORA

1. POJAM I RAZGRANIČENJE (ŠTA JE TUMAČENJE?)

- **Razlika Dokazivanje vs. Tumačenje:**

- U sudskom postupku se prvo utvrđuje **tekst** ugovora kao činjenica (šta su strane napisale ili izgovorile) – to je stvar **dokazivanja**.

- Kada tekst nije sporan, ali se strane ne slažu oko toga **šta on znači** (koji mu je smisao), tada nastupa **tumačenje**.

- **Definicija:** Tumačenje (interpretacija) je racionalna delatnost suda ili drugog tumača čiji je cilj da utvrdi **pravo ili tačno značenje** teksta ugovora.

- **Cilj:** Nije dovoljno utvrditi samo jezičko značenje, već se traži **normativno značenje** – ono značenje koje proizvodi konkretna pravna dejstva.

2. OSNOVNI PRISTUPI (TEORIJE)

U teoriji i praksi razlikujemo tri osnovna pristupa traženju smisla ugovora:

1. **Tekstualizam:** Tumač se strogo drži jezičkog značenja reči. Cilj je utvrditi šta je tvorac **kazao**, a ne šta je nameravao. Prednost je pravna sigurnost, ali je problem kada je tekst sam po sebi nejasan.

2. **Intencionalizam (Subjektivni pristup):** Traži se ono značenje koje je tekstu namenio njegov stvarni tvorac (**istorijska volja**). Cilj je otkriti šta je tvorac **nameravao**. Ovo je dominantno kod ugovora gde se traži "zajednička namera" strana.

3. **Instrumentalizam (Objektivni pristup):** Norma se tumači u skladu sa njenom današnjom objektivnom svrhom i društvenim ciljem, a ne onim što je tvorac nekada hteo.

3. VRSTE (METODI) TUMAČENJA

Kada sud pristupi tumačenju, on koristi sledeća sredstva (metode):

- **A) Jezičko (Lingvističko) tumačenje:**

- Utvrđuje se šta je tvorac stvarno **napisao/kazao**.
- Koriste se semantička pravila, uz pretpostavku da nijedna reč u ugovoru nije višak i da se izrazi dosledno koriste.

- **B) Sistematsko tumačenje:**

- Smisao jedne odredbe se ne traži izolovano, već u vezi sa drugim odredbama istog ugovora ili pravnog sistema (odredbe čine celinu).

- **C) Istorijsko tumačenje (Subjektivno-funkcionalno):**

- Traga se za ciljem koji su strane htele da postignu u vreme zaključenja ugovora ("šta su htele reći").

- **Sredstva:** Sud koristi pripremni materijal: pregovore, imejl prepisku, nacрте ugovora, beleške sa sastanaka. U našem pravu je ovo izričito dozvoljeno.

- **D) Ciljno tumačenje (Teleološko/Objektivno-funkcionalno):**

- Traga se za objektivnom svrhom ugovora u vreme primene (danas), nezavisno od prvobitne namere strana.

4. PRAVILA TUMAČENJA U DOMAĆEM PRAVU

Pored zakonskih, postoje i doktrinarna i sudska pravila koja su se razvila i pre donošenja ZOO (inspirisana Skicom profesora Konstantinovića):

- **Tumačenje u korist važenja (*Favor negotii*):** Nejasnu odredbu treba tumačiti tako da ona ima neko dejstvo, a ne da ostane bez dejstva.
- **Načelo poštenja i poverenja:** Ugovor se tumači tako da odgovara shvatanjima poštenog prometa.
- **Restriktivno tumačenje opštih izraza:** Najširi izrazi se svode na onu meru koju su strane verovatno imale u vidu (npr. ako neko proda "sve ovce", to se ne odnosi na one koje je tog dana nasledio a da nije znao).

63. ZAKONSKA PRAVILA O TUMAČENJU UGOVORA

1. POJAM I OSNOVNO PRAVILO (JASNE ODREDBE)

- **Pravilo doslovne primene:** Osnovno pravilo ZOO glasi da se odredbe ugovora primenjuju **onako kako glase**.
- **Načelo "In claris non fit interpretatio":** Jasne odredbe ne treba tumačiti, već ih treba uzeti u značenju koje svi jednako razumeju.
- **Oboriva pretpostavka:** Ako je tekst jasan, teret dokazivanja je na strani koja tvrdi da reči treba razumeti drugačije od njihovog uobičajenog značenja.
- **Kriterijum jasnosti:** Da bi sud utvrdio da li je odredba jasna, mora uzeti u obzir:
 - Običaje i navike sredine u kojoj je ugovor zaključen.
 - Specifičan jezik struke (žargon).
 - Dotadašnju praksu komunikacije između strana (npr. upotreba emodžija/ideograma kao znaka prihvata ponude).

2. TUMAČENJE NEJASNIH ODREDBA (FUNKCIONALNO TUMAČENJE)

Kada se sud uveri da jezički izraz nije jasan (tj. da ga strane ne razumeju jednako), pristupa se **kombinovanom funkcionalnom tumačenju** koje ima dva koraka:

- **A) Subjektivno tumačenje (Istraživanje zajedničke namere):**
 - Sud se ne sme držati doslovnog značenja izraza, već mora istražiti **zajedničku nameru** ugovarača iz vremena zaključenja ugovora.
 - Istražuje se šta su strane stvarno htele ("istorijska volja"), a ne šta je napisano.
- **B) Objektivno tumačenje (Ciljno/Teleološko):**
 - Odredba se mora tumačiti u skladu sa **načelima obligacionog prava**.
 - Traži se značenje kojim se najbolje ostvaruje racionalna svrha ugovora.

3. DOPUNSKA (POMOĆNA) PRAVILA TUMAČENJA

Kada je odredba nejasna, a prethodni metodi ne daju rezultat, ZOO propisuje specifična pravila u zavisnosti od vrste ugovora:

- **Ugovori po pristupu (Adhezioni ugovori):**
 - Nejasna odredba se tumači **u korist strane koja je pristupila ugovoru** (*In dubio contra proferentem*).

- Tumači se na štetu strane koja je sastavila ugovor i stvorila nejasnoću.
- **Potrošački ugovori:**
 - Nejasne odredbe se **uvek** tumače **u korist potrošača** (bez obzira da li se pregovaralo).
- **Dobročini ugovori (Bez naknade):**
 - Tumače se u smislu koji je **manje težak za dužnika** (npr. kod poklona u korist poklonodavca).
- **Teretni ugovori (S naknadom):**
 - Tumače se u smislu kojim se ostvaruje **pravičan odnos uzajamnih davanja**.
 - Cilj je očuvanje načela jednake vrednosti davanja (ekvivalencije).

4. VANSUDSKO TUMAČENJE (UGOVORENO TUMAČENJE)

- **Pojam:** Ugovorne strane mogu predvideti da će, u slučaju spora o značenju odredbi, tumačenje dati **treće lice**.
- **Dejstvo:** Ako ugovorom nije drugačije određeno, strane ne mogu pokrenuti sudski spor dok prethodno ne pribave tumačenje trećeg lica (osim ako ono odbije da ga dâ).
- **Zabrana (Potrošači):** Ništava je odredba u potrošačkom ugovoru kojom trgovac zadržava isključivo pravo da sam tumači ugovor ("Crna lista").

5. RAZGRANIČENJE: TUMAČENJE VS. UPOTPUNJAVANJE UGOVORA

Ovo je suptilna, ali bitna teorijska razlika:

- **Tumačenje:** Utvrđivanje značenja **postojećeg** teksta i izraza oko kojih su se strane saglasile.
- **Upotpunjavanje (Popunjavanje pravnih praznina):**
 - Sud utvrđuje sadržinu **sporednih tačaka** o kojima strane nisu postigle saglasnost (nisu ih ni unele u ugovor).
 - Sud ovde ne tumači tekst, već **stvara novu ugovornu odredbu** vodeći računa o pregovorima i praksi, kako bi popunio prazninu u ugovoru.

64. DEJSTVO UGOVORA MEĐU UGOVORNICIMA

1. POJAM I OSNOVNI PRINCIP

- **Pojam:** Ugovorom se stvara **poseban pravni režim** isključivo za lica koja su izjavila volju. Za treća lica, koja nisu učestvovala u zaključenju, po pravilu ne nastaju ni prava ni obaveze (princip relativnosti ugovora).
- **Osnovno načelo (*Pacta sunt servanda*):** Punovažan ugovor vezuje ugovornike **kao zakon**. Strana je dužna da izvrši svoju obavezu onako kako se dobrovoljno obavezala, a ako to ne učini, druga strana može tužbom zahtevati prinudno ispunjenje.

2. VRSTE PRAVNIH DEJSTAVA (Ključna podela)

U zavisnosti od toga kakve posledice proizvode u trenutku zaključenja, ugovori u našem pravu imaju dvojako dejstvo:

A) Obligaciono-pravno dejstvo (Pravilo u našem pravu)

- **Suština:** Ugovor sam po sebi **ne prenosi pravo**, već samo stvara **obavezu** dužnika da to pravo prenese.

- **Svrha:** Ne ostvaruje se samim zaključenjem, već tek **naknadnim izvršenjem** radnje (činidbe).

- **Primer (Kupoprodaja, Razmena, Poklon):** Kod nas se svojina **ne stiče ugovorom** (on je samo *iustus titulus* - pravni osnov), već je potreban materijalni akt predaje stvari ili upis u javne knjige (*modus acquirendi*).

- *Posledica:* Zbog ovoga je u našem pravu moguća i **prodaja tuđe stvari**. Prodavac se validno obavezuje da će pribaviti i preneti svojinu; ako ne uspe, odgovara za neispunjenje (raskid i naknada štete), ali ugovor ostaje punovažan jer je stvorio obavezu, a ne prenos prava.

B) Dispozitivno (Translativno) dejstvo

- **Suština:** Ugovori koji ne stvaraju novu obavezu, već se njima neposredno prenose, menjaju ili gasi postojeća prava.

- **Svrha:** Ostvaruje se samim momentom zaključenja ugovora.

- **Primeri:**

- **Cesija (Ustupanje potraživanja):** Potraživanje prelazi sa cedenta na cesionara samim ugovorom, nema posebne radnje predaje.

- Oprost duga, preuzimanje duga, novacija.

3. BITNI ELEMENTI I OBAVEZE STRANA

- **Sadržina dejstva:** Prava i obaveze strana glase na određenu **činidbu** (davanje, činjenje, nečinjenje, trpljenje).

- **Načelo jednake vrednosti davanja:** Kod dvostranih ugovora, polazi se od ekvivalentnosti uzajamnih davanja; narušavanje ovog načela povlači posebne pravne posledice.

- **Subjektivna prava:** Pravo iz ugovora uživa sudsku zaštitu identičnu onoj koju imaju prava ustanovljena zakonom.

4. IZUZECI I SPECIFIČNOSTI (Promene i Ništavost)

- **Univerzalna sukcesija:** Iako ugovor deluje *inter partes*, u slučaju smrti ili statusne promene, univerzalni sukcesori (naslednici) stupaju na mesto ugovornika. Ugovor ne prestaje, već nastavlja dejstvo sa novim licem.

- **Ustupanje ugovora:** Prijemnik stupa na mesto ugovorne strane, preuzimajući i prava i obaveze, dok identitet ugovora ostaje isti.

- **Ništavi ugovori:**

- Ne proizvode pravna dejstva (ne stvaraju obligaciju).

- Ako se nešto izvrši po ništavom ugovoru, to nije "ispunjenje ugovorne obaveze" već **čin bez osnova**, koji rađa zakonsku obavezu vraćanja (restitucija) i naknade štete.

65. POSEBNA DEJSTVA DVOSTRANIH UGOVORA (PREGLED)

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Terminološko razgraničenje:** Svaki ugovor je *dvostrani pravni posao* (jer traži saglasnost dve volje), ali nisu svi ugovori **dvostrano-obavezni**.
- **Zakonska definicija:** Kada ZOO koristi izraz "dvostrani ugovor", on misli na **dvostrano-obavezni (uzajamni) ugovor**. To je ugovor iz koga nastaju obaveze za **obe ugovorne strane**.
- **Sinonimi:** Uzajamni, sinalagmatični, obostrano-obavezujući ugovori.
- **Razlika od jednostrano-obaveznih:** Kod jednostrano-obaveznih ugovora (npr. poklon, jemstvo) obavezu ima samo jedna strana, dok druga samo stiče pravo.

2. PRAVNA PRIRODA I CILJ (RATIO LEGIS)

- **Načelo ekvivalentnosti:** U osnovi ovih ugovora leži **načelo jednake vrednosti uzajamnih davanja**. Strane ulaze u ugovor polazeći od pretpostavke da ono što daju vredi onoliko koliko i ono što primaju.
- **Kauzalna veza:** Osnov (kauza) obaveze jedne strane je ispunjenje obaveze druge strane. Svaka strana pristaje da bude dužnik samo da bi postala poverilac.
- **Vrste dvostranih ugovora:**
 - **Teretni (s naknadom):** Svaka strana duguje naknadu za korist koju prima (npr. prodaja, zakup).
 - **Dobročini (bez naknade):** Obe strane imaju obaveze, ali samo jedna stiče imovinsku korist (npr. beskamatni zajam – zajmodavac daje novac, zajmoprimac vraća isti iznos, ali ne plaća naknadu za korišćenje).

3. PREGLED POSEBNIH DEJSTAVA (INSTITUTI ZAŠTITE)

Da bi se zaštitilo načelo ekvivalentnosti i interes ispunjenja, zakon predviđa specifične mehanizme koji važe **samo** ili **prevashodno** za dvostrane ugovore. Na ispitu ih morate taksativno nabrojati:

1. **Načelo istovremenog ispunjenja:** Strane su dužne da svoje obaveze ispune istovremeno (pravilo "*Ruka za ruku*"), osim ako nije drugačije ugovoreno. Ovo omogućava **prigovor neispunjenja ugovora** (*exceptio non adimpleti contractus*).
2. **Odgovornost za nedostatke (pravne i materijalne):** Važi samo za **teretne** dvostrane ugovore. Prenosilac garantuje da stvar nema mana.
3. **Raskid zbog neispunjenja:** Ako jedna strana ne ispuni obavezu, druga može tražiti ispunjenje ili raskinuti ugovor prostom izjavom volje.
4. **Raskid ili izmena zbog promenjenih okolnosti (*Rebus sic stantibus*):** Ako nastupe okolnosti koje otežavaju ispunjenje ili svrhu ugovora, narušavajući ekvivalentnost.
5. **Prestanak usled nemogućnosti ispunjenja:** Kada ispunjenje postane nemoguće bez krivice strana, ugovor se gasi (uzajamna obaveza pada).
6. **Prekomerno oštećenje i zelenaški ugovor:** Instituti koji sankcionišu drastičan nesrazmer u vrednosti uzajamnih davanja (rušljivost ili ništavost).
7. **Zaštita od nepravinih opštih uslova:** Sud može odbiti primenu uslova jedne strane ako su preterano strogi prema drugoj strani.

66. PRIGOVOR NEISPUNJENJA UGOVORA

1. POJAM I OSNOVNO PRAVILO

- **Pravilo istovremenog ispunjenja:** Kod dvostrano-obaveznih ugovora, pravilo je da se uzajamne obaveze ispunjavaju **istovremeno**.
- **Definicija prigovora:** To je pravo jedne ugovorne strane da **privremeno odbije ispunjenje** svoje obaveze, ako druga strana ne ispuni svoju ili nije spremna da je istovremeno ispuni.
- **Uslov za tužbu:** Strana može sudski zahtevati ispunjenje od saugovornika samo ako je:
 - Već ispunila svoju obavezu, ili
 - Pokazuje da je **spremna i sposobna** da je istovremeno izvrši.

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI

Da bi se prigovor uspešno istakao, moraju biti ispunjeni sledeći uslovi:

- **Postojanje dvostrano-obaveznog ugovora.**
- **Neispunjenje druge strane:** Druga strana zahteva ispunjenje, a svoju obavezu nije izvršila niti nudi njeno izvršenje.
- **Obim neispunjenja:**
 - Prigovor se može istaći i kod **delimičnog neispunjenja** druge strane.
 - **Izuzetak:** Ne može se istaći ako je druga strana propustila da izvrši samo jedan **neznatan deo** svoje obaveze (načelo savestnosti).
- **Nezavisnost od krivice:** Pravo na prigovor **ne zavisi** od toga da li je druga strana kriva za neispunjenje.

3. PRAVNA PRIRODA I SVRHA

- **Dilatorni karakter:** Ovo je **dilatorni prigovor** (odlažući). On ne gasi obavezu, već samo odlaže njeno dospelost/izvršenje.
- **Priznanje duga:** Isticanjem prigovora, strana **priznaje** da obaveza postoji, ali odbija da je ispuni dok i druga strana ne uradi isto.
- **Svrha (Ratio legis):** Zaštita načela **jednakosti uzajamnih davanja**. Sprečava se situacija da jedna strana dobije ono što joj pripada, a da ne da ono što duguje.

4. DEJSTVA PRIGOVORA (Procesna i materijalna)

- **Sudska odluka (Specifičnost!):** Ako tuženi istakne ovaj prigovor, sud **neće odbiti tužbeni zahtev**. Sud donosi presudu kojom nalaže tuženom da ispuni obavezu, ali **tek kada i tužilac ispuni svoju** (presuda na uslovno ispunjenje).
- **Propust isticanja prigovora:**
 - Ako tuženi ne istakne prigovor, sud nalaže **bezuslovno ispunjenje**.
 - Ako strana ispuni obavezu ne ističući prigovor, nema pravo da kasnije traži vraćanje datog (jer to nije isplata nedugovanog).
- **Primena kod raskida i poništaja:** Pravila o prigovoru važe i za **obavezu vraćanja** (restituciju) nakon što je ugovor raskinut ili poništen.

5. IZUZECI OD PRAVILA ISTOVREMENOG ISPUNJENJA

Prigovor se ne može istaći ako postoji obaveza da jedna strana ispuni prva. To nastaje na osnovu:

- **Prirode posla** (npr. zajmoprimac ne može vratiti zajam pre nego što mu je novac predat).
- **Ugovora** (strane ugovorile rokove ili redosled).
- **Zakona** (zakonski određen redosled).

6. POSEBAN SLUČAJ: POGORŠANJE PRILIKA (Anticipirani raskid)

Ovo je situacija kada je jedna strana **dužna da prva ispuni obavezu** (nema pravo na redovan prigovor), ali se okolnosti promene.

• Uslovi:

1. Materijalne prilike druge strane su se toliko **pogoršale** (ili su bile teške a saugovornik to nije znao).

2. Postalo je **neizvesno** da li će ta druga strana moći da ispuni svoju obavezu.

• **Pravo savestne strane:** Može **privremeno odbiti ispunjenje** (iako je dužna da prva ispuni) i tražiti **obezbeđenje**.

• Ishod:

◦ Ako druga strana pruži obezbeđenje -> Ugovor ostaje, obaveza se ispunjava.

◦ Ako ne pruži obezbeđenje u primerenom roku -> Prva strana može **raskinuti ugovor** (jednostrani vansudski raskid).

67. ODGOVORNOST ZA MATERIJALNE NEDOSTATKE ISPUNJENJA

1. POJAM I POLJE PRIMENE

• **Definicija:** Odgovornost prenosioca (npr. prodavca) za fizičke mane stvari koje postoje u trenutku predaje, a koje ometaju njenu redovnu ili ugovorenu upotrebu. U savremenom pravu i međunarodnoj prodaji koristi se i termin **saobraznost robe**.

• Polje primene (Generalni karakter):

◦ Iako je institut istorijski i zakonski uređen u okviru **ugovora o prodaji**, ova pravila se **shodno primenjuju** na sve druge **dvostrano-obavezne teretne ugovore** (zakup, delo, građenje, razmena), osim ako za njih nije propisano nešto drugo.

◦ Ne primenjuje se na dobročine ugovore (npr. poklon).

• **Zakonska obaveza:** Iako ZOO nema izričitu odredbu (kao nemački BGB) koja kaže "stvar mora biti bez mana", iz celokupnog uređenja proizlazi obaveza prodavca da kupcu obezbedi **mirnu i korisnu državinu**.

2. PRAVNA PRIRODA (Ključno za teorijski deo ispita)

• **Objektivna odgovornost:** Prodavac odgovara za nedostatke **bez obzira na svoju krivicu ili znanje**. Čak i ako je prodavac savestan (nije znao za manu), on odgovara kupcu.

• Smetnja u ispunjenju (a ne u zaključenju):

◦ Materijalni nedostatak je greška u **fazi ispunjenja** ugovora (manljivo ispunjenje), a ne u fazi zaključenja.

◦ Time se razlikuje od **mana volje** (zablude i prevare) koje postoje u trenutku nastanka ugovora.

• **Cilj (Ratio legis):**

- Zaštita **načela jednakosti uzajamnih davanja** (ekvivalencije).
- Zaštita **interesa ispunjenja** (pozitivnog ugovornog interesa) – da poverilac dobije tačno ono što je osnovano očekivao i ugovorio.

3. POJAM I DEFINICIJA NEDOSTATKA

- **Definicija (ZOO sistem):** Stvar ima materijalni nedostatak ako nema fizička svojstva koja su potrebna za ostvarivanje svrhe za koju se nabavlja ili koristi.
- **Alternativni pristupi:** Dok ZOO polazi od definicije "nedostatka", Zakon o zaštiti potrošača i Konvencija UN o međunarodnoj prodaji robe polaze od pojma **saobraznosti** robe ugovoru.

4. SLUČAJEVI POSTOJANJA NEDOSTATKA (Kada postoji?)

Zakon taksativno navodi četiri situacije kada se smatra da stvar ima nedostatak:

1. **Redovna upotreba:** Ako stvar nema svojstva potrebna za njenu redovnu upotrebu ili za promet (npr. sat bez kopče, krovni prozor koji prokišjava).
 2. **Naročita upotreba:** Ako stvar nema svojstva za naročitu upotrebu koju je kupac planirao, pod uslovom da je ta upotreba prodavcu bila **poznata ili morala biti poznata** (npr. ronilački sat koji propušta vodu).
 3. **Ugovorena svojstva:** Ako stvar nema svojstva koja su izričito ili prećutno ugovorena/propisana (npr. *dicta et promissa* - obećana svojstva u oglasu da vozilo nije udarano).
 4. **Saobraznost uzorku/modelu:** Ako stvar nije saobrazna uzorku ili modelu, osim ako su oni pokazani samo radi obaveštenja/približnog određivanja.
- **Negativni uslov (Prag tolerancije):** Prodavac **ne odgovara** za **neznatne nedostatke** koji su zanemarljivi po shvatanjima poštenog prometa.

5. RAZGRANIČENJE: NEISPUNJENJE vs. MANLJIVO ISPUNJENJE

Ovo je ključna distinkcija za procesna prava kupca:

- **Neispunjenje (*Aliud* - "nešto drugo"):**
 - Prodavac isporuči stvar druge vrste ili individualno određenu stvar koja nije ugovorena (npr. ulje za loženje umesto motornog ulja).
 - *Posledica:* Nema obaveze pregleda i reklamacije u kratkim rokovima; primenjuju se opšta pravila o neispunjenju.
- **Manljivo ispunjenje (*Peius* - "lošije"):**
 - Prodavac isporuči stvar ugovorenog roda, ali lošijeg kvaliteta.
 - *Posledica:* Kupac **mora** blagovremeno prigovoriti (reklamirati) da ne bi izgubio prava.

6. BITNI ELEMENTI (USLOVI ZA ODGOVORNOST)

Da bi se zasnovala odgovornost, kupac mora dokazati ispunjenost tri kumulativna uslova:

A) Postojanje materijalnog nedostatka (vidi tačku 4).

B) Skriveni karakter nedostatka (Objektivna nesaznatljivost)

- Nedostatak mora biti takav da se nije mogao otkriti **uobičajenim pregledom** prilikom predaje.
- **Standard brižljivog kupca:** Koristi se apstraktni kriterijum – da li bi nedostatak primetilo brižljivo lice sa prosečnim znanjem i iskustvom struke kupca? Ako bi takvo lice primetilo manu, ona nije skrivena.
- **Izuzetak (Kada prodavac odgovara i za vidljive mane):**
 - Ako je prodavac izjavio da stvar nema nedostatke.
 - Ako je prodavac izjavio da stvar ima određena svojstva (garancija svojstva).

C) Vremenski uslov (Anteriornost)

- Nedostatak mora postojati u času **prelaska rizika** na kupca (po pravilu trenutak predaje stvari).
- Prodavac odgovara i za nedostatke koji se pojave kasnije, ali samo ako je njihov **uzrok** postojao pre prelaska rizika.

7. DUŽNOSTI KUPCA (PREGLED I OBAVEŠTAVANJE)

Da bi zadržao pravo na zaštitu, kupac mora izvršiti "reklamaciju" u strogim rokovima:

1. **Dužnost pregleda:** Kupac mora pregledati stvar na uobičajen način čim je to moguće.

2. **Rokovi za obaveštavanje (Notifikacija):**

- **Vidljivi nedostaci:**
 - Građanski ugovori: **8 dana**.
 - Ugovori u privredi: **Bez odlaganja** (odmah).
- **Skriveni nedostaci (Subjektivni rok):**
 - Građanski ugovori: **8 dana** od dana otkrivanja.
 - Ugovori u privredi: **Bez odlaganja** od dana otkrivanja.
- **Objektivni rok (Prekluzija):** Prodavac ne odgovara za nedostatke koji se pokažu nakon **6 meseci** od predaje stvari (osim ako je ugovoren duži garantni rok).
- **Teorija otposljanja (Izuzetak):** Ako kupac šalje obaveštenje na pouzdan način (npr. preporučeno), smatra se da je obavezu izvršio **u trenutku slanja**, a rizik kašnjenja ili gubitka pošiljke snosi prodavac.

8. IZUZECI (GUBITAK ZAŠTITE I OSLOBOĐENJE PRODAVCA)

- **Kupac gubi prava:** Ako propusti rokove za obaveštavanje.
- **Prodavac se ne može pozvati na rokove:** Ako je znao za nedostatak ili mu nije mogao ostati nepoznat (nesavestan prodavac ne uživa zaštitu rokova).
- **Prinudna prodaja:** Kod prinudne javne prodaje (licitacija u izvršnom postupku) odgovornost za materijalne nedostatke je isključena.

PRAVNE POSLEDICE POSTOJANJA MATERIJALNOG NEDOSTATKA

1. VRSTE PRAVA (SADRŽINA ZAŠTITE)

Ako je kupac blagovremeno i uredno obavestio prodavca o nedostatku, na raspolaganju mu stoje tri osnovna prava, uz pravo na naknadu štete:

1. **Pravo na ispunjenje:** Zahtev da se nedostatak ukloni (opravka) ili da se preda druga stvar bez nedostatka (zamena).
2. **Pravo na sniženje cene.**
3. **Raskid ugovora.**

2. HIJERARHIJA PRAVA (REDOSLED KORIŠĆENJA)

Naši sudovi su zauzeli stav da kupac **nema apsolutnu slobodu izbora** odmah na početku. Postoji zakonski redosled čiji je cilj očuvanje ugovora (*favor contractus*):

- **PRVA FAZA (Primarni zahtev):** Kupac mora prvo zahtevati **ispunjenje ugovora** (uklanjanje nedostatka ili zamenу stvari). Ne može odmah tražiti sniženje cene ili raskid.
- **DRUGA FAZA (Sekundarni zahtevi):** Tek ako prodavac u razumnom roku ne izvrši ispunjenje (ne popravi ili ne zameni stvar), kupac stiže pravo da bira između **sniženja cene i raskida ugovora**.

Odnos Oprave i Zamenе (u prvoj fazi):

- Iako ZOO ne precizira, sudovi smatraju da prodavac treba da **opravi stvar** ako je to moguće i ekonomski opravdano.
- **Zamena stvari** se nalaže tek ako opravka nije moguća ili nije isplativa. Ako kupac traži zamenу, a kvar je sitan (npr. zamenljiv deo), sud može odbiti zahtev za zamenу.

3. POJEDINAČNA DEJSTVA PRAVA

A) Sniženje cene (*Actio quanti minoris*)

- **Cilj:** Uspostavljanje narušene ekvivalencije davanja (jednakosti vrednosti).
- **Računanje:** Cena se snižava za razliku između vrednosti stvari bez nedostatka i vrednosti stvari sa nedostatkom.
- **Referentno vreme:** Merodavna je vrednost u vreme **zaključenja ugovora**, a ne vreme predaje ili presude.
- Ako se naknadno otkrije novi nedostatak, kupac može tražiti novo sniženje ili raskinuti ugovor.

B) Raskid ugovora (*Actio redhibitoria*)

- **Način:** Raskid je **vansudski** (izjavom volje prodavcu).
- **Uslov (Naknadni rok):** Da bi raskinuo ugovor, kupac mora prodavcu ostaviti **naknadni primerni rok** da ispuni obavezu.
- **Izuzeci (Raskid bez roka):** Nije potrebno ostavljati rok ako je prodavac saopštio da neće ispuniti obavezu ili je iz okolnosti očigledno da ne može ispuniti.
- **Dejstva raskida (Restitucija):**
 - Strane su oslobođene obaveza.
 - Vraća se ono što je dato (uzajamni povraćaj).
 - Ko vraća novac, plaća i **zateznu kamatu** od dana prijema isplate.
 - Kupac duguje naknadu za korist koju je imao od stvari.

- **Gubitak prava:** Kupac ne može raskinuti ugovor ako ne može da vrati stvar u stanju u kom ju je primio (npr. stvar je propala), osim ako propast nije njegova krivica ili se desila pri redovnoj upotrebi.

C) Naknada štete (Dva vida odgovornosti)

Ovo je samostalno pravo koje ide uz bilo koju od gornjih opcija (ili samostalno). Razlikujemo dve vrste štete:

1. Šteta zbog manljivog ispunjenja (Ugovorna odgovornost):

- Kupac ima pravo na naknadu štete koju trpi jer stvar ima manu (npr. troškovi prevoza, izgubljena dobit).

- **Obim:** Obična nepažnja = predvidiva šteta; Kvalifikovana krivica (namera/krajnja nepažnja) = i nepredvidiva šteta.

2. Refleksna šteta (Šteta na drugim dobrima):

- Šteta koju manljiva stvar prouzrokuje na *drugoј imovini* kupca (npr. bolesna životinja zarazi ostale, неисправan punjač zapali stan).

- **Pravna priroda:** Ovo je **deliktna (vanugovorna) odgovornost**.

- **Specifičnost:** Za ovu štetu kupac ima pravo na naknadu **bez obzira** na to da li je uredno/blagovremeno obavestio prodavca o samom nedostatku (ne važe strogi rokovi reklamacije).

4. GAŠENJE PRAVA (PREKLUZIJA I ZASTARELOST)

- **Rok za sudsku zaštitu:** Kupac gubi prava ako ne podnese tužbu u roku od **godinu dana** od dana slanja obaveštenja (reklamacije) prodavcu.

- **Izuzetak (Prigovor):** Ako kupac još nije isplatio cenu, a blagovremeno je reklamirao nedostatak, može i nakon isteka godine dana odbiti isplatu cene i istaći zahtev za sniženje cene ili naknadu štete kao **prigovor**.

- **Prevara prodavca:** Ako je prodavac znao za nedostatak a prevario kupca, rokovi za gašenje prava ne važe.

5. UGOVORNA MODIFIKACIJA I DELIMIČNI NEDOSTACI

- **Dispozitivnost:** Strane mogu ugovorom ograničiti ili isključiti odgovornost za materijalne nedostatke.

- **Ništavost klauzule:** Klauzula o isključenju je **ništava** ako:

1. Je nedostatak bio **poznat prodavcu**, a nije obavestio kupca (nesavesnost).

2. Je prodavac nametnuo klauzulu koristeći **monopolski položaj**.

- **Delimični nedostaci:** Ako samo deo stvari ima nedostatak (a stvar nije nedeljiva celine), raskida se samo ugovor u tom delu.

ODGOVORNOST ZA SAOBRAZNOST

1. POJAM I POLJE PRIMENE

- **Dva režima odgovornosti:** U našem pravu postoji **dualizam**. Opšti režim odgovornosti za materijalne nedostatke uređen je Zakonom o obligacionim odnosima (ZOO), dok je posebni režim odgovornosti za saobraznost robe uređen Zakonom o zaštiti potrošača (ZZP).

- **Odnos zakona (Lex specialis):**

- ZZZP je poseban zakon koji dovodi do fragmentacije obligacionog prava.
- ZOO se na potrošačke odnose primenjuje samo **supsidijarno** (kada pitanje nije uređeno u ZZZP) i pod uslovom da njegova primena ne umanjuje stepen zaštite koji potrošaču garantuje ZZZP.

- **Razlika u osnovnom pojmu:**

- ZOO polazi od pojma **materijalnog nedostatka** (fizičke mane).
- ZZZP napušta taj koncept i uvodi evropski pojam **nesaobraznosti** robe ili usluge onome što je ugovoreno.

2. PRAVNA PRIRODA (Ključna teorijska razlika)

- **ZOO (Dispozitivnost):** Pravila ZOO su načelno dispozitivna. Strane mogu ugovorom isključiti ili ograničiti odgovornost prodavca, osim ako je prodavac bio nesvestan ili zloupotrebio monopol.

- **ZZP (Imperativnost):** Pravila ZZZP su **imperativna**.

- Potrošač se **ne može odreći** svojih prava.
 - Svaka ugovorna odredba koja isključuje ili ograničava odgovornost trgovca za nesaobraznost je **ništava**, bez obzira na svestnost trgovca.

3. BITNE RAZLIKE IZMEĐU ZOO i ZZZP

Ovo je srž pitanja. Morate znati taksativno da navedete **pet ključnih razlika** u korist potrošača:

1. Rokovi za obaveštavanje (Notifikacija):

- ZOO: Kupac mora obavestiti prodavca u strogom roku (8 dana, a u privredi "bez odlaganja") pod pretnjom gubitka prava.
- ZZZP: **Ne sadrži** takve prekluzivne rokove za obaveštavanje o nesaobraznosti.

2. Izbor sankcije (Prava kupca):

- ZOO: Prema stavu sudova, kupac može tražiti zamenu stvari tek ako opravka nije moguća ili ekonomski opravdana.
- ZZZP: Potrošač ima pravo da **bira** između opravke ili zamene.

3. Rok odgovornosti (Objektivni rok):

- ZOO: Prodavac odgovara za nedostatke koji se pojave u roku od **godinu dana**.
- ZZZP: Trgovac odgovara za nesaobraznost koja se pojavi u roku od **dve godine** od prelaska rizika.

4. Teret dokazivanja:

- ZOO: Teret dokazivanja da nedostatak postoji je uvek na kupcu.
- ZZZP: Postoji **oboriva pretpostavka** – ako se nesaobraznost pojavi u prvih **šest meseci**, smatra se da je postojala u trenutku prelaska rizika (teret dokaza je na trgovcu).

5. Zastoj rokova:

- ZZZP: Rokovi ne teku za vreme dok trgovac otklanja nesaobraznost.

4. SPECIFIČNOST KOD POLOVNE ROBE

- Kada se prodaje polovna roba, ZZZP dozvoljava da se rok odgovornosti ugovorno skрати, ali taj rok **ne može biti kraći od jedne godine**.

68. GARANCIJA ZA ISPRAVNO FUNKCIONISANJE PRODATE STVARI

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA

- **Definicija:** Garancija je izjava volje proizvođača (ili trgovca) kojom se obećava ispravno funkcionisanje stvari u toku određenog vremena, računajući od njene predaje kupcu.
- **Garantni list:** Isprava u pisanom ili elektronskom obliku (trajni nosač zapisa) koja prati stvar i sadrži uslove garancije.
- **Predmet:** Obično se daje za tehničku robu (mašine, motore, aparate), ali moguća je i za drugu robu (npr. nepromoćivost obuće).
- **Odnos sa materijalnim nedostacima (Ključno!):**
 - Ovo je **dodatna zaštita**. Prihvatanjem garancije kupac se ne odriče prava koja ima po osnovu zakonske odgovornosti prodavca za materijalne nedostatke.
 - Garancija pokriva ispravno funkcionisanje tokom vremena, dok se materijalni nedostaci tiču svojstava u trenutku predaje.

2. SUBJEKTI I ODGOVORNOST (Solidarnost)

Specifičnost ovog instituta je u krugu odgovornih lica:

- **Proizvođač:** Izdaje garanciju i primarno garantuje za ispravnost.
- **Prodavac:** Iako nije proizveo stvar, prodajom stvari sa garantnim listom pristaje na uslove garancije.
- **Vrsta odgovornosti:** Nastaje **zakonska solidarna odgovornost** proizvođača i prodavca prema kupcu.
 - *Posledica:* Kupac može zahtevati ispunjenje (opravku ili zamenu) od **bilo kog od njih** (i od proizvođača i od prodavca), bez obzira od koga je stvar kupio.

3. SADRŽINA PRAVA KUPCA (Minimum prava po ZOO)

Ako stvar ne funkcioniše ispravno u garantnom roku, ZOO propisuje minimalna prava koja se ne mogu isključiti:

- **Pravo na opravku ili zamenu:** Kupac prvenstveno zahteva da se stvar opravi ili zameni ispravnom stvari u razumnom roku.
- **Pravo na naknadu štete:**
 - Zbog lišenja upotrebe (od trenutka traženja opravke do izvršenja).
 - Refleksna šteta koju neispravna stvar prouzrokuje.
- **Prava u slučaju neispunjenja:** Ako se stvar ne opravi ili ne zameni u razumnom roku, kupac može:
 - **Raskinuti ugovor**, ili
 - **Sniziti cenu** (uz naknadu štete).
- **Troškovi i rizik:** Proizvođač snosi troškove transporta i rizik propasti/oštećenja stvari za vreme opravke.

4. ROKOVI (Računanje vremena)

Pravila o toku garantnog roka su stroga i štite kupca:

- **Manja opravka:** Garantni rok se **produžava** za ono vreme koliko je kupac bio lišen upotrebe.
- **Zamena ili bitna opravka:** Garantni rok počinje da teče **iznova** (ponovo) od trenutka zamene ili vraćanja opravljene stvari.
 - Ako je zamenjen samo deo, rok teče iznova samo za taj deo.
- **Prekluzivni rok za sudsku zaštitu:** Prava kupca se gase istekom **jedne godine** od dana kada je od prodavca/proizvođača zatražio opravku ili zamenu.

5. SPECIFIČNOSTI POTROŠAČKOG PRAVA (Distinkcija)

U režimu zaštite potrošača važe stroža pravila:

- **Pojam garancije:** Garancija postoji samo ako trgovac nudi **više prava** (posebne pogodnosti) nego što zakon inače predviđa za nesaobraznost.
- **Zabrana zloupotrebe:** Trgovac ne sme koristiti izraz "garancija" ako ne nudi nikakva dodatna prava u odnosu na zakonski minimum.
- **Forma:** Obavezna pisana forma ili trajni nosač zapisa.

6. INTERNI ODNOSI (Regres)

- **Regresno pravo:** Prodavac koji ispuni zahtev kupca (opravi ili zameni stvar) ima pravo da traži naknadu (regres) od proizvođača, jer garantni list pokriva rizik greške u proizvodnji.
- **Odgovornost kooperanata:** Odgovornost proizvođača delova prema finalnom proizvođaču prestaje kada prestane odgovornost finalnog proizvođača prema kupcu.

69. ODGOVORNOST ZA PRAVNE NEDOSTATKE ISPUNJENJA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Pravni nedostatak postoji ako na prodatoj i predatoj stvari postoji **pravo nekog trećeg lica** koje isključuje, umanjuje ili ograničava kupčevo pravo.
- **Pojam evikcije:** Dolazi od latinske reči *evictus* (pobeđen/pokoren). Označava **pravno uznemiravanje** kupca zasnovano na pravu ili pretenziji trećeg lica, usled kojeg kupac biva pobeđen u sporu ili mu se prava ograničavaju.
- **Širi kontekst:** Zakon koristi termine "pravni nedostatak" i "evikcija" kao sinonime.

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI (Konstitutivni elementi)

Da bi postojala odgovornost prenosioca (prodavca), moraju se ispuniti sledeći uslovi:

- **Pravno, a ne faktičko uznemiravanje:**
 - Prodavac odgovara samo ako treće lice ističe neko **pravo** (npr. svojinu, založno pravo, službenost).
 - **Izuzetak:** Prodavac **ne odgovara za faktičko uznemiravanje** (npr. ako neko treći ukrade stvar ili nasilno smeta kupcu bez pravnog osnova). U tom slučaju kupac sam koristi vlasničke ili državinske tužbe.
- **Anteriornost (Vremenski uslov):**

- Pravo trećeg lica mora postojati **pre** nego što je kupac stekao svojinu (pre predaje stvari) ili mora proisticati iz uzroka koji je tada postojao.
- Prodavac ne odgovara za nedostatke koji nastanu *nakon* prenosa rizika/svojine na kupca.
- **Savesnost kupca:**
 - Kupac u trenutku zaključenja ugovora **nije bio obavešten** o postojanju prava trećeg lica.
 - Kupac nije kasnije pristao da uzme stvar opterećenu tim pravom.

3. PRAVNA PRIRODA I SVRHA

- **Manjlivo ispunjenje:** Pravni nedostatak nije smetnja u *zaključenju* ugovora (ugovor je nastao valjano), već je to **smetnja u ispunjenju**. Ispunjenje je izvršeno, ali je manjkavo (ne vredi onoliko koliko bi vredelo bez mane).
- **Polje primene:** Pravila se primenjuju na **sve dvostrano-obavezne teretne ugovore** (prodaja, razmena itd.), kao i na slučaj **zamene ispunjenja** (*datio in solutum*).
- **Ratio legis (Svrha):**
 1. Zaštita načela **jednakosti (ekvivalencije) uzajamnih davanja** – da poverilac ne dobije manje nego što je dao.
 2. Zaštita **očekivanja poverioca** da dobije tačno ono što ugovorom glasi.

4. DEJSTVA I SADRŽINA ODGOVORNOSTI

Odgovornost za evikciju je složena i obuhvata dve faze obaveza prodavca:

1. **Procesna obaveza (Duty to defend):** Kada treće lice pokrene spor protiv kupca, prodavac je dužan da se, na poziv kupca, umeša u spor i uzme kupca u zaštitu.
2. **Materijalna obaveza (Duty to compensate):** Nastaje ako kupac izgubi spor (bude evinciran) ili ako bez spora prizna pravo trećeg lica koje je **očigledno osnovano**. Prodavac tada odgovara za posledice (npr. gubitak stvari).

5. VRSTE EVIKCIJE (Oblici ispoljavanja)

Na osnovu intenziteta prava trećeg lica, razlikujemo:

- **Potpuna evikcija:** Kupac je u potpunosti lišen državine stvari (npr. treće lice dokaže da je vlasnik).
- **Delimična evikcija:** Kupac zadržava stvar, ali su njegova ovlašćenja umanjena ili ograničena (npr. na stvari postoji nepoznata službenost prolaza ili založno pravo).

VRSTE EVIKCIJE

1. VRSTE EVIKCIJE PREMA INTENZITETU

Zavisno od toga u kojoj meri je kupčevo pravo povređeno, razlikujemo dve osnovne vrste:

- **Potpuna evikcija:**
 - **Pojam:** Kupac je u potpunosti lišen državine stvari ili je stvar izgubio, na osnovu starijeg prava trećeg lica koje je postojalo u času predaje.
 - **Posledica:** Kupovina je obesmišljena, a svrha posla je otpala.
 - **Primeri:**
 - Treće lice (pravi vlasnik) oduzme stvar tužbom (*reivindikacija*).

- Stvar bude javno prodana radi namirenja založnog poverioca.
- Poništaj prodaje zbog povrede prava preče kupovine.
- **Trajnost:** Lišenje državine mora biti trajno. Ako je privremeno (npr. postoji zakup na određeno vreme), to nije potpuna evikcija.
- **Specifičan slučaj (Naknadno sticanje):** Ako kupac, nakon što mu je stvar oduzeta (ili mu preči oduzimanje), stekne tu istu stvar po drugom osnovu (npr. pravi vlasnik mu je pokloni ili je kupac nasledi), posledice potpune evikcije ostaju – on može tražiti povraćaj cene od prodavca jer je ugovor o prodaji bio manljiv.
- **Delimična evikcija:**
 - **Pojam:** Kupčevo pravo nije ukinuto, već je samo **umanjeno ili ograničeno** nekim starijim pravom trećeg lica za koje kupac nije znao.
 - **Primeri:**
 - Na stvari postoji pravo plodouživanja, stvarne službenosti ili zakup.
 - Postoji susvojina trećeg lica.
 - Stvar nema svojstvo "povlasnog dobra" (nema prateću službenost koju je kupac očekivao ugovorom).

2. NAČINI ISPOLJAVANJA (OBLICI PRAVNOG UZNEMIRAVANJA)

Evikcija se ne mora uvek desiti pred sudom. Razlikujemo sudsku i vansudsku evikciju.

A) Sudska evikcija Pravno uznemiravanje putem postupka pred nadležnim organom:

- **Aktivna radnja trećeg:** Treće lice podnosi tužbu protiv kupca (svojinska, konfesorna, založna tužba).
- **Prigovor trećeg:** Treće lice ne tuži, već ističe prigovor u postupku koji je kupac pokrenuo (npr. kupac tuži za predaju stvari, a držalac istakne prigovor da je kupčev ugovor ništav).
- **"Izazivačka parnica" (Tužba za utvrđenje):** Kupac sam pokreće spor (pozitivna ili negativna tužba za utvrđenje) kako bi prekinuo neizvesnost koju stvara treće lice svojim tvrdnjama. Kupac u taj spor poziva prodavca da se umeša.

B) Vansudska evikcija Postoji kada nema tekućeg sudskog postupka, ali je pravo kupca ugroženo:

- **Vansudsko isticanje prava:** Treće lice se obraća kupcu i spočitava svoje pravo, preči tužbom ili stvara pravnu nesigurnost, ali ne pokreće postupak.
- **Samo postojanje prava (Pasivnost trećeg):** Čak i ako treće lice čuti, evikcija postoji ako je njegovo pravo na stvari **očigledno** (postoji dovoljno dokaza). Sama činjenica da na stvari postoji tuđe pravo (npr. hipoteka u registru) predstavlja pravno uznemiravanje.

3. PRAVA KUPCA KOD OČIGLEDNIH PRAVA TREĆIH (Specifičnosti)

Kada je pravo trećeg lica nesporno (očigledno osnovano), kupac ne mora čekati sudsku odluku da bi se zaštitio:

- **Priznanje prava:** Kupac može priznati pravo trećeg lica (npr. predati stvar) bez obaveštavanja prodavca i bez vođenja spora, a prodavac će i dalje odgovarati (ako je pravo zaista postojalo).

- **Isplata trećeg lica:** Ako kupac isplati novac trećem licu da bi ovaj odustao od svog prava (npr. isplati hipotekarnog poverioca), prodavac se može osloboditi odgovornosti ako kupcu naknadi tu isplaćenu sumu i pretrpljenu štetu.

4. ROKOVI (Prekluzija)

- Kod "tihog" uznemiravanja (samo postojanje prava bez tužbe), kupac mora reagovati na vreme.
- Pravo na zaštitu gasi se ako kupac ne obavesti prodavca/ne zahteva zaštitu u roku od **godinu dana od dana saznanja** za postojanje prava trećeg lica.

USLOVI ODGOVORNOSTI ZA PRAVNE NEDOSTATKE

1. POJAM PRAVNOG NEDOSTATKA

- **Definicija:** Stvar ima pravni nedostatak ako na njoj postoji **pravo trećeg lica** koje isključuje, umanjuje ili ograničava kupčevo pravo, a o čijem postojanju kupac nije obavešten niti je pristao na njega.
- **Vrste prava trećih lica:**
 - **Stvarna prava:** Svojina, službenost, pravo građenja, zaloga (hipoteka/zalog).
 - **Obligaciona prava:** Pravo preče kupovine (upisano u registar) ili pravo zakupa (ako je zakupac ušao u posed pre kupca).
 - **Javnopravna ograničenja:** Ako nisu bila poznata kupcu, a prodavac je znao za njih (osim ako su upisana u javni registar, tada se smatra da je kupac morao znati).

2. PRAVNA PRIRODA ODGOVORNOSTI

- **Objektivna odgovornost:** Nesavesnost prodavca (krivica) se **ne traži**. Prodavac odgovara čak i ako nije znao za nedostatak.
- **Cilj (Ratio):** Očuvanje **načela jednake vrednosti uzajamnih davanja** i zaštita kupčevog interesa da dobije uredno ispunjenje.

3. KONSTITUTIVNI USLOVI (Kumulativno)

Da bi prodavac odgovarao, moraju se ispuniti sledeći uslovi:

A) Postojanje pravnog uznemiravanja (Pravna priroda smetnje)

- Uznemiravanje mora biti zasnovano na **pravu**.
- Prodavac **ne odgovara za faktičko uznemiravanje** (npr. nasilno oduzimanje bez pravnog osnova), osim ako je to faktičko delovanje preduzeto na temelju nekog prava.
- **Vansudska evikcija:** Prodavac odgovara i ako nema suda, pod uslovom da je pravo trećeg lica **očigledno osnovano** (postoje dovoljni dokazi o postojanju prava).

B) Anteriornost (Vremenski uslov)

- Nedostatak mora postojati **u trenutku prelaska svojine/predaje** stvari kupcu.
- Prodavac odgovara jer je prodao "više prava nego što je imao".
- Ako pravo trećeg nastane **kasnije** (nakon što je kupac postao vlasnik), prodavac ne odgovara (jer nema kontinuiteta greške).

C) Savesnost kupca

- Kupac ima pravo na zaštitu samo ako u času predaje **nije znao niti je bio dužan da zna** za nedostatak.
- **Izuzetak (Prevara prodavca):** Ako je prodavac obmanuo kupca (uveravao ga da tereta nema), on odgovara čak i ako je nedostatak bio vidljiv ili ako je kupac mogao za njega saznati.
- **Kupovina spornog prava:** Ako kupac zna da je pravo sporno, pa ga ipak kupi – to je **aleatorni ugovor** (ugovor na sreću) i prodavac ne odgovara za evikciju.

4. PROCESNI USLOV: OBAVEŠTENJE PRODAVCA (Notifikacija)

Zakon postavlja dužnost kupca da obavesti prodavca o sporu, ali posledice propuštanja nisu apsolutne.

- **Dužnost kupca:** Kada se pojavi pravo trećeg, kupac mora obavestiti prodavca i pozvati ga da zaštiti stvar (osim ako prodavac to već zna).
- **Posledice neobaveštavanja (Ključno za ispit!):**
 - Kupac koji **ne obavesti** prodavca i izgubi spor, **ne gubi automatski** pravo na zaštitu.
 - Gubi pravo **samo ako** prodavac dokaže da je raspolagao pravnim sredstvom kojim bi **dobio spor** protiv trećeg lica da je bio na vreme pozvan.
 - Ako prodavac nije imao načina da dobije spor (pravo trećeg je neoborivo), on odgovara za evikciju bez obzira na to što ga kupac nije obavestio.

PRAVNE POSLEDICE EVIKCIJE

1. POJAM I OSNOV

Pravne posledice nastupaju kada je kupac **evinciran**, što znači:

- Da je pobeđen u sporu sa trećim licem, ili
- Da je bez spora priznao očigledno osnovano pravo trećeg lica.

Obim prava kupca zavisi od toga da li je u pitanju **potpuna** ili **delimična** evikcija.

2. POTPUNA EVIKCIJA (Totalna)

- **Definicija:** Situacija kada je kupcu stvar u potpunosti oduzeta, tj. kada je potpuno lišen državine i mogućnosti upotrebe.
- **Posledica po ugovor:** Ugovor se raskida **po sili zakona** (*ipso lege*). Nije potrebna sudska odluka o raskidu, jer svrha ugovora više nije moguća.
- **Prava kupca:**
 - **Povraćaj datog (Restitucija):** Pravo na vraćanje isplaćene cene.
 - **Kamata:** Pravo na zateznu kamatu od dana isplate cene.
 - **Naknada štete:** Pravo na naknadu celokupne štete po opštim pravilima o ugovornoj odgovornosti.

3. DELIMIČNA EVIKCIJA

- **Definicija:** Situacija kada kupac nije lišen državine, ali su njegova prava na stvari **umanjena ili ograničena** pravom trećeg lica (npr. postoji pravo službenosti ili zakupa za koje nije znao).
- **Prava kupca (Pravo izbora):** Kupac može da bira jednu od dve opcije:
 - **Raskid ugovora:** Može jednostrano raskinuti ugovor (vansudskim putem) ako mu svrha ugovora zbog tog nedostatka ne može biti ostvarena.
 - **Sniženje cene (*Actio quanti minoris*):** Može ostati pri ugovoru i zahtevati da se cena srazmerno smanji kako bi se uspostavila jednakost davanja.
- **Naknada štete:** Bez obzira šta izabere (raskid ili sniženje), kupac ima pravo i na naknadu štete.

4. PRAVNA PRIRODA PRESTANKA

- Kod evikcije je reč o **raskidu ugovora**, a ne o poništaju.
- *Objašnjenje:* Ugovor prestaje zbog smetnje u **ispunjenju** (koja se pojavila kasnije ili se manifestovala kasnije), a ne zbog smetnje u zaključenju (kao kod mana volje).

5. IZUZETAK: ZNANJE KUPCA (Savesnost)

Pravila se menjaju ako je kupac u trenutku zaključenja ugovora **znao** za mogućnost evikcije (da stvar može biti oduzeta ili pravo ograničeno).

- **Gubitak prava:** Takav (nesavesni) kupac **nema pravo na naknadu štete**.
- **Zadržavanje prava:** Ipak, on zadržava pravo da zahteva:
 - **Povraćaj cene** (ako je stvar oduzeta).
 - **Sniženje cene** (ako je pravo umanjeno).
- *Ratio:* Prodavac se ne sme neosnovano obogatiti zadržavanjem pune cene za stvar koja pravno ne vredi toliko, čak i ako je kupac znao za rizik.

NEMOGUĆNOST DA SE OSTVARI SVRHA UGOVORA

1. POJAM I ZAKONSKA KONTRADIKTORNOST

U našem pravu postoji prividna kolizija između opšteg pravila o pravima kupca i jednog specifičnog uslova za raskid:

- **Opšte pravilo (Član 510. st. 1 ZOO):** Kod **delimične evikcije** (umanjenje ili ograničenje prava kupca), kupac ima slobodno pravo izbora: može ugovor raskinuti **ILI** tražiti sniženje cene.
- **Sporna odredba (Član 510. st. 2 ZOO):** Zakon kaže da, ako prodavac ne oslobodi stvar od pretenzija trećeg lica u razumnom roku, kupac može raskinuti ugovor **ako se zbog toga ne može ostvariti njegova svrha**.

Problem: Zašto zakon u drugom stavu traži dodatni uslov ("neostvarivanje svrhe") za raskid, kada u prvom stavu sugerše da kupac kod delimične evikcije može slobodno birati raskid?

2. TUMAČENJE U SUDSKOJ PRAKSI (POZITIVNO PRAVO)

Kako se ovo rešava u praksi? Ovo je najvažniji deo za prolaznu ocenu.

- **Dominantan stav prakse:** Naši sudovi daju prednost **pravu izbora kupca**.

- **Stav sudova:** U slučaju delimične evikcije, kupac može slobodno da bira između jednostranog raskida i srazmernog sniženja cene.
- **Ignorisanje uslova:** Sudovi u praksi **ne traže** da kupac dokazuje da je "svrha ugovora osujećena" da bi mu dozvolili raskid.

3. POREKLO PROBLEMA (RATIO LEGIS)

Da biste dobili visoku ocenu, morate objasniti otkud ova zbunjujuća odredba u zakonu. Reč je o **redakcijskoj grešci** prilikom pisanja ZOO.

- **Izvor (Skica profesora Konstantinovića):** U originalnom nacrtu (Skici), ovaj stroži uslov za raskid (da je ugrožena svrha ugovora, odnosno da postoji "bitna povreda") bio je predviđen **samo za ugovore u privredi**.

- *Cilj:* Ideja je bila da se u privrednom prometu oteža raskid ugovora radi stabilnosti tržišta.

- **Greška zakonodavca:** Kada je Skica pretočena u ZOO, urednici su preuzeli pravilo o "svrsi ugovora", ali su zaboravili da napišu da se ono odnosi samo na privredu. Tako je nenamerno stvoreno opšte pravilo koje važi za sve, a koje je u suprotnosti sa logikom zaštite običnog kupca.

DAKLE, DA LI KUPAC UVEK MOŽE DA RASKINE UGOVOR KOD DELIMIČNE EVIKCIJE?

Odgovor glasi:

1. **Prema slovu zakona (formalno):** Član 510. stav 2. postavlja uslov da se ne može ostvariti svrha ugovora ako prodavac ne otkloni nedostatak.
2. **Prema duhu zakona i sudskoj praksi (suštinski):** Taj uslov se smatra redakcijskim propustom. U praksi, kupac kod delimične evikcije ima **slobodno pravo opcije** (raskid ili sniženje cene), bez obzira na to da li je svrha ugovora apsolutno neostvariva, jer se štiti interes kupca da dobije pravno čistu stvar.

UGOVORNA MODIFIKACIJA ODGOVORNOSTI ZA PRAVNE NEDOSTATKE

1. PRAVNA PRIRODA I NAČELO

- **Dispozitivnost normi:** Zakonska pravila o odgovornosti za evikciju nisu imperativna.
- **Autonomija volje:** Stranke mogu svojim sporazumom odgovornost prodavca:
 1. **Ograničiti** (umanjiti),
 2. Sasvim **isključiti**, ili
 3. **Proširiti** (pooštriti).

2. OGRANIČENJE I ISKLJUČENJE ODGOVORNOSTI

Strane mogu ugovoriti da prodavac neće odgovarati za pravne nedostatke (klauzula o isključenju), ali zakon postavlja stroga ograničenja radi zaštite savesnosti.

- **Uslov punovažnosti (Ključno za ispit):**

- Klauzula o isključenju ili ograničenju odgovornosti je **NIŠTAVA** ako je prodavac u vreme zaključenja ugovora bio **nesavestan**.

- **Nesavesnost prodavca:** Prodavac je **znao** za nedostatak u svom pravu ili mu on **nije mogao ostati nepoznat**.
- **Posledica:** Ako je prodavac bio nesavestan, smatra se da klauzula o isključenju nije ni ugovorena.

3. DEJSTVO ISKLJUČENJA (ODNOS CENE I ŠTETE)

Ovo je najvažnija distinkcija koju morate znati:

- **Isključenje naknade štete:** Strane mogu isključiti odgovornost za štetu (osim za onu prouzrokovanu namerno ili krajnjom nepažnjom).
- **Obaveza vraćanja cene (Restitucija):**
 - Samo isključenje odgovornosti za evikciju **ne oslobađa** prodavca obaveze da vrati primljenu cenu ako dođe do raskida ugovora. Zadržavanje cene bi bilo neosnovano bogaćenje.
 - **Izuzetak (Kada prodavac zadržava cenu):** Prodavac ne mora vratiti cenu samo ako je to **posebno ugovoreno** I ako je kupac **svesno preuzeo rizik** da bude evinciran (kupovina "na sreću").

4. PROŠIRENJE (POOOŠTRAVANJE) ODGOVORNOSTI

- Položaj kupca se može poboljšati iznad zakonskog minimuma.
- **Primeri:**
 - Ugovaranje odgovornosti i za **nepredvidivu** štetu.
 - Ugovaranje prava na raskid ugovora čak i kod neznatne delimične evikcije.
- **Limit:** Takva modifikacija ne sme vređati načelo savesnosti i poštenja, javni poredak i dobre običaje.

5. TUMAČENJE UGOVORNIH KLAUZULA

Budući da su ovo izuzeci od redovnog režima odgovornosti, primenjuju se stroga pravila tumačenja:

- **Usko tumačenje:** Odredbe o modifikaciji se tumače restriktivno.
- **Ugovori po pristupu (Adhezioni):** Ako su modifikacije predviđene opštim uslovima poslovanja jedne strane (prodavca), tumače se **u korist druge strane** (kupca/pristupnika), jer ona nije mogla uticati na sadržinu.

GUBITAK PRAVA

1. POJAM I PRIRODA ROKOVA

- **Pravilo:** Prava kupca po osnovu pravnih nedostataka (evikcije) nisu trajna. Ona se gase istekom zakonom određenih rokova.
- **Pravna priroda:** Reč je o **prekluzivnim rokovima**.
 - *Značenje:* Istekom roka pravo se potpuno gasi (za razliku od zastarelosti gde ostaje prirodna obligacija), i sud na to pazi po službenoj dužnosti.

2. ROKOVI ZA OSTVARIVANJE PRAVA

Zakon razlikuje dve situacije u zavisnosti od toga da li se vodi sudski spor ili ne.

A) Slučaj vansudske evikcije (Opšti rok) Kada treće lice istakne svoje pravo, ali još nije pokrenulo spor (ili se spor reši bez suda, npr. priznanjem):

- **Dužina roka:** Pravo kupca se gasi istekom **godinu dana (1 godina)**.
- **Početak roka:** Rok počinje da teče od dana **saznanja** za postojanje prava trećeg lica.

B) Slučaj sudske evikcije (Specijalni rok) Ovaj režim važi ako je treće lice pokrenulo sudski postupak protiv kupca **pre isteka** onog opšteg roka od godinu dana.

- **Uslov:** Da bi kupac mogao da koristi ovaj (duži) rok, morao je da pozove prodavca da se umeša u spor (**litis denuntiatio**).
- **Dužina roka:** Pravo kupca se gasi istekom **šest meseci (6 meseci)**.
- **Početak roka:** Rok počinje da teče od dana **pravosnažnosti sudske odluke** u tom postupku.

3. PRIMERI SUDSKE EVIKCIJE

Situacije u kojima se primenjuje rok od 6 meseci od pravosnažnosti presude:

- Kada treće lice podnese **svojinsku tužbu** (reivindikaciju) protiv kupca.
- Kada treće lice podnese tužbu za **zaštitu službenosti**.
- Kada treće lice istakne prigovor u postupku koji je pokrenuo sam kupac (npr. kupac tuži trećeg zbog smetanja poseda, a treći istakne prigovor da je on vlasnik), pod uslovom da je kupac o tome obavestio prodavca.

OBAVEZA PRODAVCA DA SAM NE UZNEMIRAVA KUPCA

1. POJAM I PRAVNI OSNOV (RATIO LEGIS)

- **Pravna praznina:** Važeći Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) **ne sadrži** izričitu odredbu koja zabranjuje prodavcu da uznemirava kupca.
- **Izvođenje pravila (*A fortiori*):** Ovo pravilo se izvodi tumačenjem. Pošto je prodavac dužan da štiti kupca od pravnog uznemiravanja **trećih lica**, on je *a fortiori* (pogotovo) dužan da ga ni sam ne uznemirava.
- **Maksima:** "Onaj ko je dužan da štiti (od drugih), ne može da evincira (da sam oduzima)".

2. OBLICI UZNEMIRAVANJA

Prodavac može povrediti ovu obavezu na dva načina: pravnim i faktičkim putem.

A) Pravno uznemiravanje (Slučaj naknadno stečenog prava)

- Postoji kada prodavac prema kupcu ističe neko svoje pravo koje je stekao **nakon** zaključene prodaje, a koje ograničava kupca.
- **Primer:** Prodavac proda kupcu njivu (bez tereta). Kasnije, prodavac nasledi susednu parcelu koja ima pravo službenosti prolaza preko te njive. Prodavac sada, kao novi vlasnik susedne parcele, želi da koristi tu službenost.
- **Rešenje:** Prodavac to **ne sme** činiti ako kupac nije znao za službenost prilikom kupovine. Kupac ima ista prava kao kod evikcije (raskid ili sniženje cene).

B) Faktičko uznemiravanje

- Postoji kada prodavac ometa kupca u korišćenju stvari bez ikakvog pravnog osnova.

- **Primeri:** Prodavac nastavlja da sadi na njivi koju je prodao ili nastavlja da odlazi u prodatu vikendicu.
- **Rešenje:** Ovo je zabranjeno isto kao i ometanje od strane bilo kog trećeg lica.

3. SPECIFIČNOST KOD PRODAJE TUĐE STVARI

- **Situacija:** Lice A proda licu B tuđu stvar. Kasnije, lice A stekne tu stvar (npr. nasledi je od pravog vlasnika).
- **Pravilo:** Prodavac (lice A) sada **ne može** tražiti stvar nazad od kupca pozivajući se na to da je on sada postao vlasnik.
- **Obaveza:** Naprotiv, on je dužan da ispoštuje prvobitni ugovor o prodaji i da stvar formalno preda kupcu/prenese svojину, čime se ostvaruje svrha ugovora.

4. IZUZECI (KADA PRODAVAC SME DA TUŽI KUPCA?)

Zabrana uznemiravanja nije apsolutna. Prodavac ne vrši nedozvoljeno uznemiravanje u sledećem slučaju:

- **Pobijanje ugovora:** Prodavac ima pravo da podnese tužbu za **poništenje** (zbog mana volje) ili **utvrđenje ništavosti** ugovora o prodaji.
- **Objašnjenje:** U ovom slučaju prodavac se ne poziva na neko svoje konkurentsko pravo na stvari (smetnja u izvršenju), već napada samu valjanost pravnog posla (smetnja u zaključenju).

PRODAJA TUĐE STVARI

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA

- **Punovažnost ugovora:** Prodaja tuđe stvari **obavezuje** ugovorne strane. Takav ugovor **nije ništav** (nije razlog za apsolutnu ništavost).
- **Pravno dejstvo:** Ugovor o prodaji u srpskom pravu ima isključivo **obligaciono-pravno dejstvo**.
 - Sam ugovor **ne prenosi** pravo svojine, već samo stvara **obavezu** prodavca da to pravo prenese i stvar preda.
 - Svojina se stiče tek na osnovu ugovora (predajom/upisom), a ne samim ugovorom.
- **Mogućnost ispunjenja:** Prodavac može u periodu između zaključenja ugovora i dospelosti obaveze (roka za predaju) da stekne svojину na toj stvari (npr. nasleđivanjem, kupovinom ili poklonom) i da je potom regularno prenese kupcu.

2. PRAVA I OBAVEZE (Dejstva prema savesnosti kupca)

Dejstva zavise od toga da li je kupac znao da prodavac nije vlasnik u trenutku zaključenja ugovora.

A) Savestan kupac

- **Definicija:** Kupac koji **nije znao niti je morao znati** da je stvar tuđa.
- **Prava:**

1. **Raskid ugovora:** Može raskinuti ugovor ako se usled činjenice da je stvar tuđa ne može ostvariti cilj ugovora.

2. **Naknada štete:** Ima pravo da zahteva naknadu pretrpljene štete po pravilima o ugovornoj odgovornosti.

- **Dodatna zaštita:** Čak i bez posebnih pravila, savestan kupac bi uživao zaštitu po opštim pravilima o odgovornosti za **evikciju** (pravne nedostatke).

B) Nesavestan kupac

- **Definicija:** Kupac koji je **znao ili morao znati** da prodavac nije vlasnik.

- **Pravna pretpostavka:** Uzima se da je on **pristao** na takvu situaciju i da se nadao da će prodavac steći stvar do trenutka dospelosti obaveze.

- **Implikacija:** Nesavestan kupac ne može tražiti raskid ugovora odmah po saznanju da je stvar tuđa (jer je to već znao), već mora čekati dospelost obaveze.

3. POSLEDICE NEISPUNJENJA (Nemogućnost prenosa)

- Ako prodavac do dospelosti ne stekne pravo svojine, on **neće moći** da izvrši svoju obavezu prenosa svojine na kupca.

- **Pravilo:** Niko ne može na drugog preneti više prava nego što sam ima (*Nemo plus iuris...*).

- U tom slučaju aktiviraju se pravila o neispunjenju ugovora (odgovornost za štetu).

70. NEMOGUĆNOST ISPUNJENJA UGOVORNE OBAVEZE

1. POJAM I RAZGRANIČENJA

- **Definicija:** Nemogućnost ispunjenja postoji kada se obaveza više ne može ispuniti onako kako glasi i ne postoje nikakvi pojačani naponi dužnika koji bi to mogli da promene.

- **Razgraničenje od više sile:** Nemogućnost ispunjenja ne treba mešati sa višom silom. Viša sila je samo jedan od mogućih **uzroka** (pored radnji dužnika ili trećih lica), dok je nemogućnost ispunjenja **posledica**.

- **Razgraničenje od otežanog ispunjenja:**

- **Nemogućnost:** Ispunjenje uopšte nije moguće.

- **Otežano ispunjenje:** Dužnik i dalje **može** da izvrši obavezu, ali su mu potrebni pojačani naponi (fizički, finansijski, organizacioni). Otežano ispunjenje ne gasi obavezu.

2. VRSTE NEMOGUĆNOSTI (KLASIFIKACIJA)

Za ispite je ključno da znate sledeće podele, jer od njih zavise pravna dejstva:

A) Prema vremenu nastanka

- **Inicijalna (početna):** Ispunjenje nije bilo moguće ni u trenutku nastanka obaveze (ugovora).

- **Supsekventna (naknadna):** Nemogućnost je nastupila tek nakon što je obaveza punovažno nastala.

B) Prema subjektu (Identitet dužnika)

- **Subjektivna nemogućnost:**

- Dužnik ne može da izvrši obavezu, ali bi **neko drugi na njegovom mestu to mogao**.

- *Primer:* Prodaja tuđe stvari (prodavac ne može da prenese svojinu, ali pravi vlasnik bi mogao) ili fizička nesposobnost dužnika (ne može da pretrči 100m za 15s, a sportista bi mogao).

- **Objektivna nemogućnost:**

- Ispunjenje je nemoguće **bez obzira na to ko duguje** (ni dužnik ni bilo ko drugi ne može izvršiti obavezu).

- *Primer:* Slučajna propast individualno određene stvari ili potpuna zakonska zabrana delatnosti.

- C) Prema prirodi prepreke**

- **Materijalna (faktička/fizička):** Fizičko uništenje predmeta obaveze (npr. stvar izgorela).

- **Pravna:** Pravna prepreka koja sprečava ispunjenje (npr. eksproprijacija stvari ili zakonska zabrana prometa). U našem pravu **nema razlike** u pravnim posledicama između ove dve vrste.

- D) Prema trajanju i obimu**

- **Trajna:** Definitivno je nemoguće ispuniti obavezu (uključujući i slučajeve gde se ne zna koliko će prepreka trajati).

- **Privremena:** Prolazna nemogućnost gde se zna koliko dugo će ispunjenje biti suspendovano.

- **Potpuna:** Obaveza se ne može izvršiti ni u jednom delu.

- **Delimična:** Deo obaveze je i dalje moguće izvršiti.

3. PRAVNA PRIRODA I STANDARD "PRAKTIČKE NEMOGUĆNOSTI"

Savremeno pravo napušta koncept apsolutne nemogućnosti i usvaja fleksibilniji pristup.

- **Pojam praktičke nemogućnosti:**

- Smatra se da postoji objektivna nemogućnost ispunjenja i kada je izvršenje povezano sa **izuzetnim teškoćama, ogromnim materijalnim izdacima ili opasnošću po život/zdravlje**, tako da je po zdravom razumu i shvatanjima poštenog prometa besmisleno zahtevati ispunjenje.

- **Odnos prema Ekonomskoj nemogućnosti (Ključno za ispit!):**

- Praktička nemogućnost obuhvata nerazumne napore, ali **NE obuhvata ekonomsku nemogućnost** (nemačku doktrinu nastalu posle I svetskog rata).

- **Pravilo:** Obaveza **ne prestaje** samo zato što je dužnik ekonomski ruiniran ili mu je ispunjenje postalo preskupo (ekonomski preteško). Čak ni egzistencijalna ugroženost dužnika nije razlog za gašenje obaveze usled nemogućnosti ispunjenja.

PRAVNE POSLEDICE NEMOGUĆNOSTI ISPUNJENJA

1. POJAM

Pravne posledice nemogućnosti ispunjenja direktno zavise od toga da li je ona **početna ili naknadna**, kao i da li je **objektivna ili subjektivna**.

2. POČETNA (INICIJALNA) NEMOGUĆNOST

Postoji u času zasnivanja obaveze (zaključenja ugovora).

- **A) Početna objektivna nemogućnost**

- **Dejstvo:** Sprečava da obaveza uopšte nastane.

- **Sankcija:** Ugovorna odredba je pogođena **apsolutnom ništavošću**.

- **Obim ništavosti:** Ništavost jedne odredbe po pravilu povlači **ništavost celog ugovora**, osim ako su ispunjeni uslovi za opstanak ugovora (delimična ništavost).

- **B) Početna subjektivna nemogućnost**

- **Dejstvo:** Ne sprečava nastanak ugovora (ugovor je punovažan).
- **Posledica:** Kako dužnik ne može da ispuni obavezu, dolazi do stanja **neispunjenja**.
- **Pravo poverioca:** Druga strana stiče pravo da **raskine ugovor** jednostranom izjavom volje.

3. NAKNADNA (SUPSEKVENTNA) NEMOGUĆNOST

Javlja se nakon što je obaveza punovažno nastala (predmet je bio moguć u početku, ali je kasnije postao nemoguć).

- **A) Naknadna subjektivna nemogućnost**

- **Pojam:** Dužnik ne može da izvrši obavezu, ali bi neko drugi na njegovom mestu to mogao.
- **Dejstvo:** Obaveza **ne prestaje**, niti ugovor prestaje samim nastupanjem ove okolnosti.
- **Posledica:** Ovo stanje se tretira kao **neispunjenje ugovorne obaveze**.
- **Pravo poverioca:** Druga strana može zbog neispunjenja da **jednostrano raskine ugovor**.

- **B) Naknadna objektivna nemogućnost**

- **Pojam:** Ispunjenje je postalo nemoguće za bilo koga.
- **Dejstvo:** Obaveza se **gasi po sili zakona**.
- **Bitni uslovi (Kumulativno):** Da bi se obaveza ugasila, nemogućnost mora biti:
 - **Trajna.**
 - **Potpuna.**

UTICAJ NAKNADNE NEMOGUĆNOSTI NA DVOSTRANO OBAVEZNE UGOVORE

1. POJAM I OSNOVNO PRAVILO

- **Definicija:** Reč je o situaciji kada obaveza jedne strane postane nemoguća **pre dospelosti**, usled događaja koji se desio nakon zaključenja ugovora (naknadna nemogućnost).
- **Opšte dejstvo (Sila zakona):** Naknadna objektivna nemogućnost ispunjenja, ako je **trajna i potpuna**, dovodi do **prestanka obaveze po sili zakona**.
- **Centralno pitanje:** Kako taj prestanak utiče na postojanje i obim recipročne obaveze saugovornika? Odgovor zavisi od toga **ko je odgovoran** za nemogućnost.

2. SLUČAJEVI PREMA ODGOVORNOSTI STRANA

A) Nemogućnost za koju je ODGOVORAN DUŽNIK ZOO ne sadrži poseban član samo za ovu situaciju kod opštih ugovora, već upućuje na opšta pravila:

- **Pravna priroda:** Smatra se da je reč o **neispunjenju ugovora** (jer je dužnik kriv što je ispunjenje postalo nemoguće).
- **Prava poverioca (Saugovornika):**
 - Može **raskinuti ugovor** zbog neispunjenja.

- Ima pravo na **naknadu štete** zbog neispunjenja.

Specifičnost kod složenih obligacija (kad je dužnik kriv):

- **Alternativne obaveze:**

- Ako pravo izbora ima *dužnik*: Obaveza se sužava na preostali predmet.
- Ako pravo izbora ima *poverilac*: Može birati preostali predmet ILI naknadu štete.

- **Fakultativne obaveze:**

- Poverilac može tražiti **samo naknadu štete**.
- Dužnik se *može* (ali ne mora) osloboditi davanjem predmeta koji je bio ovlašćen da dà umesto dugovanog (facultas alternativa).

B) Nemogućnost za koju su ODGOVORNE OBE STRANE ZOO nema izričitu normu, ali teorija i opšti principi nalažu sledeće rešenje:

- **Sudbina nemoguće obaveze:** Ona prestaje.
- **Sudbina recipročne obaveze:** Obaveza druge strane se **smanjuje srazmerno** njenom učešću (doprinosu) u nastanku nemogućnosti.

C) Ostali slučajevi (Napomena)

- ZOO sadrži i posebna pravila za slučaj kada za nemogućnost **nije odgovoran niko** (viša sila) i kada je odgovoran **poverilac**, ali ta pravila se razrađuju posebno (izvor najavljuje njihovu obradu u nastavku).

NEMOGUĆNOST ISPUNJENJA BEZ KRIVICE STRANA

1. POJAM I POLJE PRIMENE

- **Definicija:** Situacija u **dvostrano-obaveznom ugovoru** kada ispunjenje obaveze jedne strane postane **objektivno nemoguće** usled događaja za koji ne odgovara ni poverilac ni dužnik.
- **Suština:** Ovde se ne radi o kršenju ugovora (jer nema krivice), već o pitanju opstanka ugovora i sudbine uzajamnih obaveza.

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI (Kumulativno)

Da bi se primenila ova pravila, moraju se ispuniti sledeći uslovi:

- **Dvostrano-obavezan ugovor:** Pravila važe za teretne ugovore sa uzajamnim davanjima.
- **Naknadna objektivna nemogućnost:** Ispunjenje mora biti nemoguće za svakoga, ne samo za dužnika.
- **Odsustvo krivice:** Nemogućnost se ne može pripisati u odgovornost ni poveriocu ni dužniku.
- **Vremenski uslov (Ključno za ispit):**
 - Nemogućnost mora nastupiti **posle zaključenja ugovora**, a **pre dospelosti** obaveze.
 - **Razgraničenje:**
 - Ako je nemogućnost postojala u trenutku zaključenja = **Inicijalna nemogućnost** (Ugovor je ništav).
 - Ako je nemogućnost nastupila nakon što je dužnik pao u docnju = **Odgovornost dužnika** (Smatra se da je on kriv jer snosi rizik docnje -> Raskid + Naknada štete).

3. PRAVNA DEJSTVA (POSLEDICE)

Zakon razlikuje dve situacije u zavisnosti od obima nemogućnosti:

A) POTPUNA nemogućnost ispunjenja

- **Automatski prestanak:** Ugovor prestaje **po sili zakona** (*ex lege*). Nije potrebna sudska odluka (sud samo utvrđuje prestanak) niti izjava volje druge strane.
- **Gašenje obaveze druge strane:** Kako se gasi nemoguća obaveza, gasi se i obaveza druge strane (jer gubi svoj kauzalni osnov).
- **Restitucija:** Ako je druga strana već nešto ispunila (npr. platila avans), ima pravo na **vraćanje datog** po pravilima o sticanju bez osnova.
- **Naknada štete:** Načelno **nema naknade štete** jer niko nije kriv.

◦ *Izuzetak (Culpa in contrahendo):* Za štetu odgovara ona strana koja je **znala** za nemogućnost, a nije obavestila saugovornika. To je povreda načela savesnosti i poštenja (obaveza obaveštavanja).

B) DELIMIČNA nemogućnost ispunjenja

- Ugovor **ne prestaje** po sili zakona.
- **Prava poverioca (druge strane):**
 1. **Raskid ugovora:** Može raskinuti ugovor (vansudski) ako dokaže da delimično ispunjenje **ne odgovara njegovim potrebama** (objektivni test: ni savestan čovek na njegovom mestu ne bi imao interes za takvo ispunjenje).
 2. **Održanje ugovora:** Može ostati pri ugovoru, tražiti preostali (mogući) deo ispunjenja i zahtevati **srazmerno smanjenje** svoje obaveze radi očuvanja ekvivalencije davanja.

4. PRAKTIČNA NEMOGUĆNOST (Primer iz sudske prakse)

- U našoj praksi se pod objektivnom nemogućnošću podrazumeva i **praktična nemogućnost**.
- **Primer ("Golf" iz Sarajeva):** Prodavac je ugovorio prodaju "golfa" domaće proizvodnje. Izbio je rat i proizvodnja je stala. Sud je smatrao da je ugovor prestao usled nemogućnosti ispunjenja jer se, prema načelu poštenog prometa, od prodavca nije moglo očekivati da uvozi vozilo iz inostranstva po drastično većoj ceni da bi ga prodao po ceni domaćeg vozila.

NEMOGUĆNOST ISPUNJENJA ZA KOJU ODGOVARA DRUGA STRANA (POVERILAC)

1. POJAM I USLOVI

Reč je o situaciji u dvostrano obaveznom ugovoru gde dužnik ne može da ispuni svoju obavezu zbog radnji ili propusta poverioca.

Da bi se primenio ovaj režim, moraju se kumulativno ispuniti sledeći uslovi:

- **Naknadna objektivna nemogućnost:** Ispunjenje je postalo nemoguće nakon zaključenja ugovora.
- **Karakter nemogućnosti:** Mora biti **potpuna i trajna**.
- **Vremenski okvir:** Nemogućnost je nastupila **pre dospelosti** dužnikove obaveze.
- **Odgovornost poverioca (Ključni uslov):** Nemogućnost je nastala usled okolnosti koje je poverilac mogao da spreči, otkloni ili izbegne.

2. DEJSTVA (PRAVA I OBAVEZE STRANA)

Zakon ovde odstupa od pravila o gašenju ugovora. Dejstva su asimetrična:

- **Sudbina obaveze DUŽNIKA:**

- Njegova obaveza se **gasi**. On više nije dužan da isporuči stvar ili izvrši radnju.

- **Sudbina obaveze POVERIOCA (Duge strane):**

- Njegova obaveza se **NE gasi**. Poverilac (koji je skrivio nemogućnost) ostaje dužan da izvrši svoju protivčinidbu (npr. da plati cenu).

Korektivni mehanizmi (Obavezne radnje): Iako poverilac mora da plati, iznos se može korigovati kako dužnik ne bi neosnovano profitirao:

1. **Umanjenje za koristi (Prebijanje):** Obaveza poverioca se **smanjuje** za onaj iznos koji je dužnik uštedeo ili imao koristi usled toga što nije izvršio svoju obavezu (npr. troškovi pakovanja, prevoza ili istovara koji nisu nastali).

2. **Ustupanje prava (Cessio actionum):** Dužnik je obavezan da ustupi poveriocu sva prava koja bi imao prema trećim licima povodom predmeta obaveze (npr. pravo na isplatu sume osiguranja od osiguravača ako je stvar bila osigurana).

3. SPECIFIČNI SLUČAJEVI

A) Alternativne obligacije Ako jedan predmet obaveze postane nemoguć krivicom poverioca, pravne posledice zavise od toga ko ima pravo izbora:

- **Ako bira DUŽNIK:** Njegova obaveza prestaje (može smatrati da je izabrao nemoguć predmet). Ako ipak želi, može izvršiti obavezu preostalim predmetom i tražiti naknadu štete.
- **Ako bira POVERILAC:** On može dati naknadu štete (za nemoguć predmet) i tražiti od dužnika preostali predmet.

B) Delimična nemogućnost (Pravna praznina) ZOO nema izričita pravila za delimičnu nemogućnost koju skrivio poverilac.

- **Tumačenje:** Dužnik ima pravo izbora:

- Može **raskinuti ugovor** (bez dokazivanja da mu delimično ispunjenje ne odgovara, jer je poverilac kriv).
- Može ostati pri ugovoru uz **srazmerno sniženje** svoje obaveze.

71. RASKIDANJE ILI IZMENA UGOVORA ZBOG PROMENJENIH OKOLNOSTI (U SISTEMU ZOO)

1. ISTORIJSKI RAZVOJ I IZVORI (Kontekst)

- **Srpski građanski zakonik (1844):** Nije poznavao ovaj institut; smatralo se da samo zakonodavac, a ne sud, može menjati ugovore.
- **Opšte uzanse (1954):** Prvi put kodifikuju pravilo, dozvoljavajući izmenu ili raskid.
- **ZOO (1978):** Preuzima rešenje iz "Skice" (1969), koje predstavlja važeći pravni okvir u Srbiji danas.

2. POJAM I DEFINICIJA

Promenjene okolnosti predstavljaju izuzetak od načela *Pacta sunt servanda*. Reč je o situaciji kada, nakon zaključenja ugovora, nastupe nepredviđeni događaji koji otežavaju ispunjenje jedne strane do te mere da:

- Ugovor više **ne ispunjava očekivanja** ugovornih strana.

- Bilo bi **nepravično** održati ga na snazi u neizmenjenom obliku.

3. BITNI ELEMENTI I USLOVI (Kumulativno)

Da bi se strana mogla pozvati na ovaj institut, moraju se steći sledeći uslovi:

- **Izvanredan događaj:** Okolnosti moraju biti vanredne prirode (npr. prirodne nepogode, ratovi, nagli ekonomski poremećaji, administrativne mere države).
- **Nepredvidljivost:** Događaj se **nije mogao predvideti** u vreme zaključenja ugovora.
- **Težina posledice:** Ispunjenje mora postati **preterano otežano** ili bi strani nanelo **preterano veliki gubitak**, tako da je očigledno narušena svrha ugovora.
- **Vremenski uslov:** Promenjene okolnosti moraju nastupiti **pre isteka roka** za ispunjenje obaveze (dužnik ne sme biti u docnji kada okolnosti nastupe).

4. DEJSTVA (PRAVA STRANA)

A) Pravo pogođene strane (Zahtev za raskid)

- Osnovno pravo pogođene strane je da od suda traži **raskid ugovora**.
- Sud donosi odluku rukovodeći se načelima poštenog prometa, ciljem ugovora i normalnim rizikom za tu vrstu posla.

B) Pravo druge strane (Ponuda izmene - "Jus variandi")

- Ugovor se **neće raskinuti** ako druga strana ponudi ili pristane da se uslovi ugovora **pravično izmene**.
- Ovo je sredstvo za održanje ugovora na snazi (*favor contractus*).

5. OBAVEZE I ODGOVORNOST (Specifičnosti)

A) Naknada štete kod raskida (Specifično pravilo)

- Ako sud izrekne raskid ugovora, on može (na zahtev druge strane) obavezati stranu koja je tražila raskid da drugoj strani naknadi **pravičan deo štete**.
- *Napomena:* Ovo nije puna naknada štete kao kod kršenja ugovora, već "pravičan deo" jer niko nije kriv za nastale okolnosti.

B) Dužnost obaveštavanja

- Strana pogođena promenjenim okolnostima mora **odmah (čim sazna)** obavestiti drugu stranu o nameri da traži raskid ili izmenu.
- **Sankcija:** Ako to ne učini, odgovara za štetu koju druga strana trpi **zbog neobaveštavanja** (npr. druga strana je nastavila sa pripremama za ispunjenje).

PRAVILA ZOO O PROMENJENIM OKOLNOSTIMA

1. POJAM I OSNOVNI KRITERIJUM

ZOO dozvoljava izmenu ili raskid ugovora ako tokom njegovog trajanja nastupe okolnosti koje narušavaju prvobitni odnos snaga.

- **Osnovni test:** Da bi se institut primenio, mora biti očigledno da ugovor više **ne odgovara očekivanjima ugovornika** i da bi, po opštem mišljenju, bilo **nepravično** da se održi na snazi bez izmena.

2. BITNI ELEMENTI / USLOVI (KUMULATIVNO)

Da bi se pogođena strana uspešno pozvala na ovaj institut, moraju se steći sledeći uslovi:

A) Vremenski uslov (Kada su nastupile?)

- Okolnosti moraju nastupiti **posle zaključenja ugovora**.
- Moraju nastupiti **pre isteka roka** za ispunjenje obaveze (pre dospelosti).
- **Zabrana za docnju:** Strana koja je pala u docnju ne može se pozivati na okolnosti koje su nastale nakon toga. Da je ispunila obavezu na vreme, promena je ne bi pogodila.
- **Trajanje uslova:** Okolnosti moraju postojati i u trenutku **podnošenja tužbe**.

B) Subjektivno-objektivni uslov (Kvalitet okolnosti) Pogođena strana nije dužna da trpi promene ako su one:

- **Nepredvidljive:** Okolnost se nije mogla **razumno predvideti** u vreme zaključenja ugovora.
 - *Test predvidljivosti:* Ne traži se apsolutna nepredvidljivost (da niko nije mogao da predvidi), već da li je **dužnik**, s obzirom na prirodu svog poslovanja, bio dužan da to predvidi.
 - *Uobičajeni rizik:* Promene koje spadaju u normalan poslovni rizik (npr. manja fluktuacija cena) nisu osnov za primenu instituta.
- **Neizbežne i nesavladive:** Okolnosti se nisu mogle izbeći niti savladati.
- **Izvanredne:** Događaj mora biti vanredan (npr. zemljotres, rat, hiperinflacija, nagla promena zakona/poreza).
 - *Napomena:* Ako je u vreme zaključenja ugovora već vođena javna rasprava o promeni zakona, smatra se da je promena bila predvidljiva.

C) Uticaj na ugovor (Posledice po ispunjenje) Promenjene okolnosti moraju proizvesti jedan od dva efekta:

1. **Otežano ispunjenje:** Ispunjenje je postalo teže i skuplje za dužnika, ali **nije postalo nemoguće** (jer bi to onda bila nemogućnost ispunjenja, a ne promenjene okolnosti).
2. **Neostvarenje svrhe ugovora:** Ispunjenje je moguće, ali je postalo besmisleno jer se više ne može ostvariti cilj zbog koga je ugovor zaključen.
 - *Primer:* Zakupac iznajmi lokal za specifičnu delatnost, a država zabrani tu delatnost. Iako on fizički može da koristi lokal za nešto drugo, **ugovorena svrha** je osujećena.

3. PRIMERI IZVANREDNIH DOGAĐAJA

U izvoru se kao relevantni događaji navode:

- **Prirodni:** Zemljotresi, poplave.
- **Društveni:** Ratovi, ekonomske sankcije.
- **Normativni:** Izmene propisa, zabrane prometa, povećanje poreza.
- **Ekonomski:** Hiperinflacija, nagli skok ili pad cena.

PRAVNE POSLEDICE PROMENJENIH OKOLNOSTI U SISTEMU ZOO

1. POJAM I SUDSKI KARAKTER RASKIDA

Za razliku od raskida zbog neispunjenja (koji je vansudski), raskid zbog promenjenih okolnosti je specifičan:

- **Sudski raskid:** Ugovor se **ne raskida** prostom izjavom volje jedne strane. Raskid nastupa tek kada sudska presuda kojom se usvaja zahtev pogođene strane postane **pravosnažna**.

- **Ko može tražiti raskid:** Pravo da zahteva raskid ima samo **pogođena strana** (ona kojoj je ispunjenje otežano ili svrha neostvariva). Druga strana (koja nije pogođena) ne može tražiti raskid.

2. PRAVO NA REVIZIJU (IZMENU) UGOVORA

Zakon favorizuje opstanak ugovora (*favor contractus*), pa nudi alternativu raskidu:

- **Pravo izbora pogođene strane:** Pogođena strana može birati da li će od suda tražiti **raskid** ili **reviziju** (izmenu) ugovora.
- **Odbrana druge strane:** Ako pogođena strana traži raskid, druga strana taj raskid može sprečiti ako ponudi ili pristane na **pravičnu izmenu ugovornih uslova**.
- **Zahtev za reviziju:** Mogu ga podneti i pogođena strana i strana koja nije pogođena promenama.

3. ULOGA SUDA (KRITERIJUMI ODLUČIVANJA)

Kada sud odlučuje o raskidu ili izmeni ugovora, nije slobodan u proceni, već mora poštovati zakonske smernice. Sud se rukovodi:

1. Načelima poštenog prometa.
2. Ciljem ugovora.
3. Normalnim rizikom za tu vrstu ugovora.
4. Opštim interesom.
5. Interesima obeju strana.

4. DEJSTVA RASKIDA I NAKNADA ŠTETE (Specifičnost)

Ovde važe posebna pravila o odgovornosti, drugačija od opštih pravila:

- **Ko plaća štetu:** Ako sud izrekne raskid, **pogođena strana** (ona koja je tražila raskid) može biti obavezana da naknadi štetu drugoj strani.
- **Obim štete (Pravičan deo):** Ne dosuđuje se cela šteta, već samo **pravičan deo pretrpljene štete**.
- **Pravna priroda:** Reč je o ugovornoj odgovornosti za predvidljivu imovinsku štetu nastalu usled raskida.
- **Ratio legis:** Ovaj režim je povoljniji za dužnika (pogođenu stranu) jer mu omogućava izlazak iz ugovora bez plaćanja pune naknade štete kao kod neispunjenja.

5. OBAVEZA OBAVEŠTAVANJA

- **Dužnost:** Pogođena strana mora obavestiti drugu stranu o nameri da traži raskid **čim sazna** da su nastupile promenjene okolnosti.
- **Sankcija:** Ako propusti da obavesti saugovornika, odgovara za štetu koju druga strana trpi **zbog izostanka obaveštenja** (ovo je zasebna šteta, nezavisna od one uzrokovane raskidom).

6. MOGUĆNOST VANSUDSKOG REŠENJA

- Iako je sam raskid sudski, strane mogu, nakon što pogođena strana obavesti o problemu, **sporazumno** (vansudski) raskinuti ili izmeniti ugovor kako bi izbegle sudski spor.

DISPOZITIVNOST ZAKONSKOG REŽIMA

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA

- **Dispozitivnost:** Zakonska pravila o promenjenim okolnostima su **dispozitivne prirode**. To znači da zakon dopušta autonomiju volje strana da urede svoje odnose drugačije nego što zakon predviđa.
- **Suština odricanja:** Strane mogu ugovorom unapred da isključe primenu ovog instituta, odnosno da se **odreknu prava** da traže raskid ili izmenu ugovora ako nastupe određene okolnosti.

2. USLOVI ZA PUNOVAŽNOST ODRICANJA (KUMULATIVNO)

Da bi klauzula o odricanju proizvodila pravno dejstvo, moraju biti ispunjeni sledeći uslovi:

- **Vremenski uslov (Unapred):** Odricanje mora biti učinjeno **pre** nego što promenjene okolnosti nastupe.
- **Saglasnost volja:** Odricanje je uvek **sporazumno** (rezultat dogovora strana), ali ne mora biti obostrano (može se odreći samo jedna strana).
- **Načelo savesnosti i poštenja (Limit):** Odricanje ne sme biti u suprotnosti sa načelom savesnosti i poštenja.
- **Specijalizacija (Zabrana generalnog odricanja):**
 - Strane se mogu odreći prava pozivanja samo na **tačno određene** promenjene okolnosti (npr. "odričem se prava na raskid zbog skoka cene nafte").
 - **Nije dozvoljeno** paušalno (blanko) odricanje od prava na raskid ili reviziju "iz bilo kog razloga" ili bez obzira na vrstu okolnosti.

3. NAČIN I FORMA ODRICANJA

Sporazum o isključenju primene promenjenih okolnosti može se zaključiti na dva načina:

1. Kao **odredba (klauzula)** u samom osnovnom ugovoru koji se zaključuje.
2. Kao **zaseban sporazum** (aneks) koji strane sklapaju naknadno (posle zaključenja ugovora), ali obavezno pre nego što nastupe okolnosti koje se isključuju.

POSEBNA ZAKONSKA PRAVILA O PROMENJENIM OKOLNOSTIMA

1. PREDUGOVOR (Prestanak po sili zakona)

Za razliku od opšteg režima gde se traži sudska presuda, kod predugovora važi automatizam.

- **Pravilo:** Ako se okolnosti od zaključenja predugovora do roka za zaključenje glavnog ugovora izmene toliko drastično da ga strane ne bi ni zaključile da su te okolnosti postojale, predugovor **prestaje da obavezuje po samom zakonu**.
- **Dejstva:**
 - Obaveza zaključenja glavnog ugovora se gasi.
 - Strana može slobodno odbiti ponudu za zaključenje glavnog ugovora.
 - **Nije potrebna tužba** za raskid niti zahtev za reviziju (izmenu) predugovora.

2. UGOVOR O OSIGURANJU (Povećanje rizika)

- **Situacija A (Drastično povećanje rizika):** Ako se rizik toliko poveća da osiguravač ne bi ni zaključio ugovor, on ima pravo na **vansudski raskid** jednostranom izjavom volje.
- **Situacija B (Povećanje koje zahteva veću premiju):**
 - Osiguravač predlaže novu, višu stopu premije.
 - Ako ugovarač osiguranja ne pristane u roku od **14 dana**, ugovor **prestaje po sili zakona**.

3. UGOVOR O GRAĐENJU (Klauzula o nepromenljivosti cene)

Čak i kada su strane ugovorile fiksnu cenu ("cena se neće menjati"), ZOO štiti izvođača u slučaju skoka cena materijala (elemenata).

- **Uslovi za izmenu cene:**
 - Cene elemenata su porasle toliko da bi cena radova trebalo da bude veća za **više od 10%**.
 - Izvođač može tražiti samo razliku koja **prelazi tih 10%** (rizik do 10% snosi sam).
 - *Izuzetak:* Ako je do poskupljenja došlo posle dolaska izvođača u docnju, on nema pravo na povećanje, osim ako bi cena rasla i bez njegove docnje.
- **Pravo naručioca:** Ako izvođač traži znatno povećanje cene, naručilac može da **raskine ugovor (vansudski)**.
 - *Obaveza:* Mora platiti izvedene radove i nužne troškove.

4. UGOVOR O ORGANIZOVANJU PUTOVANJA

- **Pravo organizatora:** Može povećati cenu ako je to predviđeno u potvrdi o putovanju, usled promene kursa ili tarifa prevoznika.
- **Pravo putnika:** Ako povećanje cene pređe **10%**, putnik može **raskinuti ugovor** bez obaveze naknade štete i ima pravo na povraćaj svega plaćenog.

5. UGOVOR O OSTAVI

- **Pravo ostavoprimca:** Može jednostrano promeniti ugovoreno mesto ili način čuvanja stvari ako to zahtevaju promenjene okolnosti.
- **Sankcija:** Ako to ne učini, a stvar propadne, odgovara čak i za slučajnu propast stvari.

6. UPRAVNI UGOVORI (Specifičan režim)

Upravni ugovori (zaključuju ih organ javne vlasti i stranka) imaju poseban režim uređen zakonom iz 2016. godine.

- **Bitno otežano ispunjenje:** Samo ovo je relevantno, ne i neostvarenje svrhe.
- **Asimetrija prava strana:**
 - **Prava stranke (građanina/firme):** Može tražiti **samo izmenu** ugovora, ne i raskid. Ako organ odbije izmenu (jer šteti javnom interesu), stranka može uložiti žalbu.
 - **Prava organa (države):** Može tražiti izmenu. Ako stranka odbije izmenu, organ može jednostrano **raskinuti ugovor rešenjem**.

72. PREKOMERNO OŠTEĆENJE

1. POJAM I DEFINICIJA (POZITIVNO PRAVO)

- **Pravna definicija:** Prekomerno oštećenje u ZOO je institut koji štiti načelo jednake vrednosti uzajamnih davanja. To je situacija u kojoj postoji **očigledna nesrazmera** između onoga što jedna strana daje i onoga što prima.
- **Specifičnost ZOO:** Naš zakon tretira prekomerno oštećenje kao **vid neskrivljene zablude o vrednosti**. Dakle, nije dovoljna samo objektivna nesrazmera u ceni, već je potrebno i da oštećena strana nije znala pravu vrednost.

2. BITNI ELEMENTI / USLOVI (KUMULATIVNO)

Da bi se oštećena strana mogla pozvati na ovaj institut i tražiti poništenje, moraju se steći sledeći uslovi:

- **Dvostrano-obavezan teretni ugovor:** Institut se primenjuje na ugovore gde postoje uzajamna davanja.
- **Očigledna nesrazmera (Objektivni element):**
 - Za razliku od starih prava koja su tražila "oštećenje preko polovine" (matematički razlomak), ZOO koristi **pravni standard** "očigledne nesrazmere". Sud u svakom konkretnom slučaju procenjuje da li je nesrazmera "očigledna".
- **Vreme nastanka:** Nesrazmera mora postojati u trenutku **zaključenja ugovora**.
- **Neskrivljena zabluda (Subjektivni element):**
 - Oštećena strana u vreme zaključenja ugovora **nije znala niti je morala znati** za pravu vrednost stvari.
 - *Napomena:* Ako je strana znala da stvar vredi više/manje, a ipak je pristala na ugovor, ne može se pozivati na prekomerno oštećenje.

3. PRAVNA PRIRODA I DEJSTVA

- **Sankcija:** Ugovor je **rušljiv** (relativno ništav). Oštećena strana može zahtevati **poništenje ugovora**.
- **Rokovi:** (Ovde treba biti oprezan) Pošto se tretira kao zabluda, primenjuju se rokovi za rušljivost, mada izvor napominje da su rokovi kod "obične" zablude ponekad povoljniji za stranku nego kod prekomernog oštećenja.

4. RAZGRANIČENJE OD SRODNIH INSTITUTA

Na ispitu morate znati razliku između ova tri instituta jer se preklapaju:

- **Od Zablude (o svojstvima):** Prekomerno oštećenje je *specijalna vrsta zablude* (o vrednosti). Ponekad je za stranku taktički bolje da se pozove na opštu zabludu zbog povoljnijih rokova.
- **Od Zelenaškog ugovora:**
 - **Sličnost:** Oba instituta se bave nesrazmerom u davanjima i štite načelo ekvivalentnosti. Danas nesrazmera može biti ista u oba slučaja.
 - **Razlika (Ključno):**
 - Kod **prekomernog oštećenja** traži se **zabluda** oštećenog (nije znao vrednost).
 - Kod **zelenaškog ugovora** traži se **mala fide (nesavesnost)** druge strane (da je druga strana svesno iskoristila teške prilike, nuždu ili neiskustvo oštećenog).

5. KONTEKST I RATIO LEGIS (Napomene za razumevanje)

- **Napuštanje matematike:** Staro pravo (SGZ) i "Skica" profesora Konstantinovića koristili su termin "oštećenje preko polovine" (<50% vrednosti). ZOO je to odbacio i uveo elastičniji pojam "očigledna nesrazmera".
- **Napuštanje objektivnog koncepta:** "Skica" je predviđala poništenje čim postoji matematička nesrazmera, bez obzira na zabludu. ZOO je to odbio i zahteva da oštećeni bude u zabludi.
- **Opšta norma:** Naš ZOO (sledeći tradiciju AGZ) ima **opštu normu** o leziji – važi za sve teretne ugovore i obe strane. Neki sistemi (poput francuskog) štite samo prodavca nekretnina, a neki (nemački) uopšte nemaju običnu leziju već samo zelenaški ugovor.

Uslovi i dejstva

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Opšta norma:** ZOO sadrži opštu normu koja važi za **sve dvostrano-obavezujuće teretne ugovore** (bez obzira na vrstu).
- **Aktivna legitimacija:** Zaštitu uživaju **obe ugovorne strane** – poništenje može tražiti i ona koja je dala previše, i ona koja je primila premalo.
- **Mešoviti koncept (Ključno):** Naše pravo prihvata **mešovito shvatanje** lezije. Nije dovoljna samo objektivna nejednakost davanja, već se kumulativno zahteva i subjektivni element (zabluda o vrednosti).

2. BITNI ELEMENTI / USLOVI (KUMULATIVNO)

Da bi se primenila pravila o prekomernom oštećenju, moraju se ispuniti dva uslova koja se cene prema stanju u **trenutku zaključenja ugovora**. Teret dokazivanja je na oštećenoj strani.

• 1. Očigledna nesrazmera (Objektivni uslov):

- Zahteva se da obaveza jedne strane **očigledno premašuje** vrednost onoga što prima.
- **Pravni standard:** "Očigledna nesrazmera" je pravni standard koji sud ceni u svakom konkretnom slučaju prema shvatanjima poštenog prometa.
- **Nema procenta:** Za razliku od ranijih rešenja (npr. oštećenje preko polovine) i nekih stranih prava, u ZOO nesrazmera **nije kvantifikovana procentom**.

• 2. Izvinjavajuća zabluda o vrednosti (Subjektivni uslov):

- Oštećena strana u vreme zaključenja ugovora nije znala niti je morala znati za pravu vrednost.
- **Standard pažnje:** Da bi zabluda bila "izvinjavajuća", ceni se da li se strana ponašala sa potrebnom pažnjom (dobar domaćin, dobar privrednik, stručnjak).
- **Privredni subjekti:** Njima je teško da dokažu ovaj uslov jer se od njih očekuje **pojačana pažnja** i poznavanje vrednosti na tržištu.

3. PRAVNA PRIRODA I ROKOVI

- **Rušljivost:** Ugovor pogođen prekomernim oštećenjem je **rušljiv** (relativno ništav). On proizvodi dejstva *ab initio*, ali se može poništiti.
- **Rok za poništenje:**
 - Tužba se mora podneti u roku od **jedne godine od dana zaključenja ugovora**.

- Ovaj rok je **prekluzivan** (ne podleže prekidu ni zastoju).
- Istekom roka pravo se gasi, a sud na to pazi **po službenoj dužnosti**.
- **Način ostvarivanja:** Pravo se ostvaruje podnošenjem tužbe ili isticanjem prigovora u sporu.

4. MOGUĆNOST ODRICANJA I KONVALIDACIJA

- **Zabrana odricanja unapred:** Strane se ne mogu odreći prava na poništenje **unapred** (pre zaključenja) niti u samom ugovoru. Takva klauzula nema pravno dejstvo.
- **Naknadno odricanje (Konvalidacija):** Nakon zaključenja ugovora, oštećena strana može osnažiti ugovor (odustati od poništenja) ako:
 - Protekne rok od godinu dana.
 - Izričito izjavi da se odriče prava na poništenje.
 - Znajući za nesrazmeru, počne da izvršava obavezu ili primi ispunjenje od druge strane.

5. ODBRANA DRUGE STRANE (FACULTAS ALTERNATIVA)

- Ugovor se **neće poništiti** ako druga strana ponudi **dopunu do prave vrednosti**.
- Ovim se otklanja nesrazmera i ugovor opstaje kao da zabluda nije ni bilo.

6. PRAVNA DEJSTVA PONIŠTENJA

Kada sud poništi ugovor zbog prekomernog oštećenja, nastupaju sledeće posledice:

- **Restitucija (Vraćanje datog):**
 - Svaka strana vraća ono što je primila.
 - Ako vraćanje nije moguće (npr. priroda činidbe), daje se **odgovarajuća novčana naknada** prema cenama u vreme donošenja sudske odluke.
- **Naknada štete (Odgovornost oštećenog):**
 - Specifičnost: Iako je ugovor poništen na zahtev oštećenog, **oštećeni (tužilac) je taj koji duguje naknadu štete** drugoj strani, pod uslovom da je druga strana bila **savesna** (nije znala za nesrazmeru).
 - *Razlog:* Uzrok rušljivosti je zabluda oštećenog o vrednosti, pa on snosi odgovornost za štetu koju savestan saugovornik trpi zbog poništenja ugovora.

7. IZUZECI (GDE SE NE PRIMENJUJE?)

Zakon taksativno navodi slučajeve (teretne ugovore) kod kojih se poništenje **ne može tražiti** zbog prekomernog oštećenja:

- **Aleatorni ugovori (Ugovori na sreću):** Kod njih postoji neizvesnost dobitka/gubitka (npr. osiguranje). Sama priroda ugovora podrazumeva rizik da jedna strana dobije više nego što je dala.
- **Ugovor o poravnanju:** Strane svesno čine uzajamna popuštanja da bi rešile spor, pa nesrazmera koja time nastane nije razlog za poništenje.
- **Javna prodaja:** Cena postignuta na javnom nadmetanju (licitaciji) smatra se tržišnom u tom trenutku i ne može se osporavati.

- **Osobita naklonost (Pretium affectionis):** Kada je viša cena plaćena (ili niža prihvaćena) zbog posebnih motiva ili ljubavi prema drugoj strani/stvari. Ovde nema zablude o vrednosti, već svesne namere.

8. VREMENSKI USLOV (KADA MORA POSTOJATI NESRAZMERA?)

- **Trenutak zaključenja:** Očigledna nesrazmera u vrednosti uzajamnih davanja mora postojati **u trenutku zaključenja ugovora**.
- **Naknadna nesrazmera (Razgraničenje):**
 - Ako je ugovor bio srazmeran u trenutku zaključenja, a nesrazmera nastane kasnije (npr. zbog skoka cena), **ne primenjuje se** prekomerno oštećenje.
 - Takva situacija se rešava pravilima o **promenjenim okolnostima** (*rebus sic stantibus*), što vodi raskidu ili izmeni, a ne poništenju.
- **Irrelevantnost naknadnog otklanjanja (Specifičnost ZOO):**
 - Za poništenje je dovoljno da je nesrazmera postojala pri zaključenju.
 - **Nije bitno** ako se ta nesrazmera izgubila (otklonila) do trenutka podnošenja tužbe ili donošenja presude.
 - *Napomena (Ratio):* Iako je profesor Konstantinović u "Skici" predlagao da se tužba odbije ako nesrazmera prestane, naš ZOO to nije prihvatio. Dakle, tužilac uspeva čak i ako su se cene u međuvremenu izjednačile.

73. ZELENAŠKI UGOVOR

1. POJAM I DEFINICIJA

Zelenaški ugovor je ugovor kojim jedno lice, koristeći se teškim stanjem drugog lica (stanje nužde, neiskustvo, zavisnost...), ugovori za sebe ili trećeg korist koja je u **očiglednoj nesrazmeri** sa onim što je on drugom dao ili učinio.

- **Ratio legis:** Zabrana zelenaškog ugovora štiti načelo **jednake vrednosti uzajamnih davanja** (ekvivalentnosti).

2. BITNI ELEMENTI / USLOVI (KUMULATIVNO)

Da bi ugovor bio kvalifikovan kao zelenaški, u trenutku zaključenja moraju se kumulativno ispuniti tri uslova. Teret dokazivanja je na onome ko tvrdi da je ugovor zelenaški.

A) Stanje oštećene strane (Objektivno-subjektivni uslov) Oštećena strana se mora nalaziti u **osobito teškim životnim prilikama**. Zakon taksativno navodi sledeća stanja (iako se tumačenjem mogu obuhvatiti i slične situacije):

- **Stanje nužde:** Goruća životna potreba (npr. hitna potreba za lečenjem).
- **Teško materijalno stanje:** Stvarna materijalna ugroženost i pretnja finansijskom propašću (npr. nemogućnost servisiranja dugova), a ne samo nemogućnost ispunjenja želja.
- **Nedovoljno iskustvo:** Opšte životno neiskustvo (mladost) ili neiskustvo u konkretnoj vrsti posla.
- **Lakomislenost:** Nepromišljenost, nedostatak opreza ili preterano pouzdanje u drugu stranu.
- **Zavisnost:** Situacija gde zelenaš može da se sveti zbog odbijanja ugovora (npr. odnos radnik-poslodavac, student-profesor).

B) Ponašanje druge strane (Subjektivni uslov - "Mala fide")

- **Znanje i iskorišćavanje:** Druga strana (zelenaš) mora biti nesavesna. To znači da je **znala** za teško stanje oštećenog i upravo to stanje **iskoristila** da bi ugovorila nesrazmernu korist.
- **Razlika od pretnje:** Zelenaš ne preti zlom (kao kod prinude), već uslovljava zaključenje preko potrebnog ugovora prihvatanjem nepravičnih uslova.

C) Očigledna nesrazmera davanja (Objektivni uslov)

- **Vreme nastanka:** Nesrazmera mora postojati u **trenutku zaključenja ugovora**.
- **Intenzitet:** Nesrazmera mora biti **očigledna** i bitna prema shvatanjima poštenog prometa (ne sme biti zanemarljiva/sitničava).

3. RAZGRANIČENJE OD DRUGIH INSTITUTA (BITNO ZA ISPIT!)

Ako fali neki od gore navedenih uslova, ugovor nije zelenaški, ali može biti nešto drugo:

- **Zelenaški ugovor vs. Prekomerno oštećenje (*Laesio enormis*):**
 - Ako postoji očigledna nesrazmera u trenutku zaključenja, ali druga strana **nije znala** za teško stanje oštećenog (fali *mala fide*), onda to nije zelenaški ugovor, već se primenjuju pravila o prekomernom oštećenju.
- **Zelenaški ugovor vs. Promenjene okolnosti (*Rebus sic stantibus*):**
 - Ako je u trenutku zaključenja sve bilo u redu, a nesrazmera je nastala **naknadno** (kasnije), ne radi se o zelenaškom ugovoru, već se mogu primeniti pravila o raskidu ili reviziji zbog promenjenih okolnosti.

4. PRAVNA PRIRODA I DEJSTVO (APSOLUTNA NIŠTAVOST)

- **Sankcija:** Zelenaški ugovor je u našem pravu **apsolutno ništav**. Ne proizvodi pravno dejstvo od trenutka zaključenja.
- **Procesni režim:**
 - Na ništavost sud pazi **po službenoj dužnosti**.
 - Može se pozivati **svako zainteresovano lice** i javni tužilac.
 - Pravo na isticanje ništavosti **ne zastareva** (nije vezano za rok).
 - Sudska odluka je **deklarativna** (samo utvrđuje već postojeće stanje).
- **Delimična ništavost:** Moguće je da ništava bude samo zelenaška odredba, a da ostatak ugovora opstane, ako on može važiti bez te odredbe (čak i ako je ona bila uslov, jer je cilj zakona da se ugovor oslobodi zelenaškog elementa).

5. POSLEDICE UTVRĐENJA NIŠTAVOSTI (RESTITUCIJA)

Kada sud utvrdi da je ugovor ništav, primenjuju se sledeća pravila:

- **Obaveza vraćanja:** Oštećena strana vraća primljeno, ili daje novčanu naknadu ako vraćanje nije moguće.
- **Specifičnost (Kažnjavanje nesavesnog):**
 - Zelenaš je po definiciji **nesavestan** (postupanje često predstavlja krivično delo).
 - Sud može **odbiti zahtev zeleniša** da mu se vrati ono što je dao oštećenom. To znači da oštećeni može zadržati stvar, a ne vratiti novac/davanje zelenišu.
- **Naknada štete:** Oštećena strana ima pravo na naknadu pretrpljene štete.

6. SUDSKA REVIZIJA (MOGUĆNOST OPSTANKA UGOVORA)

Zakon dozvoljava izuzetak od pravila da se ništavi ugovori ne mogu osnažiti. Oštećena strana može izabrati da ugovor opstane, ali pod izmenjenim uslovima.

- **Pravo na reviziju:** Oštećena strana može zahtevati da se njena obaveza **smanji na pravičan iznos**.
- **Cilj:** Reafirmacija načela **jednake vrednosti uzajamnih davanja**. Sud smanjuje obavezu oštećenog samo onoliko koliko je potrebno da se uspostavi srazmera.
- **Ograničenje:** Može se tražiti samo **smanjenje obaveze oštećenog**, a ne povećanje obaveze zeleniša.
- **Aktivna legitimacija:** Pravo na reviziju ima **isključivo oštećena strana** (ne i druga zainteresovana lica ili tužilac).

7. ROKOVI ZA REVIZIJU (BITNO!)

- Zahtev za smanjenje obaveze mora se podneti u roku od **5 godina od zaključenja ugovora**.
- Ovaj rok je **prekluzivan**. Ako istekne:
 - Gubi se pravo na reviziju (ugovor se ne može izmeniti).
 - Ugovor ostaje **apsolutno ništav** (jer ništavost ne zastareva).
- **Gubitak prava pre roka:** Pravo na reviziju se gasi i pre isteka 5 godina ako sud u međuvremenu (na zahtev trećeg lica ili po službenoj dužnosti) pravosnažno utvrdi ništavost ugovora.

8. PRAVNA PRIRODA "OZDRAVLJENJA" (NIJE KONVALIDACIJA)

Na ispitu morate naglasiti razliku između konvalidacije i revizije:

- **Nije konvalidacija:** Zelenaški ugovor se ne osnažuje samim protekom vremena niti izvršenjem (za razliku od nedostatka forme).
- **Jeste sudska revizija:** Ugovor opstaje samo ako ga sud **sadržinski izmeni** (konstitutivna odluka suda o izmeni klauzula).

74. UGOVOR U KORIST TREĆEG LICA

- **Definicija:** Ugovor u korist trećeg lica je dvostrani ugovor kojim se jedna ugovorna strana (promitent) obavezuje drugoj strani (stipulantu) da će izvršiti određenu činidbu u korist nekog trećeg lica (beneficijara).
- **Izuzetak od pravila:** Ovaj institut predstavlja odstupanje od načela relativnog dejstva ugovora (*res inter alios acta*), jer se njime zasniva pravo potraživanja za lica koje nije učestvovalo u zaključenju ugovora.
- **Suština:** Ovim ugovorom se **ne menjaju subjekti** u postojećoj obligaciji, niti stipulant ustupa svoje potraživanje, već se zasniva **sasvim nova ugovorna obaveza** promitenta prema beneficijaru.
- **Pravni posao obvezivanja:** Beneficijar stiče pravo koje nikada nije pripadalo stipulantu, pa je ono van domašaja stipulantovih poverilaca.

BITNI ELEMENTI (SUBJEKTI)

Ovo je složena pravna operacija koja uključuje tri lica:

- **Promitent (Obećalac/Dužnik):** Strana koja se obavezuje da će izvršiti činidbu trećem licu.
- **Stipulant (Promisar/Ugovarač):** Strana koja u svoje ime ugovara korist za treće lice.
- **Beneficijar (Korisnik):** Treće lice u čiju korist je ugovorena obaveza.
 - *Važno:* Beneficijar **nije** ugovorna strana. Stiče pravo, a nije ugovorna strana.
 - **Odredivost:** Može biti određeno ili samo određivo lice.
 - **Status:** Može biti lice koje je **tek začeto** (nasciturus) ili pravno lice koje tek treba da bude osnovano.
 - **Sposobnost:** Za sticanje prava **nije potrebna poslovna sposobnost** beneficijara.

PRAVNA PRIRODA (SUŠTINA INSTITUTA)

- **Sticanje prava:** Beneficijar stiče **sopstveno i neposredno pravo** prema promitentu.
- **Momentum sticanja:** Pravo se stiče samim zaključenjem ugovora, **i pre nego što beneficijar izjavi da ga prihvata.**
- **Nije zastupanje:** Beneficijar ne istupa kao zastupnik stipulanta, već zahteva ispunjenje u **sopstveno ime i za sopstveni račun.**

DEJSTVA I PRAVA STRANA

A) Prava Beneficijara (Trećeg lica)

- Ima pravo da **neposredno zahteva ispunjenje** od promitenta (može ga tužiti).
 - **Neposredno pravo:** Beneficijar stiče potraživanje direktno prema promitentu i može ga tužiti za ispunjenje u svoje ime i za svoj račun.
- Nije dužan da primi korist – može je odbiti (niko se ne može opteretiti niti prisiliti na korist protiv svoje volje).
- **Momentum sticanja:** Pravo nastaje **samim zaključenjem ugovora**, i pre nego što se beneficijar sa tim saglasi.
- **Nasledivost i prenosivost:** Pravo je po pravilu prenosivo i nasledivo (mogu ga prihvatiti naslednici), osim ako je vezano za ličnost ili drugačije ugovoreno (npr. kod osiguranja života postoje specifična ograničenja za nasleđivanje).

B) Prava Stipulanta (Ugovarača)

- Ima pravo da zahteva od promitenta da ovaj izvrši obavezu u korist trećeg.
- **Pravo opoziva:** Stipulant može opozvati (povući) korist ugovorenu za trećeg, ali samo **sve dok treći ne izjavi da prihvata korist.**
 - *Izuzetak (Mortis causa):* Ako je ugovoreno ispunjenje tek posle smrti stipulanta, on može opozvati korist sve do svoje smrti (pa i testamentom), čak i ako je beneficijar prihvatio (osim ako iz ugovora ne proizlazi drugačije).

C) Obaveza Promitenta

- Dužan je da izvrši činidbu (da nešto da, učini ili zaključi ugovor) trećem licu onako kako je dogovoreno sa stipulantom.

Prigovori Promitenta: Promitent može prema beneficijaru istaći:

- Prigovore iz **osnovnog ugovora** sa stipulantom (npr. ništavost tog ugovora).
- Prigovore koje ima iz **ličnog odnosa** sa beneficijarom (npr. prebijanje).
- *Zabrana:* Ne može isticati prigovore iz nekih *drugih* odnosa sa stipulantom.

PRIHVATANJE I ODBIJANJE KORISTI

- **Forma prihvatanja:** Izjava se može dati u bilo kojoj formi. **Ćutanje se ne smatra prihvatanjem**, čak i ako tako piše u ugovoru.
- **Dejstvo odbijanja:**
 - Ako beneficijar odbije (ili stipulant opozove), korist po pravilu **pripada stipulantu** (smatra se da je ugovorio za sebe).
 - **Supsidijarni beneficijar:** Ugovorom se može predvideti „rezervni“ korisnik kome pravo pripada ako ga prvobitni odbije.

TEORIJSKO ODREĐENJE

Iako postoje različite teorije (teorija ponude, gestije, jednostranog obvezivanja), prihvaćeno je shvatanje da je ovo **ugovor sui generis**.

- To je jedini institut koji priznaje odstupanje od relativnog dejstva ugovora, jer stvara pravo za lice koje se o sopstvenoj poziciji nije pitalo.
- Beneficijar **nije zastupnik** niti pravni sledbenik stipulanta, već ima samostalnu poziciju.

PRAVNI ODNOSI KOD UGOVORA U KORIST TREĆEG LICA

Iz ovog ugovora nastaju tri zasebna pravna odnosa:

1. **Odnos pokrića** (Stipulant – Promitent).
2. **Valutni odnos** (Stipulant – Beneficijar).
3. **Spoljni odnos** (Promitent – Beneficijar).

ODNOS STIPULANT – PROMITENT (Odnos pokrića)

Ovo je osnovni ugovorni odnos (npr. kupoprodaja) iz kojeg izvire obaveza.

- **Pravo stipulanta:** Stipulant je saugovornik, pa ima pravo da od promitenta zahteva da ovaj izvrši obavezu u korist trećeg lica.
- **Sudbina odbijene koristi:**
 - Ako beneficijar odbije korist, pravo se po pravilu **vraća stipulantu** (smatra se da je ugovorio za sebe), osim ako je ugovoreno drugačije ili priroda posla to ne dozvoljava.
 - **Supsidijarni beneficijar:** Moguće je imenovati „zamenskog“ korisnika ako prvi odbije.
- **Izuzetak (Lična priroda):** Ako je činidba vezana striktno za ličnost beneficijara (npr. šišanje, a stipulant je ćelav), odbijanjem beneficijara nastupa **nemogućnost ispunjenja**, a ne vraćanje prava stipulantu.

ODNOS PROMITENT – BENEFICIJAR (Ključno za ispit)

Iako beneficijar nije potpisao ugovor, on ima direktna prava, ali i ograničenja.

- **Status Beneficijara:** On **nije ugovorna strana**, već samo poverilac.
- **Prava:** Ima pravo da **neposredno i samostalno** tuži promitenta za ispunjenje obaveze.
- **Ograničenja (Šta NE MOŽE):** Pošto nije ugovorna strana, beneficijar **ne može**:
 - Raskinuti ugovor zbog neispunjenja.
 - Zahtevati sniženje cene.
 - Tražiti poništaj zbog mana volje.
 - *Napomena:* Ova prava zadržava stipulant kao ugovorna strana.
- **Prigovori Promitenta:**

- Promitent **može** istaći beneficijaru sve prigovore iz samog ugovora (npr. da stipulant nije platio cenu).

- Promitent **ne može** istaći prigovore koje ima iz nekog *drugog* ličnog odnosa sa stipulantom (npr. da mu stipulant duguje novac po drugom osnovu).

ODNOS STIPULANT – BENEFICIJAR (Valutni odnos)

Ovaj odnos objašnjava **ZAŠTO** je korist ugovorena (motiv/kauza). On se obično ne vidi u samom ugovoru.

- **Pravna priroda (Causa):** Namera stipulanta može biti:

- Da učini poklon beneficijaru.

- Da vrati stari dug beneficijaru (tako što će promitent isplatiti beneficijara umesto stipulanta).

- Da beneficijaru da zajam.

- **Nezavisnost (Apstraktnost):** Ako se ispostavi da ovaj unutrašnji razlog ne postoji (npr. stipulant je mislio da duguje beneficijaru, a nije dugovao), to **ne utiče** na obavezu promitenta prema beneficijaru. Promitent mora da plati, a stipulant i beneficijar će se kasnije „kusrati“.

- **Pravo opoziva:** Stipulant može opozvati korist sve dok beneficijar ne izjavi da je **prihvata**.

MODALITETI I AUTONOMIJA VOLJE

Zakon dozvoljava kreativnost u ovim odnosima:

- **Alternativno ispunjenje:** Moguće je ugovoriti da obe strane duguju trećem, pa ko prvi ispuni (kome se treći obrati).

- **Pravo na zaključenje:** Korist može biti pravo trećeg da zahteva da promitent sa njim zaključi neki ugovor.

- **Oproštaj duga:** Promitent se može obavezati stipulantu da neće naplatiti svoj dug od beneficijara.

PRIMENA (RATIO)

- Danas su ovi ugovori najčešći u **pravu osiguranja** (npr. osiguranje života gde se novac isplaćuje deci osiguranika).

UGOVOR O ISPUNJENJU TREĆEM LICU

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** To je ugovor između poverioca (stipulanta) i dužnika (promitenta) kojim se oni sporazumevaju da će dužnik svoju obavezu ispuniti nekom trećem licu, pri čemu se to treće lice ovlašćuje da ispunjenje primi.

- **Ključna karakteristika:** Treće lice stiče ovlašćenje da **primi** činidbu, ali **ne stiče pravo** da od dužnika **zahteva** ispunjenje.

- **Naziv:** U teoriji se ovaj institut naziva **nepravi ugovor u korist trećeg lica**.

2. BITNI ELEMENTI I RAZLIKA OD "PRAVOG" UGOVORA

Osnovna razlika u odnosu na pravi ugovor u korist trećeg lica je u **pravu na potraživanje**:

- **Pravi ugovor:** Treće lice postaje poverilac i ima neposredno pravo da tuži dužnika za ispunjenje.
- **Nepravi ugovor (O ispunjenju trećem):**
 - Treće lice **ne postaje poverilac**.
 - Treće lice nema pravo tužbe niti prinudnog ostvarenja prava.
 - Poverilac i dužnik nisu stvorili obavezu prema trećem, već su ga samo **ovlastili**.

3. DEJSTVA (PRAVNE POSLEDICE)

- **Ovlašćenje trećeg:** Treći je legitimisan samo da primi stvar ili činidbu (npr. prodavac isporučuje robu na adresu trećeg lica, ali treće lice ne može tužiti prodavca ako roba ne stigne).
- **Oslobođenje dužnika:** Dužnik se oslobađa svoje obaveze prema poveriocu u trenutku kada tu obavezu izvrši trećem licu.

4. TERET DOKAZIVANJA I PRESUMPCIJA (BITNO!)

U slučaju spora da li je zaključen "pravi" ili "nepravi" ugovor (tj. da li treći ima pravo tužbe ili samo prijema), važe sledeća pravila:

- **Presumpcija:** U sumnji, smatra se da je zaključen **ugovor o ispunjenju trećem licu** (nepravi).
- **Ratio:** Pravi ugovor u korist trećeg je izuzetak od načela relativnog dejstva ugovora, pa se kao takav ne pretpostavlja.
- **Teret dokazivanja:** Onaj ko tvrdi da treće lice ima pravo da aktivno zahteva ispunjenje (da je u pitanju pravi ugovor u korist trećeg), mora to i da dokaže.

OSLOBAĐAJUĆI (LIBERATORNI) UGOVOR U KORIST TREĆEG LICA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** To je poseban modalitet ugovora u korist trećeg lica kojim se stipulant i promitent dogovaraju da beneficijar stiče pravo da zahteva ispunjenje od promitenta, ali **tek pod uslovom da oslobodi stipulanta** njegove ranije obaveze.
- **Cilj:** Postizanje pravnih posledica sličnih preuzimanju duga (promeni dužnika) korišćenjem konstrukcije ugovora u korist trećeg lica.

2. BITNI ELEMENTI I MEHANIZAM (KORACI)

Da bi ovaj institut funkcionisao, neophodan je sledeći sled događaja i odnosa:

- **Postojeći dug:** Stipulant je već dužnik beneficijaru po nekom starijem osnovu.
- **Novi ugovor:** Stipulant zaključuje ugovor sa promitentom u korist beneficijara.
- **Identičnost činidbe:** Promitent se obavezuje da će beneficijaru izvršiti **istu onu činidbu** koju mu duguje stipulant.
- **Uslovljenost prava (Ključno):** Beneficijar stiče pravo prema promitentu **samo ako stipulantu oprosti stari dug**.

3. PRAVNA PRIRODA (RAZLIKA OD PREUZIMANJA DUGA)

Iako ekonomski liči na promenu dužnika, pravno-tehnički se razlikuje:

- **Nije prenos istog duga:** Ovim ugovorom se ne prenosi jedan te isti dug sa stipulanta na promitenta.
- **Gašenje i nastanak novog:** Dolazi do gašenja stare obaveze (stipulantove) putem oprosta duga, i zasnivanja **potpuno nove obaveze** (promitentove) koja ima istu sadržinu, ali novi pravni osnov (ugovor u korist trećeg).

4. KONTEKST I RATIO LEGIS (NAPOMENA)

- **Poreklo:** Institut je nastao u **francuskom pravu** kao "zaobilazni put" jer tamo dugo nisu postojala pravila o preuzimanju duga.
- **Naše pravo:** Pravni sistemi poput našeg (ZOO), koji imaju direktna pravila o preuzimanju duga, nemaju nužnu potrebu za ovim modalitetom, ali je on moguć kao ugovorna konstrukcija.

5. DEJSTVA I PRIGOVORI

- **Odnos Promitent – Beneficijar:** Promitent duguje beneficijaru tek kada ovaj oslobodi stipulanta.
- **Prigovori:** U sporu između promitenta i beneficijara, promitent **ne može isticati prigovore** iz starog odnosa između stipulanta i beneficijara (npr. da je taj dug bio zastareo), jer je taj stari odnos **ugašen** oprostom.

UGOVOR O ZAŠTITI TREĆIH LICA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** To je konstrukcija kojom ugovorne strane (prećutno/implicitno) proširuju **ugovornu odgovornost za štetu** i na određena treća lica koja nisu strane u tom ugovoru.
- **Suština:** Treće lice ne stiče pravo da traži *ispunjenje* obaveze (kao kod ugovora u korist trećeg), već stiče pravo da zahteva **naknadu štete** po pravilima ugovorne odgovornosti, ako pretrpi štetu usled povrede ugovora od strane dužnika.

2. POREKLO I SVRHA (RATIO)

- **Uporedno pravo:** Institut se razvio u sudskoj praksi **nemačkog prava** kao način da se trećim licima pruži jača zaštita.
- **Svrha (Zašto je ovo bitno?):** Omogućava oštećenom trećem licu da se pozove na **ugovornu odgovornost** (koja je često povoljnija, npr. zbog obrnuto tereta dokazivanja krivice) umesto na deliktnu (vanugovornu) odgovornost koja bi mu inače jedina stajala na raspolaganju.

3. BITNI ELEMENTI / USLOVI ZA PRIMENU

Da bi se smatralo da je ugovorena zaštita i za treće lica, moraju se ispuniti sledeći uslovi koji povezuju treće lica sa ugovorom:

- **Blizak odnos sa poveriocem:** Treće lice mora imati poseban odnos sa jednom ugovornom stranom (npr. član porodice zakupca).

- **Izloženost istom riziku:** Treće lice mora, usled tog odnosa, dolaziti u kontakt sa ispunjenjem obaveze i biti izloženo riziku od štete jednako kao i sam poverilac (ugovorna strana).
- **Svest dužnika:** Druga ugovorna strana (dužnik/zakupodavac) **zna ili bi morala znati** za postojanje tih trećih lica i njihovu izloženost riziku.

4. DEJSTVA I OGRANIČENJA

- **Prava trećeg lica:** Stiće pravo da **neposredno i samostalno** tuži dužnika za naknadu štete zbog neurednog izvršenja obaveze.
- **Ograničenje prava:** Treće lice **ne može** zahtevati ispunjenje ugovora (to pravo zadržava samo ugovorna strana), već samo naknadu štete.

5. PRIMER I RAZGRANIČENJE (IZUZECI)

- **Tipičan primer (Zakup stana):** Ugovor zaključuju samo zakupodavac i zakupac. Međutim, ako zakupodavac ne održava stan (neuredno vrši obavezu) i plafon padne, povređeni članovi **porodice zakupca** (žena, deca, roditelji koji s njim žive) imaju pravo na naknadu štete po osnovu ovog instituta.
- **Ko NIJE zaštićen (Izuzeci):**
 - **Gosti i prijatelji:** Njihova veza sa ugovorom je slučajna i prolazna, pa nemaju ugovornu zaštitu (mogu tužiti samo deliktno).
 - **Podzakupci:** Oni imaju sopstveni ugovor sa zakupcem, pa imaju sopstvena pravna sredstva.

75. OBEĆANJE RADNJE TREĆEG LICA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Ugovor kojim se jedan ugovornik (**obećalac/promitent**) obavezuje drugom ugovorniku da će određeno treće lice nešto učiniti, propustiti ili da će se na nešto obavezati.
- **Sadržina radnje:** Obećana radnja trećeg može biti *dare* (davanje), *facere* (činjenje), *non-facere* (uzdržavanje) ili davanje izjave volje (zaključenje ugovora).

2. PRAVNA PRIRODA (NIJE NIŠTAVOST)

- **Punovažnost:** Iako se ugovorom ne može stvoriti obaveza za treće lice, ugovor o obećanju radnje trećeg lica **nije ništav**.
- **Dejstvo:** On proizvodi pravno dejstvo isključivo **među ugovornicima** (inter partes), dok je za treće lice pravno irelevantan.
- **Ratio legis:** Ovo je potvrda pravila da se ugovorom za trećeg ne mogu stvarati obaveze, već eventualno samo prava.

3. DEJSTVO PREMA TREĆEM LICU (POTPUNA SLOBODA)

Za treće lice iz ovog ugovora **ne nastaje nikakva obaveza**. Položaj trećeg lica je sledeći:

- Nije dužno da izvrši obećanu radnju.

- Nije dužno čak ni da se izjasni da li prihvata ili odbija.
- Nije dužno da bilo koga obavesti o svojoj odluci.

4. OBAVEZE I ODGOVORNOST OBEĆAOCA (PROMITENTA)

Obećalac preuzima **ugovornu odgovornost** prema svom saugovorniku.

• **Garancija uspeha (Obaveza rezultata):** Obećalac garantuje da će treći izvršiti radnju. Ako treći to ne učini, obećalac je povredio sopstveni ugovor.

• **Nemogućnost oslobođenja (Strogi kriterijum):** Obećalac se **ne može osloboditi odgovornosti** dokazivanjem da:

- Je učinio sve što je mogao da nagovori treće lice (uložio maksimalan trud).
- Ga je treće lice ranije uveravalo da će to uraditi.
- Je imao osnovana očekivanja da će treći pristati.

◦ *Izuzetak:* Oslobađa se samo ako dokaže da radnja nije izvršena zbog okolnosti nastalih *nakon* obećanja, koje se nisu mogle sprečiti ili otkloniti (viša sila).

5. SANKCIJA (NAKNADA ŠTETE)

Ako treće lice ne izvrši radnju, obećalac duguje saugovorniku **naknadu štete**:

• **Obim naknade:** Po pravilu se odgovara za **predvidljivu imovinsku štetu**.

• **Kvalifikovana krivica:** Ako je obećalac postupao namerno ili krajnje nepažljivo (kvalifikovana krivica), odgovara i za **nepredvidljivu imovinsku štetu**.

• **Obaveza prinudnog izvršenja:** Ako obećalac raspolaže pravnim sredstvom da treće lice natera na radnju (npr. ima presudu protiv njega), dužan je da to sredstvo iskoristi. Ako takvo sredstvo nema, preostaje mu samo da plati štetu.

OBEĆANJE SOPSTVENOG ZALAGANJA

1. POJAM I DEFINICIJA

• **Definicija:** To je poseban slučaj obećanja radnje trećeg lica gde promitent (obećalac) **ne obećava rezultat** (tuđu radnju), već obećava **svoje sopstveno zalaganje** da treće lice nagovori da nešto učini ili se na nešto obaveže.

• **Suština:** Predmet obaveze nije radnja trećeg, već radnja samog promitenta (njegov trud, zauzimanje, nagovaranje).

2. PRAVNA PRIRODA (OBAVEZA SREDSTVA)

• **Obaveza sredstva (truda):** Za razliku od klasičnog obećanja radnje trećeg (koje je obaveza rezultata), ovde se radi o obavezi sredstva. Promitent se ne obavezuje na uspeh, već na pokušaj.

• **Dejstvo prema trećem licu:** Iz ovog obećanja za treće lice **ne nastaje nikakva obaveza**. Treće lice nije ugovorna strana, ništa nije nudilo ni prihvatilo, i ne odgovara ako odbije da učini radnju.

3. ODGOVORNOST I TERET DOKAZIVANJA

- **Oslobađanje od odgovornosti:** Promitent **ne odgovara** za štetu ako treće lice odbije da izvrši radnju, pod uslovom da je promitent preduzeo sve potrebno da ga nagovori.
- **Pravni standard ("Potrebno zalaganje"):**
 - Sud u svakom konkretnom slučaju ceni da li je zalaganje bilo dovoljno, s obzirom na sadržinu obećanja i okolnosti.
 - Dovoljno je da je promitent preduzeo sve što se od njega moglo **osnovano očekivati**.
- **Teret dokazivanja:** Teret je na **promitentu (obećaoocu)**. On mora dokazati da je preduzeo sve što je bio dužan i da se založio u potrebnoj meri.

4. RAZGRANIČENJE OD SRODNIH INSTITUTA

A) Razlika od klasičnog Obećanja radnje trećeg lica

- Kod klasičnog obećanja, promitent garantuje **uspeh** (da će treći ispuniti). Ako treći ne ispuni, promitent plaća štetu.
- Kod obećanja zalaganja, promitent garantuje samo **trud**. Ako treći ne ispuni, promitent ne odgovara (ako se trudio).

B) Razlika od Jemstva i Preuzimanja ispunjenja

- **Jemstvo/Preuzimanje ispunjenja:** Jemac i preuzimalac ispunjenja sami ulaze u ugovorni odnos i preuzimaju obavezu da **plate/namire** poverioca umesto dužnika. Oni su ugovorne strane.
- **Obećanje radnje trećeg:** Treće lice je ovde potpuni stranac u ugovoru. Ono nije preuzelo obavezu da plati, nije ništa potpisalo, niti se izlaže odgovornosti. Odgovornost leži isključivo na onome ko je obećao (promitentu).

76. PRESTANAK UGOVORA (PREGLED)

1. POJAM I RAZGRANIČENJE

Ključno je praviti razliku između **prestanka ugovora** (izvora) i **prestanka obaveza** (posledice).

- **Prestanak obaveza:** Obaveze nastaju da bi prestale. Redovan način prestanka je **ispunjenje** (dužnik izvrši ono što duguje i oslobodi se). Pored ispunjenja, obaveze mogu prestati i na druge načine (prebijanje, oprost duga, novacija, konfuzija). Način prestanka obaveze je isti bez obzira na njen izvor (ugovor ili delikt).
- **Prestanak ugovora:** Predstavlja situaciju kada obaveza **naknadno ostane bez svoga izvora** u pravnom poslu.

2. SUDBINA IZVRŠENOG UGOVORA (TITULUS)

Ugovor **ne prestaje** samom činjenicom da su sve obaveze iz njega ispunjene.

- **Pravna priroda izvršenog ugovora:** Ugovor koji je izvršen (npr. prodavac predao stvar, kupac platio) ostaje da postoji kao **činjenica** i **pravni osnov (titulus)**.
- **Funkcija:** On objašnjava novonastalu pravnu situaciju (npr. zašto je kupac postao vlasnik, a prodavac stekao novac).
- Isto važi i ako obaveze prestanu na drugi način (npr. oprostom ili prebijanjem) – ugovor ostaje kao dokaz da je obaveza postojala.
- Ugovori čije je dejstvo trenutno gašenje ili promena obaveze (npr. ugovor o otpuštanju duga, cesija) takođe nastavljaju da postoje kao osnov te promene.

3. SPECIFIČNOST VANUGOVORNIH OBAVEZA

Razlika između prestanka izvora i prestanka obaveze moguća je **samo kod pravnih poslova**.

- **Kod prouzrokovanja štete:** Izvor (štetni događaj) je činjenica iz prošlosti i on **ne može prestati** da postoji.
- Može prestati samo obaveza naknade štete (ispunjenjem, oprostom itd.), ali obaveza nikada ne može ostati bez svog izvora, jer se prošli događaj ne može izbrisati.

4. DEJSTVA PRESTANKA UGOVORA

Kada ugovor kao pravni posao prestane (u smislu raskida, poništaja - *implikacija iz teksta*), nastupaju sledeće posledice:

- **Gašenje obaveza:** Prestaju obaveze koje su iz njega poticale jer gube svoj pravni izvor.
- **Nemogućnost ispunjenja:** Više se ne može tražiti ispunjenje ugovornih obaveza.
- **Sudbina onoga što je već dato:** Zavisi od konkretnog načina na koji je ugovor prestao (različita pravila važe za različite uzroke prestanka).
- **Nove obaveze:** Mogu nastati nove obaveze, kao što je obaveza **naknade štete**.

NAČINI PRESTANKA UGOVORA

1. POJAM I OSNOVNA PODELA (Kriterijum vremena)

Osnovni kriterijum za razlikovanje načina prestanka ugovora je **vreme nastanka uzroka** prestanka:

- **PONIŠTAJ (Smetnje pri zaključenju):**

- Razlog postoji **ab initio** (od samog početka/zaključenja).
- Ugovor se poništava zbog nedostataka u trenutku nastanka.
- **RASKID (Smetnje pri izvršenju):**
 - Razlog se stiče **kasnije**, u periodu od zaključenja do izvršenja.
 - Punovažan ugovor prestaje zbog okolnosti koje su nastupile naknadno.

2. PONIŠTAJ UGOVORA (INVALIDNOST)

Zavisno od težine nedostatka pri zaključenju, zakon razlikuje tri kategorije:

A) Rušljivi ugovori (Relativna ništavost)

- **Pravna priroda:** Proizvode pravna dejstva sve dok ne budu poništeni sudskom odlukom.
- **Razlozi:** Mane volje (**bitna zabluda, prevara, pretnja**) i **prekomerno oštećenje**.
- **Legitimacija:** Poništaj zahteva strana u čijem je interesu rušljivost ustanovljena.

B) Apsolutno ništavi ugovori

- **Pravna priroda:** Ne proizvode pravna dejstva od samog početka (**ex tunc**).
- **Razlozi:** Protivnost **prinudnim propisima, javnom poretku ili dobrim običajima** (uključujući zelenaške ugovore).
- **Delimična ništavost:** Ništavost jedne odredbe ne povlači ništavost celog ugovora ako su ispunjeni uslovi za opstanak ostatka ugovora.

C) Nepostojeći ugovori

- **Pravna priroda:** Ugovori koji nisu ni nastali jer nije postignuta saglasnost volja. Ne proizvode dejstva od početka i nikada ne mogu konvalidirati.
- **Pravni tretman:** U sistemu ZOO posledice su načelno izjednačene sa apsolutno ništavim ugovorima.
- **Razlozi (Bitni elementi):**
 - Nedostatak izjave volje (fizička prinuda, potpuna poslovna nesposobnost).
 - **Disencija:** Nesporazum o prirodi, predmetu ili osnovu ugovora.
 - **Simulacija:** Prividni ugovori.

3. RASKID UGOVORA (Vrste i načini)

Raskid nastupa kada punovažan ugovor prestaje iz naknadnog razloga. Može nastupiti na sledeće načine:

A) Raskid po sili zakona (*Ex lege*)

- Nastupa automatski usled određenih činjenica.
- **Primeri:** Potpuna evikcija, protek roka kod **fiksni ugovora**, nemogućnost ispunjenja za koju niko ne odgovara.

B) Voljni raskid

1. **Sporazumni raskid:** Strane novim ugovorom raskidaju neizvršeni ugovor.
2. **Jednostrani raskid:** Izjavom ili zahtevom jedne strane.
 - **Zbog neispunjenja:** Obuhvata i neuredno ispunjenje (materijalni nedostaci, delimična evikcija).
 - **Otkaz:** Kod ugovora na neodređeno vreme.
 - **Promenjene okolnosti:** Zahteva sudsku odluku.

Način raskida (Procesna priroda): U srpskom pravu pravilo je **vansudski raskid** (izjavom volje), dok je sudski raskid izuzetak (npr. kod promenjenih okolnosti).

4. SPECIFIČNOSTI I IZUZECI

Pravilo o nemogućnosti raskida izvršenog ugovora: Kada su obaveze u celosti ispunjene (ili je neispunjen neznatan deo), ugovor se više **ne može raskinuti**.

Izuzetak – Odustanak potrošača:

- Potrošač ima pravo na odustanak od ugovora zaključenog na netradicionalan način (na daljinu/van prostorija).
- **Specifičnosti:**
 - Ne mora se navesti razlog ("kapriciozni raskid").
 - Pravo je vezano za prekluzivni rok.
 - **Mogućnost raskida izvršenog ugovora:** Potrošač može odustati čak i ako je ugovor u celosti izvršen, sve dok traje rok.

77. SPORAZUMNI RASKID

Definicija: Sporazumni raskid je **ugovor** kojim strane odustaju od svog ranije zaključenog ugovora koji još nije izvršen.

Pravni osnov:

- Temelji se na načelu **privatne autonomije**.
- Strane mogu sporazumno raskinuti ugovor čak i ako tu mogućnost nisu unapred predvidele.
- Čak i ako su se ugovorom **odrekle prava na raskid**, mogu ga kasnije sporazumno raskinuti (to se tumači kao odustanak od ranijeg dogovora o neraskidivosti).

Pravna priroda:

- To je **novi ugovor** (*mutuus dissensus*) između strana koje su već u ugovornom odnosu.
- Predstavlja **dvostrani pravni posao raspolaganja**.
- **Cilj:** Neposredno ostvaruje svoju svrhu gašenjem postojećeg odnosa. Iz njega načelno ne nastaju nove obaveze, već se njime prekraćuje stariji ugovor.

Uslov: Ugovor ne sme biti **izvršen u celosti**. Moguće je raskinuti ugovor kod koga su neke obaveze izvršene, ali ne sve.

ZABRANA RASKIDA IZVRŠENOG UGOVORA

Ovo je ključni konstitutivni element za razumevanje instituta.

Pravilo: Ne može se sporazumno raskinuti ugovor koji je već potpuno izvršen.

Pravna kvalifikacija „raskida“ izvršenog ugovora:

- Ako se strane sporazumeju da „raskinu“ izvršen posao (npr. prodaju), to pravno nije raskid, već **zaključenje novog ugovora** iste vrste gde su strane zamenile uloge (kupac postaje prodavac i obrnuto).
- **Posledica:** Povraćaj stvari i novca se ne vrši po pravilima o sticanju bez osnova ili restituciji usled raskida, već predstavlja **izvršenje obaveza iz tog novog ugovora**.

BITNI ELEMENTI I USLOVI PUNOVAŽNOSTI

Da bi sporazumni raskid bio punovažan, moraju biti ispunjeni sledeći uslovi:

- **Identitet strana:** Ugovorne strane moraju biti iste kao u ugovoru koji se raskida (zastupnici se mogu menjati, ali ugovornik ostaje isti).

- **Vremenski okvir:** Moguć je isključivo u periodu od zaključenja **do potpunog izvršenja** ugovora.
- **Opšti uslovi za ugovore:**
 - Strane moraju imati **sposobnost za ugovaranje**.
 - Ne smeju postojati mane volje (zabluda, prevara, pretnja) niti nesporazum o prirodi sporazuma.
 - **Nije potrebno** navoditi razlog raskida.

FORMA SPORAZUMNOG RASKIDA

Osnovno načelo: Važi pravilo **neformalnosti (slobodne forme)**. To važi čak i za ugovore za koje je bila propisana posebna forma, osim u specifičnim izuzecima.

Izuzeci (Kada se traži paralelizam formi): Raskid mora biti u istoj formi kao i glavni ugovor samo u tri slučaja:

1. Kada **zakon** to izričito nalaže.
2. Kada su strane **ugovorile** da se raskid mora obaviti u određenoj formi.
3. Kada to zahteva **cilj (svrha) forme** propisane za zaključenje.

Primer analize cilja forme (Ugovor o građenju): Iako ugovor o građenju zahteva pisanu formu (radi dokazivanja i upozorenja na složenost), njegov sporazumni raskid **može biti neformalan**, jer kod raskida ne postoji opasnost od složenosti i dugog trajanja odnosa.

SPECIFIČNOST: PROMET NEPOKRETNOSTI

Forma raskida ugovora o prometu nepokretnosti zavisi od toga da li je izvršen upis u katastar (načelo upisa).

- **Slučaj A (Kupac upisan kao vlasnik):** Raskid mora biti u **zakonskoj formi** (kao i prodaja). Razlog je taj što je potreban osnov za ponovni prenos svojine (brisanje upisa).
- **Slučaj B (Kupac nije upisan):** Ako svojina nije prenet, sporazumni raskid **može biti neformalan** jer se njime samo potvrđuje stanje u javnoj knjizi.
 - *Rizik:* Kod neformalnog raskida postoji opasnost da se kupac naknadno upiše na osnovu starog ugovora.
- **Slučaj C (Potpuno izvršen ugovor):** Tretira se kao **nova prodaja**, pa se mora zaključiti u strogoj zakonskoj formi za promet nepokretnosti.

UNAPRED UGOVORENI NAČINI PRESTANKA

Pored ad-hoc sporazumnog raskida, strane mogu u samom ugovoru unapred:

- **Definisati uslove prestanka.**
- **Ugovoriti jednostrani raskid:** Sporazum da jedna strana može raskinuti ugovor (sa ili bez navođenja razloga).
- **Ugovoriti automatski raskid:** Sporazum da se ugovor smatra raskinutim ispunjenjem određenih uslova, bez potrebe za novom izjavom volje.

RAZGRANIČENJE OD OTPUŠTANJA DUGA

Ovo je najčešće potpitanje. Ključna razlika je u **obimu prestanka**:

- **Sporazumni raskid:**
 - Gasi **ugovor u celini** (ukida pravni osnov svih obaveza).

- Odnosi se isključivo na ugovorne odnose.
- Spada u načine **prestanka ugovora**.

• **Otpuštanje duga:**

- Gasi samo **određeno potraživanje** (pojedinačnu obavezu), dok ugovor kao pravni osnov opstaje.
- Može gasiti i vanugovorne obaveze (npr. naknadu štete iz delikta, sticanje bez osnova).
- Spada u načine **prestanka obligacija**.

Primer: Ako zakupodavac oslobodi zakupca plaćanja jedne kirije, to je *otpuštanje duga* (ugovor o zakupu i dalje postoji, zakupac mora da čuva stvar). Ako se dogovore da zakup prestaje, to je *sporazumni raskid*.

RAZGRANIČENJE OD OTKAZA

Razlika se ogleda u **načinu nastanka i vremenskom trajanju** ugovora:

• **Otkaz:**

- Predstavlja **jednostrani** odustanak od ugovora.
- Zakonski je mehanizam vezan za trajne ugovore na **neodređeno vreme** (kako ne bi trajali u nedogled).

• **Sporazumni raskid:**

- Predstavlja saglasnost volja (**ugovor**) obe strane.
- Moguće je i kod ugovora zaključenih na **određeno vreme**.

Dejstva sporazumnog raskida

Sporazumni raskid načelno deluje **za ubuduće (ex nunc)**, tj. od trenutka raskida.

- **Sudbina neizvršenih obaveza:** Ugovor prestaje, a sve obaveze koje još nisu izvršene se gase.
- **Sudbina izvršenih obaveza:** Obaveze koje su već ispunjene ostaju na snazi. Ne vraća se ono što je stečeno njihovim ispunjenjem, jer za to postoji pravni osnov u periodu dok je ugovor važio.
- **Situacija kada ništa nije izvršeno:** Stanje se vraća na ono koje je postojalo pre zaključenja (jer se gase sve obaveze).

POVRATNO DEJSTVO (Izuzetak)

Pravilo o dejstvu *ex nunc* je **dispozitivne prirode**. Strane mogu ugovoriti da raskid deluje **retroaktivno (ex tunc)** – od momenta zaključenja ugovora.

- **Obaveza restitucije:** Ako ugovore povratno dejstvo, strane su dužne da vrate sve što su primile po osnovu tog ugovora (jer to sada drže bez pravnog osnova).
- **Obim vraćanja:**
 - Vraća se dato (glavnica).
 - **Zatezna kamata:** Strane se mogu sporazumeti da se kamata na vraćeni novac ne duguje.
- **Zaštita trećih lica:** Povratno dejstvo ne može uticati na stečena prava **savesnih trećih lica**.

NEMOGUĆNOST POVRATNOG DEJSTVA (Trajni ugovori)

Kod ugovora sa trajnim izvršenjem (zakup, lizing, osiguranje, pružanje usluga), povratno dejstvo **faktički nije moguće**.

- **Ratio:** Činjenica korišćenja stvari ili pružanja usluge u prošlosti se ne može „izbrisati“ niti

vratiti (npr. ne može se vratiti „osigurana zaštita“ ili „vožnja lizingovanog vozila“).

- **Posledica:** Ovi ugovori prestaju isključivo **za ubuduće (ex nunc)**. Novac dat za protekli period se ne vraća.

Kada sporazumni raskid NIJE moguć

Iako važi sloboda ugovaranja, sporazumni raskid nije moguć u sledećim situacijama:

A) Ugovori u korist trećeg lica

- Ne može se raskinuti ugovor nakon što je treće lice **izjavilo da prihvata korist**.
- Tada je pravo trećeg lica definitivno nastalo i stipulant ga više ne može opozvati niti ugasiti raskidom.

B) Poslovi raspolaganja (Cessio, Preuzimanje duga)

- **Pravna priroda:** Ovi ugovori svoju svrhu ostvaruju **neposredno** (trenutno prenose ili gasu pravo).
- **Pravilo:** Kako se svrha ostvaruje samim zaključenjem, nema „neizvršenih obaveza“ koje bi se mogle raskinuti.
- **Izuzetak:** Mogu se raskinuti samo ako su zaključeni pod **odložnim uslovom ili rokom**, i to samo u periodu pre nego što uslov nastupi ili rok istekne.

C) Potpuno izvršeni trenutni ugovori

- Kod ugovora koji se istovremeno zaključuju i izvršavaju (npr. kupovina novina na trafici), raskid je **praktično nemoguć** jer ne postoji vremenski interval između zaključenja i izvršenja u kome bi raskid mogao da dejstvuje.

78. RASKIDANJE UGOVORA ZBOG NEISPUNJENJA (PO PRAVILIMA ZOO)

Kada jedna ugovorna strana ne izvrši svoju obavezu, druga strana (poverilac) ima na raspolaganju tri osnovna pravna sredstva:

- **Zahtev za ispunjenje:** Da traži prinudno izvršenje obaveze.
- **Prigovor neispunjenja ugovora:** Da privremeno odbije izvršenje svoje obaveze dok druga strana ne ispuni svoju.
- **Raskid ugovora:** Da izjavi da raskida ugovor na zakonom uređen način.

Raskid zbog neispunjenja je način prestanka punovažnog **dvostrano-obaveznog ugovora** do kojeg dolazi **jednostranom izjavom volje** verne strane, usled toga što druga strana nije izvršila svoju obavezu.

Institut raskida zbog neispunjenja (kao i prigovor neispunjenja) suštinski je vezan za **dvostrano-obavezne ugovore**.

Cilj instituta (Ratio):

- **Zaštita ekvivalencije:** Štiti se načelo jednake vrednosti uzajamnih davanja.
- **Kauzalna veza:** Izvršenje obaveze jedne strane je pravni osnov (causa) obaveze druge strane.
- **Načelo poštenja:** Protivno je poštenom prometu tražiti od jedne strane da ispuni obavezu

ako druga strana ne ispunjava ono na šta se zauzvrat obavezala.

Napomena: Zakonodavac je pravila o raskidu zbog neispunjenja izričito smestio u odsek o dvostranim ugovorima.

JEDNOSTRANO-OBAVEZNI UGOVORI (Ugovor o poklonu)

Postavlja se pitanje da li se pravila o raskidu zbog neispunjenja mogu primeniti na jednostrano-obavezne ugovore (npr. poklon), s obzirom na to da su istorijski vezana za dvostrane ugovore.

A) Pozicija dužnika (Poklonodavac)

- **Ne može raskinuti ugovor zbog neispunjenja.**
- **Razlog:** Druga strana (poklonoprimac) nema nikakvu ugovornu obavezu čije bi neispunjenje moglo biti osnov za raskid.

B) Pozicija poverioca (Poklonoprimac)

- **Može raskinuti ugovor.**
- Iako je poklonoprimac jedini poverilac i obično mu nije potreban prigovor neispunjenja (jer ništa ne duguje), on ima pravo na **raskid zbog neispunjenja**.
- **Pravni interes:**
 - Umesto da vodi dugotrajan sudski postupak za prinudno ispunjenje, poklonoprimac može **vansudskim putem** raskinuti ugovor.
 - Time izbegava ostanak u ugovornom odnosu koji druga strana ne poštuje.

PRAVNA PRIRODA RASKIDA:

U srpskom pravu (ZOO), raskid je **vansudski akt**. Ne podnosi se tužba za raskid, već se raskid vrši izjavom volje.

- **Sudska kontrola:** Do nje dolazi naknadno (post factum), najčešće u sporovima za naknadu štete ili povraćaj datog, kada druga strana osporava osnovanost izjave o raskidu.
- **Teret dokazivanja:** Pada na stranu koja raskida ugovor – ona mora dokazati da su ispunjeni uslovi za raskid.

Pravo izbora poverioca: Kada dužnik ne ispunji obavezu, poverilac ima alternativu:

1. Zahtevati **ispunjenje** obaveze (održati ugovor).
2. Optirati za **raskid ugovora**.

USLOVI ZA RASKID (BITNI ELEMENTI)

Da bi poverilac mogao da raskine ugovor, moraju se kumulativno ispuniti sledeći uslovi:

1. **Neispunjenje ugovorne obaveze**
2. **Poverilac mora biti veran ugovoru**
3. **Izjava o raskidu**
4. **Ostavljanje naknadnog roka**

Neispunjenje ugovorne obaveze

Osnovni uslov je da dužnik nije ispunio svoju obavezu (nalazi se u docnji). Međutim, zakonodavac pravi razliku u zavisnosti od obima neispunjenja:

A) Potpuno neispunjenje

- Dužnik nije ni započeo izvršenje obaveze.

- Ovo je **uvek razlog** za raskid ugovora.

B) Delimično neispunjenje Nije svako delimično neispunjenje razlog za raskid. Kriterijum je **cilj (svrha) ugovora**:

- **Opšte pravilo:** Delimično neispunjenje je razlog za raskid samo ako zbog toga poverilac **ne može da ostvari korist** koju osnovano očekuje, odnosno ako je to protivno cilju ugovora.
- **Nedeljiva obaveza:** Delimično ispunjenje je uvek protivno cilju, te je uvek razlog za raskid.
- **Deljiva obaveza:** Ako delimično ispunjenje ne ometa cilj ugovora, poverilac **ne može raskinuti ugovor**, već može tražiti ispunjenje ostatka i naknadu štete.

C) Neispunjenje sporedne obaveze

- Predstavlja razlog za raskid samo ako zbog toga poverilac ne može ostvariti korist koju iz ugovora osnovano očekuje.

Pravilo o neznatnom delu: Po izričitom slovu zakona, ugovor se **ne može raskinuti** ako neispunjeni deo obaveze predstavlja **neznatan deo**.

- *Posledica:* Poverilac u tom slučaju ima pravo samo na naknadu štete, ali ugovor opstaje.

SPECIFIČNOST: UGOVORI SA UZASTOPNIM OBAVEZAMA

Kod ugovora gde se obaveze ispunjavaju sukcesivno, važe posebna pravila:

- **Raskid za budućnost:** Poverilac može raskinuti ugovor u pogledu svih budućih obaveza ako je, usled neispunjenja jedne obaveze, očigledno da ni buduće neće biti ispunjene.
- **Raskid za prošlost:** Poverilac može raskinuti ugovor i u pogledu već ispunjenih obaveza ako bez izostalih ispunjenja nema interesa ni za one već ispunjene (celina gubi smisao).
- **Pravo dužnika na održanje:** Dužnik može sprečiti raskid ako pruži odgovarajuće **obezbeđenje** da će izvršiti preostale obaveze.

Poverilac mora biti veran ugovoru

Da bi došlo do punovažnog raskida, moraju biti ispunjeni uslovi koji se tiču strane koja raskida i strane koja ne ispunjava:

- **Verna strana**
 - Strana koja izjavljuje raskid mora biti **verna ugovoru**.
 - To znači da je ona svoju obavezu **već izvršila** ili je **spremna da je izvrši**.
- **Objektivni karakter neispunjenja**
 - Krivica dužnika za neispunjenje **nije uslov** za raskid ugovora.
 - Poverilac ne mora da dokazuje krivicu dužnika, niti dužnik može izbeći raskid dokazivanjem da nije kriv.
 - *Razgraničenje:* Krivica je bitna samo za **naknadu štete** (gde se pretpostavlja, a dužnik se oslobađa samo ako dokaže okolnosti koje nije mogao sprečiti, otkloniti ili izbeći), ali ne i za samo pravo na raskid.

Izjava o raskidu

Raskid ugovora zbog neispunjenja je način prestanka ugovora **jednostranim pravnim poslom** ovlašćene strane.

- **Vansudski karakter:** U srpskom pravu raskid **ne nastupa automatski** (po samom pravu), niti ga izriče sud.
- **Adresovana izjava:** Potrebno je da poverilac (verna strana) uputi izjavu dužniku. Raskid

nastupa u **trenutku kada dužnik primi tu izjavu.**

- **Uloga suda:** Sudska odluka ima samo **deklarativno dejstvo** (sud samo utvrđuje da je ugovor već prestao izjavom volje, a ne raskida ga svojom presudom).

FORMA IZJAVE O RASKIDU

Opšte pravilo: Važi načelo **slobodne forme**. Poverilac bira način na koji će izjaviti raskid.

Izuzetak (Paralelizam formi): Raskid mora biti u onoj formi koja je propisana za zaključenje ugovora (ili strožoj) u dva slučaja:

1. Kada je to **zakonom propisano** (npr. ugovori u formi javnobeležničkog zapisa se moraju raskinuti u istoj formi).

2. Kada to proizlazi iz **cilja forme** (npr. ugovori o prometu nepokretnosti, zasnivanju službenosti, doživotnom izdržavanju).

- *Posledica:* U ovim slučajevima, neformalna izjava o raskidu **ne proizvodi pravno dejstvo**.

Teret dokazivanja: Teret dokazivanja da je ugovor raskinut je na strani koja je izjavila raskid. Zato se preporučuje **pisana forma** ili trajni nosač zapisa radi lakšeg dokazivanja.

OBAVEZE VERNE STRANE

Poverilac koji raskida ugovor ima zakonsku dužnost obaveštavanja:

- **Dužnost saopštavanja:** Mora saopštiti dužniku raskid **bez odlaganja**.

- *Napomena:* Posebno obaveštenje o *nameri* raskida nije potrebno ako se odmah izjavi raskid ili odmah ostavi naknadni rok za ispunjenje.

- **Odgovornost za štetu:** Ako poverilac već odluči da raskine ugovor (npr. traži novog kupca), ali to ne saopšti odmah dužniku, odgovara za **štetu** koju dužnik pretrpi zbog tog odugovlačenja/neizvesnosti.

Naknadni rok

Za režim raskida ugovora zbog neispunjenja ključno je prethodno pitanje: **da li je rok bitan sastojak ugovora odnosno da li je ugovor fiksni?**

FIKSNI UGOVORI (Rok je bitan sastojak)

Kada je ugovor fiksni? Rok je bitan sastojak u dva slučaja:

- **Voljom stranaka:** Kada strane izričito ugovore da se ugovor smatra raskinutim ako ne bude ispunjen do određenog dana/sata („najkasnije do“).

- **Po prirodi posla:** Kada ispunjenje posle roka nema svrhe za poverioca (npr. narudžbina novogodišnjih ukrasa, prevoz na tačan sastanak, štampanje sutrašnjih novina).

Dejstvo neispunjenja (Raskid po sili zakona):

- Ako dužnik ne ispuni obavezu u roku, ugovor se raskida **po samom zakonu (ipso lege)**.

- **Nije potrebna izjava:** Poverilac ne mora da izjavljuje raskid.

- **Sudska odluka:** Ima samo **deklarativan karakter** (sud samo utvrđuje da je do raskida već došlo). *Specifičnost:* Kod prometa nepokretnosti sudska odluka je nužna radi brisanja upisa u javnom registru.

Mogućnost održanja ugovora: Iako je raskid automatski, poverilac može održati ugovor na snazi ako:

1. Je ispunjenje još uvek moguće.

2. **Bez odlaganja** obavesti dužnika da zahteva ispunjenje.

Delimično ispunjenje: Fiksni ugovor prestaje i ako je obaveza pretežno izvršena. Jedini

izuzetak je ako neizvršeni deo predstavlja **neznatan deo** obaveze (tada poverilac ima pravo samo na naknadu štete).

UGOVORI KOD KOJIH ROK NIJE BITAN SASTOJAK UGOVORA

Pojam: Ugovori kod kojih je rok **instruktivan** (služi za požurivanje), a ispunjenje je moguće i poželjno i nakon isteka roka.

Uslov za raskid (Naknadni rok): Da bi raskinuo ovakav ugovor, poverilac **mora ostaviti dužniku primeren naknadni rok** za ispunjenje.

- *Napomena:* Ako rok u ugovoru uopšte nije određen, poverilac prvo mora opomenuti dužnika i ostaviti mu primeren rok (staviti ga u docnju).

Dejstvo naknadnog roka:

- Ako dužnik ispuni u naknadnom roku -> Ugovor opstaje (duguje se šteta zbog kašnjenja).
- Ako dužnik **ne ispuni** u naknadnom roku -> Nastupaju posledice fiksnog ugovora, tj. ugovor se raskida **po samom zakonu**.

- *Izuzetak:* Poverilac i tada može održati ugovor ako bez odlaganja izjavi da traži ispunjenje. Ako ni tada ne dobije ispunjenje u razumnom roku, poverilac može da izjavi da raskida ugovor.

Primerenost roka: Rok mora biti dovoljan da se započeto ispunjenje okonča. Ako poverilac ostavi **prekratak rok**, ugovor se ne raskida njegovim istekom, već se rok produžava na vreme koje je stvarno primereno.

RASKID BEZ OSTAVLJANJA NAKNADNOG ROKA (IZUZECI)

Poverilac može raskinuti ugovor **bez ostavljanja naknadnog roka** u sledećim slučajevima:

- Ako iz dužnikovog ponašanja proizlazi da neće izvršiti obavezu ni u naknadnom roku (npr. nije ni počeo, a rok je istekao).
- Ako je dužnik odustao od ispunjenja.
- Ako je dužnik toliko zakasnio da poverilac više nema interes za ispunjenje.

ANTICIPIRANI RASKID (Pre isteka roka)

Poverilac ima pravo da raskine ugovor i **pre nego što rok za ispunjenje istekne**, ako je očigledno da dužnik neće ispuniti svoju obavezu.

- U ovom slučaju ne mora se čekati dospelost niti ostavljati naknadni rok.
- Poverilac odmah stiže pravo i na naknadu štete.

PRAVNE POSLEDICE RASKIDA ZBOG NEISPUNJENJA

Raskidom ugovor prestaje kao izvor obaveza i kao pravni osnov za ono što je do tada učinjeno. Strane se oslobađaju obaveza ispunjenja, ali nastaju nove obaveze (restitucija i naknada štete).

Trenutak nastupanja dejstva: Dejstvo nastupa kada dužnik **primi izjavu** o raskidu.

- **Fiksni ugovori:** Dejstvo nastupa automatski kada **protekne rok** koji je bitan sastojak ugovora.

DEJSTVA RASKIDA (Prava i obaveze)

Osnovna posledica je gašenje ugovora. Nijedna strana više ne može zahtevati ispunjenje primarne obaveze. Umesto toga, aktiviraju se dva ključna pravna dejstva: **restitucija i naknada štete**.

A) RESTITUCIJA (Vraćanje datog)

Ako je jedna strana potpuno ili delimično izvršila obavezu, ima pravo na povraćaj.

• Pravila vraćanja:

- Vršiti se po pravilima o **sticanju bez osnova**.

- **Načelo istovremenosti:** Primenuju se pravila za izvršenje dvostranih ugovora – strana nije dužna da vrati primljeno ako druga strana nije spremna da istovremeno vrati ono što duguje.

- **Predmet vraćanja:** Vraća se u naturi, a ako to nije moguće – u novcu.

• Obim obaveze:

- Pored glavne stvari, duguje se i naknada za **koristi** koje je strana imala od stvari.

- **Kamata:** Strana koja vraća novac plaća zateznu kamatu **od dana kada je primila isplatu** (ne od dana raskida ili tužbe!).

- **Zastarelost:** Pravo na vraćanje zastareva u opštem roku od **10 godina** od prestanka ugovora.

Napomena: Raskid (i posledična restitucija) nije moguć ako je ugovor **u celosti ispunjen** sa obe strane.

B) NAKNADA ŠTETE

Pored restitucije, raskid ne oslobađa dužnika odgovornosti za štetu nastalu neispunjenjem.

• Obim naknade (Subjektivni kriterijum):

- **Obična nepažnja:** Duguje se **predvidljiva šteta** (imovinska šteta koju je dužnik morao predvideti u vreme zaključenja ugovora).

- **Kvalifikovana krivica (Prevara, namera, krajnja nepažnja):** Duguje se **celokupna šteta** (i predvidljiva i nepredvidljiva).

• Posebna pravila kod prodaje (Objektivni kriterijum):

1. **Apstraktna šteta:** Ako stvar ima tekuću cenu, poverilac traži razliku između ugovorene cene i **tekuće cene** na dan raskida.

2. **Konkretna šteta (Kupovina/Prodaja radi pokrića):** Poverilac može izvršiti prodaju/kupovinu radi pokrića i tražiti razliku između ugovorene cene i **cene postignute u tom poslu**.

3. **Naknada veće štete:** Poverilac uvek ima pravo na naknadu štete koja prelazi iznose apstraktne ili konkretne štete.

ODNOS PREMA TREĆIM LICIMA

Zakon o obligacionim odnosima ovo pitanje izričito ne uređuje, ali teorija (na osnovu načela sigurnosti prometa) zauzima sledeći stav:

- Dejstvo raskida zavisi od **savesnosti** trećeg lica.

- **Savesno lice:** Ako nije znalo za razlog raskida, **zadržava stvar** (njegov prethodnik tada duguje novčani ekvivalent saugovorniku).

- **Nesavesno lice:** Raskid deluje i prema njemu – dužno je da **vrati stvar**.

79. NEPOSTOJEĆI UGOVORI

1. POJAM I ODNOS PREMA ZAKONU (ZOO)

Status u pozitivnom pravu: Naš zakonodavac (ZOO) ne koristi izričito termin "nepostojeći ugovori" kao posebnu kategoriju, niti za njih propisuje poseban pravni režim.

- Sistem invalidnosti u ZOO se deli na **ništavost** (apsolutnu) i **rušljivost** (relativnu).
- Međutim, u određenim situacijama zakon koristi formulacije da ugovor "**nije nastao**" ili da se "**smatra da nije zaključen**".

Definicija (Restriktivno shvatanje): Ugovor je nepostojeći kada u trenutku nastanka privida zaključenja **nije postignuta saglasnost volja**, kao suštinski element bez koga ne može biti nikakvog ugovora.

2. SLUČAJEVI NEPOSTOJEĆIH UGOVORA (Razlozi)

U teoriji i sistemu ZOO smatra se da ugovor nije ni nastao u sledećim slučajevima:

- **Nedostatak izjave volje:** Kada je lice pod **fizičkom prinudom** ili je **potpuno poslovno nesposobno**.
- **Disencija (Nesporazum):** Kada između strana postoji nesporazum o **prirodi ugovora, predmetu ili osnovu obaveze**.
- **Simulacija:** Kada su strane simulovalе zaključenje ugovora (prividni ugovori).
- **Neozbiljne izjave:** Izjave date u šali, gde jedna strana računa da će druga shvatiti neozbiljnost.

3. PRAVNA PRIRODA I REŽIM (Pozitivno pravo)

Budući da zakon ne propisuje poseban režim, sudska praksa i teorija izjednačavaju pravne posledice nepostojećih ugovora sa **apsolutno ništavim ugovorima**.

- **Dejstvo:** Ne proizvode pravna dejstva od samog početka (**ex tunc**).
- **Isticanje:** Na nepostojanje se može pozvati svako pravno zainteresovano lice.
- **Rok:** Pravo na isticanje **ne zastareva**.
- **Uloga suda:** Sud pazi na ove razloge **po službenoj dužnosti**.

Ratio: Razlika u odnosu na francusko pravo (gde je pojam nastao) je u tome što kod nas isticanje apsolutne ništavosti nije vezano za rok, pa nam kategorija nepostojećih ugovora nije procesno neophodna da bi se izbegla zastarelost.

4. DEJSTVA I OBAVEZE

Iako ugovor pravno ne postoji, faktičko stanje se mora rešiti:

- **Nemogućnost izvršenja:** Strane ne mogu sudski biti primorane da izvrše obaveze iz takvog ugovora jer on ne stvara obligaciju.
- **Restitucija (Povraćaj datog):** Strana koja je nešto primila dužna je da to vrati.
 - Vraća se u naturi, ili ako to nije moguće – daje se **novčani ekvivalent** prema cenama u vreme donošenja sudske odluke.
- **Naknada štete:** Kod neozbiljnih izjava, druga strana može tražiti naknadu štete ako nije znala niti mogla znati za neozbiljnost.

5. TEORIJSKO RAZGRANIČENJE (Konverzija)

Iako su u praksi izjednačeni sa ništavim ugovorima, teorija pravi finu razliku u pogledu **konverzije** (mogućnosti da nevažeći ugovor opstane kao neki drugi punovažan ugovor):

- **Ništavi ugovori:** Podležu konverziji.
- **Nepostojeći ugovori:** Preovlađuje stav da **ne mogu konvalidirati** niti se konvertovati, jer nikada nisu ni nastali (nedostaje saglasnost).
 - *Izuzetak:* Neki autori smatraju da je konverzija moguća ako su ispunjeni opšti uslovi (primer konverzije nepostojeće prodaje u opoziv legata).

NEOZBILJNA IZJAVA VOLJE

1. NEOZBILJNA IZJAVA VOLJE

Pojam i definicija: Neozbiljna izjava je izjava volje koja **ne sadrži nameru** da se izazovu pravne posledice (*animus contrahendi*), već je data u šali, igrokazu, na filmu ili kao apsolutna simulacija.

Pravna priroda i dejstvo (ZOO):

- Prema Zakonu o obligacionim odnosima, izjava volje mora biti učinjena **slobodno i ozbiljno**.
- Neozbiljna izjava se smatra **nepostojećom** ("u pravnom smislu nije ni data").
- **Posledica:** Ugovor na osnovu ovakve izjave **ne nastaje**.
- Zaštita savesne strane (Poverenje u prometu):** Ako druga strana nije znala da je izjava neozbiljna, niti je to mogla zaključiti iz okolnosti (opravdano pouzdanje), postavlja se pitanje njene zaštite.
- **Status ugovora:** Ugovor i dalje **nema pravno dejstvo** (ne nastaje), jer nedostaje volja.
- **Pravo na naknadu štete:** Savesna strana ima pravo da zahteva naknadu štete koju trpi zbog nepostojanja ugovora.
- **Osnov odgovornosti:** Ovo je **predugovorna odgovornost** (*culpa in contrahendo*), koja se u našem pravu smatra deliktom. Ponašanje lica koje daje neozbiljnu izjavu kvalifikuje se kao **nesavesno postupanje** ako bi razuman čovek u tim okolnostima poverovao u ozbiljnost izjave.

2. MENTALNA REZERVA (*Reservatio mentalis*)

Pojam: Mentalna rezerva je **svesni nesklad** između volje i izjave, gde lice izjavljuje jedno, a u sebi misli drugo (pokrivena, nemanifestovana unutrašnja ograda od sopstvene izjave).

Razlika u odnosu na neozbiljnu izjavu (Ključno za ispit):

- **Kod neozbiljne izjave:** Izjavilac **računa** da će druga strana shvatiti da se radi o šali.
- **Kod mentalne rezerve:** Izjavilac **zna** da je shvaćen ozbiljno, zna za pravne posledice, ali se tajno od njih ograđuje (pokriva da nema nameru da bude vezan).

Pravno dejstvo:

- Pozivanje na sopstvenu mentalnu rezervu **nije pravno dopušteno**.
- Ugovor je **punovažan** i obavezuje izjavioca onako kako je izjavio.
- **Ratio legis:** Načelo pravne sigurnosti nalaže da se tajnom ograđivanju ne pridaje značaj, bez obzira na pobude ili moralne aspekte (npr. laganje iz nužde).

PRIVIDNI UGOVORI

1. POJAM I DEFINICIJA

Prividni ugovor nastaje kada strane sporazumno stvaraju privid da među njima postoji ugovor kojeg zapravo nema, lažno predstavljajući trećim licima da su zaključile ugovor koji nisu zaključile.

Ključna razlika u odnosu na nespোরазум:

- Kod **nesporazuma** (npr. jedna strana misli da je zajam, druga da je poklon), strane *veruju* da su postigle saglasnost, ali nisu. Takav ugovor **ne nastaje**.
- Kod **prividnog ugovora**, strane *znaju* da je saglasnost prividna i svesno stvaraju lažnu sliku.

2. VRSTE PRIVIDNIH UGOVORA

Razlikujemo dve osnovne situacije u zavisnosti od namere stranaka:

• Fiktivni ugovor (Apsolutna simulacija):

◦ Strane zaključuju prividan ugovor samo da bi stvorile pogrešan utisak kod trećih lica, ali iza njega **ne postoji nikakav drugi ugovor**. Strane ne žele nikakav ugovorni odnos.

• Simulovani ugovor (Relativna simulacija):

◦ Strane zaključuju prividan ugovor da bi njime **prikrile neki drugi ugovor** koji su stvarno zaključile.

◦ Javni ugovor se naziva **simulovani ugovor**.

◦ Prikriveni ugovor (onaj koji stvarno žele) naziva se **disimulovani ugovor**.

3. PRAVNA DEJSTVA (MEĐU STRANAMA)

A) Dejstvo prividnog (simulovanog) ugovora:

- **Nema pravno dejstvo** među ugovornim stranama.
- Ovo važi i za fiktivne i za simulovane ugovore – ono što je prividno ne obavezuje strane.

B) Dejstvo prikrivenog (disimulovanog) ugovora:

• Prikriveni ugovor **proizvodi pravno dejstvo** ako su ispunjeni zakonski uslovi za njegovu punovažnost.

• **Uslovi punovažnosti:** Da bi disimulovani ugovor važio, mora ispunjavati uslove u pogledu:

◦ **Forme:** Ako zakon traži posebnu formu, a ona nije ispoštovana u prikrivenom ugovoru, on ne važi.

◦ **Saglasnosti trećih lica:** Ako je potrebna, mora postojati.

◦ **Zakovitosti i morala:** Ne sme biti protivan imperativnim propisima i javnom poretku (čest razlog simulacije je upravo prikrivanje nezakovitosti).

4. ZAŠTITA TREĆIH LICA (DEJSTVA PREMA TREĆIMA)

Prema Zakonu o obligacionim odnosima, dejstvo zavisi od **savesnosti** trećeg lica:

• Savesna treća lica:

◦ Prividnost se **ne može isticati** prema trećem savesnom licu.

◦ Ako je neko u dobroj veri stekao neko pravo oslanjajući se na prividni ugovor (npr. kupio stvar od fiktivnog vlasnika), on uživa zaštitu bez obzira da li je sticanje bilo teretno ili dobroćino.

- **Ostala zainteresovana lica:**

- Svako pravno zainteresovano lice može se pozvati na prikriveni ugovor i dokazivati da prividni ugovor nema dejstva.

5. RAZGRANIČENJA OD SRODNIH INSTITUTA

Za visoku ocenu potrebno je razlikovati simulaciju od sledećih situacija:

- **Pogrešno imenovanje ugovora:**

- Ako su strane htele određenu sadržinu, ali su ugovor pogrešno nazvale, to nema pravni značaj. Ugovor važi onako kako je ugovoreno, a ne kako je imenovano (falsa demonstratio non nocet).

- **Izigravanje zakona (Fraus legis):**

- Ovde strane **stvarno žele** ugovor koji zaključuju, ali to čine da bi izbegle primenu nekog drugog propisa. Kod simulacije strane *ne žele* ugovor koji javno prikazuju.

- **Fiducijarni poslovi:**

- Nisu simulovani jer strane **stvarno žele** prenos prava (npr. cesija radi obezbeđenja), uz interno ograničenje da se pravo vrati ili koristi na određen način. Ograničenje nije prikriveno već proizlazi iz svrhe posla.

80. NIŠTAVI UGOVORI (POJAM, RAZLOZI I PRAVNE POSLEDICE, DELIMIČNA NIŠTAVOST)

1. POJAM I DEFINICIJA

Ništavi (apsolutno ništavi) ugovori su oni koji ne proizvode nameravano pravno dejstvo od samog početka (**ex tunc**), usled nedostatka koji je postojao u trenutku njihovog zaključenja.

Opšti osnov ništavosti: Ugovor je ništav ako je protivan:

- **Prinudnim (imperativnim) propisima,**

- **Javnom poretku, ili**

- **Dobrim običajima.**

Napomena (Razlika imperativnih i dispozitivnih normi): Norma je prinudna (imperativna) kada stranama nije dopušteno da od nje odstupe. Suprotno tome, dispozitivne norme se primenjuju samo ako strane nisu drugačije ugovorile (npr. mesto isporuke). Sporazum koji isključuje primenu imperativne norme (npr. isključenje odgovornosti za nameru) je ništav.

2. RAZLOZI ZA NIŠTAVOST (USLOVI)

Razlozi se mogu podeliti na opšte (generalna klauzula) i posebne slučajeve predviđene zakonom.

A) Posebni razlozi u ZOO:

- **Predmet obaveze:** Ako je nemoguć, nedopušten, neodređen ili neodrediv.

- **Osnov (kauza):** Ako je nepostojeći ili nedopušten.

- **Poslovna sposobnost:** Ako je pravno lice zaključilo ugovor van okvira svoje pravne sposobnosti.

- **Forma:** Ako nije postignuta saglasnost u propisanoj konstitutivnoj formi.

B) Konkretni ništavi ugovori (Primeri):

- Zelenaški ugovor.

- Ugovor pod nemogućim odložnim uslovom.
- Prodaja stvari koja je van prometa.
- Kupovina spornog prava od strane advokata kome je ostvarivanje povereno.
- Ugovor o osiguranju ako je slučaj već nastao, propao ili postao izvestan.

C) Razlozi van ZOO (Nasledno pravo):

- Ugovor o nasleđivanju, ugovor o budućem nasledstvu ili isporuci, ugovor o sadržini zaveštanja.

3. PRAVNA PRIRODA I POSTUPAK

Interes: Ništavost se propisuje pretežno u **opštem (javnom) interesu**.

Sudska uloga (Ex officio):

- Sud na ništavost pazi **po službenoj dužnosti**.
- Može je utvrditi i kada to stranke ne traže (npr. u sporu radi ispunjenja ugovora).

Karakter odluke:

- Nije potrebna sudska odluka da bi ugovor bio ništav – razlozi deluju sami po sebi.
- Sudska odluka ima samo **deklarativni karakter** (sud ne "poništava" ugovor, već samo utvrđuje da je on ništav).

Legitimacija (Ko može tražiti utvrđenje): Na ništavost se može pozvati **svako pravno zainteresovano lice**:

- Ugovorne strane.
- Njihovi pravni sledbenici.
- Treća lica čiji je pravni položaj pogođen (npr. poverioci).
- **Javni tužilac**.

Rok: Pravo na isticanje ništavosti **ne zastareva** (nije vremenski ograničeno).

4. DEJSTVA NIŠTAVOG UGOVORA

- **Izostanak dejstva:** Ne stvara obaveze za ugovorne strane (npr. ništava prodaja ne obavezuje ni prodavca ni kupca).
- **Nemogućnost izvršenja:** Sud će odbiti zahtev za izvršenje obaveze iz ništavog ugovora, bez obzira na savesnost strana.
- **Dejstvo kod poslova raspolaganja:** Ništavi poslovi raspolaganja ne menjaju pravno stanje (npr. ništava cesija ne prenosi potraživanje, ništavo otpuštanje duga ne gasi obligaciju).
- **Naknadno utvrđenje:** Utvrđenje ništavosti se može tražiti i nakon što je ugovor u celosti izvršen.

5. IZUZECI (KADA ZABRANJEN UGOVOR OPSTAJE)

Iako je ugovor protivan prinudnim propisima načelno ništav, on **neće biti ništav** u sledećim slučajevima:

1. **Cilj norme:** Ako cilj povređenog pravila upućuje na neku drugu sankciju.
2. **Poseban propis:** Ako zakon za taj slučaj propisuje nešto drugo, a ne apsolutnu ništavost.
3. **Jednostrana zabrana:** Ako je zaključenje zabranjeno samo jednoj strani (osim ako zakon ne kaže drugačije).
 - *Posledica:* Ugovor ostaje na snazi, a nesavesna strana snosi druge sankcije (prekršaj, privredni prestup).

PRAVNE POSLEDICE NIŠTAVOSTI UGOVORA

1. POJAM I OSNOVNA POSLEDICA (RESTITUCIJA)

Kada je ugovor ništav, on ne proizvodi pravna dejstva, što znači da ne postoji valjan pravni osnov za zadržavanje onoga što je primljeno.

Osnovno pravilo (*Restitutio in integrum*):

- Svaka strana je dužna da **vрати drugoj strani** sve što je primila po osnovu takvog ugovora.
- Vraćanje se prvenstveno vrši **u naturi** (vraćanje same stvari).

Novčani ekvivalent: Ako vraćanje u naturi nije moguće ili se priroda ispunjenog protivu vraćanju (npr. izvršena usluga), daje se novčana naknada.

- *Ključan detalj:* Visina naknade se određuje prema cenama **u vreme donošenja sudske odluke**.

2. POSLEDICE KOD ZABRANJENIH UGOVORA (IZUZETAK)

Kod ugovora koji su ništavi jer su protivni prinudnim propisima, javnom poretku ili dobrim običajima, sud odstupa od prostog pravila vraćanja.

Uloga suda (Kriterijum savesnosti): Sud odlučuje o posledicama vodeći računa o tri elementa:

1. **Savesnosti** strana (da li su znale da je ugovor zabranjen).
2. Značaju ugroženog dobra.
3. Moralnim shvatanjima sredine.

Mogući ishodi (Scenariji):

- **Savesna strana:** Uvek ima pravo da joj se vrati ono što je dala.
- **Nesavesna strana (Znala za zabranu):**
 - Sud može **odbiti njen zahtev** za vraćanje onoga što je dala.
 - *Ratio:* Niko se ne može pozivati na sopstvenu sramnu radnju (*Nemo auditur propriam turpitudinem allegans*).

Sudbina predmeta (Gde ide imovina nesavesnog?): Kada sud odbije zahtev nesavesne strane za vraćanje:

- Ako je druga strana savesna -> Ona zadržava primljeno.
- Ako su **obe strane nesavesne** -> Predmet (ili novčani ekvivalent) se oduzima i predaje **opštini** na čijoj teritoriji strana ima sedište/prebivalište.

3. NAKNADA ŠTETE (ODGOVORNOST)

Pored restitucije, ništavost može roditi i obavezu naknade štete.

Uslovi za naknadu štete:

1. **Pravo na naknadu:** Ima samo **savesna strana** (koja nije znala niti morala znati za uzrok ništavosti).
2. **Obaveza naknade:** Tereti samo **krivu (nesavesnu) stranu** (koja je znala ili morala znati za ništavost).
 - *Napomena:* Ako su obe strane krive (obostrana krivica), nema naknade štete.

Pravna priroda i obim:

- Reč je o **predugovornoj odgovornosti** (zasniva se na krivici za zaključenje ništavog ugovora).
- Naknada obuhvata štetu nastalu zbog **neispunjenja** i štetu zbog preduzetih radnji u **uverenju** da je ugovor punovažan (negativni ugovorni interes).

4. DEJSTVO PREMA TREĆIM LICIMA

Pitanje: Šta ako je stvar iz ništavog ugovora već preprodana trećem licu?

Osnovno pravilo (Nemo plus iuris): Ugovornik iz ništavog ugovora nije postao vlasnik, pa nije mogao ni preneti svojinu na treće lice.

- Prvobitni prenosilac može zahtevati vraćanje stvari i **od trećeg lica**, čak i ako je ono savesno.

Izuzetak (Kada treće lice zadržava stvar): Treće lice zadržava stvar samo ako ju je steklo na **originaran način**:

- Putem **održaja**.
- Ili po pravilima o **sticanju od nevlasnika**.

NAKNADNO OSNAŽENJE NIŠTAVIH UGOVORA

1. OPŠTE PRAVILO: ZABRANA KONVALIDACIJE

Pojam: Ništav ugovor ne proizvodi pravno dejstvo od trenutka zaključenja i **načelno ne podleže konvalidaciji** (ne može se naknadno osnažiti).

Dejstvo pravila:

- Ništav ugovor ne postaje punovažan ni kada **naknadno otpadne uzrok ništavosti** (npr. nestane zabrana, strana stekne poslovnu sposobnost ili nemoguća činidba postane moguća).
- Ništavost se ne može otkloniti protekom vremena niti izvršenjem obaveze (po opštem pravilu).

2. IZUZECI (SLUČAJEVI KONVALIDACIJE)

Zakon (ZOO) predviđa izuzetke kada ništav ugovor može opstati. Konvalidacija je moguća u dva pravca: putem **odobrenja** i putem **ispunjenja**.

A) Konvalidacija ODOBRENJEM

Moguća je u slučaju **neovlašćenog zastupanja** ili prekoračenja ovlašćenja – ugovor se osnažuje naknadnim odobrenjem (ratifikacijom) zastupanog lica.

B) Konvalidacija ISPUNJENJEM (Izvršenjem)

Ništav ugovor se može osnažiti ispunjenjem ugovornih obaveza u dve specifične situacije:

1. Zabrana manjeg značaja Ako je ugovor bio ništav jer je bio protivan zabrani, može konvalidirati ako se kumulativno ispune tri uslova:

- Da je zabrana **ukinuta** (ili je prestao razlog zabrane);
- Da je ugovor **izvršen**;
- Da sud oceni da je reč o **zabrani manjeg značaja**.

2. Nedostatak propisane forme Ugovor koji je ništav usled nedostatka **pismene forme**, može konvalidirati izvršenjem ako su ispunjeni sledeći kumulativni uslovi:

- **Uslov forme:** Da je propisana pismena forma (obična ili složena).
- **Uslov izvršenja:** Da su strane izvršile obavezu **u celini ili u pretežnom delu**.

- **Uslov cilja forme:** Da konvalidacija nije suprotna **svrsi** zbog koje je forma propisana.

3. OGRANIČENJA KOD NEDOSTATKA FORME (Cilj forme)

Nije svako izvršenje usmenog ugovora dovoljno za konvalidaciju. Mora se ceniti **zaštitni cilj forme**:

- **Dozvoljena konvalidacija:** Kod ugovora gde forma služi kao upozorenje na složenost ili radi dokazivanja (npr. **ugovor o građenju**, ugovor o deobi) – ako su izvršeni, smatra se da je cilj postignut i ugovor opstaje.
- **Nedozvoljena konvalidacija:** Kod ugovora gde forma štiti **javni interes** (npr. promet nepokretnosti koji zahteva solemnizaciju ili javnobeležnički zapis). Takav ugovor se **ne može osnažiti izvršenjem**.

Napomena: Ako je forma bila samo **ugovorena** (ne zakonska), izvršenje ugovora bez forme tumači se prosto kao odustanak stranaka od ugovorene forme, pa je ugovor punovažan.

4. VREMENSKO DEJSTVO KONVALIDACIJE

Za razliku od ništavosti koja deluje retroaktivno (*ex tunc*), konvalidacija deluje **za ubuduće** (*ex nunc*). Ugovor postaje punovažan od trenutka kada se steknu uslovi za osnaženje (trenutak ispunjenja ili davanja odobrenja).

5. PROCESNA PITANJA

U slučaju spora, teret dokazivanja je na strani koja tvrdi da je ugovor konvalidirao. Ona mora dokazati:

1. Činjenicu izvršenja ugovora.
2. Činjenicu da je zabrana prestala (kod zabrane manjeg značaja).

DELIMIČNA NIŠTAVOST UGOVORA

1. POJAM I PRAVILO (POZITIVNO PRAVO)

Definicija: Delimična (parcijalna) ništavost predstavlja situaciju kada je ništavost pogodila samo **jednu ugovornu odredbu**, a ne ugovor u celini.

Osnovno pravilo (ZOO): U našem pravu važi načelo *Utile per inutile non vitiatur* (Korisno se štetnim ne kviri). Delimična ništavost je **pravilo**, a ne izuzetak.

- Ništavost jedne odredbe **ne povlači ništavost celog ugovora**, ako on može opstati bez te odredbe i ako ona nije bila uslov ugovora ili odlučujuća pobuda za njegovo zaključenje.

Kontekst (Uporedno pravo): Za razliku od nemačkog prava gde se pretpostavlja da je ceo ugovor ništav (izuzetak), kod nas je teret dokazivanja na strani koja tvrdi da je ceo ugovor pao zbog jedne ništave odredbe.

2. USLOVI ZA NIŠTAVOST CELOG UGOVORA

Iako zakon teži očuvanju ugovora, ništavost jedne odredbe dovešće do **ništavosti celog ugovora** u dva slučaja:

1. Objektivni kriterijum (Bitan sastojak):

- Ceo ugovor je ništav ako on **ne može da opstane** bez te odredbe.

- To se dešava kada je ništavom odredbom uređen neki **bitan sastojak ugovora** (npr. predmet ili cena kod prodaje). Tada nema saglasnosti volja o bitnim elementima, pa ugovor ne može postojati.

2. Subjektivni kriterijum (Odlučujuća pobuda):

- Ceo ugovor je ništav ako se dokaže da je ništava odredba bila **uslov ili odlučujuća pobuda** za zaključenje ugovora.
- Strana mora dokazati da ne bi zaključila ugovor bez tog dela (hipotetička volja).

3. IZUZETAK OD SUBJEKTIVNOG KRITERIJUMA (SPASAVANJE UGOVORA)

Ovo je **najvažniji deo za visoku ocenu**. Čak i ako je ništava odredba bila odlučujuća pobuda za stranke, ugovor će ipak **ostati na snazi** (neće biti ništav u celini) u sledećem slučaju:

- **Svrha ništavosti:** Ako je ništavost ustanovljena upravo da bi se ugovor oslobodio te konkretne odredbe i važio bez nje.
- *Primer:* Ako su strane ugovorile kamatu veću od dozvoljene (zelenašku), ugovor ne pada, već se primenjuje najveća dozvoljena stopa. Cilj zakona nije da uništi ugovor, već da spreči prekomernu kamatu.

4. DEJSTVA I POPUNJAVANJE PRAVNINE

Kada je jedna odredba ništava, a ugovor opstane, u njemu nastaje pravna praznina. Ona se popunjava sledećim redosledom:

1. **Prinudni propisi (Imperativne norme):** Ako postoji propis koji uređuje to pitanje (npr. propisana cena ili maksimalna kamatna stopa), on direktno zamenjuje ništavu odredbu.
2. **Dispozitivna pravila:** Ako nema prinudnog propisa.
3. **Dopunsko tumačenje/Sudski razvoj:** Ako nema ni dispozitivnih normi.

KONVERZIJA NIŠTAVOG UGOVORA

1. POJAM I DEFINICIJA

Konverzija je pravni institut koji omogućava da ugovor, koji je kao celina ništav, proizvede pravna dejstva **nekog drugog ugovora**, ako su ispunjeni zakonski uslovi.

Razgraničenje:

- **Od delimične ništavosti:** Kod delimične ništavosti ugovor opstaje kao takav (uz eliminaciju ništave odredbe), dok kod konverzije on **menja svoj pravni identitet** (važi kao drugi ugovor).
- **Od konvalidacije:** Rušljivi ugovori ne podležu konverziji jer oni mogu konvalidirati (postati punovažni), pa nema potrebe da se pretvaraju u drugi ugovor.

2. USLOVI ZA KONVERZIJU (BITNI ELEMENTI)

Da bi došlo do konverzije, moraju se **kumulativno** ispuniti sledeći uslovi predviđeni Zakonom:

- **1. Ništavost prvog ugovora:** Ugovor koji su stranke zaključile mora biti ništav.
- **2. Ispunjenost uslova za drugi ugovor:** U trenutku zaključenja ništavog ugovora, moraju biti ispunjeni svi uslovi za punovažnost tog drugog ugovora u koji se vrši konverzija.

- **3. Saglasnost sa ciljem stranaka:** Taj drugi ugovor mora biti u saglasnosti sa **ciljem** koji su ugovarači imali u vidu (delimično ostvarenje svrhe).
- **4. Hipotetička volja stranaka:** Mora se utvrditi da bi stranke zaključile taj drugi ugovor **da su znale za ništavost** svog prvobitnog ugovora.

3. POLJE PRIMENE (Odnos prema nepostojećim ugovorima)

Konverzija se primenjuje na **ništave ugovore**.

- **Nepostojeći ugovori:** Prema preovlađujućem stavu u našem pravu, konverzija **nije moguća** kod nepostojećih ugovora (npr. fizička prinuda, nesporazum o prirodi ugovora, potpuna poslovna nesposobnost).
- *Ratio:* Kod nepostojećih ugovora nedostaje **saglasnost volja** kao nužan element, pa nema "materijala" koji bi se mogao preobratiti u nešto drugo.

4. ZAKONSKI PRIMERI KONVERZIJE

Zakon o obligacionim odnosima (i drugi propisi) predviđaju konkretne slučajeve konverzije:

- **Nesavršeni prihvrat:** Prihvrat ponude koji je zadocneo ili nije u svemu saglasan sa ponudom konvertuje se u **novu ponudu**.
- **Ustupanje i raspodela imovine za života:** Ako se sa ustupanjem nije saglasio neki od naslednika, ugovor ne važi kao raspodela imovine, već se delovi ustupjeni ostalima smatraju kao **poklon**.
- **Preuzimanje duga (prezaduženost):** Ako je preuzimalac duga bio prezadužen, a poverilac to nije znao, ugovor o preuzimanju duga (koji bi oslobodio starog dužnika) konvertuje se u **pristupanje dugu** (stari dužnik ostaje u obavezi).
- **Preuzimanje duga (bez pristanka):** Dok poverilac ne da pristanak, ugovor o preuzimanju duga ima dejstvo ugovora o **preuzimanju ispunjenja**.

5. SALVATORNA KLAUZULA

Stranke mogu i same unapred predvideti konverziju putem **salvatorne klauzule**. To je odredba ugovora kojom stranke izričito ugovaraju da će, u slučaju da se njihov ugovor pokaže kao ništav, među njima važiti neki drugi, tačno određeni ugovor.

81. RUŠLJIVI UGOVORI (POJAM I RAZLOZI, PRAVNE POSLEDICE PONIŠTENJA)

1. POJAM I KARAKTERISTIKE

Rušljivi (relativno ništavi) ugovori su ugovori koji **proizvode pravna dejstva** od momenta zaključenja, ali mogu biti poništeni na zahtev ovlašćenog lica u zakonom propisanom roku.

Razlika u odnosu na apsolutno ništave ugovore:

- **Dejstvo:** Rušljivi ugovori stvaraju prava i obaveze (npr. prenos svojine, nastanak duga) sve dok se ne ponište, dok ništavi ugovori ne proizvode dejstva od početka.
- **Interes:** Štite prvenstveno **pojedinačni interes** jedne strane, a ne opšti javni poredak.
- **Konvalidacija:** Podležu konvalidaciji (mogu se naknadno osnažiti), što kod ništavih ugovora načelno nije moguće.

2. RAZLOZI RUŠLJIVOSTI (SISTEM ZOO)

Za razliku od ništavosti, Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) ne sadrži "generalnu klauzulu" za rušljivost, već koristi metod **taksativnog nabiranja (enumeracije)**.

Ugovor je rušljiv u sledećim slučajevima:

- **Ograničena poslovna sposobnost:** Kad ga zaključi ograničeno sposobno lice bez potrebne saglasnosti.
- **Mane volje:** Bitna zabluda, prevara i pretnja.
- **Prekomerno oštećenje** (Leasio enormis).
- Drugi zakonom određeni slučajevi.

3. SUDSKA ZAŠTITA I PRESUDA

- **Uloga suda:** Sud **ne pazi po službenoj dužnosti** na rušljivost. Reaguje isključivo na tužbu ili protivtužbu ovlašćenog lica.
- **Priroda presude:** Odluka o poništenju je **konstitutivnog karaktera** (njome se ugovor ukida), a ne deklarativnog.
- **Dejstvo poništaja:** Ako se ugovor poništi, poništaj deluje **retroaktivno (ex tunc)** – smatra se da je ugovor bio ništav od samog početka.

4. SPECIFIČNOST: UGOVORI OGRANIČENO POSLOVNO SPOSOBNOG LICA

(Često se u teoriji nazivaju "hramajući ugovori", ali ZOO ih tretira kao rušljive)

Pravilo: Lice ograničene poslovne sposobnosti (maloletnik stariji od 14 godina) za zaključenje ugovora mora imati saglasnost zakonskog zastupnika (dozvolu pre ili odobrenje posle zaključenja). Ako saglasnost izostane, ugovor je **rušljiv**, ali proizvodi dejstva dok se ne poništi.

Forma saglasnosti (Izuzetak od paralelizma):

- **Pravilo:** Saglasnost mora biti u formi propisanoj za taj ugovor.
- **Izuzetak:** Ako zakon traži formu javnobeležničkog zapisa ili solemnizacije, za saglasnost zastupnika dovoljna je **obična pismena forma sa overenim potpisom (legalizacija)**, ne mora pratiti strogost glavne forme.

Konvalidacija (Osnaženje) ovih ugovora: Ugovor postaje punovažan (konvalidira) u sledećim situacijama:

1. **Odobrenje zastupnika:** Ako zakonski zastupnik naknadno da saglasnost.
2. **Protekom roka (Konkludentno):** Ako samo lice po sticanju potpune poslovne sposobnosti ne podnese tužbu za poništaj u roku od **tri meseca**.

Prava saugovornika (druge strane): Iako je ugovor rušljiv u interesu nesposobnog lica, zakon štiti i saugovornika:

- **Pravo na odustanak:** Može odustati od ugovora ako nije znao za nesposobnost (ili je bio prevaren da saglasnost postoji). Rok: **30 dana** od saznanja.
- **Pravo na "interrogatio":** Može pozvati zakonskog zastupnika da se izjasni da li odobrava ugovor. Ako se zastupnik ne izjasni u roku od **30 dana**, smatra se da je **odbio** odobrenje.

5. KRATAK OSVRT NA "HRAMAJUĆE POSLOVE" (TEORIJA)

Termin "hramajući ugovori" (*negotium claudicans*) potiče iz rimskog prava gde su ovi ugovori obavezivali samo jednu stranu (asimetrično dejstvo). U našem pravu (ZOO), ovi ugovori obavezuju **obe strane** dok se ne ponište, pa se termin "hramajući" koristi samo uslovno, da označi neizvesnost opstanka ugovora.

PRAVO NA PONIŠTAJ

1. AKTIVNA LEGITIMACIJA (Ko može tražiti poništaj?)

Za razliku od apsolutne ništavosti, na koju pazi sud po službenoj dužnosti i koju može isticati svako, kod rušljivih ugovora krug ovlašćenih lica je uzak.

- **Ovlašćeno lice:** Poništaj može zahtevati samo ona ugovorna strana **u čijem je interesu rušljivost ustanovljena**.

- *Primeri:* Strana koja je bila u zabludi, prevarena strana, prinuđena strana, ili strana koja trpi prekomerno oštećenje.

- **Pravni sledbenici:** Pravo na poništaj prelazi na **univerzalne sukcesore** (naslednike) te strane.

2. ULOGA SUDA (Procesna pravila)

- **Nema ex officio postupanja:** Sud **ne pazi** na razloge rušljivosti po službenoj dužnosti, niti sme da poduči stranku da zahteva poništaj.

- **Kontrola rokova:** Sud po službenoj dužnosti pazi samo na to da li su protekli **prekluzivni rokovi** za isticanje rušljivosti.

3. ZAŠTITA SAUGOVORNIKA (Prekraćivanje neizvesnosti)

Postojanje rušljivog ugovora stvara pravnu neizvesnost za drugu stranu (saugovornika) koja nema pravo da traži poništaj. Zakon predviđa mehanizam zaštite:

- **Pravo na interpelaciju (upit):** Saugovornik može tražiti od ovlašćene strane da se izjasni da li ostaje pri ugovoru.

- **Rok:** Mora joj ostaviti rok koji ne može biti kraći od **30 dana**.

- **Posledica ćutanja:** Ako se ovlašćena strana ne izjasni u roku ili izjavi da ne ostaje pri ugovoru – smatra se da je ugovor **poništen**.

- *Napomena:* Ovo je **vansudski poništaj**. Sudska odluka u ovom slučaju samo deklarativno utvrđuje (konstatuje) da je ugovor već prestao.

4. KONVALIDACIJA (Naknadno osnaženje)

Konvalidacija je pravni institut kojim rušljiv ugovor postaje punovažan, čime se gubi pravo na poništaj.

- **Dejstvo:** Deluje povratno (**ex tunc**) – smatra se da je ugovor bio bez mane od samog početka.

- **Načini konvalidacije:**

1. **Protekom roka:** Ako ovlašćeno lice ne podnese tužbu u zakonskom roku.

2. **Izjavom volje:** Ako ovlašćeno lice (znajući za manu) izjavi da ostaje pri ugovoru.

3. **Konkludentnim radnjama:** Ako ovlašćeno lice (znajući za manu) počne da izvršava obavezu ili primi ispunjenje.

5. DELIMIČNA RUŠLJIVOST

Naš zakon (ZOO) ne sadrži izričita pravila o delimičnoj rušljivosti.

- **Primena analogije:** Primenjuju se analogno pravila o **delimičnoj ništavosti**.
- **Uslov:** Poništaj jedne odredbe je moguć samo ako ugovor **može da opstane** bez te odredbe (ako ona nije uslov ugovora ili odlučujuća pobuda).
- **Rezultat:** Ugovor nastavlja da proizvodi dejstvo oslobođen rušljive odredbe.

PRAVNE POSLEDICE PONIŠTENJA UGOVORA

1. OSNOVNO DEJSTVO (RETROAKTIVNOST)

Poništenje rušljivog ugovora deluje **povratno (retroaktivno)**.

- Pravna fikcija: Smatra se da je ugovor oduvek bio **ništav** (od trenutka zaključenja), a ne samo od trenutka donošenja presude.

2. OBAVEZA RESTITUCIJE (VRAĆANJE DATOG)

Ako je nešto ispunjeno na osnovu poništenog ugovora, nastaje obaveza vraćanja:

- **Pravilo (Restitucija u naturi):** Ima se izvršiti vraćanje onoga što je primljeno.
- **Novčana naknada:** Daje se u dva slučaja:
 1. Ako vraćanje u naturi nije moguće.
 2. Ako se priroda ispunjenog protivi vraćanju (npr. izvršena usluga).
 - *Visina naknade:* Određuje se prema cenama u vreme **vraćanja**, odnosno **donošenja sudske odluke**.
- **Način vraćanja:** Kod dvostrano obaveznih ugovora primenjuju se pravila o istovremenom ispunjenju obaveza (načelo "daš-dam").
- **Izuzetak: Zaštita ograničeno poslovno sposobnog lica** Kada se ugovor poništi zbog ograničene poslovne sposobnosti jedne strane, ona ima privilegovani položaj:
 - Saugovornik može tražiti vraćanje **samo onoga što se još uvek nalazi u imovini** tog lica, ili je upotrebljeno u njegovu korist, kao i onoga što je namerno uništeno ili otuđeno.

3. ODGOVORNOST ZA ŠTETU

Pored restitucije, poništenje može aktivirati i odgovornost za naknadu štete.

Uslovi za odgovornost:

- **Osnov:** Odgovorna je strana na čijoj se strani nalazio **uzrok rušljivosti** (npr. strana koja je bila u zabludi, vršila pretnju, prevaru ili izazvala prekomerno oštećenje).
- **Savesnost oštećenog:** Pravo na naknadu ima samo saugovornik koji **nije znao niti morao znati** za postojanje uzroka rušljivosti.
 - *Napomena:* Nesavesna strana (koja je znala da stupa u rušljiv ugovor) nema pravo na naknadu.
- **Obim naknade:**
 - Reč je o **ugovornoj odgovornosti**.
 - **Osnovni obim:** Ograničena je na **predvidljivu materijalnu štetu**.

- **Prošireni obim:** Obuhvata i nepredvidljivu materijalnu štetu ako je odgovorno lice postupalo **prevarno, namerno ili s krajnjom nepažnjom**.

Specifičnost kod ograničeno poslovno sposobnih lica:

- Ovo lice odgovara za štetu **samo ako je upotrebilo lukavstvo** da uveri saugovornika da je poslovno sposobno.

4. ROKOVI ZA PONIŠTAJ (PRESTANAK PRAVA)

Pravo na poništaj je vremenski ograničeno prekluzivnim rokovima. Ako oni isteknu, ugovor konvalidira (postaje punovažan).

- **Subjektivni rok: 1 godina** od dana saznanja za razlog rušljivosti, odnosno od prestanka prinude.
- **Objektivni rok: 3 godine** od dana zaključenja ugovora.
- **Odnos rokova:** Subjektivni rok teče unutar objektivnog. Ako istekne 3 godine od zaključenja, pravo se gasi čak i ako subjektivni rok još nije istekao.

Izuzetak: Prekomerno oštećenje (Leasio enormis)

- Za poništaj zbog prekomernog oštećenja važi **samo objektivni rok od 1 godine** od dana zaključenja ugovora.

82. POJAM, VRSTE I SVRHA VANUGOVORNE ODGOVORNOSTI

1. POJAM I DEFINICIJA

Vanugovorna odgovornost je obligacionopravni odnos u kome jedno lice (odgovorno lice) ima obavezu da naknadi štetu koju je prouzrokovalo drugom licu (oštećeniku).

- **Pravilo:** Načelno, šteta ostaje onome koga je zadesila (*Casum sentit dominus*).
- **Izuzetak:** Odgovornost je pravni mehanizam kojim se teret štete prebacuje sa oštećenog na neko drugo lice, ali samo ako za to postoje pravom priznati razlozi.
- **Izvor obligacije:** Činjenica prouzrokovanja štete.

2. KARAKTERISTIKE SRPSKOG SISTEMA (Pozitivno pravo)

Prema ZOO (koji je preuzeo rešenja iz 1978. i sudske prakse), naš sistem odgovornosti počiva na sledećim stubovima:

- **Opšti građanskopravni delikt:** Ne postoji taksativna lista delikata, već opšta norma zabrane prouzrokovanja štete.
- **Množina osnova odgovornosti:** Odgovornost se može zasnovati na **krivici** (subjektivna) ili na **riziku** (objektivna). Osnove određuje zakonodavac, a ne sud.
- **Objektivizirana krivica:** Krivica se shvata kao **pogrešno postupanje** (standard ponašanja), a ne nužno kao psihičko stanje svesti i volje.
- **Oboriva pretpostavka krivice:** Teret dokazivanja je obrnut – smatra se da je štetnik kriv dok ne dokaže suprotno.
- **Objektivna odgovornost:** Za štetu od opasne stvari ili delatnosti odgovara se bez obzira na krivicu (na bazi rizika).
- **Odgovornost za drugoga:** Moguće je da jedno lice odgovara za štetu koju je prouzrokovalo neko treće lice (razdvajanje štetnika i odgovornog lica).

3. SUBJEKTI I ULOGE (Dejstva)

Za razliku od ugovora gde su obaveze uzajamne, ovde su uloge fiksirane:

- **Poverilac (Oštećenik/Tužilac):** Lice koje trpi gubitak u imovinskoj ili moralnoj sferi.

- **Dužnik (Odgovorno lice/Tuženi):** Lice koje je dužno da naknadi štetu.

- **Štetnik vs. Odgovorno lice:** Najčešće je to isto lice (ko prouzrokuje, taj i plaća).

Međutim, kod odgovornosti za drugoga, **štetnik** je onaj ko je radnju izvršio, a **odgovorno lice** je onaj ko plaća naknadu.

4. SADRŽINA OBAVEZE (Naknada)

- **Jedinstvenost obaveze:** Dok je sadržina ugovora raznolika, kod delikta je sadržina uvek ista – **naknada štete**.

- **Nematerijalna šteta:** Definiše se kao trpljenje u subjektivnoj sferi. Priznaje se samo fizičkim licima i naknađuje se novčano.

- **Odnos krivice i naknade:** Visina naknade **ne zavisi od stepena krivice**. Oštećeni ima pravo na potpunu naknadu bez obzira da li je šteta naneta namerno ili nepažnjom.

5. RAZLIKA U ODNOSU NA UGOVORNU ODGOVORNOST

Profesori često traže ovu distinkciju:

1. **Izvor:** Kod ugovorne odgovornosti izvor je ugovor, ovde je činjenica prouzrokovanja štete.

2. **Priroda odnosa:** Ugovori su najčešće dvostrano obavezujući; odnos odgovornosti za štetu je jednostrano obavezujući (jedan duuguje, drugi potražuje).

3. **Nematerijalna šteta:** Prema tekstu izvora, nematerijalna šteta se načelno ne priznaje ako je povreda nastala kršenjem ugovorne obaveze (specifičnost tumačenja izvora).

OSNOV ODGOVORNOSTI

1. POJAM OSNOVA ODGOVORNOSTI

Osnov odgovornosti je pravni razlog zbog kojeg konačne imovinskopravne posledice štetnog događaja snosi odgovorno lice, a ne sâm oštećenik. To je odgovor na pitanje *zašto* neko odgovara.

- **Razlika u odnosu na krivično pravo:** Dok je u krivičnom pravu osnov uvek jedan (krivica), za građansko pravo karakterističan je **pluralitet (množina) osnova odgovornosti**.

- **Pravilo:** Osnovi se ne traže kumulativno – za zasnivanje odgovornosti dovoljan je **jedan** osnov.

- **Uloga suda:** Sud nije vezan osnovom koji je tužilac naveo. Ako taj osnov ne stoji, sud po službenoj dužnosti ispituje da li postoji neki drugi zakonski osnov za odgovornost.

2. VRSTE OSNOVA U SRPSKOM PRAVU

U našem pozitivnom pravu postoje tačno tri osnova odgovornosti. Sudovi ne mogu kreirati nove osnove (zatvoren sistem), već samo tumačiti postojeće.

1. **Krivica:** Subjektivni odnos prema delu.

2. **Stvoreni ili održavani rizik:** Objektivna činjenica kontrole nad opasnošću.

3. **Pravičnost:** Korektivni osnov.

Hijerarhija: Krivica i rizik su **glavni** osnovi, dok je pravičnost **korektivni** osnov koji se primenjuje izuzetno.

3. PODELA ODGOVORNOSTI PREMA OSNOVU (Pravna priroda)

Kada nas pitaju za "pravnu prirodu" odgovornosti, zapravo nas pitaju za njen osnov.

- **Subjektivna odgovornost:**

- Odgovornost po osnovu **krivice**.
- Odgovara se samo za **sopstvenu krivicu**.

- **Objektivna (kauzalna) odgovornost:**

- Odgovornost za **ostvareni povećani rizik**.
- **Suština:** Odgovara se bez obzira na krivicu. Krivica odgovornog lica je irelevantna (nebitna) – on odgovara jer kontroliše izvor povećane opasnosti.

- **Odgovornost po osnovu pravičnosti:**

- Izuzetak koji se usko tumači.
- Primenjuje se samo u slučajevima izričito predviđenim zakonom kada primena opštih pravila vodi nepravičnom ishodu.

4. PODELA ODGOVORNOSTI PREMA SUBJEKTU

Ova podela ne zavisi od osnova odgovornosti, već od toga **ko** je prouzrokovao štetu.

- **Odgovornost za sopstveni čin:** Pravilo je da svako odgovara za sebe.

- **Odgovornost za drugoga:**

- Izuzetak koji podrazumeva postojanje zakonom priznatog odnosa (npr. roditelj-dete, poslodavac-zaposleni).
- **Primer (Poslodavac):** Poslodavac odgovara za štetu koju zaposleni prouzrokuje trećem licu. Iako je uslov odgovornosti *krivica zaposlenog*, sama odgovornost poslodavca je **objektivna**, jer je njegova sopstvena krivica irelevantna.

5. PODELA PREMA NASTANKU OBLIGACIJE (Tipovi štetnih događaja)

Zavisno od toga kada je šteta nastala i da li je postojao prethodni odnos:

1. Ugovorna odgovornost:

- Šteta nastaje povredom **već postojeće obaveze** (ugovora).
- Povreda se ogleda u neispunjenju ili neurednom ispunjenju.

2. Vanugovorna (deliktna) odgovornost:

- Pre štete nije bilo obligacionog odnosa.
- Obligacija nastaje tek **momentom prouzrokovanja štete**.
- Krši se opšte načelo zabrane prouzrokovanja štete (*neminem laedere*).

3. Predugovorna odgovornost (Culpa in contrahendo):

- Poseban vid vanugovorne odgovornosti.
- Šteta nastala skrivljenim postupanjem tokom pregovora, pre nego što je ugovor zaključen.

PREDUGOVORNA, UGOVORNA I VANUGOVORNA ODGOVORNOST

1. OSNOVNA PODELA I TERMINOLOGIJA

Građanskopravna odgovornost se prema tipu štetnog događaja deli na:

1. **Predugovornu odgovornost**
2. **Ugovornu odgovornost**
3. **Vanugovornu (deliktну) odgovornost**

Terminološka napomena: U domaćoj sudskoj praksi izrazi **vanugovorna** i **deliktна** odgovornost koriste se kao **sinonimi**. (*Teorijska nijansa: Neki autori smatraju da je "deliktна" samo ona zasnovana na krivici, dok je "vanugovorna" širi pojam, ali za ispit prati stav sudske prakse*).

2. UGOVORNA ODGOVORNOST

Pojam: Odgovornost za štetu koja je pričinjena povredom neke **već postojeće obligacije** (najčešće ugovorne).

Bitni elementi:

- **Postojanje ranijeg odnosa:** Odgovornost nastaje u okviru već postojećeg pravnog odnosa relativnog dejstva između poverioca i dužnika.
- **Povreda obaveze:** Sastoji se u neispunjenju, zadocnjenju u ispunjenju ili neurednom ispunjenju obaveze.
- **Dve obaveze:** U ovom odnosu razlikujemo:
 1. Primarnu (ugovornu) obavezu (da se izvrši ugovoreno).
 2. Sekundarnu obavezu (obaveza naknade štete zbog povrede primarne).

Regulativa u ZOO: Zakon ne sadrži poseban odeljak o ugovornoj odgovornosti kao celini, već je uređuje u okviru "Dejstva obaveza".

3. VANUGOVORNA (DELIKТNA) ODGOVORNOST

Pojam: Odgovornost za štetu koja nastane izvan ugovornog odnosa, odnosno kada šteta nije pričinjena povredom neke postojeće obaveze.

Bitni elementi:

- **Nepostojanje ranijeg odnosa:** Poverilac (oštećeni) i dužnik (štetnik) se pre štete ne nalaze u pravnom odnosu relativnog dejstva povodom te štete.
- **Nastanak odnosa:** Pravni odnos odgovornosti nastaje tek **činjenicom prouzrokovanja štete**.
- **Normativni osnov:** Počiva na načelu **zabrane prouzrokovanja štete** (*neminem laedere* – čl. 16 ZOO). Ovo načelo nije konkretan odnos, već standard društveno prihvatljivog ponašanja.

4. PREDUGOVORNA ODGOVORNOST (*Culpa in contrahendo*)

Pojam: Odgovornost za štetu pričinjenu nesavesnim postupanjem u fazi pregovora (npr. skrivljeni prekid pregovora).

Pravna priroda (Ključno za ispit):

- U srpskom pravu, predugovorna odgovornost je nesumnjivo **vanugovorna (deliktна)** prirode.
- Ne smatra se ugovornom jer ugovor još nije nastao.
- **Osnov:** Zasniva se na **dokazanoj krivici**.

5. ODNOS I RAZLIKE (Dejstva)

Najvažnija procesna i materijalna pravila koja povezuju ova dva instituta:

A. Shodna primena pravila (čl. 185-205 ZOO):

- Na naknadu *ugovorne* štete **shodno se primenjuju** zakonske odredbe o naknadi *vanugovorne* (deliktne) štete, ukoliko za ugovornu nije ništa posebno propisano.
- **Ograničenje:** Ovo važi samo za pravila o **odmeravanju i visini naknade**, a ne za osnov odgovornosti.

B. Kriterijum razlikovanja (Povezanost):

- Nije dovoljno da stranke imaju bilo kakav ugovor da bi odgovornost bila ugovorna. Šteta mora proistići iz **povrede tog konkretnog ugovora**.
- *Primer:* Ako stanodavac i zakupac stana imaju saobraćajni udes, to je **vanugovorna** odgovornost, jer je ugovor o zakupu irelevantan za upravljanje vozilima.

USLOVI ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU

1. POJAM I DEFINICIJA

Uslovi odgovornosti su pravne činjenice (elementi) koje se moraju **kumulativno** steći da bi odgovornost za štetu mogla da se zasnije na određenom pravnom osnovu.

- **Odnos Osnov – Uslov:** Za postojanje odgovornosti dovoljan je **jedan osnov** (npr. krivica ili rizik), ali je neophodno da budu ispunjeni **svi uslovi** predviđeni za taj osnov.
- Uslovi su preduslovi koji omogućavaju da pravni osnov proizvede dejstvo (obavezu naknade).

2. BITNI ELEMENTI (KLASIFIKACIJA USLOVA)

Uslovi se dele na opšte (koji se uvek traže) i posebne (zavisne od slučaja).

A. Opšti (stalni) uslovi – Konstante odgovornosti: Postoje dva uslova koja se zahtevaju **uvek**, bez obzira na to koji je osnov odgovornosti u pitanju (bilo da je reč o subjektivnoj ili objektivnoj odgovornosti):

- **Šteta** (Gubitak/Uštrb).
- **Uzročno-posledična (kauzalna) veza** (Veza između radnje i nastale štete).

B. Posebni uslovi (Primeri): Oni variraju zavisno od konkretnog oblika odgovornosti i zakonske formulacije:

- Kod odgovornosti poslodavca: Uslov je da je šteta pričinjena **na radu ili u vezi sa radom**.
- Kod odgovornosti za duševno bolesno lice: Uslov je postojanje **dužnosti nadzora**.
- Kod nepružanja pomoći: Uslov je da se pomoć mogla pružiti **bez opasnosti po sebe**.

3. PRAVNA PRIRODA (KONSEKVENCIJALNOST)

Građanskopravna odgovornost je po svojoj prirodi **konsekvencijalna**.

• **Suština:** Odgovara se za **izazvanu posledicu**, a ne samo za loše ponašanje.

• **Pravilo:** Nema odgovornosti bez štete.

◦ Čak i ako nečije postupanje zavrđuje svaku moralnu osudu ili je protivpravno, to lice **ne može biti građanskopravno odgovorno** ako tim postupkom nije nastala posledica koju pravo priznaje kao štetu.

- **Definicija odgovornosti:** Biti odgovoran znači snositi pravne posledice činjenice prouzrokovanja štete, odnosno trpeti preraspodelu imovinskih posledica štetnog događaja.

4. PRESTANAK / IZUZECI (Argumentum a contrario)

Na osnovu konsekvencijalne prirode:

- Odgovornost se ne može zasnovati ako štetna posledica **izostane**, čak i ako je to izostajanje slučajno ili protivno zloj nameri potencijalnog štetnika.

SVRHA ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU

1. POJAM I PRIMARNA SVRHA

U našem pravu, osnovna svrha građanskopravne odgovornosti je **reparacija (obštećenje)**, odnosno popravljjanje štete i otklanjanje štetnih posledica.

- **Definicija cilja:** Postavljanje oštećenika u onu imovinsku poziciju u kojoj bi se nalazio da štetni događaj uopšte nije nastupio.
- **Sadržina obaveze:** Biti odgovoran znači snositi konačne posledice štetnog događaja, što se manifestuje kroz **obavezu naknade štete**.
- **Razgraničenje od kazne:** Iako se naknada najčešće plaća u novcu, ona **nije novčana kazna**.
 - Kazna se plaća državi i cilj joj je represija.
 - Naknada se plaća oštećenom i cilj joj je popravljjanje stanja.

2. PRAVNA PRIRODA SVRHE (Dualizam)

Zavisno od vrste štete, svrha se manifestuje na dva načina:

- **Kod imovinske (materijalne) štete:** Svrha je **integralna reparacija** – potpuna nadoknada gubitka kako bi se imovina vratila u pređašnje stanje.
- **Kod neimovinske (nematerijalne) štete:** Svrha je **satisfakcija** (zadovoljenje).
 - Novčana naknada ovde ne može "popraviti" bol ili strah, već služi kao moralno zadovoljenje koje oštećenom omogućava da pribavi neko dobro ili uživanje i time lakše podnese gubitak.

3. SEKUNDARNE SVRHE (Prevenција)

Pored reparacije, ustanova odgovornosti služi i preventivnim ciljevima:

- **Sprečavanje budućih šteta:** Svest o obavezi naknade odvraća potencijalne štetnike od štetnog ponašanja.
- **Sankcionisanje:** Posebno kod namernog prouzrokovanja štete, cilj je osuda takvog ponašanja.

4. IZUZECI (Retributivni elementi u ZOO)

Iako građanska odgovornost načelno nije kaznena (represivna), zakonodavac u određenim slučajevima uvodi **elemente retribucije (kazne)**, pooštravajući položaj štetnika koji je štetu prouzrokovao **namerno** ili **grubom nepažnjom**.

Ovi elementi se vide kroz specifične zakonske zabrane i obaveze za nesavesne štetnike:

- **Zabrana smanjenja naknade:** Sud ne može sniziti naknadu zbog slabog imovinskog stanja štetnika ako je on štetu prouzrokovao namerno ili grubom nepažnjom.
- **Direktna odgovornost zaposlenog:** Oštećeni može direktno tužiti zaposlenog (a ne samo poslodavca) ako je ovaj štetu na radu izazvao namerno.
- **Zabrana prebijanja (kompenzacije):** Potraživanje naknade štete nastale namernim prouzrokovanjem ne može prestati prebijanjem.

NAPOMENA (Vansudsko rešenje)

Svrha odgovornosti (otklanjanje posledica) se može postići i **vansudskim putem** (sporazumom poverioca i dužnika), čime se cilj instituta u potpunosti iscrpljuje bez intervencije suda.

NAČELO INTEGRALNE (POTPUNE) NAKNADE

1. POJAM I DEFINICIJA

Načelo integralne naknade je osnovno pravilo srpskog odštetnog prava prema kojem sud dosuđuje naknadu u iznosu koji je potreban da se materijalna situacija oštećenog dovede u ono stanje u kojem bi se nalazila da nije bilo štetne radnje ili propuštanja.

- **Suština:** Cilj je uspostavljanje ranijeg stanja (*restitutio in integrum*).
- **Vremenski okvir:** Sud prilikom odlučivanja uzima u obzir i okolnosti koje su nastupile **posle** prouzrokovanja štete, kako bi naknada bila adekvatna u trenutku presuđenja.

2. SVRHA NAKNADE

Svrha naknade u građanskom pravu je isključivo **reparacija (obštećenje)**, a ne represija.

- **Cilj:** Postavljanje oštećenog u imovinsku poziciju kao da se štetni događaj nikada nije desio.
- **Ograničenja:**
 - Naknada **ne sme biti izvor bogaćenja** za oštećenog.
 - Naknada **ne služi kao kazna** za štetnika.
 - **Pravilo:** Oštećeni ima pravo na svu pretrpljenu štetu i ništa preko toga.

3. DEJSTVA (Odnos krivice i visine naknade)

Ključna karakteristika ovog načela u našem pravu je da **obim naknade ne zavisi od stepena krivice štetnika**.

- **Pravilo:** Bilo da je štetnik postupao sa **najlakšom nepažnjom** (*culpa levissima*), **krajnjom nepažnjom** (*culpa lata*) ili sa **namerom** (*dolus*), obaveza je ista – potpuna naknada štete.
- **Obuhvat naknade:** Oštećeni ima pravo na naknadu obe vrste imovinske štete:
 1. **Stvarne štete** (*damnum emergens*)
 2. **Izmakle dobiti** (*lucrum cessans*).
- **Ratio legis:** Iz ugla oštećenog, gubitak je isti bez obzira na to šta se dešavalo u glavi štetnika (da li je bio zao ili samo nepažljiv). Njemu je važna samo reparacija.

4. PRAVNA PRIRODA KRIVICE (Kontekst)

U građanskom pravu, pravni značaj stepenovanja krivice je ograničen.

- **Izjednačavanje:** Krajnja nepažnja je po pravnim posledicama izjednačena sa namerom.

- **Istorijski kontekst:** Ovo pravilo potiče iz rimskog prava (*culpa lata dolo aequiparatur*), jer se smatra da je izrazito nepažljiv čovek jednako opasan kao i onaj ko namerno čini štetu.

5. IZUZECI (Kada stepen krivice ipak jeste bitan)

Iako je pravilo da krivica ne utiče na visinu naknade, postoje specifični izuzeci gde kvalifikovana krivica (namera ili krajnja nepažnja) proizvodi posebna dejstva:

A. Autorska i srodna prava (Penalni karakter):

- Ako je povreda imovinskog prava učinjena **namerno ili krajnjom nepažnjom**, oštećeni može tražiti naknadu do **trostrukog iznosa** uobičajene naknade.
- Ovo je izuzetak od pravila da naknada nije kazna, jer ovde ona ima **penalni karakter**.

B. Drugi pravni interesi: Samo izuzetno oštećeni ima interes da dokazuje viši stepen krivice od obične nepažnje:

- **Odgovornost zaposlenog:** Kod direktne tužbe oštećenog protiv zaposlenog za štetu učinjenu na radu (traži se namera).
- **Zabrana prebijanja:** Potraživanje nastalo namernim prouzrokoivanjem štete ne može prestati prebijanjem (kompenzacijom).

OPŠTI GRAĐANSKOPRAVNI DELIKT

1. POJAM I DEFINICIJA (Pozitivno pravo - ZOO)

Opšti građanskopravni delikt je sistem uređenja vanugovorne odgovornosti u kojem ne postoje pojedinačno nabrojana nedozvoljena dela, već se odgovornost zasniva na opštim principima i apstraktnim konceptima koji važe za sve situacije prouzrokovanja štete.

- **Pripadnost:** Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) pripada **kontinentalnoj evropskoj pravnoj tradiciji** i usvaja ovaj sistem.
- **Karakteristika:** ZOO ne određuje pojedinačne delikte, već postavlja zaokruženi, koherentan sistem pravila koja uređuju odgovornost kao **jedinstvenu ustanovu**.

2. NORMATIVNI OSNOV

Temelj ovog sistema u srpskom pravu je **načelo zabrane prouzrokovanja štete** (*neminem laedere*).

- Ovo načelo nalaže svakome da se uzdrži od postupaka kojima se drugome može prouzrokovati šteta.

3. STRUKTURA ODGOVORNOSTI U ZOO

Umesto liste zabranjenih radnji, ZOO u posebnom odeljku uređuje apstraktne elemente koji se primenjuju na svaki slučaj:

- **Osnovi odgovornosti:** Propisani su načini na koje se odgovornost zasniva (npr. krivica, rizik).
- **Opšti uslovi:** Postavljeni su uslovi koji se moraju ispuniti da bi odgovornost nastala.
- **Sadržina obaveze:** Pravila o tome kako se šteta naknađuje.
- **Oslobađajući razlozi:** Situacije u kojima štetnik ne odgovara.

4. UPOREDNI KONTEKST (Razlika u odnosu na posebne delikte)

Da bi se razumeo naš sistem, treba ga razlikovati od **sistema posebnih građanskopravnih delikata** (karakterističan za anglosaksonsko/precedentno pravo i rimsko pravo).

- **Sistem posebnih delikata:** Uređuje niz pojedinačnih delikata, gde svaki ima zasebne uslove odgovornosti i sopstvenu unutrašnju logiku (nisu jedinstven sistem).
- **Ključna razlika:** U sistemu posebnih delikata, materiju na okupu drži samo vrsta zaštite (naknada), dok u našem sistemu (opšti delikt) materiju povezuju jedinstveni pravni principi i pravila.

REZIME ZA ISPIT (Ratio legis)

Naš zakonodavac nije želeo da taksativno nabraja šta je zabranjeno (jer je nemoguće predvideti sve životne situacije), već je postavio **generalnu normu** (opšti delikt) koja pokriva svako prouzrokovanje štete, pod uslovom da su ispunjeni opšti zakonski uslovi.

ODNOS GRAĐANSKOPRAVNE I KRIVIČNOPRAVNE ODGOVORNOSTI

1. SISTEM ODGOVORNOSTI (Način utvrđivanja delikta)

Ovo je temeljna razlika u pristupu protivpravnom delu.

- **Krivično pravo (Numerus clausus):** Važi načelo zakonitosti (*nullum crimen nulla poena sine lege*). Postoji iscrpan katalog krivičnih dela – krivično je samo ono što je zakonom izričito predviđeno.
- **Građansko pravo (Opšti delikt):** U srpskom pravu (ZOO) ne postoji spisak delikata, već **opšti građanskopravni delikt**.
 - Osnov je načelna zabrana prouzrokovanja štete (*neminem laedere*).
 - Svako je dužan da se uzdrži od postupaka kojima se drugome može prouzrokovati šteta. Broj mogućih štetnih radnji je neograničen.

2. OSNOV ODGOVORNOSTI

- **Krivično pravo:** Jedini osnov je **krivica** (subjektivna odgovornost).
- **Građansko pravo:** Važi princip **pluraliteta osnova odgovornosti**. Dovoljan je jedan od sledećih osnova:
 - **Krivica** (subjektivna).
 - **Rizik** (objektivna odgovornost za opasne stvari/delatnosti).
 - **Pravičnost** (korektivni osnov, npr. odgovornost roditelja za štetu neuračunljivog deteta).
 - *Specifičnost:* U građanskom pravu moguće je odgovarati za drugoga (npr. poslodavac za zaposlenog), dok je krivična odgovornost strogo lična.

3. POJAM I DOKAZIVANJE KRIVICE

Pojam krivice se u ova dva sistema suštinski razlikuje.

- **Priroda krivice:**
 - *Krivično:* **Psihički fakt** (odnos svesti i volje učinioca prema delu).
 - *Građansko:* **Socijalni fakt** (pogrešno postupanje). To je ponašanje koje odstupa od standarda pažljivog čoveka („objektivizirana krivica“), a ne nužno stanje svesti.
- **Teret dokazivanja (Presumpcija):**
 - *Krivično:* Pretpostavka nevinosti (tužilac dokazuje krivicu).

◦ *Građansko*: **Oboriva pretpostavka krivice**. Ako oštećeni dokaže štetu i uzročnu vezu, sud pretpostavlja da je štetnik kriv (obična nepažnja), sve dok štetnik ne dokaže suprotno.

• **Stepenovanje krivice (Terminologija):**

◦ *Krivično*: Umišljaj i nehat. Za odgovornost se načelno traži umišljaj.

◦ *Građansko (ZOO)*: **Namera i nepažnja** (obična i gruba/krajnja). Za odgovornost je dovoljna i najblaža, obična nepažnja. Termin "nehat" se u ZOO ne koristi.

4. USLOV NASTANKA (Odnos prema šteti)

• **Krivično pravo**: Kažnjava se i **pokušaj** (ako je delo započeto s umišljajem a nije dovršeno). Šteta nije uvek nužan element bića dela.

• **Građansko pravo**: Odgovornost je isključivo **konsekvencijalna**.

◦ Nema odgovornosti bez nastale štete, čak ni ako je postojala zla namera (*animus nocendi*).

◦ Uslov je gubitak koji pravo priznaje kao štetu.

5. SVRHA I VRSTA SANKCIJE

• **Krivično pravo (Represija):**

◦ Sankcija je **kazna** (pogađa lična ili imovinska dobra).

◦ Cilj: Zaštita opšteg interesa, društvena osuda i prevencija (sprečavanje učinioaca i drugih da čine dela).

• **Građansko pravo (Reparacija):**

◦ Sankcija je **naknada štete** (pogađa isključivo imovinu).

◦ Cilj: **Reparacija** (dovođenje u predašnje stanje) i **satisfakcija** (kod nematerijalne štete).

◦ Primarni cilj je zaštita privatnih dobara i imovine pojedinca.

◦ *Napomena*: Naknada nema penalni karakter niti služi bogaćenju oštećenog.

SEKTORSKA PRAVILA O VANUGOVORNOJ ODGOVORNOSTI

1. POJAM I ODNOS PREMA ZOO

Iako je ZOO temeljni zakon, nisu sva pravila o vanugovornoj odgovornosti smeštena u njega. Određeni specifični oblici odgovornosti uređeni su **posebnim (sektorskim) zakonima** (*lex specialis*), dok za neke oblike u našem pravu ne postoji posebno zakonsko uređenje.

2. PRAVNE PRAZNINE U POZITIVNOM PRAVU (Životinje i Građevine)

Specifičnost srpskog prava je da dva klasična instituta nemaju posebnu kodifikaciju u ZOO:

• **Odgovornost za štetu od domaće životinje**

• **Odgovornost za štetu od građevine**

Status: Iako je prof. Mihailo Konstantinović u svojoj "Skici" predvideo posebna pravila za ove slučajeve, ona nisu uneta u ZOO iz 1978. godine.

• **Posledica**: U srpskom pravu ova dva oblika odgovornosti i dalje **nemaju posebno zakonsko uređenje**.

• (*Uporedna napomena*: Za razliku od Srbije, Crna Gora je ova pravila iz "Skice" unela u svoj zakon iz 2008. godine).

3. ODGOVORNOST PROIZVOĐAČA STVARI S NEDOSTATKOM

Pravila o odgovornosti za neispravan proizvod (tzv. produktna odgovornost) **nisu uneta u ZOO**.

- **Razlog (Ratio legis):** Ova materija se uređuje sektorskim zakonima (Zakon o zaštiti potrošača) radi harmonizacije sa pravom EU (Direktiva o odgovornosti za proizvod s nedostatkom). Smatra se da se ova pravila menjaju previše često da bi bila deo stabilnog kodeksa kakav je ZOO.

4. OSTALI SLUČAJEVI SEKTORSKE ODGOVORNOSTI

Izvan ZOO-a, u posebnim zakonima, nalaze se pravila za specifične vrste šteta koje zahtevaju poseban režim regulisanja:

- **Nuklearna šteta** (specifičan rizik).
- **Šteta naneta životnoj sredini** (ekološka šteta).
- **Radno-pravna odgovornost:**
 - Odgovornost poslodavca za štetu koju zaposleni pretrpi na radu/u vezi s radom.
 - Odgovornost zaposlenog za štetu koju pričinu poslodavcu.
- **Odgovornost države:** Za nezakonit ili nepravilan rad državnih službenika i sudija.

VRSTE VANUGOVORNE ODGOVORNOSTI

1. POJAM I KRITERIJUMI PODELE

Sistem vanugovorne odgovornosti u srpskom pravu (ZOO) klasifikuje se prema dva osnovna kriterijuma: **osnovu odgovornosti** (zašto se odgovara) i **subjektu odgovornosti** (ko odgovara).

2. PODELA PREMA OSNOVU ODGOVORNOSTI

Zakon prepoznaje tri vrste odgovornosti zavisno od pravnog razloga nastanka obaveze:

- **Subjektivna odgovornost (Odgovornost po osnovu krivice):**
 - **Pravilo:** Zasnovana na **pretpostavljenoj običnoj nepažnji** odgovornog lica (čl. 154 st. 1 ZOO).
 - **Izuzetak:** U određenim slučajevima traži se **dokazana kvalifikovana krivica**.
- **Objektivna odgovornost (Kauzalna / Bez obzira na krivicu):**
 - Odgovornost za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti.
- **Odgovornost po osnovu pravičnosti:**
 - Korektivni osnov predviđen u članu 169 ZOO.

3. PODELA PREMA SUBJEKTU (ODNOS ŠTETNIK – ODGOVORNO LICE)

- **Odgovornost za sopstveni čin:** Odgovorno lice i štetnik su isti subjekt.
- **Odgovornost za drugoga:** Jedan subjekt (odgovorno lice) odgovara za štetu koju pričinu neko drugi (štetnik).
 - *Napomena:* Ova odgovornost može biti zasnovana na bilo kom osnovu (subjektivna, objektivna ili pravičnost).

4. SISTEMATIZACIJA POJEDINAČNIH SLUČAJEVA U ZOO

Na ispitu taksativno navedi grupe delikata kako ih zakon uređuje:

A. Slučajevi odgovornosti za drugoga (čl. 164-172 ZOO)

- **Odgovornost za maloletnike:** Odgovaraju roditelji (čl. 165-168 ZOO).
- **Odgovornost za duševno bolesna lica:** Odgovaraju staraoci/lica koja ih nadziru (čl. 164 ZOO).
- **Odgovornost poslodavca za zaposlenog:** (čl. 170 i 171 ZOO).
- **Odgovornost pravnog lica za organ:** (čl. 172 ZOO) – *Teorijska dilema:* Sporno je da li je ovo odgovornost za drugoga ili za sopstveni čin.

B. Slučajevi objektivne odgovornosti (čl. 173-179 ZOO)

- **Opšti slučaj (Centralni):** Odgovornost za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti (čl. 173-177 ZOO).
- **Posebni slučajevi:**
 - Odgovornost za štetu od motornog vozila (čl. 178 ZOO).
 - Odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom (čl. 179 ZOO).

C. Posebni slučajevi odgovornosti – "Rezidualna kategorija" (čl. 180-184 ZOO)

Ovo su specifični delikti izdvojeni na kraju odeljka:

- **Odgovornost za terorističke akte i demonstracije:** Odgovara država (čl. 180 ZOO).
- **Odgovornost organizatora priredbi:** (čl. 181 ZOO).
- **Odgovornost zbog uskraćivanja neophodne pomoći:** (čl. 182 ZOO).
- **Odgovornost u vezi s obavezom zaključenja ugovora:** (čl. 183 ZOO).
- **Odgovornost u vršenju poslova od opšteg interesa:** (čl. 184 ZOO).

5. STATUS ŽIVOTINJA I GRAĐEVINA (Didaktička napomena)

Specifičnost našeg prava koju moraš pomenuti:

- **Odgovornost za štetu od životinje i građevine:** Ovi instituti **nisu izričito uneti u ZOO** (iako su postojali u "Skici").
- **Rešenje u praksi:** Domaća sudska praksa ih kvalifikuje kao **izvore povećane opasnosti**, pa se na njih primenjuju opšta pravila o objektivnoj odgovornosti. U teoriji se i dalje pominju posebno.

83. SUBJEKTIVNA ODGOVORNOST ZA ŠTETU (POJAM, OSNOV, USLOVI, OSLOBOĐENJE)

1. POJAM I OSNOV

Subjektivna odgovornost je odgovornost koja se zasniva na **krivici** (vinosti) odgovornog lica.

- **Ključna karakteristika:** Osnov ove odgovornosti može biti isključivo **sopstvena krivica**, a ne krivica drugog lica.

2. RAZGRANIČENJE OD OBJEKTIVNE ODGOVORNOSTI (Test kvaliteta postupanja)

Kako na ispitu prepoznati o kojoj vrsti odgovornosti je reč? Zakon to retko izričito navodi, pa se koristi sledeći test:

- **Subjektivna odgovornost:**
 - Zavisi od **kvaliteta postupanja** odgovornog lica (pažnja, mere opreza).

◦ Reč je o odgovornosti za posledice postupanja koje ima određena svojstva zbog kojih se kvalifikuje kao **skriviljeno**.

◦ **Mogućnost oslobođenja:** Lice se oslobađa ako dokaže da je postupalo na određen, ispravan način (da nije krivo).

• **Objektivna odgovornost:**

◦ Odgovornost za **realizaciju rizika**.

◦ Ne zavisi od kvaliteta ponašanja odgovornog lica – ono odgovara bez obzira na to koliko je bilo pažljivo.

◦ *Primer:* Odgovornost poslodavca za zaposlenog je objektivna, jer je vlastita krivica poslodavca pravno irelevantna za zasnivanje odgovornosti.

3. POSEBNI OBLICI KRIVICE (Odgovornost za drugog)

Kada lice odgovara po principu subjektivne odgovornosti za štetu koju je radnjom prouzrokovao *neko drugi* (npr. roditelj za dete), krivica odgovornog lica se mora dokazati.

Ta **sopstvena krivica** odgovornog lica može biti trojaka:

• **Culpa in vigilando:** Greška u nadzoru nad štetnikom.

• **Culpa in eligendo:** Greška u izboru štetnika za određeni zadatak.

• **Culpa in instruendo:** Greška u davanju uputstava, usmeravanju ili vaspitavanju štetnika.

4. DEJSTVA I TERET DOKAZIVANJA (Implikacije)

• Ako se odgovorno lice može osloboditi dokazivanjem da je preduzelo sve mere opreza i predostrožnosti (kvalitet radnje), onda smo na terenu subjektivne odgovornosti.

• Ako se traži krivica neposrednog štetnika (npr. zaposlenog), a ne traži se krivica odgovornog lica (poslodavca), tada odgovorno lice odgovara objektivno.

5. BITNI ELEMENTI (USLOVI)

Da bi nastala obaveza naknade štete po ovom osnovu, moraju se ispuniti sledeći uslovi:

• **Šteta:** Imovinski ili neimovinski gubitak na strani oštećenog.

• **Uzročnost (Uzročna veza):** Veza između ponašanja štetnika i nastale štete.

• **Krivica:** Pogrešno postupanje na strani štetnika.

(Napomena: Šteta i uzročnost su opšti uslovi koji važe i za objektivnu odgovornost, dok je krivica specifičan uslov za subjektivnu odgovornost).

6. STATUS PROTIVPRAVNOSTI

Da li je protivpravnost poseban (četvrti) uslov odgovornosti?

• **Stav ZOO i sudske prakse:** Ne. Zakon ne pominje protivpravnost, a sudovi ne traže da oštećeni posebno dokazuje da je radnja bila "protivpravna".

• **Objašnjenje:** Krivica u građanskom pravu se shvata objektivizovano – kao **pogrešno postupanje**. To znači da čak i radnja koja nije formalno zabranjena (nije protivpravna u užem smislu) može biti "pogrešna" ako odstupa od ponašanja razumnog i pažljivog čoveka.

• **Posledica:** Štetnik se ne može osloboditi odgovornosti samo tvrdnjom da nije prekršio nikakav propis. On mora dokazati da njegovo ponašanje nije bilo pogrešno sa stanovišta društvenih očekivanja.

7. PRAVNA PRIRODA KRIVICE

Na ispitu se može postaviti teorijsko pitanje da li je krivica uslov ili osnov.

- **Krivica je OSNOV:** Jer je ona razlog zbog koga lice snosi posledice (ratio odgovornosti).
- **Krivica je USLOV:** Jer bez nje (uz štetu i uzročnost) odgovornost ne može nastati.
- **Zaključak:** Krivica je istovremeno i **osnov i uslov** za zasnivanje subjektivne odgovornosti. Kako se u srpskom pravu utvrđuje da li je neko kriv? Ne gleda se "u dušu" štetnika, već se gleda njegovo ponašanje.
- **Definicija krivice:** Krivica je **pogrešno postupanje** štetnika, a ne njegovo psihičko stanje. To je socijalni fakt – ponašanje koje odstupa od onoga što se osnovano očekivalo.
- **Standard ponašanja (Merilo):**
 - **Opšti standard:** Ponašanje se poredi sa **hipotetičkim razumnim i pažljivim čovekom** (bonus pater familias). Ako štetnik nije postupio kako bi postupio pažljiv čovek u toj situaciji – kriv je.
 - **Profesionalni standard:** Ako je štetnik stručnjak, poredi se sa **razumnim i pažljivim stručnjakom** odgovarajuće specijalizacije (pooštreni standard).
- **Preduslov:** Da bi fizičko lice uopšte moglo biti krivo, mora imati **sposobnost za rasuđivanje** (sposobnost da shvati značaj i posledice svojih postupaka).

8. SISTEM DOKAZIVANJA (Pretpostavka krivice)

Ovo je najvažnija procesna karakteristika instituta u ZOO.

- **Oštećeni (tužilac) dokazuje:**
 1. Postojanje **štete**.
 2. **Uzročnu vezu** između radnje štetnika i štete.
- **Sud pretpostavlja:** Kada oštećeni dokaže prva dva elementa, sud **oborivo pretpostavlja** da postoji i krivica štetnika.
- **Štetnik (tuženi) dokazuje:** Da bi se oslobodio odgovornosti, štetnik mora dokazati da **nije kriv** (da je šteta nastala bez njegove krivice).
- **Ratio legis (Istorijski kontekst):** Za razliku od ranijih rešenja (npr. Predratna Skica) gde je oštećeni morao da dokazuje i krivicu štetnika, ZOO uvodi pretpostavku krivice kako bi olakšao položaj oštećenog.
- **Obim pretpostavke:** Pretpostavlja se **obična nepažnja**. Ako oštećeni tvrdi da je šteta naneta namerno ili krajnjom nepažnjom (npr. radi većeg obima naknade kod ugovorne odgovornosti), on to mora dokazati.

9. OSLOBOĐENJE OD ODGOVORNOSTI (Ekskulpacija)

Da bi se štetnik oslobodio subjektivne odgovornosti, on mora oboriti pretpostavku krivice.

- **Šta mora da dokaže?** Mora dokazati da je **šteta nastala bez njegove krivice**. To u praksi znači da mora dokazati da se ponašao onako kako je trebalo – kao **pažljiv i razuman čovek** (odnosno stručnjak), te da je do štete došlo uprkos takvom njegovom ponašanju.
- **Dokazivanje uzroka:** Nije dovoljno da samo negira krivicu; najsigurniji put oslobođenja je dokazivanje da je uzrok štete nešto drugo (viša sila, radnja trećeg lica, radnja oštećenog), čime se prekida uzročna veza ili isključuje krivica.

84. POJAM I VRSTE IMOVINSKE ŠTETE U SRPSKOM PRAVU

1. POJAM I DEFINICIJA (ZOO)

Imovinska šteta predstavlja uštrb u imovinskoj sferi oštećenika, odnosno imovinski gubitak nastao usled povrede, opterećenja ili ograničenja njegovog subjektivnog prava.

Zakonska definicija: ZOO ne nabroja taksativno prava čijom povredom nastaje šteta, već je definiše apstraktno kroz dva osnovna vida:

1. **Umanjenje nečije imovine** (Stvarna šteta / *Damnum emergens*).
2. **Sprečavanje povećanja imovine** (Izmakla korist / *Lucrum cessans*).

STVARNA ŠTETA

Predstavlja gubitak ili uštrb u **postojećoj** imovini oštećenika.

Bitni elementi (Manifestacija gubitka): Stvarna šteta se manifestuje na dva načina:

- **Gubitak prava (Umanjenje aktive):** Uništenje ili oštećenje stvari, gubitak imovinskog prava ili otežano korišćenje istog.
- **Novi trošak (Povećanje pasive):** Nastanak nove obaveze koja ne bi postojala da nije bilo štetnog događaja (npr. troškovi lečenja).

Odnos povrede prava i štete:

- **Povreda neimovinskog prava:** Može dovesti do imovinske štete (npr. telesna povreda je povreda ličnog dobra, ali troškovi lečenja su imovinska šteta – *povećanje pasive*).
- **Povreda bez štete:** Sama povreda prava nije dovoljna. Ako je neko neovlašćeno ušao u tuđi stan (povreda svojine), ali time nije nastao nikakav trošak ni kvar, **nema imovinske štete**.

SPECIFIČNOST: AFEKCIONA VREDNOST (Omiljena stvar)

Kako se nadoknađuje šteta kada uništena stvar za vlasnika ima posebnu, subjektivnu vrednost (npr. uspomena), veću od tržišne?

- **Opšte pravilo:** Duševni bol zbog gubitka stvari (npr. uništenje uspomene) se u srpskom pravu **ne priznaje** kao šteta. Naknada se dosuđuje prema prometnoj vrednosti.
- **Izuzetak (Krivično delo):** Ako je stvar uništena ili oštećena **krivičnim delom učinjenim sa umišljajem**, sud može odrediti visinu naknade prema vrednosti koju je stvar imala za oštećenika (afekciona vrednost), a ne prema tržišnoj ceni.

PRAVNA PRIRODA AFEKCIONE NAKNADE

Ovo je ključno teorijsko razgraničenje koje morate znati za visoku ocenu.

Kada sud dosudi veću naknadu zbog afekcione vrednosti (u slučaju umišljajnog krivičnog dela):

- To **NIJE** naknada neimovinske štete (jer zakon ne priznaje duševni bol za stvari).
- To **JESTE** posebno merilo za odmeravanje **materijalne (stvarne) štete**.
 - *Objašnjenje:* Zakon tu štiti **subjektivni imovinski interes** oštećenog, a ne njegov duševni mir.

IZMAKLA KORIST

1. POJAM I DEFINICIJA (Pozitivno pravo - ZOO)

Izmakla korist (*lucrum cessans*) predstavlja **sprečavanje povećanja oštećenikove imovine**. To je imovinski dobitak koji se nije ostvario, a čije je ostvarenje sprečeno štetnikovom radnjom ili propuštanjem.

- **Suština:** Štetnik je osujetio pristizanje koristi na koju je oštećenik osnovano mogao da računa.

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI (Standard osnovanosti)

Da bi se neostvareni dobitak kvalifikovao kao pravno priznata šteta, moraju biti ispunjeni strogi uslovi:

- **Osnovano očekivanje:** Nije dovoljno da je dobitak bio samo planiran, priželjkivan ili moguć. Očekivanje mora biti utemeljeno u realnosti.
- **Visok stepen verovatnoće:** Sudovi postupaju restriktivno – traži se visoka verovatnoća da bi dobitak nastupio da nije bilo štetne radnje.
- **Zakunitost:** Sud neće dosuditi naknadu za dobitak koji je nedozvoljen (protivpravan).
- **Vreme procene:** Osnovanost očekivanja se procenjuje **ex post facto** (naknadno), kada se već zna da se dobitak nije ostvario.

3. KRITERIJUMI ZA UTVRĐIVANJE (Redovan tok i Posebne okolnosti)

Zakon propisuje dva načina na koja se utvrđuje da li je dobitak bio "osnovano očekivan":

- **A) Prema redovnom toku stvari (Normalna dešavanja):**

- Dobitak koji se normalno i uobičajeno ostvaruje.
- *Primeri:* Zakupnina od stana koji se već izdaje; redovan mesečni honorar; izdržavanje koje je već pristizalo.

- **B) Prema posebnim okolnostima:**

- Dobitak koji do sada nije pristizao (pa se po redovnom toku ne bi ni očekivao), ali je njegovo nastupanje postalo izvesno zbog nekog specifičnog događaja neposredno pre štete.
- *Primeri:* Zaključen ugovor o zakupu neposredno pre požara (zakupac tek treba da uđe); zaključen ugovor o delu pre povređivanja.

4. OBIM I TRAJANJE NAKNADE (Dejstva)

Naknada se ne dosuđuje trajno, već je vremenski ograničena.

- **Pravilo:** Naknada se plaća za period koji je **razumno potreban**:

- Da se uništena stvar osposobi za ponovno prihodovanje (npr. popravka stana za izdavanje).
- Da se oštećenik zdravstveno oporavi i počne ponovo da zarađuje.
- Kod gubitka izdržavanja: Dokle bi trajalo zakonsko izdržavanje (npr. do punoletstva) ili dokle bi davalac izdržavanja verovatno živio.

5. SPECIFIČNOST: CULPA IN CONTRAHENDO (Prekid pregovora)

Kada se traži izmakla korist zbog nesavesnog prekida pregovora, važe posebna pravila o obimu naknade:

- **Negativni interes (Interes poverenja):** Naknađuje se korist koju je oštećeni izgubio jer je verovao da će ugovor biti zaključen (npr. propuštena prilika sa trećim licem dok je pregovarao sa štetnikom).
- **Isključenje pozitivnog interesa:** Oštećeni **ne može** tražiti ono što bi zaradio da je ugovor zaključen i ispunjen.

PREDVIDLJIVA I NEPREDVIDLJIVA MATERIJALNA ŠTETA

1. POJAM I ZNAČAJ (Ugovorna odgovornost)

Podela na predvidljivu i nepredvidljivu štetu je relevantna primarno za **ugovornu odgovornost** (šteta nastala povredom postojeće obaveze – neispunjenjem, zadocnjenjem ili manljivim ispunjenjem).

- **Pravilo:** Poverilac nema pravo na potpunu naknadu (ne važi načelo integralne naknade u potpunosti), već ima pravo na naknadu samo one **materijalne štete** (stvarne štete i izmakle koristi) koju je dužnik **predvideo ili morao predvideti** u vreme zaključenja ugovora.
- **Vrsta štete:** Prema ovom izvoru, kod povrede ugovorne obaveze poverilac ima pravo **samo na naknadu materijalne štete**, dok mu se pravo na naknadu moralne štete ne priznaje.

2. BITNI ELEMENTI I MERILA (Objektivni standard)

Kako sud utvrđuje šta je bilo "predvidljivo"?

- **Vreme procene:** Relevantno je šta je dužnik znao ili morao znati u trenutku **zaključenja ugovora**, a ne u trenutku povrede ugovora.
- **Merilo (Standard):** Koristi se **objektivizovano, depersonalizovano merilo**.
 - Pitanje glasi: *Šta bi hipotetički razuman i pažljiv čovek na mestu dužnika morao da predvidi kao moguću posledicu, s obzirom na činjenice koje su mu tada bile poznate?*
 - Lična svojstva dužnika se ne uzimaju u obzir, već samo ono što je znao ili morao znati.
- **Teret dokazivanja:** Predvidljivost štete dokazuje **oštećenik (tužilac/poverilac)**.

3. IZUZECI: PRAVO NA POTPUNU NAKNADU (Kvalifikovana krivica)

Ograničenje na predvidljivu štetu otpada ako je dužnik postupao sa kvalifikovanim oblikom krivice.

Uslovi za dosuđivanje i nepredvidljive štete: Oštećenik može zahtevati naknadu **celokupne štete** (i predvidljive i nepredvidljive) ako je do povrede ugovora došlo usled:

- **Prevare.**
- **Namernog neispunjenja.**
- **Krajnje nepažnje (grube nepažnje).**

U ovim slučajevima, dužnik odgovara za svu štetu, bez obzira na to šta je znao ili mogao znati u vreme zaključenja ugovora.

Napomena za ispit: Ovde kvalifikovana krivica (namera/gruba nepažnja) nije osnov odgovornosti (jer je ugovorna odgovornost stroga), već služi kao **uslov za proširenje obima naknade**.

4. PRAVNA PRIRODA I SVRHA (Ratio legis)

- **Funkcija:** Institut predvidljive štete služi kao instrument **zakonskog ograničenja** ugovorne odgovornosti, koja je u našem pravu postavljena veoma strogo.
- **Odnos prema oslobođenju od odgovornosti:** Dužnik se po opštim pravilima oslobađa odgovornosti samo ako dokaže da obavezu nije mogao ispuniti usled okolnosti nastalih *posle* zaključenja ugovora koje nije mogao sprečiti (viša sila i sl.). Zato je ograničenje obima naknade na predvidljivu štetu važan korektiv.

5. PRIMENA U VANUGOVORNOJ ODGOVORNOSTI

Iako je tipičan za ugovore, zakonodavac koristi pojam predvidljive štete da ograniči odgovornost i u nekim vanugovornim slučajevima:

- Subjektivna odgovornost proizvođača za štetu od opasnih svojstava stvari.
- Odgovornost za štetu pričinjenu uskraćivanjem neophodne pomoći.

POZITIVNI I NEGATIVNI UGOVORNI INTERES

1. POJAM I DEFINICIJA

Razlika između ova dva interesa proističe iz statusa ugovora (da li on postoji i važi ili ne).

A) Pozitivni ugovorni interes (Interes ispunjenja)

- **Definicija:** To je imovinska šteta koju trpi poverilac jer druga strana nije izvršila obavezu iz **punovažnog ugovora** (ili je kasnila/loše ispunila).
- **Cilj naknade:** Da se poverilac stavi u imovinsku poziciju u kojoj bi se nalazio **da je ugovor uredno ispunjen**.
- **Obuhvata:** Vrednost neispunjenog davanja, izgubljenu dobit (koristi od ugovora) i troškove zaštite prava.

B) Negativni ugovorni interes (Interes poverenja)

- **Definicija:** To je imovinska šteta koju lice trpi zato što **nema punovažnog ugovora** (ugovor nije zaključen, ništav je ili poništen).
- **Cilj naknade:** Da se oštećeni stavi u imovinsku poziciju u kojoj bi se nalazio **da nikada nije ni pregovarao niti zaključivao taj neuspešan ugovor**.
- **Obuhvata:** Troškove vođenja pregovora, troškove zaključenja ništavog ugovora i propuštene prilike (što nije zaključio ugovor sa trećim licem).

2. BITNI ELEMENTI I RAZLIKE (Taksativno)

• Štetni događaj:

- *Kod pozitivnog interesa:* Povreda obaveze iz postojećeg, punovažnog ugovora (neispunjenje, zadocnjenje).
- *Kod negativnog interesa:* Nepostojanje ugovora (prekid pregovora) ili pravna nevaljanost ugovora (ništavost/rušljivost).

• Pravni status ugovora:

- *Pozitivni interes:* Ugovor se posmatra kao **pozitivna činjenica** (postoji i proizvodi dejstva).
- *Negativni interes:* Ugovor se posmatra kao **negativna činjenica** (nema ga ili ne važi).

• Sadržina naknade:

- *Pozitivni interes:* Ono što bi poverilac *dobio* ispunjenjem.

- *Negativni interes*: Ono što je oštećeni *izgubio* verujući u ugovor.

3. PRAVNA PRIRODA U POZITIVNOM PRAVU SRBIJE (Ključno!)

Kako se negativni interes tretira u našem sistemu, posebno kod predugovorne odgovornosti (*Culpa in contrahendo*)?

- **Sistem ZOO (Vanugovorna odgovornost)**: U srpskom pravu, odgovornost za prekid pregovora je oblik **vanugovorne (deliktne) odgovornosti**.
- **Posledica**: Pošto se odgovornost ne zasniva na ugovoru (koga nema), našem pravu nije nužno potreban teorijski konstrukt "negativnog ugovornog interesa" da bi objasnio zašto štetnik odgovara.

◦ Odgovornost se zasniva na činjenici da je štetnik skrivljeno prekinuo pregovore (delikt), a ne na povredi neke "predugovorne obaveze" u ugovornom smislu.

Teorijska napomena (Kontekst): Pojam "negativni ugovorni interes" je nastao u pravnim sistemima koji predugovornu odgovornost tretiraju kao *ugovornu*. Tamo je bilo neophodno objasniti kako postoji "ugovorna" odgovornost kad ugovora nema. Kod nas, gde je to delikt, ovaj pojam je koristan samo za izračunavanje visine štete, ali ne i za zasnivanje odgovornosti.

4. DEJSTVA I OBAVEZE (Naknada štete)

- **Kod povrede pozitivnog interesa**: Dužnik duuguje naknadu celokupne štete (stvarna šteta + izmakla korist) koju bi poverilac ostvario realizacijom ugovora.
- **Kod povrede negativnog interesa (npr. prekid pregovora)**: Oštećeni ima pravo na potpunu naknadu štete koju trpi usled **nepostojanja ugovora** (troškovi, izgubljeno vreme, propuštene šanse).

85. POJAM I VRSTE NEIMOVINSKE ŠTETE U SRPSKOM PRAVU

1. POJAM I DEFINICIJA (Pozitivno pravo)

U srpskom pravu (ZOO) i sudskoj praksi prihvaćena je **čista subjektivna koncepcija** neimovinske štete.

- **Definicija**: Neimovinska šteta predstavlja **fizički bol, psihički bol i strah**.
- **Suština**: To je oštećenikovo **intimno trpljenje**, odnosno povreda njegove unutrašnje sfere koja dovodi do poremećaja psihičke ravnoteže.
- **Ključna distinkcija**: Neimovinska šteta se **NE** sastoji u samoj povredi ličnog dobra ili prava (časti, ugleda, slobode), već isključivo u bolu ili strahu koji nastaju kao posledica te povrede. Ako nema bola/straha dovoljnog intenziteta – nema ni štete.

2. BITNI ELEMENTI (Priznati oblici)

Zakon i sudska praksa taksativno (i rigidno) navode oblike koji se priznaju kao neimovinska šteta. To su:

- **Fizički bol**.
- **Strah**.
- **Duševni (psihički) bolovi**.

Katalog priznatih duševnih bolova (ZOO): Naknada se priznaje samo za duševne bolove nastale usled:

- Umanjenja životne aktivnosti.
- Naruženosti.
- Povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti.
- Smrti bliskog lica (ili teškog invaliditeta bliskog lica).
- Krivičnog dela protiv dostojanstva ličnosti i morala (odnosno polne slobode).

3. USLOVI ZA NAKNADU (Sudski standardi)

Prema stavu Vrhovnog suda (koji važi od 1986. do danas), da bi se dosudila novčana naknada, moraju biti ispunjeni sledeći uslovi:

- **Manifestacija:** Povreda prava se mora manifestovati u jednom od tri vida štete (bol, strah, duševna patnja).
- **Intenzitet i trajanje:** Jačina i trajanje bolova i straha moraju biti takvi da opravdavaju dosuđivanje naknade.
- **Cilj naknade:** Uspostavljanje narušene **psihičke ravnoteže** (satisfakcija), a ne "naplata" povređenog prava.

Ratio legis (Istorijat): Iako je prof. Konstantinović u "Skici" predlagao mešoviti pojam (gde bi i sama povreda prava bila šteta), zakonodavac je pod uticajem prof. Obrena Stankovića prihvatio subjektivnu koncepciju – naknađuje se samo stvarno trpljenje (bol).

4. SPECIFIČNOSTI I OGRANIČENJA (Izuzeci)

Sudovi su veoma strogi u tumačenju šta jeste, a šta nije neimovinska šteta:

- **Gubitak stvari:** Sudovi **ne dosuđuju** naknadu za duševni bol zbog gubitka ili uništenja stvari (imovine), čak ni kada je reč o kućnom ljubimcu ili umetničkom delu velike afekcione vrednosti, jer to nije zakonom priznat vid štete.
- **Povreda prava ličnosti:** Sama povreda (npr. objavljivanje neistine u novinama) nije šteta ako oštećeni nije trpeo duševni bol.
- **Smrt bliskog lica:** Krug lica koja imaju pravo na naknadu se može proširiti na dalje srodnike samo ako je postojala **trajna zajednica života**, ali se sam pojam štete (bol) ne menja.

5. SUBJEKTIVNA PARADIGMA

U našem pravu (ZOO) vlada **subjektivna koncepcija** neimovinske štete.

- **Definicija:** Neimovinska šteta je isključivo **intimno trpljenje** (fizički bol, psihički bol i strah).
- **Numerus Clausus:** Priznaju se samo oni oblici trpljenja koji su navedeni u zakonskom katalogu (iscrpno nabrojani).
- **Odnos povrede i štete:** Sama povreda prava ličnosti (npr. uvreda časti) nije automatski i neimovinska šteta. Da bi postala šteta, povreda mora izazvati subjektivni osećaj patnje.

6. SREDSTVA ZAŠTITE (Dualizam u ZOO)

Zakon o obligacionim odnosima predviđa dva različita puta zaštite, u zavisnosti od toga da li se traži novac ili uklanjanje povrede.

A) Nenovčana zaštita (Objektivna zaštita) Koristi se za **otklanjanje povrede** prava ličnosti kao takve, nezavisno od toga da li je nastala šteta (bol/strah).

- **Objavljivanje presude ili ispravke:** Sud može narediti da se na trošak štetnika objavi presuda, ispravka ili povuče izjava.

- **Prestanak povrede:** Zahtev da sud naredi prestanak radnje kojom se povređuje integritet, pod pretnjom plaćanja novčane kazne (penala).

- **Ključna karakteristika:** Za ova sredstva se **NE TRAŽI** da je oštećeni trpeo bol ili strah.

B) Novčana naknada (Subjektivna zaštita) Koristi se za **reparaciju štete** (satisfakciju).

- **Uslov:** Oštećeni mora dokazati postojanje **intenzivnog bola ili straha**.

- **Kumulacija:** Moguće je istovremeno tražiti i objavljivanje presude (da se skine ljaga) i novčanu naknadu (za pretrpljeni bol).

7. SUBJEKTIVNA SPOSOBNOST OŠTEĆENOG (Ko ima pravo na naknadu?)

Budući da je suština neimovinske štete u "intimnom trpljenju", pravo na novčanu naknadu ima samo ono lice koje ima **sposobnost da oseća**.

- **Fizička lica:** Imaju pravo na novčanu naknadu ako su pretrpela bol ili strah.

- **Pravna lica:**

- **NEMAJU pravo na novčanu naknadu neimovinske štete**, jer nemaju psihofizičku sposobnost da osećaju bol ili strah.

- **IMAJU pravo na nenovčanu zaštitu** (objavljivanje presude, prestanak radnje), jer se tu ne traži trpljenje bola.

8. SPECIFIČNI PROBLEMI (Lica bez svesti)

Kako se tretira pravo na naknadu kod lica koja su u stanju kome ili vegetativnom stanju?

- **Problem:** Ako oštećeni usled povrede ostane bez svesti ili je u trajnoj komi, on faktički ne oseća bol i strah, niti može o tome da izvesti sud.

- **Sudska praksa:** Ovo su sporni slučajevi. Sudovi pokušavaju da "šire tumače" zakon kako bi priznali naknadu ako je to razložno, ali striktna primena subjektivne koncepcije (nema bola = nema štete) ovde predstavlja prepreku.

- **Medikamenti:** Činjenica da je bol eliminisan lekovima ne bi trebalo da isključi naknadu, ali se u teoriji i to razmatra kao pitanje postojanja "trpljenja".

9. TEORIJSKI KONTEKST (Ratio legis)

- **Moralna imovina:** Subjektivna koncepcija štiti "moralnu imovinu" ličnosti koja ima svoju **društvenu stranu** (čast, ugled – čija povreda nekad povlači i materijalnu štetu) i **afekcionu stranu** (osećanja, duševni mir – čija povreda je čista moralna šteta).

- **Refleksna šteta:** Naknada za duševni bol zbog smrti/invaliditeta bliskog lica je specifična jer oštećeni trpi bol zbog povrede *tudjeg* prava (telesnog integriteta drugog), što se u subjektivnoj paradigmi lakše priznaje nego u objektivnoj.

10. NOVČANA NAKNADA NEIMOVINSKE ŠTETE

U savremenom srpskom pravu, novčana naknada za neimovinsku štetu nema karakter "cene" za pretrpljeni bol (jer je on neprocenjiv), niti je nemoralna (kako se smatralo posle II svetskog rata), već predstavlja **moralnu satisfakciju**.

- **Cilj naknade:** Novčani iznos služi da oštećenom omogući da pribavi neko dobro ili učini nešto što će mu pomoći da **lakše podnese nepopravljiv gubitak** i povрати narušenu psihičku ravnotežu.
- **Model odmeravanja:** Sudovi su dužni da kvantifikuju naknadu, oslanjajući se na **smernice najviše sudske instance** kako bi iznos bio primeren (pravičan).

NASLEDIVOST PRAVA NA NAKNADU NEIMOVINSKE ŠTETE

1. OPŠTE PRAVILO (Pozitivno pravo)

U srpskom pravu pravo na naknadu neimovinske štete je **lično pravo** i kao takvo je, po pravilu, **nenasledivo**. Naslednici ne mogu naslediti pravo na naknadu za bol ili strah koji je trpeo ostavilac, jer je svrha naknade (satisfakcija) vezana isključivo za ličnost oštećenog i uspostavljanje njegove psihičke ravnoteže.

2. IZUZECI (Uslovi za nasleđivanje)

Pravo na naknadu neimovinske štete prelazi na naslednike **samo** u dva slučaja – ako je to pravo oštećeniku priznato još za života:

- **Pismenim sporazumom** sa odgovornim licem (poravnanje); ILI
- **Pravosnažnom sudskom odlukom.**

Pravna kvalifikacija izuzetka: U ovim slučajevima se formalnopravno i ne radi o nasleđivanju samog prava na naknadu "moralne štete" (bola), već se nasleđuje **imovinsko potraživanje** utvrđeno ugovorom ili presudom (novčani dug).

3. PROCESNA OGRANIČENJA

Zbog lične prirode ovog prava, položaj naslednika u parnici je ograničen:

- Naslednici **ne mogu pokrenuti** postupak za naknadu neimovinske štete koju je preminuli pretrpeo.
- Naslednici **ne mogu nastaviti** postupak koji je preminuli započeo, ako do trenutka smrti nije doneta pravosnažna odluka.

4. RAZGRANIČENJE (Ključno za ispit!)

Morate razlikovati nasleđivanje tuđeg prava od sticanja sopstvenog prava.

- **Nasleđivanje prava (Ostaviočev bol):** Naslednici traže naknadu za bol koji je trpeo *preminuli* (npr. bolovi pre smrti). Ovo je **generalno zabranjeno** (osim gornjih izuzetaka).
- **Sopstveno pravo (Naslednikov bol):** Članovi uže porodice imaju pravo na naknadu za **sopstveni duševni bol** koji trpe usled smrti bliskog lica. Ovo je njihovo originarno pravo, a ne pravo koje su nasledili iz zaostavštine.

5. PRAVNA PRIRODA I TEORIJA

- **Ratio legis (Subjektivna koncepcija):** Ograničenje nasledivosti proističe iz subjektivne koncepcije štete – novac služi da oštećeni pribavi zadovoljstvo i umiri svoj bol. Smrću oštećenog ta svrha postaje neostvariva, pa se obaveza gasi.

- **Imovinski karakter (Teorijski stav):** U teoriji postoji stav (Kalodera) da, pošto zahtev glasi na novac, to postaje **imovinsko pravo** čim nastane šteta, te da bi trebalo da ulazi u zaostavštinu bez ograničenja. Ipak, naše pozitivno pravo se drži restriktivnog stava.

PRAVO PRAVNOG LICA NA NAKNADU NEIMOVINSKE ŠTETE

Da li firma (preduzeće) može tražiti naknadu *neimovinske* štete zbog povrede poslovnog ugleda?

- **Stav sudske prakse:** Pravno lice **nema pravo** na naknadu neimovinske (moralne) štete.
- **Obrazloženje (Ključni argument):**
 - Srbija primenjuje **subjektivnu koncepciju** štete, prema kojoj se neimovinska šteta sastoji u **pretrpljenom bolu ili strahu**.
 - Pravno lice, kao veštačka tvorevina, nema biološki i psihološki kapacitet da oseća duševni bol ili patnju.
 - Zbog toga, iako je poslovni ugled pravom zaštićeno dobro, njegova povreda kod pravnog lica ne proizvodi zakonom priznatu neimovinsku štetu.

RAZGRANIČENJE: POVREDA UGLEDA VS. IMOVINSKA ŠTETA

Na ispitu morate precizno razlikovati posledice povrede ugleda pravnog lica:

- **Naknada imovinske štete (DOZVOLJENO):** Ako povreda ugleda dovede do finansijskog gubitka (npr. pad prometa, gubitak klijenata), pravno lice ima pravo na naknadu te **materijalne štete** (stvarna šteta ili izmakla korist).
 - **Naknada neimovinske štete (NEDOZVOLJENO):** Pravno lice ne može tražiti naknadu za samu "povredu ugleda" kao apstraktnog dobra, jer ne može da trpi duševne bolove.
- Ratio legis (Napomena):** Da bi se pravnim licima priznalo ovo pravo, bila bi neophodna zakonodavna intervencija koja bi **objektivizovala** pojam štete (tako da sama povreda prava bude šteta, bez obzira na bol), što u Srbiji trenutno nije slučaj.

BUDUĆA NEIMOVINSKA (MORALNA) ŠTETA

1. POJAM I USLOVI (Zakon i sudska praksa)

Sud može dosuditi naknadu ne samo za bolove koje oštećeni trpi u trenutku presuđenja, već i za one koje će trpeti u budućnosti.

Ključni uslov - Izvesnost: Da bi se dosudila ova naknada, mora biti **očigledno i izvesno prema redovnom toku stvari** da će oštećenik i ubuduće trpeti fizički bol, psihički bol ili strah.

2. POJAVNI OBLICI (Modaliteti)

Naši sudovi priznaju dva oblika ispoljavanja buduće neimovinske štete:

- **Kontinuirana šteta:** Šteta koja već postoji u trenutku donošenja presude i izvesno je da će se **neprekidno nastaviti** i u budućnosti (oštećeni već trpi bol/strah i nastaviće da ga trpi).
- **Nova buduća šteta:** Šteta koja **ne postoji** u trenutku presuđenja, ali je po redovnom toku stvari izvesno da će nastupiti kasnije kao samostalna šteta.

3. PRIMERI IZ PRAKSE

Kako je moguće dosuditi štetu koja još nije nastala?

- **Tek rođeno dete (Smrt roditelja):** Beba koja je izgubila roditelja ima pravo na naknadu za *budući* duševni bol. Iako beba sada ne razume gubitak (pa nema bol), izvesno je da će sa razvojem svesti i duševnim sazrevanjem taj bol nastupiti.
- **Dete rođeno posle povrede:** Naknada pripada i detetu rođenom nakon teškog povređivanja roditelja, jer je izvesno da će u budućnosti trpeti duševni bol zbog teškog invaliditeta svog roditelja.

POSREDNA I NEPOSREDNA ŠTETA

1. ZNAČAJ U SRPSKOM PRAVU

Pitanje da li je šteta nastala kao direktna (neposredna) ili udaljena (posredna) posledica radnje štetnika otvara se na terenu uzročnosti.

- **Stav prava:** U srpskom pravu ova podela **nije naročito značajna** za postojanje odgovornosti.

2. KRITERIJUM ODGOVORNOSTI (Adekvatna uzročnost)

Štetnik ne odgovara samo za neposredne posledice, već je odgovornost šira.

- **Pravilo:** Štetnik je odgovoran za **svaku pravom priznatu štetu** (bilo posrednu ili neposrednu) ako se ona po vrsti i obimu može smatrati **normalnom, tipičnom posledicom** štetne radnje.
- **Zaključak:** Ako je šteta "normalna posledica" (adekvatna uzročnost), irelevantno je da li je veza bila direktna ili indirektna.

86. UZROČNOST (POJAM I TEORIJA ADEKVATNE UZROČNOSTI)

1. POJAM I DEFINICIJA

Uzročna veza je neophodan uslov da bi se zasnovao odnos odgovornosti za štetu.

- **Definicija prouzrokovanja:** Prouzrokovati znači **promeniti postojeće ili očekivano stanje nagore**.
- **Štetnikova radnja:** To je intervencija (mešanje) u redovan sled stvari kojom se tok događaja skreće na lošu stranu.
- **Početak lanca:** U pravu se radnja štetnika tretira kao početak kauzalnog lanca (odstupanje od principa). Iako svaki događaj ima svoj uzrok, pravo **ne istražuje uzrok štetnikove radnje**, već nju uzima kao polaznu tačku.

2. RAZLIKA IZMEĐU NAUČNOG I PRAVNOG POJMA

Ovo je ključno teorijsko razgraničenje.

- **Naučni pojam:**
 - Bavi se otkrivanjem **opštih zakonitosti** između dve vrste događaja.
 - Cilj je predviđanje budućnosti na osnovu uočenih pravila.
- **Pravni pojam:**
 - Bavi se primenom već poznatih generalizacija na **konkretn slučaj iz prošlosti**.

◦ Ne pita se "šta je naučni uzrok pojave", već "**da li se ponašanje određenog lica može označiti kao uzrok štete**" radi utvrđivanja njegove odgovornosti.

3. SVRHA I FUNKCIJE UZROČNOSTI

Utvrđivanje uzročne veze u pravu služi isključivo **pripisivanju odgovornosti (imputaciji)**. Ona ima dvostruku funkciju:

- **Atributivna funkcija:**

- Služi da se šteta ne ostavi na onome koga je zadesila, već da se **pripiše (atribuira)** licu koje ju je prouzrokovalo.

- **Restriktivna funkcija:**

- Služi da **ograniči odgovornost**. Ne odgovara svako ko je bio prisutan ili povezan sa događajem, već se krug odgovornih svodi na razumnu meru.

- Eliminišu se one posledice za koje bi bilo nerazumno ili nepoželjno nametnuti odgovornost.

4. POSTUPAK UTVRĐIVANJA (Normativni mehanizam)

Sud ne utvrđuje uzročnost samo mehanički (fizički), već koristi **normativne kriterijume**.

- **Kriterijumi selekcije:** Da bi se pravno relevantan uzrok izdvojio iz skupa faktičkih dešavanja, sud koristi pojmove kao što su:

- Redovan tok stvari.
- Životno iskustvo.
- Predvidljivost posledice.
- Razumno očekivanje.

- *Napomena za ispit:* Ovo se u teoriji poklapa sa elementima **teorije adekvatne uzročnosti** (iako izvor ne navodi eksplicitno taj naziv, opisuje njenu suštinu).

5. IZVORI (UZROCI) ŠTETE

Za šta se sve može odgovarati? Uzrok štete koji se pripisuje odgovornom licu može biti:

- **Sopstvena radnja** (Odgovornost za sopstveni čin).
- **Radnja drugog lica** (Odgovornost za drugog).
- **Nešto drugo** (npr. opasna stvar) čije se postojanje ili funkcionisanje pripisuje odgovornom licu.

TEORIJA ADEKVATNE UZROČNOSTI)

1. POJAM I DEFINICIJA (Vladajuće shvatanje)

Uzročna veza je objektivni uslov građanskopravne odgovornosti. Prema preovlađujućem stavu domaćih sudova, ona se utvrđuje primenom **Teorije adekvatne uzročnosti**.

Suština teorije: Nije svaki događaj koji prethodi šteti njen pravni uzrok. Uzrok je samo onaj događaj koji je **podesan** da dovede do takve posledice.

2. BITNI ELEMENTI / USLOVI (Trodojni test)

Da bi se štetna radnja smatrala uzrokom štete, moraju se kumulativno ispuniti tri uslova:

- **Vremenski prioritet (Prethodna radnja):**

- Uzrok mora vremenski da prethodi posledici (šteti).
- *Pravilo*: Sve što sledi ne može biti uzrok, ali nije sve što prethodi automatski uzrok.
- **Materijalno učešće (Faktički uzrok)**:
 - Radnja mora biti **faktički ili prirodni uzrok** štete (tzv. *conditio sine qua non*).
 - **Test hipotetičke eliminacije**: Postavlja se pitanje: „*Da li bi šteta nastala da smo iz prošlosti uklonili štetnikovu radnju?*“ Ako bi eliminacijom radnje nestala i šteta, onda je radnja faktički uzrok.
- **Adekvatnost (Tipičnost uzroka)**:
 - Ovo je pravni filter. Nije dovoljno da je radnja faktički uzrok, ona mora biti i **adekvatan uzrok**.
 - Uzrok je adekvatan ako je, prema **redovnom toku stvari** i životnom iskustvu, podesan da izazove upravo takvu konkretnu štetnu posledicu.
 - Radnja mora povećavati rizik od nastanka štete te vrste.

3. MERILO ADEKVATNOSTI (Objektivni standard)

Na ispitu je ključno znati: Da li sud ceni šta je "normalno" iz ugla konkretnog štetnika ili opšteg standarda?

- **Objektivno merilo (Naša praksa)**: Sudovi u Srbiji koriste objektivni standard. Adekvatnost se procenjuje na osnovu **opšteg životnog iskustva** i ukupnih znanja civilizacije.
- **Irrelevantnost znanja štetnika**: Nije bitno šta je štetnik znao ili mogao znati u vreme delikta. Sud može koristiti čak i znanja koja su stečena *a posteriori* (nakon štete) kako bi utvrdio da li je radnja generalno opasna i podesna da izazove štetu.

4. ISKLJUČENJE UZROČNOSTI (Izuzeci i Viša sila)

Kada se uzročna veza prekida ili ne smatra adekvatnom?

- **Nepredvidljive okolnosti**: Veza nije adekvatna ako je šteta nastala samo zahvaljujući posebnim, vanrednim okolnostima koje se nisu mogle predvideti.
- **Odnos sa višom silom**: Nepredvidljivost okolnosti može imati značaj više sile.
 - *Stav Vrhovnog suda*: Tumači se **izuzetno usko**. Prirodni događaj (npr. udar groma) nije viša sila sam po sebi, već samo ako je bio **nepredvidljiv, izuzetan, neočekivan i neotklonjiv** (npr. nije viša sila ako se rad mogao prekinuti tokom oluje).

5. TEORIJSKI OSVRT (Ratio legis)

Zašto baš ova teorija?

- **Transparentnost**: Teorija adekvatne uzročnosti se smatra transparentnijom od drugih, jer otvoreno priznaje da sud vrši selekciju faktičkih uzroka. Ona "filtrira" one uzroke koji prema zdravom razumu nisu pravno relevantni.
- **Funkcija**: Time se sprečava preširoka odgovornost i omogućava sudu da postavi granice odgovornosti u skladu sa pravičnošću i životnim iskustvom.

OSTALE TEORIJE O UZROČNOSTI

1. TEORIJA USLOVA (CONDITIO SINE QUA NON)

Ovo je polazna tačka za utvrđivanje odgovornosti. Ona definiše faktički (prirodni) uzrok štete.

- **Definicija:** Uzrok je svaka radnja ili propuštanje bez koje štetna posledica ne bi nastupila. Svaki uslov je nužan; ako nema uslova, nema ni posledice.
- **Alternativni naziv: Teorija ekvivalentnosti.** Zove se ovako jer svim uslovima daje jednak (ekvivalentan) značaj – svi su oni uzrok.
- **Metod utvrđivanja (Test):** Koristi se postupak **hipotetičke eliminacije a posteriori** (naknadno).
 - Sud postavlja pitanje: „*Ako u mislima uklonimo štetnikovu radnju iz prošlosti, da li bi šteta i dalje postojala?*“
 - Ako je odgovor **NE** (šteta bi nestala) → Radnja **JESTE** uzrok.
 - Ako je odgovor **DA** (šteta bi nastala i bez te radnje) → Radnja **NIJE** uzrok.

2. PRIMENA U POZITIVNOM PRAVU SRBIJE (ZOO)

Iako se u opštem režimu koristi samo kao prvi filter, ZOO direktno primenjuje logiku ove teorije kod **odgovornosti za drugoga**.

- **Slučajevi primene:**
 1. Odgovornost za lica nesposobna za rasuđivanje (duševno bolesni).
 2. Odgovornost za maloletnike (od strane staratelja, škole).
- **Oslobađanje od odgovornosti (Dokazivanje):** Odgovorno lice (npr. staratelj) se oslobađa odgovornosti ako dokaže da bi **do štete došlo i pri brižljivom vršenju nadzora**.
 - *Objašnjenje:* Staratelj time dokazuje da njegovo propuštanje nadzora nije *conditio sine qua non* štete. Čak i da eliminišemo njegov propust (tj. da je vršio nadzor savršeno), šteta bi se desila. Dakle, propust nije uzrok.

3. ODNOS SA DRUGIM TEORIJAMA

Teorija uslova je preširoka da bi bila jedini kriterijum (dovodi do apsurda, npr. roditelji su krivi za delikt deteta jer su ga rodili). Zato ona služi kao **prvi filter**:

1. **Korak 1 (Faktički uzrok):** Primenom teorije uslova (hipotetička eliminacija) izdvajamo sve događaje koji su uslovili štetu.
2. **Korak 2 (Pravni uzrok):** Od tih uslova, primenom **teorije adekvatne uzročnosti**, biramo onaj koji je "pravni uzrok".
 - *Pravilo:* Samo onaj uslov koji se kvalifikovao kao *conditio sine qua non* može uopšte biti razmatran kao adekvatan uzrok.

4. OSTALE TEORIJE (Teorijski osvrt)

Ove teorije koristite ako profesor traži uporedni prikaz ili kritiku:

- **A) Teorija neposredne uzročnosti (Code Civil):**
 - Smatra da je uzrok samo onaj događaj koji vremenski i prostorno neposredno prethodi šteti, bez posrednika.
 - *Kritika:* Previše sužava odgovornost i zanemaruje prvobitni uzrok koji je pokrenuo lanac dešavanja. (Primer Pothier: Prodavac bolesne krave odgovara za uginuće stada, ali ne i za neobrađenu zemlju).
- **B) Teorija prevalentnog (pretežnog) uslova:**
 - Pokušava da izdvoji jedan uslov koji je odigrao **presudnu ulogu** u nastanku štete.
 - *Kritika:* Nejasno je kako sud da odredi koji je uslov "jači" ili "pretežniji" od drugih.

- **C) NESS Teorija (Anglo-saksonsko pravo):**

- Uzrok je "neophodan element dovoljnog skupa" (*Necessary Element of a Sufficient Set*).
- Traži se uslov koji je bio neophodan u konkretnom mozaiku okolnosti koji je doveo do štete.

87. KRIVICA (POJAM, MERILO, PRETPOSTAVKA I VRSTE)

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA (Objektivno shvatanje)

U važećem srpskom pravu (sistem ZOO) prihvaćeno je **objektivno shvatanje** krivice.

- **Socijalni fakt:** Krivica se razume kao **socijalni**, a ne psihički fakt. To nije stanje svesti i volje (psihički odnos prema delu), već **pogrešno postupanje** štetnika.
- **Definicija:** Krivica je ponašanje koje **odstupa od osnovano očekivanog** ponašanja u datom društvu. Krivica nije "mentalno stanje" određenih kvaliteta, već "postupanje" određenih kvaliteta.

2. MEHANIZAM UTVRĐIVANJA (Test ponašanja)

Sud ne istražuje unutrašnju psihu štetnika, već ocenjuje njegov eksterni postupak.

- **Pitanje suda:** Sud postavlja pitanje: „*Da li se lice ponašalo kako je trebalo?*“, odnosno da li je postupilo onako kako bi postupio prosečan, pažljiv čovek.
- **Metod poređenja:** Sud poredi konkretno postupanje štetnika sa hipotetičkim ponašanjem **razumnog i pažljivog čoveka** u istim okolnostima. Ako štetnikovo postupanje "ne doseže" do tog standarda – on je kriv.

3. MERILO KRIVICE (Standardi)

Krivica se prosuđuje primenom objektivnog merila (**in abstracto**), što znači da lične osobine štetnika u načelu nisu bitne. Razlikujemo dva nivoa standarda:

- **Opšti standard (Razuman čovek):** Poredi se sa postupanjem **zamišljenog razumnog i pažljivog čoveka** (*bonus pater familias*).
- **Profesionalni standard (Stručnjak):** Kada se radi o licu koje deluje u profesionalnom kapacitetu, sud koristi stroži standard. Ne pita se kako bi postupio "razuman čovek", već kako bi postupio **razuman i pažljiv stručnjak odgovarajuće specijalizacije**.

4. TEORIJSKI TEMELJ (Ratio legis)

- **Mihailo Konstantinović (Skica):** Iako definicija nije ušla direktno u tekst ZOO, shvatanje iz "Skice" profesora Konstantinovića u potpunosti je oblikovalo sudsku praksu.
- **Suština:** Ideja je da se zaštititi oštećeni i pravni promet tako što se od svakog učesnika traži da ispuni objektivni standard pažnje koji društvo osnovano očekuje, nezavisno od njegovih ličnih psihičkih stanja.

MERILO KRIVICE

1. POJAM I VRSTE MERILA

Merilo krivice je standard pomoću kojeg sud utvrđuje da li je ponašanje štetnika bilo pogrešno. Postoje dva osnovna pristupa:

- **Subjektivno merilo (*Culpa in concreto*):**

- Poređenje se vrši sa **personalizovanim standardom**.
- U obzir se uzimaju lične osobine, stanja i sposobnosti konkretnog štetnika (npr. da li je bio neispavan, umoran, slabovid, nagluv).
- *Logika*: Od štetnika se očekuje samo ono što on subjektivno može da pruži.
- **Objektivno merilo (*Culpa in abstracto*)**:
 - Poređenje se vrši sa **depersonalizovanim, apstraktnim standardom** (npr. dobar domaćin, razuman čovek).
 - Društvena očekivanja su ista za sve i **ne prilagođavaju se** ličnim osobinama štetnika.

2. STAV SRPSKOG PRAVA (Pozitivno pravo)

Naši sudovi su skloni da krivicu utvrđuju primenom **objektivizovanog (depersonalizovanog) kriterijuma**.

- **Pravilo**: Ako štetnik ima neku ličnu osobinu koja mu otežava pažnju (npr. sporost, loš vid, umor), sud to **neće uvažiti** kao izgovor.
- **Obrazloženje**: Objektivno merilo pretpostavlja da **razuman i pažljiv čovek mora da vodi računa o sopstvenim ograničenjima**. Ako neko zna da je umoran ili nesposoban za neku radnju, ne treba da se upušta u aktivnost iz koje može nastati šteta.

3. IZUZECI (Kada su lične osobine bitne?)

Iako važi objektivni standard, sudovi u Srbiji će uvek uzeti u obzir sledeće lične okolnosti:

- **Sposobnost za rasuđivanje**: Ovo je zakonski preduslov svake krivice (deliktna sposobnost) i mora se utvrđivati konkretno.
- **Profesionalni kapacitet**: Ako je štetnik delovao u svojstvu stručnjaka, primenjuje se standard struke, a ne laika.

4. POOŠTRAVANJE STANDARDA (Superiorna znanja)

Specifična situacija nastaje kada štetnik zna ili ume **više** od prosečnog čoveka.

- **De facto superiornost**: Ako je štetnik posedovao posebna znanja, veštine ili sposobnosti koje prevazilaze standard "prosečnog čoveka", sud će **pooštriti merilo krivice**.
- **Obaveza primene**: Društvo osnovano očekuje da pojedinac iskoristi svoja dodatna znanja (bonus) kako bi sprečio štetu. Ako ih ne iskoristi, biće kriv, iako bi prosečan čovek u toj situaciji možda bio oslobođen.

PROFESIONALNA KRIVICA

1. POJAM I DEFINICIJA (Stručnjačka pažnja)

Profesionalna krivica predstavlja specifičan oblik krivice koji se vezuje za obavljanje stručne delatnosti.

- **Definicija**: Stručnjačka krivica postoji ako se štetnik u profesionalnom kontekstu nije ponašao sa **posebnom, stručnjačkom razboritošću i pažnjom**.
- **Objektivno shvatanje krivice**: U našem pravu krivica nije psihičko stanje (svest i volja), već **socijalni fakt** – to je pogrešno postupanje koje odstupa od standarda.

2. STANDARD PONAŠANJA (Merilo)

Kako sud utvrđuje da li je stručnjak pogrešio? Ne koristi se opšti standard, već specijalizovani.

- **Opšti standard (nije primenljiv ovde):** Sud se *ne pita* kako bi se ponašao "zamišljeni razuman i pažljiv čovek" (bonus pater familias).

- **Pooštreni standard:** Sud se pita kako bi se u datoj situaciji ponašao **razuman i pažljiv stručnjak odgovarajuće specijalizacije**.

- To je lice koje poseduje posebna znanja i veštine, i od koga se osnovano očekuje viši stepen pažnje.

3. IZVOR PRAVA I TERET DOKAZIVANJA

- **Pravni osnov:** Iako se termin "profesionalna krivica" eksplicitno ne pominje u Zakonu o obligacionim odnosima (ZOO), ona već dugo postoji i primenjuje se u **praksi naših sudova**.

- **Stepen krivice:** Za zasnivanje odgovornosti dovoljna je **obična profesionalna nepažnja**.

- **Pretpostavka krivice:** U našem pravu, profesionalna krivica se **oborivo pretpostavlja**. To znači da stručnjak mora dokazati da je postupao u skladu sa pravilima struke da bi se oslobodio odgovornosti.

4. KO SE SMATRA STRUČNJAKOM? (Subjekti)

Kriterijum za primenu ovog pooštrenog standarda je širok:

- **Regulisane profesije:** Lica čija profesija zahteva formalno obrazovanje, praktičnu obuku i licence (npr. **lekari, arhitekte, advokati, javni beležnici**).

- **Faktičko obavljanje delatnosti:** Standard se primenjuje **uvek** kada je šteta pričinjena pri obavljanju neke stručne delatnosti, čak i ako nije reč o posebno regulisanoj profesiji ili članstvu u komori.

5. NAPOMENA (Ratio legis)

Zašto je ovaj standard stroži? Pooštreni kriterijum proizilazi iz **osnovanih društvenih očekivanja**. Kada se neko bavi strukom, društvo (i klijenti) opravdano očekuju postupanje koje je iznad prosečne pažnje laika.

STEPENOVANJE KRIVICE

1. VRSTE I OSNOVNO PRAVILO (ZOO)

Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) razlikuje tri stepena krivice:

1. **Namera (Dolus)**

2. **Krajnja nepažnja (Culpa lata)**

3. **Obična nepažnja (Culpa levis)**

- **Pravilo:** Za zasnivanje odgovornosti dovoljna je **obična nepažnja**. Upravo se taj najniži stepen **oborivo pretpostavlja**.

- **Obim naknade:** Visina naknade **ne zavisi** od stepena krivice. Bilo da je šteta namerna ili nepažljiva, važi načelo potpune naknade (oštećeni dobija onoliko koliko je izgubio, ni manje ni više).

2. TERET DOKAZIVANJA

Ovde dolazi do promene uloga u postupku:

- Za običnu nepažnju važi pretpostavka krivice.
- Za kvalifikovane oblike (**nameru i krajnju nepažnju**), pretpostavka ne važi. Teret dokazivanja leži na **onome ko tvrdi** da ti teži oblici postoje (najčešće oštećeni ili regresni tužilac).

3. IZUZECI: KADA JE STEPEN KRIVICE BITAN?

Iako ne utiče na visinu naknade, stepen krivice proizvodi specifična pravna dejstva u sledećim slučajevima:

- **Smanjenje naknade (Humanitarni razlog):** Sud može smanjiti naknadu štetniku slabog imovnog stanja samo ako šteta **nije** prouzrokovana ni namerno ni krajnjom nepažnjom.
- **Ugovorno isključenje odgovornosti:** Odgovornost za nameru i krajnju nepažnju se **ne može** unapred isključiti ugovorom (klauzule o neodgovornosti su tada ništave).
- **Zabrana prebijanja (Kompenzacije):** Ne može se prebiti potraživanje naknade za štetu koja je prouzrokovana namerno.
- **Radni odnosi (Regres):** Poslodavac može tražiti regres od zaposlenog samo ako je ovaj štetu trećem licu naneo namerno ili krajnjom nepažnjom.
- **Direktna tužba protiv zaposlenog:** Oštećeni može direktno tužiti zaposlenog samo ako je šteta naneta namerno.

4. ODNOS NAMERE I KRAJNJE NEPAŽNJE (Pravna priroda)

U našem pravu važi pravilo ekvivalencije: **Krajnja nepažnja se izjednačava sa namerom** (*Culpa lata dolo aequiparatur*).

• Ratio legis (Razlog izjednačavanja):

1. **Dokazni razlozi:** Nameru je teško dokazati, pa zakonodavac tretira ekstremnu nepažnju kao nameru.

2. **Moralni razlozi:** Neki oblici nepažnje su toliko teški da se ne mogu objasniti drugačije nego kao prećutna namera da se drugome naškodi.

• **Dejstvo:** Gde god zakon propisuje teže posledice za nameru, one automatski važe i za krajnju nepažnju.

5. RAZLIKA (Gde nema izjednačavanja?)

Postoji jedan ključni izuzetak gde se namera i krajnja nepažnja **razlikuju**:

• Osiguranje:

- Od odgovornosti za **namerno** prouzrokovanu štetu se **ne može** osigurati.
- Osiguranje od odgovornosti za **krajnju nepažnju** je načelno **moguće**.

NAMERA KAO SOCIJALNI FAKT

1. POJAM I DEFINICIJA (Namera kao postupak)

U građanskopravnoj teoriji odgovornosti, namera se ne definiše primarno kao psihički odnos (svest i volja), već kao **opis određenog ponašanja**.

• **Definicija:** Namera je kvalifikovani oblik pogrešnog postupanja. To je ponašanje koje predstavlja **najveće udaljavanje** od standarda ponašanja razumnog i pažljivog čoveka.

2. PRAVNA PRIRODA (Socijalni vs. Psihički fakt)

Gljučna razlika u odnosu na krivično pravo leži u prirodi fenomena:

- **Socijalni fakt:** Krivica (pa i namera kao njen oblik) je iskaz o **štetnikovom ponašanju**, a ne o njegovom mentalnom stanju.
- **Objektivizacija:** Namera u pravnom smislu postoji jedino kao spolja manifestovano ponašanje. Iskaz o "stanju duše" koji se ne vidi u ponašanju je za građansko pravo besmislen.
- **Kritika subjektivne teorije:** Shvatanje namere kao unutrašnjeg psihičkog stanja ("zla volja") čini teoriju **neoperabilnom**, jer sud nema uvid u tuđu dušu niti može naknadno utvrditi tačno mentalno stanje u trenutku štete.

3. NAČIN UTVRĐIVANJA (Spoljašnje merilo)

Kako sud zna da li je neko postupao namerno ako ne gleda u njegovu psihu?

- **Komparacija:** Utvrđivanje namere se **uvek** vrši poređenjem štetnikovog postupka sa određenim **spoljašnjim merilom**.
- **Standard:** Sud poredi konkretan postupak sa onim što bi se u datoj situaciji očekivalo od **razumnog i pažljivog čoveka**.
- **Zaključivanje:** O namerama drugog lica zaključujemo isključivo na osnovu njegovog **ponašanja**. Čak i kada se ceni *in concreto* (prema ličnim osobinama), to nije psihološka analiza, već poređenje postupka sa onim što se od *takvog* pojedinca moglo očekivati.

4. STEPENOVANJE KRIVICE (Razlika namere i nepažnje)

Ako su i namera i nepažnja "pogrešni postupci", u čemu je razlika?

- **Kriterijum gradacije:** Krivica se ne stepenuje prema težini posledica (nepažnja može izazvati teže posledice od namere), već prema **udaljenosti od standarda**.
- **Skala odstupanja:**
 - **Nepažnja:** Postupak koji odstupa od standarda osnovano očekivanog.
 - **Namera:** Postupanje koje je **najdalje** od standarda na toj skali – ekstremno odstupanje od onoga kako bi postupio pažljiv čovek.

5. RATIO LEGIS (Zašto ovakvo shvatanje?)

- **Operabilnost prava:** Nemogućnost direktnog uvida u tuđe namere ("nismo suvereni tumači sopstvenih unutrašnjih stanja") zahteva da se pravo osloni na vidljive, spoljne manifestacije – postupke.
- **Socijalizacija krivice:** Upotreba spoljašnjeg merila pretvara krivicu iz intimnog, psihološkog pitanja u pitanje **socijalne odgovornosti** i ispunjenja društvenih očekivanja.

PRETPOSTAVKA KRIVICE

1. POJAM I DEFINICIJA (Pozitivno pravo)

U srpskom pravu (ZOO), krivica štetnika se ne dokazuje po opštem pravilu, već se **pretpostavlja**. To je zakonsko pravilo koje ovlašćuje sud da na osnovu poznatih činjenica (šteta i uzročnost) zaključi postojanje nepoznate činjenice (krivica).

- **Zakonska formulacija:** „Ko drugome prouzrokuje štetu dužan je naknaditi je, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice.“

- **Vrsta pretpostavke:** Ovo je **oboriva pretpostavka** (*iuris tantum*), što znači da štetnik ima pravo da dokazuje suprotno.

2. MEHANIZAM PRIMENE (Teret dokazivanja)

Na ispitu je ključno da objasnite ko šta dokazuje (podela procesnih uloga):

- **Oštećeni (Tužilac) dokazuje:**

- Postojanje **štete** (gubitak).
- **Uzročnu vezu** (da je tuženi prouzrokovao štetu).
- *Rezultat:* Čim oštećeni ovo dokaže, sud automatski smatra da je štetnik kriv.

- **Štetnik (Tuženi) dokazuje (Exculpatio):**

- Da bi se oslobodio, mora dokazati da **nije kriv**.
- Dokazuje da se ponašao onako kako bi se ponašao **hipotetički pažljiv i razuman čovek**, te da je šteta nastala uprkos njegovom pravilnom ponašanju.

3. OBIM PRETPOSTAVKE (Koji stepen se pretpostavlja?)

Ovo je najvažniji detalj za visoku ocenu. Zakon ne precizira stepen, ali je sudska praksa (još od 1980. godine) zauzela jasan stav:

- Pretpostavlja se samo **obična nepažnja**.

- **Namera i krajnja nepažnja:** Ako oštećeni tvrdi da je štetnik štetu naneo namerno ili grubom nepažnjom, **oštećeni to mora sam da dokaže**. Pretpostavka ovde ne važi.

4. PRAVNA PRIRODA I SVRHA (Ratio legis)

Zašto je zakonodavac odstupio od opšteg pravila da tužilac mora sve da dokaže?

- **Cilj:** Osnovni razlog je **jačanje položaja oštećenog** u postupku (*favor victimae*). Time se olakšava put do naknade štete.

- **Istorijski kontekst:** Ovo rešenje je suprotno predlogu profesora Konstantinovića (koji je u "Skici" tražio da oštećeni dokazuje krivicu), a usvojeno je pod uticajem težnje da se socijalizuje rizik i zaštiti žrtva.

5. KRITIKA I SAVREMENO STANJE

Iako se primenjuje već decenijama, u teoriji postoji stav da je ova pretpostavka danas možda **"konceptijski višak"**.

- **Razlog:** Pošto je pojam krivice u našem pravu već **objektivizovan** (krivica se ceni *in abstracto* kao odstupanje od standarda pažljivog čoveka, a ne kao psihičko stanje), sudovi bi i bez pretpostavke verovatno došli do istog rezultata.

- **Opstanak instituta:** Ipak, pravilo se ne menja radi očuvanja pravne sigurnosti i stabilnosti sudske prakse.

PROTIVPRAVNOST I KRIVICA

1. STATUS PROTIVPRAVNOSTI U SRPSKOM PRAVU

Za razliku od nekih evropskih sistema koji zahtevaju četiri uslova (šteta, uzročnost, krivica, protivpravnost), u praksi sudova u Srbiji **protivpravnost se ne utvrđuje kao poseban, samostalan uslov**.

- **Pravilo:** Za zasnivanje odgovornosti **nije neophodno** da je radnja formalno protivna nekoj pravnoj normi (zakonu).
- **Integracija:** Protivpravnost se kod nas razume samo kao **vid pogrešnog postupanja**, odnosno kao sastavni deo (element) krivice, a ne kao odvojen uslov.

2. POJAM I PRIRODA KRIVICE (Objektivna koncepcija)

Budući da protivpravnost nije poseban uslov, težište se prebacuje na definiciju krivice.

- **Pravna priroda:** Krivica u našem pravu nije primarno psihički fakt (unutrašnji odnos, svest i volja), već se shvata kao **socijalna činjenica** (objektivna kategorija).
- **Definicija:** Krivica je postupanje koje odstupa od **osnovanih društvenih očekivanja**.
- **Mihailo Konstantinović (Teorijski temelj):** Kriv je onaj ko se nije ponašao onako kako se od njega osnovano moglo očekivati, bilo da je to očekivanje zasnovano na zakonu, običaju ili opštim navikama.

3. MERILO ODGOVORNOSTI (Kriterijum suda)

Kada sud utvrđuje da li postoji krivica, on ne traži nužno povredu "starije pravne obaveze" (zakona), već koristi širi test:

- **Pitanje koje sud postavlja:** „Kakvo se ponašanje moglo osnovano očekivati od štetnika u datim okolnostima?“.
- **Zaključak:** Radnja je skrivljena (i povlači odgovornost) ako je pogrešna, nerazumna ili nepažljiva, čak i ako nije direktno zabranjena zakonom.

4. SPECIFIČNOST: ODGOVORNOST PRAVNIH LICA

Kod pravnih lica pojam protivpravnosti se češće pominje, ali opet kao **merilo krivice**, a ne samostalan uslov.

- **Standard:** Merilo krivice je ovde apstraktno i strože (jer su pravna lica "manje slobodna" i regulisanija).
- **Oblici nepravilnog rada (Alternativno postavljeni):**
 - **Nezakonit rad:** Postupanje suprotno zakonu ili propuštanje primene zakona.
 - **Nepravilan rad:** Mnogo širi pojam. Obuhvata rad protivan pravilima struke, protivan običajima, "nedomaćinsko postupanje", rad koji nije po protokolu, pa čak i nesavesno vršenje službe.

5. ZAKLJUČAK (Ratio legis)

U sistemima gde je krivica subjektivna (psihička), protivpravnost mora biti poseban uslov. U Srbiji, gde je krivica **objektivizovana** (pogrešno držanje), nema potrebe za izdvajanjem protivpravnosti – ona se "utapa" u ocenu da li je ponašanje bilo društveno prihvatljivo ili ne.

88. SPOSOBNOST ZA RASUĐIVANJE KAO PREDUSLOV KRIVICE FIZIČKOG LICA

1. POJAM I DEFINICIJA

Sposobnost za rasuđivanje je **faktička sposobnost** konkretnog lica da u tačno određenom trenutku (vreme preduzimanja radnje) shvati značaj svojih postupaka i sagleda njihove moguće posledice.

- **Preduslov vinosti:** Ovo je nužan uslov za postojanje krivice. Ako nema sposobnosti za rasuđivanje, nema ni krivice.
- **Alternativni osnovi:** Lice koje nije sposobno za rasuđivanje ne može odgovarati po osnovu krivice, ali može odgovarati po drugom osnovu (npr. odgovornost po osnovu pravičnosti ili rizika).

2. ODNOS SA STANDARDOM "RAZUMNOG ČOVEKA"

Zašto je ova sposobnost preduslov?

- Sud utvrđuje krivicu poredeći ponašanje štetnika sa ponašanjem hipotetičkog **razumnog i pažljivog čoveka**.
- Ovo poređenje je nemoguće (i društveno očekivanje je neosnovano) ako je usmereno prema licu koje biološki ili psihološki nije u stanju da shvati značaj svog dela.

3. RAZGRANIČENJE: SPOSOBNOST ZA RASUĐIVANJE vs. POSLOVNA SPOSOBNOST

Morate jasno razdvojiti ova dva pojma:

- **Poslovna sposobnost:**
 - To je **pravna kategorija** (sposobnost preduzimanja pravnih poslova, davanja izjava volje, sklapanja ugovora).
 - Stiće se punoletstvom (18 godina) ili ranije (brakom uz dozvolu suda, ili roditeljstvom sa 16 godina uz zrelost).
- **Sposobnost za rasuđivanje (Deliktna sposobnost):**
 - To je **faktička kategorija** (stanje svesti u momentu šetnog događaja).
 - Nije vezana za formalno punoletstvo na isti način.

Nezavisnost instituta (Primeri):

- **Punoletan, a nesposoban:** Lice može imati potpunu poslovnu sposobnost, a da u trenutku nanošenja štete bude nesposobno za rasuđivanje (npr. privremeno stanje neuračunljivosti).
- **Maloletan/Duševno oboleo, a sposoban:** Fizičko lice koje nema poslovnu sposobnost (ili nije formalno lišeno sposobnosti iako je bolesno) može u konkretnom slučaju biti sposobno za rasuđivanje, tj. shvatiti značaj te konkretne radnje.

4. MERILO ZA SUD (Pozitivno pravo)

Šta je odlučujuće za sudsku odluku o odgovornosti?

- Nije odlučujuća forma (da li je lice pod starateljstvom ili lišeno poslovne sposobnosti).
- Odlučujuća je **stvarna (faktička) sposobnost** štetnika u vreme šetnog događaja da pravilno shvata zbivanja i donosi odluke u skladu sa shvatanjima sredine.

5. ZAKONSKA PRETPOSTAVKA (ZOO)

Zakon o obligacionim odnosima postavlja jasnu granicu vezanu za uzrast:

- Postoji **oboriva pretpostavka** da su lica starija od **14 godina** sposobna za rasuđivanje.

- To znači da se za lica 14+ smatra da su kriva (ako su prouzrokovala štetu), osim ako se ne dokaže suprotno (da u tom trenutku nisu mogla da rasuđuju).

89. POJAM, POREKLO I VRSTE ODGOVORNOSTI ZA DRUGOG

1. POJAM I DEFINICIJA

Odgovornost za drugog predstavlja oblik vanugovorne odgovornosti gde dužnost naknade štete pada na lice koje tu štetu **nije neposredno prouzrokovalo**.

- **Suština:** Štetu na oštećenikovim dobrima prouzrokuje jedno lice (**štetnik**), a obavezu naknade snosi drugo lice (**odgovorno lice**).
- **Osnovno pravilo:** Ovo je odstupanje od principa da svako odgovara za posledice sopstvenog čina, te stoga ovakva odgovornost mora biti **posebno propisana zakonom**.

2. RATIO LEGIS (RAZLOG POSTOJANJA)

Pravno i društveno opravdanje za ovaj institut leži u zaštiti oštećenog. Odgovorno lice je po pravilu **ekonomski moćnije (solventnije)** od štetnika, što oštećenom olakšava naplatu.

- **Rimsko pravo i istorijski kontekst:** Institut vuče korene iz rimske *noxae deditio* i srednjovekovne kolektivne porodične odgovornosti, ali se danas zasniva na ideji **nadzora i kontrole** rizika.
- **Korist:** Odgovorno lice obično ima neku ekonomsku ili životnu korist od odnosa sa štetnikom (npr. poslodavac od rada zaposlenog, roditelj od deteta), pa je pravično da snosi i rizik štete.

3. BITNI ELEMENTI (USLOVI ZA NASTANAK)

Da bi postojala odgovornost za drugog, moraju biti ispunjeni sledeći uslovi:

- **Postojanje štete:** Nastale usled radnje ili propuštanja štetnika.
- **Različitost subjekata:** Štetnik i odgovorno lice ne mogu biti ista ličnost.
- **Poseban pravni odnos:** Između štetnika i odgovornog lica mora postojati odnos koji omogućava **kontrolu, nadzor ili davanje instrukcija** (npr. roditelj-dete, poslodavac-zaposleni).

4. PRAVNA PRIRODA I OSNOV ODGOVORNOSTI (PREMA ZOO)

Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) ne postavlja jedinstven osnov za sve slučajeve, već on varira zavisno od vrste odnosa. Odgovornost može biti:

- **Objektivna (bez obzira na krivicu):**
 - Primer: **Odgovornost poslodavca za zaposlenog.** Poslodavac odgovara objektivno, dok je krivica zaposlenog samo uslov, a ne osnov odgovornosti poslodavca.
 - Primer: Odgovornost roditelja za dete **do 7 godina** (dok je pod njihovim nadzorom).
- **Subjektivna (zasnovana na krivici):**
 - **Pretpostavljena krivica:** Teret dokazivanja je na odgovornom licu (da dokaže da nije krivo). Primer: Odgovornost ustanove za maloletnike ili odgovornost za duševno bolesne.
 - **Dokazana krivica:** Oštećeni mora dokazati krivicu odgovornog lica. Primer: Posebna odgovornost roditelja za **grešku u vaspitanju**.

- **Na osnovu pravičnosti:** U specifičnim slučajevima predviđenim zakonom.

Napomena za visoku ocenu: U uporednom pravu (istorijski *culpa in vigilando/eligendo*), odgovornost se češće zasniva na krivici, dok je u modernom pravu (i našem ZOO) kod poslodavaca dominantan objektivni princip.

5. DEJSTVA ODGOVORNOSTI (SOLIDARNOST)

Ako su ispunjeni uslovi da i sam štetnik odgovara za štetu (npr. uračunljiv je), nastaje odnos **solidarne odgovornosti**.

- Oštećeni može zahtevati naknadu štete **i od odgovornog lica i od štetnika**, jer odgovaraju solidarno, svaki po svom osnovu.

6. VRSTE ODGOVORNOSTI ZA DRUGOG U ZOO

Zakon o obligacionim odnosima posebno reguliše sledeće kategorije:

1. **Odgovornost za maloletnike** (roditelji, staratelji).
2. **Odgovornost staralaca za štićenike** (duševno bolesni, zaostali u razvoju).
3. **Odgovornost poslodavca za zaposlene**.
4. **Odgovornost pravnog lica za organe** (iako je sporno da li je ovo prava odgovornost za drugog ili sopstvena odgovornost, didaktički se ovde svrstava).

90. ODGOVORNOST ZA MALOLETNIKE

Odgovornost za maloletnike je vid **odgovornosti za drugog** kod koga za štetu koju prouzrokuje maloletno lice odgovaraju njegovi roditelji ili drugo lice koje je bilo dužno da vrši nadzor u trenutku nastanka štete.

- **Roditeljsko pravo:** Obuhvata čuvanje, podizanje, vaspitavanje i nadzor nad detetom. Roditelji se staraju o životu i zdravlju deteta, a mogu ga privremeno poveriti drugom licu (koje ispunjava uslove za staratelja).

DEJSTVA ODGOVORNOSTI (SOLIDARNOST)

U situacijama kada je maloletnik sposoban za rasuđivanje (npr. stariji je od 14 godina ili je oborena pretpostavka za mlađeg), on odgovara za štetu.

- Ako uz maloletnika za štetu odgovara i roditelj (npr. zbog propusta u vaspitanju ili nadzoru), njihova odgovornost je **solidarna**. To znači da oštećeni može tražiti naplatu celokupnog iznosa od bilo koga od njih.

PRAVNA PRIRODA I OSNOV ODGOVORNOSTI RODITELJA

Roditeljska odgovornost proističe iz njihove dužnosti nadzora i vaspitanja.

- **Poveravanje drugom licu:** Roditelj može privremeno poveriti nadzor drugom licu (npr. školi, baki i deki). Time se roditelj privremeno oslobađa dužnosti **nadzora**, ali se ne oslobađa dužnosti **vaspitanja**.

RATIO LEGIS (SVRHA INSTITUTA)

Zakonodavac propisuje odgovornost roditelja iz dva osnovna razloga:

1. **Nedostatak rasuđivanja:** Maloletnici u određenom periodu razvoja nisu sposobni za

rasuđivanje, što znači da ne mogu biti krivi, ali svojim ponašanjem stvaraju povećanu opasnost od štete.

2. Zaštita oštećenog: Maloletnici po pravilu nemaju sopstvenu imovinu (insolventni su), pa bi oštećeni ostao bez naknade ako ne bi postojala odgovornost roditelja.

- *Uporednopravni kontekst:* Dok je u većini evropskih sistema (npr. nemačko, austrijsko pravo) odgovornost zasnovana na krivici roditelja, francusko pravo je razvilo koncept objektivne odgovornosti. Naš sistem se bazira na pretpostavkama o sposobnosti deteta.

SPOSOBNOST ZA RASUĐIVANJE I UZRASNE KATEGORIJE

Sposobnost za rasuđivanje je psihička dispozicija koja omogućava subjektu da shvati značaj svoje radnje i sagleda njene posledice. U našem pravu postoje tri ključne faze vezane za uzrast:

- **Do navršene 7. godine:**

- Važi **neoboriva pretpostavka nesposobnosti** (*praesumptio iuris et de iure*).
- Pravna posledica: Dete mlađe od 7 godina **nikada ne odgovara** za štetu. Nije dozvoljeno dokazivati da je dete u konkretnom slučaju razumelo postupak.

- **Od 7. do navršene 14. godine:**

- Važi **oboriva pretpostavka nesposobnosti** (*praesumptio iuris tantum*).
- Pravna posledica: Načelno dete ne odgovara, ali oštećeni (ili drugo zainteresovano lice) može dokazivati suprotno – da je dete u konkretnom slučaju bilo sposobno za rasuđivanje. Ako to dokaže, dete postaje odgovorno.

- **Od navršene 14. godine (i punoletni):**

- Važi **oboriva pretpostavka sposobnosti** (*praesumptio iuris tantum*).
- Pravna posledica: Maloletnik stariji od 14 godina odgovara prema opštim pravilima, osim ako se dokaže da nije bio sposoban za rasuđivanje.

REŽIMI ODGOVORNOSTI PREMA UZRASTU

A) Dete do navršene 7. godine (Objektivna odgovornost)

- **Pravna priroda:** Roditelji odgovaraju po principu **objektivne odgovornosti** (bez obzira na krivicu). Ovo je jedan od najstrožih oblika odgovornosti u našem pravu, uporediv jedino sa odgovornošću poslodavca za zaposlenog.

- **Isključenje odbrane:** Roditelji se **ne mogu** osloboditi odgovornosti dokazivanjem da su:

- Vršili nadzor sa dužnom pažnjom;
- Ispravno vaspitavali dete;
- Postupali onako kako je trebalo.

- *Objašnjenje:* S obzirom da se odgovornost ne zasniva na krivici, kvalitet njihovog postupanja je irelevantan za postojanje odgovornosti.

- **Oslobađanje (Ekskulpacija):** Mogu se osloboditi *samo* ako dokažu opšte razloge za isključenje objektivne odgovornosti:

- Viša sila;
- Isključiva radnja trećeg lica;
- Isključiva radnja oštećenika.

B) Dete od 7. do 18. godine (Subjektivna odgovornost)

- **Pravna priroda:** Roditelji odgovaraju po principu **subjektivne odgovornosti zasnovane**

na pretpostavljenoj krivici.

- **Vrsta krivice:** Pretpostavlja se da su roditelji krivi za:
 - Grešku u nadzoru (**culpa in vigilando**) ili
 - Grešku u vaspitanju (**culpa in instruendo**).
- **Oslobađanje (Ekskulpacija):** Zakonska pretpostavka je **oboriva**. Roditelji se oslobađaju ako dokažu da su:
 - Vršili nadzor i vaspitavali dete onako kako je trebalo;
 - Da je šteta nastala uprkos njihovom brižljivom postupanju.

BITNI ELEMENTI I USLOVI

- **Uzrast deteta:** Određuje vrstu odgovornosti (ispod ili iznad 7 godina).
- **Nadzor roditelja:** Uslov je da se dete u vreme štetne radnje nalazilo pod nadzorom roditelja.
 - *Specifičnost (Privremeno poveravanje):* Roditelj se **ne oslobađa** dužnosti nadzora ako dete poveri licu koje ne ispunjava uslove za to (npr. drugom maloletniku, portiru, kolegi na poslu). U tim situacijama smatra se da je dete i dalje pod nadzorom roditelja i oni odgovaraju po svojim pravilima.
- **Nastanak štete trećem licu.**

SOLIDARNA ODGOVORNOST

U određenim situacijama, pored roditelja, za štetu može odgovarati i samo dete. Tada je njihova odgovornost **solidarna** (oštećeni može tražiti naplatu od bilo koga). To se dešava u dva slučaja:

1. Ako je maloletnik stariji od **14 godina**;
2. Ako je maloletnik uzrasta **između 7 i 14 godina**, a u postupku se dokaže da je bio sposoban za rasuđivanje.

Odgovornost drugih lica za maloletnika (škole, vrtići, staratelji)

Kada je dete privremeno povereno drugom licu ili ustanovi (škola, vrtić, sportski klub, bolnica, staratelj) radi nadzora i staranja, **roditelji u načelu ne odgovaraju** za štetu koju dete tada prouzrokuje.

- **Pravilo:** Teret odgovornosti prelazi na to drugo lice/ustanovu koje je bilo dužno da dete nadzire.
- **Šteta na detetu:** Lice kome je dete povereno odgovara i za štetu koju samo dete pretrpi dok je pod njegovim nadzorom.

Odgovornost škole, vrtića ili drugog nadzornog lica je **subjektivna odgovornost sa oborivom pretpostavljenom krivicom**.

- **Osnov krivice:** Greška u nadzoru (**culpa in vigilando**).
- **Solidarnost:** Ako za štetu odgovara i sam maloletnik (npr. stariji je od 14 godina i sposoban za rasuđivanje), odgovornost ustanove i maloletnika je **solidarna**.

OSLOBAĐANJE OD ODGOVORNOSTI

Ovo je ključna proceduralna razlika u odnosu na roditelje. Ustanova (škola, vrtić) se može osloboditi odgovornosti na **dva načina**:

1. **Dokazivanjem ispravnog nadzora:** Da je nadzor vršen onako kako je trebalo (ovim se

obara pretpostavka krivice).

2. **Dokazivanjem nedostatka uzročnosti:** Da bi do štete došlo čak i pri brižljivom vršenju nadzora (ovim se dokazuje da propust u nadzoru nije uzrok štete).

- **Napomena za ispit (Razlika):** Roditelji se **ne mogu** osloboditi odgovornosti dokazivanjem ove druge tačke (da bi do štete svakako došlo). Ta mogućnost je rezervisana samo za druga lica kojima je dete povereno.

IZUZETAK: KADA IPAK ODGOVARAJU RODITELJI? (RATIO LEGIS)

Iako je dete pod nadzorom škole, roditelji mogu odgovarati ako uzrok štete nije (samo) propust u nadzoru, već **propust u vaspitanju**.

- **Ratio legis:** Lice kome je dete povereno odgovara samo za **nadzor**. Roditelj odgovara za **vaspitavanje**, koje je trajna kategorija.

- **Uslovi za odgovornost roditelja:**

- Šteta je posledica lošeg vaspitanja, rdavih primera ili poročnih navika (npr. dete ponavlja nasilne radnje u više škola zaredom).

- Reč je o deci koju je izuzetno teško nadzirati usled vaspitne zapuštenosti.

Kada roditelji odgovaraju za štetu nastalu dok je dete u školi/ustanovi:

- To je **subjektivna odgovornost sa DOKAZANOM krivicom**.

- **Osnov krivice:** Greška u vaspitanju (*culpa in instruendo*).

- **Teret dokazivanja:** Krivicu roditelja mora dokazati **oštećeni** (ako tuži roditelje) ili **ustanova** (ako traži regres).

Ako škola (ili drugo lice) isplati naknadu oštećenom, ima pravo da zahteva povraćaj (regres) od roditelja ako dokaže da je šteta nastala usled lošeg vaspitanja za koje su krivi roditelji.

Odgovornost po osnovu pravičnosti

Odgovornost po osnovu pravičnosti je izuzetak od opštih pravila odgovornosti. Ustanovljena je za slučajeve u kojima se naknada ne može ostvariti primenom redovnih instituta (krivica ili objektivna odgovornost), a sud proceni da **načelo pravičnosti** nalaže da oštećeni ne ostane bez zaštite.

DVE ZAKONSKE SITUACIJE (BITNI ELEMENTI)

U kontekstu odgovornosti maloletnika, ovaj institut pokriva dve specifične situacije koje morate jasno razlikovati:

A) Odgovornost NESPOSOBNOG maloletnika (Maloletnik plaća)

- **Štetnik:** Maloletnik koji **nije sposoban za rasuđivanje** (bez obzira na uzrast).

- **Uslov:** Naknada se **ne može naplatiti od lica zaduženog za nadzor** (roditelj ili drugo lice je insolventno ili ne postoji odgovornost nadzornika).

- **Imovinsko stanje:** Maloletnik ima **vlastitu imovinu** (npr. nasleđe, poklon).

- **Ishod:** Sud može obavezati samog maloletnika (iako nije kriv) da nadoknadi štetu.

B) Odgovornost RODITELJA za sposobnog maloletnika (Roditelji plaćaju)

- **Štetnik:** Maloletnik koji **jeste sposoban za rasuđivanje** (stariji od 7 godina).

- **Uslov:** Maloletnik **nema sredstava** da plati štetu.

- **Status roditelja:** Roditelji **nisu krivi** (dokazali su da su vršili nadzor i pravilno vaspitavali

dete), ali sud procenjuje da pravičnost zahteva da oni plate.

- **Kriterijum:** Ceni se imovinsko stanje roditelja i oštećenog.

Kod odgovornosti po osnovu pravičnosti **ne važi načelo integralne (potpune) naknade** kao apsolutno pravilo.

- Sud je ovlašćen da dosudi naknadu **u potpunosti ili delimično**, zavisno od ocene imovinskih prilika štetnika i oštećenika.

91. ODGOVORNOST STARALACA ZA ŠTIĆENIKE

1. POJAM I DEFINICIJA

Ovo je oblik odgovornosti za drugog gde za štetu koju prouzrokuje lice koje usled duševne bolesti, zaostalog umnog razvoja ili drugih razloga **nije sposobno za rasuđivanje**, odgovara lice koje je dužno da vodi nadzor nad njim.

- **Pravilo:** Lice nesposobno za rasuđivanje ne odgovara za štetu (jer nema deliktnu sposobnost). Teret naknade prebacuje se na staraoca ili ustanovu.

2. PRAVNA PRIRODA (ZOO)

Prema našem pravu, ovo je **vanugovorna subjektivna odgovornost** zasnovana na **oborivoj pretpostavci krivice**.

- **Krivica:** Podrazumeva se greška u nadzoru (**culpa in vigilando**).

- **Teret dokazivanja:** Pretpostavlja se da je staralac kriv, a na njemu je teret da dokaže suprotno.

3. BITNI ELEMENTI (SUBJEKTI)

- **Štetnik (Štićenik):** Lice koje u vreme štetne radnje nije moglo da shvati značaj i posledice svojih postupaka (duševna bolest, umna zaostalost).

- **Odgovorno lice (Staralac):** Fizičko ili pravno lice (ustanova, bolnica) koje ima dužnost nadzora na osnovu:

- Zakona;
- Odluke nadležnog organa;
- Ugovora.

- **Oštećeni:** Treće lice ili čak drugi štićenik istog staraoca.

4. OSLOBAĐANJE OD ODGOVORNOSTI (EKSKULPACIJA)

Staralac se oslobađa odgovornosti ako dokaže jedan od dva osnova:

1. **Da je nadzor vršio na propisan način** (obara pretpostavku krivice);

2. **Da bi do štete došlo i pri brižljivom vršenju nadzora** (dokazuje da njegovo ponašanje nije uzrok štete).

- **Važna napomena za ustanove:** Nedostatak osoblja ili tehničkih kapaciteta **nije** oslobađajući razlog. Ustanova odgovara i kada štićenik izmakne kontroli (npr. bekstvo agresivnog pacijenta iz bolnice).

5. SPECIFIČNI SLUČAJEVI ODGOVORNOSTI (IZUZECI I VARIJACIJE)

A) Svetli trenuci (Lucidni intervali)

- Ako duševno obolelo lice prouzrokuje štetu u momentu kada je **bilo sposobno za rasuđivanje** (svetli trenutak), ono odgovara **lično** po opštim pravilima.
- Postojanje svetlog trenutka i krivicu štetnika mora dokazati oštećeni.

B) Prolazna nesposobnost za rasuđivanje Reč je o licima koja su inače zdrava, ali su u momentu štete bila nesposobna (npr. pijanstvo, dejstvo droga, šok).

- **Svojom krivicom:** Ako se lice samo dovelo u to stanje (alkohol, droga), ono **odgovara** za štetu. Zakon pretpostavlja da je samo krivo za to stanje (oboriva pretpostavka).
- **Tuđom krivicom:** Ako ga je drugo lice dovelo u to stanje, odgovara to drugo lice.
- **Bez krivice (Viša sila/Bolest):** Ako je uzrok stanja medicinski (moždani udar, srčani udar) ili slučajan, štetnik **ne odgovara**.

◦ *Napomena:* U ovom slučaju ne može se tražiti naknada ni od osiguravača od odgovornosti, jer nema odgovornosti osiguranika.

6. ODGOVORNOST PO OSNOVU PRAVIČNOSTI (SUBSIDIJARNA ODGOVORNOST)

Šta ako staralac dokaže da nije kriv (oslobodi se), a štetnik je neuračunljiv (ne može biti kriv)?

- **Štetnik plaća:** Sud može, ako to nalaže pravičnost i s obzirom na imovinsko stanje štetnika i oštećenog, obavezati **samog štetnika** (nesposobnog za rasuđivanje) da nadoknadi štetu.
- **Razlika u odnosu na roditelje:** Za razliku od roditelja, **staralac nikada ne odgovara po osnovu pravičnosti** ako nije kriv. Samo štićenik može biti obavezan da plati u ovom slučaju.

92. ODGOVORNOST POSLODAVCA ZA ZAPOSLENOG

Ovo je oblik odgovornosti za drugog gde poslodavac odgovara za štetu koju njegov zaposleni prouzrokuje **trećem licu** (uključujući i drugog zaposlenog) **na radu ili u vezi s radom**.

- **Razgraničenje:** Za štetu koju zaposleni nanese samom poslodavcu primenjuje se radno pravo (odgovornost za sopstveni čin). Kada je oštećeni **treće lice**, primenjuje se Zakon o obligacionim odnosima.

Zakonodavac teret prebacuje na poslodavca jer on svojom delatnošću generiše rizik, kontroliše radnika, daje uputstva i ubire ekonomsku korist. Takođe, poslodavac je „bolji dužnik“ (solventniji) od zaposlenog, čime se štiti oštećeni.

PRAVNA PRIRODA

U srpskom pravu ovo je **objektivna odgovornost** (odgovornost bez obzira na krivicu poslodavca).

- **Nema ekskulpacije za sopstvene postupke:** Poslodavac se **ne može** osloboditi odgovornosti dokazivanjem da je brižljivo birao zaposlenog (*culpa in eligendo*) ili ga brižljivo nadzirao (*culpa in vigilando*).
- **Uslovljenost krivicom zaposlenog:** Iako je odgovornost poslodavca objektivna, ona zavisi od postojanja krivice zaposlenog. Ta krivica se **oborivo pretpostavlja** (profesionalna krivica – standard dobrog stručnjaka).

EKSKULPACIJA (KAKO SE POSLODAVAC OSLOBAĐA?)

Budući da ne može dokazivati da on sam nije kriv, poslodavac se oslobađa **jedino ako**

dokaže da nema krivice zaposlenog.

- *Primer:* Škola (poslodavac) neće odgovarati za povredu učenika ako dokaže da je profesor (zaposleni) vršio nadzor onako kako je trebalo, a do povrede je došlo nepoštovanjem zabrana od strane učenika.

ODNOS ZAPOSLENOG PREMA OŠTEĆENOM (NEPOSREDNA ODGOVORNOST)

Da li oštećeni može tužiti direktno zaposlenog?

- **Pravilo:** Odgovornost poslodavca nije supsidijarna; oštećeni tuži poslodavca.
- **Izuzetak:** Zaposleni odgovara neposredno oštećenom **samo ako je štetu prouzrokovao NAMERNO**.

- *Sudska praksa:* Zahteva se direktni umišljaj. Čak ni krivična presuda za svesni nehat nije dovoljna za neposrednu parničnu odgovornost zaposlenog.

REGRES (PRAVO POSLODAVCA PREMA ZAPOSLENOM)

Kada poslodavac isplati štetu trećem licu, nastaje novi obligacioni odnos (nije subrogacija) u kojem on može tražiti povraćaj od zaposlenog, ali samo pod određenim uslovima:

- **Uslov za regres:** Zaposleni je štetu prouzrokovao **namerno** ili **krajnjom nepažnjom** (grubom nepažnjom).
- **Obična nepažnja:** Ako je zaposleni štetu napravio običnom nepažnjom, poslodavac plaća oštećenom, a **zaposleni ne duguje ništa** (ni oštećenom, ni poslodavcu kroz regres).
- **Rok:** Pravo na regres zastareva u roku od **6 meseci** od dana isplaćene naknade.

USLOVI ZA ZASNIVANJE ODGOVORNOSTI POSLODAVCA

Prema srpskom pravu, odgovornost poslodavca je koncipirana specifično:

- **Odgovornost poslodavca je OBJEKTIVNA:** Poslodavac odgovara **bez obzira na svoju krivicu**. Ne može se osloboditi dokazivanjem da je brižljivo birao (*culpa in eligendo*) ili nadzirao zaposlenog.
- **Uslovljena krivicom zaposlenog:** Iako poslodavac ne mora biti kriv, **krivica zaposlenog se zahteva** kao uslov, ali se ona **oborivo pretpostavlja**.

BITNI ELEMENTI (USLOVI ODGOVORNOSTI)

Da bi poslodavac odgovarao, moraju se ispuniti sledeći uslovi:

- **Postojanje odnosa poslodavac – zaposleni.**
- **Nastanak štete trećem licu** (oštećeni može biti i drugi zaposleni).
- **Veza sa radom:** Šteta mora biti pričinjena „**na radu ili u vezi s radom**“.
- **Krivica zaposlenog:** Pretpostavlja se profesionalna nepažnja, a poslodavac odgovara ako je zaposleni postupao namerno ili nepažljivo.

OSLOBAĐANJE OD ODGOVORNOSTI (EKSculpACIJA POSLODAVCA)

Poslodavac može izbeći odgovornost samo u dva slučaja:

1. **Obaranje pretpostavke krivice zaposlenog:**
 - Ako dokaže da je zaposleni postupao ispravno, onako kako je trebalo.
2. **Prekid veze sa radom (Eksces zaposlenog):**

◦ Ako dokaže da štetna radnja **nema nikakve veze sa poslom** i delokrugom rada i da šteta nije pričinjena „**na radu ili u vezi s radom**“.

◦ *Primeri oslobađanja:* Radnik iz čiste obesti ili ličnih razloga izvrši nasilje (npr. silovanje ili fizički napad) na radnom mestu. Takve radnje prekidaju uzročnu vezu sa radom.

TUMAČENJE STANDARDA „NA RADU ILI U VEZI S RADOM“ (KLJUČNO!)

Sudovi ovaj standard tumače široko kako bi zaštitili oštećene.

• „Na radu“ (Osnovni standard):

◦ Šteta je nastala na radnom mestu, u radno vreme i u okviru dodeljenih radnih funkcija. Ovo je najjednostavniji slučaj.

• „U vezi s radom“ (Prošireni standard – Zloupotrebe):

◦ Odgovornost poslodavca postoji i kada je šteta nastala van radnog mesta i vremena, ako postoji **dovoljna veza između štetne radnje i radne funkcije**.

◦ **Pod plaštom autoriteta:** Poslodavac odgovara i kada zaposleni prekorači ovlašćenja ili zloupotrebi položaj, ako treće lice (razuman čovek) opravdano veruje da on nastupa u svojstvu zaposlenog.

◦ **Korišćenje službenih sredstava:** Poslodavac odgovara ako je zaposleni iskoristio uniformu, pristup ili sredstva rada da bi prouzrokovao štetu, čak i van radnog vremena, jer mu je poslodavac to omogućio.

TEORIJA „NEOPHODNE PRILIKE“ (*OCCASIONALITÀ NECESSARIA*)

Sudska praksa je usvojila stav da poslodavac odgovara i za zloupotrebe zaposlenog ako je **činjenica zaposlenja stvorila neophodnu priliku za štetu**.

• **Pravilo:** Da zaposleni nije radio na tom mestu, ne bi ni došao u situaciju da izvrši štetnu radnju. Poslodavac snosi rizik te prilike.

• Primeri iz sudske prakse:

◦ **Automehaničar:** Radnik servisa neovlašćeno uzme auto klijenta radi privatne vožnje i izazove udes. Poslodavac odgovara jer je posao omogućio pristup vozilu.

◦ **Reality show:** Zaposleni u režiji neovlašćeno snima učesnicu dok se tušira i objavi snimak. Poslodavac odgovara jer je posao omogućio pristup režijskoj sobi i opremi.

SPECIFIČNOST: ODGOVORNOST ZA OPASNU STVAR

Kada zaposleni prouzrokuje štetu koristeći **opasnu stvar** poslodavca (npr. službeno vozilo, mašina), menja se pravni osnov odgovornosti.

• **Pravna priroda:** Poslodavac odgovara kao **imalac opasne stvari** (objektivna odgovornost), a ne po pravilima za radnje zaposlenog.

• **Status zaposlenog:** Zaposleni je ovde samo **prитеžalac (detentor)** – „produžena ruka“ poslodavca.

• **Isključenje odbrane:** Poslodavac se **ne može** osloboditi odgovornosti pozivanjem na „radnju trećeg lica“. Zaposleni (prитеžalac) se pravno **ne smatra trećim licem** u odnosu na imaooca stvari.

VREMENSKO VAŽENJE (SUKCESIVNI POSLODAVCI)

Ako radnik menja poslove, za štetu odgovara onaj poslodavac kod koga je radnik bio

zaposlen u trenutku preduzimanja štetne radnje.

- Nije bitno kod koga je zaposlen u trenutku kada se posledica ispoljila.

POJAM ZAPOSLENOG (FAKTIČKI RAD)

Za postojanje odgovornosti nije presudan formalni naziv ugovora, već faktički radni angažman. Pojam se tumači **široko**.

- **Kategorije:** Pored radnika u radnom odnosu, obuhvata i pripravnike, radnike na privremenim i povremenim poslovima, lica angažovana po ugovoru o delu ili na stručnom osposobljavanju.

- **Rad „na crno“:** Poslodavac odgovara i ako je ugovor ništav ili ako radnik radi bez ugovora.

- **Pravni princip:** *Nemo auditur propriam turpitudinem allegans* (Niko se ne može pozivati na sopstvenu sramnu radnju). Poslodavac ne može izbeći odgovornost tvrdnjom da je prekršio zakon nezaključivanjem ugovora.

93. ODGOVORNOST PRAVNOG LICA ZA NJEGOVE ORGANE

Prema Zakonu o obligacionim odnosima, pravno lice odgovara za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećem licu **u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija**.

- **Pravilo:** Za štetu odgovara pravno lice, a ne fizičko lice koje obavlja funkciju organa, jer organ nema sopstveni pravni subjektivitet u tom odnosu.
- **Obim odgovornosti:** Pravno lice za ovu štetu odgovara svojom **ukupnom imovinom**.
- **Univerzalnost:** Ovo pravilo važi za sva pravna lica (privatnopravna, javnopravna, udruženja, ustanove) i sve vrste organa (inokosne ili kolektivne).

Iako su pravila smeštena u odeljak sa odgovornošću za drugog (uz poslodavca), ovde važe sledeći principi:

- **Primena opštih pravila:** Ne radi se o nekom posebnom, izolovanom režimu. Na pravna lica se primenjuju opšta pravila o **subjektivnoj i objektivnoj** odgovornosti, isto kao i na fizička lica.
- **Objektivna odgovornost:** Ako pravno lice obavlja **opasnu delatnost**, odgovaraće po pravilima o objektivnoj odgovornosti (bez obzira na krivicu organa).

Reč je o **vanugovornoj odgovornosti pravnog lica za štetne posledice sopstvenih radnji**, a ne o odgovornosti za drugoga.

Za razliku od odgovornosti za zaposlene (gde se odgovara za drugog), odgovornost za organe je **odgovornost za sopstvene radnje**.

- **Objašnjenje:** Organ nije samostalan pravni subjekt već **sastavni deo** pravnog lica. Pravno lice ne može postojati niti izjavljivati volju drugačije nego kroz svoje organe.
- **Posledica:** Radnja organa se pravno tretira kao radnja samog pravnog lica. Pravno lice odgovara za **vlastito pogrešno postupanje** koje je preduzelo preko svog organa.

BITNI ELEMENTI (USLOVI ODGOVORNOSTI)

Da bi pravno lice odgovaralo, potrebno je:

- **Štetna radnja organa:** Štetu mora prouzrokovati fizičko ovlašćeno da izjavljuje volju pravnog lica. To lice ne mora nužno biti u radnom odnosu (može biti angažovano npr. ugovorom o delu), ali mora imati status organa.
- **Delovanje u svojstvu organa:** Lice mora postupati u službenom kapacitetu, a ne privatno.
- **Funkcionalna veza:** Šteta mora nastati u vršenju ili u vezi sa vršenjem funkcije organa.
- **Treće lice:** Oštećeni je neko izvan tog organa.

DEJSTVA: ODNOS PREMA OŠTEĆENOM (KLJUČNA RAZLIKA!)

Za razliku od odgovornosti za zaposlene, ovde zakon postavlja strože granice za oštećenog u pogledu izbora koga će tužiti:

- **Isključiva odgovornost pravnog lica:** Oštećeni **ne može** zahtevati naknadu štete neposredno od fizičkog lica koje je organ (npr. direktora).
- **ZOO Distinkcija:** Zakon ne pominje mogućnost direktne tužbe protiv organa, dok kod zaposlenih izričito dozvoljava tužbu protiv radnika ako je štetu naneo namerno.
- **Razlog:** Kada postupa kao organ, fizičko lice gubi svoj subjektivitet i utapa se u pravno lice. Organ nema pravnu sposobnost.

PRAVO NA REGRES (UNUTRAŠNJI ODNOS)

Nakon što pravno lice isplati naknadu oštećenom, ono ima pravo da zahteva povraćaj (regres) od fizičkog lica koje je delovalo kao organ, pod sledećim uslovima:

- **Kvalifikovana krivica:** Pravo na regres postoji samo ako je lice štetu prouzrokovalo **namerno ili krajnjom nepažnjom**.
 - **Obična nepažnja:** Ako je organ postupao sa običnom nepažnjom, pravno lice **nema** pravo na regres i samo snosi trošak.
 - **Zastarelost:** Rok za regresnu tužbu je **6 meseci** od dana isplaćene naknade.
- Specifičnosti i izuzeci (Sudska praksa)
- **Sniženje naknade:** Iako zakon to izričito ne zabranjuje, sudovi smatraju da se pravno lice **ne može** pozivati na odredbe o sniženju naknade zbog slabog imovnog stanja, što je privilegija rezervisana za fizička lica.
 - **Ugovorna odgovornost:** Za povredu ugovorne obaveze uvek odgovara samo pravno lice (ugovorna strana), a nikada organ, jer organ ne može biti stranka u ugovoru.

RAZGRANIČENJE: ORGAN VS. ZAPOSLENI VS. OPASNA STVAR (ISPITNE ZAMKE)

Morate razlikovati tri situacije:

1. **Direktor kao organ:** Ako direktor donosi odluke, potpisuje ugovore ili zastupa društvo i time nanese štetu -> **Odgovornost za organ** (nema direktne tužbe protiv direktora).
2. **Direktor kao zaposleni (Faktički rad):** Ako direktor na radnom mestu vređa kolegu, preti ili fizički napadne nekoga (ne postupa kao organ zastupanja već faktički) -> Primenjuju se pravila o **odgovornosti poslodavca za zaposlenog**. Ovde je moguća direktna tužba protiv direktora ako je štetu naneo namerno.
3. **Direktor i opasna stvar:** Ako direktor vozi službeni automobil i izazove udes -> Pravno lice odgovara kao **imalac opasne stvari** (objektivno). Direktor se ovde tretira samo kao

držalac, a ne kao treće lice, pa se pravno lice ne može pozvati na radnju trećeg lica radi oslobođenja.

OSNOV ODGOVORNOSTI PRAVNOG LICA ZA ŠTETU KOJU PRIČINI NJEGOV ORGAN

Iako član 172. ZOO ne pominje izričito krivicu, sudska praksa je zauzela jasan stav: pravno lice odgovara za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećima ako je organ postupao **nezakonito, nepravilno ili pogrešno** u vršenju svojih funkcija.

• **Pravilo:** Pitanje osnova odgovornosti se popunjava opštim pravilima – traži se greška u postupanju, osim ako je reč o opasnoj stvari ili delatnosti (kada je odgovornost objektivna).

BITNI ELEMENTI (STANDARDI POSTUPANJA)

Da bi se zasnovala odgovornost, sudovi ispituju da li je rad organa bio **nezakonit** ili **nepravilan**. Ovi uslovi se ne traže kumulativno, već **alternativno** (dovoljno je jedno od ta dva).

- **Nezakonit rad:** Podrazumeva postupanje koje je:
 - Suprotno zakonu ili drugom opšte aktu;
 - Propuštanje da se zakon primeni;
 - Postupanje protivno običajima ili pravilima morala.
- **Nepravilan rad:** Ovo je širi pojam i obuhvata:
 - Postupanje protivno pravilima struke ili službe;
 - Rad koji nije po protokolu ili uobičajenom načinu;
 - Pristrasno, zlonamerno ili šikanozno postupanje;
 - Nedomaćinsko postupanje ili vršenje službe ispod standarda „dobre službe“.

PRAVNA PRIRODA (OBJEKTIVIZIRANA KRIVICA)

Za zasnivanje ove odgovornosti dovoljno je utvrditi da organ **nije postupao onako kako je trebalo**.

• **Bez ekskulpacije za izbor:** Ne traži se, niti je relevantna greška u odabiru organa (*culpa in eligendo*) ili nadzoru (*culpa in vigilando*). Činjenica da je pravno lice pažljivo biralo direktora ga ne oslobađa odgovornosti ako taj direktor postupa nepravilno.

REGRES (PRAVO NA POVRAĆAJ ISPLAĆENOG)

Kada pravno lice isplati štetu trećem licu, ima pravo na regres od fizičkog lica koje je postupalo u svojstvu organa (štetnika), ali samo pod strožim uslovima.

- **Uslov za regres:** Pravno lice mora dokazati da je organ štetu prouzrokovao **namerno** ili **grubom nepažnjom**.
 - *Napomena:* Za običnu nepažnju organa, pravno lice nema pravo regresa.
- **Specijalan slučaj (Sudije):** Kada država isplati štetu zbog rada sudije, regres od sudije može tražiti **samo ako je šteta prouzrokovana namerno**.

SPECIFIČNOST: ODGOVORNOST DRŽAVE (RATIO LEGIS I RAZLIKE)

Kod odgovornosti države, zakon i Ustav su izričiti – država odgovara samo za **nezakonit** ili

nepravilan rad službenih lica.

- **Javno obeštećenje (Izuzetak):** Ako država svojim organima postupa **zakonito i pravilno**, a ipak nastane šteta (npr. zakonita eksproprijacija ili nuspojava vakcinacije), to nije klasična odgovornost za štetu. To je poseban režim **javnog obeštećenja** zasnovan na pravičnosti i celishodnosti, a ne na krivici.

94. ODGOVORNOSTI PO OSNOVU PRAVIČNOSTI

1. POJAM I DEFINICIJA

Odgovornost po osnovu pravičnosti je **korektivni institut** koji omogućava dosuđivanje naknade štete u situacijama kada se ona ne bi mogla dosuditi primenom opštih pravila odgovornosti, a sud utvrdi da **pravičnost nalaže drugačiji ishod**.

- **Pravilo:** Primenjuje se samo u situacijama koje su **izričito predviđene zakonom** i ne sme se širiti putem analogije.

- **Kontekst:** U našem pravu se vezuje za materiju odgovornosti za drugog.

2. RATIO LEGIS (SVRHA)

Ovaj institut ima smisla u sistemima gde je krivica uslovljena sposobnošću za rasuđivanje (kao što je naš). Cilj je sprečiti nepravdu da oštećeni ostane bez naknade ako je štetnik (ili odgovorno lice) imućan, a pravno "nevin" ili nesposoban za rasuđivanje.

- *Istorijska napomena:* U naše pravo preuzeto je iz austrijskog prava.

3. DVA ZAKONSKA SLUČAJA ODGOVORNOSTI

Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) predviđa dve specifične situacije kada se primenjuje ovaj institut. Morate ih jasno razlikovati.

A) Slučaj kada plaća NESPOSOBNI ŠTETNIK (Subsidiarna odgovornost štetnika)

Ovde štetu plaća lice koje nije krivo (jer je neuračunljivo), ali ima imovinu.

- **Uslovi:**

- Štetu je pričinilo lice **nesposobno za rasuđivanje** (maloletnik, duševno bolesno lice) – dakle, ne može biti krivo.

- Naknada se **ne može dobiti od lica koje je dužno da vrši nadzor** (jer je nadzornik insolventan, ne postoji ili nije kriv).

- Sudska praksa izjednačava nepostojanje odgovornog lica sa njegovom nemaštinom.

- **Pravičnost:** Sud procenjuje **imovinsko stanje štetnika i oštećenika** (npr. štetnik je nasledio veliku imovinu, a oštećeni je siromašan).

B) Slučaj kada plaćaju RODITELJI za sposobnog maloletnika

Ovde štetu plaćaju roditelji koji nisu krivi, jer maloletnik nema sredstava.

- **Uslovi:**

- Štetu je prouzrokovao maloletnik koji je **sposoban za rasuđivanje** (dakle, maloletnik je kriv).

- Maloletnik **nije u stanju da plati štetu** (nema imovinu).

- Roditelji **nisu krivi** za štetu (dokazali su da su vršili nadzor, dakle oslobođeni su redovne odgovornosti).

- **Pravičnost:** Sud procenjuje imovinsko stanje roditelja i oštećenika.

- **Važan izuzetak (Ispitna zamka):** Po ovom osnovu mogu odgovarati **samo roditelji**, a ne i drugi staraoci (npr. staratelji duševno obolelih).

4. DEJSTVA I OBIM NAKNADE

Kod odgovornosti po osnovu pravičnosti ne važi načelo integralne (potpune) naknade štete kao apsolutno pravilo.

- Sud može obavezati odgovorno lice da naknadi štetu **potpuno ili delimično**, zavisno od toga šta pravičnost u konkretnom slučaju zahteva.
- Platežna sposobnost se ceni prema **vremenu presuđenja**.

5. REZIME RAZLIKA (ZA LAKŠE PAMĆENJE)

- Ako je štetnik **nesposoban** -> Odgovara on sam svojom imovinom (jer nadzornik nema para).
- Ako je štetnik (maloletnik) **sposoban** -> Odgovaraju roditelji svojom imovinom (iako nisu krivi, jer dete nema para).

95. OBJEKTIVNA ODGOVORNOST ZA ŠTETU (POJAM, POREKLO I OPŠTA NORMA)

Objektivna odgovornost je odgovornost za štetu koja postoji **bez obzira na krivicu** odgovornog lica.

- **Suština:** Nepostojanje krivice ne izvinjava štetnika. Čak i ako se lice ponašalo brižljivo, preduzelo sve mere i nema moralne osude, ono i dalje odgovara ako je šteta nastala.
- **Pozitivnopravna formulacija (ZOO):** Naše pravo sadrži **opštu normu** koja glasi: „Za štetu od stvari ili delatnosti od kojih potiče povećana opasnost štete za okolinu odgovara se bez obzira na krivicu.“

Pravna priroda i Ratio Legis (Zašto postoji?)

Ovaj institut se zasniva na ideji da život nosi normalne rizike, ali kada neko stvara rizik koji je **iznad uobičajenog**, on mora snositi posledice.

- **Teorija rizika:** Onaj ko stvara i održava **abnormalan (povećan) rizik** smatra se „gospodarom” tog rizika i treba da snosi posledice njegove realizacije.
- **Teorijska opravdanja:**
 - **Pravičnost i solidarnost;**
 - **Korist:** Uz korist od neke aktivnosti treba da ide i odgovornost ako ona krene po zlu.
 - **Ekonomska efikasnost i pravna sigurnost.**

Kontekst nastanka (Ratio legis): Razvoj industrije, urbanizacija i masovna upotreba složenih mašina (automobili, vozovi) stvorili su nove rizike koji su društveno korisni, ali opasni. Klasična pravila o krivici nisu bila dovoljna da zaštite oštećene u ovim situacijama.

Sistem objektivne odgovornosti u srpskom pravu

Ovo je najvažnija distinkcija našeg prava u odnosu na germanski sistem.

- **Sistem opšte norme (Gipko rešenje):** Za razliku od sistema koji propisuju objektivnu odgovornost samo za *tačno nabrojane* slučajeve (metod enumeracije), naše pravo (pod

uticajem sudske prakse i Skice) poznaje **opšte pravilo**.

- **Uloga suda:** Sudovi imaju ovlašćenje da **prepoznaju izvor povećane opasnosti** u konkretnom slučaju, čak i ako on nije izričito naveden u zakonu. Sudovi su odbacili ideju da izvor mora biti izdvojen posebnim propisom da bi se za njega odgovaralo objektivno.

Odnos sa subjektivnom odgovornošću

Objektivna odgovornost **nije ukinula niti potisnula** subjektivnu odgovornost (zasnovanu na krivici), već je stala uz nju kao paralelni režim zaštite za slučajeve povećanog rizika.

OPŠTA NORMA O OBJEKTIVNOJ ODGOVORNOSTI

Srpsko pravo (ZOO) prihvata sistem **opšte norme** o objektivnoj odgovornosti.

- **Definicija sistema:** Ne postoji konačan spisak (*numerus clausus*) opasnih stvari ili delatnosti. Umesto toga, zakon sadrži načelnu odredbu koja omogućava da se za svaki izvor povećane opasnosti odgovara po objektivnom principu.

- **Ključna karakteristika:** Pored onih stvari koje je zakonodavac izričito naveo, **sudovi su zakonom ovlašćeni** da u konkretnim slučajevima prepoznaju povećani rizik štete i uspostave objektivnu odgovornost.

- **Ograničenje:** Ako sud ne kvalifikuje stvar ili delatnost kao opasnu (izvor povećane opasnosti), odgovornost se može zasnovati **jedino na krivici** (subjektivna odgovornost).

Uporednopravni kontekst (Sistemska podela)

Da biste razumeli specifičnost našeg prava, morate ga razlikovati od drugačijeg pristupa u Evropi:

- **Sistem enumeracije (Nemačka, Austrija, Švajcarska):** Zakonodavac taksativno nabraja opasne stvari u posebnim zakonima (*ad hoc* legislativa). Objektivna odgovornost je tu **izuzetak** od pravila o krivici i postoji samo tamo gde je izričito propisana.

- **Sistem opšte norme (Francuska, Srbija):** Postoji generalna zakonska odredba o odgovornosti za stvari pod kontrolom/nadzorom. Naše pravo se svrstava u ovu grupu.

Uloga suda

Uloga suda je konstitutivna za postojanje objektivne odgovornosti u slučajevima koji nisu izričito regulisani.

- Sud procenjuje da li određena stvar ili delatnost nosi **povećan rizik** štete za okolinu.

- Ovo ovlašćenje u praksi domaćih sudova nije dovelo do neopravdane ekspanzije objektivne odgovornosti, već se koristi odmereno.

Iako srpsko pravo počiva na **opštoj normi** o objektivnoj odgovornosti (odgovornost za svaku opasnu stvar/delatnost), pravni poredak poznaje i niz **posebnih (izvedenih) režima**.

- **Pravna priroda:** Ovi slučajevi su *leges speciales* koji na određeni način odstupaju od opšteg režima, ali ne dovode u pitanje postojanje opšte norme.

- **Ključna napomena:** Postojanje ovih posebnih slučajeva **ne znači** da je u Srbiji prihvaćen sistem enumeracije (taksativnog nabiranja). Opšta norma i dalje važi za sve slučajeve koji nisu posebno regulisani.

Klasifikacija posebnih oblika (Taksativni pregled)

Na osnovu izvora prava i nastanka, posebne oblike delimo u tri grupe:

A) Zakonodavno opredeljeni oblici (ZOO)

Slučajevi koje je zakonodavac izričito izdvojio i posebno uredio:

- Odgovornost **proizvođača stvari s nedostatkom**;
- Odgovornost **imalaca motornih vozila** (za štetu koju pretrpe treća lica);
- Odgovornost **države** (za terorističke akte, javne demonstracije/manifestacije);
- Odgovornost **organizatora priredbe**;
- Odgovornost za štetu od **divlje životinje**.

B) Sudski (izvedeni) oblici

Ovo su oblici koji nisu izričito uređeni posebnim članovima ZOO, već ih sudovi tretiraju kao posebne na osnovu ovlašćenja da kvalifikuju opasne stvari. Sudska praksa ovde primenjuje pravila inspirisana predratnom „Skicom“. Tu spadaju:

- Odgovornost za štetu od **građevine**;
- Odgovornost za štetu od **domaće životinje**.

C) Odgovornost za drugog (po objektivnom principu)

Zakon prepoznaje situacije gde se odgovara za tuđe radnje, ali je osnov te odgovornosti objektivna (rizik):

- Odgovornost **poslodavca** za zaposlenog;
- Odgovornost **roditelja** za dete mlađe od 7 godina.

Odgovornost u sektorskim zakonima (Ekološka šteta)

Posebni oblici postoje i van ZOO-a. Najvažniji primer je **odgovornost za zagađivanje životne sredine**.

- **Specifičnost:** Ova odgovornost se ne vezuje nužno za „opasnu stvar“ ili „opasnu delatnost“, već za **vrstu štete** (zagađenje).
- **Pravilo:** Zagađivač odgovara po objektivnom principu i za ekološku štetu i za klasičnu štetu nastalu zagađenjem, čak i ako delatnost kojom je zagađenje izazvano nije sama po sebi kvalifikovana kao opasna.

96. ODGOVORNOST ZA OPASNU STVAR ILI OPASNU DELATNOST

Prema Zakonu o obligacionim odnosima (ZOO), za štetu od stvari ili delatnosti od kojih potiče **povećana opasnost štete za okolinu**, odgovara se po **objektivnom principu** (bez obzira na krivicu).

- **Kriterijum razgraničenja:** Nije svaka opasna stvar izvor *povećane* opasnosti. Objektivna odgovornost vezuje se samo za one stvari i delatnosti koje generišu **atipičan, abnormalan i preterani rizik** u odnosu na normalne rizike kojima se izlažemo samim životom u društvu.
- **Primer za ispit:** Nož je opasna stvar, ali se pri normalnoj upotrebi za njega **ne odgovara** objektivno (već po principu krivice), jer ga razuman čovek može kontrolisati. Nož postaje „opasna stvar“ samo u posebnim kontekstima (npr. kao proizvod s nedostatkom).

BITNI ELEMENTI ODGOVORNOSTI (Uslovi)

Da bi nastala obaveza naknade štete, moraju se ispuniti sledeći uslovi:

- **Šteta;**
- **Uzročna veza:** Položaj, upotreba ili osobine stvari (odnosno vršenje delatnosti) moraju biti uzrok štete.
 - **Specifičnost (Pravna priroda):** U sistemu ZOO, uzročnost se **oborivo pretpostavlja**. Oštećeni ne mora dokazivati detalje nastanka štete, već samo vezu sa opasnom stvari.

OSLOBAĐANJE ODGOVORNOSTI

Budući da se odgovara bez obzira na krivicu, imalac se može osloboditi samo ako dokaže postojanje nekog od tri taksativno navedena uzroka:

- **Viša sila;**
- **Isključiva radnja trećeg lica;**
- **Isključiva radnja oštećenika.**

OPASNA STVAR

ZOO ne sadrži definiciju opasne stvari, pa sudovi koriste definiciju profesora Konstantinovića:

Opasna stvar je svaka pokretna ili nepokretna stvar koja svojim **položajem, upotrebom, svojstvom ili samim postojanjem** stvara povećanu opasnost štete za okolinu.

Da bi se stvar kvalifikovala kao opasna (i povukla objektivnu odgovornost), mora ispuniti specifičan test:

Stvar je opasna ako izaziva **povećani rizik** čak i kada se upotrebljava na način na koji to čini **hipotetički razuman i pažljiv čovek**.

- **Obim upotrebe:** Ne posmatra se samo namenska (idealna) upotreba koju je zamislio proizvođač, već svaka upotreba koja se **osnovano može očekivati** od prosečnog čoveka.

◦ *Primer:* Stolica nije opasna stvar, ali se očekuje da će se čovek na nju popeti da promeni sijalicu. Ako je i tada bezbedna, nije opasna stvar.

Kriterijum za profesionalne stvari (Standard „Stručnjaka“)

Za stvari koje zahtevaju specijalizovano znanje (mašine, avioni, složeni uređaji), menja se standard ocene:

- **Merodavan subjekat:** Procenjuje se da li stvar stvara rizik kada njom upravlja **razuman i pažljiv stručnjak**.
- **Pravilo:** Ako stvar stvara rizik *samo* zato što njom rukuje nestručno lice – to **nije** opasna stvar.
- **Suština:** Stvar je opasna samo ako je rizična i u rukama profesionalca.

◦ *Primer:* Avion je opasna stvar jer nosi rizik i kada njime upravlja profesionalni pilot, a ne zato što bi pao ako njime upravlja laik.

Razgraničenje od subjektivne odgovornosti (Krivice)

Na ispitu je ključno objasniti šta **NIJE** opasna stvar (gde se primenjuje krivica):

• **Pogrešna upotreba:** Ako stvar sama po sebi nije opasna (ne generiše rizik pri pravilnoj upotrebi), ali do štete dođe zbog **pogrešne upotrebe** – primenjuju se pravila o **subjektivnoj odgovornosti (krivici)**. Uzrok štete tada nije stvar, već ljudska radnja.

• **Kvar ili oštećenje obične stvari:**

◦ Ako se stvar koja inače nije opasna pokvari ili ošteti (a nije reč o fabričkom nedostatku u momentu puštanja u promet), to ne menja režim odgovornosti. Za štetu od takve pokvarene stvari odgovara se po **osnovu krivice**.

◦ *Izuzetak:* Posebna pravila o odgovornosti proizvođača važe samo ako je nedostatak postojao u času stavljanja u promet.

Primeri iz sudske prakse (Pozitivno pravo)

ZOO ne nabraja stvari, ali sudska praksa je formirala listu stvari koje se smatraju opasnim (izvori povećane opasnosti):

- **Uređaji i mašine:** Mešalica za beton, strug, električna mašina za mlevenje mesa, auto-viljuškar, električna dizalica, liftovi, uspinjače.
- **Energija i instalacije:** Električna energija, dalekovodi, trafostanice, vodovodne instalacije pod pritiskom.
- **Opasne materije:** Otrovi, motorni benzin, hlorovodonična kiselina, inficirana hrana.
- **Ostalo:** Bazen, oružje, zaštićena divljač, deponija smeća.

Specifičan status motornog vozila (Ispitna zamka)

Kod motornog vozila pravni status zavisi od stanja u kom se nalazi:

- **Vozilo u pokretu:** Uvek je **opasna stvar** (objektivna odgovornost).
- **Vozilo u mirovanju:** Načelno **nije** opasna stvar.
- **Izuzetak (Mirovanje kao opasnost):** Postaje opasna stvar ako je ostavljeno na **strmini** ili klizavoj podlozi (npr. ilovača) koja povećava rizik od samopokretanja.
- **Nepropisno parkiranje:** Ako vozilo miruje ali smeta (nepropisno parkirano), odgovara se po osnovu **krivice**.

OPASNA DELATNOST

Opasna delatnost je ljudska aktivnost koja stvara **povećanu opasnost** od štete za okolinu čak i kada se obavlja onako kako bi je obavljao **razuman i pažljiv čovek**.

Da bi se delatnost kvalifikovala kao opasna, primenjuje se dvostruki test:

- **Opšti standard:** Da li delatnost nosi rizik i kada je obavlja prosečan pažljiv čovek?
- **Profesionalni standard:** Ako je reč o delatnosti koju obavljaju samo obučena lica, ona je opasna ako generiše povećanu opasnost čak i kada je obavlja **razuman i pažljiv stručnjak odgovarajuće specijalizacije**.

Napomena: Delatnost može biti redovno bezopasna, ali postaje opasna usled **okolnosti** pod kojima se obavlja (npr. nošenje tereta po magli ili oluji).

Odnos opasne delatnosti i opasne stvari

Iako se opasna delatnost često svodi na upotrebu opasne stvari (npr. pucanje iz oružja), ova dva pojma se razlikuju:

- **Delatnost bez stvari:** Postoje opasne delatnosti za koje nije potrebna opasna stvar, već rizik proističe iz same dinamike ili mase ljudi (npr. organizacija masovnog okupljanja).
- **Pravno dejstvo:** Razgraničenje nije presudno za ishod spora, jer se u oba slučaja primenjuje **isti režim objektivne odgovornosti**.

Primeri iz sudske prakse (Pozitivno pravo)

Kako zakon ne nabraja opasne delatnosti, sudska praksa je kroz decenije formirala listu. Možemo ih klasifikovati u nekoliko grupa radi lakšeg pamćenja:

A) Masovni događaji i organizacija

- **Organizacija sportskih događaja** (šteta od mase ili pada tribine);
- **Snimanje masovnih filmskih scena** (npr. povrede statista u stapedu);
- **Železnica** (šteta od nekontrolisanog kretanja ljudi na peronu).

B) Radne i industrijske aktivnosti

- **Građevinski i fizički radovi:** Izvođenje građevinskih radova, iskopavanje zemlje, seča stabala, istovar cepanica, rad na merdevinama.
- **Poljoprivreda:** Proizvodnja svinja u većem obimu (farme), prevoz sena zaprežnim kolima.
- **Eksploatacija resursa:** Vađenje šljunka iz reka ili peska iz rudokopa.

C) Specifične rizične aktivnosti

- **Vojne aktivnosti:** Vršenje vojnih zadataka, noćni marš po teškom terenu/magli, fizička obuka vojnika. Za ovu štetu odgovara **država**.
- **Spasavanje:** Otklanjanje havarije na brodu pod nepovoljnim vremenskim uslovima.
- **Upotreba tehnologije:** Ispaljivanje protivgradnih raketa, distribucija električne energije.

D) Profesionalna oboljenja

- Delatnost poslodavca se smatra opasnom ako podrazumeva neposredan štetan uticaj na organizam u dužem periodu. Za štetu od profesionalnog oboljenja odgovara **poslodavac** po pravilima o opasnoj delatnosti.

Pravna priroda

Odgovornost za opasnu delatnost je **objektivna odgovornost**.

- Oštećeni ne dokazuje krivicu vršioca delatnosti.
- Dovoljno je dokazati da šteta potiče od te delatnosti (uzročna veza).

SUBJEKTI ODGOVORNOSTI

- **Imalac opasne stvari;**
- **Lice koje se bavi opasnom delatnošću.**

IMALAC OPASNE STVARI

Za štetu od opasne stvari odgovara njen **imalac** (termin iz predratne „Skice“ bio je *imaonik*).

- **Definicija:** Imalac je lice koje na stvari ima **neposrednu faktičku vlast**.
- **Ratio legis:** Odgovara onaj ko vrši vlast nad stvari jer se upravo on nalazi u poziciji da **nadzire i kontroliše povećani rizik** koji ta stvar generiše svojim postojanjem ili upotrebom.

Kako u praksi znamo ko je imalac? Primenjuju se sledeća pravila:

- **Neposredni držalac:** Prvenstveno odgovara onaj ko stvar drži i koristi (npr. zakupac,

poslugoprimac, plodouživalac). On odgovara **umesto** vlasnika (posrednog držaoca) jer on faktički kontroliše rizik.

- **Neovlašćeni držalac:** Za štetu odgovara i lice koje faktičku vlast vrši **bez pravnog osnova** (uzurpator, lopov). Presudna je činjenica vršenja vlasti i kontrole rizika, a ne postojanje subjektivnog prava.

- **Oboriva pretpostavka (Vlasnik):** Ako se u trenutku štete **ne zna** ko je imao faktičku vlast, pretpostavlja se da je imalac **vlasnik** stvari. Vlasništvo je indicija faktičke vlasti dok se ne dokaže suprotno.

Razgraničenje: Držalac vs. Pritežalac (Ključna distinkcija)

Na ispitu morate striktno razlikovati lice koje stvar koristi za svoj račun i lice koje je samo „produžena ruka“ vlasnika.

A) Ovlašćeni držalac (Odgovara objektivno)

- Lice koje stvar drži po nekom pravnom osnovu (zakup, posluga) i upotrebljava je za **svoj račun**.

- On je samostalan u kontroli rizika i zato je on imalac opasne stvari.

B) Pritežalac / Detentor (NE odgovara objektivno)

- Lice u službi imaoca (npr. vozač zaposlen u firmi, radnik na mašini).

- On stvar upotrebljava za **račun imaoca** i dužan je da postupa po njegovim **instrukcijama** (zapovedima).

- **Pravilo:** Ako je stvar kod pritežaoca, za štetu odgovara **zapovedni držalac** (poslodavac, vlasnik), a ne pritežalac.

- *Izuzetak:* Pritežalac može odgovarati samo po osnovu **krivice** (subjektivna odgovornost), ali ne kao imalac opasne stvari.

Status Pritežaoca u odnosu na „Treće lice“

Važno procesno pravilo za oslobađanje od odgovornosti:

- Imalac se **ne može** osloboditi odgovornosti tvrdnjom da je štetu skrivio pritežalac (npr. „moj vozač je pogrešio“).

- Zakon kaže da se lice kojim se imalac poslužio pri upotrebi stvari **ne smatra trećim licem**. Radnja pritežaoca se pripisuje imaocu.

PROTIVPRAVNO ODUZIMANJE OPASNE STVARI OD IMAOCA

Kada je opasna stvar oduzeta imaocu na protivpravan način, za štetu koja potiče od te stvari odgovara **lice koje je stvar oduzelo**, a ne imalac.

- **Neovlašćeni držalac:** Lice koje uspostavi faktičku vlast na stvari bez pravnog osnova i mimo volje imaoca.

- **Obim primene:** Pravilo važi za:

- Krađu/oduzimanje;
 - Protivpravno zadržavanje nađene stvari;
 - Zadržavanje stvari nakon isteka ugovora (zakupa, posluge).

Bitni elementi odgovornosti neovlašćenog držaoca

Da bi ovo lice odgovaralo umesto imaoca, bitno je samo **faktičko stanje**:

- **Odsustvo pravnog osnova:** Aprehenzija (oduzimanje) je izvršena bez valjanog titula.
- **Protivnost volji imaoca:** Nije nužno da je izvršeno krivično delo ili prekršaj, dovoljno je da imalac nije dao saglasnost.
- **Nerelevantnost motiva i svesti:** Za odgovornost je nebitno:
 - Da li je lice htelo da stvar koristi, baci ili otuđi;
 - Da li je to lice pogrešno verovalo da ima pravo na stvar (zabluda o pravu ga ne oslobađa).

Pravna priroda odgovornosti

Ovde imamo **dualitet režima** odgovornosti:

- **Neovlašćeni držalac (Lopov):** Odgovara po **objektivnom principu** (bez obzira na krivicu).
- **Imalac stvari (Vlasnik):** Odgovara po **subjektivnom principu** (na osnovu dokazane krivice – *culpa in vigilando*), ako je doprineo oduzimanju.

Odgovornost imaoca (Izuzetak od oslobađanja)

Imalac se neće osloboditi odgovornosti ako je bio **nepažljiv** u čuvanju stvari.

- **Uslov:** Ako imalac nije preduzeo sve potrebne mere da spreči oduzimanje stvari (propust u nadzoru).
- **Standard pažnje:** Od imaoca opasne stvari se zahteva **veoma visok stepen pažnje**. Sudovi samu činjenicu krađe često uzimaju kao dokaz propusta u nadzoru.
- **Dejstvo (Solidarnost):** U ovom slučaju, za štetu prema trećem licu (oštećenom) odgovaraju **solidarno** i neovlašćeni držalac i nesavesni imalac.

Regresni odnos (Unutrašnji odnos dužnika)

Ovo je česta „zamka“ na ispitu. Iako su prema oštećenom solidarni, u međusobnom odnosu situacija nije ravnopravna:

- **Ako štetu isplati imalac:** Ima pravo na **pun iznos regresa** od neovlašćenog držaoca (lopova).
- **Ako štetu isplati neovlašćeni držalac:** **NEMA pravo regresa** prema imaocu, iako je imalac bio nepažljiv.
 - *Ratio:* Niko se ne može pozivati na sopstvenu protivpravnu („sramnu“) radnju da bi ostvario korist.
 - *Svrha odgovornosti imaoca:* Njegova odgovornost služi kao dodatno obezbeđenje za oštećenog, a ne kao olakšica za lopova.

PREDAJA OPASNE STVARI TREĆEM LICU

Kada imalac preda opasnu stvar trećem licu da je ono upotrebljava za **sopstveni račun**, dolazi do prenosa rizika.

- **Osnovno pravilo:** Za štetu odgovara ono lice koje na stvari ima **faktičku vlast** i koje je u mogućnosti da sprovodi svoju volju. Predajom stvari, treće lice dolazi u poziciju da **nadzire povećani rizik**.
- **Dejstvo:** Treće lice odgovara za štetu **umesto** imaoca (vlasnika). Odgovornost samog imaoca je u ovom osnovnom slučaju **isključena**.
- **Ko su „treća lica“?**

- Zakupac;
- Poslugoprimac;
- Plodouživalac;
- Lice kome je stvar predata na probu;
- Lice koje stvar servisira ili popravlja (iako nije zaposleno kod imaoca).

Izuzeci: Kada imalac (vlasnik) ipak odgovara?

Postoje **tri situacije** u kojima imalac, iako je izgubio faktičku vlast, ostaje odgovoran za štetu. U svim ovim slučajevima odgovornost imaoca se zasniva na **subjektivnoj odgovornosti (dokazanoj krivici)**.

A) Propust u nadzoru (Slučaj protivpravnog oduzimanja)

Ako je stvar oduzeta (ukradena), a imalac nije preduzeo sve mere za očuvanje državine:

- **Osnov:** Dokazana greška u nadzoru (**culpa in vigilando**).
- **Odgovornost:** Solidarna odgovornost imaoca i neovlašćenog držaoca (lopova).
- **Regres:** Imalac koji isplati štetu ima pravo na **pun iznos regresa** od neovlašćenog držaoca.

B) Propust u davanju uputstava (Slučaj skrivenih mana)

Ako imalac nije upozorio treće lice na **skrivenne mane** ili opasna svojstva stvari:

- **Osnov:** Dokazana greška u davanju uputstava (**culpa in instruendo**).
- **Odgovornost:** Solidarna odgovornost imaoca i ovlašćenog držaoca (npr. zakupca).
- **Regres:** Ovde je situacija obrnuta – ovlašćeni držalac koji isplati štetu ima pravo na **pun iznos regresa** od nesavesnog imaoca.

C) Pogrešan izbor lica (Slučaj neosposobljenog lica)

Ako imalac poveri stvar licu koje nije osposobljeno ili ovlašćeno da njome rukuje:

- **Osnov:** Greška u izboru (**culpa in eligendo**).
- **Odgovornost:**
 - **Imalac:** Odgovara zbog lošeg izbora.
 - **Neosposobljeno lice:** Takođe odgovara (za sopstvenu krivicu), jer se sa previše samopouzdanja, a bez znanja, prihvatilo rukovanje opasnom stvari.
 - Postoji **solidarna odgovornost** oba lica.
- **Regres:** Sud određuje udeo u naknadi zavisno od **stepena krivice** svakog od njih.

LICE KOJE SE BAVI OPASNOM DELATNOŠĆU

Kao lice koje se bavi opasnom delatnošću kvalifikuje se **svako ko se upustio u aktivnost** od koje potiče povećana opasnost od štete za okolinu.

- **Širina pojma:** Nije nužno da lice bude **registrovano** za tu delatnost, niti da je obavlja u vidu profesije, zanata ili zanimanja.
- **Priroda aktivnosti:** To može biti:
 - Trajna poslovna aktivnost;
 - Jednokratna ili sporadična radnja;
 - Aktivnost preduzeta iz hobija (uživanja) ili ekonomske koristi.
- **Sušтина:** Nije bitna komercijalna svrha, već činjenica da je neko preduzeo radnju koja je **vanredno opasna po druge**.

Standard za utvrđivanje odgovornosti (Objektivni test)

Kako znamo da li je neko lice subjekt ove odgovornosti? Primenjuje se test **hipotetičkog razumnog čoveka**.

- **Kriterijum:** Delatnost je opasna ako stvara povećani rizik čak i kada je obavlja **hipotetički razuman i pažljiv čovek**.

- **Pravna priroda (Objektivna odgovornost):**

- Ako delatnost ispunjava gornji kriterijum, odgovorno lice odgovara **bez obzira na sopstvenu krivicu**.

- **Isključenje prigovora pažnje:** Lice se **ne može osloboditi odgovornosti** dokazivanjem da je u konkretnom slučaju postupalo pažljivo i razumno. Kvalitet njegovog konkretnog delanja je pravno irelevantan.

Odgovornost pri angažovanju drugih lica (Radnici i pomoćnici)

Kada se opasna delatnost obavlja preko drugog lica (zaposlenog ili pomoćnika), važe sledeća pravila:

- **Subjekt odgovornosti:** Odgovara ono lice **po čijoj se volji i za čiji račun** dela (npr. poslodavac, vlasnik posla).

- **Status izvršioca:** Lice koje neposredno obavlja radnju (zaposleni) ima pravni položaj sličan **prитеžаocu (detentoru)** opasne stvari.

- **Odnos prema trećim licima:**

- Zaposleni se **ne smatra trećim licem**.

- Vršilac delatnosti (poslodavac) se **ne može osloboditi odgovornosti** pozivanjem na radnju zaposlenog.

- Odgovara se čak i ako je zaposleni postupao **protivno dobijenim uputstvima**.

OSNOV I USLOVI ODGOVORNOSTI

Osnov odgovornosti nije krivica (nehat ili namera), već **stvoreni ili održavani povećani rizik** od štete za okolinu.

- **Definicija rizika:** U pravnom smislu, rizik se ne tumači samo kao visoka verovatnoća da će šteta nastati. Stvar/delatnost je opasna u dva slučaja:

- Ako postoji **visoka verovatnoća** nastanka štete (čak i manjeg obima) – npr. motorno vozilo;

- Ako je verovatnoća mala, ali pretil šteta **izuzetno velikog obima** – npr. nuklearno postrojenje.

Uslovi odgovornosti

Da bi nastala obaveza naknade štete, moraju se **kumulativno** ispuniti dva uslova:

- **Šteta** (imovinska ili neimovinska);

- **Uzročna veza** (između opasne stvari/delatnosti i nastale štete).

Uzročna veza (Specifičnost srpskog prava)

Ovo je najvažniji deo pitanja. U režimu objektivne odgovornosti položaj oštećenog je značajno olakšan:

- **Oboriva pretpostavka:** U našem pravu se postojanje uzročne veze između opasne stvari i nastale štete **zakonski pretpostavlja**.
- **Teret dokazivanja:** Oštećeni ne mora dokazivati da je stvar uzrokovala štetu u detalje; dovoljno je da dokaže da šteta potiče od te stvari. Na štetniku je teret da tu pretpostavku obori (da dokaže da stvar nije uzrok).

Uloga suda u kvalifikaciji (Sistem opšte norme)

Budući da naš zakon sadrži **opštu normu** (za razliku od germanskog kruga koji koristi sistem taksativnog nabiranja/izuzetaka), sudovi imaju ključnu ulogu.

- Ako zakonodavac nije neku stvar izričito proglasio opasnom, to čini sud na osnovu **percepcije rizika**.
- **Kriterijumi suda:** Sud ceni verovatnoću nastanka štete, obim potencijalne štete i mogućnost da se rizik drži pod kontrolom.

Obim naknade (Dejstva)

Iako je osnov odgovornosti objektivan (rizik), pravila o *visini* naknade su ista kao i u opštem režimu:

- **Potpuna naknada:** Oštećeni ima pravo na naknadu celokupne štete.
- **Vrste štete:**
 - **Imovinska:** Stvarna šteta i izmakla korist.
 - **Neimovinska:** Fizički bol, psihički bol, strah (pravična naknada).
- **Teret dokazivanja:** Za razliku od uzročnosti koja se pretpostavlja, postojanje i visinu štete **mora da dokaže oštećenik**.

PRETPOSTAVKA UZROČNOSTI

U srpskom pravu (ZOO) važi pravilo: Smatra se da šteta koja je nastala u vezi sa opasnom stvari ili opasnom delatnošću potiče od te stvari ili delatnosti, izuzev ako se dokaže suprotno.

- Reč je o **oborivoj zakonskoj pretpostavci (praesumptio iuris tantum)** uzročnosti.
- **Suština:** Zakon ovlašćuje sud da na osnovu poznatih činjenica (šteta + veza sa stvari) zaključi postojanje nepoznate činjenice (uzročno-posledična veza).

Raspodela tereta dokazivanja (Inverzija tereta)

Ovo je srž pitanja. Ovde je **isključena primena opšteg procesnog pravila** da tužilac mora dokazati sve elemente svog prava.

A) Šta dokazuje oštećeni (Tužilac)? Oštećeni mora da dokaže samo tzv. **bazu pretpostavke**:

- Da je pretrpeo **štetu** (imovinski ili neimovinski gubitak);
- Da postoji **faktička veza** (fizička i vremenska povezanost) između štete i opasne stvari/delatnosti.

Važno: Oštećeni **NE mora** da dokazuje sam mehanizam uzročnosti (kako je tačno stvar dovela do štete).

B) Šta dokazuje odgovorno lice (Tuženi)? Teret dokazivanja se prebacuje na tuženog. Da bi

se oslobodio odgovornosti, on mora da **obori pretpostavku**:

- Mora dokazati da, iako veza postoji, opasna stvar ili delatnost **nisu uzrok** štete.

Faktička veza (Standard dokazivanja)

Oštećeni mora dokazati da je šteta nastala „u vezi“ sa stvari. To podrazumeva:

- **Vremensku povezanost**: Šteta mora nastati nakon izlaganja opasnosti.
 - *Primer (Negativan)*: Nema veze ako je oštećeni imao simptome trovanja *pre* nego što je konzumirao hranu.
- **Fizičku povezanost**: Mora postojati prostorni kontakt ili uticaj.
 - *Primer (Negativan)*: Nema veze ako je otrov ispušten u reku *nizvodno* od mesta gde se oštećenikov ribnjak puni vodom.

Izuzetak od pravila (Odgovornost proizvođača)

Pretpostavka uzročnosti **ne važi** u slučaju odgovornosti proizvođača stvari s nedostatkom.

- U tom režimu, oštećeni ima teži položaj jer mora kumulativno dokazati tri stvari:
 1. Štetu;
 2. Da proizvod ima **nedostatak**;
 3. Da je upravo taj **nedostatak uzrok** štete.

97. OSLOBAĐAJUĆI RAZLOZI

Kada oštećeni dokaže da je pretrpeo štetu i da je ona u vezi sa opasnom stvari/delatnošću, sud po zakonu **oborivo pretpostavlja** da je ta stvar/delatnost uzrok štete.

- **Zadatak odgovornog lica**: Da bi se oslobodilo odgovornosti, lice mora da **obori zakonsku pretpostavku uzročnosti**.
- **Šta se dokazuje?** Ne dokazuje se odsustvo krivice, već postojanje nekog drugog, **spoljašnjeg uzroka**.

Taksativno navedeni razlozi (Liberatorni razlozi)

Zakon predviđa tri isključiva razloga za oslobađanje:

- **Viša sila**;
- **Isključiva radnja trećeg lica**;
- **Isključiva radnja samog oštećenika**.

Bitni elementi / Opšti uslovi (Konstitutivni elementi)

Bez obzira na to o kom se od tri gore navedena razloga radi, odgovorno lice mora dokazati da uzrok štete ispunjava sledeće karakteristike (kumulativno):

- **Spoljašnjost (Eksternost)**: Ovo je najvažniji uslov. Uzrok mora biti **izvan** opasne stvari ili delatnosti.
 - *Negativna definicija*: Šteta ne sme nastati realizacijom **unutrašnjeg rizika** (opasno svojstvo, položaj ili upotreba stvari) zbog kojeg je objektivna odgovornost i ustanovljena.
- **Nepredvidljivost**: Dejstvo tog spoljnog uzroka se nije moglo predvideti.
- **Neizbežnost i neotklonjivost**: Dejstvo uzroka se nije moglo izbeći niti otkloniti.

Specifičnost ljudske radnje (Treće lice ili oštećeni)

Kada se kao spoljašnji uzrok javi ljudska radnja, važe dodatna pravila:

- **Kvalifikacija:** I ljudska radnja mora biti nepredvidljiva, neizbežna ili neotklonjiva.
- **Isključivost:** Da bi došlo do potpunog oslobađanja od odgovornosti, ljudska radnja mora biti **isključivi uzrok** štete.
 - *Napomena:* Ako je radnja samo doprinela šteti, ne dolazi do potpunog oslobađanja (o čemu se govori u posebnim pitanjima).

Odnos prema krivici (Pravna priroda)

Na ispitu često pada pitanje: „*Da li se mogu osloboditi ako dokažem da sam bio maksimalno pažljiv?*“

- **Odgovor:** NE.
- **Obrazloženje:** Kod objektivne odgovornosti, dokazivanje da je lice postupalo sa potrebnom pažnjom, razboritošću i preduzelo sve mere opreza je **pravno irelevantno**.
- Skriviljeno postupanje nije uslov za nastanak ove odgovornosti, pa se ona **ne može otkloniti dokazom o nepostojanju krivice**.

VIŠA SILA

Viša sila (Vis maior) je spoljašnji uzrok čije se dejstvo nije moglo predvideti, izbeći ili otkloniti.

- To je jedan od taksativno navedenih razloga za oslobađanje imaoca opasne stvari od objektivne odgovornosti.
- **Pravna priroda:** To je događaj koji prekida uzročnu vezu između opasne stvari i štete, jer se uzrok nalazi van domašaja odgovornog lica.

Bitni elementi (Konstitutivni uslovi)

Da bi se događaj kvalifikovao kao viša sila, mora kumulativno ispuniti sledeće uslove:

- **Spoljašnjost (Eksternost):** Uzrok mora biti **izvan** opasne stvari ili delatnosti. Rizik se mora nalaziti van sfere koju je imalac dužan da nadzire.
- **Nepredvidljivost:** Događaj se nije mogao očekivati s obzirom na redovan tok stvari. Ako je događaj bio nepredvidljiv, to je obično dovoljno za kvalifikaciju više sile.
- **Neotklonjivost i neizbežnost:** Ako je događaj bio predvidljiv, mora se dokazati da se njegovo dejstvo nije moglo izbeći (pasivno) niti otkloniti (aktivno).

Ispitna zamka: Sami po sebi, rat, poplava ili ekonomska kriza **nisu** automatski viša sila. Oni to postaju samo ako su u konkretnom slučaju delovali neodoljivo i neočekivano. (Npr. rat nije viša sila ako je bio predvidljiv).

Razgraničenje: Viša sila vs. Slučaj (Casus)

Morate razlikovati rizik koji dolazi spolja od rizika koji dolazi iz same stvari.

- **Viša sila (Spoljašnji uzrok):** Oslobađa od odgovornosti (npr. udar groma u vozilo).
- **Slučaj (Unutrašnji uzrok):** Nepredvidljiva okolnost koja deluje **unutar** opasne stvari ili delatnosti.
 - **Pravilo:** Slučaj (casus) se nalazi u sferi rizika imaoca i stoga **NE oslobađa** od

odgovornosti. To je realizacija inherentnog rizika zbog kog je odgovornost i poostrena.

◦ **Primeri slučaja:** Pucanje gume usled vrućine, eksplozija motora, lom dela mašine. Iako vozač to nije mogao predvideti, to je rizik same stvari („unutra“) i on odgovara za štetu.

Dejstva (Obim oslobođanja)

• **Potpuno oslobođanje:** Ako je viša sila isključivi uzrok štete.

• **Delimično oslobođanje:** Ako je šteta posledica **sadejstva** više sile i opasne stvari.

◦ Ako je opasna stvar bila nužan uslov (*conditio sine qua non*) štete, sud može samo umanjiti odgovornost srazmerno uticaju spoljnog događaja, ali ne mora nužno u potpunosti osloboditi imaoca, jer opasnost inherentna stvari i dalje postoji kao faktor.

Odnos predvidljivosti i neizbežnosti

Da bi se događaj kvalifikovao kao viša sila, on mora biti spoljašnji, a njegova dejstva se nisu mogla predvideti, izbeći ili otkloniti. Odnos između ova dva elementa je sledeći:

• **Ako je događaj bio nepredvidljiv:** Smatra se da je u tom smislu bio i **neminovan**. Nije se moglo planirati njegovo izbegavanje jer se za njega nije znalo; mogao se izbeći samo pukim slučajem.

• **Ako je događaj bio predvidljiv:** Da bi bio viša sila, mora se dokazati da je bio takav da se **nije mogao ni izbeći ni otkloniti**.

Ako je bio predvidljiv, a mogao se izbeći – imalac odgovara.

Merodavan trenutak za ocenu (Vremenski faktor)

Ključno pitanje je: **U kom trenutku** događaj mora imati svojstva nepredvidljivosti i neotklonjivosti?

• **Trenutak ostvarenja uzroka:** Merodavan je čas kada je **spoljašnji uzrok delovao**.

• **Odloženo dejstvo štete:** Iako šteta nastaje nakon uzroka (nekad trenutno, nekad docnije), za kvalifikaciju više sile bitno je da je uzrok imao potrebna svojstva (nepredvidljivost, neotklonjivost) **u času svog nastanka**.

◦ *Pravilo:* Nije nužno da uzrok zadrži ta obeležja sve do momenta manifestacije štete, bitno je kakav je bio u momentu delovanja.

Merilo (Standard) ocene: Objektivno ili Subjektivno?

U teoriji postoji spor oko toga prema kome merimo da li je nešto bilo „nepredvidljivo“ (Radišić zagovara objektivni, a Cigoj subjektivni kriterijum).

Preovlađujući stav (Kombinovani metod):

• **Primarno merilo (Apstraktno-objektivno):** Polazi se od standarda **razumnog i izuzetno pažljivog čoveka** (bonus pater familias najvišeg stepena pažnje).

◦ *Test:* Događaj je viša sila samo ako ga ne bi predvideo, otklonio niti izbegao ni izuzetno pažljiv čovek.

• **Korekcija merila (Subjektivni element):** Na ovaj objektivni standard utiču samo ona lična svojstva koja odgovornom licu daju **privilegovan uvid**.

Izuzetak: Odgovornost zbog „viška znanja“

Iako se primenjuje objektivni standard, postoji situacija kada se odgovorno lice **neće**

osloboditi odgovornosti, čak i ako je događaj objektivno bio „viša sila“.

• **Uslov:** Ako je odgovorno lice, zahvaljujući svojim **posebnim svojstvima ili saznanjima**, *in concreto* (u konkretnom slučaju):

- Predvidelo događaj koji je objektivno nepredvidljiv; ili
- Moglo da savlada događaj koji je objektivno nesavladiv.

• **Dejstvo:** Takvo lice se ne oslobađa odgovornosti jer je, zahvaljujući svojim superiornim sposobnostima (koje nadmašuju standard „pažljivog čoveka“), moglo sprečiti štetu.

LJUDSKA RADNJA KAO VIŠA SILA

Odgovorno lice (imalac opasne stvari) oslobađa se odgovornosti ako dokaže da je šteta nastala **isključivo radnjom oštećenika ili trećeg lica**.

Ljudska radnja se kvalifikuje kao viša sila samo ako predstavlja **spoljašnji uzrok** (izvan sfere rizika odgovornog lica) čije se dejstvo nije moglo predvideti, izbeći ili otkloniti.

• **Negativna definicija:** Radnja samog odgovornog lica, kao i lica za koja on odgovara (zaposleni, pomoćnici, lica kojima se služi pri upotrebi stvari), **nikada** ne može biti viša sila. Pravna priroda: Dilema „Radnja“ ili „Krivica“

Razlika između važećeg zakona (ZOO) i predratne pravne teorije (Skica):

• **Rešenje ZOO (Objektivni pristup):** Zakon traži samo **radnju** (uzrok). To znači da se odgovorno lice lakše oslobađa odgovornosti, jer je dovoljno dokazati da je uzrok spolja, u nečijem ponašanju, bez obzira na uračunljivost tog lica.

• **Rešenje iz Skice (Subjektivni pristup):** Zahtevala se **isključiva krivica** oštećenika ili trećeg lica. Po tom sistemu, ako bi štetu izazvalo lice koje nije krivo (npr. neuračunljivo lice ili dete), imalac opasne stvari bi i dalje odgovarao. Ovo rešenje je bilo povoljnije za oštećenog, a teže za imaoca.

Primena u sudskoj praksi (Faktička krivica)

Iako ZOO formalno traži samo „radnju“, sudovi u praksi često cene da li je ta radnja bila **pogrešna** (skriviljena), tj. da li je oštećeni postupao kao razumna osoba.

Primeri iz prakse:

• **Bazen (Opasna stvar):** Imalac bazena je oslobođen odgovornosti jer je oštećena pokušala da izađe preko vertikalne penjalice umesto stepeništem, precenivši svoju snagu. Sud je utvrdio da nije postupala kao „razumna i pažljiva osoba“.

• **Hemijska fabrika (Opasna delatnost):** Fabrika je oslobođena odgovornosti za štetu na zasadima oraha, jer oštećeni (poljoprivrednik) nije poslušao stručna uputstva o osetljivosti te kulture na aerozagađenje, već je svesno preuzeo rizik sadnje.

Bitni elementi (Uslovi kvalifikacije)

Da bi ljudska radnja oslobodila imaoca odgovornosti, moraju se kumulativno ispuniti sledeći uslovi:

• **Uzročnost (Conditio sine qua non):** Mora se utvrditi da do štete ne bi došlo da ta tuđa radnja nije preduzeta.

• **Kvalifikovana nepredvidljivost:**

- Zahteva se da samo odgovorno lice nije moglo da predvidi tuđu radnju.
- **Standard:** Ceni se šta bi u datoj situaciji predvideo **razuman i pažljiv čovek istih svojstava i znanja** kao odgovorno lice (subjektivizovano merilo).
- **Nesavladivost (Neotklonjivost):** Zahteva se da se **posledice** te radnje nisu mogle izbeći ili otkloniti.
 - *Napomena:* Nepredvidljivost se vezuje za *postupak* trećeg lica, a nesavladivost za *posledice*.
- **Isključivost:** Tuđa radnja mora biti **isključivi uzrok** štete da bi došlo do potpunog oslobađanja.

Specifičnosti (Izuzeci i primeri)

- **Saobraćaj (Pravilo predvidljivosti):** Nepropropisno ponašanje drugih vozača u saobraćaju najčešće **NIJE** viša sila. Ono je predvidljivo i smatra se redovnim rizikom upravljanja vozilom.
- **Nečinjenje (Propuštanje) kao viša sila:** Pasivno držanje trećeg lica može biti viša sila samo ako je:
 1. Postojalo **osnovano očekivanje** da će to lice delati – izostanak te radnje bio **nepredvidljiv**;
 3. Posledice tog propuštanja odgovorno lice nije moglo da savlada (otkloni ili izbegne).

Dejstva (Pravne posledice)

Zavisno od doprinosa ljudske radnje, razlikujemo tri situacije:

- **Isključivi uzrok (Tuđa radnja):** Ako je tuđa radnja jedini uzrok štete, odgovorno lice se **u potpunosti oslobađa** odgovornosti.
- **Delimični doprinos oštećenika:** Dolazi do **delimičnog rasterećenja** odgovornog lica (srazmerno smanjenje naknade).
- **Delimični doprinos trećeg lica:**
 - Prema oštećenom: Odgovorno lice se **NE oslobađa** (odgovara solidarno sa trećim licem).
 - Ovo je relevantno samo za **regresni odnos** između njih.

TUĐI DELIMIČAN DOPRINOS NASTANKU ŠTETE

Reč je o pravnoj situaciji u kojoj opasna stvar (ili delatnost) jeste uzrokovala štetu, ali ona nije isključivi uzrok. Pored opasne stvari, nastanku ili obimu štete doprinela je i **radnja oštećenog ili radnja trećeg lica**.

Pravna priroda (Teren uzročnosti)

Sudovi ovaj institut razmatraju primarno na terenu **uzročnosti**, a ne samo krivice.

- **Ključno pitanje:** Da li je radnja oštećenog ili trećeg lica doprinela da šteta nastane ili da bude veća nego što bi inače bila?
- **Objektivni kriterijum:** Odgovorno lice se oslobađa odgovornosti srazmerno tom tuđem doprinosu, nezavisno od toga da li je to postupanje bilo moralno pogrešno, već da li je **kauzalno (uzročno) relevantno**.

Slučaj doprinosa oštećenika (Delimično oslobađanje)

Kada je oštećeni svojom radnjom doprineo nastanku štete:

- **Dejstvo:** Imalac opasne stvari se **delimično oslobađa** odgovornosti.
- **Utvrđivanje doprinosa (Sudska praksa):** Sama činjenica da je oštećeni kršio propise (npr. nije nosio kacigu) nije dovoljna za automatsko smanjenje naknade.
 - **Uslov:** Mora se utvrditi (veštačenjem) konkretna uzročna veza – da bi šteta izostala ili bila manja da je oštećeni postupao pravilno.
 - *Primeri:* Vožnja sa pijanim vozačem ili nevezivanje pojasa se u praksi često uzimaju kao doprinos oštećenog.

Slučaj doprinosa trećeg lica (Solidarnost)

Kada je pored opasne stvari, šteti doprinela i radnja nekog trećeg lica:

- **Odnos prema oštećenom (Spoljni odnos):** Imalac stvari i treće lice odgovaraju oštećenom **solidarno**.
 - **Procesno pravilo:** Imalac **ne može** prema oštećenom istaći prigovor da je treće lice doprinelo šteti kako bi smanjio svoju obavezu prema oštećenom. Oštećeni može tražiti sve od imaoaca.
- **Odnos između štetnika (Unutrašnji/Regresni odnos):**
 - Teret naknade se deli.
 - Treće lice u regresnom odnosu snosi deo naknade koji je srazmeran **težini njegove krivice**.

98. ODGOVORNOST PROIZVOĐAČA STVARI S NEDOSTATKOM

Reč je o vanugovornoj odgovornosti za štetu koju pretrpi bilo koje lice (ne nužno kupac) usled korišćenja stvari koja nije bezbedna.

Zakon razlikuje **dva osnova** odgovornosti proizvođača:

A) Odgovornost za stvar s NEDOSTATKOM (Objektivna odgovornost)

- Proizvođač koji pusti u promet stvar s nedostatkom odgovara za štetu **bez obzira na krivicu**.
- Nije bitno da li je znao za nedostatak ili ne.
- Stvar ne mora biti „opasna stvar“ po svojoj prirodi; ona postaje opasna zbog **defekta** (u dizajnu ili proizvodnji).

B) Odgovornost za OPASNA SVOJSTVA stvari (Subjektivna odgovornost)

- Ako stvar nema nedostatak, ali ima inherentna opasna svojstva (npr. hemikalije), proizvođač odgovara ako nije preduzeo mere da spreči štetu (upozorenje, ambalaža).
- Ovo je **odgovornost za propuštanje (omisiju)** zasnovana na **oborivoj pretpostavci krivice** (*culpa in instruendo* – greška u davanju uputstava).

Razgraničenje od ugovorne odgovornosti (Bitno!)

Na ispitu naglasite razliku:

- **Ugovorna odgovornost (Prodavac):** Štiti samo kupca; osnov je neispunjenje očekivanja iz ugovora (stvar ne radi kako treba).

• **Odgovornost proizvođača (Ovaj institut):** Štiti **svakoga** (npr. dete koje se igra kupljenom igračkom, prolaznika); osnov je **bezbednost** (stvar je izazvala štetu/povredu).

Bitni elementi odgovornosti (Uslovi)

Da bi nastala odgovornost, moraju se kumulativno ispuniti sledeći uslovi:

• **Subjekt odgovornosti (Pasivna legitimacija):**

◦ **Finalni proizvođač:** Onaj ko je na proizvodu označen, čak i ako je greška u delu koji je proizveo neko drugi (npr. kočnica na autu).

◦ Može biti i proizvođač repromaterijala.

◦ Ako uvoznik nije imenovan, odgovara uvoznik ili prodavac.

• **Nedostatak (Defekt):**

◦ Pojam: Stvar nije bezbedna kada se koristi na način koji se može osnovano očekivati od razumnog čoveka.

◦ Mora postojati **pre** puštanja stvari u promet.

• **Šteta i Uzročnost:**

◦ Oštećeni mora dokazati postojanje **štete i nedostatka**.

◦ **Pretpostavka uzročnosti:** Iako zakon izričito ne kaže, smatra se da se primenjuje čl. 173 ZOO – ako oštećeni dokaže štetu i nedostatak, uzročna veza se pretpostavlja.

Oslobađanje od odgovornosti (Liberacija)

Zavisno od osnova odgovornosti, proizvođač se oslobađa na različite načine:

• **Kod stvari s nedostatkom (Objektivna):**

◦ Dokazivanjem opštih liberatornih razloga: **viša sila, isključiva radnja trećeg lica ili isključiva radnja oštećenika**.

◦ Dokazivanjem da nedostatak nije postojao u trenutku puštanja u promet (nastao kasnije).

• **Kod opasnih svojstava (Subjektivna):**

◦ Proizvođač dokazuje da je preduzeo **sve potrebne mere** (upozorenja, bezbedna ambalaža) i ponašao se u skladu sa visokim profesionalnim standardom.

Ratio Legis (Zašto ovako strogo?)

• **Informisanost:** Proizvođač najbolje zna svojstva proizvoda.

• **Profit i Rizik:** Onaj ko ubire korist treba da snosi i rizik (teorija rizika).

• **Masovnost:** Serijska proizvodnja stvara rizik od masovnih šteta (primer *Thalidomide* tragedije sa lekovima u Evropi).

• **Osiguranje:** Proizvođač može najlakše da „socijalizuje“ rizik kroz osiguranje.

POSEBNA PRAVILA POTROŠAČKOG PRAVA O ODGOVORNOSTI PROIZVOĐAČA

U srpskom pravu postoje dva paralelna režima odgovornosti proizvođača:

• **Opšti režim (ZOO):** Širi obuhvat – oštećeni i odgovorno lice mogu biti bilo koje fizičko ili pravno lice.

• **Poseban režim (ZZP):** Uži obuhvat – primenjuje se samo ako je proizvođač **trgovac**, a oštećeni **fizičko lice (potrošač)**.

Ključne definicije (ZZP)

- **Proizvod:** Svaka pokretna stvar (odvojena ili ugrađena), uključujući i energiju (struja, toplota).
- **Nedostatak (Defekt):** Proizvod ima nedostatak ako **nije bezbedan** (ne pruža stepen bezbednosti koji se razumno očekuje s obzirom na okolnosti, reklamu i vreme puštanja u promet).
 - *Napomena:* Činjenica da je kasnije pušten u promet bolji/kvalitetniji proizvod **ne znači** da stari ima nedostatak.

Subjekti odgovornosti (Ko je „Proizvođač“?)

Zakon široko definiše pojam proizvođača (pasivna legitimacija):

- **Pravi proizvođač:** Proizvođač finalnog proizvoda, sirovine ili sastavnog dela.
- **Sklapač:** Lice koje samostalno sklapa proizvod od tuđih delova.
- **Kvaziproizvođač:** Lice koje se predstavlja kao proizvođač stavljanjem svog imena ili žiga na proizvod.
- **Uvoznik:** Lice koje uvozi proizvod radi prodaje ili lizinga.
- **Fiktivni proizvođač (Prodavac):**
 - Odgovara **supsidijarno** (rezervno).
 - **Uslov:** Ako proizvod ne sadrži podatke o proizvođaču/uvozniku, prodavac postaje odgovoran **osim ako** u razumnom roku ne obavesti oštećenog o identitetu pravog proizvođača ili dobavljača.

Uslovi za zasnivanje odgovornosti

Da bi proizvođač odgovarao po ZZP, oštećeni mora dokazati tri elementa:

- **Šteta:** Po ovom režimu naknađuje se imovinska šteta usled smrti, telesne povrede ili oštećenja imovine za ličnu upotrebu (za neimovinsku štetu se primenjuje ZOO).
- **Nedostatak:** Mora postojati u trenutku puštanja u promet.
- **Uzročna veza:** Između nedostatka i štete.

Teret dokazivanja: Oštećeni dokazuje štetu, nedostatak i uzročnu vezu. Međutim, postoji **oboriva pretpostavka** da je nedostatak postojao u času puštanja u promet – na proizvođaču je teret da dokaže suprotno.

Oslobađanje od odgovornosti (Liberacija)

Proizvođač se oslobađa odgovornosti ako dokaže:

- Da **nije stavio** proizvod u promet;
 - Da **nedostatak nije postojao** u vreme stavljanja u promet (nastao kasnije);
 - Da proizvod nije proizveden za prodaju (van redovne delatnosti);
 - Da je nedostatak posledica usaglašavanja sa **obavezujućim propisima**;
 - Da je nedostatak kod sastavnog dela posledica **dizajna ili uputstva** finalnog proizvođača.
- Doprinos oštećenog:** Ako je oštećeni doprineo šteti, proizvođač se (delimično ili potpuno) oslobađa samo ako je taj doprinos oštećenog bio **skriven**.

Rokovi zastarelosti (Specifičnost ZZP)

ZZP predviđa posebne rokove koji mogu biti nepovoljniji za oštećenog nego oni iz ZOO:

- **Subjektivni rok: 3 godine** od dana saznanja za štetu, nedostatak i identitet proizvođača.
- **Objektivni rok: 10 godina** od dana kada je proizvođač **pustio proizvod u promet**.

◦ *Problem:* Ovaj rok teče od puštanja u promet, a ne od nastanka štete. Kod proizvoda sa odloženim dejstvom (npr. lekovi), pravo na naknadu može prestati pre nego što se šteta uopšte ispolji.

99. ODGOVORNOST ZA ŠTETU OD MOTORNOG VOZILA

U srpskom pravu, **motorno vozilo u pokretu** se u sudskoj praksi kvalifikuje kao **opasna stvar**.

- **Osnov odgovornosti:** Za štetu koju pričinu motorno vozilo odgovara se po **objektivnom principu** (bez obzira na krivicu).
- **Sistemska mesto:** Ovo nije neki poseban oblik odgovornosti, već primena **opštih pravila** o odgovornosti za štetu od opasne stvari (manifestacija centralnog slučaja objektivne odgovornosti).

Pojam motornog vozila

U obligacionom pravu koristi se **širi, teorijski pojam** vozila, a ne uski zakonski pojmovi iz drugih grana prava.

- **Definicija:** Pod motornim vozilom podrazumeva se **svako vozilo koje se kreće pomoću sopstvenog motora** bilo koje vrste, uključujući i priključke koje ono nosi ili vuče.
- **Razgraničenje (Bitno za ispit):**

◦ Definicije iz *propisa o bezbednosti saobraćaja* ili *propisa o osiguranju* se **NE primenjuju** automatski u odštetnom pravu.

◦ **Ratio:** Svrha tih propisa je administrativna (registracija, tehnički pregled), dok je svrha ZOO zaštita oštećenog. Zato se kao motorno vozilo tretira i ono vozilo koje **ne ispunjava uslove** za javni saobraćaj ili se **ne može osigurati** (npr. neispravno vozilo, radna mašina).

Specifičnost iz sudske prakse (Primer traktora)

- Postojao je usamljen sudski stav da **traktor** nije motorno vozilo jer mu osnovna namena nije prevoz lica, već rad.
- **Kritika:** Takav stav je pogrešan jer neopravdano sužava pojam. Bez obzira na namenu, traktor se kreće na sopstveni pogon i predstavlja opasnost, te imalac za njega mora odgovarati objektivno.

Uslovi za primenu

Da bi se primenila pravila o objektivnoj odgovornosti po ovom osnovu, potrebna su dva uslova:

- Da je vozilo bilo **u pokretu** (tada je opasna stvar).
- Da je šteta pričinjena **trećim licima ili dobrima** (udar u pešaka, biciklistu, parkirano vozilo, ogradu, zgradu).

ODGOVORNOST ZA SUDAR MOTORNIH VOZILA U POKRETU

Kada se sudare dva ili više motornih vozila u pokretu, zakon napušta čista pravila objektivne odgovornosti i uvodi **mešoviti sistem**.

• **Pravna priroda:** Režim zavisi od toga ko traži naknadu štete:

1. U **međusobnom odnosu** imalaca vozila: Primenjuju se modifikovana pravila o odgovornosti po osnovu **krivice**.

2. U odnosu **prema trećim licima** (pešaci, putnici): Primenjuju se pravila **objektivne solidarne odgovornosti**.

Međusobni odnos imalaca vozila (Unutrašnji odnos)

Kada jedan vozač tuži drugog za štetu na svom vozilu, **ne primenjuju se** opšta pravila o odgovornosti za opasnu stvar, već pravila o krivici.

Bitni uslovi za primenu ovog režima:

- Da je jedno vozilo oštetilo drugo;
- Da su se **oba** vozila kretala;
- Da postoje **dva različita imalaca**.

Pravila raspodele štete (Tri situacije):

• **Isključiva krivica jednog:** Ako je jedan kriv, primenjuje se **subjektivna odgovornost**. Nema pretpostavke krivice – oštećeni mora dokazati krivicu drugog.

• **Obostrana krivica (Podeljena odgovornost):** Svaki imalac odgovara **srazmerno stepenu svoje krivice**.

◦ *Izuzetak:* Ovde ne važi načelo integralne naknade (svako snosi deo svoje štete).

◦ *Napomena:* Ako postoji namera kod jednog, a gruba nepažnja kod drugog, veći teret snosi onaj ko je postupao s namerom.

• **Odsustvo krivice (Slučaj):** Ako nijedan nije kriv, odgovaraju **na jednake delove** (po pola), osim ako pravičnost ne nalaže drugačije (npr. velika nesrazmera u vrednosti vozila).

Odgovornost prema trećim licima (Spoljašnji odnos)

Kada štetu pretrpi neko treći (pešak, biciklista, putnik u vozilu, vlasnik parkiranog automobila), pravila su stroža.

• **Vrsta odgovornosti:** Imaoci vozila odgovaraju trećem licu **solidarno**.

• **Osnov:** Odgovornost je **objektivna** (jer sudovi vozilo tretiraju kao opasnu stvar).

Ključno procesno pravilo (Zabrana prigovora): U parnici sa trećim licem, imalac vozila **ne može** istaći prigovor da je za sudar kriv isključivo drugi vozač.

• Radnja drugog vozača se **ne smatra radnjom trećeg lica** u smislu oslobađanja od odgovornosti.

• Čak i ako je drugi vozač 100% kriv, prvi vozač mora isplatiti štetu trećem licu, a tek kasnije se regresirati od krivca.

Oslobađanje od odgovornosti (Liberacija)

Prema trećem licu, imalac se može osloboditi odgovornosti samo opštim liberatornim razlozima za objektivnu odgovornost:

• **Viša sila:** Uzrok van vozila, nepredvidljiv i neotklonjiv.

- **Isključiva radnja oštećenika:** Npr. pešak se bacio pod auto.
- **Isključiva radnja trećeg lica:** Ali pazite – to „treće lice“ **ne može biti drugi vozač** iz sudara. To mora biti neko sasvim izvan događaja (npr. neko gurnuo pešaka).

Doprinos oštećenog (Podeljena odgovornost)

Ako je oštećeni (npr. motociklista bez kacige) doprineo šteti, naknada se može smanjiti, ali se to ceni na planu **uzročnosti**.

- **Primer iz prakse:** Ako motociklista pogine od udarca u telo, a nije nosio kacigu, sud neće smanjiti naknadu ako utvrdi da bi do smrti došlo i da je imao kacigu (nedostaje uzročna veza između nenošenja kacige i smrti).

OBAVEZNO OSIGURANJE OD ODGOVORNOSTI

Vlasnik motornog vozila je po zakonu dužan da zaključi ugovor o **osiguranju od odgovornosti** za štetu koju upotrebom vozila pričinu **trećim licima**.

- **Obuhvat štete:** Osiguranje pokriva imovinsku i moralnu (neimovinsku) štetu nastalu usled smrti, povrede tela, narušavanja zdravlja, kao i uništenja ili oštećenja stvari.
- **Specifičnost za stvari u vozilu:** Ako su uništene stvari koje su primljene na prevoz, obavezno osiguranje pokriva štetu samo ako te stvari služe za **ličnu upotrebu** lica koja su se nalazila u vozilu.

Pravna priroda odgovornosti (Odnos Oštećeni – Osiguravač)

- **Pravo oštećenog:** Oštećeno lice može zahtevati naknadu štete **neposredno od osiguravača**.
- **Solidarnost:** Osiguravač i imalac vozila (štetnik) odgovaraju oštećenom **solidarno**.
- **Više vozila (Sudar):** Ako je u udesu učestvovalo više vozila, treće lice (pešak, putnik) može tužiti **sve imaoce i sve njihove osiguravače** solidarno, bez obzira na njihovu međusobnu krivicu.

Obim odgovornosti (Limit)

Na ispitu morate napraviti razliku u obimu obaveze:

- **Osiguravač:** Odgovara samo do visine **osigurane sume** (limitirana odgovornost).
- **Imalac vozila:** Odgovara objektivno za **ukupan iznos štete**. Ako šteta prelazi osiguranu sumu, razliku plaća imalac.

Uslovi i Odbrana osiguravača

Odgovornost osiguravača je akcesorna (zavisna) u odnosu na odgovornost imaoce.

- **Pravilo:** Ako imalac vozila dokaže postojanje okolnosti koje isključuju njegovu objektivnu odgovornost (npr. viša sila), tada **ne postoji ni odgovornost njegovog osiguravača**.

Nasleđivanje prava na naknadu (Specifičnost)

Šta se dešava ako oštećeni umre pre nego što naplati štetu?

- **Imovinska šteta:** Pravo na naknadu prelazi na naslednike po opštem pravilu (čl. 359 ZOO).
- **Neimovinska (Moralna) šteta:** Pravo na naknadu **ne prelazi na naslednike** (gasi se smrću), **OSIM** ako je:

- Priznato **pravosnažnom sudskom odlukom**, ili
- Priznato **pismenim sporazumom** pre smrti.
- **Odnos prema osiguravaču:** Pošto oštećeni od osiguravača potražuje na osnovu delikta (a ne ugovora), njegovo pravo na naknadu za bol i strah se takođe gasi smrću i **ne može se preneti na naslednike** u odnosu prema osiguravaču, osim ako je ispunjen gore navedeni izuzetak (presuda ili sporazum).

100. ODGOVORNOST ZA ŠTETU OD ŽIVOTINJE

U savremenom srpskom pravu i sudskoj praksi, životinja ima status **objekta prava**, a ne subjekta.

- **Deliktna nesposobnost:** Životinja **nema deliktnu sposobnost**.
- **Posledice:**
 - Životinja ne može biti **štetnik** (ne može odgovarati za štetu).
 - Životinja ne može biti **oštećenik** (ne može biti nosilac prava na naknadu štete).
 - **Strane u obligacionom odnosu:** Isključivo fizička i pravna lica mogu biti strane u sporu nastalom povodom štete od životinje.

Uloga životinje u štetnom događaju

Iako nije pravni subjekt, životinja faktički učestvuje u nastanku štete na dva načina:

- **Kao instrument (Sredstvo):** Kada čovek koristi životinju (živu ili uginulu) kao oruđe da nanese štetu drugome.
- **Autonomnim pokretom:** Kada životinja sopstvenim pokretom prouzrokuje štetu vlasniku ili trećem licu.
 - *Napomena:* Čak i tada, pravno odgovorno lice je uvek čovek (imalac), a ne životinja.

Procesna sposobnost (Stranačka sposobnost)

U procesnom pravu važi pravilo da ko nema pravnu sposobnost, nema ni stranačku sposobnost.

- **Pravilo:** Životinja **nema stranačku sposobnost**. Ona ne može tužiti niti biti tužena ni u građanskom ni u krivičnom postupku.
- **Istorijski kontekst (Ratio):** Nekada su se u Evropi vodili krivični postupci protiv životinja, ali moderno pravo je napustilo taj koncept kao prevaziđen.

Teorijska razmatranja (Sui generis status)

Iako ZOO i sudska praksa ne priznaju subjektivitet životinjama, u teoriji (prof. Vodinelić) postoje drugačija mišljenja koja možete pomenuti za višu ocenu:

- **Podeljeni subjektivitet:** Prema ovom stavu, životinje su **subjekti prava sui generis** samo za lična prava (život, zdravlje, integritet), ali su i dalje:
 - Apsolutno **nesposobne za imovinska prava**;
 - Apsolutno **nesposobne za preuzimanje obaveza** (nemaju poslovnu ni deliktnu sposobnost).

ODGOVORNOST ZA ŠTETU KOJU PRIČINI ŽIVOTINJA

U našem važećem pravu (ZOO) ne postoje posebna pravila o odgovornosti za štetu od životinja. Sudska praksa je popunila tu prazninu primenom **opšteg režima odgovornosti za opasne stvari**.

- **Pravna priroda:** Reč je o **objektivnoj odgovornosti**.
- **Obrazloženje:** Životinja se smatra **opasnom stvari** zbog svojih prirodnih svojstava (nepredvidljivost, autonomno kretanje). Imalac ne odgovara zbog svoje greške u nadzoru (*culpa in vigilando*), već zato što je držanjem životinje stvorio **povećan rizik** za okolinu.

Pojam životinje i Imaoca (Subjekti)

- **Pojam životinje:** Misli se na **domaću životinju u širem smislu**. To uključuje:
 - Pripitomljene vrste koje tradicionalno žive uz čoveka;
 - Divlje životinje koje se u konkretnom slučaju nalaze pod ljudskom vlašću (potčinjene su čoveku).
 - *Napomena:* Sama životinja nema deliktну sposobnost i ne može biti štetnik.
- **Pojam Imaoca (Odgovorno lice):**
 - Odgovara lice koje ima **faktičku vlast** nad životinjom.
 - Kriterijum je materijalan (državina/nadzor), a ne formalno pravni (vlasništvo).
 - To je lice koje od životinje ima koristi, pa treba da snosi i rizik (princip *cuius commoda eius periculum*).

Bitni elementi / Uslovi za odgovornost

Da bi imalac odgovarao, moraju se ispuniti sledeći uslovi:

- **Šteta:** Imovinska ili neimovinska.
- **Uzročna veza:** Između opasne stvari (životinje) i nastale štete. Uzročnost se po zakonu **oborivo pretpostavlja**.
- **Kvalifikacija opasne stvari:** Sudovi utvrđuju da li je konkretna životinja (vrsta) opasna stvar, mada je praksa da se većina životinja pod ljudskom vlašću tako tretira.

Oslobađanje od odgovornosti (Liberacija)

Pošto je reč o objektivnoj odgovornosti, imalac se oslobađa isključivo dokazivanjem opštih liberatornih razloga:

- **Viša sila;**
- **Isključiva radnja trećeg lica;**
- **Isključiva radnja oštećenika** (npr. oštećeni je sam izazivao životinju).

Specifičnost: Odnos Imaoca i Trećih lica (Profesionalaca)

Iako ZOO nema eksplicitnu normu, pravna teorija (naslonjena na Skicu) pravi razliku kada se životinja poveri drugom:

- **Predaja držaocu po zanimanju:** Ako imalac poveri životinju veterinaru, potkivaču ili pansionu, ta lica preuzimaju nadzor i rizik.
- **Izuzetak (Odgovornost za propuštanje):** Ako imalac **ne upozori** to lice na skrivene mane

ili opasne navike životinje (npr. da konj ujeta), on ostaje odgovoran. Tada se njegova odgovornost zasniva na **krivici** (propust da pruži upozorenje).

ODGOVORNOST ZA ŠTETU KOJU PRIČINI ŽIVOTINJA KOJA NEMA VLASNIKA

U načelu, za štetu koju prouzrokuje životinja koja živi slobodno, izvan ljudske vlasti (nema vlasnika), **niko ne odgovara**. Međutim, pozitivno pravo predviđa važne **izuzetke** koji se tiču divljači i napuštenih životinja (pasa luralica).

Odgovornost za štetu od DIVLJAČI

Ovde pravimo razliku prema statusu zaštite životinje:

A) Trajno zaštićene vrste

- **Odgovorno lice: Država.**

- **Osnov:** Životinja je pod strogom zaštitom zakona ili međunarodnog ugovora.

B) Lovostajem zaštićena divljač (Privremena zaštita)

- Ako je šteta nastala **u lovištu**: Odgovara **korisnik lovišta**.

- Ako je šteta nastala **van lovišta**: Odgovara **država**.

Pravna priroda i Uslovi:

- **Priroda odgovornosti: Objektivna odgovornost.**

- **Ključni uslov (Doprinos oštećenog):** Oštećeni ima pravo na naknadu **samo ako** je o svom trošku preduzeo sve primerene i dozvoljene mere za sprečavanje štete (ograđivanje, čuvanje, rasterivanje na bezbedan način).

Odgovornost za štetu od PASA LUTALICA

Ovo je čest slučaj u praksi gde životinja nije divljač, ali nema vlasnika.

Subjekti odgovornosti (Pasivna legitimacija):

- **Opština ili Grad:** Odgovaraju za štetu na svojoj teritoriji.

- **Komunalno preduzeće:** Javno ili privatno preduzeće kojem je povereno zbrinjavanje pasa odgovara **solidarno** sa opštinom/gradom.

Pravna priroda (Neujednačena sudska praksa): Sudovi koriste dva različita osnova za ovu odgovornost:

1. **Objektivna odgovornost:** Tretiraju psa luralicu kao **opasnu stvar**.

2. **Odgovornost za propuštanje:** Smatraju da je reč o šteti zbog neopravdanog obustavljanja ili **neredovnog vršenja komunalne delatnosti**.

Odbrana (Prigovori):

- Grad/Opština se **ne može osloboditi** odgovornosti prebacivanjem krivice na komunalno preduzeće (tvrdnjom da je uklanjanje pasa bilo u nadležnosti preduzeća).

ŽIVOTINJA KAO INSTRUMENT ŠTETE

Da bi se primenila posebna pravila o odgovornosti za opasnu stvar (životinju), životinja mora delovati sopstvenim, nepodstaknutim pokretom.

- **Životinja kao instrument:** Kada štetnik koristi životinju samo kao **sredstvo** (oruđe) da

drugome nanese štetu, izostaje neizazvani pokret životinje. Tada životinja nije izvor opasnosti, već samo pasivni instrument u rukama čoveka.

Zavisno od stanja životinje i načina nastanka štete, menja se pravna priroda odgovornosti:

- **A) Životinja kao instrument (Subjektivna odgovornost):**

- Kada čovek namerno ili nepažnjom upotrebi životinju da nanese štetu, odgovara po osnovu **krivice** (sopstvene radnje), a ne po osnovu rizika od opasne stvari.

- **B) Uginula životinja (Subjektivna odgovornost – Pravilo):**

- Uginućem životinja gubi svojstva „žive opasne stvari“ (nepredvidljivost, plahovitost, kretanje).

- Ako šteta nastane zbog nepropisnog odlaganja leša (npr. ostavljanje na drumu), imalac odgovara po osnovu **krivice** za svoje pogrešno postupanje.

- **C) Uginula životinja kao opasna stvar (Objektivna odgovornost – Izuzetak):**

- Uginula životinja se može kvalifikovati kao opasna stvar ako postane **izvor zaraze ili zagađenja**.

- U tom slučaju, osnov odgovornosti se vraća na **objektivni princip**, ali ne zbog nepredvidljivosti (kao kod žive životinje), već zbog biološke opasnosti koju leš predstavlja.

Bitni elementi (Uslovi)

Da bi došlo do promene režima odgovornosti, sud ceni sledeće okolnosti:

- **Gubitak svojstava:** Uginula životinja više nije „živa opasna stvar“ jer ju je nemoguće podstaći na kretanje niti ona može delovati autonomno.

- **Uzročnost:** Kod „instrumenta“, uzrok nije u prirodi životinje, već isključivo u **radnji čoveka**.

- **Novi rizik:** Kod uginule životinje rizik postaje statičan (prepreka na putu) ili biološki (zaraza).

Specifičnost: Odgovornost komunalnih preduzeća

Za uklanjanje uginulih životinja često su nadležna javna preduzeća. Njihova odgovornost je specifična:

- **Pravni osnov:** Odgovornost u vezi sa vršenjem posla od **opšteg interesa**.

- **Priroda:** Prema vladajućem shvatanju, ovo je **objektivna odgovornost**.

- **Oslobađanje:** Preduzeće se oslobađa samo ako dokaže postojanje opravdanih razloga za nevršenje posla koji imaju značaj **više sile**.

ŠTETA NA ŽIVOTINJI I ŠTETA POVODOM POVREDE ŽIVOTINJE

U građanskom pravu Srbije, životinja ima pravni status **stvari (res)**.

- Ona je objekt stvarnih prava (svojine) i obligacionih prava (potraživanja).

- Može biti određena individualno (konkretan pas) ili po rodu (stado ovaca, tonu pšenice).

Vrste imovinske štete (Materijalna šteta)

Kada dođe do povrede ili uginuća životinje, vlasnik trpi imovinsku štetu u dva oblika:

- **Stvarna šteta (Damnum emergens):**

- Samo uništenje ili oštećenje životinje (gubitak supstance);
- Onemogućavanje ili otežavanje korišćenja životinje;
- **Troškovi** učinjeni za otklanjanje posledica (npr. lečenje, veterinar);
- **Šteta na drugim dobrima:** Npr. kada zaražena životinja prenese bolest na ostatak stada.
- **Izmakla korist (Lucrum cessans):**
 - Gubitak dobiti koja se osnovano mogla očekivati prema redovnom toku stvari (npr. mleko, vuna, priplod, nagrade na trkama), a koja je izostala zbog povrede ili smrti životinje.

Neimovinska šteta (Moralna šteta)

Morate razlikovati faktičko stanje od sudske prakse.

- **Faktičko stanje:** Vlasnik trpi duševnu patnju zbog emotivne vezanosti za ljubimca.
- **Stav sudske prakse:** Domaći sudovi **ne priznaju** duševni bol zbog smrti ili povrede životinje kao samostalan vid neimovinske štete za koji se dosuđuje novčana naknada.

Izuzetak: Afekciona vrednost (Pretium affectionis)

Iako sudovi ne dosuđuju „duševni bol“, ZOO dozvoljava da se subjektivni odnos vrednuje kroz imovinsku štetu u specifičnom slučaju:

- **Uslov:** Ako je životinja uništena ili oštećena **krivičnim delom učinjenim sa umišljajem**.
- **Dejstvo:** Sud može odrediti visinu naknade prema vrednosti koju je ta životinja imala **za oštećenika** (subjektivna, afekciona vrednost), a ne prema tržišnoj ceni.

Procesna zaštita (Izuzetak od izvršenja)

Kao potvrdu da pravo ipak štiti emotivnu vezu čoveka i životinje:

- **Kućni ljubimci** (životinje prema kojima vlasnik ima emocionalni odnos) ne mogu biti predmet prinudnog izvršenja (zaplene radi naplate duga).

ŽIVOTINJA KAO TITULAR PRAVOM ZAŠTIĆENOG NEIMOVINSKOG INTERESA

Teorija (Visković) navodi četiri grupe razloga zašto pravo uopšte štiti životinje, što pomaže u razumevanju mešovite prirode ovog instituta:

- **Utilitarni (Ekonomski):** Životinja je imovina; njena povreda je oštećenje imovine čoveka.
- **Etičko-egoistični (Antropocentrični):** Zlostavljanje vređa ljudsku osetljivost; čovek u patnji životinje projektuje sopstveno stradanje ili ga vređa necivilizovanost čina.
- **Etičko-altruistički:** Životinja je vrednost po sebi, biće koje teži dobrom životu, a ne samo sredstvo za čoveka.
- **Estetski:** Zlostavljanje je ružno.

Pozitivno pravo (Zakon o dobrobiti životinja) napušta shvatanje životinje samo kao stvari i uvodi nove standarde:

- **Načelo univerzalnosti bola:** Zakon polazi od činjenice da životinje mogu da osećaju bol, patnju, stres, strah i paniku.
- **Obuhvat zaštite:** Briga se ne odnosi samo na očuvanje vrste, već na zaštitu života i dobrobiti **svake životinjske jedinke**.

• **Definicija dobrobiti:** To je zakonom priznat i zaštićen **neimovinski interes** koji podrazumeva da je životinja zdrava, uhranjena, bezbedna, da joj je udobno, da može da ispolji prirodno ponašanje i da ne pati.

Bitni elementi dobrobiti

Da bi se smatralo da je dobrobit jedinke očuvana, moraju biti obezbeđeni sledeći uslovi (taksativno):

- Fizičke potrebe (voda, hrana, smeštaj, termička udobnost);
- Psihičke potrebe (sigurnost, odsustvo straha/stresa, socijalni kontakt sa vrstom);
- Ispoljavanje prirodnih oblika ponašanja.

Pravna priroda u Građanskom pravu

Iako upravno pravo priznaje da životinja oseća bol, **građansko (odštetno) pravo** zauzima restriktivan stav:

- **Status bola životinje:** Bol, strah i patnja koju životinja oseća povodom povrede njenog tela ili integriteta **nisu priznati kao šteta u građanskopravnom smislu.**
- **Nedostatak aktivne legitimacije:** Građansko pravo u slučaju povrede životinje nju **ne tretira kao sustvorenje.**
- **Posledica:** Iako je dobrobit životinje „pravno zaštićen interes“, u parnici za naknadu štete taj interes se ne može unovčiti u korist same životinje. Naknada se dosuđuje vlasniku (za njegovu imovinsku štetu ili duševni bol), a ne životinji za njenu patnju.

101. ODGOVORNOST ZA ŠTETU OD GRAĐEVINE

1. Pojam Građevine

U teoriji i zakonu, pojam građevine se tumači veoma široko.

- **Definicija:** To je svaki građevinski objekat čija izrada zahteva veće i složenije radove (npr. zgrade, mostovi, tuneli, brane, putevi, bunari).
- **Teorijsko određenje:** Pod građevinu potpadaju sva postrojenja ili strukture vezane za zemlju (na njoj ili ispod nje) koje je podigla ili uobličila ljudska ruka.

2. Tri režima odgovornosti (Sistematika)

Zakonodavac razlikuje tri situacije:

1. Odgovornost za **solidnost** građevine (ugovorna/zakonska);
2. Odgovornost za štetu od **izvođenja radova** (vanugovorna);
3. Odgovornost za povredu obaveze **da se ne gradi.**

A) Odgovornost za solidnost građevine (Garancija)

Ovo su imperativna pravila koja štite javni interes i sigurnost prometa.

- **Pravna priroda:** Iako izvire iz ugovora o građenju, ova odgovornost je zakonom proširena i pojačana. Ona se ugovorom **ne može isključiti ni ograničiti.**
- **Subjekti odgovornosti (Pasivna legitimacija):**
 - **Izvođač radova:** Za nedostatke u izradi i nedostatke zemljišta.
 - **Projektant:** Za nedostatke u planu i propuste u nadzoru.

- **Poverioci (Aktivna legitimacija):**

- Naručilac radova;
- **Svaki naredni sticalac** (kupac) građevine. Odgovornost "prati" građevinu u prometu.

- **Bitni rokovi (Uslovi za odgovornost):**

- **10 godina:** Objektivni rok od predaje i prijema radova u kome se nedostatak mora pokazati.
- **6 meseci:** Rok za obaveštenje izvođača/projektanta od dana kada je nedostatak ustanovljen.
- **1 godina:** Prekluzivni rok za sudsku tužbu od dana obaveštenja (inače pravo prestaje).

- **Oslobađanje od odgovornosti (Izuzeci):**

- Izvođač se **ne oslobađa** ako je radio po zahtevu naručioca, osim ako ga je **upozorio** na opasnost (tada se odgovornost smanjuje ili isključuje).
- Za nedostatke zemljišta izvođač se oslobađa samo ako postoji stručno mišljenje specijalizovane organizacije da je zemljište podobno.

B) Odgovornost za štetu od izvođenja radova (Gradilište)

Odnosi se na štetu koju pretrpe **treća lica** u vezi sa izvođenjem radova.

- **Pravna priroda: Solidarna objektivna odgovornost.**

- **Subjekti:** Solidarno odgovaraju **Naručilac i Izvođač radova.**

- **Dejstva:**

- Treće lice može tužiti bilo koga od njih za ceo iznos štete.
- Prema oštećenom, oni se ne mogu pozivati na odsustvo krivice (odgovaraju i kad nema krivice) niti prebacivati krivicu na onog drugog.
- Pravilo važi i kada se ne zna ko je tačno prouzrokovao štetu, već se samo zna da potiče od radova.

- **Regres:** Pitanje krivice je bitno isključivo u njihovom međusobnom odnosu (nakon isplate oštećenom).

C) Povreda obaveze da se ne gradi

Ovo je slučaj kada neko gradi uprkos zabrani (kršenje negativne obligacije).

- **Prava poverioca:**

1. Zahtev za **uklanjanje (rušenje)** onoga što je izgrađeno o trošku dužnika;
2. Naknada pretrpljene štete.

- **Izuzetak (Sudska procena):**

- Sud može odlučiti da se objekat **ne ruši**, već da se dosudi samo novčana naknada.
- **Uslov:** Ako sud proceni da je to **očigledno korisnije rešenje** nakon odmeravanja društvenog interesa i opravdanog interesa poverioca.

GRAĐEVINA KAO OPASNA STVAR

Za razliku od mnogih stranih pravnih sistema, u srpskom pozitivnom pravu **ne postoje posebna zakonska pravila** o vanugovornoj odgovornosti za štetu od građevine.

- **Pravna praznina:** Prilikom donošenja Zakona o obligacionim odnosima (ZOO), ideja je

bila da se ovo pitanje prepusti republičkim zakonima, do čega nikada nije došlo.

- **Rešenje u sudskoj praksi:** Domaći sudovi su iskoristili svoje implicitno ovlašćenje da prepoznaju izvore povećane opasnosti i **podveli su građevinu pod pojam opasne stvari**.

Odgovornost za štetu od građevine u Srbiji je **objektivna odgovornost**.

- **Osnov:** Odgovara se bez obzira na krivicu imaoca.

- **Obrazloženje:** Sudovi smatraju da građevina (zgrada) po svojoj prirodi generiše povećanu opasnost od štete po okolinu, te se na nju primenjuju opšta pravila o odgovornosti za opasne stvari.

Načini nastanka štete (Bitni elementi)

Šteta od građevine se u praksi najčešće manifestuje kroz:

- **Rušenje zgrade** ili nekog njenog dela;
- **Pad dela zgrade** (fasada, crep);
- **Bacanje ili prosipanje** stvari sa zgrade.

Subjekti i Regres

- **Odgovorno lice:** Imalac (vlasnik) građevine, kao imalac opasne stvari.

- **Regres:** Iako imalac odgovara oštećenom objektivno, on ima pravo da zahteva od trećeg lica koje je faktički krivo za štetu (npr. gost koji je bacio predmet) da mu naknadi iznos koji je isplatio oštećeniku.

Teorijski model (Skica profesora Konstantinovića)

Iako nije formalno deo zakona, Skica prof. Mihaila Konstantinovića ima veliki uticaj na tumačenje ovog instituta. Ona predviđa **pooštrenu odgovornost**:

- **Pravilo Skice:** Imalac zgrade odgovara za štetu (rušenjem, padom dela i sl.) i **ne može se osloboditi odgovornosti pozivanjem na krivicu trećeg lica**.

- **Ratio:** Imalac zgrade mora da snosi rizik, a odnos sa trećim licem rešava regresnom tužbom, dok oštećeni ne sme da trpi.

Savremeno pravo napušta usko shvatanje vezano samo za stanovanje i usvaja širok pojam građevine.

- **Definicija:** Građevina se posmatra kao **izvor povećane opasnosti** sama po sebi. To više nije samo zgrada za stanovanje, već obuhvata najrazličitija složena postrojenja vezana za zemlju.

- **Obim rizika:** Odgovornost se ne ograničava na konkretne radnje (poput bacanja ili prosipanja), već se odnosi na štetu koja potekne od građevine na **bilo koji način** (npr. rušenje dela zgrade, pad predmeta).

Pravna priroda: Pooštrena objektivna odgovornost

Odgovornost imaoca zgrade je **objektivna** (odgovornost bez krivice), zasnovana na činjenici da je šteta nastala realizacijom rizika koji potiče od građevine.

Međutim, prema Skici (koja je temelj našeg prava), ovaj režim je **stroži** od opštih pravila o opasnim stvarima:

- **Osnovno pravilo:** Imalac odgovara za štetu bez obzira na svoju krivicu i bez obzira na to

da li je bio prisutan u trenutku nastanka štete.

- **Ključna specifičnost (Odnos prema trećem licu):** Isključiva krivica ili radnja trećeg lica **ne oslobađa** imalaca zgrade od odgovornosti prema oštećenom.

- *Objašnjenje:* Dok se kod drugih opasnih stvari radnja trećeg lica može smatrati oslobađajućim razlogom, kod građevine to nije slučaj. Imalac zgrade mora da računa na nepažljive postupke trećih lica kao na redovan rizik života u zgradi i oko nje.

Ratio Legis (Zašto je odgovornost ovako stroga?)

Razlog za ovakav režim leži u prirodi interakcije ljudi i građevina:

- **Korist i Rizik:** Vlasnik iz zgrade crpi veliku korist, pa mora snositi i rizik (*cuius commoda, eius periculum*).

- **Statičnost objekta vs. Dinamika života:** Zgrada stoji, a život oko nje se kreće. Vlasnik ne može „poneti kuću sa sobom“ niti stalno nadzirati ko s njom dolazi u kontakt. Rizici ne prestaju njegovim odsustvom.

- **Predvidljivost:** Uzurbani društveni život podrazumeva da će treća lica (stanari, gosti, prolaznici) ponekad biti nepažljiva. To je rizik koji je imalac dužan da ukalkuliše.

Budući da imalac odgovara oštećenom čak i kada je štetu neposredno prouzrokovalo treće lice:

- **Isplata naknade:** Imalac zgrade je dužan da nadoknadi štetu oštećenom licu.

- **Regresni zahtev:** Nakon što isplati štetu, imalac ima pravo da zahteva povraćaj isplaćenog iznosa (regres) od lica koje je svojom radnjom neposredno prouzrokovalo štetu (štetnika), ako se zna ko je to lice.

102. ODGOVORNOST ZA AKTE JAVNOG POLITIČKI MOTIVISANOG NASILJA

1. Pojam i Definicija

Reč je o zakonskoj obavezi države da naknadi štetu nastalu usled organizovanih nasilnih akcija motivisanih političkim ciljevima (izazivanje straha), kao i tokom masovnog javnog ispoljavanja političkog raspoloženja.

- **Obuhvat:** Odgovornost postoji za **javne demonstracije** (masovno suprotstavljanje stavu/odluci) i **manifestacije** (masovna podrška stavu).

- **Nebitnost dozvole:** Država odgovara i kada su skupovi odobreni, ali i kada do njih dođe bez odobrenja ili uprkos zabrani.

- **Cilj nasilja:** Nasilje može biti usmereno protiv ustavnog uređenja, ali i protiv druge države, međunarodne organizacije ili multinacionalne kompanije.

2. Pravna priroda (Ključno za visoku ocenu)

Ovo **nije** odgovornost za drugog (vicarious liability), već specifična odgovornost države sa sledećim karakteristikama:

- **Objektivna odgovornost:** Država odgovara bez obzira na krivicu organa.

- **Odgovornost za sopstveno propuštanje:** Država odgovara jer **nije sprečila** štetu koju je bila dužna da spreči (obaveza rezultata).

- **Pooštrena odgovornost:** Ovo je stroži oblik od opšte objektivne odgovornosti. Država se **ne može osloboditi pozivanjem na radnju trećeg lica** (jer je upravo ta radnja ono što je morala da spreči).
- **Nije supsidijarna:** Oštećeni može tužiti državu direktno, ne mora prvo tužiti neposrednog štetnika.

3. Bitni elementi i uslovi za naknadu

- **Aktivna legitimacija (Ko ima pravo na naknadu?):** Isključivo **fizičko lice**.
- **Vrsta štete:** Naknađuje se šteta nastala usled:
 - Smrti,
 - Telesne povrede,
 - Oštećenja ili uništenja imovine fizičkog lica.
- **Uzrok:** Akti nasilja, terora, demonstracije ili manifestacije. Nije potrebno dokazivati da je uzrok "opasna stvar" ili "opasna delatnost".

4. Isključenje prava na naknadu (Izuzeci)

Ko **nema pravo** na naknadu od države?

- Organizatori, učesnici, podstrekači i pomagači u aktima nasilja ili terora.
- Učesnici u demonstracijama/manifestacijama koje su usmerene na **podrivanje ustavnog uređenja**.

Ratio legis / Napomena: Pre 1985. godine, pravo na naknadu gubili su samo oni koji su lično bili nasilni. Važeći zakon, međutim, uskraćuje pravo svim učesnicima demonstracija usmerenih protiv ustavnog poretka, bez obzira na njihovo lično ponašanje.

5. Dejstva i odnos sa neposrednim štetnikom

- **Zabrana kumulacije:** Oštećeni može tužiti ili državu ili neposrednog štetnika (ako mu je poznat identitet), ali ne može naplatiti štetu dva puta.
- **Regresno pravo:** Država koja isplati štetu ima **pravo i obavezu** da zahteva povraćaj celokupnog iznosa od lica koje je štetu prouzrokovalo (neposrednog štetnika).
- **Oslobođenje:** Država se ne može pozvati na radnju trećeg lica, ali se može pozvati na **višu silu** ili isključivu radnju samog **oštećenika**.

103. ODGOVORNOST ORGANIZATORA PRIREDBE

1. Pojam i Definicija

Odgovornost organizatora priredbe je poseban vid vanugovorne **objektivne odgovornosti** za štetu nastalu usled smrti ili telesne povrede koju neko pretrpi zbog **izvanrednih okolnosti** karakterističnih za okupljanje većeg broja ljudi.

- **Izvanredne okolnosti (Ključni pojam):** To su specifični rizici mase kao što su **gibanje mase, opšti nered, nekontrolisano kretanje, panika, žurba ili lažna uzbuna**.
- **Ratio legis:** Okupljanje velikog broja ljudi (u zatvorenom ili na otvorenom) predstavlja **izvor povećane opasnosti**. Organizator odgovara jer je svojim delanjem stvorio taj rizik.

2. Pravna priroda (Ključno za razumevanje)

- **Objektivna odgovornost:** Organizator odgovara bez obzira na svoju krivicu.
- **Odgovornost za sopstvenu delatnost:** Organizator **ne odgovara za drugog** (masa nije pravni subjekt), već za **sopstveno opasno činjenje** – organizovanje skupa koji nosi rizik.
- **Pooštrena odgovornost:** Ovo je stroži oblik od osnovne objektivne odgovornosti. Organizator se **ne može osloboditi odgovornosti pozivanjem na radnju trećeg lica**, čak i ako ta radnja ima odlike više sile (npr. neko treći lažno uzvikne "požar" i izazove stampedo).

3. Bitni elementi i uslovi odgovornosti

Da bi organizator odgovarao, moraju se kumulativno ispuniti sledeći uslovi:

- **Organizator (Pasivna legitimacija):** Bilo koje fizičko ili pravno lice koje ima **faktičku kontrolu** nad priredbom (donosi odluke o vremenu, mestu i načinu održavanja).
 - Nije bitno da li se ulaz naplaćuje niti da li je lice registrovano za tu delatnost.
- **Oštećeno lice (Aktivna legitimacija):** Isključivo **fizičko lice**. To mogu biti učesnici, publika, slučajni prolaznici, pa čak i lica u službi organizatora (redari, policija, novinari).
- **Uzročna veza (Specifičnost):** Šteta mora nastati kao posledica "rizika mase" (npr. gužva, stampedo).
 - *Negativan primer:* Organizator **ne odgovara** po ovom osnovu za individualne incidente koji nisu vezani za masu (npr. džepna krađa, uvreda, individualna tuča dvojice ljudi, pad lusteru).

4. Obim naknade (Zakonsko ograničenje)

Za razliku od opšteg pravila o potpunoj naknadi štete, ovde je odgovornost **sužena**. Organizator odgovara samo za:

- **Smrt i telesnu povredu:** Naknađuje se imovinska i neimovinska šteta vezana isključivo za ove posledice (uključujući i narušenje zdravlja).
 - **Isključenje:** Ne nadoknađuje se obična imovinska šteta koja nije vezana za povredu tela (npr. u gužvi vam je pocepana jakna, ali niste povređeni – nema naknade po ovom osnovu).
- Napomena:* Ako oštećeni tuži neposrednog štetnika (ako se zna ko je), tada ovo ograničenje ne važi.

5. Oslobodjenje i Regres

- **Oslobodjenje:** Organizator se oslobađa **samo** ako dokaže:
 1. **Višu silu** (koja ne potiče od radnje trećeg lica).
 2. Isključivu radnju samog **oštećenika**.
 - *Zapamtite:* Radnja trećeg lica **NIJE** osnov za oslobodjenje.
- **Regres:** Ako je treće lice krivo za štetu (npr. izazvalo paniku), organizator isplaćuje štetu oštećenom, a zatim ima pravo regresa od tog trećeg lica.

6. Odnos sa drugim institutima (Distinkcija)

- **Terorizam i nasilje:** Ako je šteta nastala usled politički motivisanog nasilja ili terorizma (npr. bombaški napad na koncertu), odgovara **država**, a ne organizator, osim ako je šteta nastala baš usled "rizika mase" (stampeda) a ne direktno od eksplozije.
- **Sportske igre:** Povrede nastale u toku sportske igre, poštovanjem pravila, ne spadaju u ovu odgovornost jer se smatra da su učesnici pristali na rizik.

104. ODGOVORNOST ZBOG USKRAĆIVANJA NEOPHODNE POMOĆI

1. Pojam i Definicija

Zakon o obligacionim odnosima (član 182) propisuje da je za štetu odgovorno lice koje je drugome moglo da pruži neophodnu pomoć **bez opasnosti po sebe**, pa to nije učinio, a usled tog propuštanja su nastupili smrt ili povreda zdravlja ugroženog lica.

- **Ratio legis:** Iako Ustav iz 2006. više ne sadrži izričitu dužnost pružanja pomoći, ova obaveza opstaje kao deo **javnog poretka** i zasniva se na načelu **društvene solidarnosti** neophodne za postojanje zajednice.

2. Pravna priroda (Ključni izuzetak!)

Ovo je najvažniji teorijski deo pitanja. Reč je o **vanugovornoj subjektivnoj odgovornosti**, ali sa bitnim odstupanjem:

- **Nema pretpostavke krivice:** Ovde **ne važi** član 154 ZOO (oboriva pretpostavka krivice štetnika).
- **Teret dokazivanja:** Teret je na **oštećenom**. On mora dokazati da je tuženi kriv što nije pružio pomoć, odnosno da je njegovo ponašanje bilo pogrešno sa stanovišta razumnog i pažljivog čoveka.
- **Odgovornost za omisiju:** Odgovara se za nečinjenje (propuštanje).

3. Bitni elementi i uslovi odgovornosti

Da bi građanskopravna odgovornost postojala (za razliku od krivične), moraju se kumulativno ispuniti sledeći uslovi:

- **Očigledna ugroženost života ili zdravlja:** Opasnost mora biti usmerena na lična dobra. Ugroženost imovine **nije dovoljna** za ovaj vid odgovornosti.
- **Mogućnost pružanja pomoći bez opasnosti po sebe ili drugog:**
 - **Opasnost koja oslobađa:** Samo opasnost po **život ili zdravlje** spasioca (ne sme biti neznatna, npr. ogrebotina).
 - **Opasnost koja NE oslobađa:** Opasnost po **imovinu** spasioca (npr. strah da će isprljati odelo) ga ne oslobađa dužnosti.
- **Nastanak štete:** Za razliku od krivičnog dela (gde je samo nečinjenje kažnjivo), u građanskom pravu mora nastupiti konkretna posledica (smrt ili povreda).
- **Uzročna veza:** Oštećeni mora dokazati da bi pružanje pomoći **sprečilo** nastanak te štete.

4. Obim naknade

- **Priznata šteta:** Naknađuje se predvidljiva **imovinska i neimovinska šteta** nastala isključivo usled **smrti, telesne povrede ili narušavanja zdravlja**.
- **Isključenje:** Ne može se tražiti naknada za štetu na imovini koja je nastala jer niko nije pomogao (npr. niko nije gasio požar na automobilu – za auto se ne odgovara, ali ako je putnik izgoreo, za to se odgovara).
- **Solidarnost:** Ako je više lica moglo da pomogne, a niko nije – odgovaraju solidarno.

5. Oslobođenje i Ublažavanje (Načelo pravičnosti)

Sud ima široka ovlašćenja da primeni **načelo pravičnosti**:

- **Potpuno oslobođenje ili umanjenje:** Sud može osloboditi lice odgovornosti ako je ono u tom trenutku bilo u šoku, uplašeno, nesnađeno ili imalo neodložan sopstveni posao.
- **Situacija izbora (Triaža):** Ako neko ne može pomoći svima, izbor koga će spasiti se **ne smatra skrivljenim**. Pravni poredak ne sudi o vrednosti života.
 - *Izuzetak:* Lekari su vezani protokolima urgentne medicine i neopravdano odstupanje povlači odgovornost.

6. Specifične kategorije (Povišen standard)

Standard "opasnosti po sebe" nije isti za sve:

- **Profesionalci:** Lekari, staratelji, kao i učesnici u opasnim poduhvatima (ronioci, alpinisti) imaju dužnost da se izlože **većem stepenu opasnosti** nego obični građani.

7. Razgraničenje: Neuspeli pokušaj pomoći

Na ispitu pravite razliku:

- **Institut uskraćivanja pomoći:** Lice nije ni pokušalo da pomogne (pasivnost).
- **Neuspeli pokušaj:** Ako je lice *pokušalo* da pomogne, ali je to učinilo loše i pogoršalo stanje, primenjuju se **opšta pravila** o odgovornosti za činjenje (uz mogućnost sniženja naknade jer je delalo u tuđu korist).

105. ODGOVORNOST U VEZI S OBAVEZOM ZAKLJUČENJA UGOVORA

1. Pojam i Ratio legis

Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) propisuje da je lice, koje je po zakonu obavezno da zaključi neki ugovor, dužno da naknadi štetu ako to ne učini bez odlaganja na zahtev zainteresovanog lica.

- **Ratio legis:** Cilj nije zaštita subjektivnog prava pojedinca da stupi u ugovor, već zaštita **opšteg interesa** (nesmetan promet robe i usluga, sprečavanje zastoja u javnim službama).
- Ovo je sankcija za povredu zakonskog ograničenja slobode ugovaranja.

2. Pravna priroda (Ključno teorijsko pitanje)

Iako postoje različita mišljenja, preovlađujući stav i stav izvora koji koristite je sledeći:

- **Vanugovorna (deliktna) odgovornost:** Obligacioni odnos između stranaka nastaje tek **u trenutku prouzrokovanja štete**. Pre toga postoji samo opšta zakonska dužnost prema svima, a ne prema konkretnom licu.
- **Odgovornost za omisiju:** Odgovara se za nečinjenje, tj. propuštanje da se postupi po zahtevu.
- **Strogi kriterijum odgovornosti:** Odgovorno lice se **ne može** osloboditi dokazivanjem da nije krivo (odsustvo krivice nije relevantno).

3. Bitni elementi i uslovi odgovornosti

Da bi postojala obaveza naknade štete, moraju se kumulativno ispuniti tri uslova:

- **Postojanje zakonske obaveze:** Lice mora po zakonu biti u obavezi da zaključuje ugovore te vrste (npr. komunalno preduzeće, javni prevoznik).
- **Povreda obaveze (Protivpravnost):** Propust da se na zahtev zainteresovane strane bez odlaganja stupi u ugovorni odnos.
- **Šteta:** Uzročna veza između propuštanja (nezaključenja) i nastale štete.

4. Dejstva i Sankcija

- **Naknada štete:** To je **jedina sankcija** koju ZOO predviđa. Oštećeni ima pravo na naknadu stvarne štete i izmakle dobiti.
- **Nema prinudnog zaključenja:** Prema ZOO, zainteresovana strana **nema pravo** da sudskim putem prinudi drugu stranu na zaključenje ugovora (osim ako poseban propis to izričito ne dozvoljava).
 - *Objašnjenje:* Sudska presuda ne može zameniti ugovor jer ne postoji prethodna saglasnost o bitnim elementima (za razliku od predugovora), pa bi sud morao sam da kreira ugovor, što je pravno sporno.

5. Oslobođenje od odgovornosti (Izuzeci)

Mogućnost oslobođenja je postavljena veoma usko. Odgovorno lice se oslobađa **samo ako dokaže da obaveza zaključenja ugovora nije postojala** u tom konkretnom trenutku.

To znači da mora dokazati:

- Da tražilac nije ispunjavao propisane uslove za tu uslugu/robu.
- Da nisu bili zadovoljeni opšti uslovi pod kojima je ono dužno da posluje.

Važno: Odgovorno lice se **ne može** pozivati na to da "nije imalo ekonomski interes" za taj konkretan ugovor.

6. Razgraničenje od predugovora

Na ispitu morate znati razliku između ovog instituta i odgovornosti iz predugovora:

- **Zakonska obaveza zaključenja ugovora:** Izvor je zakon. Odgovornost je vanugovorna/stroga. Nema prinudnog izvršenja u vidu zaključenja ugovora.
- **Predugovor:** Izvor je volja stranaka. Odgovornost je ugovorna. Postoji mogućnost da sud naloži zaključenje glavnog ugovora jer su bitni elementi već definisani.

106. ODGOVORNOST U VEZI S VRŠENJEM POSLOVA OD OPŠTEG INTERESA

1. Pojam i Definicija

Zakon o obligacionim odnosima (čl. 184) propisuje da je pravno lice koje obavlja komunalnu ili drugu sličnu delatnost od opšteg interesa dužno da naknadi štetu ako **bez opravdanog razloga obustavi ili neredovno vrši tu delatnost**.

- **Primeri delatnosti:** Odnosenje smeća, održavanje puteva (posipanje soli zimi), javni transport, snabdevanje vodom, gasom ili strujom, zbrinjavanje pasa litalica.

2. Pravna priroda (Ključno za ispit)

- **Vanugovorna odgovornost:** Iako često postoji ugovor (npr. plaćate struju), ova odgovornost je primarno deliktna. Oštećeni **ne mora** biti u ugovornom odnosu sa preduzećem da bi tražio naknadu.
- **Objektivna odgovornost:** Odgovara se po principu uzročnosti, bez obzira na krivicu.
- **Odgovornost za necelishodnost:** Odgovara se zato što posao nije obavljen ili nije obavljen redovno (izostali su efekti rada), a ne primarno zbog lošeg kvaliteta izvršene radnje.

3. Bitni elementi i uslovi odgovornosti

Da bi postojala odgovornost, moraju se ispuniti sledeći uslovi:

- **Subjekt odgovornosti:** Pravno lice kome je poverena delatnost od opšteg interesa (npr. JKP, Elektro distribucija).
- **Štetna radnja (Propuštanje):** Obustava vršenja delatnosti (potpuni prekid) ili neredovno vršenje (npr. preskakanje termina za odnošenje smeća).
- **Nedostatak opravdanja:** Obustava ili neredovnost moraju biti "bez opravdanog razloga".
- **Uzročna veza:** Šteta mora proisteći direktno iz te obustave ili neredovnosti.

4. Razgraničenje: Neredovno vršenje vs. Loš kvalitet (Finesa za visoku ocenu)

Veoma je važno razlikovati ovaj član (184 ZOO) od opštih pravila:

- **Član 184 ZOO se primenjuje:** Kada se usluga **ne pruža ili se pruža neredovno** (npr. smeće se nagomilava jer kamion nije došao).
- **Član 184 ZOO se NE primenjuje:** Kada se usluga pruža redovno, ali **nekvalitetno**.
 - *Primer:* Kamion redovno odnosi smeće, ali ono ispada na put i izazove saobraćajnu nesreću. Tada se primenjuju **opšta pravila o odgovornosti za štetu** ili pravila o materijalnim nedostacima, a ne ovaj specijalan institut.

5. Specifični slučajevi iz prakse (Solidarnost)

U praksi se često javlja **solidarna odgovornost** komunalnog preduzeća i osnivača (Grada/Opštine):

- **Ujed psa lutalice:** Komunalno preduzeće odgovara po članu 184 (jer im je povereno uklanjanje pasa), a Grad/Opština odgovara solidarno po opštim pravilima objektivne odgovornosti.
- **Zaleđen put:** Ako pešak padne na zaleđenom prelazu, komunalno preduzeće odgovara jer nije posulo so (čl. 184), a Grad može odgovarati solidarno.

6. Oslobođenje od odgovornosti (Strogi kriterijum)

Sudska praksa je izuzetno restriktivna u pogledu toga šta se smatra "opravdanim razlogom" za obustavu usluge.

- **Viša sila:** Razlog mora imati karakteristike više sile (nepredvidiv, neizbežan, neotklonjiv događaj).
- **Radnje trećih lica ne oslobađaju:** Preduzeće se **ne može** osloboditi odgovornosti dokazivanjem da je treće lice uzrokovalo prekid (npr. neko je presekao kabl za struju). Smatra se da je rizik na vršiocu delatnosti.

- **Teret dokazivanja:** Na preduzeću je da dokaže postojanje opravdanog razloga (pretpostavlja se da razlog nije opravdan dok se ne dokaže suprotno).

107. ZAHTEV DA SE UKLONI OPASNOST ŠTETE

1. Pojam i definicija

Ovo je **preventivni instrument** građanskog prava kojim se deluje pre nego što šteta nastane, dok ona samo preti.

Prema Zakonu o obligacionim odnosima (ZOO), definicija glasi: **Svako može zahtevati od drugoga:**

- Da **ukloni izvor opasnosti** od koga preti znatnija šteta njemu ili neodređenom broju lica;
- Da se **uzdrži od delatnosti** od koje proizlazi uznemiravanje ili opasnost štete, ako se to ne može sprečiti odgovarajućim merama.

2. Pravna priroda

- **Konkretizacija načela:** Ovaj institut je direktna primena načela **zabrane prouzrokovanja štete** (*neminem laedere*), po kome su svi dužni da se uzdrže od postupaka kojima se drugome može naneti šteta.
- **Actio popularis:** Reč je o tzv. popularnoj tužbi. Tužbu može podneti **svako**, a ne samo lice kome neposredno preti šteta (iako u praksi najčešće tuži ugroženi pojedinac).
- **Primena:** Koristi se kao sredstvo individualne zaštite, ali i za **zaštitu životne sredine** i u susedskim odnosima (zaštita od imisija).

3. Bitni elementi i uslovi (Ovo morate taksativno znati)

Da bi sud usvojio zahtev, moraju biti ispunjeni sledeći uslovi:

- **Postojanje opasnosti:** Opasnost postoji ako se prema redovnom toku stvari ili posebnim okolnostima može osnovano očekivati nastanak štete ili uznemiravanja.
- **Znatnija šteta:** Šteta koja preti mora biti **znatnija**, odnosno mora prelaziti uobičajene, normalne granice tolerancije u zajedničkom životu.
 - *Napomena:* Šteta koja preti životnoj sredini (**ekološka šteta**) se uvek smatra znatnijom jer preti neodređenom broju lica.
- **Vrsta štete:** Može biti i imovinska i neimovinska.

4. Dejstva i sudske mere

Na zahtev zainteresovanog lica, sud može narediti:

1. Preduzimanje **odgovarajućih mera** za sprečavanje nastanka štete ili uznemiravanja;
2. **Otklanjanje izvora opasnosti;**
3. **Prestanak delatnosti** koja stvara opasnost.

Troškovi: Sve mere se sprovode na trošak **držaoca izvora opasnosti**, ako ih on sam ne učini.

Važno ograničenje suda (Sudska praksa): Sud **neće** narediti prestanak delatnosti ili uklanjanje izvora opasnosti ako se nastanak štete može sprečiti blažim sredstvom, tj. sprovođenjem **odgovarajućih faktičkih mera** (npr. sud neće narediti rušenje dimnjaka ako se on rekonstrukcijom može dovesti u bezbedno stanje).

5. Specifičan slučaj: Opštekorisna delatnost

Ako šteta preti od obavljanja **opštekorisne delatnosti** za koju postoji dozvola nadležnog organa, važe posebna pravila:

- **Ne može se zabraniti delatnost:** Ali se može zahtevati preduzimanje društveno opravdanih mera za sprečavanje ili smanjenje štete.
- **Ograničena odgovornost:** Isključena je obaveza naknade štete ako ona ostaje u "normalnim granicama".
- **Pravo na naknadu:** Oštećeni ima pravo na naknadu samo one štete koja **prelazi normalne granice** (prekomerna šteta), pri čemu se tada naknađuje ukupna pretrpljena šteta.

108. ISKLJUČENJE ODGOVORNOSTI

1. Pojam i instituti

Zakonodavac predviđa situacije u kojima štetnik, iako je prouzrokovao štetu, za nju ne odgovara. Zakonski priznati razlozi su:

- **Nužna odbrana;**
- **Stanje nužde;**
- **Otklanjanje štete od drugoga;**
- **Dozvoljena samopomoć;**
- **Pristanak oštećenika.**
- *Teorijski dodaci:* Vršenje javne dužnosti i korišćenje svojim pravom.

2. Pravna priroda (Teorija vs. Praksa)

Postoje dva shvatanja o prirodi ovih instituta:

- **Teorijsko shvatanje:** Ovi instituti isključuju **protivpravnost** štetne radnje (tretirajući protivpravnost kao četvrti, zaseban uslov odgovornosti).
- **Sudska praksa i preovlađujući stav:** Kako se protivpravnost u praksi ne utvrđuje kao poseban uslov, ovi instituti u najopštijem smislu **isključuju odgovornost za štetu**, bez obzira na njen osnov.

3. Zajedničke karakteristike (Uslovi za primenu)

Da bi odgovornost bila isključena, situacija mora ispunjavati sledeće kriterijume:

- Preti povreda prava koja inače uživa sudsku zaštitu;
- Zaštita se ne može ostvariti blagovremeno putem države (hitnost);
- Subjekt deluje **samopomoćno** na neophodan i **primeren način**;
- Žrtvovano dobro ne sme biti nesrazmerno vrednije od dobra koje se štiti.

NUŽNA ODBRANA

1. Pojam i Definicija

Nužna odbrana je ona odbrana koja je **neophodno potrebna** da učinilac od svog dobra ili dobra drugoga odbije **istovremen protivpravan napad**. To je materijalna radnja kojom se povređuje pravno zaštićeno dobro napadača radi zaštite svog ili tuđeg dobra.

2. Bitni elementi / Uslovi (Taksativno)

Da bi se radilo o nužnoj odbrani koja isključuje naknadu štete, moraju biti ispunjeni uslovi koji se tiču napada i odbrane:

• Uslovi napada:

- **Protivpravnost:** Napad mora biti protivan pravu (vršenje službene dužnosti, npr. policijsko iseljenje ili uklanjanje nepropisno parkiranog vozila, nije napad).

- **Istovremenost:** Napad mora da upravo traje ili da neposredno predstoji.

- **Materijalnost:** Misli se na fizički atak, a ne na verbalni napad ili napad pravnim sredstvima.

- *Napomena o napadaču:* Napadač **ne mora biti kriv** niti sposoban za rasuđivanje (može biti dete ili neuračunljivo lice).

• Uslovi odbrane:

- **Neophodnost:** Mora biti nužna za odbijanje napada.

- **Srazmernost (Proporcionalnost):** Odbrana mora biti adekvatna napadu po silini, metodu i sredstvu.

- **Usmerenost:** Mora biti usmerena **prema napadaču**, a ne prema trećem licu.

3. Dejstva (Isključenje obaveze)

- Lice koje u nužnoj odbrani prouzrokuje štetu **napadaču, nije dužno da tu štetu naknadi.**

- Nema ni krivičnopravne, ni građanskopravne odgovornosti.

4. Izuzeci i Specifičnosti (Exam focus)

A) Prekoračenje nužne odbrane (Eksces)

- Ako odbrana nije bila srazmerna napadu, odgovornost **nije isključena.**

- Štetnik koji prekorači granice odgovara za **ukupnu štetu**, a ne samo za deo štete koji predstavlja prekoračenje (razliku).

B) Odnos prema trećim licima (Važna distinkcija!)

- Nužna odbrana isključuje odgovornost samo za štetu nanetu **napadaču.**

- Ako lice braneći se od napadača nanese štetu **trećem licu** (npr. uzme tuđu stvar da se odbrani i polomi je), za tu štetu **ODGOVARA.** (*Napomena: U tom slučaju bi se eventualno moglo raspravljati o stanju nužde, ali ne o nužnoj odbrani.*)

C) Zaštita tuđeg dobra

- Nužna odbrana je dozvoljena i kada se odbija napad od **drugog lica**, a ne samo od sebe.

STANJE NUŽDE

Situacija kada štetnik prouzrokuje štetu tuđem dobru da bi od svog ili tuđeg dobra otklonio **istovremenu neskrivljenu opasnost**, koja se na drugi način nije mogla otkloniti.

Bitni elementi (Uslovi)

- **Opasnost:** Mora biti istovremena i neskrivljena (ne sme je izazvati sam štetnik).

- **Izvor opasnosti:** Može poticati od prirodnog događaja ili čoveka, ali **ne sme poticati od oštećenog** (jer bi to onda bila nužna odbrana).

• **Proporcionalnost (Ključno):** Učinjeno zlo ne sme biti veće od zla koje je pretilo. Vrednost spasenog dobra mora biti **ista ili veća** od vrednosti uništenog dobra.

◦ *Napomena:* Dobro koje se žrtvuje ne bi smelo biti neimovinsko (npr. život/telo se ne žrtvuje za imovinu).

Dejstva (Ko odgovara za štetu?) – *Najvažniji deo pitanja*

1. **Štetnik (onaj ko je delovao u nuždi):** Ne odgovara oštećenom za štetu.

2. **Treće lice (krivac):** Ako je neko treći kriv za nastanak opasnosti, oštećeni može od njega tražiti **punu naknadu** (uz dokazivanje krivice).

3. **Lice od koga je otklonjena opasnost (Korisnik):** Oštećeni može tražiti naknadu od njega, ali **limitirano** – samo do visine **koristi** koju to lice ima od otklanjanja opasnosti (princip neosnovanog bogaćenja).

OTKLANJANJE ŠTETE OD DRUGOGA

Situacija kada neko (spasilac) pretrpi štetu dok otklanja opasnost od drugog lica.

• Lice koje je pretrpelo štetu (spasilac) ima pravo da zahteva naknadu od lica čije je dobro štitio.

• **Obim naknade:** Ima pravo na naknadu samo one štete kojoj se **razumno izložio** (ne svake štete).

DOZVOLJENA SAMOPOMOĆ

Subjektivno pravo svakog lica da samostalno ukloni povredu svog prava kada neposredno pretila opasnost, a državna zaštita nije dostupna.

Bitni elementi (Uslovi)

Da bi samopomoć bila dozvoljena i isključila odgovornost, moraju se ispuniti kumulativni uslovi:

• **Neposredna opasnost:** Po neko pravo ili potraživanje (npr. opasnost da će naplata kasnije biti onemogućena).

• **Nužnost:** Zaštita mora biti neophodna u tom trenutku.

• **Srazmernost/Celishodnost:** Način otklanjanja povrede mora odgovarati prilikama i biti takav da **najmanje pogađa dužnika**.

Dejstva

• Lice koje koristi dozvoljenu samopomoć **ne duguje naknadu štete** licu koje je izazvalo potrebu za njom.

• *Primer iz prakse:* **Pravo retencije** (zadržavanje dužnikove stvari dok ne isplati dug).

PRISTANAK OŠTEĆENIKA

Pojam i pravna priroda

• To je **jednostrani pravni posao** kojim se oštećenik unapred odriče prava na naknadu štete koja mu još nije prouzrokovana.

• Izjava može biti data izričito ili konkludentnom radnjom (ponašanjem).

- *Primena u praksi:* Medicinske intervencije, sport, besplatan prevoz.

Uslovi punovažnosti

1. **Vreme davanja:** Mora biti dat **unapred** (pre štetne radnje/nastanka štete).
2. **Dozvoljenost:** Pristanak na zakonom zabranjenu (protivpravnu) radnju je **ništav** i ne isključuje odgovornost.
3. **Obim:** Pristanak važi samo za posledice koje su se mogle **razumno predvideti** (redovne posledice), ne i za ekscesne situacije.
4. **Opozivost:** Može se opozvati sve do trenutka preduzimanja radnje.

Razlika: Pre i posle štete (Exam Tip)

Ovo morate znati da biste položili ovaj deo:

- **PRE nastanka štete:** Dovoljna je **jednostrana izjava** oštećenog (pristanak) da isključi nastanak obaveze.
- **POSLE nastanka štete:** Obaveza naknade je već nastala. Jednostrana izjava oštećenog tada nije dovoljna; potreban je **ugovor o oprost** duga (saglasnost i štetnika) da bi se obaveza ugasila. Jednostrana izjava se tada tumači samo kao *ponuda* za oprost duga.

109. ODGOVORNOST VIŠE LICA ZA ISTU ŠTETU

1. Pojam i osnovno pravilo

Kada u štetnom događaju učestvuje više lica, osnovno pravilo je **solidarna odgovornost**.

To znači da oštećeni može zahtevati naknadu **celokupne štete** od:

- Svih učesnika zajedno, ili
- Bilo kog učesnika pojedinačno.

Ratio legis: Cilj je maksimalna zaštita oštećenog, kako bi se izbegao rizik nesolventnosti jednog od štetnika ili nemogućnost dokazivanja pojedinačnog doprinosa.

2. Slučajevi solidarne odgovornosti (Bitni elementi)

Zakon prepoznaje tri ključne situacije u kojima nastaje solidarna odgovornost:

- **Zajedničko prouzrokovanje:** Kada više lica zajedno prouzrokuje štetu (saizvršioци), bez obzira da li se mogu utvrditi njihovi pojedinačni udeli.
 - *Obuhvata i:* Pomagače, podstrekače i lica koja su pomagala da se odgovorna lica ne otkriju.
- **Nezavisno delovanje sa neutvrdivim udelima:** Kada dva ili više lica rade **nezavisno** jedno od drugog (nisu delovali zajednički), ali se **ne mogu utvrditi** njihovi pojedinačni udeli u nastaloj šteti.
- **Alternativna uzročnost (Nerazjašnjeni počinilac):** Kada je nesumnjivo da je štetu prouzrokovalo *neko* od povezanih lica, ali se **ne može utvrditi ko tačno**.
 - *Primer:* Dva lica pucaju sa balkona, metak pogodi prolaznika, ne zna se čiji je metak – **odgovaraju obojica solidarno**.

3. Dejstva prema oštećenom (Spoljni odnos)

U odnosu prema oštećenom važe sledeća pravila:

- **Pravo izbora:** Oštećeni bira od koga će se naplatiti (od jednog ili svih istovremeno).
- **Zabrana kumulacije:** Oštećeni ne može naplatiti više puta istu štetu (ne može kumulirati naknade).
- **Nemogućnost prigovora:** Tuženi dužnik ne može istaći prigovor da je neko drugi doprineo šteti kako bi izbegao svoju odgovornost prema oštećenom.

4. Regresni odnos (Unutrašnji odnos)

Kada jedan od solidarnih dužnika isplati oštećenog u celosti, potraživanje oštećenog se gasi, a nastaje **regresni odnos** među štetnicima.

Kako se deli teret štete? Isplatilac ima pravo da od ostalih traži onaj deo koji pada na njih (ono što je platio "za njih").

Kriterijumi za podelu (redosled primene):

1. **Stepen krivice** svakog pojedinačnog dužnika.
2. **Težina posledica** proisteklih iz delovanja svakog od njih.
3. **Jednaki delovi:** Ako se udeli ne mogu utvrditi, teret se deli na jednake delove (osim ako pravičnost ne nalaže drugačije).

110. NAKNADA IMOVINSKE ŠTETE

1. Pojam i obuhvat imovinske štete

Imovinska šteta predstavlja uštrb u imovinskoj sferi oštećenika, bilo kroz umanjeње postojećę imovine ili sprečavanje njenog uvećanja.

Oblici imovinske štete:

- **Stvarna šteta (Damnum emergens):** Gubitak prava, suženje prava, oštećenje/uništenje dobra ili nastanak novog troška/obaveze.
- **Izmakla korist (Lucrum cessans):** Osnovano očekivani dobitak čije je ostvarenje sprečeno štetnom radnjom.

2. Dospelost i utvrđivanje visine (Ključno za ispit!)

A) Trenutak dospelosti (Kada počinje rok zastarelosti?)

- Obaveza naknade štete dospeva u trenutku **nastanka štete**, tj. kada se ona ispolji u svom punom obimu.
- *Razdvajanje radnje i posledice:* Ako postoji vremenska distanca, relevantan je trenutak **ispoljavanja posledice**, a ne trenutak preduzimanja štetne radnje.
 - *Primer:* Kod profesionalnog oboljenja, odgovara onaj poslodavac kod kog je radnik radio dok je preduzimao štetnu radnju, ali obaveza dospeva tek kad se bolest (šteta) ispolji.

B) Trenutak utvrđivanja visine naknade (Valuta)

- Visina naknade se određuje prema cenama u **vreme donošenja sudske odluke (presuđenja)**, a ne u vreme nastanka štete.
- *Ratio:* Ovim se štiti oštećeni od inflacije i protoka vremena do presude.

3. Oblici naknade štete (Svrha: Reparacija)

Cilj je da se oštećeni dovede u imovinsku poziciju u kojoj bi bio da šetnog događaja nije bilo. Postoje dva oblika:

A) Naturalna restitucija (Povraćaj u pređašnje stanje)

- To je **osnovno pravilo** i primarni način naknade u našem pravu.
- Sastoji se u popravci stvari, zameni uništene stvari istom takvom ili vraćanju oduzetog.
- Može je izvršiti štetnik ili neko treći o njegovom trošku.

B) Novčana naknada

Iako je sekundarna, u praksi je najčešća. Zakon taksativno navodi kada se ona dosuđuje umesto restitucije:

1. **Nemogućnost restitucije:** Kada je stvar uništena, a nema iste takve (npr. unikat, umetnička slika) ili kod izmakle koristi koja se po prirodi ne može "vratiti".
2. **Nedovoljnost restitucije:** Ako vraćanje u pređašnje stanje ne pokriva svu štetu (npr. kuća je popravljena, ali joj je trajno umanjena tržišna vrednost – plaća se razlika).
3. **Ekonomski neisplativa restitucija ("Totalna šteta"):** Kada su troškovi popravke veći od vrednosti stvari (razlike između vrednosti pre udesa i olupine).
4. **Izbor oštećenog:** Ako oštećeni **zahteva** novac umesto popravke, sud će mu to dosuditi (osim ako postoje posebni razlozi protiv). Restitucija je pravo oštećenog, ne štetnika.
5. **Propast oduzete stvari:** Ako stvar oduzeta na nedozvoljen način propadne usled više sile.
6. **Osobita teškoća za štetnika:** Sud može dosuditi novac da oštećeni sam popravi stvar ako je štetniku to preteško.

4. Novčana renta (Specifičan vid naknade)

Kod **smrti, telesne povrede ili oštećenja zdravlja**, naknada se po pravilu dosuđuje u vidu novčane rente.

Karakteristike:

- Plaća se mesečno unapred.
- Može se dosuditi doživotno ili na određeno vreme.
- **Kapitalizacija (Isplata "na ruke"):** Umesto rente, može se isplatiti jednokratna ukupna svota ako:
 - Štetnik ne pruži obezbeđenje plaćanja (na zahtev oštećenog).
 - Postoje drugi ozbiljni razlozi.

Primena kod neimovinske štete: Iako je renta tipična za imovinsku štetu, nije zabranjeno da se dosudi i za **neimovinsku štetu** ako je izvesno da će ona trajati u budućnosti (npr. trajni duševni bol zbog invaliditeta).

POSEBNA PRAVILA O NAKNADI IMOVINSKE ŠTETE U SLUČAJU SMRTI, TELESNE POVREDE ILI OŠTEĆENJA ZDRAVLJA

1. Pojam i razgraničenje

Pre svega, treba istaći da **smrt, telesna povreda i oštećenje zdravlja** nisu sami po sebi oblici štete, već životni događaji (činjenice) iz kojih proističu i imovinske i neimovinske štete. Ova skripta obrađuje **imovinsku štetu** proisteklu iz ovih događaja.

2. Slučaj SMRTI (Obim naknade i poverioci)

Zakon taksativno navodi šta je štetnik dužan da naknadi ako prouzrokuje nečiju smrt.

A) Troškovi sahrane

- **Obim:** Obuhvata troškove prema **mesnim običajima** (sahranjivanje, podizanje nadgrobnog spomenika, crnina za porodicu, daća za razuman broj ljudi).
- **Poverilac (Ko traži naknadu?):** Lice koje je te troškove stvarno snosilo (ne moraju biti bliski srodnici).

B) Troškovi lečenja (pre smrti)

- **Obim:** Troškovi lečenja od povređivanja do smrti, kao i drugi vezani troškovi (npr. prevoz povređenog, putni troškovi porodice do mesta lečenja).
- **Poverilac:** Lice koje je te troškove snosilo.

C) Izgubljena zarada (pre smrti)

- **Obim:** Zarada koju je preminuli izgubio zbog nesposobnosti za rad u periodu od povređivanja do smrti.
- **Poverilac:** Pravo na ovu naknadu imaju **naslednici** preminulog.

D) Izgubljeno izdržavanje (Ključno!)

- **Poverioci:**
 - Lica koja je poginuli faktički izdržavao ili redovno pomagao.
 - Lica koja su po zakonu imala pravo da zahtevaju izdržavanje (čak i ako ga nisu zahtevala).
- **Oblik naknade:** Isplaćuje se isključivo u vidu **novčane rente**.
- **Visina:** Odmerava se prema okolnostima slučaja, ali ne može biti veća od onoga što bi oštećenik dobijao da je poginuli ostao živ.

3. Slučaj TELESNE POVREDE ili NARUŠAVANJA ZDRAVLJA

Ovde razlikujemo štetu tokom lečenja i trajnu štetu.

A) Tokom lečenja (Privremena šteta) Štetnik je dužan da naknadi:

- **Troškove lečenja** i druge potrebne troškove u vezi s lečenjem.
- **Izgubljenu zaradu** zbog nesposobnosti za rad od trenutka povređivanja do oporavka.

B) Trajna nesposobnost (Trajna šteta) Ako povreda ostavi trajne posledice (potpuna ili delimična nesposobnost za rad), naknada se dosuđuje u vidu **novčane rente** za:

- **Gubitak zarade;**
- **Trajno povećane potrebe** (npr. tuđa nega i pomoć u kući, medicinska pomagala);
- **Uništenje ili smanjenje mogućnosti napredovanja** (npr. nemogućnost studiranja ili napredovanja na poslu).

4. Pravila o novčanoj renti (Dejstva i specifičnosti)

Budući da se kod trajnih posledica i gubitka izdržavanja naknada dosuđuje kao renta (periodično davanje), važe posebna pravila:

• Promenljivost (Clausula rebus sic stantibus):

- Sud može **povećati** rentu (na zahtev oštećenika) ako se okolnosti znatnije promene.
- Sud može **smanjiti ili ukinuti** rentu (na zahtev odgovornog lica) ako se promene okolnosti.

• Prenosivost prava:

- Samo pravo na rentu je lično i **ne može se preneti** drugom licu.

◦ **Izuzetak:** Mogu se preneti samo **dospeli iznosi** naknade, i to pod uslovom da su određeni **pismenim sporazumom** ili **pravosnažnom sudskom odlukom**.

POSEBNA PRAVILA O NAKNADI IMOVINSKE ŠTETE U SLUČAJU POVREDE ČASTI I ŠIRENJA NEISTINITIH NAVODA

1. Pojam i definicija

Zakon propisuje odgovornost za lice koje drugome povredi čast ili iznosi neistinite navode o njegovoj prošlosti, znanju ili sposobnosti, a time mu prouzrokuje **materijalnu (imovinsku) štetu**.

Primeri ovakve štete u praksi su:

- Ugrožavanje poslovanja;
- Odvraćanje klijentele (gubitak klijenata);
- Ometanje zaključenja ugovora.

2. Pravna priroda (Primena opštih pravila)

- **Nije posebno pravilo:** Iako je izdvojeno u zakonu, ovo zapravo nije novo ili posebno pravilo, već samo potvrda i primena **opštih pravila** o odgovornosti na specifične životne situacije.
- **Zaštita prava ličnosti:** Povreda časti je primarno povreda prava ličnosti koja obično izaziva neimovinsku štetu (duševni bol), ali zakon ovde naglašava da ona može biti uzrok i **imovinskih gubitaka**.
- **Aktivna legitimacija:** Oštećeni može biti i **fizičko** i **pravno lice** (npr. firma koja gubi profit zbog glasila).

3. Bitni elementi i uslovi odgovornosti

Da bi postojala obaveza naknade ove štete, moraju se ispuniti sledeći uslovi:

- **Radnja:** Povreda časti ili iznošenje/pronošenje neistinitih navoda (o prošlosti, znanju, sposobnosti ili drugome).
- **Subjektivni odnos (Krivica):** Štetnik odgovara samo ako je **znao** ili je **morao znati** da su navodi neistiniti.
 - *A contrario:* Štetnik ne odgovara ako nije znao i nije morao znati da je saopštenje neistinito.
- **Nastanak štete:** Mora nastupiti konkretna materijalna šteta kao posledica tih navoda.

4. Isključenje odgovornosti (Izuzetak "Ozbiljnog interesa")

Lice koje je iznelo neistinito saopštenje **neće odgovarati za štetu** ako su kumulativno ispunjena dva uslova:

1. **Neznanje:** Nije znalo da je saopštenje neistinito;
2. **Ozbiljan interes:** Ono samo ili lice kome je saopštenje učinilo imalo je **ozbiljnog interesa** da o tome bude obavешteno.

(Ratio legis: Ovim se štiti sloboda komunikacije kada postoji opravdan interes, npr. davanje preporuke za zaposlenje ili upozorenje poslovnom partneru, pod uslovom da nema zle namere).

OBIM NAKNADE IMOVINSKE ŠTETE

1. Pojam i Osnovno načelo (Integralna naknada)

U srpskom odštetnom pravu važi **načelo integralne (potpune) naknade**.

- **Definicija:** Sud dosuđuje iznos koji je potreban da se materijalna situacija oštećenog dovede u ono stanje u kojem bi se nalazila da štetne radnje nije ni bilo.
- **Cilj:** Reparacija (povraćaj u pređašnje stanje), a ne kazna za štetnika niti bogaćenje za oštećenog.
- **Nezavisnost od krivice:** Kod vanugovorne odgovornosti, obim naknade **ne zavisi od stepena krivice**. Štetnik plaća punu naknadu (stvarnu štetu i izmaklu dobit) bez obzira da li je štetu prouzrokovao iz najlakše nepažnje ili namerno (iz obesti).

2. Odstupanja od načela integralne naknade (Izuzeci)

Iako je pravilo da stepen krivice ne utiče na visinu naknade, postoje situacije gde krivica ili socijalni razlozi menjaju obim odgovornosti.

A) Ugovorna odgovornost (Predvidiva šteta)

Ovde stepen krivice **direktno utiče** na obim naknade:

- **Osnovno pravilo:** Dužnik duguje samo naknadu štete koja je bila **predvidiva** u vreme zaključenja ugovora.
- **Izuzetak (Kvalifikovana krivica):** Ako je povreda ugovora učinjena **prevarom, namerno ili krajnjom nepažnjom**, dužnik odgovara za **celokupnu štetu** (i predvidivu i nepredvidivu).

B) Krivično delo sa umišljajem (Afekciona vrednost)

Ako je stvar uništena ili oštećena krivičnim delom učinjenim sa **umišljajem**:

- Sud može dosuditi naknadu prema vrednosti koju je stvar imala **za oštećenika** (subjektivna, afekciona vrednost), a ne prema tržišnoj ceni.
- Ovo je slučaj kada se dosuđuje **više** od tržišne vrednosti.

C) Sniženje naknade (Beneficium competentiae)

Sud može obavezati štetnika da plati **manje** od punog iznosa štete ako su kumulativno ispunjena tri uslova:

1. **Odsustvo teže krivice:** Šteta nije prouzrokovana namerno ni krajnjom nepažnjom.
 2. **Oskudica štetnika:** Štetnik je slabog imovnog stanja i isplata pune naknade bi ga egzistencijalno ugrozila (ne bi mogao da izdržava sebe i porodicu).
 3. **Stanje oštećenog:** Oštećenik nije u teškoj materijalnoj situaciji (sniženje se ne dozvoljava ako bi to oštećenog gurnulo u bedu).
- *Napomena:* Ovo pravilo se u praksi ne primenjuje na pravna lica.

Specifičnost: Rad u interesu oštećenog (Besplatna usluga)

- Ako je štetnik prouzrokovao štetu dok je besplatno pomagao oštećenom (npr. komšijska pomoć), sud može sniziti naknadu.
- **Standard pažnje:** Tada se ne traži pažnja "dobrog domaćina", već blaži standard – *diligentia quam in suis rebus* (pažnja koju pokazuje u sopstvenim stvarima).

D) Doprinosa oštećenika ("Podeljena odgovornost")

Ako je oštećenik doprineo nastanku štete ili njenom uvećanju, ima pravo samo na **srazmerno smanjenu naknadu**.

- **Pravna priroda:** Iako se naziva "podeljena odgovornost", to je zapravo pitanje **uzročnosti**. Štetnik ne može biti odgovoran za onaj deo štete koji je oštećeni sam sebi naneo.

- **Objektivni kriterijum:** Za doprinos oštećenog se **ne traži krivica** (uračunljivost), već samo uzročna veza. Čak i neuračunljivo lice ili dete može doprineti šteti svojim ponašanjem.

- *Praksa:* Ipak, sudovi lakše utvrđuju doprinos ako je ponašanje oštećenog odstupalo od "osnovano očekivanog" ponašanja.

- **Medicinski tretman:**

- Odbijanje rizičnog medicinskog zahvata **nije** doprinos šteti.

- Odbijanje rutinskog lečenja bez rizika (kojem bi se svako razuman podvrgao) **jeste** doprinos šteti i osnov za smanjenje naknade.

111. NAKNADA NEIMOVINSKE ŠTETE

1. Pojam i definicija (Subjektivna koncepcija)

U našem pravu prihvaćena je **subjektivna koncepcija**. Neimovinska (moralna) šteta predstavlja povredu oštećenikove intimne sfere koja dovodi do poremećaja u njegovoj psihičkoj ravnoteži.

Manifestuje se kroz tri osnovna oblika:

- **Fizički bol;**

- **Psihički (duševni) bol;**

- **Strah.**

Bitni uslov: Da bi bila pravno priznata, bol ili strah moraju biti **dovoljnog trajanja i intenziteta**.

2. Svrha i pravna priroda (Satisfakcija)

Za razliku od imovinske štete gde je cilj restitucija, svrha naknade neimovinske štete je **moralna satisfakcija**.

- **Funkcija novca:** Novčana naknada nije ekvivalent ("cena") bola, već sredstvo koje oštećenom omogućava da pribavi neko dobro ili zadovoljstvo kojim će lakše podneti nepopravljivi gubitak.

- **Odnos sa imovinskom štetom:** Dosuđuje se **nezavisno** od naknade imovinske štete, pa čak i u njenom potpunom odsustvu.

3. Vidovi duševnih bolova (Taksativno priznati)

Zakon priznaje pravo na naknadu za duševne bolove usled:

- Umanjenja životne aktivnosti;

- Naruženosti;

- Povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti;

- Smrti bliskog lica;

- Izvršenog krivičnog dela protiv dostojanstva ličnosti i morala (naročito žrtve seksualnih delikata, bez obzira na pol).

4. Oblici naknade

A) Novčana naknada (Osnovno sredstvo) Prilikom odlučivanja o visini, sud je dužan da vodi računa o:

- Značaju povređenog dobra;
- Cilju naknade;
- Tome da se naknadom **ne pogoduje težnjama nespojivim sa njenom prirodom** (sprečavanje komercijalizacije bola).
- *Praksa*: Sudovi koriste smernice (tarifnike) najviše sudske instance radi ujednačavanja prakse.

B) Nenovčana naknada (Povreda prava ličnosti) Sud može narediti kao sankciju:

- Objavljivanje presude ili ispravke;
- Povlačenje izjave kojom je povreda učinjena.
- *Specifičnost*: Ovo sredstvo je dostupno i **pravnim licima** (jer ona ne mogu trpeti bol, ali imaju ugled).

5. Naknada buduće štete

Sud može dosuditi naknadu i za **buduću neimovinsku štetu** ako je po redovnom toku stvari **izvesno** da će ona trajati.

- *Primeri*: Trajni fizički bol, trajna naruženost ili psihički bol deteta koje će tek kasnije postati svesno gubitka roditelja.

6. Aktivna legitimacija posrednih oštećenika (Članovi porodice)

Ovo je pravo članova porodice na naknadu sopstvene štete (duševnog bola) zbog stradanja bliskog lica. To je njihovo **izvorno imovinsko pravo**, a ne nasleđeno pravo.

Slučaj 1: SMRT bliskog lica Pravo na naknadu imaju:

- Bračni i vanbračni drug, deca, roditelji (uvek).
- **Braća i sestre**: SAMO ako je postojala **trajnika zajednica života** sa umrlim.

Slučaj 2: Naročito TEŽAK INVALIDITET bliskog lica Pravo na naknadu imaju:

- Bračni i vanbračni drug, deca, roditelji.
- **Braća i sestre**: ISKLJUČENI SU (nemaju pravo na naknadu u ovom slučaju, bez obzira na zajednicu života).

7. Nasleđivanje i prenosivost (Režim ličnog prava)

Pravo na naknadu neimovinske štete vezano je za ličnost i nenasledivo je po automatizmu.

- **Uslov za nasleđivanje**: Naslednici mogu naslediti ovo pravo **samo ako** je ono za života oštećenog:

1. Priznato **pismenim sporazumom**, ili
2. Priznato **pravosnažnom sudskom odlukom**.

- *Napomena*: Tada se nasleđuje pravo iz presude/ugovora, a ne samo pravo na naknadu bola. Isto važi i za ustupanje i prebijanje potraživanja.

8. Odgovornost oštećenog

Pravila o **podeljenoj odgovornosti** (doprinos oštećenog) i pravila o sniženju naknade (materijalno stanje štetnika) shodno se primenjuju i na neimovinsku štetu.

112. STICANJE BEZ OSNOVA (U SISTEMU ZOO)

1. POJAM I DEFINICIJA (POZITIVNO PRAVO)

Sticanje bez osnova je **tipizirani izvor obligacija** koji u našem pravu ima jedinstveno zakonsko uređenje kroz opštu normu.

Zakonska definicija (ZOO): Kad je neki deo imovine jednog lica prešao na bilo koji način u imovinu nekog drugog lica, a taj prelazak **nema svoj osnov u nekom pravnom poslu ili u zakonu**, sticalac je dužan da ga vrati, a kad to nije moguće — da naknadi vrednost postignutih koristi.

• **Prošireno dejstvo:** Obaveza vraćanja nastaje i u slučajevima:

- Kad se nešto primi s obzirom na osnov koji se **nije ostvario** (anticipirani osnov).
- Kad se nešto primi s obzirom na osnov koji je **kasnije otpao**.

• *Napomena (Ratio legis):* Iako se u udžbenicima često govori o pojedinačnim tužbama (kondikcijama) zbog istorijskog nasleđa, naš ZOO je napustio taj sistem i usvojio **opštu normu** koja pokriva svaki oblik pomeranja imovine bez valjanog osnova.

2. BITNI ELEMENTI (USLOVI ZA NASTANAK OBAVEZE)

Da bi nastao obligacioni odnos, potrebno je da se ispune sledeći uslovi:

• **Pomeranje imovine (Prelazak):** Dolazi do uvećanja imovine jednog lica (obogaćenog) na račun imovine drugog lica (osiromašenog).

• **Odsustvo pravnog osnova:** Prelazak imovine se ne zasniva na pravnom poslu (ugovoru) niti na zakonu.

• **Način prelaska (nije ograničen):** Do pomeranja imovine može doći:

- Radnjom **osiromašenog** (npr. isplata nedugovanog).
- Radnjom **sticaoca/obogaćenog** (npr. upotreba tuđe stvari).
- Radnjom **trećeg lica** ili **spoljnim događajem** (npr. životinja se napase na tuđoj njivi, smeša stvari).

3. PRAVNA PRIRODA

• **Činjenični karakter:** Sticanje bez osnova nije pravni posao (izjava volje), već **životni događaj** (skup činjenica) za koji zakon vezuje nastanak obligacije.

• **Objektivna odgovornost:**

- Ne traži se da je sticalac (dužnik) **kriv**.
- Ne traži se njegova **poslovna sposobnost**.

4. ODNOS STICANJA BEZ OSNOVA I NAKNADE ŠTETE

Isti životni događaj može istovremeno biti i šteta i sticanje bez osnova (npr. neko protivpravno koristi tuđu stvar i time se obogati, a vlasnika ošteti).

Pravila konkurencije zahteva (Oštećeni bira): Oštećeni ne može da kumulira zahteve (ne može naplatiti dvaput isto), ali može da **bira** pravni osnov tužbe.

Kriterijum	Naknada štete	Sticanje bez osnova

Visina naknade	Viša: Integralna naknada (imovinska + moralna šteta kod vanugovorne; predvidljiva/ukupna kod ugovorne).	Niža: Ograničena na ono što je ušlo u imovinu obogaćenog (samo korist).
Rok zastarelosti	Kraći: Subjektivni 3 god, objektivni 5 god.	Duži: Opšti rok od 10 godina .
Uslovi	Često se traži krivica (osim kod objektivne odg).	Ne traži se krivica.

Pravilo o zastarelosti (ZOO): Kada protekne rok za naknadu štete, oštećeni i dalje može od odgovornog lica zahtevati da mu ustupi ono što je dobilo štetnom radnjom, po pravilima sticanja bez osnova (u roku od 10 godina).

5. DEJSTVA: SADRŽINA OBAVEZE

Na dužničkoj strani je sticalac (obogaćeni), a na poverilačkoj osiromašeni.

- **Primarna obaveza: Restitucija** (vraćanje neosnovano stečenog u naturi).
- **Sekundarna obaveza: Naknada vrednosti** postignutih koristi (ako vraćanje nije moguće).
- **Obim vraćanja:** Sticalacuguje samo onaj gubitak osiromašenog koji je **ušao u njegovu imovinu** i predstavlja obogaćenje. Ne odgovara za svu štetu koju je drugi pretrpeo ako se njome nije obogatio.

6. SPECIFIČNI SLUČAJEVI (PRIMERI IZ PRAKSE)

Tekst navodi primere koji ilustruju primenu opšte norme:

- **Isplata nedugovanog:** Plaćanje duga koji ne postoji (u zabludi) ili plaćanje pre ostvarenja uslova.
- **Raskid ugovora:** Ako je ugovor raskinut, a strana je nešto izvršila, osnov je naknadno otpao – vraćanje se vrši po pravilima sticanja bez osnova (odnosno pravilima o dejstvu raskida koja se na njih naslanjaju).
- **Anticipirani osnov:** Plaćanje cene za ugovor koji na kraju nije zaključen.
- **Upotreba tuđe stvari:** Sticalac nastavi da koristi stvar koju je prodao ili koristi tuđu njivu.

USLOVI ZA STICANJE BEZ OSNOVA

1. POJAM I DEFINICIJA

Sticanje bez osnova podrazumeva prelazak imovinske vrednosti iz imovine jednog lica u imovinu drugog lica bez pravnog osnova u pravnom poslu ili zakonu.

Da bi se primenila pravila o vraćanju stečenog, moraju se kumulativno ispuniti **četiri uslova**.

2. BITNI ELEMENTI (USLOVI)

A) Obogaćenje jednog lica (Sticaoca)

Dolazi do uvećanja imovine sticaoca na dva načina:

- **Povećanje aktive:** Sticanje novog prava, uvećanje vrednosti postojećeg prava ili proširenje njegovog obima (npr. primljena suma novca ili usluga za koju se mislilo da se duguje).
- **Smanjenje pasive (Ušteda):** Izostanak umanjenja imovine. Obogaćeni je uštedeo izdatak koji bi inače morao da plati (npr. neko je umesto njega platio dug trećem licu, izdržavao njegovo dete ili je on potrošio tuđu stvar umesto svoje).

B) Osiromašenje drugog lica

Po pravilu, obogaćenje jedne strane prati umanjenje imovine druge strane (poverioca).

- **Oblici osiromašenja:** Gubitak prava, isplata novca, obavljanje rada u zabludi da postoji obaveza.
- **Specifičnost (Izuzetak kod upotrebe stvari):** Ponekad poverilac nije faktički "osiromašio" (nije pretrpeo manjak), ali se dužnik neosnovano obogatio korišćenjem njegove stvari (npr. bespravna upotreba tuđe mašine).

◦ Tada se izraz "na njegov račun" odnosi na **identitet poverioca** – obogaćeni ne sme zadržati korist stečenu upotrebom tuđeg prava, čak i ako vlasnik nije pretrpeo konkretan imovinski uštrb.

C) Uzročna veza (Koneksitet)

Obogaćenje i osiromašenje nisu dva izolovana događaja, već su međusobno povezani.

- Radi se o **istom životnom događaju**: imovinska vrednost prelazi ("pomera se") iz jedne imovine u drugu. Ono što je dobitak za jednog, predstavlja gubitak (ili propuštenu korist) za drugog.

D) Odsustvo pravnog osnova (*Sine iusta causa*)

Ovo je centralni element. Do pomeranja imovine je došlo, ali **nema valjanog pravnog naslova** (*iustus titulus*) koji bi opravdao to sticanje.

- **Šta JESTE osnov u ovom kontekstu:** To je pravni posao (npr. ugovor) ili zakon koji opravdava sticanje i zadržavanje koristi.
- **Šta NIJE osnov u ovom kontekstu:** Ne misli se na kauzu obaveze (*cur debetur* - zašto se neko obavezao), već na objektivni pravni naslov sticanja.
- **Pojašnjenje:** Ako ne postoji punovažan ugovor, niti zakonska odredba (poput nasleđivanja ili sudske odluke) koja dozvoljava sticanje, sticalac nema pravo da zadrži korist.

3. PRAVNA PRIRODA I ODNOS SA DRUGIM INSTITUTIMA (SUBSIDIJARNOST)

Ustanova sticanja bez osnova je **supsidijarnog (rezidualnog) karaktera**.

- **Pravilo:** Dok god postoji pravni osnov (npr. važeći ugovor o prodaji), ne može se tražiti povraćaj po pravilima sticanja bez osnova.

◦ *Primer:* Ako je kupac stekao stvar ugovorom, prodavac ne može tužbom za neosnovano obogaćenje tražiti stvar nazad. Mora prvo da **raskine ugovor** (ukloni osnov). Tek kad osnov otpadne, može se tražiti povraćaj onoga što se sada drži bez osnova.

- **Konkurencija zahteva:** Pravo na naknadu štete i pravo na povraćaj stečenog mogu postojati istovremeno (proističu iz istog događaja), ali su to različiti pravni instituti.

SADRŽINA OBAVEZE IZ STICANJA BEZ OSNOVA

1. POJAM I DEFINICIJA

Sticanje bez osnova je izvor obligacija koji nastaje kada deo imovine jednog lica pređe u imovinu drugog lica bez valjanog pravnog osnova.

- **Sadržina obaveze:** Uvek je ista – **vraćanje neosnovano stečenog** (restitucija).
- **Osnovna zakonska definicija:** Osiromašenom se vraća ono što je bez osnova u pravnom poslu ili zakonu prešlo iz njegove imovine u imovinu obogaćenog.

2. BITNI ELEMENTI (USLOVI ZA NASTANAK OBAVEZE)

Da bi nastala obaveza vraćanja, moraju se ispuniti sledeći uslovi:

- **Prelazak imovine (Obogaćenje i Osiromašenje):** Deo imovine osiromašenog prelazi u imovinu obogaćenog. U tom času ono što za dužnika predstavlja obogaćenje, za poverioca predstavlja osiromašenje.
- **Odsustvo osnova:** Prelazak nema opravdanje u **pravnom poslu** (ugovoru) niti u **zakonu**.
- **Uzročna veza:** Jedan se obogatio onoliko koliko je drugi osiromašio – radi se o istim koristima u trenutku nastanka odnosa.

3. PRAVNA PRIRODA

- **Objektivni karakter:** Nesavesnost (krivica) sticaoca **nije uslov** za nastanak obaveze. I savestan sticalac je dužan da vrati ono što je stekao bez osnova.
- **Dvostruko ograničenje obaveze:** Poverilac ne može da zahteva više nego što je iz njegove imovine izašlo (gubitak), ali ni više nego što se dužnik obogatio (korist).

4. DEJSTVA: OBIM VRAĆANJA (NAJVAŽNIJI DEO)

Primarno se vrši **vraćanje u naturi** (onako kako je stvar ušla u imovinu). Ako to nije moguće, duguje se **novčana naknada** za postignute koristi (civilna restitucija).

Obim obaveze zavisi od **savesnosti** sticaoca:

A) Obim vraćanja i plodovi

- **Savestan sticalac:**

- Vraća ono što je primio.
- Duguje plodove i zateznu kamatu tek od dana **podnošenja zahteva** (tužbe), jer se smatra da od tada zna za potraživanje.
- *Teorijski stav (Ratio legis):* Savestan sticalac treba da vrati samo ono što se **još uvek nalazi** u njegovoj imovini u trenutku vraćanja (princip zaštite poverenja). Ako su koristi besteretno nestale ili potrošene pre zahteva, ne bi trebalo da duguje ništa.

- **Nesavestan sticalac:**

- Vraća sve koristi koje je inicijalno primio (bez obzira da li ih još ima).
- Duguje plodove i zateznu kamatu od samog početka – od dana **sticanja** (kada se neosnovano obogatio).
- Teret dokazivanja nesavesnosti je na osiromašenom licu.

B) Naknada troškova

Sticalac (dužnik) ima pravo na protivzahtev za troškove koje je imao oko stvari:

- **Nužni troškovi:** Priznaju se svakom sticaocu.
- **Korisni troškovi:**
 - Savesnom sticaocu se priznaju u potpunosti (u skladu sa opštim pravilima).

◦ **Nesavesnom sticaocu** se priznaju samo do iznosa koji predstavlja **uvećanje vrednosti** stvari u trenutku vraćanja.

C) Otudjenje stvari

- **Teretno otuđenje (Prodaja):** Ako sticalac proda stvar, ono što primi zauzvrat (cena) ulazi u njegovu imovinu, pa je i dalje obogaćen i duguje naknadu.
- **Besteretno otuđenje (Poklon):** Ako savestan sticalac pokloni stvar pre zahteva za vraćanje, smatra se da korist više nije u njegovoj imovini (odluka zavisi od toga da li se prihvata stav o vraćanju inicijalnog ili preostalog obogaćenja).

5. PRESTANAK I IZUZECI (ZABRANA VRAĆANJA)

ZOO predviđa važan izuzetak od pravila da se neosnovano stečeno mora vratiti.

Izuzetak kod naknade štete za povredu lica:

- **Pravilo:** Ne može se tražiti vraćanje neosnovano isplaćenih iznosa na ime naknade štete zbog **povrede tela, narušavanja zdravlja ili smrti**, ako je primalac (oštećeni) bio **savestan**.
- **Uslovi:**
 1. Primalac je stvarno pretrpeo štetu (ali mu je platilo pogrešno lice).
 2. Primalac je bio savestan (nije znao da mu isplatilac ne duguje).
- **Ratio:** Da se izbegne dodatno uznemiravanje žrtve. Isplatilac se upućuje da regresira isplaćeno od lica koje je *zaista* odgovorno za štetu.
- **Napomena:** Oštećeni ne može naplatiti dvaput (ne može tražiti naknadu i od pravog štetnika ako je već zadržao novac od isplatioca).

ISPLATA NEDUGOVANOG

1. POJAM I DEFINICIJA (ISPLATA NEDUGOVANOG)

Isplata nedugovanog (*Condictio indebiti*) je najčešći oblik sticanja bez osnova u našem pravu.

Definicija: Onaj ko, verujući da je dužan, plati ono što nije bio dužan da plati, ima pravo da zahteva da mu se isplaćeno vrati.

2. BITNI ELEMENTI (KUMULATIVNI USLOVI)

Da bi se radilo o isplati nedugovanog, prema tekstu izvora, moraju se **kumulativno** ispuniti sledeća tri uslova:

- **Izvršenje prestacije *solvendi causa*:** Lice je izvršilo isplatu ili drugu činidbu s namerom da ispuni obavezu (da ugasi dug).
- **Nepostojanje duga:** Obaveza koju je osiromašeni hteo da ugasi nije postojala, ili je postojala ali nije bila njegova.
- **Zabluda isplatioca (Ključni element):** Osiromašeni je bio u **pogrešnom uverenju** da je dužan da plati. On je verovao da je dužnik obaveze koja ne postoji, ili je platio tuđi dug verujući da je njegov.

Pravilo o zabludi (*Volenti non fit iniuria*): Onaj ko plati **znajući** da nije dužan, **nema pravo na povraćaj**.

- **Izuzeci:** Povraćaj je moguć i ako je znao da ne duguje, samo ako je:

1. Zadržao pravo da traži povraćaj (rezervacija), ili
2. Platilo da bi izbegao prinudu.

3. POJAVNI OBLICI (SPECIFIČNI SLUČAJEVI IZ ZOO)

Izvor navodi taksativne slučajeve koji se smatraju isplatom nedugovanog:

- **Isplata nepostojećeg duga:** Dug nikada nije postojao, ili je ugašen, ili je plaćeno u anticipaciji osnova koji se nije ostvario.
- **Isplata pogrešnom licu:** Ko plati svoj dug pogrešnom licu, nije ugasio obavezu prema pravom poveriocu. Može tražiti restituciju od onoga kome je pogrešno platio.
- **Pogrešna prestacija:** Dužnik je u zabludi predao drugu stvar, a ne onu koju duguje.
- **Isplata pre odložnog uslova:** Povraćaj se može tražiti sve dok se uslov ne ostvari. Ako se uslov ostvari, pravo na povraćaj se gasi.
- **Dvostruka isplata duga (Pravna fikcija):** Ko isti dug plati dvaput (npr. jednom dobrovoljno, drugi put prinudno po izvršnoj ispravi), ima pravo na povraćaj.
 - *Problem:* Druga isplata je "zakonita" jer je po sudskoj odluci.
 - *Rešenje:* Koristi se **pravna fikcija** da je prva isplata postala neosnovana (iako je ona zapravo ugasila dug), kako bi se izbeglo ponovno preispitivanje pravosnažne presude.

4. SPECIFIČNOST: ISPLATA TUĐEG DUGA

Ovde razlikujemo dve situacije u zavisnosti od uverenja isplatioca:

A) Zabluda da je dug sopstveni (Isplata nedugovanog),

- Lice plaća tuđi dug verujući da je njegov.
- **Pravilo:** Ima pravo na povraćaj od poverioca.
- **Izuzetak (Gubitak prava prema poveriocu):** Isplatilac **ne može** tražiti povraćaj od poverioca ako je ovaj (primalac), postupajući savesno:
 1. Napustio sredstvo obezbeđenja (zalogu, jemstvo), ili
 2. Uništio isprave o dugu, ili
 3. Pustio da mu potraživanje prema pravom dužniku zastari.
- *Posledica:* U tom slučaju, isplatilac se upućuje da naknadu traži od **pravog dužnika**.

B) Zabluda o obavezi plaćanja za drugog

- Lice zna da dug nije njegov, ali pogrešno veruje da ima obavezu da plati za drugog (npr. misli da je punomoćnik).
- **Pravilo:** Ovo **nije** isplata nedugovanog u odnosu na poverioca (jer poverilac ima pravo da primi isplatu svog duga). Isplatilac može da se obrati samo pravom dužniku.

C) Zakonska subrogacija (Regres)

- Ko za drugog učini izdatak koji je ovaj po zakonu bio dužan učiniti (npr. izdržavanje), ima pravo regresa. Ovde se **ne traži zabluda** – cilj je učvršćivanje zakonskih obaveza.

5. PRESTANAK I IZUZECI (KADA NEMA PRAVA NA VRAĆANJE)

U sledećim slučajevima **ne postoji** pravo na restituciju, iako deluje kao da je plaćeno bez osnova:

1. **Isplata duga pre roka:** Smatra se da se dužnik odrekao roka. Ne može tražiti povraćaj, niti odbijanje kamata (osim ako je ugovoreno).
2. **Propust isticanja prigovora:** Ako dužnik plati obavezu, a mogao je da odbije ispunjenje (npr. prigovor neispunjenog ugovora - *exceptio non adimpleti contractus*), nema pravo na povraćaj.

3. **Prirodne obaveze i moralne dužnosti:** Ne vraća se ono dato na ime ispunjenja moralne, društvene ili zastarele obaveze.

◦ *Primer iz prakse:* Čerka koja živi sa ocem i brine o njemu (iako on ima sredstava i njoj to nije zakonska obaveza već moralna) nema pravo da od sanaslednika traži naknadu za tu brigu.

◦ *Primer:* Dobrovoljno plaćanje izdržavanja bivšoj vanbračnoj supruzi nakon prestanka obaveze.

6. PRAVNA PRIRODA

Iako ZOO generalno tretira sticanje bez osnova kao jedinstven institut, kod isplate nedugovanog zadržana su specifična pravila koja se oslanjaju na tradiciju (zahtev zablude), dok se u drugim slučajevima (npr. upotreba tuđe stvari) zabluda ne traži na isti način. Sistem ZOO se ovde delimično razlikuje od Skice za zakonik o obligacijama.

VERZIJA

1. POJAM I DEFINICIJA (ZOO)

ZOO sadrži posebna pravila o verzijama (*versio in rem*), odnosno o neopravdanom korišćenju tuđim. **Definicija:** Kada neko tuđu stvar upotrebi u svoju korist bez pravnog osnova, imalac stvari može zahtevati da mu ovaj naknadi korist koju je imao od upotrebe.

• **Imalac stvari (Poverilac):** To je lice koje je lišeno upotrebe stvari. To ne mora nužno biti vlasnik, već može biti **zakupac** ili drugo lice koje ima pravo da koristi stvar po nekom pravnom osnovu.

• **Obogaćeni (Dužnik):** Lice koje je stvar neovlašćeno upotrebilo ili u čiju je korist stvar upotrebljena.

2. DVA OSNOVNA SLUČAJA (MODALITETI)

Tekst razlikuje dve situacije u zavisnosti od toga čijom radnjom dolazi do upotrebe:

A) Upotreba radnjom obogaćenog lica (Direktna upotreba)

Ovde obogaćeni sam neovlašćeno uzme i koristi tuđu stvar.

• **Primer:** Neko bespravno obrađuje tuđe poljoprivredno zemljište.

• **Suština:** Sticalac nije imao valjan pravni osnov (ugovor ili zakon) da stekne korist od upotrebe.

B) Upotreba radnjom imaoca ili trećeg lica (Indirektna korist)

Ovde neko drugi (imalac greškom ili treće lica) upotrebi stvar u korist obogaćenog.

• **Uslov (Rezidualnost):** Ovo pravilo se primenjuje samo ako **nisu ispunjeni uslovi za poslovodstvo bez naloga**.

◦ To znači da lice nije htelo da vrši tuđi posao, već je bilo u **zabludi** da radi za sebe ili da postoji obaveza.

• **Primeri:**

◦ Osiromašeni svojim kamionom preveze tuđe stvari misleći da su njegove.

◦ Đubrenje tuđe njive u zabludi da je sopstvena.

◦ Uzidavanje tuđeg materijala u zgradu obogaćenog.

3. ODNOS PREMA NAKNADI ŠTETE (BITNO ZA ISPIT)

Pravo na naknadu koristi od upotrebe je **nezavisno** od prava na naknadu štete.

- **Nezavisnost zahteva:** Imalac stvari može tražiti naknadu koristi čak i ako **ne trpi nikakvu štetu** (nije osiromašen u smislu umanjenja imovine, već mu je uskraćeno pravo upotrebe).

- **Razlika u visini (Primer zemljišta):**

- *Sticanje bez osnova:* Obogaćeni duguje iznos koji je **uštedeo** (npr. tržišna visina zakupnine koju bi morao da plati za takvo zemljište).

- *Naknada štete:* Traži se izmakla korist. Ako vlasnik inače ne izdaje zemlju u zakup niti je to planirao, on nema izmaklu korist (štetu), ali i dalje ima pravo na naknadu "uštede zakupnine" po osnovu sticanja bez osnova.

4. DEJSTVA: OBAVEZE STICAOKA

Obaveza zavisi od mogućnosti vraćanja stvari:

1. **Vraćanje stvari:** Ako je moguće, treće lice (obogaćeni) dužno je da vrati stvar.

2. **Naknada vrednosti:** Ako vraćanje nije moguće (npr. stvar je potrošena, uzidana ili se ne može izdvojiti bez povrede suštine), duguje se naknada njene vrednosti.

- Kod bespravnog korišćenja, merilo naknade je često **tržišna cena upotrebe** (zakupnina) koja predstavlja ušteđeni izdatak.

5. RAZGRANIČENJE OD UGOVORNE ODGOVORNOSTI (IZUZETAK)

Bitno je razlikovati sticanje bez osnova od kršenja ugovora.

Slučaj nedozvoljenog podzakupa:

- Kada zakupac, suprotno ugovoru i bez saglasnosti, preda stvar drugome na korišćenje – to **NIJE** sticanje bez osnova.

- **Pravna priroda:** To je **povreda ugovorne obaveze**.

- **Sankcija:** Zakupodavac ima pravo da:

1. Otkáže ugovor bez otkaznog roka.

2. Zahteva naknadu štete po opštim pravilima ugovorne odgovornosti.

VINDIKACIJA I KONDIKCIJA

1. POJAM I PROBLEM

Kada se pravni posao (npr. ugovor o prodaji) na osnovu kojeg je stvar predata poništi ili raskine, postavlja se pitanje pravne prirode zahteva za povraćaj:

- Da li prenosilac traži stvar nazad kao **vlasnik** (zaštita prava svojine - *rei vindicatio*)?

- Ili traži stvar nazad kao **osiromašeni** poverilac (zaštita imovine - *sticanje bez osnova/kondikcija*)?

Pravilo isključivosti: Ne može biti i jedno i drugo.

- Ako je prenosilac ostao vlasnik – **vindicira** (podiže svojinsku tužbu).

- Ako je izgubio svojinu – **kondicira** (traži vraćanje po osnovu sticanja bez osnova).

2. PRAVNA PRIRODA (NAČELO KAUZALITETA U SRPSKOM PRAVU)

Za rešenje ovog pitanja ključan je način sticanja svojine u našem pravu.

- **Kauzalna tradicija:** Predaja stvari (*modus acquirendi*) je kauzalno (uzročno) vezana za postojanje valjanog pravnog osnova (*iustus titulus*).
- **Dejstvo:** Ako pravni osnov (ugovor) nije postojao, ili je postojao pa je otpao (raskid, poništaj), sama predaja gubi svoj pravni značaj.

3. RAZLIKOVANJE PREMA VRSTI STVARI (BITNI ELEMENTI)

Odgovor na pitanje "da li sam vlasnik ili osiromašeni" zavisi od toga da li je predmet individualno određena pokretna ili nepokretna stvar.

A) Pokretne stvari (Vindikacija)

Kod pokretnih stvari, predaja je običan **materijalni akt** koji ne prenosi svojinu ako nema valjanog osnova.

- **Situacija:** Ugovor je raskinut ili poništen nakon predaje.
- **Posledica:** Smatra se da svojina **nikada nije ni prešla** na sticaoca (ako osnov nije valjan) ili da se **automatski vratila** (ako je osnov otpao).
- **Pravo:** Prenosilac je i dalje vlasnik, pa podiže **svojinsku tužbu (rei vindicatio)** da mu se stvar vrati.
- **Teret dokazivanja:** Prenosilac dokazuje da je stekao svojinu (da je postao vlasnik). Ne mora da dokazuje da je *ostao* vlasnik – protivna strana bi morala da dokaže da je on svojinu u međuvremenu izgubio.

B) Nepokretnosti (Kondikcija / Brisanje upisa)

Kod nepokretnosti važi **načelo upisa u katastar**. Svojina se stiče, ali i gubi, momentom upisa/brisanjem u javnim knjigama.

- **Situacija:** Ugovor je raskinut, ali je kupac i dalje upisan u katastru kao vlasnik.
- **Posledica:** Sve dok se upis ne izbriše, prenosilac formalno **nije vlasnik** (jer stanje u knjigama ima konstitutivno dejstvo).
- **Pravo:** U periodu od otpadanja osnova do brisanja upisa, prenosilac ne može vindicirati (jer nije upisan vlasnik). On je tada **osiromašeni** i koristi zahtev iz **pravno neosnovanog obogaćenja** (ili zahtev za brisanje upisa koji vodi restituciji).
- *Napomena:* On ponovo postaje vlasnik (i stiče pravo na vindikaciju) tek brisanjem neosnovanog upisa.

4. REZIME (RATIO LEGIS)

- Ako otpadanje osnova znači **automatsko** vraćanje svojine (pokretnosti u sistemu kauzalne tradicije) -> **Vindikacija** (jača zaštita).
- Ako se svojina vraća tek **povratnim aktom** ili brisanjem upisa (nepokretnosti) -> **Sticanje bez osnova** (dok se formalnost ne sprovede).

113. POSLOVODSTVO BEZ NALOGA (U SISTEMU ZOO)

1. POJAM I DEFINICIJA

Posloводство bez naloga je vršenje tuđih poslova, pravnih ili materijalnih, bez naloga ili ovlašćenja, ali za račun onoga čiji su poslovi (gospodara posla), a radi zaštite njegovih interesa.

- **Strane u odnosu:**

- **Dominus negotii** (gospodar posla) – lice u čiju sferu se dira.
- **Negotiorum gestor** (nezvani vršilac tuđeg posla/poslovođa) – lice koje se meša.

- **Ratio legis (Suština):** Iako opšte načelo zabranjuje mešanje u tuđu imovinu, ovaj institut postoji radi **zaštite interesa gospodara** u urgentnim situacijama. Zasniva se na načelu minimalne ljudske solidarnosti – da sprečavanje štete drugome ne bude delikt, već pravno uređen odnos.

2. PRAVNA PRIRODA

- To je **obligacioni odnos** koji nastaje iz same **činjenice mešanja** (zakonski izvor obligacija), a ne iz saglasnosti volja.
- Obe strane stiču položaj poverioca i dužnika (uzajamna prava i obaveze).
- Razgraničenje: Nije delikt (jer je cilj zaštita interesa), a nije ni ugovor (jer nema naloga).

3. BITNI ELEMENTI (USLOVI ZA NASTANAK)

Da bi se primenila pravila o poslovodstvu bez naloga, moraju se **kumulativno** steći sledeći uslovi:

- **Posao mora biti tuđ:**

- Mora pripadati interesnoj sferi gospodara posla.
- Može biti **objektivno tuđ** (npr. popravka tuđeg krova) ili **subjektivno tuđ** (neutralan posao preduzet s namerom da se vrši za drugog, npr. kupovina marke za tuđu kolekciju).
- *Napomena:* Ako poslovođa radi u sopstvenom interesu misleći da je posao tuđ, ili obrnuto, to spada u druge institute (sticanje bez osnova ili delikt).

- **Mešanje mora biti stvarno i nezvano:**

- **Stvarno:** Posao mora biti zaista preduzet (priprema ili razmišljanje nisu dovoljni).
- **Nezvano:** Vršilac nema ni ugovor (nalog) ni zakonsko ovlašćenje da taj posao obavi.

- **Mešanje mora biti dopušteno (URGENTNOST):**

- Ovo je ključni uslov. Posao **ne trpi odlaganje**.
- Intervencija je nužna da bi se **sprečila šteta** ili **obezbedila očigledna korist** koja bi inače izostala.

- **Namera (Animus):**

- Poslovođa mora imati nameru da za svoj trud traži naknadu (troškova i nagradu).
- Ova namera se **pretpostavlja** (oboriva pretpostavka). Gospodar može dokazivati suprotno (npr. da je gestor hteo da učini poklon ili vrati dug).

4. DEJSTVA I OBAVEZE

Iz činjenice mešanja nastaju prava i obaveze za obe strane:

- **Prava poslovođe (Gestora):**

- Ima pravo na **naknadu troškova** koje je učinio.
- Ima pravo na **nagradu za uspeh** (ako je otklonio štetu ili pribavio korist).
- **Odgovornost:**
 - Ako svojim mešanjem pričini štetu, poslovođa može odgovarati po pravilima o vanugovornoj odgovornosti.

5. SPECIFIČNI SLUČAJEVI

Naknadno odobrenje (Ratihabicija)

- Ako gospodar posla naknadno odobri radnje poslovođe, odnos se fikcijom pretvara u **ugovor o nalogu** od samog početka.
- Pravilo: *Ratihabitio mandato aequiparatur* (Naknadno odobrenje se izjednačava sa nalogom).

Prekoračenje naloga

- Ako neko ima nalog (ugovor), ali prekorači njegova ovlašćenja, na taj "višak" radnji primenjuju se pravila o poslovodstvu bez naloga (osim ako nalogodavac to naknadno ne odobri).

Teret dokazivanja

- Ako posao nije objektivno tuđ (već neutralan), na poslovođi je teret da dokaže da je imao nameru da radi za gospodara posla.
- Interes gospodara mora biti pretežan, čak i ako poslovođa ima neku uzgrednu korist.

Dejstva i pravne posledice poslovodstva bez naloga

Poslovodstvo bez naloga je situacija u kojoj se jedno lice (poslovođa) nezvano i dobrovoljno meša u tuđe poslove radi zaštite interesa gospodara posla, iako za to nema ni nalog ni ovlašćenje.

- **Ratio legis:** Institut se temelji na **načelu društvene solidarnosti** i afirmiše ideju uzajamnog pomaganja.

OBAVEZE POSLOVOĐE BEZ NALOGA (GESTORA)

Kada se jednom dobrovoljno upusti u tuđi posao, za poslovođu nastaju konkretne zakonske obaveze:

- **Obaveštavanje:** Dužan je da o svom postupku **što pre obavesti** gospodara posla.
- **Nastavak posla:** Mora nastaviti započeti posao, ako je to razumno moguće, sve dok gospodar ne bude mogao da preuzme brigu o njemu.
- **Polaganje računa:** Po završetku posla dužan je da položi račun i **ustupi sve što je pribavio** obavljajući posao.
- **Standard pažnje:**
 - Dužan je da postupa s pažnjom **dobrog privrednika** odnosno **dobrog domaćina**.
 - Mora se rukovoditi stvarnim ili verovatnim **namerama i potrebama gospodara**.
- **Subsidijarna primena:** Ako zakon ne nalaže drugačije, on ima obaveze nalogoprimeca.

PRAVA POSLOVOĐE (OBAVEZE GOSPODARA POSLA)

Da bi ostvario prava, poslovođa mora postupati „**kako treba**“ i raditi ono što su okolnosti

zahtevale.

- **Oslobađanje od obaveza:**

- Ako je zaključio ugovor u *svoje ime a za račun gospodara*, ima pravo da ga gospodar oslobodi obaveze (ispunjenjem, preuzimanjem duga).

- Ako je radio kao *falsus procurator* (u ime gospodara bez ovlašćenja), ima pravo da gospodar preuzme te obaveze na sebe.

- **Naknada troškova:**

- Ima pravo na naknadu **nužnih i korisnih troškova**.

- **Nema pravo** na naknadu luksuznih troškova.

- **Naknada štete:** Ima pravo na naknadu pretrpljene štete po opštim pravilima, **bez obzira na uspeh** posla.

- **Nagrada za trud:**

- Pripada mu **samo ako je uspešno obavio posao**.

- Uspeh znači da je otklonio štetu ili pribavio korist koja odgovara namerama gospodara.

ODGOVORNOST ZA ŠTETU

- **Opšte pravilo:** Poslovođa odgovara za štetu koju prouzrokuje nepažnjom, po opštim pravilima.

- **Specifičnost (Solidarnost):** S obzirom na to da je radio iz altruizma (zaštita tuđeg interesa), sud može **smanjiti njegovu odgovornost** ili ga **sasvim osloboditi** odgovornosti za nepažnju, ceneći okolnosti slučaja.

SPECIFIČNI SLUČAJEVI (Kada nisu ispunjeni svi uslovi)

A) Poslovodstvo bez uslova (Sticanje bez osnova)

Kada neko vrši tuđ posao da bi pomogao, ali nisu ispunjeni svi uslovi (npr. posao nije bio hitan):

- Institut se približava **sticanju bez osnova**.

- Poslovođa ima pravo na troškove, ali **najviše do visine koristi** koju je gospodar postigao.

- *Pravilo:* Gospodar ne sme biti na gubitku, ali se ne sme ni neosnovano obogatiti.

B) Uvećanje imovine (Ius tollendi)

Ako je poslovođa svojim stvarima uvećao imovinu gospodara:

- **Ako se dodatak ne može odvojiti:** Gospodar plaća sadašnju vrednost, ali najviše do iznosa učinjenih izdataka.

- **Ako se dodatak može odvojiti:** Gospodar ima pravo opcije – ili zadržava stvar i plaća naknadu, ili dozvoljava poslovođi da stvar odnese (*ius tollendi*).

VRSTE POSLOVODSTVA BEZ NALOGA

1. VRSTE POSLOVODSTVA BEZ NALOGA

Zakon pravi razliku između dve vrste poslovodstva, ali je pravni režim (prava i obaveze) isti za obe.

- **Kriterijum podele:** Razlog zbog kojeg je posao **urgentan** (hitan).

- **Nužno poslovodstvo:**

- Postoji kada posao ne trpi odlaganje jer gospodaru posla **preti šteta**.
- Mešanje je opravdano da bi se sprečio nastanak štete.
- **Korisno posloводство:**
 - Postoji kada posao ne trpi odlaganje jer gospodaru preti **izostanak očigledne koristi**.
 - Mešanje je opravdano radi pribavljanja dobiti koja bi inače propala.
- **Pravno dejstvo:** Na obe vrste primenjuje se **isti zakonski režim**.

2. VRŠENJE TUĐIH POSLOVA PROTIV ZABRANE

Ovo je situacija kada se poslovođa meša u posao uprkos izričitom protivljenju gospodara.

- **Pravo na zabranu:** Gospodar posla može **jednostranom izjavom volje** zabraniti mešanje (svima ili određenom licu).
- **Uslov za primenu sankcija:** Poslovođa je za zabranu **znao ili morao znati**.
- **Pravne posledice (Sankcije):**

1. **Gubitak prava:** Vršilac **nema prava** koja inače pripadaju poštenom poslovođi bez naloga.

2. **Poštena odgovornost:** Odgovara za štetu po **objektivnom principu** (odgovara za svu štetu, čak i ako je nastala bez njegove krivice).

- **IZUZETAK (Kada zabrana ne važi):**

- Zabrana ne proizvodi pravno dejstvo ako je protivna **zakonu ili moralu**.
- *Primer:* Ako neko zabrani ispunjenje svoje zakonske obaveze koja ne trpi odlaganje (npr. briga o malom detetu).
- U ovim slučajevima važe **opšta pravila** o poslovodu (poslovođa ima sva prava i ne odgovara objektivno).

3. NEPRAVO POSLOVODSTVO BEZ NALOGA

Specifičan institut koji se graniči sa zloupotrebom prava.

- **Pojam:** Postoji kada neko preduzima tuđi posao u nameri da **za sebe zadrži postignute koristi**.
- **Svest (Animus):** Vršilac nije u zabludi – on **zna da je posao tuđ**, ali ga radi kao svoj.
- **Pravna priroda:** Ovde nisu ispunjeni uslovi za pravo posloводство (nedostaje namera zaštite interesa gospodara), ali zakon štiti gospodara.
- **Dejstva/Obaveze nepravog poslovođe:**
 - Dužan je da **položi račun i preda sve koristi** gospodaru (kao da je pravi poslovođa).
 - Gospodar može zahtevati **vraćanje stvari u predašnje stanje**.
 - Gospodar ima pravo na **naknadu pričinjene štete**.

114. JEDNOSTRANA IZJAVA VOLJE KAO IZVOR PRAVNE OBAVEZE

1. POJAM I DEFINICIJA

Jednostrana izjava volje je pravna činjenica navedena u **članu 1. ZOO** kao jedan od izvora obligacija. To je **jednostrani pravni posao** u kome jedan subjekt izjavljuje pravno relevantnu volju s namerom da proizvede određene pravne posledice.

Kada se posmatra kao izvor obligacije, njena suština je **samoobavezivanje**:

- Izjavilac volje sam sebe postavlja u poziciju **dužnika**.

- On se jednostrano obavezuje na određenu činidbu, stvarajući pravo za drugo lice (poverioca).

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI ZA NASTANAK

Da bi jednostrana izjava volje proizvela pravno dejstvo (nastanak obligacije), moraju biti ispunjeni sledeći uslovi:

- **Manifestacija volje:** Volja mora biti ispoljena rečima, znacima ili ponašanjem. Pravna obaveza ne može nastati iz nesaopštenih misli.
- **Animus obligandi:** Izjava mora biti data slobodno, ozbiljno i sa namerom lica da se pravno obaveže (da duguje).
- **Poslovna sposobnost:** Izjavilac mora imati sposobnost potrebnu za preduzimanje pravnog posla.
- **Određenost subjekata:** Može biti upućena određenom licu ili neodređenom broju lica (javnosti).
- **Prijem (Saznanje):**
 - **Prihvat nije potreban:** Ne traži se saglasnost niti uzvratna izjava adresata.
 - **Prijem je neophodan:** Smatra se da je izjava delotvorna kada je adresatu omogućeno da se obavesti o njenoj sadržini (ovo je materijalni akt, a ne pravni posao).

3. PRAVNA PRIRODA

U našem pravu i teoriji, pravna priroda ovog instituta određuje se kroz sledeće karakteristike:

- **Pravni posao obvezivanja:** Ovo je posao čija se svrha ostvaruje tek izvršenjem obaveze (npr. isplata nagrade). Treba ga razlikovati od jednostranih poslova *raspolaganja* (npr. derelikcija, okupacija, prebijanje) iz kojih ne nastaju nove obaveze, već se pravo neposredno menja ili gasi.
- **Restriktivan pristup (Numerus clausus):** Iako ZOO u čl. 1 navodi jednostranu izjavu volje kao opšti izvor, naša teorija stoji na stanovištu da ona nije redovan izvor, već obavezuje **samo u slučajevima koji su posebno određeni zakonom**.
 - *Nesporni primeri:* Javno obećanje nagrade i hartije od vrednosti na donosioca.
 - *Sporni primeri:* Neopoziva ponuda (deo teorije je ovde svrstava).

Uporednopravni kontekst (Ratio): Za razliku od anglosaksonskog prava koje traži "protivnaknadu" (*consideration*) da bi obećanje bilo obavezujuće, naš ZOO ne postavlja takav uslov, ali ne postoji ni opšti zakonski režim za sve izjave, već samo posebna pravila za pojedinačne institute.

4. DEJSTVA I OBAVEZE

Pravno dejstvo nastupa momentom prijema izjave, nezavisno od volje poverioca:

- **Za izjavioca:** Nastaje obaveza davanja, činjenja, nečinjenja ili trpljenja. Obaveza mora biti moguća, dopuštena i određiva.
- **Za adresata (poverioca):** Nastaje isključivo **pravo** na činidbu.
- **Zabrana obavezivanja drugog:** Jednostranom izjavom volje se ne može zasnovati obaveza za treće lice. Poverilac stiče pravo, ali ne može steći obavezu (niti da zahteva niti da primi ispunjenje) protiv svoje volje.

5. PRESTANAK OBAVEZE

Obaveza nastala jednostranom izjavom volje gasi se na dva načina:

1. **Opšti načini prestanka obligacija:** Ispunjenje, prebijanje, novacija, oprost duga.

2. **Specifični načini:**

- Prestanak samog pravnog posla iz kojeg obaveza potiče.

- **Opoziv:** Ako priroda konkretne izjave dozvoljava opozivost (npr. kod javnog obećanja nagrade pre izvršenja radnje).

NEOPOZIVA PONUDA KAO IZVOR OBLIGACIJA

1. POJAM I DEFINICIJA

Ponuda je jednostrana izjava volje (konačan predlog) učinjena određenom licu, koja sadrži sve bitne elemente ugovora, tako da se njenim prostim prihvatanjem ("da") može zaključiti ugovor.

U kontekstu izvora obligacija, **neopoziva ponuda** se definiše kao jednostrani pravni posao kojim se ponudilac **samoobavezuje** da ponudu održi, odnosno da je ne opozove u određenom periodu.

- **Razgraničenje:** Treba je razlikovati od **poziva na ponudu**. Prihvatom poziva na ponudu ne nastaje ugovor, već ponuđeni tek tada čini ponudu.

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI

Da bi ponuda proizvela pravno dejstvo (i eventualno obavezala ponudioca), mora ispuniti sledeće uslove:

- **Sadržina:** Mora sadržati sve **bitne elemente** budućeg ugovora.

- **Animus contrahendi:** Mora biti data u nameri zaključenja ugovora (ozbiljna volja).

- **Forma:** Ako zakon traži posebnu formu za sam ugovor (konstitutivna forma), i ponuda mora biti u toj formi.

- **Poslovna sposobnost:** Ponudilac mora imati potrebnu sposobnost.

- **Adresiranost:** Mora biti upućena drugom licu (ponuđenom) i proizvodi dejstvo tek kada je on primi.

3. PRAVNA PRIRODA (Teorijski spor)

Postavlja se pitanje da li je ponuda samostalan izvor obligacija. U teoriji postoje dva shvatanja:

1. **Ponuda kao izvor obligacije (Dominantno shvatanje/ZOO sistem):** Ponuda je **jednostrani pravni posao obvezivanja**. Ponudilac sam sebi "vezuje ruke" i stvara obavezu da ponudu ne povuče.

2. **Ponuda kao preobražajno pravo:** Ponuda nije izvor obligacije, već samo stvara **ovlašćenje (moć)** za ponuđenog da jednostranom izjavom zasnuje ugovor. Po ovom shvatanju, ponuda je pravno stanje, a ne obligacija.

Stav ZOO-a (Pozitivno pravo): U našem pravu, ponuda je **neopoziva po dispozitivnoj zakonskoj odredbi**. To znači da ponuda po pravilu obavezuje ponudioca da je održi, osim ako nije drugačije određeno.

4. DEJSTVA I SADRŽINA OBAVEZE

Ako prihvatimo da je neopoziva ponuda izvor obligacije, kakva je to obligacija?

- **Obaveza ponudioca:** Jedina obaveza koja nastaje iz same ponude je **negativna obaveza** – dužnost da se ponuda **održi** (ne opozove) i ostavi otvorenom za prihvatanje u određenom roku.

- *Napomena:* Iz ponude **ne nastaje** obaveza ispunjenja ugovora (npr. predaja stvari). Ta obaveza nastaje tek iz ugovora, ako i kada bude zaključen.

- **Položaj ponuđenog:** Iz ponude **ne nastaje nikakva obaveza** za ponuđenog (on ne mora da odgovori, niti da prihvati ponudu).

5. PRESTANAK VEZANOSTI (IZUZECI OD NEOPOZIVOSTI)

Iako je pravilo da ponuda obavezuje (neopoziva je), ponudilac neće biti vezan ponudom u tri slučaja:

- **Klauzula "Sine oblige":** Ako je ponudilac u samoj ponudi isključio svoju obavezu da je održi (klauzula o neobaveznosti).

- **Okolnosti posla:** Ako iz prirode posla ili okolnosti proizlazi da je ponuda opoziva.

- **Zakonski izuzetak (Potrošač vs. Trgovac):** Kada ponudu daje potrošač trgovcu, zakon imperativno propisuje da ta ponuda **ne obavezuje** potrošača (ona je opoziva).

115. JAVNO OBEĆANJE NAGRADE

1. POJAM I DEFINICIJA

Javno obećanje nagrade je **jednostrana izjava volje** kojom se obećalac obavezuje da isplati određenu nagradu licu koje izvrši određenu radnju, postigne neki uspeh, nađe se u određenoj situaciji ili ispuni neki drugi uslov.

- **Razgraničenje od ponude:** Javno obećanje **nije ponuda** za zaključenje ugovora niti inicijativa za pregovore.

- *Razlika:* Ponuda stvara obavezu samo da se ponuda održi (ne opozove), dok javno obećanje odmah stvara obavezu isplate nagrade čim se uslov ispuni.

2. BITNI ELEMENTI (USLOVI ZA NASTANAK)

Da bi obaveza nastala, moraju biti **kumulativno** ispunjeni sledeći uslovi:

- **Javnost izjave:** Mora biti učinjena putem sredstava javnog informisanja (mediji, oglas, letak) ili obraćanjem javnosti na drugi način.

- **Adresati:** Upućuje se **neograničenom broju lica** ili licima iz jednog skupa (npr. „svim studentima Pravnog fakulteta”).

- **Radnja:** Mora biti navedena, moguća, dopuštena i određena ili odrediva.

- **Nagrada:** Mora biti navedena, moguća, dopuštena i određena ili odrediva (novac, stvar ili činjenje).

3. PRAVNA PRIRODA I SPOSOBNOST

- **Jednostrani pravni posao obvezivanja:** Obećalac sam sebe stavlja u položaj dužnika.

- **Sposobe strana:**

- **Obećalac:** Mora biti poslovno sposoban.

◦ **Poverilac (izvršilac):** Ne mora imati poslovnu sposobnost. Izvršenje radnje nije izjava volje već **realni akt** (materijalna radnja).

4. DEJSTVA I STICANJE PRAVA

Pravo na nagradu se stiče samim ispunjenjem uslova, bez potrebe za prihvatom.

• **Pravila o sticanju prava:**

◦ **Nezavisnost od znanja:** Pravo stiče i onaj ko **nije znao** za obećanje u trenutku izvršenja.

◦ **Prethodno izvršenje:** Pravo stiče i onaj ko je radnju izvršio **pre** nego što je obećanje uopšte dato.

◦ **Bez obaveze:** Niko nema obavezu da izvrši radnju, niti da primi nagradu.

• **Pravila prvenstva (Ko dobija nagradu?):**

◦ **Prvi u vremenu:** Nagrada pripada onome ko prvi izvrši radnju.

◦ **Istovremeno izvršenje:** Svakom pripada jednak deo nagrade (osim ako pravičnost ne nalaže drugačije, npr. prema uloženom trudu).

◦ **Konkurs:** Nagrada pripada onome ko radnju izvrši **bolje** od drugih.

• **Zastarelost:** Pravo na zahtevanje nagrade zastareva u opštem roku od **10 godina** od dospeća.

5. OPOZIV JAVNOG OBEĆANJA

Za razliku od ponude (koja je načelno neopoziva), javno obećanje je po opštem pravilu **opozivo**.

• **Način opoziva:** Mora se opozvati na isti način kako je učinjeno ili ličnim saopštenjem.

• **Zaštita savesnog lica:** Lice koje je izvršilo radnju, a nije znalo (niti moralo znati) za opoziv, **ima pravo na nagradu**.

• **Naknada troškova:** Lice koje je do opoziva učinilo izdatke radi izvršenja radnje ima pravo na naknadu troškova, osim ako obećalac dokaže da su bili uzaludni (npr. izgubljena stvar je već nađena).

6. NEOPOZIVOST I PRESTANAK OBAVEZE

Kada je javno obećanje NEOPOZIVO?

1. Ako je u oglasu određen **rok** za izvršenje.

2. Ako se obećalac izričito odrekao prava na opoziv.

3. Ako je u pitanju **konkurs** (nagradno takmičenje), jer on po zakonu **mora** sadržati rok.

PRESTANAK OBAVEZE (Gašenje):

• Istekom roka određenog u oglasu (ako se niko ne javi).

• Istekom **zakonskog roka od jedne godine** od objavljivanja oglasa (ako rok nije određen).

KONKURS

1. POJAM I DEFINICIJA

Konkurs predstavlja poseban slučaj **javnog obećanja nagrade**. To je jednostrana izjava volje kojom se organizator obavezuje da dodeli nagradu učesniku koji izvrši određenu radnju **bolje od drugih** (kriterijum kvaliteta).

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI

Za punovažnost konkursa neophodni su sledeći elementi:

- **Javnost:** Mora biti upućen neodređenom broju lica.
- **Kriterijum kvaliteta:** Nagradu ne dobija onaj ko *prvi* izvrši radnju, već onaj ko to uradi *najbolje* prema merilima iz konkursa.
- **Rok (Essentialia negotii):** Rok je po zakonu **bitan element** konkursa.
 - *Pravna praznina:* Ako organizator ne odredi rok, odrediće ga **sud** na zahtev lica koje želi da učestvuje.

3. PRAVNA PRIRODA

- **Neopozivost:** Za razliku od običnog javnog obećanja koje se može opozvati (pod određenim uslovima), konkurs je **neopoziv** pravni posao.
- **Jednostrani pravni posao obvezivanja.**

4. DEJSTVA I POSTUPAK ODLUČIVANJA

- **Donošenje odluke:** O dodeli nagrade odlučuje **organizator** ili telo koje on odredi (konkursna komisija, žiri).
- **Ishod konkursa:**
 - Moguće je da **niko ne dobije nagradu** ako nijedan učesnik ne ispuni unapred zadate kriterijume.
- **Pravo svojine na delu:** Organizator stiče svojinu ili drugo pravo na nagrađenom delu **samo ako je to izričito navedeno** u oglasu konkursa (ne podrazumeva se automatski).

5. PRAVNA ZAŠTITA UČESNIKA

Svaki učesnik konkursa ima pravo na sudsku zaštitu.

- **Tužba za poništenje odluke:** Učesnik može zahtevati od suda poništenje odluke o dodeli nagrade ako ona nije dodeljena u skladu sa uslovima konkursa ili opštim pravilima.

ZAKLJUČENJE UGOVORA JAVNIM NADMETANJEM

Zakon prepoznaje primenu pravila o konkursu i kod postupka za zaključivanje **ugovora o delu** (izgradnja objekata, umetnička dela). Ovde razlikujemo dve situacije:

A. Nadmetanje o ceni radova (Tender)

Poziv na nadmetanje za izvršenje radova pod određenim uslovima.

- **Situacija 1: Obavezujući poziv (Pravilo)**
 - Ako naručilac **nije isključio** obavezu zaključivanja ugovora, on **mora** zaključiti ugovor sa onim ko ponudi **najnižu cenu**.
 - *Pravna kvalifikacija:* Ovo se smatra **javnim obećanjem nagrade (slučaj konkursa)**.
 - *Obezbeđenje:* Naručilac može tražiti polaganje **kaucije** kao uslov za učešće.
- **Situacija 2: Neobavezujući poziv (Izuzetak)**
 - Ako je naručilac u pozivu **isključio obavezu** da zaključi ugovor.
 - *Pravna kvalifikacija:* Ovo je samo **poziv na ponudu** (invitatio offerendi).

◦ *Odgovornost*: Naručilac može odbiti najnižu ponudu, ali ako to učini bez opravdanog razloga, odgovara za štetu zbog **skrivenog prekida pregovora** (*culpa in contrahendo*).

B. Nadmetanje za umetničko ili tehničko rešenje

Poziv na nadmetanje za najbolje rešenje (npr. arhitektonski konkurs).

- Obavezuje pozivaoca da zaključi ugovor sa učesnikom čije rešenje prihvati **komisija** (čiji sastav mora biti unapred objavljen).
- Ova obaveza postoji osim ako je izričito isključena u pozivu.

116. PRAVO POVERIOCA DA ZAHTEVA ISPUNJENJE OBAVEZE

1. POJAM I OSNOVNO NAČELO

U srpskom pozitivnom pravu, osnovno pravilo glasi: **Poverilac je ovlašćen da zahteva ispunjenje obaveze, a dužnik je dužan da je ispuni.**

- **Načelo dužnosti ispunjenja**: Ceo sistem posledica povrede obligacije (pa i naknada štete) temelji se na zakonskom načelu da je svaki dužnik dužan da izvrši svoju obavezu onako kako ona glasi.
- **Standard ponašanja**: Dužnik obavezu mora ispuniti **savesno** i u svemu u skladu sa njenom sadržinom.

2. PREDMET ZAHTEVA: REALNO ISPUNJENJE (IN NATURA)

Poverilac ima pravo na **realno ispunjenje** (*exécution en nature*). To znači da može zahtevati tačno onu činidbu koja je predmet obaveze, a ne njen novčani ekvivalent.

Činidba se može sastojati u:

- Predaji neke stvari.
- Prenosu prava.
- Činjenju.
- Uzdržavanju od činjenja (na koje bi inače imao pravo).
- Trpljenju.

3. CILJ I SVRHA OBLIGACIJE (RATIO)

Zašto zakon insistira na ispunjenju, a ne na šteti?

- **Cilj ugovora**: Strane stupaju u odnos da bi dobile ispunjenje obećanog, a ne da bi naplatile štetu. Naknada štete je "neželjeni scenario".
- **Zabrana bogaćenja**: Naknada štete u našem pravu služi samo da pokrije gubitak, a ne da obogati poverioca. Zato naknada štete nije i ne može biti motiv za zaključivanje ugovora.

4. ODNOS PREMA NAKNADI ŠTETE

Pravila o ugovornoj odgovornosti (naknadi štete) nisu alternativa ispunjenju, već predstavljaju **konkretizaciju** načela dužnosti ispunjenja u slučaju kada dužnik ne postupi po svojoj obavezi (neispunjenje, zadržavanje, neuredno ispunjenje).

5. KOMPARATIVNI KONTEKST (Samo za razumevanje)

- **Kontinentalno pravo (Srbija):** Ispunjenje u naturi je **pravo poverioca**.
- **Anglo-saksonsko pravo (Common Law):** Tamo je primarna sankcija novčana naknada (*damages*). Ispunjenje u naturi (*specific performance*) je izuzetak koji sud dosuđuje samo kad nalaže pravičnost, i to nije pravo stranke već stvar sudske procene.

OBLIGACIONOPRAVNI ZAHTEV

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA

Poverilac ima pravo na određenu činidbu, ali se mora razlikovati postojanje tog prava od mogućnosti da se ono prinudno traži.

- **Definicija:** Obligacionopravni zahtev je **posebno subjektivno pravo** poverioca da od dužnika zahteva izvršenje dugovane činidbe.
- **Pravna priroda:** To je zahtev **materijalnopravne prirode**. On je primarno usmeren prema **dužniku**, a ne prema sudu ili državi.
- **Momenat nastanka (Dospelost):**
 - Poverilac stiče pravo na činidbu zaključenjem ugovora.
 - **Obligacionopravni zahtev** (pravo da se traži ispunjenje) stiče se tek **dospelošću obaveze**.
 - *Primer za ispit:* Kod prodaje, prodavac stiče pravo na cenu odmah, ali zahtev da mu se ona isplati (i da tuži) stiče tek isporukom robe, ako je tako ugovoreno.

2. DEJSTVA I ZAŠTITA PRAVA

Poverilac svoje pravo vrši tako što od dužnika zahteva ispunjenje. Ako dobrovoljno ispunjenje izostane, aktiviraju se mehanizmi zaštite:

- **Sudska zaštita:** Ako se dužnik ogluši o zahtev, poverilac može podneti **tužbu** tražeći da sud osudi dužnika na izvršenje.
- **Prinudno izvršenje:** Ako dužnik ne postupi ni po presudi, pokreće se izvršni postupak radi prinudnog namirenja.
- **Alternativni načini namirenja:** Poverilac se može namiriti iz sredstava obezbeđenja ili **prebijanjem (kompenzacijom)** duga mimo volje dužnika.
- **Prava kod manljivog ispunjenja:** Ako dužnik ispuni obavezu ali neuredno (sa nedostacima), poverilac ima pravo da zahteva:
 - Otklanjanje nedostataka, ili
 - Predaju druge stvari bez nedostataka (ispunjenje tačno kako obaveza glasi).

3. PRESTANAK I SPECIFIČNOSTI (ZASTARELOST)

- **Dejstvo zastarelosti:** Nastupanjem zastarelosti **ne prestaje obaveza**, niti pravo poverioca da traži ispunjenje.
- **Gubitak sankcije:** Zastarelošću se gubi samo mogućnost **prinudnog izvršenja** putem suda (obligacija postaje prirodna).

STANDARDI PONAŠANJA

Zakon propisuje kako se obaveze moraju izvršavati. Obe strane su dužne da se pridržavaju načela **savesnosti i poštenja**.

Standard pažnje zavisi od vrste odnosa:

- **Pažnja dobrog privrednika:** Zahteva se u pravnim odnosima u **privredi**.
- **Pažnja dobrog domaćina:** Zahteva se u **građanskopravnim odnosima**.
- **Pažnja dobrog stručnjaka:** Zahteva se u izvršavanju obaveza iz **profesionalne delatnosti** (postupanje po pravilima struke i običajima).

Odnos nije jednostran; i poverilac ima dužnosti u procesu ispunjenja:

- Ne sme **ometati dužnika** u ispunjenju niti otežavati izvršenje.
- Dužan je da preduzme razumne mere za **smanjenje štete** izazvane povredom obaveze (u suprotnom, dužnik može tražiti smanjenje naknade).

117. ODGOVORNOST ZA ŠTETU PRIČINJENU POVREDOM OBAVEZE (UGOVORNA ODGOVORNOST)

1. POJAM I DEFINICIJA

Iako koristimo termin "ugovorna odgovornost", on je u ZOO postavljen šire.

- **Definicija:** To je odgovornost dužnika svome poveriocu za štetu koju mu prouzrokuje **povredom već postojeće obaveze**.
- **Oblici povrede:** Šteta može nastati na tri načina:
 1. **Neizvršenjem** obaveze.
 2. Izvršenjem sa **zadocnjenjem**.
 3. **Neurednim izvršenjem** (manljivim ispunjenjem).
- **Sistematika ZOO:** Zakon ne sadrži posebnu glavu samo za ugovornu štetu, već ova pravila smešta u glavu "**Dejstva obaveza**". To znači da se ona primenjuju na povredu obaveze iz bilo kog izvora (ugovor, jednostrana izjava volje, sticanje bez osnova, poslovodstvo bez naloga).

2. ODNOS PREMA VANUGOVORNOJ (DELIKTHNOJ) ODGOVORNOSTI

Ovo je srž pitanja. Morate znati da objasnite razliku, ali i vezu između ova dva režima.

A) Suštinska razlika (Dualistički pristup)

- **Ugovorna odgovornost:** Postoji **prethodni obligacioni odnos**. U trenutku štete, štetnik i oštećeni su već dužnik i poverilac. Šteta nastaje jer se dužnik ogлуšio o tu specifičnu obavezu.
- **Vanugovorna (deliktna) odgovornost:** Ne postoji prethodni odnos. Poverilac i dužnik stupaju u odnos **tek momentom nastanka štete**. Do štete dolazi kršenjem opšte dužnosti uzdržavanja od štetnih postupaka (*neminem laedere*), a ne povredom neke ranije konkretne obaveze.
- **Ostale razlike:** Postoje razlike u obimu odgovornosti, roku zastarelosti, teretu dokazivanja i nadležnosti sudova.

B) Primena pravila (Veza)

- **Direktna primena:** Na povredu bilo koje postojeće obaveze (npr. obaveze vraćanja kod sticanja bez osnova) primenjuju se pravila o ugovornoj odgovornosti.
- **Shodna primena:** Kada u pravilima o ugovornoj odgovornosti postoji praznina (npr. kako se utvrđuje visina naknade), **shodno se primenjuju pravila o deliktnoj odgovornosti** (čl. 185–205 ZOO).

3. PRAVNA PRIRODA (TEORIJSKI OSVRT)

Iako ZOO pravi jasnu razliku, u teoriji postoji i **shvatanje o jedinstvu krivice (Monistička teorija)**.

- Prema ovom stavu, nema bitne razlike jer se svaka odgovornost zasniva na povredi neke obaveze – bilo opšte zakonske (*neminem laedere*) ili posebne ugovorne.
- *Napomena za ispit*: Dovoljno je da pomenete da ovo shvatanje postoji, ali naglasite da naš sistem počiva na razlikovanju ova dva instituta.

4. DEJSTVA: PRAVA POVERIOCA (KUMULACIJA)

Zahtev za naknadu štete ne gasi automatski pravo na ispunjenje. Poverilac ima sledeće opcije zavisno od vrste povrede:

- **Kod neispunjenja**: Poverilac traži naknadu štete po pravilima o ugovornoj odgovornosti (supstitucija za činidbu).
- **Kod zadocnjenja**: Poverilac može zahtevati **ispunjenje obaveze + naknadu štete zbog kašnjenja**.
 - *Pravo ostaje*: Ovo važi i ako je dužniku ostavljen naknadni rok.
- **Kod neurednog ispunjenja (Mane stvari)**:
 - Poverilac insistira na urednom ispunjenju + naknada štete.
 - **Specifična kumulacija (ZOO)**: Kupac može tražiti naknadu štete zbog mane stvari (ugovorna odgovornost) I naknadu štete koju je zbog te mane pretrpeo na drugim dobrima (npr. neispravan deo mašine uništi celu fabriku) po pravilima o **vanugovornoj odgovornosti**.

USLOVI ZA ZASNIVANJE UGOVORNE ODGOVORNOSTI

1. POJAM I KUMULATIVNOST

Da bi dužnik odgovarao za štetu zbog povrede ugovora, moraju se kumulativno (zajedno) ispuniti zakonski uslovi. Ako nedostaje samo jedan, odgovornosti nema.

2. BITNI ELEMENTI (TAKSATIVNO)

Za postojanje odgovornosti neophodno je ispunjenje sledeća četiri uslova:

- **1. Postojanje obaveze**: Mora postojati validan obligacioni odnos između poverioca i dužnika.
- **2. Povreda obaveze**: Dužnik se nije ponašao u skladu sa onim na šta se obavezao. Povreda se može javiti u tri oblika:
 - Neispunjenje (potpuni izostanak činidbe).
 - Zadocnjenje (kašnjenje sa ispunjenjem).
 - Neuredno ispunjenje (ispunjenje sa manom).
- **3. Šteta**: Poverilac mora pretrpeti konkretnu štetu određene vrste.
- **4. Uzročna veza (Kauzalitet)**: Šteta mora biti direktna posledica povrede obaveze (da je povreda **uzrok** pretrpljene štete).

3. TERET DOKAZIVANJA (PROCESNI ASPEKT)

Zakon raspoređuje teret dokazivanja primarno na **poverioca** (oštećenog). On mora dokazati:

- Svoj **poverilački status** (da dužnik ima obavezu prema njemu).
- Da je obaveza **dospela** (da je nastupio trenutak kada se ispunjenje može tražiti).
- Da je dužnik **povredio** obavezu (nije ispunio, kasni ili je loše ispunio).
- Da je pretrpeo **štetu**.
- Da postoji **uzročna veza** između povrede i štete.

4. OBIM ODGOVORNOSTI (VRSTA ŠTETE)

U našem pravu ne nadoknađuje se automatski svaka šteta. Obim zavisi od stepena krivice dužnika:

- **Pravilo (Obična nepažnja):** Nadoknađuje se samo **predvidljiva imovinska šteta** (šteta koju je dužnik mogao predvideti u vreme zaključenja ugovora).
- **Izuzetak (Kvalifikovana krivica):** Ako je dužnik postupao sa **namerom** ili grubom nepažnjom, odgovornost se proširuje i na **nepredvidljivu imovinsku štetu**.

5. OSLOBOĐENJE OD ODGOVORNOSTI (TERET DUŽNIKA)

Dok poverilac dokazuje uslove za odgovornost, dužnik dokazuje razloge za oslobođenje. Dužnik se oslobađa odgovornosti ako dokaže da je do povrede obaveze došlo usled **naknadnih okolnosti** (nastalih posle zaključenja ugovora) koje on nije mogao:

- **Sprečiti,**
- **Otkloniti,** ili
- **Izbeći.**

KONKURENCIJA UGOVORNE I VANUGOVORNE ODGOVORNOSTI

1. POJAM I ČINJENIČNO STANJE

Do konkurencije dolazi kada jedan isti životni događaj (štetna radnja) istovremeno ispunjava zakonske uslove za postojanje **dva različita osnova odgovornosti**:

- **Ugovorna odgovornost:** Jer je prekršena ugovorna obaveza.
- **Vanugovorna (deliktna) odgovornost:** Jer je istom radnjom povređena i opšta dužnost uzdržavanja od štetnih postupaka (*neminem laedere*).

Primeri za ispit:

- **Lekarska greška:** Pacijent može tužiti lekara zbog povrede ugovora o lečenju (povreda obaveze sredstva) ili zbog delikta (telesna povreda).
- **Zakup:** Zakupac ošteti zakupljenu stvar. To je povreda ugovora (obaveza čuvanja stvari), ali i oštećenje tuđe stvari (delikt).

2. REŠENJE U SRPSKOM PRAVU (POZITIVNO PRAVO)

Kako ZOO ne sadrži izričitu zabranu, u našem pravu važi princip **slobode izbora (Konkurencija zahteva)**.

- **Pravo poverioca:** Oštećeni (poverilac) je načelno **slobodan da bira** pravni osnov po kojem će zahtevati naknadu štete.
- **Kriterijum izbora:** Poverilac će izabrati onaj put koji je za njega **povoljniji** (npr. gde je duži rok zastarelosti, lakši teret dokazivanja ili veći obim naknade).

3. ZABRANA KUMULACIJE NAKNADE (DEJSTVA)

Morate strogo razlikovati *kumulaciju zahteva* (mogućnost biranja) od *kumulacije naknade* (naplate).

- **Zabrana dvostruke naplate:** Poverilac **ne može** kumulirati naknade po oba osnova. Ne može naplatiti štetu dva puta za isti događaj.

- *Ratio:* To bi vodilo neosnovanom bogaćenju, a cilj odštetnog prava je reparacija (popravljanje stanja), a ne zarada.

- **Dejstvo naplate:** Ako poverilac uspe da naplati štetu po jednom osnovu (npr. ugovornom), gubi pravo da se obrati dužniku po drugom osnovu (deliktnom).

- **Izuzetak (Dopuna do punog iznosa):** Jedino ako po izabranom osnovu dobije samo delimičnu naknadu, može po drugom osnovu zahtevati **razliku** do iznosa potpune naknade (ako taj drugi osnov to omogućava).

4. UPOREDNOPRAVNI KONTEKST (Samo za razumevanje)

Za razliku od našeg prava, **francusko pravo** primenjuje princip zabrane konkurencije (*non-cumul*).

- Tamo ugovorni poverilac *mora* da tuži isključivo po osnovu ugovorne odgovornosti (ne može da bira deliktnu, čak ni ako mu je ugovorna zastarela).

- *Izuzetak u Francuskoj:* Dozvoljavaju deliktnu tužbu samo ako je šteta naneta **namerno** ili **krivičnim delom**.

OSNOV UGOVORNE ODGOVORNOSTI

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA (KLJUČNO!)

Iako zakonodavac nije izričito napisao definiciju osnova, on se nedvosmisleno izvodi iz pravila o oslobođenju od odgovornosti.

- **Pravna priroda:** Ugovorna odgovornost u našem pravu počiva na **objektivnom principu** (odgovornost bez obzira na krivicu).

- **Argumentacija (Ratio):**

- 1. Poverilac **ne mora da dokazuje krivicu** dužnika da bi ostvario pravo na naknadu.

- 2. Dužnik se **ne može osloboditi** dokazivanjem da nije kriv (da je postupao pažljivo).

2. USLOVI ZA ZASNIVANJE ODGOVORNOSTI (TERET DOKAZIVANJA)

Teret dokazivanja leži na poveriocu. Da bi zasnovao odgovornost dužnika, on mora dokazati sledeća četiri elementa:

- **Postojanje obaveze:** Da je između njih postojao ugovorni odnos.

- **Povreda obaveze:** Da dužnik obavezu nije ispunio, da kasni ili da je neuredno ispunio.

- **Šteta:** Da je usled toga pretrpeo predvidljivu imovinsku štetu.

- **Uzročna veza:** Da je povreda obaveze uzrok te štete.

Važno za ispit: Poverilac **ne dokazuje** da je dužnik bio nepažljiv, niti da je imao nameru da napravi štetu.

3. OSLOBOĐENJE OD ODGOVORNOSTI (JEDINI NAČIN)

Dužnik se ne može osloboditi pozivanjem na to da je postupao sa pažnjom dobrog privrednika ili stručnjaka ("nisam kriv").

Jedini način da se oslobodi jeste da dokaže postojanje **kvalifikovanih okolnosti**:

- Da je povreda nastala usled okolnosti koje su nastale **naknadno** (posle zaključenja ugovora).
- Da te okolnosti on nije mogao **sprečiti, otkloniti ili izbeći** (karakteristike više sile).

4. OBIM NAKNADE I ULOGA KRIVICE

Iako krivica nije uslov za *postojanje* odgovornosti, ona je ključna za utvrđivanje *visine* (obima) naknade:

- **Osnovno pravilo (Bez dokazivanja krivice):** Dužnik duguje naknadu za **predvidljivu imovinsku štetu** (stvarna šteta i izmakla korist koju je mogao predvideti u vreme zaključenja ugovora).
- **Izuzetak (Kvalifikovana krivica):** Poverilac ima pravo na **potpunu naknadu** (i predvidljivu i nepredvidljivu štetu) SAMO ako dokaže da je dužnik povredio obavezu:
 - Namerno,
 - Prevarno, ili
 - Grubom nepažnjom.

Napomena: Pod "namerom" se ovde misli na nameru da se ne izvrši ugovor, a ne nužno na nameru da se drugom naškodi (*animus nocendi*).

ODGOVORNOST KOD OBAVEZA SREDSTVA I OBAVEZA REZULTATA

1. POJAM I PODELA OBAVEZA PREMA PREDMETU

Da bismo utvrdili da li je dužnik odgovoran, moramo prvo definisati šta je tačno bio dužan da uradi.

- **Obaveza rezultata (cilja/postignuća):** Obaveza koja glasi na postizanje tačno određenog cilja. Smatra se ispunjenom **tek kad je rezultat ostvaren**.
- **Obaveza sredstva (nastojanja):** Obaveza koja glasi na preduzimanje radnje određenog kvaliteta, tj. **nastojanje** da se cilj postigne, ali ne i garantovanje samog ishoda.

2. BITNI ELEMENTI I UTVRĐIVANJE POVREDE (KADA POSTOJI ODGOVORNOST?)

Standard povrede se razlikuje u zavisnosti od vrste obaveze:

A) Kod obaveze rezultata:

• Povreda postoji:

- Ako dužnik uopšte ne postigne rezultat.
- Ako ga postigne sa zadocnjenjem.
- Ako rezultat ima materijalne ili pravne nedostatke.

• **Oslobođenje:** Dužnik se **ne može osloboditi** dokazivanjem da je postupao pažljivo i stručno ("nisam kriv"). Oslobađa se jedino dokazivanjem **više sile** (uzrok van njegove kontrole).

B) Kod obaveze sredstva:

- **Povreda postoji:** Samo ako dužnik **nije postupao u skladu sa standardom** (pravilima struke, profesije ili uže specijalizacije).
- **Nema povrede:** Ako je cilj izostao, ali je dužnik postupao onako kako nalažu pravila struke, smatra se da je obavezu **ispunio**.
- *Primer:* Lekar koji leči pacijenta *lege artis* (po pravilima struke) ispunio je obavezu čak i ako izlečenje izostane.

3. PRAVNA PRIRODA ODGOVORNOSTI KOD OBAVEZA SREDSTVA (NAJVAŽNIJE!)

Ovde leži suština pitanja. Često se pogrešno smatra da je odgovornost kod obaveza sredstva subjektivna (zasnovana na krivici) jer sud ceni ponašanje dužnika. Međutim, u našem pravu je prihvaćeno drugačije stanovište:

- **Standard ponašanja kao mera ispunjenja:** Kada utvrđujemo da li je lekar postupao stručno, mi to ne radimo da bismo utvrdili njegovu *krivicu*, već da bismo utvrdili da li je on **ispunio svoju obavezu** onako kako ona glasi.
- **Objektivni karakter:** Ispunjenje je ili postignuće (kod rezultata) ili nastojanje (kod sredstva).
 - Kod obaveze sredstva, **kvalitet nastojanja** je sama sadržina obaveze.
 - Ako dužnik nije poštovao standarde struke, on nije ispunio činidbu. To je pitanje **činjenice neispunjenja**, a ne pitanje subjektivne krivice.

4. RAZLIKA U TERETU DOKAZIVANJA I ODBRANI

- **Kod obaveze rezultata:** Činjenica da rezultat nije postignut sama po sebi znači da postoji povreda. Dužnik se brani isključivo eksternim uzrokom (višom silom).
- **Kod obaveze sredstva:** Dužnik se brani dokazivanjem da je postupao u skladu sa standardom (pravilima struke). Ako to dokaže, on se ne oslobađa *odgovornosti*, već dokazuje da je **obavezu ispunio** (pa odgovornosti ni nema).

OBIM UGOVORNE ODGOVORNOSTI

1. POJAM I OSNOVNO PRAVILO (PREDVIDLJIVOST)

Za razliku od vanugovorne odgovornosti gde važi načelo integralne naknade (sve se plaća bez obzira na stepen krivice), u ugovornom pravu obim naknade je ograničen **načelom predvidljivosti**.

- **Pravilo (Obična nepažnja):** Poverilac ima pravo na naknadu samo one materijalne štete (stvarna šteta i izmakla korist) koju je dužnik u **vreme zaključenja ugovora** mogao ili morao predvideti kao moguću posledicu povrede.
 - *Napomena:* Relevantan je trenutak zaključenja ugovora, a ne trenutak povrede.
- **Izuzetak (Kvalifikovana krivica):** Ako je povreda učinjena **namerno, prevarom** ili usled **krajnje nepažnje**, dužnik odgovara za **celokupnu štetu** (i predvidljivu i nepredvidljivu), bez obzira na to da li je znao za posebne okolnosti.

2. POSEBNA PRAVILA O ODMERAVANJU NAKNADE

Zakon predviđa mehanizme koji koriguju konačan iznos naknade kako bi on bio pravičan.

A) Oduzimanje koristi od štete (*Compensatio lucri cum damno*)

- **Definicija:** Ako je povreda ugovora poveriocu prouzrokovala štetu, ali mu je istovremeno donela i određenu **dobit**, sud će tu korist odbiti od iznosa naknade, ako je to razumno.

- **Uslov:** Korist mora proisteći iz iste činjenice (povrede ugovora) iz koje je nastala i šteta (uzročna veza).

- **Primer:** Kod kupovine radi pokrića, ako je kupac našao robu jeftinije nego što je bilo ugovoreno sa prvobitnim prodavcem, ta razlika (ušteda) se odbija od eventualne štete koju potražuje.

- **Teret dokazivanja:** Na dužniku je da dokaže da je poverilac imao koristi od neizvršenja.

B) Dužnost poverioca da smanji štetu (Mitigacija)

- **Obaveza:** Poverilac je dužan da preduzme sve **razumne mere** kako bi smanjio štetu nastalu povredom ugovora.

- **Sankcija:** Ako to ne učini, smatra se da je svojim nečinjenjem doprineo uvećanju štete, pa se iznos naknade **smanjuje** za onoliko koliko bi šteta bila manja da je reagovao razumno.

- **Troškovi:** Ako poverilac preduzme mere za smanjenje štete, troškove tih mera snosi **dužnik**.

- **Teret dokazivanja:** Dužnik mora dokazati da bi razuman čovek na mestu poverioca preduzeo mere koje ovaj nije preduzeo.

C) Skrivljeni doprinos poverioca (Podeljena odgovornost)

- **Pravilo:** Ako je poverilac (ili lice za koje on odgovara) svojom krivicom doprineo da šteta nastane ili da bude veća, naknada se **srazmerno smanjuje**.

- **Razlika u odnosu na delikt (Bitno!):**

- U vanugovornoj odgovornosti dovoljan je bilo kakav doprinos oštećenog (ne mora biti kriv).

- U ugovornoj odgovornosti, dužnik mora dokazati da je doprinos poverioca bio **skriven** (npr. nepažnja, propuštanje upozorenja).

3. PRAVNA PRIRODA (POREĐENJE SA DELIKTOM)

- **Vanugovorna odgovornost:** Cilj je povratak u pređašnje stanje (integralna naknada). Obim ne zavisi od stepena krivice.

- **Ugovorna odgovornost:** Počiva na volji strana i riziku koji su preuzele ugovaranjem. Zato se za običnu nepažnju odgovara samo za ono što se moglo predvideti u startu.

PREDVIDLJIVOST ŠTETE

1. POJAM I OSNOVNO PRAVILO (ZOO)

U našem pravu, obim ugovorne odgovornosti ograničen je načelom predvidljivosti.

- **Pravilo:** Poverilac ima pravo na naknadu **imovinske štete** (obične štete i izmakle koristi) koju je dužnik u **vreme zaključenja ugovora** mogao da predvidi kao moguću posledicu povrede ugovora.

- **Dvostruko ograničenje:** Za razliku od nekih stranih prava, kod nas je odgovornost ograničena na:

1. Samo **imovinsku štetu** (neimovinska se načelno ne dosuđuje u ugovoru).

2. Samo **predvidljivu štetu**.

2. KRITERIJUMI PROCENE (KAKO SUD CENI PREDVIDLJIVOST?)

Predvidljivost se ceni naknadno (*ex post facto*), ali se sud mentalno vraća u prošlost, u trenutak nastanka obaveze. Koriste se dva merila:

- **Subjektivno merilo:** Šta je konkretnom dužniku zaista bilo poznato u vreme zaključenja ugovora.
- **Objektivno merilo (Apstraktno):** Šta je dužniku **moralo biti poznato**.
 - Standard je **hipotetički razuman i pažljiv čovek**.
 - Ako je dužnik profesionalac, primenjuje se **stroži standard**: šta bi na njegovom mestu predvideo pažljiv **stručnjak** te specijalizacije.
- **Privilegovano znanje (Višak znanja):** Ako je dužnik znao više od prosečnog čoveka (imao posebne informacije o rizicima poverioca), odgovaraće strože. "Višak znanja obavezuje".
- **Teret dokazivanja:** Poverilac mora da dokaže da je šteta bila predvidljiva.

3. IZUZECI: KADA SE ODGOVARA ZA CELOKUPNU ŠTETU?

Pravilo o ograničenju na predvidljivu štetu otpada ako postoji kvalifikovana krivica dužnika.

- **Uslov:** Ako je dužnik povredio obavezu:
 - **Namerno,**
 - **Prevarom,** ili
 - **Grubom nepažnjom.**
- **Posledica:** Dužnik tada odgovara za **celokupnu imovinsku štetu** – i predvidljivu i nepredvidljivu.
- *Napomena:* Namera se odnosi na namerno neispunjenje ugovora, a ne nužno na nameru da se drugom naškodi (*animus nocendi*).

4. PRAVNA PRIRODA (RATIO LEGIS)

Zašto ograničavamo štetu?

- **Autonomija volje:** Smatra se da dužnik stupanjem u ugovor pristaje da snosi rizik samo za one posledice koje je mogao da ukalkuliše u trenutku obavezivanja. On odgovara jer je na taj rizik pristao.

5. UPOREDNOPRAVNI KONTEKST (SAMO ZA RAZUMEVANJE)

- **Poreklo:** Institut potiče iz francuskog prava (Potje), odakle je preuzet u naš ZOO.
- **Hadley v. Baxendale (Engleska):** Čuveni slučaj sa mlinom. Mlinar nije rekao prevozniku da nema rezervnu osovinu. Sud je odbio naknadu za izgubljenu dobit jer prevoznik nije mogao predvideti da će ceo mlin stati zbog kašnjenja dela, pošto nije bio obavešten o toj specifičnoj okolnosti.
- **Bečka konvencija:** Prihvata predvidljivost, ali čak ni namera ne proširuje odgovornost na nepredvidljivu štetu (razlika u odnosu na ZOO).

UGOVORNA ODGOVORNOST ZA NEIMOVINSKU ŠTETU

1. STAV POZITIVNOG PRAVA (ZOO I SUDSKA PRAKSA)

U važećem srpskom pravu, ugovorna odgovornost je **ograničena isključivo na imovinsku (materijalnu) štetu**.

- **Pravilo:** Poverilac nema pravo da po osnovu povrede ugovora zahteva naknadu neimovinske štete (za pretrpljeni bol, strah, naruženost ili povredu ugleda).
- **Stav sudova:** Sudska praksa u Srbiji je dosledna – zahtevi za naknadu neimovinske štete nastale povredom ugovora se **odbijaju**.

2. PRAVNA PRIRODA I TUMAČENJE (ZAŠTO JE TAKO?)

Sudovi svoj stav zasnivaju na **jezičkom tumačenju** odredaba Zakona o obligacionim odnosima (ZOO).

- **Argument sudova:** Ugovornu odgovornost za neimovinsku štetu može u naše pravo uvesti samo **zakonodavac** (izmenom zakona), a ne sud putem tumačenja.
- **Odnos teorije i prakse:** Iako u teoriji postoji stav da bi se, primenom člana 269. ZOO (shodna primena pravila o vanugovornoj šteti), mogla dosuditi i neimovinska šteta, sudovi to u praksi **ne prihvataju**.

3. DEJSTVA: ALTERNATIVNA PRAVA (PRIMER TURIZMA)

Najčešći primeri u praksi vezani su za "propala putovanja" (narušen komoditet, stres zbog lošeg smeštaja).

- **Nema naknade za neimovinsku štetu:** Putnik nema pravo na novčanu naknadu za "propušteno uživanje u odmoru" ili "pretrpljenu nelagodu" zbog manljivog ispunjenja ugovora.
- **Pravo na sniženje cene (Supstitut):** Umesto naknade štete, putnik ima pravo na **srazmerno sniženje cene**.
 - *Uslov:* Mora dokazati da je ispunjenje bilo nekvalitetno ili nepotpuno.
 - *Razlika:* Ovo nije naknada za bol (šteta), već korekcija naknade za uslugu (ugovorni institut).

4. UPOREDNI KONTEKST I RATIO LEGIS (KRATKO)

- **Istorijat:** Ovakvo rešenje potiče iz izvornog jugoslovenskog ZOO-a i u Srbiji nije menjano.
- **Uporedno pravo:** Za razliku od nas, **hrvatsko pravo** je 2005. godine izmenilo zakon i dozvolilo dosuđivanje "pravične naknade" za neimovinsku štetu nastalu povredom ugovora, ali Srbija taj put još nije sledila.

118. ODGOVORNOST ZA POVREDU DUŽNOSTI OBAVEŠTAVANJA

1. POJAM I DEFINICIJA

Ovo je posebno zakonsko pravilo o ugovornoj odgovornosti.

- **Definicija:** Odgovornost ugovorne strane za štetu koju druga strana pretrpi zato što nije bila na vreme obaveštena o činjenicama koje su od uticaja na njihov međusobni odnos.
- **Suština povrede:** Sastoji se u tome da jedan ugovornik drugom **uskrati** obaveštenje ili mu ga pruži sa **zadocnjenjem**.

2. BITNI ELEMENTI (USLOVI ODGOVORNOSTI)

Da bi se zasnovala odgovornost za štetu, moraju se kumulativno ispuniti četiri uslova. Poverilac (oštećeni) mora dokazati:

- **Postojanje dužnosti:** Da je postojala obaveza da se informacija pruži.
- **Povreda dužnosti:** Propust da se obavesti ili kašnjenje u obaveštavanju.
- **Šteta:** Da je druga strana pretrpela **imovinsku štetu**.
- **Uzročna veza:** Da postoji direktna uzročno-posledična veza između neobaveštenosti i nastale štete.

Procesna napomena: Teret dokazivanja ispunjenosti svih ovih uslova leži na **oštećenoj strani** (poveriocu).

3. PRAVNA PRIRODA I IZVORI DUŽNOSTI

Važno je razumeti da ovo pravilo samo po sebi **ne kreira** novu opštu dužnost uzajamnog obaveštavanja.

- **Funkcija pravila:** Ono samo uređuje **pravne posledice** (sankciju) za povredu dužnosti koja je već prethodno ustanovljena.
- **Izvori:** Dužnost obaveštavanja mora biti ustanovljena:
 1. Zakonom,
 2. Ugovorom, ili
 3. Običajem.

4. PREDMET OBAVEŠTAVANJA (O ČEMU SE MORA OBAVESTITI?)

Predmet obaveštenja mogu biti dve vrste informacija:

1. **Činjenice:** Okolnosti koje mogu osujetiti izvršenje, stvoriti opasnost od kašnjenja ili ukazati na materijalne/pravne nedostatke u ispunjenju.
2. **Prava i obaveze druge strane:** Obaveštenje o tome kakva prava druga strana ima (npr. uslovi, rokovi i način ostvarivanja prava).

5. SPECIFIČNOST: ZAŠTITA SLABIJE STRANE (POTROŠAČI)

U savremenom pravu, dužnost obaveštavanja je posebno naglašena kada postoji **ekonomska ili stručna nejednakost**.

- **Ko ima dužnost:** Strana koja je stručnjak (npr. banka, osiguravač, lekar) ili je ekonomski snažnija.
- **Primer (Ratio legis):** Trgovac mora obavestiti potrošača o njegovom **pravu na odustanak** od ugovora na daljinu. Ako ga ne obavesti o tom pravu i proceduri, odgovara za posledice.

IZVOR DUŽNOSTI OBAVEŠTAVANJA

1. POJAM I STRUKTURA IZVORA

Dužnost obaveštavanja nije apstraktna; ona mora imati svoj pravni temelj. U srpskom pravu, ta dužnost može proisteći iz tri izvora:

1. **Zakona** (imperativne ili dispozitivne norme).
2. **Ugovora** (volja stranaka).
3. **Običaja** (pravila struke i prometa).

2. ZAKON KAO IZVOR (ZOO i Posebni zakoni)

Ovo je najčešći izvor u savremenom pravu. ZOO predviđa brojne konkretne slučajeve gde je jedna strana dužna da obavesti drugu.

Najvažniji primeri iz ZOO (Obavezno znati za ispit):

- **Kod raskida ugovora:** Poverilac koji raskida ugovor zbog neispunjenja mora to bez odlaganja saopštiti dužniku. Takođe, kod raskida zbog **promenjenih okolnosti**, strana koja to zahteva mora obavestiti drugu stranu o tim okolnostima.
- **Kod odgovornosti za nedostatke:**
 - Kupac mora u zakonskom roku obavestiti prodavca o **fizičkim nedostacima** stvari.
 - Naručilac posla mora bez odlaganja obavestiti poslenika o nađenim nedostacima izvršenog dela.
 - Kupac mora obavestiti prodavca o **pravnim nedostacima** (evikcija - ako treće lice polaže pravo na stvar).
- **Kod promene subjekata (Cesija):** Ustupilac potraživanja (cedent) dužan je da obavesti dužnika (cesusa) o izvršenom ustupanju.
- **Kod ispunjenja obaveze:**
 - Dužnik mora obavestiti poverioca o polaganju stvari u **sudski depozit**.
 - Dužnik koji želi da ispuni obavezu **pre roka** (ako je rok u njegovom interesu), mora o toj nameri obavestiti poverioca.

Vanugovorni odnosi i posebni zakoni:

- **Posloводство bez naloga:** Poslovođa ima zakonsku obavezu da gospodara posla obavesti o svom mešanju u tuđi posao što je pre moguće.
- **Posebni zakoni:** Naročito u oblasti **zaštite potrošača i finansijskih usluga**, gde postoji stroga zakonska obaveza trgovaca i banaka da obaveštavaju klijente o njihovim pravima i obavezama.

3. OBIČAJ KAO IZVOR (Uzanse)

U privrednom prometu, dužnost obaveštavanja često proizlazi iz kodifikovanih običaja (Opšte uzanse za promet robom).

Primeri iz prakse (Uzanse):

- **Smetnje u isporuci:** Prodavac mora javiti kupcu ako zbog obustave saobraćaja ne može isporučiti robu.
- **Logistika:** Kupac mora javiti prodavcu podatke o brodu, vremenu i mestu ukrcavanja robe.
- **Čuvanje stvari:** Kupac koji odbija robu sa nedostacima dužan je da je čuva, ali mora o tome bez odlaganja obavestiti prodavca.
- **Kupovina radi pokrića:** Ako poverilac zbog kašnjenja dužnika odluči da robu kupi od drugog lica, mora o tome obavestiti dužnika preporučenim pismom ili na drugi siguran način.

4. UGOVOR KAO IZVOR (Autonomija volje)

Strane mogu svojom voljom kreirati dužnost obaveštavanja i tamo gde je zakon ne predviđa, ili precizirati zakonsku dužnost.

- **Sloboda ugovaranja:** Strane se sporazumevaju o **čemu** će se obaveštavati (npr. o prispeću pošte, dobijanju dozvola, toku transporta).

- **Modaliteti:** Ugovorom se često definišu **način** (npr. "isključivo pismenim putem") i **vreme** obaveštavanja.

POSTOJANJE OPŠTE DUŽNOSTI OBAVEŠTAVANJA

1. POJAM I PROBLEM

Pitanje se svodi na to da li dužnost obaveštavanja postoji i onda kada **nije izričito propisana zakonom, ugovorena, niti nalažena običajima**.

- **Osnovna dilema:** Da li se ova dužnost može izvesti neposredno iz opšteg **načela savesnosti i poštenja**?

- **Vremenski okvir:** Ovo pitanje je relevantno u dve faze:

1. **Predugovorna faza:** Obaveštavanje pregovarača o okolnostima bitnim za odluku o zaključenju ugovora (*Culpa in contrahendo*).

2. **Ugovorna faza:** Uzajamno obaveštavanje o činjenicama koje utiču na već postojeći odnos.

2. STAV SRPSKOG PRAVA (POZITIVNO PRAVO)

U našem pravnom sistemu preovladava stav da **ne postoji jedna univerzalna (opšta) dužnost** uzajamnog obaveštavanja o *svemu* što je bitno.

Umesto jedne opšte, postoji **veliki broj posebnih dužnosti** koje izvor imaju u:

- **Zakonu** (npr. ZOO, Zakon o zaštiti potrošača).
- **Običajima**.
- **Ugovoru** (sporazum o pregovaranju ili klauzule ugovora).

3. OBLASTI PRIMENE (RATIO LEGIS)

Iako ne postoji opšta dužnost, broj posebnih dužnosti stalno raste.

- **Istorijski razvoj:** Dužnosti su se razvijale **fragmentarno**, prema potrebama praktičnog života.

- **Primarne oblasti:** Najzastupljenije su tamo gde postoji **neravnopravnost u informisanosti** (gde je jedna strana stručnjak). To su:

- Potrošačko pravo.
- Medicinsko pravo.
- Pravo osiguranja.
- Sektor finansijskih usluga.

4. SUBJEKTI DUŽNOSTI (NA KOGA PADA OBAVEZA?)

U zavisnosti od prirode odnosa i vrste informacije, dužnost može biti:

- **Jednostrana:** Kada po prirodi stvari samo jedna strana raspolaže informacijom koju treba preneti.

◦ *Primer:* Zajmoprimac koji želi da vrati zajam **pre roka** dužan je da o toj nameri obavesti zajmodavca (zajmodavac nema o čemu da obavesti u toj situaciji).

- **Obostrana (Uzajamna):** Kada su obe strane dužne da jedna drugu obaveste o istim činjenicama čim za njih saznaju ili kada se one steknu.

PRAVNE POSLEDICE POVREDE DUŽNOSTI OBAVEŠTAVANJA

1. POJAM I PRIRODA SANKCIJE

Zakon ovim pravilima ne kreira samu dužnost (ona mora proisteći iz ugovora ili zakona), već samo **uređuje posledice** njenog kršenja.

Povreda dužnosti obaveštavanja povlači dve osnovne vrste sankcija:

1. **Imovinsku odgovornost za štetu** (naknada štete).
2. **Ostale građanskopravne posledice** (gubitak prava ili prekluzija).

2. ODGOVORNOST ZA ŠTETU (USLOVI I OBIM)

Da bi strana odgovarala za štetu zbog neobaveštavanja, primenjuju se opšta pravila ugovorne odgovornosti.

• Uslovi za naknadu:

- **Postojanje štete:** Odgovara se za **imovinsku štetu** (običnu štetu i izmaklu korist).
- **Uzročna veza:** Šteta mora biti direktna posledica toga što oštećena strana **nije znala** ono što je imala pravo da zna.
 - *Isključenje veze:* Ako je oštećena strana već znala za te okolnosti iz drugih izvora, propuštanje obaveštenja nije uzrok štete i nema odgovornosti.

• Obim naknade (Načelo predvidljivosti):

- **Pravilo:** Nadoknađuje se samo šteta koja se mogla **predvideti** u vreme nastanka odnosa.
 - **Izuzetak:** Ako je dužnost povređena **namerno, grubom nepažnjom ili prevarom**, odgovara se i za nepredvidljivu štetu.
- **Oslobođenje:** Dužnik se oslobađa samo ako dokaže da obaveštenje nije mogao poslati usled **naknadnih okolnosti koje nije mogao sprečiti** (viša sila).

3. OSTALE GRAĐANSKOPRAVNE POSLEDICE (GUBITAK PRAVA)

Ovo je ključno za visoku ocenu. Često je teža posledica gubitak prava nego sama naknada štete.

- **Gubitak prava na reklamaciju:** Kupac gubi prava po osnovu nedostataka ako ne obavesti prodavca u zakonskom roku o vidljivim manama.
- **Gubitak prava na naknadu:** Zakupac koji ne javi zakupodavcu da na stvari postoje nedostaci, gubi pravo na naknadu štete koja nastane zbog tih nedostataka.
- **Oslobođenje dužnika (Cesija):** Ako dužnik nije obavešten o ustupanju potraživanja, pa isplati dug starom poveriocu (ustupiocu), njegova obaveza se gasi iako ustupilac više nije poverilac.
- **Produženje rokova (Potrošači):** Ako trgovac ne obavesti potrošača o pravu na odustanak, zakonski rok za odustanak se produžava.
- **Oslobođenje od troškova:** Potrošač ne mora da plati dodatne troškove (transport, isporuka) ako ga trgovac o njima nije uredno obavestio.

4. TRENUTAK IZVRŠENJA (PRIJEM VS. OTPOSLANJE)

Kada se smatra da je obaveza obaveštavanja izvršena?

- **Osnovno pravilo (Teorija prijema):** Dužnost je izvršena tek kada adresat **primi** obaveštenje.

- **Izuzetak (Teorija otposljanja):**

- Strane mogu ugovoriti (ili zakon propisuje) da je dovoljno da je obaveštenje **poslato** na pouzdan način.

- *Primer:* Kod reklamacije nedostataka, ako kupac pošalje obaveštenje blagovremeno i pouzdano, smatra se da je obavezu izvršio čak i ako obaveštenje zakasni ili ne stigne prodavcu.

- *Posledica:* Rizik kašnjenja ili gubitka pošiljke u ovom slučaju preuzima primalac obaveštenja.

5. ROK I DOKAZIVANJE

- **Dospelost:** Obaveštava se čim se sazna za okolnost, a najkasnije u **razumnom roku**.

- **Teret dokazivanja:** Strana koja je tvrdila da je poslala obaveštenje mora to i da dokaže.

- **Forma:** Zato je u interesu pošiljaoca da koristi **pisanu formu** ili trajni nosač zapisa radi lakšeg dokazivanja.

119. PROŠIRENJE UGOVORNE ODGOVORNOSTI

1. POJAM I VREMENSKO VAŽENJE

ZOO dozvoljava da se ugovorom promeni zakonski režim odgovornosti na štetu dužnika.

- **Definicija:** Sporazum kojim se proširuje odgovornost dužnika i na slučajeve u kojima on, prema zakonu, inače ne bi bio odgovoran.

- **Vremenski uslov:** Ovakav sporazum pravno je moguć **samo pre nego što šteta nastane**.

- *Obrazloženje:* Ako šteta već postoji, sporazum o njenom snošenju nije „proširenje odgovornosti” (jer odgovornosti u trenutku nastanka nije bilo), već predstavlja drugi pravni posao (npr. preuzimanje duga ili poravnanje).

2. PREDMET PROŠIRENJA (ŠTA SE MOŽE UGOVORITI?)

Strane mogu ugovoriti da dužnik odgovara strože nego što zakon nalaže u sledećim pravcima:

- **Odgovornost za slučaj (Viša sila):** Dužnik može prihvatiti da odgovara i kada je do povrede došlo usled okolnosti koje nije mogao sprečiti, otkloniti ili izbeći.

- **Odgovornost za nepredvidljivu štetu:** Po zakonu se za nepredvidljivu štetu odgovara samo kod kvalifikovane krivice (namera/gruba nepažnja). Ugovorom se može predvideti obaveza naknade nepredvidljive štete i bez takve krivice.

- **Neimovinska šteta (Specifičnost):** Zakon ne zabranjuje izričito da se ugovori naknada neimovinske štete (za bol i strah) kod povrede ugovora.

- *Stav prakse:* Iako su sudovi restriktivni i vezuju ugovornu odgovornost za imovinsku štetu, teorija smatra da nema razloga da se ovo ne dozvoli ako je u skladu sa načelom savesnosti, naročito ako je oštećeni fizičko lice.

3. USLOVI PUNOVAŽNOSTI (OGRANIČENJA)

Sloboda ugovaranja nije apsolutna. Granicu predstavlja **načelo savesnosti i poštenja**. Da bi proširenje bilo punovažno, sud ceni **srazmeru (reciprocitet)**:

- **Transakciono (recipročno) proširenje:** Ako dužnik prihvata pojačanu odgovornost da bi zauzvrat dobio neku **pogodnost** (višu cenu, duži rok, zaključenje posla), takvo proširenje je punovažno.

- *Napomena:* Uzvratna pogodnost ne mora biti matematički jednaka riziku, dovoljna je „približna srazmera”.

- **Nedozvoljeno proširenje:** Ako je proširenje nametnuto u **neravnopravnom odnosu** bez srazmerne koristi za dužnika, sud ga može oceniti kao protivno načelu savesnosti i poštenja.

4. ZAŠTITA SLABIJE STRANE (POTROŠAČI)

Posebno strog režim važi u odnosima trgovac–potrošač.

- **Nepravična odredba:** Svako proširenje odgovornosti potrošača koje dovodi do značajne nesrazmere u pravima i obavezama na njegovu štetu smatra se nepravičnom odredbom.

- **Sankcija:** Takva odredba je **apsolutno ništava**.

5. DEJSTVA (PRAVNE POSLEDICE)

- **Ako je klauzula punovažna:** Poverilac ima pravo da zahteva naknadu štete i za slučajeve obuhvaćene proširenjem (npr. šteta od više sile).

- **Ako je klauzula ništava (protivna načelu savesnosti):** Poverilac ne može tražiti naknadu u proširenom obimu. Sud će tada raspraviti odgovornost primenom **opštih pravila ZOO** (kao da proširenje nije ni ugovoreno).

120. OGRANIČENJE I ISKLJUČENJE UGOVORNE ODGOVORNOSTI

1. POJAM I OSNOV

U našem pozitivnom pravu (ZOO), ugovorne strane su načelno slobodne da sporazumno modifikuju zakonski režim odgovornosti i da ga ublaže.

- **Definicija:** Ugovorne odredbe kojima se otežava zasnivanje odgovornosti dužnika ili sužava njen obim u odnosu na zakonska pravila.

- **Vremenski uslov:** Klauzule o isključenju/ograničenju pravno dejstvo proizvode samo ako su ugovorene **pre nastanka štete**.

- *Razgraničenje:* Ako se sporazum zaključi *nakon* nastanka štete, to nije ograničenje iz člana 265 ZOO, već se smatra **otpuštanjem duga**.

- **Podela:**

1. Klauzule o **uslovima** odgovornosti (npr. da se odgovara samo za nameru).

2. Klauzule o **obimu** odgovornosti (npr. maksimizacija iznosa naknade).

2. ŠTA SE MOŽE UGOVORITI (SADRŽINA KLAUZULA)

Na osnovu autonomije volje, strane mogu ugovoriti:

- Da dužnik odgovara samo za određeni stepen krivice (npr. samo ako je kriv, čime se isključuje odgovornost za slučaj, ili samo za kvalifikovanu krivicu).

- Da dužnik odgovara samo do određenog iznosa (**maksimizacija naknade**).

- Da se isključuje odgovornost za određene uzroke (npr. propast stvari) ili za materijalne nedostatke.

3. OGRANIČENJA SLOBODE UGOVARANJA (BITNI ELEMENTI - ZABRANE)

Zakon postavlja stroge granice punovažnosti ovih klauzula. Ovo su **tri ključna pravila** koja morate znati:

- **1. Zabrana isključenja za kvalifikovanu krivicu:**

- Ništava je odredba kojom se unapred isključuje odgovornost za **nameru** ili **krajnju nepažnju**.

- *Pojam namere:* Ovde se ne misli na nameru da se drugome naškodi (*animus nocendi*), već na **namerno neizvršenje ili povredu obaveze**.

- **2. Zabrana kod monopolskog položaja:**

- Ništava je odredba kojom se isključuje odgovornost čak i za **običnu nepažnju**, ako je takav sporazum proizašao iz **monopolskog položaja** dužnika ili neravnopravnog odnosa strana.

- **3. Ograničenje kod maksimiziranog iznosa:**

- Ako je ugovoren najviši iznos naknade, on ne sme biti u **očiglednoj nesrazmeri** sa štetom.

- *Gubitak privilegije:* Čak i ako je punovažno ugovoren limit (limitirani iznos), poverilac ima pravo na **potpunu naknadu** (preko tog iznosa) ako je štetu prouzrokovao dužnik **namerno ili krajnjom nepažnjom**.

4. SPECIFIČNI SLUČAJEVI (POSEBNE ZABRANE)

Pored opštih pravila ZOO-a, postoje posebni režimi gde je isključenje zabranjeno:

- **Ugovor o građenju:** Ne može se isključiti/ograničiti odgovornost za nedostatke koji utiču na **solidnost građevine** (bitni zahtevi), niti za nedostatke zemljišta.

- **Potrošački ugovori:** Odredba kojom trgovac isključuje/ograničava odgovornost za povredu obaveze prema potrošaču smatra se **nepravičnom odredbom** (ako stvara znatnu nesrazmeru protivno načelu savesnosti i poštenja) i kao takva je **ništava**.

5. ISTORIJSKI KONTEKST (Ratio Legis - Napomena)

Ranije, po Opštim uzansama za promet robom, ovakve klauzule su bile načelno zabranjene (nije se mogla isključiti odgovornost). Današnje rešenje u ZOO predstavlja zaokret ka **slobodi ugovaranja**, uz zadržavanje zaštite od zloupotreba kroz zabranu isključenja za teže oblike krivice.

121. POJAM I SVRHA ZASTARELOSTI

1. POJAM I DEFINICIJA

Zastarelost predstavlja **gubitak prava na prinudno ostvarenje civilne obaveze** usled proteka vremena.

- **Šta prestaje?** Ne prestaje sama obaveza (ona i dalje postoji), već prestaje mogućnost poverioca da sudskim putem natera dužnika na ispunjenje.

- **Šta ostaje?** Poverilac zadržava pravo da primi ispunjenje, ali gubi pravo da ga zahteva protiv volje dužnika.

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI

Da bi došlo do zastarelosti, moraju se kumulativno ispuniti sledeći uslovi:

- **Dospelost obaveze:** Poverilac stiče pravo da zahteva ispunjenje tek momentom dospelosti. Pre dospelosti, on ima samo pravo da primi činidbu, ali ne i da je traži.
- **Protek vremena:** Vreme potrebno za zastarelost počinje da teče od trenutka dospelosti obaveze. Dužina vremena je u našem pravu određena zakonom imperativno.
- **Pasivnost poverioca:** Zastarelost je posledica toga što poverilac ne vrši svoje pravo u zakonom predviđenom roku, iako je mogao.
 - *Napomena:* Razlog pasivnosti (nemar, neznanje, zaboravnost) je irelevantan za nastupanje zastarelosti.

3. PRAVNA PRIRODA

Institut zastarelosti menja karakter obligacije:

- **Transformacija:** Civilna obaveza (utuživa) pretvara se u **prirodnu (naturalnu) obavezu** (neutuživu).
- **Razlika:** Civilne obaveze se mogu ostvariti prinudno, dok se prirodne obaveze ne mogu ostvariti protiv volje dužnika.
- **Trajnost:** Prirodne obaveze ne zastarevaju (jer se po definiciji ne mogu prinudno ostvariti, pa se to pravo ne može ni izgubiti).

4. DEJSTVA ZASTARELOSTI

Kada nastupi zastarelost, nastaju sledeće pravne posledice:

- **Nemogućnost prinudnog izvršenja:** Sud ne može privoleti dužnika na ispunjenje ako on za to nema volju.
- **Zadržavanje plaćenog (Soluti retentio):** Ako dužnik ipak ispuni zastarelu obavezu (dobrovoljno), **nema pravo da traži povraćaj datog**, čak i ako nije znao da je obaveza zastarela.
 - *Obrazloženje:* Plaćanje zastarelog duga nije isplata nedugovanog, jer obaveza suštinski i dalje postoji.

5. RATIO LEGIS (SVRHA INSTITUTA)

Zašto zakonodavac dozvoljava da dug "propadne"?

- **Pravna sigurnost:** Sprečava se situacija u kojoj obaveza traje beskonačno i u kojoj dužnik živi u neizvesnosti da li će poverilac ikada tražiti ispunjenje.
- **Kažnjavanje pasivnosti:** Podstiče se poverilac da blagovremeno vrši svoja prava, a ne da ih zapušta.
- **Zaštita dužnika:** Štiti dužnika od neosnovanih zahteva nakon mnogo vremena (kada je npr. izgubio dokaze da je dug već platio).

6. ZASTOJ ZASTARELOSTI (IZUZETAK)

Pravilo je da zastarelost teče, ali postoji važan izuzetak zasnovan na maksimi *Agere non valenti non currit praescriptio* (Zastarelost ne teče protiv onoga ko ne može da vrši pravo):

- **Nesavladive prepreke:** Zastarevanje **ne teče** za vreme dok poverilac zbog nesavladivih prepreka nije u mogućnosti da sudskim putem zahteva ispunjenje.

122. OPŠTA PRAVILA O ZASTARELOSTI U NAŠEM PRAVU

1. POJAM I DEFINICIJA

Zastarelost je institut kojim **prestaje pravo poverioca da zahteva ispunjenje obaveze**.

- **Suština:** Nastupa kada protekne zakonom određeno vreme u kom je poverilac mogao da zahteva ispunjenje.
- **Imperativnost rokova:** Pravila o zastarelosti su stroga (*ius cogens*). Pravnim poslom (ugovorom) stranke **ne mogu**:
 - Odrediti duže ili kraće vreme od zakonom propisanog.
 - Odrediti da zastarelost neće teći za neko vreme.

2. RAČUNANJE VREMENA (Bitni elementi)

Precizno utvrđivanje početka i kraja roka je ključno za rešavanje pravnih problema.

- **Početak toka (*Dies a quo*):**
 - **Opšte pravilo:** Prvog dana **posle** dana kada je poverilac stekao pravo da zahteva ispunjenje (prvi dan *posle* dospelosti).
 - **Negativne obligacije (nečinjenje/trpljenje):** Prvog dana **posle** dana kada je dužnik postupio protivno obavezi (jer tada obaveza dospeva).
- **Završetak toka:** Zastarelost nastupa kada istekne poslednji dan zakonom određenog vremena.
- **Uračunavanje vremena prethodnika:**
 - Vreme koje je proteklo u korist dužnikovih prethodnika (ostavilac, ustupilac ugovora/potraživanja) **uračunava se** sadašnjem dužniku.
 - **Promena subjekata:** Ustupanje ugovora, preuzimanje duga ili cesija **ne dovode** do prekida niti zastoja zastarelosti – rok nastavlja da teče.

3. ODRICANJE OD ZASTARELOSTI

Zakon pravi striktnu razliku između odricanja *pre* i *posle* isteka roka.

- **Pre isteka roka:** Dužnik se **ne može** odreći zastarelosti unapred.
- **Posle isteka roka:** Dužnik **može** odlučiti da se ne pozove na zastarelost i da ispuni obavezu.
 - **Načini odricanja:**
 - *Jednostrana izjava.*
 - *Faktička radnja:* Pristupanje izvršenju obaveze.
 - *Pismeno priznanje* zastarele obaveze.
 - *Davanje obezbeđenja:* Davanje zaloge, dovođenje jemca.
 - **Dejstvo odricanja:** Ponovo počinje da teče **isti rok** koji je zakonom određen za tu vrstu obaveze.

Pravila kod solidarnosti:

- Odricanje *jednog dužnika* od zastarelosti **nema dejstva** prema ostalim solidarnim dužnicima.

- Odricanje dužnika učinjeno *prema jednom poveriocu koristi* i ostalim solidarnim poveriocima.

4. NEZASTARIVOST (IZUZECI)

Iako je zastarelost pravilo, određena potraživanja nikada ne zastarevaju.

- **Zakonsko izdržavanje:** Pravo na izdržavanje određeno zakonom ne zastareva.
- **Naknada štete iz krivičnog dela:**
 - Ako je za krivično gonjenje predviđen duži rok zastarelosti, taj duži rok važi i za naknadu štete.
 - Ako krivično gonjenje **ne zastareva** (npr. dela protiv polne slobode prema maloletnicima), onda **ne zastareva ni potraživanje naknade štete** prouzrokovane tim delom.

DEJSTVO ZASTARELOSTI I ISPUNJENJE ZASTARELE OBAVEZE

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA

Nastupanjem zastarelosti ne gasi se samo potraživanje, već se menja njegova pravna moć.

- **Opstanak prava:** Poverilac **ne gubi** potraživanje, već gubi mogućnost da ga **prinudno naplati** (protiv volje dužnika).
- **Uslovna neutuživost:** Zastarelo potraživanje postaje "uslovno neutuživo". Ono pravno postoji, ali je lišeno državne sankcije (mogućnosti prinudnog izvršenja) ukoliko se dužnik pozove na rok.

2. ULOGA SUDA (Ključno za ispit!)

Ovo je procesni aspekt koji morate znati napamet.

- **Ne pazi se po službenoj dužnosti:** Sud na zastarelost **NE PAZI ex officio**.
- **Pasivnost suda:** Sud ne sme ni da upozori dužnika na zastarelost, niti da ga pouči o postojanju tog prava.
- **Posledica:**
 - Ako dužnik **ćuti** (propusti da istakne prigovor): Sud donosi presudu kojom ga obavezuje na ispunjenje (jer obaveza i dalje postoji).
 - Ako dužnik **istakne prigovor:** Sud odbija tužbeni zahtev i ne može obavezati dužnika na činidbu.

3. DEJSTVA PREMA DUŽNIKU I POVERIOCU

Protekom roka nastupaju sledeće konkretne pravne posledice:

- **Pravo na prigovor:** Dužnik stiče pravo na **peremptorni prigovor**. Njegovim isticanjem on trajno odbija ispunjenje zahteva.
- **Akcesornost (Sporredna prava):** Kad zastari glavno potraživanje, **zastarevaju i sva sporedna potraživanja** (kamate, plodovi, troškovi, ugovorna kazna). Dužnik prigovorom odbija i njih.
- **Obezbeđena potraživanja (Zaloga/Hipoteka):**
 - Poverilac koji ima **ručnu zalogu** ili **hipoteku** može se namiriti iz vrednosti opterećene stvari čak i ako je potraživanje zastarelo.

◦ *Izuzetak:* Iz vrednosti založene stvari **ne mogu** se namiriti zastarele kamate i druga povremena davanja (osim ako nisu posebno obezbeđena).

• **Prebijanje (Kompenzacija):**

◦ Zastarelo potraživanje **može** se prebiti (kompenzovati) ako u trenutku susreta potraživanja (kad su se stekli uslovi za kompenzaciju) ono **još uvek nije bilo zastarelo**.

◦ Ako je već bilo zastarelo pre susreta, do kompenzacije ne dolazi ako dužnik istakne prigovor.

4. ISPUNJENJE ZASTARELE OBAVEZE

Šta se dešava ako dužnik ipak plati dug nakon isteka roka?

• **Punovažnost isplate:** Isplata zastarelog duga je pravno valjana jer dug i dalje postoji. Smatra se da dužnik **nije platio nedugovano**.

• **Nema povraćaja (Soluti retentio):** Ako dužnik ispuni zastarelu obavezu, **nema pravo da traži povraćaj datog**, bez obzira na to da li je znao ili nije znao da je obaveza zastarela.

• **Izuzetak (Pobijanje isplate):** Isplata se može osporavati jedino ako je dužnik u trenutku isplate bio **poslovno nesposoban**.

5. RAZLIKA OD PREKLUZIJE

Pravila o zastarelosti se **ne primenjuju** na prekluzivne rokove (rokove za podizanje tužbe ili vršenje radnje pod pretnjom gubitka samog prava).

VREME POTREBNO ZA ZASTARELOST

1. PRAVNA PRIRODA ROKOVA (IMPERATIVNOST)

U našem pravu, rokovi zastarelosti su određeni **imperativno** zakonom.

• **Zabrana izmene:** Stranke pravnim poslom (ugovorom) **ne mogu**:

- Odrediti duže ili kraće vreme zastarelosti.
- Odrediti da zastarelost neće teći za neko vreme.

• *Uporednopravna napomena:* Za razliku od nas, u nemačkom i austrijskom pravu rok se sporazumno može skratiti (ali ne i produžiti), dok je švajcarsko rešenje slično našem.

2. ODNOS SUBJEKTIVNOG I OBJEKTIVNOG ROKA

Za mnoga potraživanja (npr. naknada štete) zakon propisuje dva roka.

• **Subjektivni rok (Kraći):** Teče od saznanja poverioca (npr. za štetu i učinioca).

• **Objektivni rok (Duži):** Teče od objektivnog događaja (nastanak štete), bez obzira na saznanje.

• **Pravilo primene:** Potraživanje zastareva istekom subjektivnog roka. Objektivni rok služi kao **apsolutna granica** – ako subjektivni rok nije istekao, a objektivni istekne, potraživanje je zastarelo.

3. PREGLED ROKOVA (TAKSATIVNO)

A. OPŠTI ROK: 10 GODINA

Važi supsidijarno – za sva potraživanja za koja zakonom nije određen drugi rok.

• **Primer:** Potraživanje iz sticanja bez osnova.

B. POSEBNI ROKOVI OD 10 GODINA

Pored opšteg, zakon izričito propisuje 10 godina i za:

- **Utvrđena potraživanja (*Actio Iudicati*):** Potraživanja utvrđena pravosnažnom sudskom odlukom ili poravnanjem.

- *Izuzetak:* Povremena davanja koja proističu iz te odluke, a dospevaju **ubuduće**, zastarevaju u roku za povremena potraživanja (3 godine).

- **Potrošačko pravo:** Naknada štete od proizvoda sa nedostatkom (objektivni rok od stavljanja u promet).

- **Osiguranje života:** Potraživanja iz ugovora (objektivni rok).

C. ROK OD 5 GODINA

- **Samo pravo na povremena davanja:** Ako poverilac ne traži povremena davanja 5 godina od dospelosti prvog neispunjenog, gubi **samo pravo** (iz kog proističu pojedinačna potraživanja).

- *Posledica:* Gubitkom prava, gubi se pravo potraživanja i budućih i prošlih davanja.

- **Naknada štete (Objektivni rok):** Od momenta nastanka štete.

- **Povreda ugovorne obaveze:** Naknada štete zastareva u roku predviđenom za zastarelost te konkretne obaveze.

D. ROK OD 3 GODINE

- **Povremena potraživanja:** Dospevaju godišnje ili kraće (kamate, izdržavanje).

- *Anuiteti:* U ovaj rok spadaju anuiteti (otplata glavnice + kamate).

- *Važna razlika:* Ovo **NE važi** za otplate na rate (obročne otplate) koje nisu povremena davanja već delimično ispunjenje.

- **Privreda:** Međusobna potraživanja pravnih lica iz prometa robe i usluga.

- **Zakupnina:** Bilo da se plaća povremeno ili odjednom.

- **Naknada štete (Subjektivni rok):** Od saznanja za štetu i štetnika.

E. ROK OD 1 GODINE (Komunalne usluge)

Ovaj rok važi isključivo za potraživanja prema **domaćinstvima** (fizičkim licima).

- Komunalne usluge (struja, grejanje, voda, čistoća).

- TV pretplata, pošta, telefon, internet.

4. SPECIFIČNOST KOD KRIVIČNOG DELA

Ako je šteta nastala krivičnim delom, a za krivično gonjenje je predviđen **duži rok** zastarelosti, zahtev za naknadu štete zastareva tek istekom tog (dužeg) roka za krivično gonjenje.

ZASTOJ ZASTAREVANJA

1. POJAM I DEFINICIJA

Zastoj zastarevanja predstavlja skup zakonom određenih činjenica koje **sprečavaju da zastarevanje počne da teče**, odnosno **zaustavljaju zastarevanje koje je već počelo**.

- **Imperativnost:** Pravila o zastoju su imperativna. Poverilac i dužnik **ne mogu** svojim sporazumom (pravnim poslom) odrediti da zastarelost neće teći neko vreme, niti mogu menjati zakonske rokove.

2. RAČUNANJE VREMENA (Bitni element)

Ključna razlika u odnosu na druge institute je način računanja vremena:

- **Sabiranje vremena:** Vreme koje je isteklo **pre** nastanka uzroka zastoja **računa se** u zakonom određeni rok za zastarelost.
- **Nastavak toka:** Kada prestane uzrok zastoja, zastarevanje se **nastavlja** tamo gde je stalo.
- **Odlaganje početka:** Ako zastarevanje nije moglo ni početi zbog uzroka zastoja, ono počinje teći tek kad taj uzrok prestane.

3. ZAKONSKI UZROCI ZASTOJA (Taksativno)

Zakon taksativno navodi situacije u kojima zastarelost ne teče ("miruje") zbog specifičnih odnosa ili okolnosti.

A. Zbog bliskih odnosa (Ratio legis: Nespojivost sa prinudnim namirenjem):

- Između **bračnih i vanbračnih drugova** (dok traje zajednica).
- Između **roditelja i dece** (dok traje roditeljsko pravo).
- Između **štićenika i staraoca/organa starateljstva** (za vreme trajanja starateljstva i dok se ne polože računi).
- Između **zaposlenog u tuđem domaćinstvu i poslodavca** (ili članova njegove porodice), dok taj odnos traje.

B. Zbog objektivnih prepreka (Generalna klauzula):

- Zastarelost ne teče protiv poverioca koji zbog **nesavladivih prepreka** nije mogao sudskim putem da zahteva ispunjenje (npr. poplave, zemljotresi, prekid rada sudova).

C. Zbog vojne dužnosti:

- Za vreme **mobilizacije, neposredne ratne opasnosti ili rata** (ne teče protiv poverioca na vojnoj dužnosti).
- Lica na **odsluženju vojnog roka ili vežbi**: Zastarelost ne može nastupiti dok ne proteknu **3 meseca** od odsluženja roka ili prestanka vežbe.

4. ZAŠTITA POSLOVNO NESPOSOBNIH LICA

Zakon pruža posebnu zaštitu maloletnicima i licima bez poslovne sposobnosti kada se nađu u ulozi **poverioca**, a nemaju zakonskog zastupnika.

- **Pravilo:** Zastarelost njihovih potraživanja ne može nastupiti dok ne proteknu **2 godine** od kada su postali poslovno sposobni ili dobili zastupnika.
- **Izuzetak (Kada su dužnici):** Ako su ova lica **dužnici**, zastarelost prema njima **normalno teče**, bez obzira da li imaju zastupnika.

5. SPECIFIČNOSTI KOD STEČAJA

- Zastarelost potraživanja stečajnog dužnika prema njegovim dužnicima ne teče **godinu dana** od dana otvaranja stečajnog postupka.

PREKID ZASTAREVANJA

1. POJAM I DEFINICIJA

Prekid zastarevanja je nastupanje činjenice usled koje proteklo vreme gubi značaj, a zastarelost počinje da teče **iznova**.

- **Ključna razlika u odnosu na zastoj:**

◦ *Kod zastoja*: Vreme se "zamrzava" i nastavlja tamo gde je stalo (vreme pre zastoja se računa).

◦ *Kod prekida*: Vreme pre prekida se **ne računa** u rok. Sve se briše i kreće od nule.

2. NAČINI PREKIDA (BITNI ELEMENTI)

Zastarelost se može prekinuti radnjom poverioca ili radnjom dužnika.

A. Radnja POVERIOCA (Tužba):

• **Pravilo**: Poverilac mora preduzeti radnju pred sudom ili drugim nadležnim organom radi utvrđivanja, obezbeđenja ili ostvarenja potraživanja.

• **Konkretne radnje**:

- Podizanje tužbe.
- Pozivanje u zaštitu.
- Isticanje prebijanja u sporu.
- Prijavljivanje potraživanja u stečajnom postupku.

• **Šta NIJE dovoljno**: Obična opomena, pismeni ili usmeni poziv dužniku da plati dug **ne prekida** zastarelost.

B. Radnja DUŽNIKA (Priznanje):

• **Pravilo**: Zastarevanje se prekida kada dužnik prizna dug.

• **Vrste priznanja**:

- *Izričito*: Davanjem izjave poveriocu.
- *Prećutno (Konkludentno)*: Davanjem otplate (dela duga), plaćanjem kamate ili davanjem obezbeđenja.

3. RAČUNANJE VREMENA (DEJSTVA)

Kada dođe do prekida, nastupaju sledeća dejstva:

• **Brisanje proteklog vremena**: Vreme koje je proteklo pre prekida se poništava i ne ulazi u rok.

• **Novi početak**:

- Ako je prekid nastupio *priznanjem duga*: Novo vreme teče **od dana priznanja**.
- Ako je prekid nastupio *sudskom radnjom (tužbom)*: Novo vreme teče **od dana okončanja postupka**.

• **Dužina novog roka**: U načelu, teče isti rok koji je važio i za prekinuto potraživanje.

◦ *Izuzetak (Novacija)*: Ako su se uz priznanje strane sporazumele da izmene osnov ili predmet obaveze (prenov), za novo potraživanje važi vreme zastarelosti određeno za tu novu vrstu obaveze.

4. IZUZECI (KADA NEMA PREKIDA?)

Iako je tužba podneta, smatraće se da prekida **nije bilo** u sledećim slučajevima:

- Ako poverilac **odustane** od tužbe.
- Ako tužba bude **odbačena** ili **odbijena**.
- Ako mera obezbeđenja bude poništena.
- **Spasavanje roka (Rok od 3 meseca)**: Ako je tužba odbačena zbog nenadležnosti (ne zbog suštine), pa poverilac ponovo podigne tužbu u roku od **3 meseca** od pravosnažnosti odbacivanja -> smatra se da je zastarevanje prekinuto prvom tužbom.

5. SOLIDARNOST (SPECIFIČNOST)

Pravila prekida kod solidarnih obligacija prema ovom izvoru su stroga:

- **Pasivna solidarnost (Više dužnika):** Ako dođe do prekida prema jednom dužniku, zastarevanje prema ostalima **teče i dalje** (ne prekida se automatski).
 - *Regres:* Dužnik koji je morao da ispuni obavezu (prema kome nije zastarela), ima pravo da traži od ostalih (prema kojima je zastarela) da mu naknade njihov deo.
- **Aktivna solidarnost (Više poverilaca):** Ako jedan poverilac prekine zastarevanje, to **ne koristi** ostalim poveriocima – prema njima rok teče i dalje.

123. PREKLUZIJA I FATALNO OROČENJE

1. POJAM I DEFINICIJA (PREKLUZIJA)

Prekluzija je **potpuni prestanak (gašenje) subjektivnog prava** usled toga što se ono nije vršilo ili nisu preduzete potrebne radnje u zakonom određenom roku (prekluzivni rok).

- **Ratio legis:** Cilj je vremensko ograničenje neizvesnosti. Institut se temelji na načelu zabrane protivrečnog postupanja (*venire contra factum proprium*). Ako se poverilac dugo ponaša kao da ga pravo ne zanima, stvara se opravdano uverenje da je od prava odustao, pa bi naknadno vršenje prava bilo nekorektno.

2. KLJUČNE RAZLIKE: PREKLUZIJA vs. ZASTARELOST (Najvažniji deo ispita!)

Ovo morate znati "u pola noći". Razlike su suštinske:

- **Dejstvo na pravo:**
 - *Zastarelost:* Pravo **ne prestaje**, samo gubi mogućnost prinudnog ostvarenja (postaje prirodna obligacija).
 - *Prekluzija:* Pravo se **trajno i potpuno gasi**.
- **Uloga suda:**
 - *Zastarelost:* Sud pazi samo po prigovoru dužnika.
 - *Prekluzija:* Sud pazi **po službenoj dužnosti** (ex officio). Sud mora odbiti zahtev čim utvrdi da je rok istekao, čak i ako se druga strana ne pozove na to.
- **Sudbina ispunjenja (Povraćaj datog):**
 - *Zastarelost:* Ako dužnik plati zastareli dug, ne može tražiti povraćaj.
 - *Prekluzija:* Ako dužnik ispuni obavezu nakon nastupanja prekluzije, smatra se da je platio nešto što ne duguje. On **ima pravo na povraćaj** po pravilima o **sticanju bez osnova**.
- **Tok roka:**
 - *Zastarelost:* Može se zastati ili prekinuti.
 - *Prekluzija:* Kod prekluzivnih rokova **nema ni zastoja ni prekida**. Rok neumitno teče.

3. IZVORI PREKLUZIVNIH ROKOVA

Prekluzivni rokovi se najčešće odnose na **preobražajna prava**, ali mogu i na druga subjektivna prava. Mogu biti određeni:

- **Zakonom:** Najčešći slučaj (npr. rokovi za poništaj rušljivih ugovora, pobijanje dužnikovih radnji, zaštitu od evikcije).

- Ako je zakonska norma imperativna, rok se ne može menjati voljom stranaka.
- Ako je norma dispozitivna (npr. kod odgovornosti za materijalne nedostatke), stranke mogu ugovorom menjati rokove.
- **Pravnim poslom:** Npr. kod javnog obećanja nagrade, obećalac sam određuje rok u oglasu.
- **Sudskom odlukom:** Kada je sud zakonom ovlašćen da odredi rok.

4. PRIMERI PREKLUZIVNIH ROKOVA (Pozitivno pravo)

- **Rušljivi ugovori:** Zahtev za poništaj (1 godina subjektivni / 3 godine objektivni rok).
- **Paulijanska tužba:** Pobijanje dužnikovih pravnih radnji (1 ili 3 godine).
- **Zelenaški ugovor:** Zahtev za smanjenje obaveze na pravičan iznos (5 godina).
- **Poslovna nesposobnost:** Rok za potvrdu ili poništaj ugovora nakon sticanja sposobnosti (3 meseca).
- **Javno obećanje nagrade:** 1 godina (ako oglasom nije drugačije određeno).

5. FATALNO OROČENJE PRAVA

To je poseban institut koji treba razlikovati od prekluzije, iako su slični.

- **Definicija:** Vremensko ograničenje trajanja prava koje **automatski prestaje** istekom roka, bez obzira na to da li je vršeno ili ne.
- **Razlika od prekluzije:**
 - *Prekluzija:* Pravo prestaje jer se **NIJE vršilo** (sankcija za pasivnost).
 - *Fatalno oročenje:* Pravo prestaje **čak i ako se vršilo**. Prestanak je neizbežan protekom vremena.
- **Sličnost:** Kao i kod prekluzije, nema zastoja ni prekida.
- **Primer:** Autorsko imovinsko pravo (traje za života autora i 70 godina posle smrti). Posle toga pravo prestaje, ma koliko ga naslednici aktivno koristili.

124. POJAM I VRSTE DOCNJE

1. POJAM I DEFINICIJA

Docnja (kašnjenje) predstavlja pravno stanje u koje mogu zapasti **obe strane** u obligacionom odnosu – i dužnik i poverilac.

- **Opšta definicija:** Do docnje dolazi kada strane **ne postupe blagovremeno** na način na koji bi trebalo da postupe u izvršavanju svojih obaveza ili prava.

2. VRSTE DOCNJE

S obzirom na to ko je uzrokovao zastoj u ispunjenju, razlikujemo dva osnovna oblika:

- **Dužnička docnja (*Mora debitoris*):** Nastaje kada dužnik svoju obavezu **ne ispuni u roku** koji je određen za njeno ispunjenje.
- **Poverilačka docnja (*Mora creditoris*):** Nastaje kada poverilac **bez osnovanog razloga onemogućiti** da dužnikova obaveza prestane urednim ispunjenjem.

3. RAZGRANIČENJE (PRAVNA PRIRODA)

Iako oba instituta predstavljaju vid kašnjenja, oni se u teoriji i praksi moraju razmatrati **odvojeno** jer su suštinski različiti. Razlikuju se po tri ključna elementa:

- **Uslovima** za nastanak (kriterijumi nisu isti za dužnika i poverioca).
- **Pravnim posledicama** (različito utiču na rizik i obaveze).

- Načinu prestanka docnje.

125. DUŽNIČKA DOCNJA

1. POJAM I DEFINICIJA

Dužnička docnja je stanje u koje dužnik zapada kada ne ispunji svoju obavezu u roku određenom za ispunjenje, pod uslovom da je ispunjenje **još uvek objektivno moguće**.

- **Razlika od neispunjenja:** Ako ispunjenje postane **objektivno nemoguće**, tada nije reč o docnji (kašnjenju), već o neispunjenju obaveze.

2. NAČIN NASTANKA (Bitni elementi)

Način na koji dužnik ulazi u docnju zavisi od toga da li je rok za ispunjenje određen ili ne:

- **Kada je rok određen:** Dužnik zapada u docnju samim **protekom roka**.
- **Kada rok NIJE određen:** Dužnik zapada u docnju tek kada ga poverilac **pozove da ispunji obavezu** (opomena).
 - *Forma poziva:* Može biti usmena, pismena, vansudska opomena ili započinjanje postupka (tužba) čija je svrha ispunjenje.

3. PRAVNA PRIRODA (Objektivni koncept)

U našem pravu docnja se shvata **objektivno**.

- **Krivica nije uslov:** Dužnikova krivica **nije uslov** za nastanak docnje.
- **Bez obzira na razlog:** Dužnik je u docnji čim protekne rok, bez obzira na razlog kašnjenja. Čak ni **viša sila** ne sprečava nastanak docnje.

4. ODNOS DOCNJE I ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU (Ključno za ispit!)

Ovo morate jasno razdvojiti. Jedno je *biti u docnji*, a drugo je *plaćati štetu zbog docnje*.

- **Status docnje:** Dužnik **ne može** otkloniti docnju dokazivanjem da su nastupile okolnosti koje nije mogao sprečiti (više sile). On ostaje u docnji.
- **Odgovornost za štetu:** Dužnik **može** biti oslobođen plaćanja naknade štete ako dokaže da je do kašnjenja došlo usled naknadnih okolnosti koje nije mogao sprečiti, otkloniti ili izbeći.
 - *Zaključak:* Viša sila oslobađa od *odgovornosti za štetu*, ali ne ukida *stanje docnje*.

5. IZUZECI (KADA NEMA DOCNJE?)

U određenim situacijama protek roka ne vodi u docnju, već direktno u prestanak ili povredu obaveze:

- **Fiksni ugovori (Rok kao bitan sastojak):** Ako dužnik ne ispunji obavezu u roku, ugovor se **raskida po sili zakona** i obaveza se gasi. Ovde nema docnje.
- **Negativne obaveze (Nečinjenje/Uzdržavanje):** Kod ovih obaveza docnja nije moguća po prirodi stvari. Čim dužnik učini ono što nije smeo, to je **neispunjenje**, a ne kašnjenje.
- **Objektivna nemogućnost:** Kao što je navedeno, ovo vodi u neispunjenje.

6. PRESTANAK DOCNJE

Docnja traje sve dok se ne desi jedna od sledećih činjenica:

- Dužnik **ispuni** svoju obavezu.

- **Treće lice** ispuni dužnikovu obavezu.
- Obaveza prestane na drugi način (npr. otpuštanje duga, prebijanje).
- Nastupi **poverilačka docnja** (docnja prestaje po zakonu).

USLOVI ZA NASTUPANJE DUŽNIČKE DOCNJE

1. POJAM I OSNOVNI USLOV

Dužnik zapada u docnju kada njegova obaveza **dospe za ispunjenje**, a on je ne ispuni.

- **Objektivni koncept:** Za nastanak docnje **ne traži se krivica** dužnika. On pada u docnju čak i ako nije znao da je obaveza dospela, pa čak i ako ga je **viša sila** sprečila da ispuni obavezu.
- **Definicija dospelosti:** Trenutak od kog poverilac ima pravo da zahteva ispunjenje, a dužnik to ne može da odbije.

2. NAČIN NASTANKA (RAZLIKOVANJE SITUACIJA)

Način na koji dužnik ulazi u docnju zavisi isključivo od toga da li je ugovoren rok za ispunjenje ili ne.

A. KAD JE ROK ODREĐEN (*Mora ex re*):

- **Pravilo:** Dužnik zapada u docnju automatski, samim protekom roka.
- **Načelo:** "*Dies interpellat pro homine*" (Dan opominje umesto čoveka).
- **Nema opomene:** Nije potrebno da poverilac posebno poziva dužnika. Docnja nastupa već **следећег дана** po isteku roka.

Uporednopravna napomena: Ovo je razlika u odnosu na francusko pravo (subjektivni sistem), gde je opomena načelno uvek potrebna, čak i kad postoji rok. Naše pravo je tu strože i efikasnije.

B. KAD ROK NIJE ODREĐEN (*Mora ex persona*):

- **Pravilo:** Dužnik pada u docnju tek kada ga poverilac **pozove da ispuni obavezu** (Opomena / *Interpellatio*).
- **Početak:** Smatra se da je dužnik u docnji **следећег дана** posle dana prijema opomene.

3. POJAM I PRAVNA PRIRODA OPOMENE

Opomena je neophodan uslov za docnju kod neodređenih rokova.

- **Pravna priroda:** To je **jednostrani pravni posao**.
 - Zašto? Iako dejstvo često ne zavisi od volje (zakon određuje posledice), poverilac izjavom volje menja pravnu situaciju (stavlja dužnika u docnju, stiče pravo na kamatu i sl.).
- **Forma:** Nije formalan akt.
 - Može biti: usmena, pismena (preporučuje se radi dokazivanja), putem tužbe ili **konkludentnom radnjom** (npr. slanje ambalaže za robu).
- **Sadržina:** Mora odgovarati obavezi (ne sme se tražiti nešto drugo ili na drugom mestu), ali je valjana čak i ako glasi na veći ili manji iznos od dugovanog.

4. SPECIFIČNOSTI KOD DOSPELOSTI (IZUZECI)

Neke obaveze imaju specifičan režim dospelosti i nastanka docnje:

- **Naknada štete:** Obaveza nastaje i dospeva **istovremeno** (u trenutku nastanka štete). Dužnik je u docnji od **sledećeg dana** (od tada teče i zastarelost).
- **Prirodne (naturalne) obligacije:** One **nikad ne dospevaju** (ne mogu se prinudno tražiti), pa dužnik kod njih **ne može** zapasti u docnju.
- **Prigovor neispunjenog ugovora:** Iako je obaveza dospela, dužnik nije u docnji ako osnovano istakne prigovor da ni druga strana nije ispunila svoju obavezu.

5. KADA OPOMENA NIJE POTREBNA (IAKO NEMA ROKA)?

Čak i kad rok nije određen, dužnik pada u docnju bez opomene u sledećim slučajevima:

- Ako dužnik **zlonamerno izbegava** prijem opomene.
- Ako se dužnik unapred **odrekao prava** na opomenu.
- Ako dužnik **sam sebe opomene** (izjavi da će ispuniti tad i tad).
 - *Ratio:* Ovo proizlazi iz načela savesnosti i poštenja.

PRAVNE POSLEDICE DUŽNIČKE DOCNJE

1. OPŠTE DEJSTVO NA OBAVEZU

Ulaskom u docnju obaveza se **ne gasi**.

- **Perpetuacija obaveze:** Dužnik je i dalje dužan da ispuní činidbu, ali se njegov pravni položaj znatno **pogoršava** (gubi prava, stiče nove terete), dok poverilac stiče dodatna sredstva zaštite.
- **Zastarelost:** Onog trenutka kada obaveza dospe (i nastane docnja), počinje da teče rok zastarelosti potraživanja.

2. PRAVA POVERIOCA (Katalog ovlašćenja)

Poverilac u slučaju docnje ima na raspolaganju sledeće opcije:

- **Zahtev za prinudno ispunjenje:** Poverilac može sudskim putem zahtevati da dužnik ispuní obavezu.
- **Pravo zadržavanja (Retencija):** Ako ima dužnikovu stvar u rukama, može je zadržati dok se ne namiri.
- **Prigovor neispunjenog ugovora:** Kod dvostranih ugovora, poverilac može odbiti da ispuní svoju obavezu dok dužnik ne ispuní svoju.
- **Naknada štete:** Ima pravo na naknadu štete prouzrokovane samim kašnjenjem (tzv. moratorna šteta).
 - *Napomena:* Ovo pravo postoji čak i ako je poverilac ostavio naknadni rok za ispunjenje – davanje roka nije odricanje od naknade štete.

3. RASKID UGOVORA ZBOG DOCNJE

Pravila raskida zavise od toga da li je rok bio bitan element ugovora ili ne:

- **Fiksni ugovor (Rok je bitan sastojak):**
 - Ugovor se raskida **po samom zakonu** (automatski) istekom roka.
 - *Izuzetak:* Poverilac može održati ugovor na snazi ako **bez odlaganja** obavesti dužnika da i dalje zahteva ispunjenje.
- **Ugovor gde rok NIJE bitan:**

- Poverilac **mora** ostaviti dužniku **primerni naknadni rok**.
- Ako dužnik ni tada ne ispuni -> nastupaju iste posledice kao kod fiksnog roka (raskid).

4. POOŠTRENA ODGOVORNOST DUŽNIKA (RIZIK)

Docnja menja pravila o riziku i odgovornosti:

- **Prelaz rizika (Periculum):** Dužnik odgovara za slučajnu propast ili oštećenje stvari (nemogućnost ispunjenja) koja nastupi **posle** dolaska u docnju.
 - *Oslobođenje:* Jedino ako dokaže da bi stvar propala na isti način i da je on svoju obavezu na vreme ispunio.
- **Odgovornost za štetu:** Dužnik odgovara za štetu zbog kašnjenja.
 - *Ekskulpacija (Oslobođenje):* Može se osloboditi samo ako dokaže da je do kašnjenja došlo usled okolnosti koje nije mogao sprečiti, otkloniti ili izbeći (viša sila).
 - *Važna distinkcija:* Viša sila ne sprečava nastanak *stanja docnje*, ali oslobađa od *plaćanja štete*.

5. POSLEDICE KOD NOVČANIH OBAVEZA

- **Zatezna kamata:** Dužnik duguje zateznu kamatu po zakonskoj stopi.
 - *Objektivnost:* Kamata se duguje bez obzira na to da li je poverilac pretrpeo štetu.
 - *Odnos sa ugovornom kamatom:* Ako je ugovorena kamata bila viša od zatezne, ona nastavlja da teče i posle docnje.
- **Pravo na punu naknadu:** Ako je stvarna šteta veća od iznosa zatezne kamate, poverilac ima pravo na razliku do potpune naknade.

6. SPECIFIČNI NAČINI NAMIRENJA (Surogati ispunjenja)

- **Stvari određene po rodu:** Poverilac može, uz prethodno obaveštenje, kupiti stvari na drugom mestu i tražiti od dužnika razliku u ceni i naknadu štete.
- **Obaveza činjenja:** Poverilac može, uz obaveštenje, uraditi radnju sam ili preko trećeg lica, sve na trošak dužnika.
- **Ugovorna kazna:** Ako je ugovorena za slučaj docnje, poverilac može tražiti **i ispunjenje i kaznu** (kumulativno).

7. DEJSTVO KOD SOLIDARNOSTI

- **Solidarni dužnici:** Docnja jednog dužnika **ne pogađa** ostale (opomena deluje samo prema onom kome je upućena).
- **Solidarni poverioci:** Ako dužnik dođe u docnju prema jednom poveriocu (npr. taj ga je opomenuo), smatra se da je u docnji prema **svim** solidarnim poveriocima, jer je ispunjenje u interesu svih.

PRESTANAK DUŽNIČKE DOCNJE

1. NAČINI PRESTANKA DOCNJE

Dužnička docnja se gasi nastupanjem jedne od sledećih činjenica:

- **Ponuda ispunjenja od strane dužnika:** Kada dužnik ponudi poveriocu da uredno izvrši dugovanu činidbu.

- **Ponuda ispunjenja od strane trećeg lica:** Pod uslovom da treće lice ima **pravni interes** da obavezu ispuni.
- **Dolazak poverioca u docnju:** Ako poverilac bez osnovanog razloga odbije urednu ponudu ili spreči ispunjenje, prestaje dužnička docnja, a nastupa poverilačka.
- **Gašenje obaveze na drugi način:** Kada obaveza prestane, a da nije ispunjena (npr. prebijanje, novacija, otpuštanje duga).

2. BITNI USLOVI ZA PONUDU (Kvalitet ponude)

Nije svaka ponuda dovoljna da prekine docnju. Ponuda (bilo dužnika ili trećeg lica) mora ispunjavati stroge kriterijume:

- **Ozbiljnost i stvarnost:** Ponudilac mora biti **spreman i sposoban** da izvrši ono što duguje.
- **Teret dokazivanja:** Poverilac neće zapasti u docnju (a dužnička docnja neće prestati) ako dokaže da u vreme ponude dužnik (ili treće lice) **nije stvarno mogao** da ispuni obavezu.

3. DEJSTVA PRESTANKA DOCNJE (Ključno za ispit!)

Kada docnja prestane, pravne posledice se dele na one koje se gasi i one koje ostaju:

- **Dejstvo za budućnost (*Ex nunc*):** Docnja prestaje da proizvodi pravna dejstva od trenutka prestanka pa nadalje.
- **Sudbina stečenih prava (Stečena prava poverioca):** Posledice koje su **već nastupile** tokom trajanja docnje **NE prestaju**. Poverilac zadržava prava koja je stekao dok je docnja trajala.

4. OBAVEZE KOJE PREŽIVLJAVAJU PRESTANAK DOCNJE

Čak i kada dužnik ispuni glavnu obavezu i prekine docnju, on mora da izmiri sporedne obaveze nastale usled kašnjenja:

- **Naknada štete:** Štetu koju je nanio kašnjenjem mora nadoknaditi.
- **Zatezna kamata:** Mora platiti kamatu obračunatu za period dok je bio u docnji.
- **Ugovorna kazna:** Ako je bila predviđena za slučaj zadocnjenja.

Napomena: Ove sporedne obaveze ne prestaju automatski, one **zasebno zastarevaju** i mogu se posebno gasiti (npr. posebnim otpuštanjem duga).

126. POVERILAČKA DOCNJA

1. POJAM I DEFINICIJA

Poverilac dolazi u docnju kada **bez osnovanog razloga odbije da primi ispunjenje** ili ga svojim ponašanjem **spreči**.

- **Razlika u odnosu na dužničku docnju (Ključno!):**
 - Dužnička docnja je u našem pravu **objektivna** (nastupa nezavisno od krivice).
 - Poverilačka docnja je **subjektivna**. Poverilac pada u docnju samo ako **nema opravdan razlog** za odbijanje. Ako ima valjan razlog, docnje nema.

2. USLOVI ZA NASTANAK (BITNI ELEMENTI)

Da bi nastupila poverilačka docnja, moraju se kumulativno ispuniti određeni uslovi koji se tiču ponude dužnika i ponašanja poverioca.

A. Uredna ponuda dužnika

Da bi poverilac došao u situaciju da odbije ispunjenje, dužnik (ili treće lice sa pravnim interesom) mora prvo ponuditi ispunjenje. Ponuda mora biti:

- **Ozbiljna i stvarna:** Dužnik mora biti zaista u stanju (sposoban) da izvrši ono što duguje i mora pokazati volju da to učini.
- **Odgovarajuća (Sadržinski):** Mora se nuditi tačno ono što se duguje, na ugovorenom mestu i na ugovoreni način.
- **O dospelosti:** Ponuda se mora učiniti kada je obaveza dospel.

◦ *Ponuda pre roka:* Poverilac ima pravo da odbije ispunjenje pre roka i time **ne pada u docnju** (osim ako je rok ugovoren isključivo u interesu dužnika i nije u "nevreme").

B. Odbijanje ili nesaradnja poverioca

Poverilac pada u docnju u tri situacije:

1. Kada **odbije** da primi ispunjenje.
2. Kada svojim ponašanjem **spreči** ispunjenje (aktivno ometanje ili propuštanje neophodnih radnji).
3. Kada kod dvostranih ugovora traži ispunjenje, a **nije spreman** da istovremeno ispuni svoju obavezu.

3. SPECIFIČNOST: OBAVEZA SARADNJE (Kada ponuda nije potrebna?)

Ovo je čest primer na ispitu. Ponekad je za ispunjenje dužnikove obaveze neophodna prethodna radnja poverioca (npr. da donese ambalažu, doveze cisternu, otvori skladište).

- **Pravilo:** Ako je određen rok za tu pripremnu radnju, a poverilac je ne izvrši -> on pada u docnju samim **protekom tog roka**.
- **Izuzetak od pravila ponude:** U ovom slučaju **nije potrebno** da dužnik opominje poverioca niti da mu nudi robu (*dies offert pro homine*). Propuštanje pripremne radnje je automatski ulazak u docnju.
- **Oslobođenje:** Poverilac neće biti u docnji ako dokaže da dužnik svakako **ne bi bio u mogućnosti** da ispuni obavezu u to vreme, pa njegovo propuštanje nije pravi uzrok neispunjenja.

4. PRAVNA PRIRODA I OPRAVDANI RAZLOZI

Poverilačka docnja se zasniva na **pretpostavljenoj krivici**. Teret dokazivanja je na poveriocu – on mora dokazati da je imao **osnovan razlog** da odbije ispunjenje.

Šta SU opravdani razlozi (nema docnje)?

- Obaveza nije dospel.
- Ponuđena je pogrešna činidba ili na pogrešnom mestu.
- Ponuđen je način ispunjenja koji stvara štetu ili poteškoće poveriocu.
- Poverilac nije obavešten o nameravanom ispunjenju.
- Dužnik faktički nije bio u mogućnosti da ispuni obavezu (ponuda nije bila "stvarna").

Šta NISU opravdani razlozi (postoji docnja)?

- Promena poveriočevih interesa.
- Poverilac je našao povoljniju ponudu na drugom mestu.
- Promenjene okolnosti (osim ako nisu dovele do raskida ili izmene ugovora).

POSLEDICE I PRESTANAK POVERILAČKE DOCNJE

1. OPŠTA DEJSTVA POVERILAČKE DOCNJE

Ulaskom poverioca u docnju, dužnikova obaveza se **ne gasi automatski**, ali se njegov pravni položaj znatno **poboljšava**.

Nastupaju sledeće pravne posledice:

- **Prestanak dužničke docnje:** Ako je dužnik bio u docnji, ona momentalno prestaje.
- **Prestanak toka kamate:** Kamate prestaju da teku od trenutka dolaska poverioca u docnju.
- **Prelaz rizika (Ključno!):** Rizik slučajne propasti ili oštećenja stvari prelazi na poverioca (jer on nije preuzeo stvar na vreme).
- **Naknada štete i troškova:** Poverilac je dužan da:
 - Naknadi štetu koju je dužnik pretrpeo zbog zadocnjenja.
 - Plati troškove daljeg čuvanja stvari.

2. PRAVO NA OSLOBOĐENJE OD OBAVEZE (Deponovanje i Prodaja)

Pošto obaveza ne prestaje sama od sebe, zakon daje dužniku mehanizme da se **aktivno oslobodi** obaveze kada je poverilac u docnji.

- **Polaganje kod suda (Sudski depozit):**
 - Dužnik (ili treće lice) ima pravo da dugovanu stvar položi kod suda.
 - **Dejstvo:** Polaganjem stvari dužnik se **oslobađa obaveze**.
 - **Troškovi:** Poverilac snosi troškove polaganja (u delu koji prelazi redovne troškove ispunjenja).
- **Predaja drugom licu na čuvanje:**
 - Ako se stvar ne može čuvati u sudu, sud određuje lice kome će se stvar predati na čuvanje o trošku poverioca.
- **Javna prodaja:**
 - Dužnik može stvar izložiti javnoj prodaji ako je:
 - Stvar nepodesna za čuvanje.
 - Podložna kvarenju.
 - Ako su troškovi čuvanja nesrazmerno veliki.
 - **Dejstvo:** Iznos dobijen prodajom (umanjen za troškove) polaže se kod suda, čime se dužnik oslobađa.

3. DEJSTVO KOD SOLIDARNOSTI

Docnja ima specifično dejstvo u odnosima sa više lica:

- **Prema solidarnim dužnicima:** Ako poverilac dođe u docnju prema jednom solidarnom dužniku -> on je u docnji i **prema svima ostalima** (svi bi bili oslobođeni da je primio ispunjenje).
- **Između solidarnih poverilaca:** Docnja jednog solidarnog poverioca deluje i prema ostalim poveriocima.
 - *Regres:* Štetne posledice u njihovom međusobnom odnosu snosi onaj poverilac koji je bez razloga odbio ispunjenje.

4. PRESTANAK POVERILAČKE DOCNJE

Poverilačka docnja se gasi u sledećim situacijama:

- **Naknadna izjava/prijem:** Poverilac izjavi da je spreman da primi ispunjenje (ozbiljno i bez rezerve) ili prosto primi ispunjenje.
- **Gašenje obaveze:** Ako obaveza prestane na drugi način (prebijanje, novacija, otpuštanje duga, deponovanje stvari).

Dejstvo prestanka:

- **Za budućnost (*Ex nunc*):** Docnja prestaje da proizvodi nove posledice.
- **Za prošlost:** Posledice koje su već nastupile (npr. nastala šteta, troškovi čuvanja do tog dana) **ostaju**. Dužnik i dalje ima pravo da ih naplati; ta potraživanja ne prestaju automatski prestankom docnje.

127. POBIJANJE DUŽNIKOVIH PRAVNIH RADNJI U SISTEMU ZOO

1. POJAM I OSNOV (Ratio Legis)

Poverilac ima pravo da zahteva da se pravne radnje koje je dužnik preduzeo na njegovu štetu proglase **bez dejstva prema njemu**, kako bi mogao da naplati svoje potraživanje.

- **Pravni osnov (Opšta zaloga):** U savremenom pravu dužnik odgovara za obaveze **celokupnom svojom imovinom** (sadašnjom i budućom). Zato poveriocu nije svejedno kako dužnik raspolaže tom imovinom.
- **Individualna zaštita:** Za razliku od stečaja (gde se štite svi poverioci kolektivno), pobijanje van stečaja je sredstvo **individualne zaštite** konkretnog poverioca koji je podneo tužbu.

2. PREDMET POBIJANJA (Šta se pobija?)

Poverilac može pobijati pravne radnje kojima dužnik **umanjuje svoju imovinu** i time ugrožava naplatu potraživanja. To mogu biti:

- **Aktivno smanjenje imovine:** Kada dužnik otuđuje imovinu (prodaja, poklon) ili preuzima nove obaveze.
- **Pasivno smanjenje (Propuštanje):** Kada dužnik propušta da uveća svoju imovinu (npr. ne traži ispunjenje duga od svog dužnika ili ne ističe neko pravo).

3. USLOVI ZA POBIJANJE (Bitni elementi)

Da bi tužba uspeła, moraju se steći određeni uslovi koji se tiču dužnika, poverioca i trećeg lica.

- **Objektivno oštećenje poverioca (*Eventus damni*):**
 - Pobijanom radnjom dužnik je postao **insolventan** (prezadužen) ili je njegova imovina toliko umanjena da poverilac ne može da se naplati.
 - Ako dužnik i dalje ima dovoljno imovine za isplatu duga, pobijanje nije dozvoljeno.
- **Namera/Svest dužnika (*Consilium fraudis*):**
 - Dužnik preduzima radnju znajući da time nanosi štetu poveriocima.
 - *Moderni pristup:* Dovoljna je svest da radnja dovodi do prezaduženosti, ne traži se uvek direktna namera oštećenja.
- **Položaj trećeg lica (Pribavioca):**

- **Kod teretnih poslova (npr. prodaja):** Traži se da je i treće lice bilo **nesavesno** (znalo je ili moralo znati da dužnik time oštećuje poverioca).
- **Kod besteretnih poslova (npr. poklon):** Pobijanje je moguće čak i ako je treće lice bilo **savesno** (nije znalo za prevaru).

4. PRAVNA PRIRODA I DEJSTVO (Ključno za ispit!)

Pobijanje ne vodi poništenju pravnog posla u celosti, već samo **otklanja njegovo dejstvo** u određenoj meri.

- **Relativna nevažnost:** Pobijana pravna radnja gubi dejstvo **samo prema tužiocu (poveriocu)** i to samo **u iznosu potrebnom** za namirenje njegovog potraživanja.
- **Odnosi sa trećim licima:** Prema svima ostalima (dužniku i trećem licu), pravni posao ostaje punovažan.

◦ *Primer:* Ako je dužnik poklonio stan, stan ostaje kod poklonoprimca, ali poverilac ima pravo da taj stan proda i naplati svoj dug iz cene, a ostatak novca pripada poklonoprimcu.

5. ISTORIJSKI I UPOREDNI KONTEKST (Kratak osvrt)

Razumevanje istorije pomaže da shvatite današnja pravila:

- **Rimsko pravo (*Actio Pauliana*):** Zahtevalo se da je dug nastao **pre** pobijane radnje. Štitila je poverioce od prevara nesavesnih dužnika.
- **Francuski model:** Zadržao princip da potraživanje mora nastati pre radnje koja se pobija, jer poverilac ne može računati na imovinu koja je već izašla iz vlasništva dužnika pre nego što je dug nastao.
- **Nemački model (*Anfechtung*):** Objektivizovan pristup – manje se gleda namera, a više činjenica oštećenja. Specifičnost je što dozvoljava pobijanje čak i ako je potraživanje nastalo **posle** radnje, pod uslovom da postoji izvršni naslov i da radnja uzrokuje nemogućnost naplate.

POBIJANJE VAN STEČAJA

1. POJAM I FORMA

Pobijanje van stečaja je institut **individualne zaštite** poverioca u situaciji kada dužnik svojim raspolaganjima učini imovinu nedovoljnom za namirenje.

- **Forma:** Pravo se vrši podnošenjem **tužbe** ili isticanjem **prigovora** u postupku pred sudom.
- **Istorijski kontekst:** Iako se u teoriji i dalje koriste nazivi iz rimske tradicije (dolozna, kulpozna, porodična paulijanska tužba), ZOO ne uređuje vrste tužbi, već jedinstveno propisuje uslove pod kojima se stiče pravo na pobijanje.

2. AKTIVNA LEGITIMACIJA (Ko može da pobija?)

Pravo na pobijanje ima poverilac koji ispuni sledeće uslove:

- **Dospelost potraživanja:** Potraživanje mora biti dospelo za naplatu.
- **Bez izvršnog naslova:** Za razliku od austrijskog i nemačkog prava (i našeg predratnog prava), ZOO **ne zahteva** da poverilac ima izvršni naslov (izvršnu ispravu) da bi podneo tužbu.
- **Vreme nastanka potraživanja:** Potraživanje može nastati **pre ili posle** pravne radnje koja se pobija.

◦ *Ratio*: Poverilac se namiruje iz imovine koju dužnik ima u času namirenja, pa je irelevantno da li je sporna radnja učinjena pre nastanka duga.

• **Pravni sledbenici**: Pravo pobijanja imaju i **poveriočevi naslednici**, kao i **cesionar** (lice na koje je potraživanje preneto).

3. PASIVNA LEGITIMACIJA (Protiv koga se pobija?)

Ovo je ključno! Tužba se **NE podnosi protiv dužnika**, već protiv **trećeg lica** u čiju je korist radnja preduzeta.

• **Protivnik pobijanja je**:

- Lice koje je sa dužnikom preduzelo radnju (saugovornik).
- Lice koje je ostvarilo korist (npr. sanaslednik u čiju korist se dužnik odrekao nasleđa).
- Univerzalni pravni sledbenici tih lica (naslednici).

• **Dalje otuđenje (Unuk-sticaoci)**: Ako je treće lice stvar već prenelo nekome drugom (četvrtom licu), tužba se može podneti protiv tog novog pribavioca samo:

◦ Ako je sticanje bilo **teretno**: Samo ako je taj pribavilac bio **nesavestan** (znao za pobijanje).

◦ Ako je sticanje bilo **besteretno**: Tužba je moguća i ako je bio **savestan**.

• **Sredstvo odbrane**: Tuženi (treće lice) može izbeći pobijanje ako **ispuni dužnikovu obavezu** prema poveriocu.

4. PREDMET POBIJANJA (Pravne radnje i propuštanja)

Predmet pobijanja je svaka pravna radnja koja dovodi do umanjenja dužnikove imovine (povećanje pasive ili smanjenje aktive).

• **Pravni poslovi**: Otuđenje stvari, odricanje od stvarnih prava, davanje zaloge, prihvatanje duga, odricanje od nasleđstva, priznanje duga.

• **Propuštanja**: ZOO izričito dozvoljava pobijanje propuštanja zbog kojih dužnik gubi pravo (npr. neisticanje prigovora zastarelosti, neuspeh u naplati svog duga).

• **Faktičke radnje (Izuzetak)**: Ne može se pobijati uništenje sopstvene stvari.

◦ *Specifičnost*: Može se pobijati **uništenje isprave** (npr. cepanje menice) jer to predstavlja propuštanje naplate ili besteretno raspolaganje.

5. ROKOVI ZA TUŽBU (Prekluzivni rokovi)

Rokovi teku od dana preduzimanja radnje (ili dana kada je trebalo preduzeti propuštenu radnju).

• **1 godina**: Kod teretnih raspolaganja, ako su i dužnik i treće lice znali za oštećenje (subjektivni uslov).

• **3 godine**: U ostalim slučajevima (besteretni poslovi, "obični" slučajevi).

• *Napomena*: Rokovi su kraći nego u uporednom pravu upravo zato što se kod nas ne čeka izvršni naslov.

6. POBIJANJE PRIGOVOROM

Pobijanje se ne mora vršiti samo posebnom tužbom, već i prigovorom u toku drugog postupka:

- **U parnici:** Kada treće lice tuži dužnika za ispunjenje obaveze iz tog posla, poverilac (kao umešač) ističe da je taj posao bez dejstva.
- **U izvršenju:** Kada treće lice traži da se neka stvar izuzme od izvršenja (izlučna tužba/prigovor), poverilac ističe prigovor da je sticanje te stvari pravno bez dejstva prema njemu.

USLOVI I PRAVNA DEJSTVA POBIJANJA

Da bi tužba uspela, zakonski uslovi se razlikuju u zavisnosti od toga da li je pravni posao bio **teretan** (uz naknadu) ili **dobročin** (besplatan), kao i ko je **treće lice**.

1. USLOVI KOD TERETNIH RASPOLAGANJA

Kod teretnih poslova (npr. kupoprodaja), zakon najviše štiti treće lice, pa su uslovi za pobijanje najstroži.

- **Uslov (Obostrana nesavesnost):** Poverilac mora dokazati da su **i dužnik i treće lice** (protivnik pobijanja) bili **nesavesni**.
 - *Nesavesnost dužnika:* Znao je ili mogao znati da time nanosi štetu poveriocima.
 - *Nesavesnost trećeg lica:* Znalo je ili moglo znati da dužnik to čini na štetu poverilaca.
- **Teret dokazivanja:** Na poveriocu (tužiocu).
- **Rok: 1 godina** od dana raspolaganja.

2. USLOVI KOD "PORODIČNIH" RASPOLAGANJA (Kvazi-teretni)

Ako je teretno raspolaganje učinjeno u korist bliskog lica (supružnik, srodnici u pravoj liniji, pobočni do 4. stepena, tazbina).

- **Pretpostavka nesavesnosti:** I ovde se traži nesavesnost obe strane, ali se nesavesnost trećeg lica **oborivo pretpostavlja** zbog bliskosti sa dužnikom.
 - *Šta to znači:* Poverilac ne mora da dokazuje da je rođak znao za prevaru; na rođaku je da dokaže da *nije* znao.
- **Rok: 3 godine** od dana raspolaganja.

3. USLOVI KOD BESPLATNIH RASPOLAGANJA (Dobročini poslovi)

Kod poklona i sličnih radnji (oprost duga, odricanje od prava), zaštita poverioca je najjača.

- **Uslov (Samo dužnik):** Ne traži se nesavesnost trećeg lica. Dovoljno je da je dužnik znao da nanosi štetu.
 - *Neoboriva pretpostavka:* Smatra se (neoborivo) da je dužnik znao da besplatnim raspolaganjem nanosi štetu.
- **Specifični primeri:**
 - **Odricanje od nasleđa:** Izričito se smatra besplatnim raspolaganjem (može se pobijati bez dokazivanja nesavesnosti sanaslednika).
- **Rok: 3 godine** od raspolaganja.

4. PRAVNO DEJSTVO POBIJANJA (Relativno dejstvo)

Ako sud usvoji tužbu, pravni posao se **ne poništava** u potpunosti, već nastupa specifično dejstvo:

- **Gubitak dejstva prema poveriocu:** Pravna radnja gubi dejstvo **samo prema tužiocu** (poveriocu) i to **samo u iznosu** potrebnom za njegovo namirenje.
- **Dejstvo prema ostalima:** Prema svima ostalima (dužniku, trećem licu, drugim poveriocima koji nisu tužili), posao ostaje punovažan i proizvodi dejstva.
- **Obaveza protivnika pobijanja:** Treće lice ne mora da vrati stvar u imovinu dužnika, već je dužno da **trpi** da se poverilac namiri prodajom te stvari (ili vrednosti koju je stekao).

5. RAZLIKA IZMEĐU POBIJANJA I RUŠLJIVOSTI

Ovo je često potpitanje. Pobijanje nije isto što i poništaj rušljivog ugovora:

Kriterijum	Pobijanje pravnih radnji (<i>Actio Pauliana</i>)	Rušljivost pravnog posla
Ko traži?	Poverilac (koji nije strana u ugovoru)	Ugovorna strana (u čijem je interesu rušljivost)
Predmet	Bilo koja pravna radnja (i propuštanje)	Samo pravni posao (ugovor)
Dejstvo	Relativno (samo prema poveriocu), za ubuduće	Apsolutno (prema svima), retroaktivno (kao da je ništav)

6. IZUZECI (Šta se ne može pobijati?)

Zakonom je isključeno pobijanje određenih dobroćinih davanja:

- Uobičajeni prigodni darovi.
- Nagradni darovi.
- Darovi iz zahvalnosti (pod uslovom da su srazmerni imovinskim mogućnostima dužnika).

128. POJAM I VRSTE OBEZBEĐENJA OBLIGACIJA

1. POJAM I SVRHA

- **Osnovno pravilo:** Poverilac ima **opštu zalogu** na celokupnoj imovini dužnika (dužnik garantuje svim svojim postojećim i budućim dobrima).
- **Problem:** Opšta zaloga često nije dovoljna zbog rizika da se imovina dužnika smanji ili da on ima više poverilaca, pa naplata postaje neizvesna čak i uz sudsku prinudu.
- **Definicija:** Sredstva obezbeđenja su instrumenti koji poveriocu pružaju **dodatnu sigurnost** da će potraživanje biti izmireno, pored opšte odgovornosti dužnika.
- **Cilj:** Njihova primarna svrha je da neposredno garantuju ispunjenje obaveze.

2. PODELA PREMA PRIRODI SREDSTVA (Stvarna vs. Lična)

Ovo je osnovna klasifikacija koju morate znati.

A) Stvarna sredstva obezbeđenja

- **Suština:** Izdvajanje specifične stvari, prava ili imovinske vrednosti iz imovine dužnika (ili trećeg lica) radi namirenja poverioca.
- **Pravna priroda:** Konstituiše se **sporedno stvarno pravo**.
- **Ključna dejstva (Prava poverioca):**

- **Pravo prvenstva:** Poverilac se naplaćuje pre ostalih (hirografernih) poverilaca iz vrednosti te stvari.

- **Pravo sledovanja:** Poverilac može da se naplati iz stvari bez obzira na to ko je njen trenutni vlasnik.

- **Primeri:** Zaloga, kapara, kaucija.

B) Lična sredstva obezbeđenja

- **Suština:** Povećanje broja dužnika ili preuzimanje dodatne obaveze.

- **Pravna priroda:** Konstituiše se **sporedno obligaciono pravo**.

- **Modaliteti:**

- **Treće lice** se obavezuje da izmiri dug ako to ne učini glavni dužnik (npr. jemstvo).

- **Sam dužnik** se obavezuje na dodatnu činidbu ili gubitak nekog prava u slučaju neurednog ispunjenja.

- **Primeri:** Jemstvo, ugovorna kazna, odustanica, bankarska garancija.

3. PODELA PREMA FUNKCIJI (Obezbeđenje vs. Učvršćenje)

Ova podela je teorijska, ali važna za razumevanje efikasnosti instituta.

- **Sredstva obezbeđenja (u užem smislu):**

- **Fokus:** Povećavaju verovatnoću naplate **nezavisno od volje dužnika**.

- **Mehanizam:** Oslanjaju se na imovinu (stvar) ili treće lice.

- **Dejstvo:** Efikasna su i u slučaju insolventnosti dužnika.

- **Sredstva učvršćenja:**

- **Fokus:** Podstiču dužnika da **dobrovoljno** ispuni obavezu (vrsta pritiska).

- **Mehanizam:** Pretnja gubitkom prava ili dodatnom obavezom (kaznom).

- **Dejstvo:** Utiču na nemarnog dužnika, ali **ne pomažu kod insolventnog dužnika** (jer on nema imovine ni za glavni dug, a kamoli za kaznu).

Napomena: Jedan institut može imati obe funkcije istovremeno, ali se klasifikuje prema pretežnoj funkciji.

4. IZVORI NASTANKA

Sredstva obezbeđenja mogu nastati na osnovu:

1. **Pravnog posla:** Ugovor (najčešće) ili jednostrana izjava volje (npr. založna izjava).

2. **Zakona:** Zakonska zaloga, pravo zadržavanja.

3. **Sudske odluke.**

5. KONTEKST ISPUNJENJA (Kada se aktivira obezbeđenje?)

Da bi se sredstvo obezbeđenja aktiviralo, mora doći do povrede obaveze (neispunjenje, zadocnjenje, manljivo ispunjenje). Važno je razlikovati prirodu osnovne obaveze:

- **Obligacije sredstva:** Dužnik odgovara ako nije postupao sa dužnom pažnjom (npr. lekar, advokat), bez obzira na rezultat.

- **Obligacije rezultata:** Dužnik odgovara ako cilj nije postignut (npr. prevoznik nije isporučio robu), sama aktivnost nije dovoljna.

DODATNI INSTITUTI (Samo pomenuti)

Postoje instituti koji posredno povećavaju sigurnost naplate, ali im to nije primarna svrha, pa ih ne izučavamo primarno kao sredstva obezbeđenja, već u sklopu drugih pitanja:

- Solidarnost dužnika.
- Kompenzacija.
- Pristupanje dugu.
- **Kasatorna klauzula:** Ugovorna odredba kojom dužnik gubi određena prava iz ugovora ako obaveze ne izvršava uredno (zasnovana na autonomiji volje).

129. JEMSTVO

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Jemstvo je **akcesorno lično sredstvo obezbeđenja** potraživanja.
- **Minimalna sadržina:** Bez obzira na izvor (ugovor ili zakon), da bi postojalo jemstvo, moraju postojati dva konstitutivna elementa:
 1. **Obaveza jemca** da plati tuđi dug (da izvrši obavezu dužnika ako on to ne učini).
 2. **Ovlašćenje jemca (Pravo na regres):** Pravo da nakon isplate zahteva od dužnika ono što je platio poveriocu.

2. IZVORI NASTANKA

Jemstvo može nastati na dva načina:

A) Ugovorno jemstvo (Pravilo)

- Najčešći i osnovni vid jemstva.
- Nastaje zaključivanjem **ugovora o jemstvu** između **jemca** i **poverioca**.

B) Zakonsko jemstvo (Izuzetak)

Nastaje kada zakon neposredno propiše obavezu plaćanja tuđeg duga.

Primeri zakonskog jemstva:

- **Poresko pravo:** Punoletni članovi domaćinstva supsidijarno jemče za porez na prihode od samostalne delatnosti (ako su činili zajednicu života i privređivanja).
- **Bankarsko pravo:** Država zakonom jemči za štedne uloge građana.
- **Obligaciono pravo (ZOO):** Kod otuđenja zakupljene stvari, prenosilac (stari vlasnik) odgovara kao **solidarni jemac** za obaveze pribavioca (novog vlasnika) prema zakupcu.

3. RAZLIKOVANJE OD OBAVEZE PRUŽANJA OBEZBEĐENJA

Važno je praviti razliku između situacija gde zakon direktno konstituiše jemstvo i situacija gde zakon samo nalaže da se "pruži obezbeđenje".

- Kada zakon nalaže dužniku da "pruži odgovarajuće obezbeđenje", to nije automatski zakonsko jemstvo.
- U tom slučaju, izvor jemstva je i dalje **ugovor**, koji se zaključuje da bi se ispunila ta zakonska obaveza.

Napomena (Terminologija): Zakonodavac ponekad koristi termin "jemstvo" i za institute koji nemaju pravnu prirodu jemstva (jer im nedostaje ključni element – pravo regresa ili obaveza isplate tuđeg duga). Na ispitu se držite stroge definicije (isplata + regres).

UGOVOR O JEMSTVU

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Ugovorom o jemstvu se **jemac obavezuje prema poveriocu** da će ispuniti punovažnu i dospelu obavezu dužnika, ako to ovaj ne učini.
- **Obim odgovornosti:** Jemac za obavezu odgovara **celokupnom svojom imovinom** (lična odgovornost), za razliku od založnog dužnika čija je odgovornost ograničena na vrednost založene stvari.

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI

- **Ugovorne strane:** Ugovor zaključuju **poverilac i jemac**.
- **Odnos prema dužniku:**
 - Za zaključenje ugovora **nije potreban pristanak dužnika**.
 - Može se zaključiti bez dužnikovog znanja, pa čak i **protivno njegovoj volji**.
- **Poslovna sposobnost:**
 - **Jemac:** Mora imati **potpunu poslovnu sposobnost**.
 - **Dužnik:** Ne mora imati sposobnost (jemac odgovara i ako jemči za poslovno nesposobnog dužnika).

3. PRAVNA PRIRODA

Ovo je teorijski najvažniji deo pitanja prema ZOO:

- **Dvostrani pravni posao (Ugovor):** Nastaje saglasnošću volja dve strane.
- **Jednostrano-obavezujući:** Stvara obavezu samo za jednu stranu – **jemca** (da plati dug o dospeću ako dužnik to ne učini).
- **Jednostrano formalan:**
 - Pismena forma je uslov punovažnosti (konstitutivna forma).
 - Zahtev forme važi **samo za jemca** (njegova izjava mora biti pismena), dok poverilac može izjaviti volju u bilo kojoj formi.
- **Teretan posao:** Smatra se teretnim zbog prava na regres (subrogacija), čak i kada jemac postupa iz "prijateljske usluge", jer on stiče potraživanje prema dužniku nakon isplate.

4. DEJSTVA (PERSONALNA SUBROGACIJA)

Šta se dešava kada jemac isplati poverioca?

- **Zakonska cesija:** Dolazi do **personalne subrogacije** po samom zakonu.
- **Prelazak prava:** Poveriočevo potraživanje se **ne gasi**, već prelazi na jemca sa svim sporednim pravima i garancijama.
- **Pravni položaj:** Jemac stupa na aktivnu stranu obligacionog odnosa prema dužniku (postaje novi poverilac).

5. PRESTANAK

Pored opštih načina prestanka (npr. isplata duga od strane dužnika), jemstvo specifično prestaje usled **konfuzije (sjedinenja)**:

- **Sjedinenje jemca i dužnika:** Kada jemac postane glavni dužnik (npr. preuzme dug).

- **Sjedinjenje jemca i poverioca:** Kada jemac postane poverilac (npr. poverilac mu ustupi potraživanje).

Napomena: Prestanak jemstva (sporedne obaveze) **ne utiče** na postojanje glavne obaveze dužnika prema poveriocu.

RAZLIKOVANJE JEMSTVA OD SRODNIH INSTITUTA

1. JEMSTVO vs. PREUZIMANJE ISPUNJENJA

Ovde je ključna razlika u tome **ko zaključuje ugovor** i kakva prava stiče poverilac.

- **Ugovorne strane:**

- **Jemstvo:** Ugovor zaključuju **poverilac i jemac**.
- **Preuzimanje ispunjenja:** Ugovor zaključuju **dužnik i treće lice** (preuzimalac).

- **Pravo poverioca:**

- Kod jemstva, poverilac ima direktno pravo da tuži jemca.
- Kod preuzimanja ispunjenja, poverilac **ne stiče nikakvo pravo** prema preuzimaocu i ne može od njega zahtevati ispunjenje (jer nije strana u ugovoru).
- *Napomena:* Poverilac je dužan da primi ispunjenje od trećeg lica, ali ga ne može prinuditi da plati.

- **Dejstvo isplate (Subrogacija):**

- **Jemstvo:** Jemac isplatom stupa na mesto poverioca (**dolazi do personalne subrogacije**).
- **Preuzimanje ispunjenja:** Preuzimalac ne stupa na mesto poverioca – **ne dolazi do subrogacije**.
- **Odgovornost:** Ako preuzimalac ne ispuni obavezu, on odgovara **samo dužniku** za naknadu štete zbog povrede ugovora, a dužnik mora sam da namiri poverioca.

2. JEMSTVO vs. PRISTUPANJE DUGU

Ovo je najsuptilnija razlika. Studenti često greše misleći da je razlika u solidarnosti. **Nije!** (Jemac platac je takođe solidaran). Razlika je u pravnoj sudbini potraživanja nakon isplate.

- **Sličnost:** U oba slučaja treće lice se obavezuje **poveriocu** da će namiriti dug.

- **Suštinska razlika (CRVENA LINIJA NA ISPITU):**

- **Jemstvo:** Pravni posao obezbeđenja. Jemac plaća **tuđi dug**. Isplatom **dolazi do personalne subrogacije** (jemac postaje novi poverilac prema dužniku).

- **Pristupanje dugu:** Pravni posao kojim treće lice prihvata tuđu obavezu kao **sopstvenu**. Isplatom se potraživanje **gasi** (oslobađaju se i dužnik i pristupilac) – **nema subrogacije**.

- **Pravna priroda:**

- Jemac se obavezuje da *ispuni* ako dužnik ne ispuni (ili solidarno s njim).
- Pristupilac *stupa u obligaciju pored* prvobitnog dužnika kao samostalni dužnik.

3. JEMSTVO vs. ODGOVORNOST ZA DRUGOGA (Deliktna odgovornost)

Ovde razlikujemo ugovornu garanciju od zakonske odgovornosti za štetu (npr. roditelj za dete, poslodavac za zaposlenog).

- **Pravna priroda obaveze:**

- **Jemstvo:** Jemac garantuje za **tuđi dug** (ugovorna priroda).

- **Odgovornost za drugoga:** Odgovorno lice odgovara za **sopstveni dug** (obaveza naknade štete nastala ex lege), iako je štetu faktički prouzrokovao neko drugi ("štetnik").

- **Akcesornost:**

- **Jemstvo:** Strogo akcesorno (ako nema glavnog duga, nema ni jemstva).

- **Odgovornost za drugoga:** Nije uvek akcesorna. Odgovornost može postojati i kad sam štetnik nije odgovoran (npr. neuračunljivo lice), pa odgovorno lice odgovara samostalno.

- **Dejstvo isplate:**

- Kod jemstva nastupa subrogacija (prelazak istog potraživanja).

- Kod odgovornosti za drugoga, isplatom se gasi potraživanje oštećenog, a između odgovornog lica i štetnika može nastati **potpuno novi (regresni) obligacioni odnos**, ali nema automatske subrogacije u poziciju oštećenog.

PREDMET JEMČEVE OBAVEZE

1. POJAM I OSNOVNO PRAVILO

- **Tudi dug:** Jemac ne preuzima dug kao svoj, već se obavezuje da će platiti **tudi dug**.

- **Akcesornost (Zavisnost):** Da bi jemstvo postojalo, neophodno je postojanje glavnog duga, tj. potraživanja poverioca prema glavnom dužniku.

- **Opšta dopuštenost:** Predmet jemčenja može biti **svaka punovažna obaveza**, bez obzira na njenu sadržinu (novčana, nenovčana, uslovna).

2. VRSTE OBAVEZA ZA KOJE SE MOŽE JEMČITI

A) Buduća obaveza

- **Uslov:** Može se jemčiti za buduću obavezu samo ako je ona **određena**.

- **Otkazivanje (Specifičnost):**

- Ako **nije** predviđen rok u kom obaveza treba da nastane -> Jemac može otkazati jemstvo pre nastanka obaveze.

- Ako **jeste** predviđen rok -> Jemstvo se **ne može otkazati**.

B) Naturalna obaveza

- **Dopuštenost:** Moguće je jemčiti i za naturalnu (neutuživu) obavezu.

- **Pravna sudbina:**

- Isplatom od strane jemca obaveza **ne menja prirodu** (ostaje naturalna).

- Obaveza jemca prema poveriocu je takođe naturalna (jer jemac ne može dugovati pod težim uslovima od dužnika).

C) Nenovčana obaveza (Činjenje/Nečinjenje)

- **Identitet predmeta:** U redovnom toku stvari, obaveza jemca i dužnika imaju identičan predmet (isplata novca ili predaja zamenjivih stvari).

- **Transformacija u naknadu štete:**

- Ako je obaveza strogo lična (*intuitu personae*) ili je jemac ne može izvršiti -> Jemčeva obaveza se pretvara u obavezu **naknade štete** koju poverilac trpi zbog neispunjenja.

3. SPECIJALNI SLUČAJEVI JEMSTVA

A) Jemčev jemac (Jemstvo za jemca)

- **Pojam:** Lice koje se obavezuje poveriocu da će ispuniti obavezu **prvog jemca**, ako ovaj to ne učini.

- **Odgovornost:** Uvek je **supsidijarna** u odnosu na prvog jemca.

- **Regres (Subrogacija):** Isplatom poverioca, jemčev jemac stupa na njegovo mesto i može tražiti regres od:

1. Glavnog dužnika, ili

2. Prvog jemca (zavisno od toga kako je prvi jemac odgovarao – supsidijarno ili solidarno).

B) Jemstvo za naknadu štete (Indemnifikacija)

- **Pojam:** Jemac se obavezuje **drugom jemcu** (ne poveriocu!) da će mu nadoknaditi štetu ako ovaj ne uspe da naplati svoj regresni zahtev od glavnog dužnika.

- **Predmet:** Obezbeđuje se buduće regresno potraživanje prvog jemca.

- **Mehanizam:**

1. Prvi jemac isplati poverioca -> Stupa na njegovo mesto prema dužniku.

2. Prvi jemac ne uspe da se naplati od dužnika -> Aktivira se "jemac za naknadu štete".

3. Isplatom štete prvom jemcu, "jemac za naknadu štete" se subrogira u njegova prava prema glavnom dužniku.

PRAVNE OSOBINE JEMSTVA

1. OSNOVNE OSOBINE

- **Akcesornost (Zavisnost):** Ovo je bitno obeležje svakog jemstva. Obaveza jemca deli pravnu sudbinu obezbeđene (glavne) obaveze.

- *Imperativnost:* Akcesornost se **ne može isključiti** sporazumom poverioca i jemca.

- **Supsidijarnost ili Solidarnost:** Zavisno od vrste jemstva.

- **Dejstvo isplate (Personalna subrogacija):** Kada jemac namiri poverioca, obezbeđena obaveza se ne gasi, već prelazi na jemca (zakonska cesija).

2. SUDBINA JEMSTVA U SLUČAJU PROMENE GLAVNE OBAVEZE

Zavisnost od glavnog duga se ogleda u sledećim situacijama prema ZOO:

- **Prestanak glavnog duga:** Ako glavni dug prestane (isplatom, prebijanjem, oprostajem), prestaje i jemstvo.

- **Novacija (Obnova):**

- Ako obezbeđena obaveza prestane novacijom, **jemstvo prestaje**.

- *Izuzetak:* Poverilac i jemac mogu izričito ugovoriti da jemstvo ostaje i za novu obavezu.

- **Ustupanje potraživanja (Cesija):** Jemstvo prelazi na prijemnika (novog poverioca) zajedno sa glavnim potraživanjem.

- *Zabrana:* Poveriočevo potraživanje prema jemcu **ne može** se samostalno ustupiti (odvojeno od glavnog duga).

- **Preuzimanje duga:** Jemstvo **prestaje**, osim ako jemac ne pristane da odgovara za novog dužnika.

3. JEMSTVO I NEVAŽNOST GLAVNOG UGOVORA

Ovde razlikujemo tri situacije:

A) Ništavost glavnog ugovora

- Ako glavni dug potiče iz nepostojećeg ili ništavog ugovora, **jemčeva obaveza ne nastaje**.

B) Rušljivost glavnog ugovora (Problem prigovora)

- **Status:** Dok se rušljiv ugovor ne poništi, on proizvodi dejstvo, pa **jemstvo postoji**. Ako se poništi, jemstvo prestaje (a ako je jemac platio, traži povraćaj).

- **Može li jemac istaći prigovor rušljivosti?**

- ZOO propisuje da jemac ne može isticati dužnikove **čisto lične prigovore**.
- U teoriji se smatra da je pravo na poništaj **lično pravo dužnika**. Zato jemac **ne može** tražiti poništaj niti trajno otkloniti zahtev isticanjem mane volje.

◦ **Rešenje (Dilatorni prigovor):** Jemac ima pravo da **privremeno odbije isplatu** dok teče rok u kome dužnik može tražiti poništaj (jer je obaveza neizvesna). Tek ako dužnik konvalidira ugovor (odrekne se prava na poništaj ili rok istekne), jemac mora da plati.

◦ *Ratio:* Ovim se štiti načelo akcesornosti – dok je glavni dug neizvestan, neizvesna je i obaveza jemca.

C) Jemstvo za poslovno nesposobnog dužnika (Izuzetak od akcesornosti)

- **Pravilo:** Ko jemči za poslovno nesposobnog dužnika, **odgovara poveriocu** isto kao da jemči za sposobnog.

- **Uslovi u ZOO:**

- Nije bitno da li je jemac **znao** za nesposobnost (odgovara i ako nije znao).
- Odnosi se i na fizička i na pravna lica.

- **Pravna priroda (Kontroverza):**

- Ovde **nema akcesornosti** (glavni dug ne važi, a jemstvo važi).
- **Nema subrogacije:** Jemac koji isplati poverioca ne može se regresirati od nesposobnog dužnika po osnovu jemstva (jer validan dug ne postoji).
- Smatra se da je ovo u suštini samostalna obaveza (garancija) radi zaštite pravnog prometa.

OBIM JEMČEVE ODGOVORNOSTI

1. OSNOVNO PRAVILO (Načelo akcesornosti)

- **Zavisnost od glavnog duga:** Obim jemčeve odgovornosti određuje se prema obimu odgovornosti glavnog dužnika.
- **Gornja granica:** Jemčeva obaveza **ne može biti veća** od obaveze glavnog dužnika, niti ugovorena pod težim uslovima.
 - *Sankcija:* Ako je ugovorena veća obaveza, ona se ne gasi, već se **svodi na meru dužnikove obaveze**.
- **Mogućnost ograničenja:** Jemčeva obaveza može biti manja (ograničena na deo duga) ili podvrgnuta lakšim uslovima.

2. SADRŽINA OBAVEZE (Šta sve jemac plaća?)

Jemac ne odgovara samo za glavnicu. Prema ZOO, on odgovara za:

- **Ispunjenje cele obaveze** (ako nije drugačije ograničena).
- **Troškove naplate:** Dužan je da naknadi **potrebne troškove** koje je poverilac učinio pokušavajući da naplati dug od glavnog dužnika.

- **Povećanje obaveze:** Odgovara za svako povećanje koje nastane dužnikovom docnjom ili krivicom (osim ako je drugačije ugovoreno).

- **Kamate (Ispitna zamka!):**

- Jemac odgovara samo za ugovorenu kamatu koja je dospela **posle zaključenja ugovora o jemstvu**.

- *Napomena:* Kamata dospela *pre* zaključenja ugovora je samostalno potraživanje i ne spada u jemstvo za glavni dug.

3. SPECIFIČNI SLUČAJEVI (Izuzeci od smanjenja obaveze)

Postoje situacije gde se obaveza glavnog dužnika smanjuje po sili zakona, ali **obaveza jemca ostaje puna**.

A) Stečaj i prinudno poravnanje

- **Odnos prema poveriocu:** Smanjenje obaveze glavnog dužnika u stečaju (srazmerno namirenje) **ne utiče** na jemca. Jemac odgovara poveriocu za **ceo iznos** svoje obaveze.

- **Pravo regresa (Gubitak za jemca):** Iako jemac isplaćuje pun iznos, od dužnika može regresirati **samo onaj umanjeni iznos** koji je utvrđen u stečajnom postupku.

- **Obaveza poverioca:** Poverilac mora prijaviti potraživanje u stečaj i obavestiti jemca o tome. Ako to ne učini, odgovara jemcu za štetu.

B) Smrt dužnika (Nasleđivanje)

- **Odnos prema poveriocu:** Smrcu dužnika njegova obaveza prelazi na naslednike, ali su oni odgovorni samo do visine nasleđene imovine (*pro viribus*). Ipak, **obaveza jemca se ne smanjuje** – on i dalje odgovara za ceo dug.

- **Pravo regresa:** Jemac isplatom stupa na mesto poverioca (subrogacija), ali od naslednika može tražiti povraćaj **samo do visine vrednosti nasleđene imovine** (jer ni poverilac nije mogao tražiti više).

ODNOS POVERIOCA I JEMCA

1. VRSTE JEMSTVA (Prema redosledu namirenja)

Zakon poznaje samo dve vrste jemstva (podela je iscrpna – nema treće kategorije). Razlika je u tome **da li poverilac mora prvo da juri glavnog dužnika**.

A) Supsidijarno (Obično) jemstvo

- **Pravilo:** Jemac je dužnik drugog reda. Poverilac ne može tražiti ispunjenje od jemca ako pre toga nije pokušao da se naplati od glavnog dužnika.

- **Beneficium ordinis (Prigovor reda):** Ako se poverilac obrati prvo jemcu, jemac može istaći prigovor da se ne drži reda i odbiti isplatu.

- **Šta znači "pokušati naplatu"?**

- U našem pravu **nije potrebno** sudsko gonjenje. Dovoljno je da poverilac **u pismenoj formi** pozove dužnika da plati i ostavi mu primeren rok.

- **Pretpostavka:** U građanskopravnim odnosima jemstvo je **supsidijarno**, ako nije drugačije ugovoreno.

- **Izuzeci (Kada postaje solidarno?):** Poverilac može odmah tužiti supsidijarnog jemca (preskače dužnika) ako:

- 1. Je očigledno da se obaveza ne može naplatiti iz sredstava dužnika.

2. Je glavni dužnik pao pod stečaj.

B) Solidarno jemstvo ("Jemac platac")

- **Pravilo:** Jemac i glavni dužnik su u istom redu. Poverilac može birati koga će tužiti: samo dužnika, samo jemca, ili obojicu istovremeno.
- **Nema prigovora reda:** Solidarni jemac nema *beneficium ordinis*.
- **Pretpostavka:** U **privrednim ugovorima** jemstvo je načelno solidarno, osim ako je drugačije ugovoreno.
- **Zakonsko solidarno jemstvo:** Postoji kada zakon to direktno nalaže (npr. kod otuđenja zakupljene stvari, stari vlasnik odgovara zakupcu kao solidarni jemac za obaveze novog vlasnika).

2. SAJEMSTVO (Više jemaca za isti dug)

- **Solidarnost jemaca:** Kada više lica jemči za isti dug, oni odgovaraju solidarno, bez obzira da li su jemčili zajedno ili odvojeno.
- **Pravo poverioca:** Može tražiti ceo iznos od bilo kog sajemca.
- **Odnos prema glavnom dužniku:** Iako su međusobno solidarni, u odnosu na glavnog dužnika zadržavaju **privilegiju redosleda** (supsidijarni su), osim ako nije ugovorena solidarnost sa dužnikom.
- **Regres:** Sajemac koji isplati dug ima pravo da od ostalih traži da mu naknade deo koji pada na njih.

3. PRIGOVORI JEMCA (Odbrana od poverioca)

Jemac se može braniti isticanjem dve vrste prigovora:

- **Prigovori glavnog dužnika:**
 - Može istaći sve prigovore koje ima glavni dužnik (prebijanje, nepostojanje duga, obim obaveze).
 - *Važno:* Čak i ako se dužnik odrekao prigovora ili priznao dug, to nema dejstva prema jemcu.
 - **Ograničenje:** Ne može istaći dužnikove **čisto lične prigovore** (npr. rušljivost zbog mane volje).
- **Lični prigovori jemca:**
 - Prigovori vezani za sam ugovor o jemstvu (ništavost jemstva, zastarelost potraživanja prema jemcu, prebijanje uzajamnih potraživanja poverioca i jemca).
- **Prigovor roka:** Ako dužnik izgubi pravo na rok (npr. ne da obezbeđenje), jemac **ne gubi pravo na rok**. Poverilac mora čekati dospeće da bi tražio novac od jemca.

4. DEJSTVO ISPLATE (Subrogacija)

- **Personalna subrogacija:** Kada jemac (solidarni ili obični) isplati poverioca, potraživanje prelazi na njega sa svim sporednim pravima.
- **Razlika od solidarnog dužnika:**
 - Jemac je platio **tudi dug** (zato traži od dužnika povraćaj celog iznosa).
 - Solidarni dužnik plaća zajednički dug (zato od ostalih traži samo njihov udeo).

5. OSLOBAĐANJE JEMCA (Prestanak usled radnji poverioca)

Jemac se oslobađa odgovornosti u tri specifična slučaja uzrokovana nepažnjom poverioca:

1. Odugovlačenje poverioca (Nakon dospelosti):

◦ Ako dug dospe, a poverilac ne traži naplatu, jemac ga može pozvati da to učini. Ako poverilac u roku od **mesec dana** ne uputi zahtev dužniku -> jemac se oslobađa.

2. Neodređen rok ispunjenja:

◦ Ako rok nije određen, a prošlo je **godinu dana** od jemstva, jemac može tražiti od poverioca da utvrdi datum. Ako poverilac to ne učini u roku od **mesec dana** -> jemac se oslobađa.

3. Gubitak drugog obezbeđenja:

◦ Ako poverilac svojom krivicom izgubi neko drugo pravo (npr. zalogu) koje je služilo kao obezbeđenje, jemac se oslobađa za onaj iznos koji bi mogao naplatiti korišćenjem tog izgubljenog prava.

ODNOS JEMCA I DUŽNIKA

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA

• **Osnov odnosa:** Odnos jemca i dužnika obično postoji pre samog jemstva (npr. prijateljstvo, poslovna saradnja), ali ti motivi ne utiču na punovažnost ugovora o jemstvu niti na pravne posledice isplate.

• **Ključni mehanizam (Zakonska cesija):** Kada jemac isplati poverioca, dolazi do **personalne subrogacije** po sili zakona.

◦ Namireno potraživanje se ne gasi, već **prelazi sa poverioca na jemca** sa svim sporednim pravima i garancijama.

2. SADRŽINA REGRESNOG ZAHTEVA (Šta jemac potražuje?)

Jemac od dužnika može zahtevati:

1. **Ono što je isplatio poveriocu:** Ali **ništa preko toga** (ne može tražiti više nego što je stvarno platio).

2. **Kamatu:** Od dana isplate (jer je od tada lišen upotrebe svog novca).

3. **Troškove:** One koji su nastali u sporu sa poveriocem, ali samo od trenutka kada je obavestio dužnika o tom sporu.

4. **Naknadu štete:** Ako je pretrpeo štetu usled isplate tuđeg duga.

• **Obaveza poverioca:** Da bi jemac ostvario ovo pravo, namireni poverilac mu mora predati sredstva kojima se potraživanje dokazuje ili obezbeđuje.

3. PRAVO NA PRETHODNO OBEZBEĐENJE

Da li jemac može tražiti zaštitu od dužnika *pre* nego što plati?

• **Uslov:** Samo jemac koji se obavezao **sa znanjem ili odobrenjem dužnika**.

• **Razlozi (Kada se može tražiti?):**

◦ Ako dužnik nije ispunio obavezu o dospelosti.

◦ Ako je poverilac sudski zatražio naplatu od jemca.

◦ Ako se imovinsko stanje dužnika znatno pogoršalo nakon zaključenja ugovora.

4. GUBITAK PRAVA NA REGRES (Ključno za ispit!)

Jemac ima dužnost da **obavesti dužnika** o izvršenoj isplati. Ako to propusti, snosi teške posledice:

- **Prigovori dužnika:** Dužnik može protiv jemca istaći sve prigovore koje je u času isplate imao protiv poverioca (npr. da je dug zastareo, da je izvršio prebijanje i sl.).

- **Dupla isplata (Nedugovano plaćanje):**

- Ako jemac ne obavesti dužnika da je platio, pa dužnik u neznanju **ponovo isplati** isti dug poveriocu -> **Jemac gubi pravo da traži regres od dužnika.**

- *Koga jemac tuži?* Može tužiti samo **poverioca** za povraćaj isplaćenog (sticanje bez osnova), jer je poverilac naplatio dva puta.

- **Prebijanje (Kompenzacija):** Isto važi ako dužnik, ne znajući za jemčevu isplatu, izjavi prebijanje svog potraživanja sa poveriocem. Jemac tada gubi regres prema dužniku i može se obratiti samo poveriocu.

5. SPECIFIČNI SLUČAJEVI

- **Solidarni dužnici:** Ako jemac jemči za jednog od više solidarnih dužnika, isplatom stiče pravo da zahteva regres od **bilo kog** solidarnog dužnika (ne samo od onog za koga je nominalno jemčio).

- **Poništen ugovor:** Ako jemac bez znanja dužnika isplati dug iz ugovora koji kasnije bude poništen na zahtev dužnika, jemac nema regres od dužnika, već traži povraćaj od poverioca.

PRESTANAK I ZASTAREVANJE JEMSTVA

1. PRESTANAK USLED AKCESORNOSTI (Zavisnost od glavnog duga)

Osnovno pravilo je da jemstvo deli sudbinu glavne obaveze.

- **Gašenje glavnog duga:** Jemstvo prestaje uvek kada se ugasi glavna obaveza (ispunjenjem, prebijanjem, oprostajem duga ili na drugi način).

- **Novacija (Obnova):** Ako glavna obaveza prestane novacijom, jemstvo se gasi.

- *Izuzetak:* Poverilac i jemac mogu ugovoriti da jemstvo ostaje na snazi i za novu obavezu.

- **Preuzimanje duga:** Ako treće lice preuzme dug, jemstvo prestaje.

- *Izuzetak:* Jemstvo opstaje samo ako jemac **pristane** da odgovara za novog dužnika.

2. PRESTANAK USLED SJEDINJENJA (Konfuzija)

Jemstvo se gasi kada se u istom licu spoje nespojiva svojstva, jer jemac po definiciji jemči za *tuđi* dug.

- **Sjedinjenje Jemca i Dužnika:** Npr. jemac nasledi dužnika (ili obrnuto) ili jemac preuzme dug.

- **Sjedinjenje Jemca i Poverioca:** Npr. poverilac nasledi jemca ili poverilac ustupi jemcu potraživanje koje je obezbeđeno.

3. PRESTANAK USLED ODUGOVLAČENJA POVERIOCA (Sankcija za pasivnost)

Jemac se oslobađa odgovornosti ako poverilac ne pokaže inicijativu, pod sledećim uslovima:

- **Kada je potraživanje dospelo:** Ako jemac pozove poverioca da zahteva ispunjenje, a poverilac to ne učini u roku od **mesec dana**.

- **Kada rok nije određen:** Ako je prošlo **godinu dana** od jemstva, jemac poziva poverioca da utvrdi datum. Ako poverilac to ne učini u roku od **mesec dana**, jemac se oslobađa.

4. ZASTAREVANJE JEMČEVE OBAVEZE

Zastarelost jemstva je složenija i zavisi od vrste jemstva.

- **Opšte pravilo (Akcesornost):** Kad zastari obaveza glavnog dužnika, zastareva i obaveza jemca.
- **Solidarno jemstvo:** Potpuno prati sudbinu glavnog duga – dok ne zastari glavna obaveza, ne zastareva ni obaveza jemca.
- **Supsidijarno jemstvo (Specifičan rok - Ispitna zamka!):**
 - Ako je rok zastarelosti glavnog duga **duži od dve godine**, obaveza supsidijarnog jemca zastareva **po isteku dve godine od dospelosti** obaveze glavnog dužnika.
 - *Cilj:* Da se supsidijarni jemac ne drži u neizvesnosti predugo.

5. DEJSTVO PREKIDA I ZASTOJA ZASTARELOSTI

Odnos glavnog duga prema jemcu u pogledu toka rokova:

- **Zastoj:** Zastoj zastarevanja obaveze glavnog dužnika **nema dejstva** prema jemcu.
- **Prekid:** Prekid zastarevanja obaveze glavnog dužnika deluje prema jemcu **samo ako** je prekid izazvan **postupkom poverioca pred sudom** protiv glavnog dužnika. (Vansudske opomene ne prekidaju rok prema jemcu).

130. UGOVORNA KAZNA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Ugovorna kazna (*stipulatio poenae*) je sporazum kojim se dužnik obavezuje da će platiti poveriocu određeni novčani iznos ili mu pribaviti drugu imovinsku korist, ako ne ispuni svoju obavezu ili ako zadocni sa njenim ispunjenjem.
- **Svrha:** To je sredstvo kojim se uređuju pravne posledice povrede ugovorne obaveze (neispunjenja ili docnje) voljom stranaka, za razliku od zakonskih posledica (zatezna kamata) ili sudskih (sudski penali).

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI

Da bi ugovorna kazna bila punovažno ugovorena prema ZOO, moraju biti ispunjeni sledeći uslovi:

- **Izvor nastanka:** Isključivo **ugovor** (sporazum volja). Može biti posebna odredba u glavnom ugovoru ili zaseban ugovor (akcesorni ugovor).
- **Predmet kazne:** Najčešće je novac, ali može biti i bilo koja druga **imovinska korist**.
- **Vrste (Oblici):** Može se ugovoriti za dva slučaja:
 - Za slučaj **neispunjenja** obaveze.
 - Za slučaj **zadocnjenja** (docnje) sa ispunjenjem.
- **Zakonska pretpostavka:** Ako iz ugovora ne proizlazi drugačije, smatra se da je kazna ugovorena za **slučaj zadocnjenja**.

3. ZABRANA UGOVARANJA ZA NOVČANE OBAVEZE (CRVENA LINIJA!)

Ovo je specifičnost našeg prava koju **moraš** naglasiti.

- **Pravilo pozitivnog prava:** Ugovornom kaznom se mogu obezbediti **samo novčane obaveze**.
- **Sankcija:** Odredba ugovora kojom se predviđa ugovorna kazna za neispunjenje ili docnju **novčane obaveze** je **ništava**.
- **Pravna priroda zabrane:** Ovo je **imperativno** zakonsko pravilo.

4. RATIO LEGIS (ZAŠTO ZABRANA?)

Zašto zakonodavac zabranjuje penale za novac?

- **Sprečavanje izigravanja zakona:** Da bi se sprečilo zaobilaženje kogentnih pravila o **zateznoj kamati**.
- Kod novčanih obaveza, sankcija za docnju je zakonom već određena (zatezna kamata), pa se ne dozvoljava kumulacija sa ugovornom kaznom.

SPORAZUM O UGOVORNOJ KAZNI

1. FORMA SPORAZUMA

- **Načelo:** Sporazum se zaključuje u **slobodnoj formi** (konsensualni karakter).
- **Izuzetak (Paralelizam formi):** Ako je za glavni ugovor (iz kog potiče obezbeđena obaveza) propisana obavezna forma, onda i sporazum o ugovornoj kazni mora biti zaključen u **istoj toj formi**.
 - *Primer:* Ako je glavni posao ugovor o prometu nepokretnosti (solemnizovana forma), i kazna mora biti u toj formi.

2. PRAVNA PRIRODA (AKCESORNOST)

Sporazum o ugovornoj kazni je **akcesoran (sporedan)** pravni posao i deli pravnu sudbinu glavne obaveze. To proizvodi sledeća dejstva:

- **Zavisnost od punovažnosti glavnog ugovora:**
 - Ako je glavna obaveza ništava (nemoguća, nedopuštena, neodređena) -> **ništava je i ugovorna kazna**.
 - *Ratio legis:* Time se sprečava posredno prinudno izvršenje obaveza koje zakon ne priznaje.
- **Rušljivi ugovori:**
 - Kazna je punovažna sve dok se ugovor ne poništi. Ako se ugovor poništi, obaveza plaćanja kazne prestaje.
 - **Konvalidacija:** Ako strana koja može tražiti poništaj ugovori kaznu znajući za razlog rušljivosti, smatra se da se odrekla prava na poništaj (ugovor opstaje).
- **Zavisnost od prestanka glavnog duga:**
 - Ako se glavna obaveza ugasi (ispunjenjem, prebijanjem, oprostajem) -> gasi se i kazna.
 - **Novacija:** Prestanak obaveze prenovom gasi i kaznu, osim ako se strane drugačije ne sporazumeju.
 - **Cesija i preuzimanje duga:** Kazna se **ne gasi**, već prati potraživanje.

3. PREDMET I VISINA KAZNE

- **Predmet:** Obično novac, ali može biti i bilo koja druga **imovinska korist**.
- **Određenost:** Visina mora biti određena ili određiva (u ukupnom iznosu, procentu ili po danu zadocnjenja).
- **Sudska kontrola (Smanjenje):**
 - Sud može smanjiti kaznu ako nađe da je **nesrazmerno visoka** s obzirom na vrednost i značaj predmeta obaveze.
 - **Uslov:** Sud to čini isključivo **na zahtev dužnika** (ne po službenoj dužnosti).
 - *Napomena:* U našem pravu sud ne može povećati kaznu (za razliku od francuskog prava).

4. OSLOBAĐANJE DUŽNIKA OD ODGOVORNOSTI

Kada dužnik nije dužan da plati kaznu iako nije ispunio obavezu?

- **Nekrivica:** Sporazum gubi dejstvo ako je do neispunjenja/docnje došlo iz uzroka za koji dužnik **ne odgovara** (viša sila, slučaj, krivica poverioca).
- **Teret dokazivanja:** Dužnik mora dokazati da su uzroci bili nesavladivi, neotklonjivi i neizbežni.

5. ODNOS RASKIDA UGOVORA I UGOVORNE KAZNE (Ispitna zamka!)

Šta se dešava sa kaznom ako poverilac raskine ugovor zbog neispunjenja?

- **Pravilo:** Pravo na ugovornu kaznu **ne prestaje raskidom ugovora**.
- **Obrazloženje:** Neispunjenje je istovremeno i razlog za raskid i uslov za aktiviranje kazne. Raskidom poverilac definitivno odustaje od ispunjenja i "optira" za kaznu (kao vid naknade štete).
- **Kazna za docnju i raskid:** Čak i ako se ugovor raskine zbog neispunjenja, poverilac ima pravo da traži kaznu za docnju koja je dospela **pre trenutka raskida** (kao što bi imao pravo na dospelu zateznu kamatu).

6. ZASTARELOST

- **Akcesornost roka:** Ako dužnik istakne prigovor zastarelosti glavne obaveze, može odbiti i plaćanje ugovorne kazne.
- **Prirodna obaveza:** Ako dužnik ipak plati kaznu za zastarelu obavezu, **ne može tražiti povraćaj** (kondikciju).

VRSTE UGOVORNE KAZNE I PRAVA POVERIOCA

1. PODELA PREMA VRSTI POVREDE OBAVEZE (ZOO)

Zakon o obligacionim odnosima razlikuje prava poverioca u zavisnosti od toga da li je kazna ugovorena za slučaj neispunjenja ili za slučaj zadocnjenja (docnje).

A) Kazna za slučaj neispunjenja (Alternativna kazna)

- **Pravo poverioca:** Ima pravo izbora. Može zahtevati **ili ispunjenje obaveze ili ugovornu kaznu**.
- **Zabrana kumulacije:** Ne može zahtevati i jedno i drugo.
- **Neopozivost izbora:** Ako je poverilac jednom zatražio isplatu kazne, izgubio je pravo da traži ispunjenje obaveze.
- **Uslov:** Ako je obaveza ipak ispunjena, uslov za kaznu nije nastupio.

B) Kazna za slučaj zadocnjenja (Kumulativna kazna)

- **Pravo poverioca:** Može zahtevati i **ispunjenje obaveze i ugovornu kaznu**. Ovde prava teku paralelno.
- **Zakonska pretpostavka:** Ako iz ugovora nije jasno za šta je kazna ugovorena, uzima se ("oboriva pretpostavka") da je ugovorena za slučaj **zadocnjenja**. Ovo je rešenje koje pogoduje poveriocu.
- **BITAN USLOV (CRVENA LINIJA NA ISPITU):**
 - Ako poverilac primi ispunjenje sa zakašnjenjem, a želi i kaznu, mora **bez odlaganja** saopštiti dužniku da zadržava pravo na ugovornu kaznu.
 - *Sankcija:* Ako primi ispunjenje a ćuti (ne obavesti dužnika odmah), **gubi pravo na kaznu**.

C) Kazna za manljivo ispunjenje (Fizički/Pravni nedostaci)

- **Status u pravu:** ZOO ne reguliše ovo izričito, ali nije zabranjeno (načelo slobode ugovaranja).
- **Dejstvo:** Primenuju se pravila shodno kazni za neispunjenje – poverilac može tražiti otklanjanje nedostatka ili zadržati manljivo ispunjenje uz naplatu kazne.

2. SPECIFIČNI OBLICI UGOVORNE KAZNE

A) Ugovorna kazna kao odustanica

- **Pravilo:** Načelno, dužnik nema pravo da plati kaznu i odustane od ugovora (kazna nije "cena izlaska" iz ugovora).
- **Izuzetak (Odustanica):** Stranke mogu izričito ugovoriti da je kazna istovremeno i **odustanica**.
 - *Pravo dužnika:* U tom slučaju, dužnik ima pravo izbora: da ispuni obavezu ili da plati kaznu i odustane od ugovora.
 - *Pravo poverioca:* Poverilac i dalje može tražiti ispunjenje ili kaznu, sve dok se dužnik ne izjasni da koristi pravo odustanka.

B) "Neprava" (Samostalna) ugovorna kazna

- **Pojam:** Situacija gde ne postoji glavna obaveza čije se ispunjenje obezbeđuje, već se dužnik obavezuje da plati određeni iznos ako nešto učini ili ne učini.
- **Pravna priroda:** To je uslovna novčana obaveza (obaveza davanja pod odložnim uslovom).
- **Razlika:** Nema akcesornosti jer nema glavne obaveze koju kazna prati.
- **Dopuštenost:** Iako ZOO nema posebna pravila, ovakva kazna je dozvoljena na osnovu slobode ugovaranja, pod uslovom da radnja nije protivna javnom poretku.

ODNOS UGOVORNE KAZNE I NAKNADE ŠTETE

1. OSNOVNO PRAVILO (Nezavisnost od postojanja štete)

Ugovorna kazna se duguje čak i ako poverilac **nije pretrpeo nikakvu štetu**.

- To je njena kaznena (represivna) funkcija.
- Poverilac u ovom slučaju zahteva samo iznos ugovorne kazne.

2. PRAVILO O URAČUNAVANJU (Kada šteta postoji)

Ako je poverilac pretrpeo štetu zbog povrede obaveze, ugovorna kazna se ne sabira sa štetom (nema automatske kumulacije), već se u nju **uračunava**. Razlikujemo dve situacije:

- **Šteta je MANJA od ugovorne kazne:**

- Poverilac zahteva **samo ugovornu kaznu**.

- *Prednost:* Ovo je za poverioca povoljnije jer dobija veći iznos, a ne mora da dokazuje visinu štete niti ostale uslove odgovornosti.

- **Šteta je VEĆA od ugovorne kazne:**

- Poverilac ima pravo da zahteva ugovornu kaznu **plus razliku do potpune naknade štete**.

- *Teret dokazivanja:* Za taj višak (razliku), poverilac mora dokazati sve elemente opšte odgovornosti za štetu (uzročnost, visinu štete).

3. TERET DOKAZIVANJA (Procesni aspekt)

Poverilac je u povoljnijem položaju kada traži kaznu nego kada traži naknadu štete.

- **Kod kazne za neispunjenje:** Dokazuje samo svoje poverilačko svojstvo i činjenicu neispunjenja.

- **Kod kazne za zadocnjenje:** Dokazuje poverilačko svojstvo, činjenicu zadocnjenja i (ako je primio ispunjenje) da je **bez odlaganja** obavestio dužnika da zadržava pravo na kaznu.

4. ODNOS PREMA ZAKONSKOJ NAKNADI

Ponekad zakon propisuje fiksnu naknadu (penale) za određene povrede (bez obzira kako se zovu).

- **Zabrana kumulacije:** Zakonska naknada i ugovorna kazna se **ne mogu kumulirati**, osim ako zakon izričito ne dozvoli.

- **Pravo izbora:** Ako zakon ne dozvoljava kumulaciju, poverilac **bira** ono što je za njega povoljnije: ili ugovornu kaznu ili zakonsku naknadu.

SUDSKA KONTROLA VISINE KAZNE

Šta ako je ugovorna kazna previsoka?

- **Opšti režim (ZOO):**

- Previsoka kazna **nije ništava**.

- Sud je može **smanjiti** ako nađe da je nesrazmerna vrednosti i značaju obaveze, ali isključivo **na zahtev dužnika**.

- **Potrošački ugovori (Specifičnost):**

- Ako je ugovorena kazna koja značajno premašuje štetu, takva odredba se smatra nepravičnom i **ništava je**.

- *Posledica:* Nema sudskog smanjenja (revizije), jer je odredba ništava i ne proizvodi dejstvo.

- *Napomena:* Ovo ima mali praktični značaj jer su obaveze potrošača obično novčane, a za njih je ugovaranje kazne svakako zabranjeno.

FUNKCIJE UGOVORNE KAZNE I SLIČNI INSTITUTI

1. FUNKCIJE UGOVORNE KAZNE

U našem pravu, ugovorna kazna ima dvojaku funkciju:

A) Penalna funkcija (Kažnjavanje/Pritisak)

- **Svrha:** Deluje kao sredstvo pritiska (*in terrorem*) na dužnika da obavezu izvrši uredno i na vreme.
- **Nezavisnost od štete:** Poverilac ima pravo na ugovornu kaznu u slučaju povrede obaveze **bez obzira na to da li je pretrpeo bilo kakvu štetu.**
- **Privatna kazna:** Iznos se plaća poveriocu, a ne državi (fiskusu).

B) Odštetna funkcija (Paušalna naknada)

- **Svrha:** Služi kao unapred određena naknada štete.
- **Pravilo uračunavanja:** Ugovorna kazna se **uračunava** u naknadu štete.
 - Kazna i naknada štete se **ne mogu kumulirati.**
 - Ako je šteta **veća** od kazne -> Poverilac traži razliku do potpune naknade.

2. PRAVNA PRIRODA (Sredstvo obezbeđenja ili učvršćenja?)

- **Teorijsko određenje:** Iako se obično svrstava u lična sredstva obezbeđenja, preciznije je reći da je to **sredstvo učvršćenja** obaveze.
- **Razlog:** Ona ne povećava imovinu iz koje se poverilac može naplatiti (kao zaloga), već samo motiviše dužnika. Ako je dužnik insolventan (nema imovine), ugovorna kazna ne pomaže poveriocu.

3. RAZGRANIČENJE OD SLIČNIH INSTITUTA

A) Kasatorna klauzula (Gubitak prava)

- **Definicija:** Ugovorna odredba kojom se predviđa da će dužnik **izgubiti neko svoje pravo** ako ne izvrši obavezu kako je ugovoreno.
- **Ključna razlika:**
 - **Ugovorna kazna:** Nastaje **nova obaveza** za dužnika (da plati sumu novca).
 - **Kasatorna klauzula:** Dužnik **gubi stečeno pravo** (nema nove obaveze).
- **Primeri:** Gubitak prava na plaćanje u ratama (sve dospeva odmah), gubitak prava na garanciju, gubitak prava na popust.
- **Dopuštenost:** Dozvoljena je na osnovu autonomije volje, u granicama načela savesnosti i poštenja.

B) Sudski penali

- **Primena:** Koriste se kod **nenovčanih obaveza** utvrđenih pravosnažnom sudskom odlukom.
- **Mehanizam:** Sud na zahtev poverioca određuje naknadni rok i izriče da će dužnik, ako ni tada ne ispuni obavezu, plaćati određenu sumu novca **za svaki dan zadocnjenja.**
- **Cilj:** Sredstvo pritiska na dužnika, nezavisno od štete.

C) "Neprava" ugovorna kazna

- **Pojam:** Kazna ugovorena za činjenje ili propuštanje koje **nije predmet obaveze** (*in obligationem*).
- **Značenje:** Dužnik nema pravnu obavezu da to učini, ali ako ne učini, pristaje da plati kaznu.

- **Ograničenje:** Ne može se koristiti za posredno iznuđivanje radnji protivnih javnom poretku ili imperativnim propisima.

131. ODUSTANICA

1. OSNOVNO NAČELO I IZUZETAK

Da biste definisali odustanicu, prvo morate poći od opšteg pravila:

- **Pravilo (Pacta sunt servanda):** Ugovorne strane su dužne da izvrše svoje obaveze. Jednom zaključen ugovor ne dozvoljava jednostrano "predomišljanje".
- **Redovni raskid:** Jednostrani raskid je načelno moguć samo ako postoji **zakoniti razlog** (npr. neispunjenje obaveze druge strane).
- **Odustanica kao izuzetak:** To je sporazum kojim se jedna ili obe strane ovlašćuju da mogu **jednostrano odustati** od punovažnog ugovora davanjem određene imovinske vrednosti (odustanice), **bez obaveze da navedu razlog**.

2. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Odustanica je ovlašćenje ustanovljeno sporazumom ugovornih strana, koje omogućava prestanak ugovora jednostranom izjavom volje uz davanje naknade.
- **Suština:** Ugovornici za sebe kreiraju pravo koje im po zakonu inače ne pripada – pravo na arbitrarni odustanak od ugovora.

3. PRAVNA PRIRODA (Teorijsko određenje)

- **Klasifikacija:** U teoriji i sistematici ZOO, odustanica se svrstava u **lična sredstva učvršćenja obaveza**.
- **Teorijski spor (Da li učvršćuje ili slabi ugovor?):**
 - Iako se svrstava u sredstva učvršćenja, u teoriji postoji spor oko njenog dejstva.
 - *Argument:* Budući da ustanovljava novu mogućnost za prestanak ugovora (olakšava izlazak iz odnosa), postavlja se pitanje da li ona zapravo **slabi** ugovornu disciplinu umesto da je jača.

4. POLJE PRIMENE

- **Isključivo ugovorna potraživanja:** Odustanica se po prirodi stvari može ugovoriti **samo za ugovorne obaveze**.
- **Razlog:** Ona podrazumeva postojanje ugovora od koga se može odustati. Ne može se primeniti na vanugovorne obaveze (npr. prouzrokovanje štete), jer tu nema "odustanka".

ODUSTANICA U SISTEMU ZOO

1. POJAM I SADRŽINA OVLAŠĆENJA

- **Definicija:** Odustanica je suma novca ili druga imovinska vrednost koju se jedna strana obavezuje da će dati drugoj ako odluči da odustane od ugovora.
- **Fakultativno ovlašćenje:** Ovlašćena strana ima pravo izbora (opciju):
 1. Da ostane pri ugovoru i ispunji obavezu.
 2. Da jednostrano odustane od ugovora plaćanjem odustanice.
- **Pravna moć:** To je pravo na jednostrani raskid ugovora **bez navođenja razloga**.

2. PRAVNA PRIRODA I FORMA

- **Transakcioni karakter:** Odustanica nije ni kazna (penal) ni naknada štete. To je **cena odustanka** ("cena izlaska iz ugovora") na koji stranka inače ne bi imala pravo.
- **Konsensualni karakter (Bitno!):** Sporazum o odustanici je **neformalan** ugovor (osim ako stranke ne ugovore formu).
 - *Teorijska napomena:* Iako je prof. Gams smatrao da je to realan ugovor (nastaje predajom novca), savremeno stanovište je da se pravo na odustanak stiče samim sporazumom, a obaveza predaje novca je obligaciona.
- **Nema paralelizma formi:** Izjava o odustanku i sporazum ne moraju biti u formi glavnog ugovora, osim ako stranke to nisu izričito ugovorile.

3. USLOVI I NAČIN ODUSTAJANJA

Da bi odustanak bio punovažan, moraju se ispuniti sledeći uslovi:

- **Izjava volje:** Ovlašćena strana mora izjaviti drugoj strani da odustaje. Ta izjava je **neopoziva**.
- **Istovremenost isplate (Simultanost):**
 - Zakonsko pravilo: Dužnost je da se odustanica da **istovremeno** sa izjavom o odustajanju.
 - *Ispitni problem:* Šta ako izjavi odustanak a ne da novac odmah?
 - *Rešenje:* Ugovor **prestaje** u trenutku prijema izjave (jer je sporazum konsensualan), a druga strana stiče **obligaciono potraživanje** da naplati odustanicu sudskim putem.
- **Vraćanje (ako je data unapred):** Ako je odustanica plaćena unapred, a stranka ipak odluči da ispuni ugovor, druga strana mora vratiti novac (jer ga drži bez osnova).

4. ROK ZA ODUSTANAK (Do kada se može?)

- **Ugovoreni rok:** Stranke mogu same odrediti do kada pravo važi.
- **Zakonski rok (ako nije ugovoren):** Odustanak je moguć sve dok ne protekne rok određen za ispunjenje obaveze.
- **Prestanak prava (Ključno!):** Pravo na odustanak **prestaje** onog časa kada ovlašćena strana:
 - Počne da ispunjava svoje obaveze, ILI
 - Počne da prima ispunjenje od druge strane.
 - *Ratio:* Početak realizacije ugovora znači da se stranka opredelila za ostanak u ugovoru (konkludentna radnja odricanja od prava na odustanak).

5. ODNOS PREMA DRUGOJ STRANI I NAKNADI ŠTETE

- **Položaj druge strane:** Ona ne može tražiti da ovlašćena strana plati odustanicu umesto ispunjenja. Ona može tražiti samo ispunjenje ugovora, sve dok ovlašćena strana ne iskoristi svoje pravo da odustane.
- **Odnos prema šteti:**
 - Plaćanjem odustanice namiruju se sva potraživanja. Druga strana **nema pravo na naknadu štete** niti troškova, čak i ako su veći od iznosa odustanice.

◦ **Izuzetak (Dolus):** Oštećena strana može tražiti i naknadu štete (uz odustanicu) samo ako dokaže da je ovlašćena strana postupala **dolozno** (namerno zaključila ugovor da bi odustala i time nanela štetu).

6. SUDSKA KONTROLA

• **Smanjenje iznosa:** Iako ZOO nema izričitu odredbu za odustanicu, primenjuje se analogija sa kaparom. Sud može, na zahtev zainteresovane strane, **smanjiti preterano visoku odustanicu**.

RAZLIKOVANJE ODUSTANICE OD DRUGIH INSTITUTA I KAPARA KAO ODUSTANICA

1. RAZLIKA: ODUSTANICA VS. POTROŠAČKO PRAVO NA ODUSTANAK

Iako oba instituta daju pravo na jednostrani raskid, oni su suštinski suprotni. Na ispitu ih moraš jasno razdvojiti kroz sledeće tačke:

• **Izvor prava:**

- **Odustanica:** Izvor je **ugovor** (volja stranaka).
- **Potrošački odustanak:** Izvor je **zakon** (imperativna norma).

• **Cena (Teret):**

- **Odustanica:** Nije besplatna. Ona je **cena** koja se plaća za izlazak iz ugovora.
- **Potrošački odustanak:** Uvek je **besplatan** za potrošača (nema kazne ni naknade).

• **Mogućnost odricanja:**

- **Odustanica:** Strane je ne moraju ugovoriti.
- **Potrošački odustanak:** Potrošač se ovog prava **ne može odreći** (zaštitna norma).

• **Dejstvo ispunjenja (Ključna razlika!):**

◦ **Odustanica:** Pravo na odustanak **prestaje** ako stranka počne da ispunjava obavezu ili primi ispunjenje.

◦ **Potrošački odustanak:** Potrošač može odustati **čak i ako je ugovor u celosti izvršen** (npr. vraća kupljenu robu nakon isporuke).

• **Rokovi:**

- **Odustanica:** Rok određuju stranke dogovorom.
- **Potrošački odustanak:** Kratak zakonski prekluzivni rok (kod ugovora na daljinu/izvan prostorija).

2. KAPARA KAO ODUSTANICA (Hibridni institut)

Ovo je posebna vrsta ugovora gde se kapara i odustanica spajaju.

• **Pojam:** To je situacija kada je uz kaparu izričito ugovoreno i **pravo da se odustane od ugovora**.

• **Pravna priroda:** Smatra se hibridnim sredstvom obezbeđenja. Za razliku od obične kapare (gde se traži ispunjenje ili naknada štete), ovde stranke imaju "kupljeno" pravo na izlazak.

• **Dejstva (Pravila vraćanja):**

- Ako odustane strana koja je **dala** kaparu -> ona je **gubi**.
- Ako odustane strana koja je **primila** kaparu -> ona je **vraća udvojenju**.

3. PRAVNA PRIRODA ODUSTANICE (Teorijska dilema)

Da li odustanica jača ili slabi ugovor?

- **Stav 1 (Dominantan):** Odustanica **slabi** ugovor.

- *Razlog:* Otvara "izlazna vrata" i stvara šansu da se ugovor nikada ne izvrši, bez obaveze navođenja razloga.

- **Stav 2:** Odustanica posredno učvršćuje ugovor.

- *Razlog:* Stvara psihološki pritisak jer odustanak košta (imovinski gubitak).

132. KAPARA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Kapara je **stvarno sredstvo obezbeđenja** ugovornih potraživanja koje se sastoji u predaji određene sume novca ili druge količine zamenjivih stvari koju jedna strana daje drugoj u trenutku zaključenja ugovora, kao **znak da je ugovor zaključen**.

- **Predmet:** Novac ili zamenjive stvari.

- **Vlasništvo:** Imovinska vrednost prelazi u **svojinu** druge strane.

2. PRAVNA PRIRODA (Ključno za desetku!)

Sporazum o kapari ima specifičnu pravnu prirodu u našem pravu:

- **Realan ugovor:** Za nastanak sporazuma nije dovoljna samo saglasnost volja, već je neophodna i **efektivna predaja stvari** (novca).

- *Napomena:* Predaja je istovremeno i akt zaključenja i akt izvršenja sporazuma o kapari.

- *Sistemska mesto:* Dok su zajam i ostava u ZOO postali konsensualni, **kapara je jedini preostali realni ugovor u našem ZOO**.

- **Akcesoran (Sporedan) ugovor:** Deli pravnu sudbinu glavnog ugovora.

- **Obostrano sredstvo obezbeđenja:** Iako je najčešće daje samo jedna strana, ona obezbeđuje potraživanja **obe ugovorne strane**.

3. FUNKCIJE KAPARE

Kapara ima tri osnovne funkcije:

1. **Dokazna funkcija (Znak zaključenja):** Predaja kapare simbolizuje da je glavni ugovor zaključen.

- *Pravilo:* Glavni ugovor se smatra zaključenim tek kada je kapara data (ako nije drugačije ugovoreno).

2. **Funkcija ispunjenja (Avansna uloga):** Ako dužnik uredno ispuni obavezu, kapara se **uračunava** u ispunjenje ili se vraća (ako uračunavanje nije moguće).

3. **Funkcija obezbeđenja:** Služi kao sigurnost da će ugovor biti izvršen.

4. ODNOS KAPARE I FORME UGOVORA

- **Kapara ne menja formu:** Davanje kapare ne može da zameni zakonsku formu (npr. overu potpisa kod prometa nepokretnosti).

- **Redosled:** Ako je za glavni ugovor propisana forma, ugovor nastaje tek kad se ispuni forma, a kapara služi kao znak da je ta saglasnost postignuta.

5. RAZLIKA: KAPARA VS. AVANS (Ispitna zamka!)

Ovo morate znati perfektno. Avans i kapara nisu isto!

- **Pojam Avansa:** Avans je **anticipirano delimično ispunjenje** obaveze, dato da bi se drugoj strani olakšalo izvršenje (npr. kupovina materijala).

- **Ključne razlike:**

- **Trenutak nastanka:** Avans pretpostavlja da je ugovor *već* zaključen, dok kapara označava *trenutak* zaključenja.

- **Funkcija obezbeđenja:** Avans **nije sredstvo obezbeđenja**.

- **Sudbina pri raskidu:** Ako ugovor prestane (čak i krivicom strane koja je dala novac), avans se uvek **vraća** (ili uračunava), dok kapara ima poseban režim zadržavanja/vraćanja.

- **Vreme davanja:** Ako se novac da pre nego što je glavni ugovor nastao (ili pre ispunjenja forme), to je pravno gledano avans, a ne kapara.

DEJSTVA KAPARE I KAPARA KAO ODUSTANICA

1. DEJSTVA KADA JE UGOVOR IZVRŠEN

Ako ugovorne strane uredno ispune svoje obaveze, sudbina kapare zavisi od prirode glavne obaveze:

- **Uračunavanje:** Kapara se uračunava u ispunjenje obaveze ako su kapara i glavna obaveza **istorodne** (npr. kapara je u novcu, a i dug je novčani).

- **Vraćanje:** Ako uračunavanje nije moguće (npr. kapara je novac, a obaveza je činjenje/usluga), kapara se mora **vratiti** nakon ispunjenja.

- **Zabrana kumulacije:** Kapara se ne može zadržati uz puno ispunjenje obaveze (ne može se kumulirati s ispunjenjem).

2. DEJSTVA U SLUČAJU NEISPUNJENJA (Prava verne strane)

Ovo je **srž pitanja**. Prava zavise od toga ko je skrivio neispunjenje.

A) Ako je odgovorna strana koja je DALA kaparu: Druga strana (primalac) ima pravo izbora između tri opcije:

1. **Tražiti ispunjenje ugovora** (ako je moguće) + naknadu štete zbog zadocnjenja.

2. **Tražiti naknadu štete** (pri čemu se kapara uračunava u naknadu ili vraća).

3. **Zadržati kaparu** (zadovoljiti se primljenom kaparom).

B) Ako je odgovorna strana koja je PRIMILA kaparu: Druga strana (davalac) takođe ima pravo izbora:

1. **Tražiti ispunjenje ugovora** (ako je moguće) + naknadu štete zbog zadocnjenja.

2. **Tražiti naknadu štete** i vraćanje kapare.

3. **Tražiti vraćanje udvojene kapare.**

C) Raskid bez krivice:

- Ako ugovor prestane sporazumno ili usled nemogućnosti ispunjenja za koju niko ne odgovara -> kapara se **vraća**.

3. SPECIFIČNOST: DELIMIČNO ISPUNJENJE

- Ako dužnik delimično ispuni obavezu, poverilac **ne može zadržati kaparu** (jer bi to bilo neosnovano obogaćenje).

- **Prava poverioca:** Može tražiti ispunjenje ostatka (+ štetu) ili naknadu štete zbog nepotpunog ispunjenja, pri čemu se kapara uračunava u naknadu.

4. KAPARA KAO ODUSTANICA (Arrha poenitentialis)

Ovo je poseban, hibridni institut koji mora biti **izričito ugovoren**.

- **Pojam:** Sporazum kojim se stranke ovlašćuju da odustanu od ugovora uz "žrtvovanje" kapare.
- **Razlika od obične kapare:** Kod obične kapare ne postoji pravo na odustanak (strana može biti prinuđena na ispunjenje). Ovde je odustanak dozvoljen.
- **Pravilo:**
 - Ako odustane strana koja je **dala** kaparu -> **gubi je**.
 - Ako odustane strana koja je **primila** kaparu -> **vraća je udvojenju**.
- **Pravna priroda:** Ovaj institut **slabi** ugovor jer uvodi pravo na jednostrani raskid bez navođenja razloga.

Sudska praksa (Imperativnost jednakosti):

- Kod dvostrano obaveznih ugovora (npr. predugovor o prodaji nepokretnosti), sudovi smatraju da su posledice (gubitak vs. vraćanje udvojene) **imperativne**.
- **Ništavost nejednakosti:** Nije dozvoljeno ugovoriti da primalac, ako odustane, vraća samo primljeni iznos (a ne udvojeni), dok davalac gubi sve. Sankcija za odustanak mora biti jednaka za obe strane.
- *Izuzetak:* Kod jednostrano obaveznih predugovora, moguće je da samo jedna strana gubi kaparu jer druga nema obavezu.

5. SUDSKA KONTROLA VISINE KAPARE

- **Smanjenje:** Sud može, na zahtev zainteresovane strane, smanjiti **preterano visoku kaparu**.
- **Kriterijum:** Ceni se visina i značaj obezbeđene obaveze.
- **Ograničenja suda:** Sud **ne može povećati** kaparu, niti je može smanjivati po službenoj dužnosti (samo na zahtev).

6. RAZLIKA U ODNOSU NA UGOVORNU KAZNU (Rezime)

1. **Predmet:** Kaparom se mogu obezbediti i **novčane obaveze**, dok je ugovorna kazna za novčane obaveze zabranjena.
2. **Dejstvo:** Kapara uvek deluje **obostrano** (obezbeđuje obe strane), dok kazna može biti ugovorena samo za jednu stranu.

133. KAUCIJA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Kaucija je određena suma novca ili drugih zamenjivih (potrošnih) stvari koje dužnik predaje poveriocu kao sredstvo obezbeđenja ispunjenja svoje obaveze.
- **Pozitivnopravni status:** Naš **ZOO ne sadrži posebna pravila** o kauciji kao imenovanom ugovoru, pa se na nju primenjuju opšta pravila o obligacijama, ugovorna volja strana i trgovački običaji (uzanse).

- **Vrsta sredstva:** Spada u **stvarna** sredstva obezbeđenja.

2. PRAVNA PRIRODA

- **Prenos svojine:** Za razliku od obične zaloge, kod kaucije poverilac **stiče pravo svojine** na novcu ili stvarima koje su mu predate.
- **Akcesornost:** Kaucija je sporedno pravo i deli sudbinu glavne obaveze. Ako glavna obaveza prestane, kaucija se mora vratiti.
- **Jednostranost:** Obezbeđuje samo potraživanje primaoca kaucije (poverioca), ne i davaoca.
- **Neprava zaloga (Pignus irregulare):** U teoriji se često definiše kao neprava zaloga jer se vraća ista vrednost (tantundem), a ne iste stvari.

3. DEJSTVA I REŽIM ODGOVORNOSTI (Ključno za razliku od kapare!)

Za razliku od kapare, ovde **ne važe** pravila o vraćanju udvojenog iznosa.

- **Ako DUŽNIK (davalac) ne ispuni obavezu:**
 - Poverilac ima pravo da **zadrži kauciju**.
 - Poverilac zadržava kauciju **nezavisno od toga da li je pretrpeo štetu**.
 - **Kumulacija:** Poverilac može zadržati kauciju **I** zahtevati naknadu štete po opštim pravilima (kaucija se ne uračunava u naknadu štete, osim ako nije drugačije ugovoreno).
- **Ako POVERILAC (primalac) ne ispuni obavezu:**
 - Dužan je samo da **vрати primljenu kauciju**. Nije dužan da je vrati udvojeno.
- **Uredno ispunjenje:**
 - Ako dužnik ispuni obavezu, kaucija mu se vraća ili se uračunava u ispunjenje.

4. PRIMENA U PRAKSI (Tipični slučajevi)

A) Kaucija za ambalažu

- Najčešći slučaj u prometu (vraćanje flaša, paleta).
- **Mehanizam:** Kupac daje novac kao garanciju da će vratiti ambalažu. Ako ne vrati, prodavac zadržava novac (to faktički postaje prodajna cena ambalaže).
- **Regulativa:** U maloprodaji (Posebne uzanse), kaucija ne sme biti veća od nabavne cene ambalaže sa porezom.
- **Mandatorni sistem:** Za hemikalije i jednokratnu ambalažu zakon može propisati obavezan sistem kaucije radi zaštite životne sredine.

B) Kaucija kod javnog nadmetanja (Tenderi)

- **Svrha:** Garancija za **zaključenje ugovora** (ozbiljnost ponude).
- **Dejstvo:**
 - Ako učesnik pobedi, a **ne zaključi ugovor** -> Gubi kauciju (bez obzira na krivicu ili štetu).
 - Ako ne pobedi -> Kaucija se vraća.

5. PRESTANAK

- Prestaje ispunjenjem glavne obaveze (vraćanje kaucije).
- Može se preneti na novu obavezu u slučaju **novacije**, ako se stranke tako sporazumeju.

- Kod ambalaže: Trgovac je dužan da vrati kauciju u roku od 3 meseca od objave prestanka prometa robe u toj ambalaži.

134. PRESTANAK OBLIGACIJE ISPUNJENJEM

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Ispunjenje je izvršenje dugovane činidbe.
- **Pravno dejstvo:** To je osnovni i redovan način prestanka obligacije kojim se ostvaruje njena svrha: poverilac se namiruje, dužnik oslobađa, a obaveza gasi.
- **Terminološka napomena:** U pravnom jeziku pojmovi **ispunjenje** i **isplata** su sinonimi. "Isplata" se ne odnosi samo na novac, već na izvršenje bilo koje činidbe (davanje, činjenje, nečinjenje).
- **Subjekti:** Ispunilac je najčešće dužnik, ali obavezu može ispuniti i treće lice.

2. PRAVNA PRIRODA (Ključno teorijsko pitanje)

Da li je ispunjenje pravni posao ili faktička radnja?

- **Pravilo (Realni akt):** Ispunjenje je po pravilu **realni akt** (faktička radnja davanja, činjenja ili trpljenja), a ne pravni posao.
 - *Posledica:* Za punovažnost ispunjenja koje je faktička radnja **nije potrebna poslovna sposobnost**. Obavezu može ispuniti i poslovno nesposobno lice.
- **Izuzetak (Pravni posao):** Ako obaveza glasi na **davanje izjave volje** (npr. obaveza iz predugovora da se zaključi glavni ugovor), tada ispunjenje ima karakter pravnog posla. U tom slučaju ispunilac **mora imati poslovnu sposobnost**.

3. BITNI ELEMENTI: NAMERA ISPUNJENJA (ANIMUS SOLVENDI)

- **Objektivni pristup:** Za punovažno ispunjenje **nije neophodna namera** (volja) da se gasi tačno određena obaveza (*animus solvendi*).
- **Pravilo:** Dovoljno je da dug postoji i da je činidba izvršena.
 - *Primer:* Ako dužnik ima više poverilaca i greškom plati jednom misleći da plaća drugom – isplata je punovažna. On **ne može tražiti povraćaj** (kondikciju) jer poverilac nije stekao korist bez osnova.

4. PRAVO NA ISPUNJENJE (SISTEM SRPSKOG PRAVA)

- **Načelo naturalnog ispunjenja:** Prema ZOO, poverilac je ovlašćen da zahteva ispunjenje obaveze **u naturi** – tačno onako kako ona glasi (predaja stvari, činjenje, uzdržavanje).
- **Dužnost dužnika:** Dužnik je dužan da obavezu ispuni savesno i u svemu kako ona glasi.
- *Uporednopravni kontekst (Samo za razumevanje):* Za razliku od našeg i kontinentalnog prava gde je pravilo ispunjenje u naturi (*exécution en nature*), u anglosaksonskom pravu primarno pravo poverioca je naknada štete, a naturalno ispunjenje (*specific performance*) dosuđuje sud samo izuzetno.

5. PODELA OBAVEZA PREMA KRITERIJUMU ISPUNJENJA

Kod obaveza činjenja (rada), pravimo ključnu razliku između:

A) Obaveza rezultata (Obaveza cilja)

- **Uslov ispunjenja:** Smatra se ispunjenom **samo ako je postignut nameravani rezultat**.
- Tud i pažnja nisu dovoljni – ako nema rezultata, dužnik nije ispunio obavezu.
- *Primer:* Ugovor o građenju, prevoz robe.

B) Obaveza sredstva

- **Uslov ispunjenja:** Smatra se ispunjenom kada dužnik preduzme radnju **u skladu sa standardom** struke (pažnja dobrog stručnjaka/domaćina), bez obzira da li je cilj ostvaren.
- Dužnik ne odgovara za neuspeh ako je postupao stručno i savesno.
- *Primer:* Lekar (ne garantuje izlečenje već stručno lečenje), advokat, **posrednik** (ispunio je obavezu ako je savesno tražio priliku za nalogodavca, čak i ako do ugovora ne dođe).

6. KARAKTER ZAKONSKIH ODREDBA

- **Dispozitivnost:** Većina pravila o ispunjenju (vreme, mesto, troškovi) su dispozitivne prirode – stranke ih mogu ugovoriti drugačije.
- **Načelo:** Subjekti se moraju pridržavati načela savesnosti i poštenja.
- **Dejstvo:** Izvršenjem činidbe obaveza se gasi po sili zakona (*ipso lege*).

SUBJEKTI ISPLATE

I. SUBJEKT KOJI VRŠI ISPLATU (ISPLATILAC)

1. POJAM I OVLAŠĆENJA

- **Isplatilac:** To je lice koje vrši ispunjenje. Po pravilu je to **dužnik**, ali obavezu može ispuniti i **treće lice**.
- **Pravilo:** Dužnik ima i obavezu i ovlašćenje da ispuni dug. Može dati nalog trećem licu da to učini umesto njega, osim ako je obaveza strogo lična (*intuitu personae*).

2. ISPUNJENJE OD STRANE TREĆEG LICA Treće lice po pravilu *nema obavezu* da plati tuđi dug (osim ako je jamac ili je preuzelo ispunjenje), ali može biti *ovlašćeno* da to učini. Razlikujemo dve situacije:

- **A) Treće lice sa pravnim interesom (Jamac, Zalogodavac, Protivnik pobijanja):**
 - Poverilac **MORA** primiti ispunjenje od ovih lica, čak i ako se glavni dužnik tome protivi.
 - *Ratio:* Oni imaju interes da se dug ugasi da bi zaštitili svoju imovinu (da se ne realizuje hipoteka ili ne pobije pravni posao).
- **B) Treće lice BEZ pravnog interesa:**
 - Poverilac **MOŽE** (ovlašćen je) da primi ispunjenje od trećeg lica i bez znanja dužnika.
 - **Izuzetak (Prioritet dužnika):** Ako dužnik ponudi da **odmah i bez odlaganja** sam ispuni obavezu, poverilac ne sme primiti ispunjenje od trećeg lica.
- **C) Kod ličnih obaveza (Intuitu personae):**
 - Ako je obaveza vezana za ličnost dužnika (ugovorom ili prirodom posla), poverilac **može odbiti** ispunjenje od trećeg lica, čak i ako se dužnik sa tim ispunjenjem saglasio.

3. POSLOVNA SPOSOBNOST ISPLATIOCA

- **Treće lice:** Mora biti potpuno poslovno sposobno da bi platilo tuđi dug.
- **Dužnik:**

- Ako je ispunjenje **faktička radnja** (najčešće): Nije potrebna poslovna sposobnost.
- Ako je ispunjenje **pravni posao** (izjava volje): Potrebna je poslovna sposobnost.
- **Zaštita nesposobnog lica:** Isplata poslovno nesposobnog lica može se osporiti (osim ako je dug nesumnjiv i dospeo).

II. SUBJEKT KOME SE PLAĆA (PRIJEMNIK ISPLATE)

1. PRAVILO

- Isplata se vrši **poveriocu** ili njegovom **zastupniku**.
- Isplata trećem licu po pravilu ne gasi obavezu.

2. IZUZECI (VALIDNA ISPLATA TREĆEM LICU) Isplata trećem licu gasi dug u sledećim slučajevima:

- **Naknadno odobrenje (Ratifikacija):** Ako poverilac naknadno odobri isplatu (izričito ili prećutno – npr. korišćenjem stvari). Dejstvo je retroaktivno (*ex tunc*).
- **Cesija (Ustupanje potraživanja):** Savestan dužnik koji nije znao za cesiju oslobađa se obaveze isplatom starom poveriocu (ustupiocu).
- **Višestruka cesija:** Savestan dužnik se oslobađa isplatom onom prijemniku o kome je *prvo obavešten*, čak i ako on nije prvi stekao potraživanje.
- **Assignacija i Ugovori:** Ako su poverilac i dužnik ugovorili da se plati trećem (npr. poveriočevom poveriocu) ili je poverilac izdao nalog (uput).

3. POSLOVNA SPOSOBNOST POVERIOCA

- **Pravilo:** Poverilac mora biti poslovno sposoban za prijem ispunjenja.
- **Isplata nesposobnom licu:**
 - Treba platiti roditelju/staratelju.
 - Ako se plati direktno nesposobnom licu, dužnik se oslobađa **samo ako dokaže da je ispunjenje bilo korisno za poverioca** (da je stvar sačuvana u njegovoj imovini).

III. TROŠKOVI ISPUNJENJA

1. OPŠTE PRAVILO (Dispozitivno)

- Troškove snosi **dužnik**.
- **Izuzetak:** Poverilac snosi one troškove koje je on sam prouzrokovao (npr. promenom mesta prebivališta).

2. KOD TREĆIH LICA

- **Jemac:** Ima pravo na naknadu troškova od dužnika (uključujući troškove spora od momenta obaveštavanja dužnika).
- **Preuzimalac ispunjenja:** Nema pravo na naknadu troškova od dužnika (nema regresni zahtev).
- **Treće lice sa interesom:** Može tražiti naknadu troškova od dužnika, osim onih koje je samo skrivilo.

ISPUNJENJE SA SUBROGACIJOM

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Situacija u kojoj treće lice ispunjava dužnikovu obavezu, pri čemu se poverilac namiruje, ali se obaveza ne gasi, već potraživanje prelazi na isplatioca (ispunioca).
- **Suština:** Dolazi do **promene subjekta na aktivnoj strani** (promena poverioca), dok identitet obligacije ostaje isti.
- **Fikcija (Ratio):** Iako isplata logički gasi dug, pravo koristi fikciju da isplata tuđeg duga predstavlja "plaćanje naknade za cesiju", čime se omogućava prelazak prava na isplatioca.

2. VRSTE SUBROGACIJE (OSNOVI NASTANKA)

Zakon poznaje dva osnova za nastanak personalne subrogacije:

A) Ugovorna subrogacija

- Nastaje na osnovu ugovora koji ispunilac zaključuje sa:
 - **Poveriocem:** Pre ili prilikom ispunjenja.
 - **Dužnikom:** Pre ispunjenja.
- **Razlika u odnosu na cesiju:** Kod cesije pravo prelazi momentom zaključenja ugovora, dok kod subrogacije prelazak prava nastupa tek **u času ispunjenja** (posledica isplate).

B) Zakonska subrogacija (Cessio legis)

- Nastaje po sili zakona kada dužnikovu obavezu ispuni lice koje za to ima **pravni interes**.
- **Lica sa pravnim interesom:** Jemac, zalogodavac, dužnikov osiguravač, protivnik pobijanja pravnih radnji dužnika.
- Moment prelaska: Pravo prelazi na isplatioca automatski u času ispunjenja.

3. DEJSTVA ISPUNJENJA SA SUBROGACIJOM

Stupanjem ispunioca na mesto poverioca nastupaju sledeće pravne posledice:

1. **Namirenje poverioca:** Poverilac je isplaćen i ne može više zahtevati ispunjenje.
2. **Prelazak glavnog potraživanja:** Ispunilac postaje novi poverilac prema istom dužniku.
3. **Prelazak sporednih prava:** Na ispunioca prelaze sva sredstva obezbeđenja (jemstva, zaloge, kamate).
4. **Ograničenje visine potraživanja (Važno!):** Ispunilac ne može tražiti od dužnika više nego što je **stvarno isplatio** poveriocu (princip zabrane bogaćenja).

4. PRAVA I OBAVEZE POVODOM SREDSTAVA OBEZBEĐENJA

- **Predaja sredstava:** Poverilac mora predati ispuniocu sredstva kojima se dokazuje ili obezbeđuje potraživanje.
- **Založena stvar:** Ako se kod poverioca nalazi založena stvar, on je može predati ispuniocu **samo uz pristanak zalogodavca**. U suprotnom, stvar ostaje kod poverioca da je čuva za račun ispunioca.

5. ODGOVORNOST POVERIOCA

- Poverilac koji primi ispunjenje od trećeg lica **ne odgovara** za postojanje i naplativost potraživanja (za razliku od cedenta kod ugovorne cesije uz naknadu).

- *Napomena:* Moguća je primena pravila o sticanju bez osnova.

6. SPECIFIČNOST: DELIMIČNO ISPUNJENJE

Kada treće lice isplati samo deo duga:

- **Prioritet naplate:** Poverilac zadržava sporedna prava (obezbeđenja) radi naplate ostatka svog potraživanja. Prava prealze na isplatioca samo ako nisu potrebna poveriocu za ostatak duga.
- **Ratio:** Štiti se interes delimično namirenog poverioca da ne izgubi obezbeđenje.
- **Dispozitivnost:** Stranke mogu ugovoriti drugačije (npr. srazmerno korišćenje garancija ili prvenstvo naplate za isplatioca).

PREDMET ISPUNJENJA

1. POJAM I NAČELO IDENTITETA

- **Definicija:** Predmet ispunjenja sastoji se u izvršenju **dugovanog ponašanja** (činidbe).
- **Sadržina:** Činidba može biti:
 - **Predaja stvari** (davanje).
 - **Činjenje**.
 - **Nečinjenje** (uzdržavanje od onoga na šta bi dužnik inače imao pravo).
 - **Trpljenje** (onoga što dužnik inače ne bi morao da trpi).
- **Načelo identiteta ispunjenja:** Poverilac može zahtevati samo ono što je dužnik dužan, a dužnik se oslobađa obaveze **samo ako izvrši tačno onu činidbu koju duguje**.
 - *Posledica:* Nema pravovaljanog ispunjenja ako dužnik preda, a poverilac primi nešto drugo što nije dugovana stvar. Poverilac tada ima pravo da vrati primljeno i zahteva dugovanu stvar.

2. KVALITET ISPUNJENJA (STVARI ODREĐENE PO RODU)

Kada obaveza glasi na predaju generičnih stvari (stvari određenih po rodu), primenjuju se sledeća pravila o kvalitetu:

- **Opšte pravilo:** Dužnik je dužan da preda stvari **srednje kakvoće**.
- **Izuzetak (Poznata namena):** Ako je dužniku u vreme nastanka obaveze bila **poznata namena** stvari, dužan je da preda stvari **odgovarajuće kakvoće** (kvalitet koji odgovara toj specifičnoj nameni poverioca).

3. OBIM ISPUNJENJA (DELIMIČNO ISPUNJENJE)

Pitanje integriteta ispunjenja rešava se sledećim pravilima:

- **Opšte pravilo:** Poverilac **nije dužan** da primi delimično ispunjenje obaveze. On ima pravo da zahteva ispunjenje u celosti odjednom.
- **Izuzeci (Kada poverilac MORA primiti deo?):**
 - **Novčane obaveze:** Poverilac mora primiti delimičnu isplatu, osim ako ima **poseban interes** da je odbije.
 - **Ugovorena mogućnost:** Kada su stranke predvidele delimično ispunjenje.

◦ **Priroda obaveze:** Kada mogućnost delimičnog ispunjenja proizlazi iz same prirode posla.

ZAMENA ISPUNJENJA (DATIO IN SOLUTUM)

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Zamena ispunjenja je način prestanka obaveze gde poverilac, na osnovu sporazuma sa dužnikom, prima nešto drugo umesto onoga što mu se prvobitno duguje.
- **Suština:** Obaveza prestaje iako nije izvršena prvobitna činidba, već neka druga, nova činidba.

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI

Da bi zamena ispunjenja bila punovažna, potrebni su sledeći uslovi:

- **Sporazum strana:** Nije dovoljna volja jednog lica; poverilac i dužnik moraju postići saglasnost o zameni.
- **Vreme nastanka:** Sporazum se mora postići **pre ili prilikom** ispunjenja dugovane činidbe. Ako je prvobitna obaveza već ispunjena, zamena više nije moguća.
- **Predmet:** Dužnik daje, a poverilac prima nešto drugo u odnosu na prvobitni dug (npr. umesto vraćanja novca, daje se pokretna stvar).

3. PRAVNA PRIRODA

- **Realni teretni ugovor:** U sistemu ZOO, zamena ispunjenja se shvata kao realni teretni ugovor.
- **Razlika od Novacije (Prenova):**
 - Kod novacije stara obaveza se gasi da bi nastala nova, pa dužnik i dalje duguje (nije slobodan).
 - Kod zamene ispunjenja, izvršenjem zamenske činidbe dužnik se **odmah oslobađa** i obaveza se gasi.

4. DEJSTVA ZAMENE ISPUNJENJA

- **Gašenje obaveze:** Izvršenjem nove činidbe, dužnikova obaveza se gasi.
- **Gašenje sporednih prava:** Zajedno sa glavnim dugom prestaju i akcesorne obaveze, pre svega **jemstvo**.

5. ODGOVORNOST ZA NEDOSTATKE (KLJUČNI DEO)

Ako stvar data u zamenu ima **materijalne ili pravne nedostatke**, dužnik odgovara poveriocu isto kao prodavac kod ugovora o prodaji.

Poverilac tada ima **pravo izbora** (specijalna zakonska mogućnost):

OPCIJA A: Tretiranje kao "Manjlivo ispunjenje"

- Poverilac zadržava zamensku stvar.
- Zahteva zaštitu po pravilima o odgovornosti za materijalne i pravne nedostatke (kao kupac).

OPCIJA B: Tretiranje kao "Neispunjenje"

- Poverilac **vraća** ono što je primio na ime zamene.

- Zahteva **ispunjenje prvobitnog potraživanja**.
- Zahteva **naknadu štete** zbog povrede obaveze (ugovorna odgovornost).

Specijalno pravilo za Jemca (Opcija B):

- Ako poverilac izabere da traži prvobitno potraživanje, on to može zahtevati od dužnika, ali **NE i od jemca**. Jemac je definitivno oslobođen momentom kada je poverilac primio zamenu, i njegovo se jemstvo ne oživljava naknadno.

PREDAJA RADI PRODAJE (DATIO SOLVENDI CAUSA)

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Institut kod kojeg dužnik predaje poveriocu neku stvar ili pravo sa ovlašćenjem da ih poverilac proda, da iz postignutog iznosa naplati svoje potraživanje, a eventualni ostatak novca vrati dužniku.
- **Latinski naziv:** *Datio solvendi causa* (Davanje radi naplaćivanja).
- **Svrha:** Olakšavanje položaja dužnika koji nije likvidan (nema gotov novac), ali ima imovinu kojom može izmiriti dug.

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI

- **Postojanje duga:** Mora postojati osnovna obaveza između poverioca i dužnika.
- **Predaja stvari ili prava:** Dužnik predaje pokretnu stvar ili prenosi potraživanje prema trećem licu.
- **Namera (Causa):** Namera nije da poverilac postane vlasnik stvari umesto duga (kao kod *datio in solutum*), već da se stvar unovči radi namirenja.

3. TRENUTAK PRESTANKA OBAVEZE (KLJUČNO!)

Za razliku od *datio in solutum*, ovde obaveza **NE prestaje** u trenutku predaje stvari ili zaključivanja ugovora.

- **Pravilo:** Obaveza se gasi tek **kada se poverilac stvarno naplati** iz iznosa dobijenog prodajom stvari ili naplatom ustupljenog potraživanja.
- **Delimično namirenje:** Ako dobijeni iznos nije dovoljan da pokrije ceo dug, poverilac zadržava taj iznos, a dužnikova obaveza se **ne gasi, već samo smanjuje** za visinu naplaćene sume.

4. PRAVNA PRIRODA (TEORIJSKO RAZGRANIČENJE)

Pravna priroda zavisi od toga šta je predmet predaje:

A) Ustupanje potraživanja radi naplaćivanja (Cesija radi naplaćivanja)

- Kada dužnik ustupi svoje potraživanje prema trećem licu.
- **Položaj poverioca (Prijemnika):** On postaje **novi poverilac** prema trećem licu, a ne samo punomoćnik.
- **Fiducijarna priroda:** Ovo je fiducijarna cesija – prijemnik istupa kao vlasnik prava prema spolja, ali je interno obavezan da višak vrati ustupiocu.

B) Predaja telesne stvari radi prodaje

- Kada dužnik preda fizičku stvar (npr. auto, nakit).

- **Položaj poverioca:** Prema stavu teorije, ovo **ne dovodi do prenosa prava svojine** na poverioca (nije fiducijarni prenos).
- **Punomoćje:** Poverilac ovde istupa i prodaje stvar kao **dužnikov punomoćnik**.

5. OBAVEZE POVERIOCA

- **Obaveza vraćanja viška:** Poverilac je dužan da dužniku preda sav novac koji preostane nakon što namiri svoje potraživanje.

PREDMET ISPUNJENJA NOVČANE OBAVEZE

1. POJAM I OSNOVNO NAČELO (MONETARNI NOMINALIZAM)

- **Definicija:** Kod novčanih obaveza predmet ispunjenja je određena suma novca.
- **Načelo monetarnog nominalizma (ZOO):** Dužnik je dužan isplatiti onaj **broj novčanih jedinica** na koji obaveza glasi, bez obzira na promenu vrednosti novca (kupovne moći) od nastanka do dospeća obaveze.
 - *Primer:* Ako ste pozajmili 1.000 dinara pre 10 godina, vraćate 1.000 dinara danas, iako za taj novac danas možete kupiti znatno manje robe.
- **Posledice:** U uslovima inflacije (rast cena, pad vrednosti novca), ovo načelo **pogoduje dužniku** (vraća realno manje), a šteti poveriocu. U deflaciji je obrnuto.

2. VALUTA OBAVEZE I VALUTA ISPLATE

- **Zakonsko sredstvo plaćanja:** Novčana jedinica u Republici Srbiji je **dinar**. Plaćanje između rezidenata vrši se u dinarima.
- **Obaveze u stranoj valuti:** Ako novčana obaveza glasi na plaćanje u stranoj valuti ili zlatu (tzv. *valuta obaveze*), a plaćanje u toj valuti nije zakonom dozvoljeno, ispunjenje se zahteva u **domaćem novcu** (dinarima).

3. KURS ISPLATE (KLJUČNO PRAVILO POZITIVNOG PRAVA)

Po kom kursu se strana valuta preračunava u dinare?

- **Pravilo:** Preračunava se prema kursu koji važi u **trenutku ispunjenja obaveze** (dan isplate), a ne u trenutku nastanka obaveze.
- **Ratio legis (Razlog pravila):** Ovo pravilo je uvedeno (1993. godine) kako bi se sprečilo da inflacija obezvredi dug i da bi se poverilac zaštitio od pada vrednosti domaće valute. Da se primenjuje kurs na dan nastanka duga, dužnik bi u inflaciji vraćao bezvredan iznos.

4. MONETARNI VALORIZAM (KOREKTIVNI MEHANIZMI)

Da bi se ublažila strogost monetarnog nominalizma i očuvala **realna vrednost** duga, stranke mogu ugovoriti zaštitne klauzule (instrumenti monetarnog valorizma). Cilj je da dužnik prenese određenu imovinsku vrednost (kupovnu moć), a ne samo puki broj novčanih jedinica. Najvažniji mehanizmi su:

A) Valutna klauzula

- Stranke ugovaraju da visina obaveze u dinarima zavisi od kursa neke stabilne strane valute (npr. evro) ili cene zlata.

- *Valuta obaveze* je strana valuta, a *valuta isplate* je dinar po određenom kursu na dan isplate.

B) Klizna skala

- Koristi se kod ugovora o građenju i ugovora o delu (proizvodnja stvari).
- **Definicija:** Ugovorna odredba kojom se visina novčane naknade čini zavisnom od promene cene inputa: **cene rada, materijala** i energije na tržištu.
- Služi za pravičnu raspodelu rizika rasta troškova proizvodnje.

C) Indeksna klauzula

- Vezivanje iznosa duga za indeks potrošačkih cena (rast cena na malo) kako bi se očuvala kupovna moć novca.

5. VRSTE NOVCA (TEORIJSKI KONTEKST)

Samo kratko za razumevanje:

- **Dekretni (Fiat) novac:** Novac koji nema unutrašnju vrednost (papir), već vredi jer država garantuje da je to sredstvo plaćanja.
- **Robni novac:** Novac koji ima unutrašnju vrednost (zlato, srebro).

URAČUNAVANJE ISPUNJENJA (IMPUTACIJA)

1. POJAM I PREDMET

- **Definicija:** Imputacija je pravni mehanizam kojim se određuje koja se obaveza gasi kada dužnik duguje poveriocu **više istorodnih obaveza** (npr. više novčanih dugova iz različitih ugovora), a ono što ispuni **nije dovoljno** da se sve namire.
- **Osnovni problem:** Potrebno je utvrditi redosled gašenja obaveza.

2. REDOSLED URAČUNAVANJA (HIJERARHIJA PRAVILA)

Zakon predviđa strog redosled (kaskadni sistem) primene pravila. Ako se prvi kriterijum ne može primeniti, prelazi se na sledeći:

- **1. Sporazum stranaka:** Primarno pravilo je da se uračunavanje vrši onim redom o kome su se poverilac i dužnik sporazumeli.
- **2. Jednostrana izjava dužnika:** Ako nema sporazuma, pravo izbora pripada **dužniku**. On određuje koju obavezu izmiruje, ali svoju izjavu o tome mora dati najkasnije **prilikom ispunjenja**.
- **3. Zakonski redosled (Dospelost):** Ako nema ni sporazuma ni izjave dužnika, obaveze se namiruju redom kako je koja **dospela** za ispunjenje (prvo najstarija dospela obaveza).

3. SUPSIDIJARNI KRITERIJUMI (KADA SU OBAVEZE ISTOVREMENO DOSPELE)

Ako je više obaveza dospelo istovremeno, zakon propisuje dalja merila za uračunavanje ovim redosledom:

- **A) Step en obezbeđenja:** Prvo se namiruju one obaveze koje su **najmanje obezbeđene** (kako bi se zaštitio interes poverioca da naplati ono što je rizično).
- **B) Teret za dužnika:** Ako su podjednako obezbeđene, prvo se namiruju one koje su dužniku na **najvećem teretu** (npr. one sa većom kamatnom stopom ili ugovornom kaznom).

- **C) Red nastanka:** Ako su obaveze jednake i po teretu, namiruju se onim redom kako su **nastale** (hronološki).
- **D) Srazmernost:** Ako su obaveze nastale istovremeno, ono što je dato raspoređuje se na sve obaveze **srazmerno njihovim iznosima**.

4. SPECIJALNO PRAVILO: TROŠKOVI, KAMATE I GLAVNICA

Ovo je **najvažniji izuzetak** i pravilo koje se odnosi na strukturu jednog duga (ili više njih). Ako dužnik pored glavnice duuguje i kamate i troškove, redosled namirenja je sledeći (bez obzira na volju dužnika):

1. **Troškovi** (sudski ili vanskudski troškovi naplate).
2. **Kamate** (dostigle zatezne ili ugovorne kamate).
3. **Glavnica**.

DOKAZIVANJE DA JE OBAVEZA ISPUNJENA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Priznanica:** Izjava poverioca data u pismenoj formi kojom on potvrđuje da je obaveza potpuno ili delimično ispunjena, odnosno da je potraživanje izmireno.
 - To je dokaz o činjenici izvršenja činidbe.
- **Obveznica:** Pismeni dokaz o postojanju duga, odnosno izjava kojom je dužnik ranije priznao da ima obavezu prema poveriocu.
- **Ključna razlika:** Priznanica dokazuje da je obaveza **prestala**, dok obveznica dokazuje da je obaveza **postojala**.

2. PRAVNA PRIRODA PRIZNANICE

- **Nije pravni posao:** Priznanica nije izjava volje usmerena na nastanak pravnog dejstva, već prosta **potvrda o činjenici** (dokazno sredstvo).
- **Poslovna sposobnost:** S obzirom na to da nije pravni posao, punovažnu priznanicu može izdati i **poslovno nesposoban poverilac**.
- **Forma:** Najčešće je pismena potvrda, ali može biti izdata i na bilo kom **trajnom nosaču zapisa** (DVD, CD-ROM, memorijska kartica, hard-disk) koji omogućava čuvanje i reprodukciju podataka.

3. BITNI ELEMENTI (SADRŽINA)

Da bi bila validan dokaz, priznanica mora sadržati podatke koji utvrđuju:

- Ko je primio ispunjenje (poverilac).
- Ko je izvršio ispunjenje (ispunilac).
- O kojoj obavezi je reč.
- Šta je učinjeno na ime ispunjenja.

4. PRAVA I OBAVEZE POVODOM DOKAZIVANJA

- **Pravo na priznanicu:** Svako ko ispuni obavezu ima zakonsko pravo da zahteva da mu poverilac o svom trošku izda priznanicu.

- **Odbijanje izdavanja:** Ako poverilac odbije da izda priznanicu, dužnik može odbiti ispunjenje ili predmet obaveze položiti kod suda (deponovanje).
- **Vraćanje obveznice:** Kada dužnik potpuno ispuni obavezu, ima pravo da zahteva od poverioca da mu vrati obveznicu.
 - *Izgubljena obveznica:* Ako poverilac ne može da vrati obveznicu, dužnik ima pravo da traži **javno overenu ispravu** da je obaveza prestala.
 - *Delimično ispunjenje:* Ne vraća se obveznica, već se ispunjenje samo beleži na njoj.

5. ZAKONSKE PRETPOSTAVKE

Zakon ustanovljava nekoliko **oborivih pretpostavki** koje olakšavaju položaj dužnika:

- **Posedovanje priznanice:** Pretpostavlja se da je poverilac namiren.
- **Isplata glavnice:** Ako postoji priznanica za glavicu, pretpostavlja se da su isplaćene i kamate i troškovi.
- **Povremena davanja (npr. zakup, struja):** Ako dužnik ima priznanicu za potraživanje koje je **kasnije dospelo**, pretpostavlja se da je isplatio i ona koja su ranije dospela.
- **Posedovanje obveznice:** Ako se obveznica nalazi kod dužnika (vraćena mu je), pretpostavlja se da je obaveza potpuno ispunjena.

6. SPECIFIČNI SLUČAJEVI

- **Isplata preko banke/pošte:** Dužnik može tražiti priznanicu od poverioca samo ako ima **opravdan razlog** (jer već postoji elektronski trag transakcije kao dokaz).
- **Ispunjenje od strane trećeg lica:**
 - Priznanica se izdaje trećem licu (ispuniocu).
 - Dužnik ima pravo na potvrdu da je njegova obaveza prema poveriocu prestala.

MESTO ISPUNJENJA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Mesto ispunjenja je mesto u kome ispunilac treba da izvrši dugovanu činidbu da bi se obaveza smatrala ispunjenom.
- **Zavisnost od vrste obaveze:**
 - **Obaveze cilja (rezultata):** Mesto u kome treba da se ostvari nameravani rezultat.
 - **Obaveze sredstva:** Mesto u kome treba preduzeti dugovanu radnju u skladu sa standardom struke.

2. NAČIN ODREĐIVANJA (HIJERARHIJA PRAVILA)

Zakon o obligacionim odnosima postavlja jasan redosled primene pravila (od primarnih ka supsidijarnim):

1. **Autonomija volje (Ugovor):** Poverilac i dužnik sporazumno određuju mesto. Jednostrano određivanje mesta nije moguće.
2. **Zakonska odredba:** Kada zakon za konkretan slučaj propisuje mesto.
3. **Priroda posla i okolnosti:** Ako nema ugovora, mesto se određuje prema svrsi posla, prirodi obaveze ili drugim okolnostima.

4. **Opšte zakonsko (supsidijarno) pravilo:** Ako mesto nije određeno niti određivo na prethodne načine, primenjuje se pravilo **mesta dužnika** (tzv. tražljive obaveze).

3. OPŠTE PRAVILO: MESTO DUŽNIKA (NENOVČANE OBAVEZE)

- Ako ništa drugo nije ugovoreno, ispunjenje se vrši u mestu u kojem je **dužnik** imao svoje sedište (prebivalište/boravište) **u vreme nastanka obaveze**.
- **Specifičnost za pravna lica (više jedinica):** Ako dužnik ima više poslovnih jedinica, mestom ispunjenja smatra se sedište one jedinice koja treba da izvrši radnje neophodne za ispunjenje, pod uslovom da je to poveriocu bilo poznato ili moralo biti poznato pri zaključenju ugovora.

4. POSEBNO PRAVILO: MESTO POVERIOCA (NOVČANE OBAVEZE)

Za novčane obaveze važi suprotno pravilo – one su **donosive**.

- **Pravilo:** Novčane obaveze se ispunjavaju u mestu u kojem **poverilac** ima sedište (prebivalište/boravište).
- **Promena mesta poverioca:** Ako poverilac promeni sedište/adresu nakon nastanka obaveze, pa to poveća troškove ispunjenja:
 - Povećanje troškova pada na teret **poverioca**.
 - **Izuzetak:** Troškove snosi dužnik samo ako je već bio u docnji u trenutku promene adrese.

5. PLAĆANJE VIRMANOM (BEZGOTOVINSKO PLAĆANJE)

- Kada se plaćanje vrši nalogom za prenos (virman), obaveza se smatra ispunjenom u mestu gde se nalazi **banka poverioca** (sedište organizacije kod koje se vode poveriočeva novčana sredstva).

6. ISPUNJENJE OD STRANE TREĆEG LICA

- Kada treće lice ispunjava obavezu, mesto ispunjenja je isto kao da ispunjava dužnik (mesto dužnika), osim ako se treće lice i poverilac drugačije ne sporazumeju.

VREME ISPUNJENJA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Vreme ispunjenja je trenutak kada obaveza dospeva. To je momenat od kog poverilac stiče pravo da zahteva ispunjenje, a dužnik pravo da obavezu ispuni.
- **Karakter pravila:** Zakonska pravila su **dispozitivne prirode** – primenjuju se samo ako stranke nisu ugovorile drugačije.

2. NAČINI ODREĐIVANJA VREMENA

A) Sporazumom stranaka (Određen rok)

- Rok može biti određen na konkretan datum, protekom vremena od nastanka obaveze ili vezivanjem za neki budući događaj.

- **Posledica:** Poverilac **nije dužan da opominje** dužnika. Protekom roka dužnik automatski pada u docnju, a poverilac u docnju ako odbije prijem.
- *Određivanje od strane jednog lica:* Ako jedna strana treba da odredi rok pa to ne učini, druga strana može tražiti da sud odredi primeren rok.

B) Kada rok NIJE određen (Neodređen rok)

- **Inicijativa:** Dužnik pada u docnju tek kada ga **poverilac pozove** da ispuní obavezu (usmeno, pismeno, opomenom ili tužbom).
- **Rok "odmah" vs. "Primeren rok":**
 - Ako priroda posla **ne zahteva** vreme: Poverilac može tražiti ispunjenje **odmah**.
 - Ako priroda posla **zahteva** vreme: Poverilac mora ostaviti **primeren rok** koji teče od opomene.

3. ISPUNJENJE PRE ROKA (PREVREMENO ISPUNJENJE)

Da li se dug može vratiti ili tražiti pre ugovorenog datuma?

A) Opšte pravilo (Nenovčane obaveze)

- **Načelo:** Ni poverilac ne može tražiti, ni dužnik ne može ispuniti obavezu pre roka.
- **Izuzetak (u korist dužnika):** Dužnik može ispuniti pre roka ako je rok ugovoren **isključivo u njegovom interesu**.
 - *Uslovi:* Mora obavestiti poverioca i paziti da ispunjenje ne bude u nevreme.
- **Reakcija poverioca:** Ako dužnik ponudi ispunjenje pre roka (a nema pravo), poverilac može:
 1. Odbiti ispunjenje.
 2. Primiti ispunjenje, ali zadržati pravo na **naknadu štete** (mora odmah obavestiti dužnika).

B) Izuzetak (Pravo poverioca da traži pre roka) Poverilac može zahtevati ispunjenje odmah (pre roka) u tri slučaja:

1. Ako je rok u njegovom interesu.
2. Ako dužnik nije dao obećano obezbeđenje.
3. Ako se dato obezbeđenje smanjilo bez krivice poverioca, a dužnik ga ne dopuni.

4. SPECIFIČNOSTI NOVČANIH OBAVEZA

Za novčane obaveze važe posebna, povoljnija pravila za dužnika:

- **Pravo na prevremenu isplatu:** Dužnik novčane obaveze **uvek može** ispuniti obavezu pre roka. Odredba ugovora kojom se on odriče tog prava je **ništava**.
- **Odbijanje kamate (Interkalarna kamata):**
 - *Pravilo:* Dužnik **nema pravo** da odbije kamatu za period od isplate do dospelosti.
 - *Izuzetak:* Ima pravo ako je to ugovoreno, uobičajeno ili zakonom propisano (npr. kod **ugovora o kreditu** banka ne sme naplatiti kamatu za period nakon prevremenog vraćanja).
- **Obaveze dužnika:** Mora unapred obavestiti poverioca i nadoknaditi mu eventualnu štetu.

5. VREME ISPUNJENJA KOD BEZGOTOVINSKOG PLAĆANJA

Kada se tačno smatra da je novac "prešao" kod poverioca?

- **Plaćanje preko banke:** Obaveza je ispunjena kada novčana doznaka **stigne banci poverioca** (ili nalog bude odobren u korist poveriočevog računa).
- **Plaćanje poštom:**
 - *Ako je ugovoreno:* Smatra se ispunjenim momentom **uplate pošti** (rizik prenosa je na poveriocu).
 - *Ako nije ugovoreno:* Smatra se ispunjenim tek kada poverilac **primi novčanu doznaku** (rizik je na dužniku).

POLAGANJE DUGOVANE STVARI KOD SUDA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Polaganje dugovane stvari kod suda je način prestanka obaveze gde ispunilac, usled nemogućnosti da obavezu izvrši direktno poveriocu, predmet obaveze deponuje kod stvarno nadležnog suda.
- **Svrha:** Zaštita dužnika od toga da ostane u obavezi i trpi posledice docnje krivicom poverioca ili usled objektivnih okolnosti.

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI (KONSTITUTIVNI ELEMENTI)

Da bi polaganje proizvodilo pravno dejstvo ispunjenja, moraju biti ispunjeni sledeći uslovi:

A) Predmet obaveze (Šta se polaže?)

- Obaveza se mora sastojati u **davanju** (predaja stvari ili novca).
- **Pogodne stvari:** Novac, hartije od vrednosti, dragocenosti i druge manje pokretne stvari koje ne zahtevaju posebne uslove čuvanja.
- **Nepogodne stvari:** Životinje i stvari koje traže posebne uslove (temperatura, sterilitet, veliki prostor) ne mogu se položiti u sud, već sud određuje **čuvara** o trošku poverioca.
 - *U privredi:* Predaja javnom skladištu ima dejstvo sudskog depozita.

B) Razlozi za polaganje (Kada je dozvoljeno?) Zakon taksativno navodi situacije:

1. **Poverilačka docnja:** Poverilac odbija ili sprečava prijem ispunjenja.
2. **Nepoznat poverilac:** Poverilac je nepoznat ili se ne zna gde se nalazi.
3. **Poslovna nesposobnost:** Poverilac je nesposoban, a nema zastupnika.
4. **Neizvesnost:** Neizvesno je ko je poverilac.
5. **Priznanica:** Poverilac odbija da izda priznanicu.

C) Subjekt koji polaže

- **Dužnik ili treće lice sa pravnim interesom** (jemac, zalagodavac, protivnik pobijanja).

D) Nadležnost (Gde se polaže?)

- **Pravilo:** Stvarno nadležni sud u **mestu ispunjenja**.
- **Izuzetak:** Sud u mestu gde se stvar nalazi (razlozi ekonomičnosti).
- **Napomena:** Može i drugi sud, ali tada dužnik snosi štetu/troškove.

3. POSTUPAK I OBAVEZE DUŽNIKA

- **Obaveštavanje:** Ispunilac je dužan da obavesti poverioca o izvršenom polaganju (ako zna ko je i gde je).
- **Teret dokazivanja:** Ispunilac mora dokazati sudu postojanje zakonskih uslova za polaganje.

4. DEJSTVA POLAGANJA

Ako je polaganje uredno izvršeno, nastupaju sledeća dejstva **u času polaganja**:

1. **Prestanak obaveze:** Dužnik se oslobađa obaveze.
2. **Prestanak docnje:** Prestaje dužnička docnja i prestaje da teče kamata.
3. **Prelazak rizika:** Rizik slučajne propasti ili oštećenja stvari prelazi na poverioca.
4. **Troškovi:** Troškove punovažnog polaganja snosi **poverilac** (umanjene za redovne troškove ispunjenja).

5. PRAVO OPOZIVA (UZIMANJE STVARI NATRAG)

- Dužnik može uzeti stvar natrag, ali se tada smatra **kao da polaganja nije ni bilo** (retroaktivno poništavanje dejstva).
- **Posledica opoziva:** Sadužnici i jemci ostaju u obavezi.
- **Gubitak prava na opoziv:** Dužnik ne može uzeti stvar ako:
 - Izjavi da se odriče tog prava.
 - Poverilac izjavi da prima stvar.
 - Sud pravosnažno utvrdi da polaganje ispunjava uslove.

6. PRODAJA UMESTO POLAGANJA

Kada stvar nije podesna za čuvanje, dužnik ima pravo da stvar proda i **položi dobijeni novac**.

- **Uslovi:**
 - Stvar je nepodesna za čuvanje.
 - Troškovi čuvanja su nesrazmerni vrednosti stvari.
 - Stvar je kvarljiva (brzo propada).
- **Način prodaje:**
 - **Javna prodaja:** Pravilo (u mestu ispunjenja).
 - **Prodaja iz slobodne ruke:** Ako stvar ima tekuću cenu ili je male vrednosti.
 - **Bez odlaganja:** Kod kvarljive robe.

135. PREBIJANJE (KOMPENZACIJA)

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Prebijanje ili kompenzacija je način prestanka obaveze gašenjem potraživanja između dva lica koja su jedno drugome **istovremeno i poverilac i dužnik**.
- **Suština:** Umesto da se vrši dvostruka isplata (da A plati B, pa da B plati A), nijedan dužnik ne preduzima činidbu, već se obaveze gase međusobnim "poništanjem".

2. SVRHA I FUNKCIJE INSTITUTA (RATIO LEGIS)

Kompenzacija ima dve osnovne funkcije u pravnom prometu:

- **Funkcija ekonomičnosti (Ubrzanje prometa):** Poslovanje postaje jednostavnije, brže i jeftinije. Omogućava gašenje obaveza **bez upotrebe gotovog novca**. Zamenjuje dve radnje ispunjenja jednom pravnom operacijom.

- **Funkcija obezbeđenja (Zaštita poverioca):** Štiti poverioca od insolventnosti druge strane. Poverilac može naplatiti svoje potraživanje (kroz prebijanje) čak i ako dužnik nema novca na računu, tako što će zadržati ono što on sam duguje tom dužniku.

3. BITNI ELEMENTI I USLOVI

Na osnovu teksta, da bi došlo do prebijanja, moraju biti ispunjeni sledeći uslovi:

- **Uzajamnost:** Dva lica moraju biti jedno drugome poverilac i dužnik.
- **Istorodnost:** Potraživanja moraju biti istog roda (npr. novac za novac).
- **Dospelost:** Oba potraživanja moraju biti dospela za naplatu.
- **Izjava volje:** Uzajamne obaveze se gase **izjavom volje** strana (ne gase se automatski samim postojanjem).

4. DEJSTVA PREBIJANJA

Kada se steknu uslovi i izjavi prebijanje, nastupaju sledeće posledice:

- **Potpuno gašenje:** Ako su uzajamna potraživanja **iste visine**, oba se gase u potpunosti.
- **Delimično gašenje:** Ako potraživanja nisu iste visine:
 - Manje potraživanje se gasi u potpunosti.
 - Veće potraživanje se **smanjuje** za iznos manjeg (razlika ostaje da se plati).
- **Supstitucija ispunjenja:** Prebijanje zamenjuje ispunjenje, s tim što poverilac ne dobija efektivnu imovinu, već mu se smanjuje pasiva (oslobađa se sopstvenog duga).

5. VRSTE KOMPENZACIJE

U srpskom pravu postoje tri oblika kompenzacije:

- **Zakonska kompenzacija**
- **Ugovorna kompenzacija**
- **Sudska kompenzacija**

ZAKONSKA KOMPENZACIJA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Zakonska kompenzacija je način prestanka uzajamnih obaveza prebijanjem potraživanja koje dužnik ima prema poveriocu sa onim što poverilac potražuje od njega.
- **Terminologija:**
 - **Glavno potraživanje:** Potraživanje usmereno *prema* licu koje izjavljuje prebijanje (dug koji on želi da ugasi).
 - **Protivpotraživanje:** Potraživanje koje lice koje izjavljuje prebijanje ima prema drugoj strani (ono čime "plaća").

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI (KUMULATIVNI)

Da bi došlo do zakonske kompenzacije, nije dovoljno da postoje dva duga. Moraju se kumulativno steći dve grupe uslova:

A) Svojstva potraživanja (Objektivni uslovi) Potraživanja moraju biti:

- **Uzajamna:** Oba lica su jedno drugom i poverilac i dužnik.

- **Istorodna:** Oba potraživanja glase na **novac** ili druge **zamenljive stvari istog roda i iste kakvoće**.

- **Dospela:** Oba potraživanja moraju biti dospela za isplatu (rok za ispunjenje je istekao).

B) Izjava o prebijanju (Subjektivni uslov - KONSTITUTIVAN)

- U srpskom pravu kompenzacija **ne nastupa automatski** (po sili zakona) samim sticanjem uslova.

- Neophodno je da jedna strana **izjavi** drugoj da vrši prebijanje (kompenzaciona izjava).

- Time se ostvaruje svrha ispunjenja (gasi se dug) i svrha prinudne naplate (naplaćuje se potraživanje).

3. DEJSTVA PREBIJANJA

Kada se steknu uslovi i da izjava, nastupaju sledeća dejstva:

- **Gašenje obaveza:**

- Ako su potraživanja **jednake visine**, oba se gase u potpunosti.

- Ako **nisu jednaka**, manje se gasi, a veće se smanjuje za iznos manjeg.

- **Gašenje sporednih prava:** Zajedno sa glavnim potraživanjem gase se i **jemstvo, zaloga, ugovorna kazna** i druga sporedna prava.

- **Retroaktivnost (Napomena):** Kada se izjava dâ, smatra se da je prebijanje izvršeno u trenutku kada su se stekli zakonski uslovi za to (ovo je pravilo prihvaćeno i u uporednom pravu nakon reformi).

4. ZAŠTITA ZALOGODAVCA (TREĆEG LICA)

Zakon posebno štiti lice koje je dalo zalogu za tuđi dug:

- Ako poverilac propusti da izjavi kompenzaciju (a ispunjeni su uslovi), zalagodavac može zahtevati da mu se **vrati založena stvar**.

- *Ratio:* Poverilac ne sme da održava rizik za zalagodavca ako je već mogao da se naplati prebijanjem od glavnog dužnika.

5. UPOREDNOPRAVNI KONTEKST (SAMO ZA RAZUMEVANJE)

- U francuskom pravu je ranije važio sistem automatske kompenzacije (bez znanja strana), ali je reformom iz 2016. prihvaćeno rešenje slično našem – neophodna je izjava volje. Ovo pominjete samo ako profesor pita za razliku između sistema *ipso jure* i sistema izjave.

OSOBI NE POTRAŽIVANJA KOD ZAKONSKE KOMPENZACIJE

Da bi došlo do zakonske kompenzacije, potraživanja moraju kumulativno ispunjavati tri osnovna uslova:

- **Uzajamnost**

- **Istorodnost**

- **Dospelost**

Napomena (Negativni uslov): U sistemu ZOO **likvidnost** (da je potraživanje nesporno po postojanju i iznosu) **NIJE uslov** za prebijanje. Mogu se prebijati i sporna (nelikvidna) potraživanja, za razliku od nekih drugih pravnih sistema.

1. UZAJAMNOST (RECIPROCITET)

• **Pravilo:** Kompenzacija je moguća samo ako su dva lica jedno drugom istovremeno i poverilac i dužnik. Svako prebija svoje potraživanje sa onim što on duguje drugoj strani.

IZUZECI I SPECIFIČNI SLUČAJEVI (Obavezno znati za visoku ocenu):

• A) Jemstvo (Asimetrično rešenje):

◦ **Jemac MOŽE** prebiti dužnikovu obavezu sa onim što poverilac duguje tom istom dužniku (jer time gasi dug koji je obezbedio).

◦ **Dužnik NE MOŽE** prebiti svoju obavezu sa onim što poverilac duguje njegovom jemcu (nedostaje uzajamnost).

• B) Cesija (Ustupanje potraživanja):

◦ Dužnik (cesus) može prebiti novom poveriocu (prijemniku) ono potraživanje koje ima prema **starom poveriocu** (ustupiocu).

◦ Uslovi:

1. Da je potraživanje prema starom poveriocu stečeno **pre obaveštenja** o ustupanju.

2. Da to potraživanje dospeva **pre ili istovremeno** sa ustupljenim potraživanjem.

◦ *Izuzetak:* Ako je dužnik bez rezerve izjavio novom poveriocu da **pristaje na cesiju**, gubi pravo na prebijanje potraživanja koja je imao prema starom poveriocu.

• C) Solidarnost dužnika:

◦ Solidarni dužnik može prebiti **svoje** potraživanje prema poveriocu u celosti.

◦ Potraživanje svog **sadužnika** prema poveriocu može prebiti samo **do visine udela** tog sadužnika u solidarnoj obavezi (ne za ceo iznos).

• D) Solidarnost poverilaca:

◦ Dužnik može prebiti svoje potraživanje prema **jednom** solidarnom poveriocu sa dugom prema svima, ali samo **do visine udela** tog konkretnog poverioca.

2. ISTORODNOST (HOMOGENOST)

• **Pravilo:** Potraživanja moraju glasiti na stvari **istog roda i kvaliteta**.

◦ Najčešće su to **novčana** potraživanja (valuta nije presudna ako su obe novčane).

◦ Mogu biti i druge zamenljive stvari (npr. pšenica za pšenicu).

• **Količina:** Ne mora biti ista. Ako iznosi nisu isti, dolazi do delimičnog prebijanja (manje se gasi, veće se smanjuje).

• **Stečaj (Izuzetak):** U stečaju se nenovčana potraživanja pretvaraju u novčana (procenjuju se), pa postaju podobna za prebijanje sa novčanim dugovima.

3. DOSPELOST (MATURITET)

• **ZOO Pravilo:** Oba potraživanja (i glavno i protivpotraživanje) moraju biti dospela. Prebijanje se može izjaviti od časa kada poverilac stekne pravo da zahteva ispunjenje.

• **Teorijski izuzetak (Radišić):** Smatra se da dužnik može prebiti i svoju obavezu koja **nije dospela**, ako ima pravo na prevremeno ispunjenje (da plati pre roka), pod uslovom da je poveriočevo potraživanje dospelo.

• **Stečaj:** Potraživanja prema stečajnom dužniku koja nisu dospela, smatraju se dospelim danom otvaranja stečaja.

4. DEJSTVO PREBIJANJA (RETROAKTIVNOST)

- Iako je potrebna izjava volje, dejstvo prebijanja nastupa **retroaktivno**.
- Smatra se da su obaveze prestale onog trenutka **kada su se stekli uslovi** (kada su oba postala dospelala), a ne kada je data izjava.
- **Posledica za kamate:** Poverilac potraživanja koje je ranije dospelo ima pravo na kamatu samo za period od svog dospeća do trenutka kada je dospelo ono drugo (kasnije) potraživanje. Nakon susreta dospelosti, kamata prestaje da teče.

IZJAVA O PREBIJANJU

U našem pravnom sistemu, postojanje uslova (uzajamnost, dospelost, istorodnost) je samo preduslov, ali ne dovodi do gašenja obaveze samo od sebe.

- **Pravna priroda:** Prebijanje nastaje tek **jednostranom izjavom volje** jedne strane upućene drugoj.
- **Karakteristike izjave:**
 - **Jednostrani pravni posao:** Ne traži se pristanak druge strane (zato se u teoriji naziva *jednostrana kompenzacija*).
 - **Adresirana:** Proizvodi dejstvo tek kada je **primi** onaj kome je upućena (drugi poverilac).
 - **Forma:** Zakon ne propisuje posebnu formu (može i usmeno), ali je pisani trag poželjan radi dokazivanja.

2. DEJSTVO IZJAVE (RETROAKTIVNOST)

Ovo je ključna pravna fikcija koju morate znati!

- **Trenutak dejstva:** Iako se izjava daje danas, njeno dejstvo je **retroaktivno** (povratno).
- **Pravilo:** Smatra se da je prebijanje izvršeno onog časa (u prošlosti) **kada su se stekli uslovi** za prebijanje (kada su oba potraživanja postala dospelala).
- **Posledica retroaktivnosti (Docnja):** Kako se smatra da je dug ugašen u prošlosti, retroaktivno se **brišu posledice docnje** (zatezne kamate, ugovorna kazna) koje su tekle od trenutka sticanja uslova do trenutka davanja izjave.

3. PREBIJANJE ZASTARELOG POTRAŽIVANJA

Da li se dug može "platiti" potraživanjem koje je zastarelo?

- **Osnovno pravilo:** **DA**, ali pod striktnim uslovom.
- **Uslov:** Dug se može prebiti sa zastarelim potraživanjem samo ako ono **još nije bilo zastarelo** u onom času kada su se stekli uslovi za prebijanje.
 - *Primer:* Ako je moje potraživanje prema vama zastarelo danas, ali su se uslovi za kompenzaciju stekli pre mesec dana (dok još nije bilo zastarelo), mogu izjaviti kompenzaciju.
- **Zabrana:** Ako su se uslovi za prebijanje stekli tek **nakon** što je potraživanje zastarelo, druga strana se može pozvati na zastarelost i sprečiti prebijanje.
- **Irelevantnost znanja:** Nije bitno da li je dužnik znao da je potraživanje zastarelo u trenutku izjave.

ZABRANA PREBIJANJA (ISKLUČENJE)

Prebijanje može biti isključeno voljom stranaka ili zakonom.

A) Ugovorno isključenje

- Stranke mogu sporazumom isključiti mogućnost prebijanja (načelo autonomije volje).

B) Zakonsko isključenje (Zaštita poverioca) Zakon taksativno navodi potraživanja koja se **ne mogu** ugasiti prebijanjem protivno volji poverioca:

1. Potraživanja koja se ne mogu zapleniti (egzistencijalni minimum).
2. Stvari date na čuvanje ili poslugu.
3. Stvari uzete ili zadržane bespravno.
4. Potraživanje naknade štete za **oštećenje zdravlja ili smrt**.
5. Potraživanje naknade štete prouzrokovane **namerno**.
6. Potraživanje iz zakonskog izdržavanja (alimentacija).

Specifičnost zabrane (Privilegija poverioca): Ova zabrana nije apsolutna, već štiti poverioca navedenih potraživanja.

- Štetnik **NE MOŽE** izjaviti kompenzaciju oštećenom (npr. "neću ti platiti odštetu za namernu štetu jer ti meni duguješ zajam").
- Oštećeni **MOŽE** izjaviti kompenzaciju štetniku (može prebiti svoju obavezu zajma sa odštetom koju potražuje).

C) Naknada neimovinske štete

- Ne može se prebijati, OSIM ako je priznata **pravosnažnom sudskom odlukom** ili pismenim poravnanjem (tada postaje novčani dug).

D) Blokada (Zaplenjeno potraživanje)

- Dužnik ne može prebiti potraživanje ako je ono dospelo tek **pošto** je neko treće lice stavilo zabranu na poveriočevo potraživanje prema njemu.

UGOVORNA KOMPENZACIJA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Ugovorna kompenzacija je **ugovor** (dvostrani pravni posao) kojim poverioci uzajamnih potraživanja sporazumno gase svoje obaveze.
- **Pravni osnov:** ZOO ne sadrži posebna pravila za ovu vrstu kompenzacije. Ona se zaključuje na osnovu načela **autonomije volje**, uz poštovanje opštih uslova za punovažnost ugovora.

2. USLOVI (RAZLIKA U ODNOSU NA ZAKONSKU)

Za razliku od zakonske kompenzacije, ovde su uslovi znatno blaži:

- **Uzajamnost (JEDINI OBAVEZAN USLOV):** Jedino je nužno da potraživanja budu **uzajamna** (da strane duguju jedna drugoj). To proizlazi iz same logike instituta.
- **Nije potrebna istorodnost:** Stranke mogu prebiti potraživanja različitog roda (npr. roba za novac, usluga za robu).
- **Nije potrebna dospelost:** Mogu se prebiti i potraživanja koja još nisu dospela za naplatu (nedospela potraživanja).

3. PREDMET UGOVORA (BUDUĆA POTRAŽIVANJA)

Autonomija volje dozvoljava širi obuhvat:

- Mogu se prebiti sva potraživanja ili samo neka od njih.
- **Buduća potraživanja:** Dozvoljena je kompenzacija potraživanja koja će tek nastati.
- **Kombinacija:** Moguće je prebiti postojeće potraživanje sa budućim. U tom slučaju, dejstvo prebijanja nastupa u budućnosti – čim se steknu potraživanja ili potonje dospe.

4. PRAVNA PRIRODA (TEORIJSKO ODREĐENJE)

Ugovorna kompenzacija je **dvostrani pravni posao raspolaganja**. U teoriji se ona često objašnjava kao:

- **Obostrana zamena ispunjenja (*Datio in solutum*):** Umesto da izvrše ono što izvorno duguju, strane jedna drugoj "daju" (žrtvuju) svoje potraživanje i time se oslobađaju duga.
- **Sporazumno otpuštanje duga:** Uzajamni oproštaj duga sporazumom strana.

5. DEJSTVA

- **Neposredna posledica:** Gašenje uzajamnih tražbina ugovornika onako kako su se sporazumeli (u celosti ili delimično).

SUDSKA KOMPENZACIJA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Sudska kompenzacija je prebijanje uzajamnih, istorodnih i dospelih tražbina koje se sprovodi **sudskom odlukom**.
- **Situacija nastanka:** Do nje dolazi kada tuženi u parnici ne osporava da duguje tužiocu, već ističe da i on ima potraživanje prema tužiocu, te traži od suda da izvrši prebijanje i odbije tužbeni zahtev.

2. PRAVNA PRIRODA (RAZLIKA OD VANSUDSKE)

Ključno je razlikovati prirodu izjave kod sudske kompenzacije u odnosu na zakonsku:

- **Parnična radnja:** Izjava o prebijanju data pred sudom je procesna (parnična) radnja, a ne materijalnopravni posao.
- **Adresat:** Izjava je upućena **sudu**, a ne drugoj strani (poveriocu).
- **Konstitutivnost:** Odluka suda kojom se usvaja sudska kompenzacija je **konstitutivna** (ona stvara promenu – gasi dug).
 - *Napomena:* Ako sud samo utvrdi da je prebijanje već izvršeno ranije (zakonski ili ugovorom), ta odluka je **deklarativna** i tada nije reč o sudskoj kompenzaciji.

3. USLOVI ZA NASTANAK

Da bi sud mogao svojom odlukom da izvrši prebijanje, moraju biti ispunjeni materijalnopravni uslovi za zakonsku kompenzaciju:

- **Uzajamnost** potraživanja.
- **Istorodnost** potraživanja.
- **Dospelost** potraživanja.

4. DEJSTVA SUDSKE KOMPENZACIJE

- **Trenutak gašenja:** Uzajamna potraživanja se gasi tek **pravosnažnošću sudske odluke**.
- **Nema retroaktivnosti:** Za razliku od zakonske kompenzacije (gde se dejstvo vraća u prošlost), ovde **nema retroaktivnog dejstva**. Gašenje nastupa tek momentom presuđenja.
- **Zastarelost:** Izjava o prebijanju data u parnici prekida zastarelost potraživanja.

5. PROCESNI OBLICI (PRIGOVOR VS. PROTIVTUŽBA)

Kada tuženi želi da prebije dug u parnici, ima na raspolaganju dva sredstva:

A) Kompenzacioni prigovor (Defanzivno sredstvo)

- To je čisto **odbrambeno sredstvo**.
- **Cilj:** Da se odbije tužbeni zahtev tužioca.
- **Limit:** Može se istaći samo **do iznosa** tužiočevog zahteva (ne može se tražiti isplata viška).
- **Sudbina:** Zavisi od tužbe – ako tužilac povuče tužbu, o prigovoru se ne odlučuje.

B) Kompenzaciona protivtužba (Ofanzivno sredstvo)

- To je samostalna tužba tuženog protiv tužioca u istom postupku.
- **Cilj:** Ne samo prebijanje, već i **osuda** na isplatu razlike (ako je potraživanje tuženog veće).
- **Samostalnost:** Sud o njoj odlučuje meritorno čak i ako glavna tužba bude povučena.
- **Troškovi:** Za protivtužbu se plaća sudska taksa.

136. OTPUŠTANJE DUGA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Otpuštanje duga je **ugovor** kojim poverilac izjavljuje dužniku da neće tražiti ispunjenje obaveze, a **dužnik se sa tim saglasi**.
- **Ključna karakteristika:** To nije jednostrana izjava volje poverioca, već **sporazum** o gašenju obaveze.
- **Ratio legis (Zašto je potrebna saglasnost dužnika?):** Dužnik može imati jak moralni interes da mu se dug ne oprostili ili da mu određeni poverilac ne čini usluge. Zato zakon ne dozvoljava gašenje duga protivno volji dužnika.

2. PRAVNA PRIRODA

- **Dvostrani pravni posao:** Zahteva saglasnost volja obe strane.
- **Posao raspolaganja (ne obvezivanja):** Ovim ugovorom se ne stvara nova obaveza, već se raspolaze postojećom tako što se ona gasi. Ima **neposredno konačno pravno dejstvo**.
- **Formalnost:** Ugovor je **neformalan**.
 - *Nema paralelizma formi:* Čak i ako je glavni dug nastao iz formalnog ugovora, otpuštanje duga se može učiniti usmeno.
 - *Preporuka:* Pismena forma je poželjna samo radi lakšeg dokazivanja.

3. BITNI ELEMENTI I NAČIN NASTANKA

- **Inicijativa:** Ponuda može poteći i od poverioca i od dužnika.
- **Ćutanje dužnika (Važno za ispit!):**

◦ U važećem srpskom pravu, **ćutanje dužnika NIJE prihvatanje ponude**. Ako dužnik ćuti na ponudu poverioca da mu oprostí dug, ugovor **nije** zaključen.

◦ *Napomena*: Ovo je razlika u odnosu na neka teorijska rešenja (Skica) gde se ćutanje smatralo pristankom.

• **Predmet**: Mogu se ugasiti samo dugovi kojima strane mogu slobodno raspolagati.

4. DEJSTVA OTPUŠTANJA DUGA

• **Gašenje glavne obaveze**: Obligacija prestaje da postoji.

• **Gašenje sporednih prava**: Kako se gasi glavno potraživanje, gasi se i sva akcesorna prava (npr. jemstvo, zaloga).

5. SPECIFIČNI SLUČAJEVI (SOLIDARNOST I JEMSTVO)

Ovo je deo gde se najčešće greši na praktičnim primerima.

A) Solidarni dužnici

• **Pravilo (Dejstvo *in rem*)**: Otpuštanje duga s jednim solidarnim dužnikom oslobađa **sve** dužnike, osim ako je otpuštanje imalo za cilj samo tog dužnika.

• **Izuzetak (Dejstvo *ad personam*)**: Ako je poverilac otpustio dug *samo tom jednom* dužniku:

◦ Solidarna obaveza se **ne gasi**, već se **smanjuje** za deo koji otpada na oslobođenog dužnika.

◦ Ostali dužnici odgovaraju solidarno za ostatak duga.

◦ *Regres*: Oslobođeni dužnik i dalje može odgovarati ostalim dužnicima u regresnom postupku (međusobni odnosi ostaju isti).

B) Jemstvo

• **Glavni dužnik → Jemac**: Otpuštanje duga **glavnom dužniku** oslobađa i jemca (jer je jemstvo sporedno).

• **Jemac → Glavni dužnik**: Otpuštanje duga **jemcu** NE oslobađa glavnog dužnika.

• **Više jemaca**: Ako se oslobodi jedan od više jemaca, ostali ostaju u obavezi, ali se ona umanjuje za deo oslobođenog jemca.

C) Opšte otpuštanje dugova

• Ugovor kojim se gasi **sva** potraživanja prema dužniku, osim onih za koja poverilac **nije znao** da postoje u tom trenutku.

6. RAZGRANIČENJA (ŠTA NIJE OTPUŠTANJE DUGA)

Profesor može tražiti da razlikujete ovaj institut od sličnih pojava:

1. Odricanje od sredstava obezbeđenja:

◦ Vraćanje zaloge ili odricanje od hipoteke **nije** otpuštanje duga. Poverilac i dalje može tražiti isplatu duga.

◦ Poverilac se može jednostrano odreći zaloge, ali ne i potraživanja.

2. Sporazumni raskid ugovora:

◦ Kod raskida prestaje **ceo ugovor** i sve obaveze iz njega. Kod otpuštanja prestaje samo **konkretna obaveza** (koja ne mora biti iz ugovora, npr. iz delikta).

3. Pactum de non petendo (Obećanje nezahtevanja):

◦ Poverilac se obavezuje da neće tužiti dužnika (procesno dejstvo), ali dug **i dalje postoji**. Kod otpuštanja duga, dug **prestaje da postoji**.

137. PRENOV (NOVACIJA): POJAM I OBJEKTIVNA NOVACIJA

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Novacija je ugovor kojim poverilac i dužnik sporazumno **gase postojeću obavezu** i istovremeno **zasnivaju novu obavezu**.
- **Ključna karakteristika (Aliud):** Razlika između stare (ugašene) i nove obaveze mora se ogledati u promeni **predmeta** ili promeni **pravnog osnova**.
- **Subjekti:** Subjekti obaveze ostaju **isti**. Onaj ko je bio dužnik i dalje je dužnik, onaj ko je bio poverilac i dalje je poverilac.

2. BITNI ELEMENTI (USLOVI)

Da bi došlo do novacije, moraju se ispuniti sledeći uslovi:

- **Postojanje stare obaveze:** Mora postojati punovažna obaveza koja se gasi.
 - *Izvor obaveze:* Stara obaveza ne mora biti ugovorna; može proisticati iz delikta (naknade štete), neosnovanog obogaćenja ili drugog izvora.
- **Nastanak nove obaveze:** Mora nastati punovažna nova obaveza.
- **Promena predmeta ili osnova:**
 - *Promena predmeta:* Npr. umesto predaje novca, dužnik se obavezuje da preda određenu stvar.
 - *Promena osnova:* Npr. dužnik duguje novac na ime kupoprodajne cene, pa se stranke dogovore da taj iznos ubuduće duguje po osnovu zajma.
- **Namera noviranja (*Animus novandi*):** Jasna volja stranaka da ugase staru kako bi stvorili novu obavezu (sporazum).

3. PRAVNA PRIRODA (OBJEKTIVNA NOVACIJA)

- U srpskom pravu, pod pojmom novacija podrazumeva se isključivo **objektivna novacija**.
- To znači da se menja identitet obligacije (objekt), ali se ne menjaju ličnosti (subjekti).

4. ODNOS PREMA PROMENI SUBJEKATA (RATIO LEGIS)

Profesor će vas pitati: "*Kolega, da li postoji subjektivna novacija u našem pravu?*"

- **Odgovor:** U teorijskom smislu postoji, ali se u našem pozitivnom pravu (ZOO) **ne smatra novacijom**.
- **Objašnjenje:** Promena subjekata (poverioca ili dužnika) kod nas se rešava kroz institute **Cesije** (ustupanje potraživanja) i **Preuzimanja duga**.
 - *Razlika:* Kod cesije i preuzimanja duga menja se ličnost, ali **identitet obaveze ostaje isti**. Kod novacije, ličnosti ostaju iste, ali se **menja identitet obaveze** (nastaje nova).

5. DEJSTVA

- **Gašenje stare obaveze:** Prestaje ranija obligacija sa svim sporednim pravima (osim ako nije drugačije ugovoreno).
- **Nastanak nove obaveze:** Zasniva se potpuno novi pravni odnos koji teče od momenta zaključivanja ugovora o prenovu.

OBJEKTIVNA NOVACIJA (PRENOV)

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Novacija je ugovor između poverioca i dužnika kojim oni **gase postojeću obavezu** da bi je zamenili novom, koja se od stare razlikuje po **predmetu** ili **pravnom osnovu**.
- **Odnos ZOO prema novaciji:**
 - ZOO reguliše isključivo **objektivnu novaciju** (promena predmeta ili osnova).
 - **Subjektivna novacija ne postoji** u ZOO: Promena subjekata (dužnika ili poverioca) rešava se kroz institute *Cesije* i *Preuzimanja duga*, pa nije bilo potrebe za posebnim regulisanjem subjektivne novacije.

2. PRAVNA PRIRODA

- **Ugovor o raspolaganju:** Novacija je dvostrani pravni posao **raspolaganja**, a ne obvezivanja. Ona ima neposredno dejstvo – samim zaključenjem gasi staru i stvara novu obavezu.
- **Kauzalna povezanost:** Prestanak stare i nastanak nove obaveze su uzajamno uslovljeni (stara se gasi *da bi* nastala nova).
- **Neformalnost:** Ugovor je **neformalan**, čak i ako je stara obaveza poticala iz formalnog ugovora (nema zahteva za paralelizmom formi).
 - *Primer:* Usmeno se može novirati obaveza isplate cene iz pismenog ugovora o prodaji nepokretnosti.

3. BITNI ELEMENTI (USLOVI ZA NOVACIJU)

Da bi prenov bio punovažan, moraju se kumulativno ispuniti četiri uslova:

A) Postojanje punovažne stare obaveze

- Novacija je bez dejstva ako je stara obaveza bila ništava, već ugašena ili nepostojeća.
- **Rušljivi ugovori:** Mogu se novirati ako je dužnik **znao za rušljivost** (jer time gubi pravo na poništaj).
- **Zastarela obaveza:** Može se punovažno novirati bez obzira da li je dužnik znao za zastarelost.

B) Nastanak punovažne nove obaveze

- Ako nova obaveza ne nastane (npr. zbog ništavosti), ni stara se ne gasi.

C) Razlika u predmetu ili osnovu (*Aliquid novi*)

- Mora postojati suštinska razlika ("fundamentalna promena").

• ŠTA NIJE NOVACIJA:

- Promena roka, mesta ili načina ispunjenja.
- Naknadni sporazum o kamati, ugovornoj kazni ili sredstvima obezbeđenja.

◦ Izdavanje nove isprave o dugu, menice ili čeka (osim ako nije izričito ugovoreno da je to novacija).

D) Namera noviranja (*Animus novandi*)

- Mora postojati jasna volja da se stara obaveza ugasi zasnivanjem nove.
- **Pretpostavka protiv novacije:** Ako nema jasne namere, smatra se da nova obaveza nastaje **pored** stare, a ne umesto nje.
- Teret dokazivanja je na onome ko tvrdi da novacija postoji.

4. DEJSTVA NOVACIJE

U trenutku zaključenja ugovora nastupaju sledeća dejstva:

- **Gašenje obaveze:** Stara obaveza prestaje, nova nastaje (teče novi rok zastarelosti).
- **Sporedna prava:** Gase se jemstvo i zaloga vezani za staru obavezu, osim ako nije drugačije ugovoreno sa jemcem/zalogodavcem.
 - *Izuzetak kod poravnjanja:* Ako se novacija vrši kroz **poravnanje**, zaloga koju je dao **sam dužnik** ostaje na snazi (osim ako se drugačije ne dogovore), dok jemstvo i zaloga trećeg prestaju.
- **Docnja:** Prestaje docnja, ALI dužnik **i dalje duguje** dospele kamate i ugovornu kaznu koje su nastale pre novacije (to su sada samostalna potraživanja).

5. SPECIFIČNI SLUČAJEVI (SOLIDARNOST I RASKID)

Solidarnost:

- Novacija sa jednim solidarnim dužnikom oslobađa ostale (obaveza se gasi).
- Ako je novacija ograničena samo na deo tog dužnika, obaveza ostalih se samo smanjuje za taj deo.
- Kod solidarnih poverilaca, jedan poverilac može novirati samo svoj deo potraživanja.

Poništaj i Raskid:

- Ako se ugovor o novaciji **poništi**, smatra se da stara obaveza nikad nije ni prestala.
- Ugovor o novaciji se **ne može raskinuti** zbog neispunjenja (jer se ispunjava samim zaključenjem), osim ako dejstvo nije bilo uslovljeno rokom ili uslovom.

6. RAZGRANIČENJA

• Novacija vs. Zamena ispunjenja (*Datio in solutum*):

- Kod zamene ispunjenja obaveza se gasi davanjem druge stvari (dužnik je slobodan).
- Kod novacije dužnik **nije slobodan**, on i dalje duguje, samo nešto drugo.

138. SJEDINJENJE (KONFUZIJA)

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Sjedinjenje je način prestanka obaveze kada se u **jednom istom licu** spoje svojstva poverioca i dužnika.
- **Pravna suština:** Obligacioni odnos zahteva dve strane. Kako pravno nije moguće biti u dužničko-poverilačkom odnosu sa samim sobom, prirodna posledica ovog spajanja uloga je gašenje obligacije.

- **Osnov nastanka:** Do sjedinjenja može doći na osnovu **pravnog posla** (npr. ugovor) ili na osnovu **zakona** (npr. nasleđivanje).

2. DEJSTVA SJEDINJENJA

- **Gašenje obaveze:** To je **neposredna** pravna posledica sjedinjenja. Prestanak nastupa po sili zakona, bez obzira na osnov sticanja.
- **Izuzetak kod javnih knjiga:** Ako je obaveza (npr. pravo preče kupovine, zakup) upisana u javnu knjigu (katastar), ona **ne prestaje** samim momentom sjedinjenja, već tek kada se izvrši **upis brisanja** tog prava.

3. SLUČAJEVI IZ PRAKSE I SPECIFIČNOSTI

A) Nasleđivanje (Univerzalna sukcesija)

- **Opšte pravilo:** Kada dužnik nasledi poverioca (ili obrnuto), a jedini je naslednik, dolazi do sjedinjenja imovine (*confusio bonorum*) i gašenja uzajamnih dugova u momentu delacije (smrti ostavioca).

• IZUZECI (Kada se dug NE gasi):

1. **Separatio bonorum (Odvajanje zaostavštine):** Ako poverioci traže odvajanje zaostavštine od imovine naslednika, sjedinjenje se sprečava. Dug naslednika prema ostaviocu (i obrnuto) opstaje radi namirenja poverilaca.

2. **Naslednička zajednica:** Ako ima **više naslednika**, sjedinjenje ne nastupa sve do deobe zaostavštine.

3. **Odricanje od nasleđa:** Ako naslednik da negativnu naslednu izjavu, smatra se da nikada nije bio naslednik (retroaktivno), pa se smatra da do sjedinjenja nikada nije ni došlo.

B) Statusne promene privrednih društava

- Do sjedinjenja dolazi pripajanjem (jedno društvo se utopi u drugo) ili spajanjem (nastane novo društvo). Ako su ta društva međusobno dugovala, te obaveze se gasе prestankom jednog od njih.

C) Hartije od vrednosti

- Kada hartija na donosioca (npr. obveznica) dođe u ruke svog izdavaoca, obaveza se gasi konfuzijom.
- *Izuzetak:* Zakon može dozvoliti izdavaocu da hartiju ne ugasi, već da je ponovo vrati u promet.

4. DEJSTVO KOD MNOŽINE SUBJEKATA (SOLIDARNOST I JEMSTVO)

Ovo je najčešće "trik pitanje" na ispitu. Sjedinjenje ovde deluje delimično ili specifično.

A) Solidarne obaveze (Ne gasе se potpuno!)

- **Pasivna solidarnost:** Ako se sjedine poverilac i *jedan* solidarni dužnik, obaveza se gasi samo za njegov deo. Obaveza ostalih dužnika se **smanjuje** za taj iznos.
- **Aktivna solidarnost:** Ako se sjedine dužnik i *jedan* solidarni poverilac, ostali poverioci mogu tražiti samo svoj deo potraživanja.

B) Jemstvo (Razlikovati dve situacije)

1. **Jemac postaje Poverilac:** Obaveza glavnog dužnika **NE PRESTAJE**. Dolazi do *personalne subrogacije* (jemac stupa na mesto poverioca i traži naplatu od glavnog dužnika).

2. **Jemac postaje Glavni dužnik:** Jemstvo se **GASI** (jer niko ne može biti jemac za sopstveni dug), ali glavni dug ostaje.

5. RAZGRANIČENJA

- **Sjedinjenje vs. Konsolidacija:** Sjedinjenje se odnosi na **obligacije**, a konsolidacija na **stvarna prava** (npr. kad vlasnik postane i hipotekarni poverilac na sopstvenoj stvari).
- **Sjedinjenje vs. Opuštanje duga (kod cesije):** Kada poverilac ustupi potraživanje svom dužniku, to liči na sjedinjenje. Ipak, ako je postojala *namera* da se dug ugasi (*intentio liberalis*), reč je o otpuštanju duga. Ako je poverilac hteo nešto drugo (npr. obezbeđenje), a ne gašenje, treba biti oprezan sa kvalifikacijom.

139. NEMOGUĆNOST ISPUNJENJA OBAVEZE

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Obaveza prestaje kada njeno ispunjenje postane **nemoguće** usled okolnosti zbog kojih dužnik ne odgovara.
- **Razgraničenje (Ključno za početak):**
 - **Početna (inicijalna) nemogućnost:** Postoji u trenutku nastanka obaveze. Ona vodi ka **ništavosti ugovora**, a ne gašenju obaveze (jer obaveza nije ni mogla nastati).
 - **Naknadna (supsekventna) nemogućnost:** Nastaje nakon što je obaveza punovažno zasnovana. Samo ova vrsta nemogućnosti dovodi do prestanka obaveze o kojoj ovde govorimo.

2. BITNI ELEMENTI (KUMULATIVNI USLOVI)

Da bi obaveza prestala po sili zakona, moraju se steći sledeći uslovi:

- **A) Naknadnost:** Nemogućnost se mora pojaviti u periodu od nastanka obaveze do njenog dospeća.
- **B) Objektivnost:**
 - Nije dovoljno da *dužnik* ne može da ispuni (subjektivna nemogućnost), već da ispunjenje bude nemoguće za **bilo koga**.
 - **Izuzetak (*Intuitu personae*):** Ako je obaveza vezana strogo za ličnost dužnika (npr. slikanje portreta), onda se i subjektivna nemogućnost (bolest slikara) tretira kao objektivna.
 - **Praktična nemogućnost:** Ispunjenje se smatra nemogućim i kada je teoretski moguće, ali zahteva napore i troškove koji su protivni načelu savesnosti i poštenja i zdravom razumu.
- **C) Odsustvo krivice dužnika:**
 - Okolnosti moraju biti takve da ih dužnik nije mogao sprečiti, otkloni ili izbeći.
 - **Teret dokazivanja:** Oboriva je pretpostavka da je dužnik kriv. Dužnik **mora dokazati** da je nemogućnost nastupila usled okolnosti za koje on ne odgovara.
- **D) Trajnost i potpunost:** Nemogućnost mora biti trajna i potpuna da bi ugasila obavezu u celosti.
- **E) Vreme nastanka (Pre docnje):**
 - Nemogućnost mora nastupiti **pre** nego što dužnik padne u docnju.

◦ Ako nemogućnost nastupi **dok je dužnik već u docnji**, on odgovara za štetu (čak i za višu silu) i obaveza se ne gasi na ovaj način.

3. PRAVNA PRIRODA I VRSTE (KONTEKST)

• Pravna vs. Materijalna:

- *Materijalna (faktička)*: Npr. propast individualno određene stvari (požar).
- *Pravna*: Npr. zabrana prometa, eksproprijacija stvari ili zabrana delatnosti.
- *Dejstvo*: Pravni režim je isti za obe.

• Odnos prema "Otežanom ispunjenju":

◦ Nemogućnost gasi obavezu. Otežano ispunjenje (promenjene okolnosti) samo daje pravo na raskid ili reviziju ugovora (*rebus sic stantibus*), ali ne gasi obavezu automatski.

4. DEJSTVA PRESTANKA

Kada se steknu uslovi, nastupaju sledeća dejstva:

1. **Gašenje ipso lege**: Obaveza se gasi po sili zakona, nije potrebna izjava poverioca niti sudska odluka.
2. **Gašenje sporednih prava**: Zajedno sa glavnom obavezom gasi se jemstva, zaloge i kamate.
3. **Obaveza obaveštavanja**: Dužnik mora **bez odlaganja** obavestiti poverioca o nemogućnosti. Ako to ne učini, odgovara za štetu nastalu zbog neobaveštavanja.
4. **Sudbina koristi (Commodum)**: Dužnik zadržava koristi nastale gašenjem (npr. ušteda na transportu propale stvari).
5. **Ustupanje prava prema trećim licima (Commodum repraesentationis)**:
 - Ako dužnik ima pravo na naknadu štete od trećeg lica (npr. osiguranja ili štetnika koji je uništio stvar), on **mora ustupiti** to potraživanje poveriocu.
 - Ako je već naplatio, mora predati novac poveriocu. To sprečava neosnovano bogaćenje dužnika.

5. SPECIFIČNI SLUČAJEVI (GENUS I DELIMIČNA NEMOGUĆNOST)

A) Stvari određene po rodu (Generične stvari)

- **Pravilo**: *Genus non perit* (rod ne propada). Obaveza **ne prestaje** čak i ako dužniku propadnu sve takve stvari, dokle god se one mogu naći na tržištu.
- **Izuzetak (Ograničen rod)**: Ako je obaveza glasila na stvari iz **tačno određene mase** (npr. "pšenica iz mog ambara"), propast cele te mase gasi obavezu.

B) Delimična nemogućnost

- Gasi se samo deo obaveze koji je postao nemoguće ispuniti. Dužnik i dalje duguje ostatak, a poverilac može raskinuti ugovor ako nema interesa za delimično ispunjenje.

C) Privremena nemogućnost

- Načelno ne gasi obavezu, već vodi u pravila o docnji.
- *Izuzetak*: Ako se osnovano pretpostavljalo da je trajna u trenutku nastanka, ili ako protekne rok u kome je poverilac imao interes, smatra se trajnom.

140. PROTEK VREMENA I OTKAZ, SMRT

PRESTANAK OBAVEZE PROTEKOM VREMENA

1. POJAM I OBLAST PRIMENE

- **Pojam:** Protek vremena je način prestanka obaveze koji nastupa automatski, istekom roka na koji je obaveza ili ugovor bio zaključen.
- **Isključiva primena:** Ovaj način prestanka važi **samo za trajne obligacione odnose** (odnose sa trajnim izvršenjem).

2. BITNI ELEMENTI (USLOVI)

Da bi obaveza prestala pukim protekom vremena, moraju se kumulativno ispuniti dva uslova:

- **A) Trajnost (Kontinuirano izvršenje)**

- Obaveza se mora sastojati u **produženom, kontinuiranom aktu** činjenja, nečinjenja ili trpljenja (npr. zakup, čuvanje stvari) ili u nizu **uzastopnih (sukcesivnih) davanja** (npr. plaćanje rente, obročna otplata).

- **Negativan uslov (Šta NIJE trajna obaveza):** Odloženo jednokratno ispunjenje (npr. prodaja na poček) **nije** trajna obaveza, iako postoji vremenska distanca. Takva obaveza **ne može** prestati protekom vremena.

- **B) Oročenost (Određeni rok trajanja)**

- Obaveza mora imati **unapred određen rok** trajanja. Taj rok može biti određen:
 1. Ugovorom (npr. zakup na godinu dana).
 2. Sudskom odlukom (npr. renta za izdržavanje).
 3. Zakonom (npr. trajanje roditeljskog prava).
- Ako rok nije određen (neodređeno vreme), obaveza **ne prestaje** protekom vremena, već otkazom.

3. DEJSTVA PRESTANKA

- **Automatizam:** Oročena trajna obaveza prestaje u trenutku kada istekne rok. Za to nije potrebna nikakva posebna izjava volje ili radnja.
- **Deklarativnost:** Eventualna sudska odluka o prestanku ima samo **deklarativno dejstvo** (samo utvrđuje da je obaveza već prestala).
- **Opstanak dospelih dugova:** Prestanak obaveze za ubuduće ne gasi pravo poverioca da naplati iznose koji su **dospeli pre isteka roka** (npr. neplaćene kirije iz prošlih meseci).

4. OBIM PRESTANKA (ŠTA SE GASI?)

Protek vremena može delovati na dva nivoa:

1. **Prestanak celog ugovora:** Kod ugovora zaključenih na određeno vreme (npr. ugovor o zakupu), istekom roka gasi se ugovor i sve obaveze iz njega.
2. **Prestanak samo jedne obaveze:** Ugovor može opstati, a da se protekom vremena ugasi samo neka specifična obaveza unutar njega (npr. obaveza prodavca da servisira stvar u garantnom roku od 2 godine).
3. **Vaugovorne obaveze:** Takođe prestaju protekom roka (npr. obaveza naknade štete u vidu rente).

5. SPECIFIČNI INSTITUTI (PRODUŽENJE UGOVORA)

Iako rok istekne, zakon ili ugovor mogu predvideti mehanizme produženja. Ovde morate praviti striktnu razliku:

A) Prećutno produženje ugovora (Opšte pravilo)

- Nastupa ako ovlašćena strana **ne izjavi otkaz** u predviđenom roku (npr. mesec dana pre isteka).
- Zasniva se na **pasivnom držanju** (uzdržavanju).
- Ako se ne otkáže, ugovor se produžava (najčešće na neodređeno vreme).

B) Prećutno obnavljanje zakupa (ZOO Specifičnost)

- Ovo je izuzetak od automatizma. Iako zakon kaže da zakup prestaje istekom roka, ako zakupac **nastavi da upotrebljava stvar**, a zakupodavac se **ne protivi**, nastupa prećutno obnavljanje.
- **Pravna priroda:** Smatra se da je zaključen **NOVI ugovor** o zakupu (ne produženje starog).
- **Uslovi novog ugovora:** Isti uslovi kao ranije, ali sada na **neodređeno vreme**.
- **Konkludentna radnja:** Ovo nije ćutanje, već aktivno ponašanje zakupca iz kojeg se vidi namera obnavljanja.
- **Sudbina obezbeđenja (Važno za ispit!):** Jemstva i zaloge trećih lica data za *prvi* ugovor **PRESTAJU** istekom roka i ne prenose se u novi ugovor.

PRESTANAK UGOVORA OTKAZOM

1. POJAM I DEFINICIJA

- **Definicija:** Otkaz je **jednostrana, adresovana izjava volje** kojom jedna strana prekida trajni ugovorni odnos zaključen na **neodređeno vreme**.
- **Vansudski karakter:** To je vansudski način prestanka ugovora – ne traži se intervencija suda, već samo izjava upućena drugoj strani.
- **Odsustvo razloga:** Strana koja daje otkaz **nije dužna da navede razloge** (za razliku od raskida zbog neispunjenja ili promenjenih okolnosti).

2. BITNI ELEMENTI I USLOVI (KADA JE MOGUĆ?)

Da bi otkaz bio punovažan, moraju se poštovati sledeća pravila:

- **Samo za trajne ugovore na neodređeno vreme:**
 - Otkaz služi da se okončaju odnosi koji nemaju rok trajanja. Da nema otkaza, stranke bi bile večno vezane ugovorom (npr. zakup, pretplata), što je pravno nedopustivo.
 - **Zabrana za oročene ugovore:** Ugovori zaključeni na **određeno vreme** (sa fiksnim rokom) **ne mogu** prestati otkazom.
- **Zabrana otkaza u "nevreme":**
 - Otkaz se može dati u svako doba, ali **ne u nevreme**.
 - *Definicija nevremena:* Trenutak koji je očigledno nepravičan ili bi drugoj strani naneo izuzetno veliku štetu.
 - *Sankcija:* Otkaz dat u nevreme **ne proizvodi pravno dejstvo**.

3. OTKAZNI ROK I MOMENAT DEJSTVA

- **Prijem izjave:** Otkazni rok počinje da teče tek kada druga strana **primi** izjavu o otkazu (teret dokazivanja je na pošiljaocu).
- **Dužina roka:** Pravno dejstvo (prestanak ugovora) nastupa istekom otkaznog roka. Redosled utvrđivanja roka je:
 1. Ugovor.
 2. Zakon ili običaj.
 3. **Primereni rok** (sudski standard u slučaju spora).
- **Momentalni otkaz:** Stranke mogu ugovoriti da ugovor prestaje odmah po prijemu otkaza (bez otkaznog roka), ako to zakon ne zabranjuje.

4. PRAVNA PRIRODA I DEJSTVA

- **Dejstvo *Pro Futuro* (Ex Nunc):**
 - Za razliku od klasičnog raskida koji često deluje retroaktivno, otkaz deluje isključivo **za ubuduće**.
 - Ugovor prestaje istekom otkaznog roka.
- **Sudbina obaveza:**
 - Buduće obaveze se gase (ostaju bez pravnog osnova).
 - **Dospеле obaveze opstaju:** Poverilac ima pravo da naplati sve što je dospelo **pre** isteka otkaznog roka (npr. neplaćene zakupnine iz prošlosti).
- **Kritika sistematike ZOO (Teorijska napomena):**
 - Zakon svrstava otkaz u "prestanak obaveza", ali je on suštinski način **prestanka ugovora** (jednostrani raskid). Pojedinačna obaveza (dug) ne može prestati jednostranom izjavom poverioca (to bi bilo otpuštanje duga koje traži saglasnost dužnika), već otkazom prestaje celokupan pravni odnos.

5. RAZGRANIČENJA

- **Otkaz vs. Opoziv:**
 - **Opoziv** se odnosi na izjavu volje (npr. opoziv ponude) i oduzima joj značaj pre nego što je stvorila ugovor.
 - **Otkaz** se odnosi na već postojeći, punovažan ugovor.
- **Otkaz vs. Otpuštanje duga:**
 - Otkaz je jednostran čin. Otpuštanje duga je ugovor (traži saglasnost dužnika zbog moralnih razloga).

SMRT KAO NAČIN PRESTANKA OBAVEZA

1. OPŠTE PRAVILO (POZITIVNO PRAVO)

- **Pravilo:** Prava i obaveze iz obligacionih odnosa se **NE gase** smrću poverioca ili dužnika.
- **Posledica:** Obligacija je **naslediva**. Dolazi samo do **personalne promene** (promene subjekta), dok obligacija zadržava svoj identitet:
 - *Smrt poverioca:* Potraživanje prelazi na naslednike.
 - *Smrt dužnika:* Dug prelazi na naslednike (do visine nasleđene imovine).
- **Sudbina ugovora:** Ugovori po pravilu "nadživljavaju" ugovornike. Dolazi do **zakonskog ustupanja ugovora** na naslednike. Ovo važi i za jednostrane izjave volje (ponuda, javno

obećanje nagrade), koje ne gube dejstvo smrću, osim ako suprotno proizlazi iz namere ili prirode posla.

2. IZUZECI (KADA SMRT GASI OBAVEZU)

Obaveze i ugovori su nenasledivi (gase se smrću) samo u tri slučaja:

A) Po prirodi posla (*Intuitu Personae*)

- **Lične obligacije:** Obaveze nastale s obzirom na lične osobine ili sposobnosti dužnika/poverioca ne mogu biti predmet nasleđivanja.
- **Primer:** Ugovor o delu zaključen radi specifične veštine umetnika (poslenika) prestaje njegovom smrću.
- **Predugovori:** Prava i obaveze iz predugovora su nenasledivi.

B) Po zakonu

- Zakonodavac izričito propisuje gašenje određenih prava:
 - **Naknada neimovinske štete:** Pravo na naknadu ne prelazi na naslednike (osim ako je priznato pravosnažnom odlukom ili pismenim sporazumom).
 - **Nalog i Punomoćje:** Prestaju smrću nalogoprimca/punomoćnika.
 - **Pravo preče kupovine:** Nenasledivo pravo.

C) Po volji stranaka (*Autonomija volje*)

- Stranke mogu ugovoriti da se obligacija ili ugovor gasi smrću jedne od njih (bilo poverioca, bilo dužnika).
- Ovo pravo proizlazi iz načela autonomije volje, čak i kada zakon to izričito ne predviđa.

3. DEJSTVA PRESTANKA USLED SMRTI

Kada je obligacija nenaslediva, smrt proizvodi sledeća pravna dejstva:

- **Dejstvo *Ex Nunc* (Pro Futuro):**
 - Ugovor prestaje da proizvodi dejstva **za ubuduće**.
- **Sudbina dospelih obaveza:**
 - Ono što je već izvršeno pre smrti ostaje punovažno (nije isplata nedugovanog).
 - **Dospеле a neizvršene obaveze:** One **prelaze na naslednike**. Ako je dužnik umro, njegovi naslednici moraju platiti ono što je dospelo pre njegove smrti (npr. neplaćene rate zakupa do trenutka smrti).

4. PRAVNA PRIRODA (TEORIJSKI OSVRT)

- **Unitarna koncepcija:** Srpsko pravo prihvata stanovište da je ugovor imovinsko dobro (pokretna bestelesna stvar) koje je prenosivo. Zato je u našem pravu moguće ustupanje ugovora *inter vivos*, kao i njegovo nasleđivanje.
- **Razgraničenje:** Treba razlikovati prestanak *celog ugovora* od prestanka *pojednog prava* iz ugovora.
 - *Primer:* Smrt prodavca gasi njegovo lično pravo preče kupovine, ali ne gasi nužno ceo ugovor o prodaji.

141. POJAM, SVRHA I VRSTE PROMENE SUBJEKATA

1. Pojam i definicija

Promena subjekata predstavlja situaciju u kojoj na mesto poverioca ili dužnika stupa **ново lice**, ali tako da sama **obligacija ostaje ista i nepromenjena**.

Suština ovog instituta je u **očuvanju identiteta obligacije**. Obligacija se ne gasi promenom ličnosti koja duguje ili potražuje, već nastavlja da postoji sa istim sadržajem, ali sa drugim subjektima.

2. Pravna priroda i teorijsko određenje

Savremeno obligaciono pravo (uključujući naše) napušta staro shvatanje obligacije kao strogo lične veze i posmatra je kao **imovinsku vrednost** podložnu prometu.

Ključne karakteristike:

- **Odvojivost:** Obligacija se može odvojiti od ličnosti svojih titulara (nije strogo vezana za ličnost).
- **Prenosivost:** Budući da obligacija ima ekonomsku vrednost, pravni sistem omogućava njeno stavljanje u pravni promet (raspolaganje, zalaganje, ustupanje).
- **Subjektivna ekvivalentnost (Zamenljivost):** Iako ljudi nisu prirodno zamenjivi (kao generične stvari), pravo dozvoljava da se ugovorne strane sporazumeju o zamenjivosti jedne ličnosti drugom. To znači da jedna ličnost može pravno zameniti drugu u ispunjenju obaveze.
- **Ratio legis (Istorijski kontekst):** Rimsko pravo je smatralo obligaciju strogo ličnom vezom i načelno neprenosivom. Savremeno pravo, usled potreba tržišta i slobodnog prometa, prihvata ideju da su potraživanja i dugovi prenosivi entiteti.

3. Razgraničenje od Novacije

Promena subjekata je **antiteza (suprotnost) objektivne novacije**.

- **Promena subjekata:** Postoji **kontinuitet obligacije** (sadržina ostaje ista, identitet očuvan), a **diskontinuitet subjekata** (menjaju se lica).
- **Objektivna novacija:** Poverilac i dužnik se sporazumevaju da ugase postojeću i zasnuju novu obavezu (sa drugim predmetom ili osnovom). Ovde su subjekti isti, ali je obligacija nova.

4. Vrste promene subjekata (Mehanizmi)

Promena se može odvijati na dva načina prema obimu i osnovu:

A) Univerzalna sukcesija (Mortis causa)

- Nasleđivanje imovinskopravne celine (npr. zaostavštine). Naslednik stupa u ukupnost prava i obaveza prethodnika i odgovara za dugove do visine nasleđene imovine.

B) Singularna sukcesija (Inter vivos) Pravni mehanizmi za promenu subjekata u odnosima među živima:

- **Promena na strani poverioca (Aktivna strana):**
 - Ustupanje potraživanja ugovorom (**Cesija**)
 - Isplata sa subrogacijom (Personalna subrogacija)
 - Ustupanje ugovora
- **Promena na strani dužnika (Pasivna strana):**
 - Preuzimanje duga
 - Pristupanje dugu (povećanje broja subjekata)
 - Ustupanje ugovora

- **Ostali instituti:** Preuzimanje ispunjenja i asignacija.

5. Ekonomska logika promene subjekata (Razlozi)

Pravni tretman i lakoća promene zavise od toga da li se menja poverilac ili dužnik.

- **Promena poverioca:** Lakše se prihvata jer potraživanje predstavlja **aktivu (imovinu)**. Potraživanje ima ekonomsku vrednost (slično bestelesnoj stvari) i jasan je interes zašto bi neko želeo da ga pribavi.

- **Promena dužnika:** Teža je za pravno i ekonomsko objašnjenje jer dug nema vrednost (niko ne plaća da bi preuzeo tuđi dug).

- *Razlozi za preuzimanje duga:* Obično se dešava kao deo šireg pravnog posla (npr. prenos imovinske celine, preduzeća) ili zbog posebnog odnosa između starog i novog dužnika (npr. namera darovanja, prethodni dug novog dužnika prema starom).

- U savremenom društvu zaduženost je postala normalizovano, održivo stanje (npr. dugoročni krediti), što olakšava prihvatanje prenosivosti dugova.

142. USTUPANJE UGOVORA

1. Pojam i definicija

Ustupanje ugovora je pravni posao kojim jedna ugovorna strana (**ustupilac**) prenosi svoju celokupnu ugovorničku poziciju na treće lice (**prijemnik**), uz **pristanak druge ugovorne strane**.

Suština instituta je u tome da se promena subjekta vrši **uno actu** (jednim potezom) — sva prava i obaveze prenose se jednim sporazumom, umesto nizom pojedinačnih ustupanja potraživanja i preuzimanja dugova.

2. Pravna priroda

U našem pravu (ZOO), ovo je uređeno kao **samostalna pravna ustanova**.

- Reč je o **pravnom poslu raspolaganja** pravnim položajem ugovorne strane.
- Dolazi do **sukcesije** u ugovoru koji **zadržava svoj identitet** (ugovor se ne gasi niti menja, samo se menja lice).

Ratio legis: Ovaj mehanizam je ekonomičniji od kombinovanja cesije i preuzimanja duga, a naročito je važan kod ugovora s trajnim izvršenjem (zakup, rad) i statusnih promena u kompanijskom pravu.

3. Bitni elementi i uslovi (Konstitutivni elementi)

Ustupanje ugovora je složena operacija koja angažuje **tri ličnosti** i sastoji se od **tri pravna posla**:

- **Ugovor koji se ustupa:** Mora biti **dvostrano-obavezni ugovor**. Predmet ustupanja je pravni položaj ugovorne strane u tom ugovoru.
- **Ugovor o ustupanju:** Zaključuju ga ustupilac i prijemnik (treće lice). To je dvostrani posao raspolaganja kojim prijemnik stupa na mesto ustupioca.
- **Pristanak druge ugovorne strane:**
 - Ovo je **jednostrana izjava volje** saugovornika ustupioca.
 - Pristanak je **neophodan uslov** za nastanak promene.

◦ **Forma (Zakonski paralelizam):** Pristanak mora biti dat u onoj formi koja se **po zakonu zahteva** za ugovor koji se ustupa. Ako ugovor nije formalan po zakonu, ni pristanak ne mora biti formalan.

◦ **Zabrana ćutanja:** Pristanak se ne može dati ćutanjem.

4. Dejstva ustupanja

Pravna posledica je promena subjekta na jednoj strani ugovora: ustupilac izlazi, prijemnik ulazi, a druga strana ostaje ista.

Vreme nastanka dejstva:

- U času kada druga strana dâ **pristanak**.

- Ako je pristanak dat unapred: U času kada je druga strana **obaveštena** o ustupanju.

Obim prava i obaveza (Sudbina sporednih prava):

- Prijemnik postaje nosilac **svih** prava i obaveza iz ugovora.

- **Arbitražni sporazum** ostaje na snazi.

- **Kamate (Specifičnost za ispit!):** Prijemnik odgovara i za **dospele neplaćene kamate**. Za razliku od preuzimanja duga, ovde to ne mora posebno da se ugovori jer se preuzima celokupan ugovornički status.

- **Jemstva i zaloge:** Garancije date za ustupioca **prestaju**, osim ako jemci i zalagodavci ne pristanu da odgovaraju za novog ugovornika (prijemnika).

5. Odgovornost strana

Odnos Ustupilac – Prijemnik:

- Ustupilac odgovara za **punovažnost** ustupljenog ugovora.

- Ustupilac **ne jemči** da će druga strana ispuniti svoje obaveze, osim ako se na to naročito obavezao.

Odnos Ustupilac – Druga strana:

- Ustupilac **ne jemči** drugoj strani da će prijemnik ispuniti preuzete obaveze, osim ako se na to posebno obavezao.

Prigovori druge strane prema Prijemniku:

- Može istaći sve prigovore iz **ustupljenog ugovora** (npr. prigovor neispunjenog ugovora).

- Može istaći prigovore iz **drugih odnosa** sa prijemnikom (npr. kompenzacija).

- **Ne može** istaći prigovore koje je imala prema ustupiocu.

6. Razgraničenje: Ustupanje vs. Pristupanje ugovoru

Ovo su dva različita instituta koja ne treba mešati:

- **Ustupanje ugovora:** Jedna strana izlazi, nova ulazi na njeno mesto (zamenja).

- **Pristupanje ugovoru:** Treće lice staje **pored** ugovorne strane.

- Oni duguju i potražuju solidarno ili podeljeno (ili zajednički).

- Druga strana ovde dobija **dodatnog** dužnika i **dodatnog** poverioca.

- Pristupanje ugovoru nije posebno zakonski uređeno u ZOO (osim načelno), za razliku od ustupanja.

143. USTUPANJE POTRAŽIVANJA UGOVOROM (CESIJA)

1. Pojam i definicija

Cesija je **ugovor o ustupanju potraživanja** kojim se vrši promena poverioca (subjekta na aktivnoj strani), dok obligacija u svemu ostalom ostaje ista.

To je ugovor koji zaključuju **ustupilac** (cedent, prvobitni poverilac) i **prijemnik** (cesionar, novi poverilac).

• **Položaj dužnika:** Dužnik (cesus) **nije ugovorna strana**. Za punovažnost cesije se **ne traži njegov pristanak**.

Ratio legis: Potraživanje se u savremenom pravu tretira kao **bestelesna stvar** i imovinska vrednost koja mora biti u prometu (prodato, poklonjena). Za razliku od rimskog prava koje je koristilo novaciju (gašenje stare i nastanak nove obaveze), cesija omogućava da obligacija **zadrži svoj identitet**.

2. Pravna priroda

Prema pozitivnom pravu i teoriji, cesija ima sledeće karakteristike:

- **Pravni posao raspolaganja:** Ovim poslom ustupilac raspolaže svojom imovinom.
- **Translativno dejstvo:** Prenos potraživanja nastupa **samim zaključenjem ugovora** (ipso iure). Nije potreban nikakav naknadni akt ili *modus* predaje da bi prijemnik postao poverilac.
- **Apstraktan posao:** Iz samog akta ustupanja se ne vidi pravni osnov (kauza) – ne vidi se da li je ustupilac potraživanje prodao, poklonio ili ustupio radi vraćanja duga.
- **Neformalan posao (Načelo konsensualizma):** ZOO ne zahteva posebnu formu za punovažnost cesije. Strane su slobodne da izaberu formu.

3. Razgraničenje od srodnih instituta

- **Cesija vs. Novacija:** Kod novacije se stara obaveza **gasi** da bi nastala nova (diskontinuitet). Kod cesije, obligacija **zadržava identitet**, menja se samo ličnost poverioca, a osnov i predmet ostaju isti.
- **Terminologija:** U našem pravu izraz "cesija" rezervisan je za ugovorno ustupanje. Za prelaz potraživanja po sili zakona koristi se termin **zakonska personalna subrogacija** (ne *cessio legis*).

4. Forma ugovora (Pravila i izuzeci)

Iako je cesija načelno neformalan posao, postoje važna pravila i preporuke:

- **Preporuka:** Radi pravne sigurnosti i dokazivanja, preporučuje se da ugovor i obaveštenje dužniku budu u **pisanoj formi**.
- **Ugovorena forma:** Strane mogu same usloviti punovažnost cesije određenom formom ili se poverilac i dužnik mogu unapred dogovoriti da je ustupanje moguće samo u određenoj formi.
- **IZUZETAK (Blanko ustupanje):** **Blanko cesija se uvek vrši u pisanoj formi**. To je isprava u kojoj ustupilac označava potraživanje, ali ne navodi ime prijemnika, već mu predaje ispravu da on (ili neko treći) upiše svoje ime.

Napomena za ispit: Iako neki teoretičari smatraju da za cesiju važi "paralelizam formi" (da mora biti u formi ugovora iz kog potiče potraživanje), sudovi i ZOO stoje na stanovištu da je forma slobodna, osim ako zakon izričito ne nalaže drugačije.

5. Dejstva

- **Promena poverioca:** Ustupilac izlazi iz obligacionog odnosa.
- **Prijemnik:** Stupa na mesto poverioca i stiče pravo da zahteva ispunjenje od dužnika.
- **Dužnik:** Njegov pravni položaj ostaje nepromenjen (duguje istu obavezu).

PREDMET CESIJE

1. Predmet ustupanja (Šta se može ustupiti?)

Predmet ustupanja načelno može biti **svako potraživanje**, bez obzira na izvor (ugovor, naknada štete, sticanje bez osnova, sudska odluka).

Karakteristike potraživanja:

- Ne mora biti dospelo (može biti buduće ili uslovno).
- Mora biti **moguće, dopušteno, određeno ili odredivo**.

Razgraničenje (Bitno za ispit): Predmet ustupanja je samo **potraživanje**, a ne ceo ugovor. Ustupilac i dalje ostaje ugovorna strana (npr. prodavac koji je ustupio pravo na cenu i dalje mora da isporuči robu i odgovara za njene nedostatke).

2. Ograničenja (Šta se NE može ustupiti?)

Potraživanja koja ne mogu biti predmet cesije dele se u tri grupe:

A) Ugovorna zabrana (*Pactum de non cedendo*)

- To je sporazum poverioca i dužnika da se potraživanje ne može preneti (ili ne bez saglasnosti).
- **Dejstvo:** Ustupanje protivno ovoj zabrani **nema dejstvo prema dužniku**. Dužnik može odbiti da plati prijemniku čak i ako je prijemnik savestan (nije znao za zabranu).
- *Izuzetak:* Dužnik se može odreći ove zaštite i naknadno odobriti ustupanje.

B) Zakonska zabrana (Potraživanja zabranjena zakonom)

- **Naknada neimovinske štete:** Može se preneti samo ako je priznata pravosnažnom sudskom odlukom ili pismenim sporazumom.
- **Renta za smrt ili povredu tela:** Samo pravo se ne može preneti, ali se **dospeli iznosi** mogu preneti ako su određeni pismeno ili sudski.
- **Pravo preče kupovine.**

C) Priroda potraživanja (*Intuitu personae*)

- Potraživanja vezana za ličnost (npr. zakonsko izdržavanje).
- Potraživanja iz zabranjenih ugovora ili predugovora.
- **Sporedna prava:** Ne mogu se preneti odvojeno od glavnog potraživanja (osim ako su već dospela kao samostalna prava, npr. dospela kamata).

3. Dejstva na sporedna prava

Pravilo je da sa glavnim potraživanjem na prijemnika prelaz i sva **sporedna prava** (hipoteka, zaloga, jemstvo, pravo prvenstva naplate, ugovorna kazna).

Specifičnosti:

- **Kamate:** Postoji oboriva pretpostavka da su dospela a neisplaćena potraživanja kamata ustupljena zajedno sa glavnim dugom.

- **Zaloga trećeg lica:** Ako je stvar založilo treće lice, ustupilac ne sme predati stvar prijemniku bez pristanka tog trećeg lica (zalagodavca). U tom slučaju, stvar ostaje kod ustupioca koji je čuva za račun prijemnika.

4. Obaveštavanje dužnika (Notifikacija)

Dužnik nije strana u ugovoru o cesiji i za njenu punovažnost **nije potreban njegov pristanak**. Ipak, zakon štiti dužnika kroz institut obaveštavanja.

Pravila i odgovornost:

- **Dužnost:** Ustupilac je dužan da obavesti dužnika o ustupanju. Iako forma nije propisana, preporučuje se pisana forma radi tereta dokazivanja.
- **Savestan dužnik (Pre saznanja):** Ako dužnik nije znao za cesiju i isplati dug starom poveriocu (ustupiocu), on se **punovažno oslobađa obaveze**. U tom slučaju, prijemnik (novi poverilac) mora tužiti ustupioca za sticanje bez osnova.
- **Nesavestan dužnik (Posle saznanja):** Čim sazna za ustupanje (bilo od ustupioca, prijemnika ili trećeg lica), dužnik se može osloboditi obaveze **samo isplatom novom poveriocu** (prijemniku).

DEJSTVA CESIJE I ODGOVORNOST ZA USTUPLJENO POTRAŽIVANJE

1. Pravna priroda: Translativno dejstvo

Cesija ima **translativno dejstvo**, što znači da do promene poverioca dolazi **neposredno** zaključenjem ugovora.

- **Bez modusa:** Ne traži se nikakav poseban akt predaje (modus) da bi pravo prešlo; prenos se vrši **samim ugovorom** (per se), a ne na osnovu ugovora.
- **Posledica:** Sukcesivno ustupanje istog potraživanja je pravno nemoguće. Prvi ugovor prenosi pravo, pa ustupilac više nema šta da prenese drugom licu.

2. ODNOS USTUPIOCA I PRIJEMNIKA (Inter partes)

A) Obaveze ustupioca

- **Predaja isprava:** Dužan je da prijemniku preda sve dokaze o postojanju i visini potraživanja.
 - Specifičnost: Ako je ustupljen samo **deo** potraživanja, ustupilac zadržava original, a prijemniku predaje **overeni prepis**.
- **Izdavanje potvrde:** Kako je cesija neformalan ugovor, ustupilac mora na zahtev prijemnika izdati **overenu potvrdu** o ustupanju (služi kao prosto dokazno sredstvo).

B) Odgovornost ustupioca (Ključno za ispit!)

Obim odgovornosti zavisi od toga da li je cesija teretna ili dobročina:

1. Dobročina cesija (Bez naknade)

- Ustupilac **ne odgovara** ni za postojanje ni za naplativost potraživanja.

2. Teretna cesija (Uz naknadu)

- **Odgovornost za Postojanje:** Ustupilac odgovara da potraživanje **postoji** u času ustupanja.
- **Odgovornost za Naplativost:**
 - Načelno ne odgovara.
 - Odgovara **samo ako je to posebno ugovoreno**.

◦ **Limit odgovornosti (Imperativna norma):** Odgovornost je ograničena **do visine onoga što je ustupilac primio** od prijemnika (plus kamate i troškovi), a ne do nominalne vrednosti potraživanja. Veća odgovornost savesnog ustupioca se ne može ugovoriti.

3. ODNOS PRIJEMNIKA I DUŽNIKA (Dejstvo prema trećima)

A) Položaj dužnika

Prijemnik stupa na mesto ustupioca i ima ista prava prema dužniku.

• Isplata i savesnost:

◦ **Pre obaveštenja:** Savestan dužnik se punovažno oslobađa isplatom **starom poveriocu** (ustupiocu). Prijemnik tada ima pravo na naknadu od ustupioca po pravilima o sticanju bez osnova.

◦ **Posle obaveštenja:** Dužnik se oslobađa obaveze **samo isplatom prijemniku** (novom poveriocu).

B) Prigovori dužnika (Režim odbrane)

Dužnik prema prijemniku može istaći:

- Prigovore iz ličnog odnosa sa prijemnikom (npr. prebijanje).
- Sve prigovore koje je imao prema ustupiocu **do časa saznanja za ustupanje** (npr. zastarelost, ispunjenje).

C) Prebijanje (Kompenzacija)

Dužnik može prebiti ustupljeno potraživanje sa:

- Potraživanjem koje ima prema **prijemniku**.
- Potraživanjem koje ima prema **ustupiocu**, ako ga je stekao **pre obaveštenja** o cesiji.
 - Uslov dospelosti: Ako potraživanje prema ustupiocu nije bilo dospelo u času obaveštenja, može se prebiti ako dospeva **pre** ili **u isto vreme** kada i ustupljeno potraživanje.

4. VIŠESTRUKO USTUPANJE (Specifičan slučaj)

Situacija: Poverilac ustupi isto potraživanje raznim licima.

- **Pravilo ZOO (Zaštita dužnika):** Potraživanje pripada onom prijemniku o kome je dužnik **prvo obavešten** ili koji se **prvi javio** dužniku.
- **Ratio legis:** Ovo pravilo štiti savesnog dužnika, iako pravno gledano potraživanje pripada prvom prijemniku (jer kasnije cesije nemaju dejstvo zbog nedostatka prava).
- **Pravno sredstvo:** "Pravi" (prvi) prijemnik ima pravo da od lica koje je primilo isplatu zahteva povraćaj po pravilima o **sticanju bez osnova**.

144. POSEBNE VRSTE UGOVORNE CESIJE

1. Pojam i zajednička obeležja

Posebni slučajevi ustupanja (tzv. **fiducijarne cesije**) predstavljaju specifične vrste ugovorne cesije koje ZOO posebno reguliše.

Zajednička karakteristika:

- Postojanje **starije obligacije (duga)** između ustupioca i prijemnika.
- **Ustupilac je dužnik** prijemnika po tom starijem osnovu.
- Cilj ustupanja je da se taj stariji dug **ugasi, naplati ili obezbedi**.

Zakon razlikuje tri modaliteta:

1. Ustupanje umesto ispunjenja.
2. Ustupanje radi naplaćivanja.
3. Ustupanje radi obezbeđenja.

I USTUPANJE UMESTO ISPUNJENJA (*Cessio in solutum*)

1. Pojam i pravna priroda

Ovo je vid **zamene ispunjenja** (*datio in solutum*). Ustupilac prenosi potraživanje prijemniku kako bi se **oslobodio** svoje obaveze, umesto da je isplati u novcu ili izvrši onako kako glasi.

2. Dejstva (Ključna razlika za ispit!)

- **Gašenje duga:** Stari dug ustupioca prema prijemniku **gasi se momentalno** – u času zaključenja ugovora o cesiji (ne čeka se naplata od dužnika).
- **Subjektivna ekvivalentnost:** Smatra se da ustupljeno potraživanje vrednosno zamenjuje predmet prvobitne obaveze.

3. Odgovornost (Specifičnost)

Budući da se ustupilac oslobađa duga odmah (pre stvarne naplate), njegov rizik je veći:

- Ustupilac garantuje prijemniku i za **postojanje** i za **naplativost** potraživanja.

4. Obaveze prijemnika

- Ako naplati od dužnika više nego što je iznosio njegov prvobitni dug prema ustupiocu, **višak mora vratiti** ustupiocu.

II USTUPANJE RADI NAPLAĆIVANJA (*Cessio solvendi causa*)

1. Pojam

Ustupilac prenosi potraživanje prijemniku (svom poveriocu) samo sa ovlašćenjem da ga ovaj naplati i iz naplaćene sume namiri svoje potraživanje. Ovo je faktički slučaj "predaje radi prodaje".

2. Dejstva

- **Opstanak duga:** Stari dug ustupioca prema prijemniku se **NE gasi** zaključenjem cesije.
- **Gašenje duga:** Dug se gasi ili smanjuje **tek kada** (i u meri u kojoj) prijemnik stvarno naplati ustupljeno potraživanje.

3. Položaj dužnika (Cesus-a) – Izuzetak!

Kod ovog oblika cesije, dužnik ustupljenog potraživanja može punovažno ispuniti obavezu **i prema ustupiocu**, čak i ako je obavešten o ustupanju (sve dok prijemnik ne naplati).

4. Obračun

- Ako je ustupljeno potraživanje manje od duga: Dug se smanjuje za naplaćeni iznos.
- Ako je ustupljeno potraživanje veće od duga: Prijemnik vraća **višak** ustupiocu.

III USTUPANJE RADI OBEZBEĐENJA (*Cessio securitatis causa*)

1. Pojam

Ustupilac prenosi svoje potraživanje na prijemnika isključivo kao **sredstvo obezbeđenja** svog duga prema prijemniku.

2. Dejstva i obaveze prijemnika

- **Fiducijarni karakter:** Prijemnik postaje poverilac ustupljenog potraživanja, ali je njegovo pravo ograničeno svrhom (obezbeđenje).
- **Obaveza staranja:** Prijemnik mora postupati sa pažnjom **dobrog privrednika/domaćina** (npr. da spreči zastarevanje, naplaćuje kamate, prijavi potraživanje u stečajnu masu).
- **Uslov naplate:** Prijemnik sme da naplati ustupljeno potraživanje **samo ako** mu ustupilac ne isplati obezbeđeni dug o roku.

3. Povratna cesija (Kontracediranje)

Ako ustupilac uredno isplati svoj dug prijemniku, prijemnik je dužan da mu **vрати** ustupljeno potraživanje.

4. Razgraničenje: Cesija radi obezbeđenja vs. Zaloga potraživanja (Obavezno pitanje!)

Iako oba instituta služe obezbeđenju, razlika je u pravnoj prirodi:

- **Zaloga potraživanja:** Poverilac stiče založno pravo (ius in re aliena), a ne postaje vlasnik potraživanja. Ako dužnik ne plati, zalogoprimac se namiruje iz vrednosti potraživanja.
- **Cesija radi obezbeđenja:** Prijemnik postaje **poverilac (vlasnik)** potraživanja (fiducijarni prenos svojine). On je titular prava prema trećem licu.

Napomena o neosnovanom obogaćenju: Kod sva tri oblika, prijemnik ima pravo da zadrži samo ono što pokriva njegovo potraživanje prema ustupiocu. Svaki višak naplaćenog novca mora vratiti ustupiocu, inače bi došlo do sticanja bez osnova.

145. PREUZIMANJE DUGA

1. Pojam i definicija

Preuzimanje duga je **ugovor između dužnika i trećeg lica (preuzimaoca)**, koji je neposredno upravljen na singularnu sukcesiju u tuđi dug.

Suština instituta je u **promeni ličnosti dužnika**: preuzimalac stupa na mesto prvobitnog dužnika, a prvobitni dužnik se istovremeno oslobađa obaveze.

Ratio legis: Iako je ugovor zaključen između dužnika i trećeg lica, **pristanak poverioca je neophodan**. Poverilac ne može mimo svoje volje biti upućen na novog dužnika, jer bi on mogao biti manje platežno sposoban ili manje voljan da izvrši obavezu od prvobitnog dužnika.

2. Pravna priroda (Ključno za teorijski deo!)

Prema pozitivnom pravu, ugovor o preuzimanju duga ima specifičnu pravnu prirodu:

- **Pravni posao raspolaganja:** Ovo nije posao obvezivanja (da će neko nešto uraditi), već posao raspolaganja. Promena dužnika nastupa kao **neposredna posledica** samog ugovora. Ne zahteva se nikakva naknadna radnja da bi do promene došlo.
- **Odsustvo novacije (Nema novirajućeg efekta):** Obligacija se ne gasi da bi nastala nova. Ona zadržava svoj **identitet i kontinuitet**.

◦ Poveriočevo potraživanje ostaje isto, ne menja se pravni naslov ni sadržina, menja se samo ličnost koja duguje.

3. Bitni elementi i uslovi

Da bi došlo do punovažnog preuzimanja duga sa oslobađajućim dejstvom, neophodno je:

- **Ugovor između dužnika i preuzimaoca:** Poverilac nije ugovorna strana u ovom odnosu.
- **Pristanak poverioca:** Ovo je konstitutivan element za dejstvo prema poveriocu. Bez pristanka poverioca, ugovor ne može proizvesti oslobađajuće dejstvo (dužnik se ne može osloboditi bez volje poverioca).

4. Dejstva i konverzija (U slučaju izostanka pristanka)

Pravno dejstvo zavisi isključivo od stava poverioca:

A) Ako poverilac da pristanak:

- Dolazi do **oslobađanja starog dužnika**.
- Preuzimalac stupa na njegovo mesto u obligaciji.

B) Ako poverilac uskrati pristanak (Konverzija):

- Ugovor ne prestaje da postoji, ali se modifikuju njegova dejstva.
- Ugovor tada po sili zakona ima dejstvo **preuzimanja ispunjenja**.
- *Posledica:* Stari dužnik ostaje u obavezi prema poveriocu, a preuzimalac ima obavezu samo prema dužniku da isplati dug kad on dospe.

5. Razgraničenje od srodnih instituta

Za prolaznu ocenu bitno je razlikovati preuzimanje duga od sledećih instituta:

- **Preuzimanje ispunjenja:** Kod preuzimanja ispunjenja treće lice se obavezuje *dužniku* da izvrši obavezu, ali ne postaje dužnik prema poveriocu. Kod preuzimanja duga, treće lice stupa na mesto dužnika.
- **Predugovor o preuzimanju duga:** To je obavezivanje da se *u budućnosti* zaključi ugovor o preuzimanju duga. Kod samog preuzimanja duga, promena nastupa odmah, samim ugovorom.
- **Otpuštanje duga:** Otpuštanje duga gasi obligaciju. Preuzimanje duga **ne gasi obligaciju**, već je održava na snazi uz promenu subjekta.

PRAVNO DEJSTVO UGOVORA O PREUZIMANJU DUGA

1. Pravno dejstvo i značaj pristanka poverioca

Pravno dejstvo ugovora između dužnika i preuzimaoca u potpunosti **zavisi od pristanka poverioca**.

- **Pozitivan ishod (Pristanak dat):** Ugovor proizvodi svoje pune, nameravane efekte. Preuzimalac stupa na mesto dužnika, a predašnji dužnik se **oslobađa obaveze**.
- **Vremensko dejstvo (*Ex tunc*):** Ako poverilac naknadno da pristanak, smatra se da je do promene došlo **u času zaključenja ugovora** između dužnika i preuzimaoca, a ne u trenutku davanja pristanka.
- **Pravna priroda odnosa:** Ovo **nije trostrani ugovor**. Pristanak poverioca nije prihvatanje ponude, već uslov za dejstvo ugovora.

2. Konverzija ugovora (Ako pristanak izostane)

Šta se dešava ako poverilac **uskrati pristanak** ili ga još nije dao?

- Ugovor se ne gasi, već menja dejstvo (konverzija).

- Proizvodi dejstva **ugovora o preuzimanju ispunjenja**.
- **Posledica:** Stari dužnik ostaje obavezan prema poveriocu, ali preuzimalac ima obavezu prema starom dužniku da isplati dug kada on dospe.

3. Zaštita poverioca (Slučaj prezaduženosti preuzimaoca)

Zakon štiti poverioca od prevare ili rizika da mu dug preuzme lice koje nema imovine.

- **Uslov:** Ako je preuzimalac bio **prezadužen** u vreme pristanka poverioca, a poverilac to **nije znao niti morao znati**.
- **Dejstvo (Konverzija u pristupanje dugu):** Prvobitni dužnik se **ne oslobađa**.
- Nastaje **kumulativna promena** – preuzimalac ne menja dužnika, već mu se pridružuje. Odgovaraju i stari i novi dužnik (kao kod pristupanja dugu).

4. Sudbina sporednih prava i sredstava obezbeđenja

Promena ličnosti dužnika značajno utiče na sporedna prava jer se menja platežna moć i rizik naplate.

A) Sredstva obezbeđenja od trećih lica (Ključno za ispit!)

- **Pravilo:** Jemstvo i zaloga koje je dalo treće lice **prestaju** promenom dužnika.
- **Izuzetak:** Opstaju samo ako jemac ili zalagodavac daju **pristanak** da odgovaraju i za novog dužnika.
 - *Napomena:* Pristanak jemca se smatra zaključenjem novog ugovora o jemstvu.

B) Ostala sporedna prava

- Sva ostala prava koja su vezana za potraživanje (a ne strogo za ličnost ili imovinu trećeg lica) **ne prestaju**.
- Opstaju: **ugovorna kazna, kapara, odustanica**.

C) Dospelje kamate (Specifičnost)

- Preuzimanje duga **ne podrazumeva** automatsko preuzimanje dospelih, a neisplaćenih kamata.
- Pravo na dospelje kamate je samostalno potraživanje, pa se njihovo preuzimanje mora **posebno ugovoriti**.

5. Prava i prigovori novog dužnika

- **Mogućnosti ispunjenja:** Preuzimalac ima ista prava kao stari dužnik (npr. da otplati dug pre roka, pravo izbora kod alternativnih obligacija).
- **Zastarelost:** Zaključenje ugovora o preuzimanju duga **ne prekida** rok zastarelosti potraživanja.

6. Odsustvo subrogacije

Kada preuzimalac isplati dug poveriocu:

- **Ne dolazi do personalne subrogacije** (ne stupa na mesto poverioca).
- **Obrazloženje:** Preuzimalac ispunjava **svoju sopstvenu obavezu** (jer je postao dužnik), a ne tuđu. Pređašnji dužnik se već oslobodio, pa nema prema kome da se vrši regres.

FORMA I PREDMET PREUZIMANJA DUGA

1. Forma ugovora o preuzimanju duga

A) Načelo neformalnosti (Opšte pravilo)

Ugovor o preuzimanju duga je **neformalan pravni posao**. Zakon ne zahteva posebnu formu ni za:

- Ugovor između dužnika i preuzimaoca.
- Pristanak poverioca.
- Obaveštenje poverioca o ugovoru.

Strane su slobodne da izaberu oblik u kojem izjavljuju svoju volju.

B) Teorija o paralelizmu formi (Izuzetak)

U domaćoj pravnoj teoriji postoji stav da, ako dug potiče iz **formalnog ugovora**, onda i preuzimanje tog duga mora pratiti istu formu.

- **Zahtev:** Traži se da ugovor o preuzimanju i pristanak poverioca budu u istoj formi koja je zakonom propisana za osnovni ugovor iz kojeg dug potiče.
- **Kritika i praksa:** Ako su poverilac i dužnik ugovorili posebnu formu za osnovni posao (a zakon je ne traži), nema opravdanog razloga insistirati na formi kod preuzimanja ako se poverilac saglasi sa neformalnim preuzimanjem.

2. Davanje pristanka poverioca

A) Načini izražavanja volje

Poverilac svoj pristanak može dati:

- **Izričito:** Pismenom ili usmenom izjavom.
- **Prećutno (Konkludentno):** Npr. primanjem ispunjenja od preuzimaoca bez ograde, ako je preuzimalac ispunio u svoje ime.

B) Rok i ćutanje

- Ako dužnik ili preuzimalac ostave rok poveriocu da se izjasni, a on ne odgovori – smatra se da je **odbio** da da pristanak.
- Poverilac može usloviti svoj pristanak time da stari dužnik ostane u obavezi kao jamac.

C) Specifičnost kod hipoteke (Sukob zakona – Pazi na ispitu!)

Postoje dva režima u zavisnosti od toga koji se zakon primenjuje (ZOO kao opšti ili Zakon o hipoteci kao specijalni zakon).

1. **Režim ZOO (Opšte pravilo - "Pretpostavljeni pristanak"):** Ako se preuzima dug obezbeđen hipotekom prilikom promene vlasnika nepokretnosti: Smatra se da je poverilac pristao ako na **pismeni poziv** otuđioca ne odgovori u roku od **3 meseca** (pod uslovom da je u pozivu upozoren, na ovu posledicu).

2. **Režim Zakona o hipoteci iz 2005. (Lex specialis - "Obavezna pismena forma"):** Ovaj zakon derogira ZOO u materiji hipoteke. Ugovor o preuzimanju duga obezbeđenog hipotekom proizvodi dejstvo **samo ako je hipotekarni poverilac dao pristanak u pismenom obliku**.

Zaključak za ispit: Kod hipoteke se danas zahteva izričit pismeni pristanak poverioca, čime je napušteno pravilo o prećutnom pristanku ćutanjem iz ZOO-a.

3. Predmet preuzimanja (Šta se može preuzeti?)

A) Opšte pravilo

Predmet preuzimanja načelno može biti **bilo koja obaveza** (dug).

B) Ograničenja (Šta se NE može preuzeti?)

Ne mogu se preuzeti obaveze čija se priroda protivi promeni ličnosti dužnika:

- **Lične obaveze (Intuitu personae):** Dugovanja gde je ličnost dužnika bitan element ili je cilj ustanove takav da ne trpi zamenu (npr. zakonska obaveza izdržavanja).
- **Nedopuštene obaveze:** Obaveze iz zabranjenih ugovora.
- **Sporedna prava (Samostalno):** Sporedna dugovanja se ne mogu preuzeti odvojeno od glavnog duga dokle god su sporedna (npr. ne može se preuzeti samo obaveza plaćanja zatezne kamate ili ugovorne kazne bez glavnog duga).

C) Izuzetak za dospelu sporednu potraživanja

Sporedna potraživanja postaju samostalna onog časa kada **dospeju** za naplatu. Tada se ona mogu samostalno preuzeti (odvojeno od glavnice).

- *Primeri:* Dospeli obroci izdržavanja, dospelu kamata, dospelu ugovorna kazna.

PRAVNA PRIRODA I PRIGOVORI KOD PREUZIMANJA DUGA

1. Pravna priroda: Apstraktnost posla

Ugovor o preuzimanju duga je **apstraktan dvostrani pravni posao raspolaganja**.

- **Značenje apstraktnosti:** Poverioca se ne tiče **kauza (razlog/osnov)** zbog koje je preuzimalac pristao da preuzme tuđi dug.
- **Odnos preuzimalac – stari dužnik:** To je interni odnos. Razlozi mogu biti različiti (npr. preuzimalac duguje novac starom dužniku, želi da mu učini poklon, ili kao u primeru miraza – otac preuzima dug verenika ćerke).
- **Dejstvo:** Čak i ako taj interni razlog otpadne (npr. brak se ne zaključi, ili se ispostavi da preuzimalac zapravo ne duguje starom dužniku), **preuzimanje duga ostaje punovažno prema poveriocu**.

◦ *Posledica:* Preuzimalac mora platiti poveriocu, a od starog dužnika može tražiti povraćaj samo po pravilima o **sticanju bez osnova**.

2. Sistem prigovora (Šta se može, a šta ne može istaći?)

Ovo je najvažniji deo za praktičnu primenu na ispitu. Prigovori se dele u tri grupe.

A) Prigovori koje preuzimalac MOŽE istaći poveriocu

1. Objektivni prigovori (Vezani za sam dug):

◦ Svi prigovori koji proističu iz **originalnog odnosa** između starog dužnika i poverioca (iz koga potiče dug).

◦ *Primeri:* Da je dug već isplaćen (ugašen), da je ugovor ništav, da ugovor nije ni zaključen, da je potraživanje zastarelo.

2. Lični prigovori preuzimaoca (Vezani za odnos Poverilac – Preuzimalac):

◦ Prigovori koje sam preuzimalac ima direktno prema poveriocu.

◦ *Primer:* **Kompenzacija (Prebijanje)** – preuzimalac može prebiti preuzeti dug sa nekim svojim potraživanjem koje on ima prema poveriocu.

◦ Prigovor da je sam ugovor o preuzimanju duga ništav ili poništen (npr. usled mane volje preuzimaoca).

B) Prigovori koje preuzimalac NE MOŽE istaći poveriocu

1. **Prigovori iz internog odnosa (Preuzimalac – Stari dužnik):**

◦ Zbog apstraktnosti posla, preuzimalac ne može reći poveriocu: "Neću da platim jer je moj ugovor sa starim dužnikom ništav" ili "Mislio sam da mu dugujem, ali ne dugujem".

2. **Prigovori vezani za ugovornu poziciju starog dužnika (Ključno za razlikovanje!):**

◦ Preuzimalac preuzima **dug**, ali ne stupa u **ugovorni odnos** (ne postaje ugovorna strana umesto dužnika u celosti).

◦ Zato **ne može** istaći:

▪ **Prigovor neispunjenog ugovora** (*Exceptio non adimpleti contractus*): Ne može reći "Neću platiti cenu jer nisi isporučio robu starom dužniku" – ovo pravo ostaje starom dužniku.

▪ **Pravo na raskid ili poništaj** originalnog ugovora zbog mana volje starog dužnika.

▪ **Kompenzaciju potraživanjem starog dužnika:** Ne može prebiti dug potraživanjem koje *stari dužnik* ima prema poveriocu (nedostaje uzajamnost).

3. Zastarelost (Specifičnost)

• **Nema prekida roka:** Zaključenje ugovora o preuzimanju duga samo po sebi **ne prekida** tok zastarelosti, niti se smatra priznanjem duga u smislu člana 387. ZOO.

• Vreme koje je teklo u korist prvobitnog dužnika nastavlja da teče i u korist preuzimaoca.

4. Primer za razumevanje (Case study za usmeni)

Slučaj: Zakupac preuzima dug zakupodavca (vlasnika stana) prema majstoru (preduzimaču) za renoviranje stana.

• **Šta zakupac (novi dužnik) MOŽE reći majstoru:** "Tvoje potraživanje prema vlasniku je zastarelo" ili "Ja tebi (majstore) sam pozajmio novac ranije, pa vršim prebijanje."

• **Šta zakupac NE MOŽE reći majstoru:** "Neću da platim jer mi zakupodavac nije popravio grejanje (iz ugovora o zakupu)" ili "Neću da platim jer ti nisi dobro okrečio stan (prigovor neispunjenja/manljivosti) – to mora da reši vlasnik stana."

146. PRISTUPANJE DUGU

1. Pojam i definicija

Pristupanje dugu je ugovor kojim **treće lice (pristupilac) stupa u obavezu pored dužnika**.

To je slučaj **eksterne kumulativne promene dužnika**:

• **Eksterna:** Jer nastaje ugovorom između poverioca i trećeg lica.

• **Kumulativna:** Jer se prvobitni dužnik **ne oslobađa** obaveze, već poverilac dobija još jednog, novog dužnika pored starog.

Ratio legis: Za razliku od preuzimanja duga (gde se dužnik menja), ovde se njegova pozicija ne pogoršava već samo "duplira", pa zakonodavac nije tražio njegovu saglasnost. Naš ZOO je, za razliku od nekih stranih prava (austrijsko), ovaj institut uredio isključivo kao kumulativan, a ne oslobađajući.

2. Bitni elementi i uslovi

Za nastanak punovažnog pristupanja dugu potrebno je:

- **Ugovor između Poverioca i Trećeg lica (Pristupioca):** Ovo su jedine ugovorne strane.
- **Odsustvo pristanka dužnika:** Za punovažnost ovog ugovora **nije potreban pristanak** prvobitnog dužnika. Poverilac ima pravo da sebi pribavi dodatnog dužnika radi sigurnosti naplate, bez pitanja starog dužnika.

3. Dejstva prema poveriocu

Pravna posledica je nastanak **solidarne odgovornosti**.

- **Pravo poverioca:** Može zahtevati ispunjenje cele obaveze od bilo koga (od starog dužnika ili pristupioca), po svom izboru.
- **Položaj pristupioca:** On duguje istu obavezu kao i glavni dužnik. Nema pravo na prigovor reda (*beneficium ordinis*) – ne može tražiti da poverilac prvo tuži starog dužnika.

4. Interni odnos i pravna priroda obaveze (Ključno za ispit!)

Ovo je deo gde studenti najčešće greše. Odnos Dužnik – Pristupilac je specifičan:

- **Samostalnost obaveze:** I dužnik i pristupilac duguju "**za sebe**", a ne za onog drugog. Obojica duguju u punom iznosu.
- **NEMA regresnog prava:** Samim činom isplate poverioca, pristupilac **ne stiče** pravo da traži povraćaj novca od starog dužnika.
 - Regres postoji **samo ako su ga posebno ugovorili** u svom internom odnosu.
- **NEMA subrogacije:** Kada pristupilac isplati dug, **ne dolazi do zakonske subrogacije** (ne stupa na mesto poverioca).
 - *Razlog:* On izvršava **svoju** obavezu prema poveriocu, a ne tuđu.

Napomena: Ugovor o pristupanju dugu je za prvobitnog dužnika *res inter alios acta* (stvar među drugima). On ne stvara pravnu vezu između dužnika i pristupioca.

5. Razgraničenje: Pristupanje dugu vs. Jemstvo

Iako su slični (treće lice odgovara za dug), razlike su suštinske:

Kriterijum	Pristupanje dugu	Jemstvo
Pravna priroda	Pristupilac duguje svoju obavezu (uz glavnog dužnika).	Jemac se obavezuje da ispuni tuđu obavezu.
Isplata	Isplatom se dug gasi (nema subrogacije).	Isplatom jemac stupa na mesto poverioca (personalna subrogacija).
Redosled	Uvek odgovara solidarno (nema prigovora reda).	Može biti supsidijarno (uživa <i>beneficium ordinis</i>).

6. Prestanak obaveze i akcesornost

Obaveza pristupioca deli sudbinu glavnog duga (akcesornost):

- **Ispunjenje:** Kada bilo ko (dužnik ili pristupilac) isplati poverioca, obaveza se gasi i **obojica se oslobađaju**.
- **Ništavost/Raskid:** Ako je ugovor iz kojeg potiče glavni dug ništav ili raskinut, gasi se i obaveza pristupioca jer nema pravnog osnova (naslova) kojem bi se "pristupilo".

KONVERZIJA PREUZIMANJA DUGA U PRISTUPANJE DUGU

1. Pojam i kontekst

Ovo je poseban slučaj nastanka **eksterne kumulativne promene dužnika**. Do njega dolazi kada propadne nameravano preuzimanje duga (koje je trebalo da oslobodi starog dužnika), pa se pravni posao po sili zakona **konvertuje** u pristupanje dugu.

2. Bitni elementi i uslovi za konverziju

Da bi došlo do ove konverzije, moraju se ispuniti kumulativni uslovi:

- **Postojanje ugovora:** Zaključen je ugovor o preuzimanju duga i poverilac je dao pristanak.
- **Stanje preuzimaoca (Objektivni uslov):** Preuzimalac je bio **prezadužen** u momentu kada je poverilac dao pristanak na preuzimanje.
- **Savesnost poverioca (Subjektivni uslov):** Poverilac **nije znao niti je morao znati** za tu prezaduženost.

3. Pravna priroda: Zašto dolazi do konverzije?

Iako stranke nisu postigle cilj oslobađanja starog dužnika, pravni posao se održava na snazi kroz drugi institut (pristupanje dugu) jer postoje elementi saglasnosti:

- **Preuzimalac:** Izrazio je volju da duguje stupanjem u ugovor.
- **Poverilac:** Izrazio je saglasnost da mu preuzimalac duguje davanjem pristanka.
- **Rezultat:** Izostaje samo **oslobađajući efekat** za starog dužnika (jer bi to oštetilo poverioca), ali opstaje obaveza novog dužnika.

Razgraničenje (Pazi na ispitu): U ovoj situaciji se preuzimanje duga **NE konvertuje u preuzimanje ispunjenja** (gde preuzimalac ne bi bio u odnosu sa poveriocem), već u **pristupanje dugu** (gde oba odgovaraju poveriocu).

4. Dejstva

- **Prvobitni dužnik:** **Ne oslobađa se obaveze**. On ostaje u obligacionom odnosu.
- **Preuzimalac:** Ne stupa *umesto* dužnika, već **pored** njega.
- **Pravo poverioca:** Poverilac stiče pravo da zahteva ispunjenje i od svog starog dužnika i neposredno od preuzimaoca (solidarna odgovornost).

PRIMANJE IMOVINSKE CELINE

1. Pojam i definicija

Primanje imovinske celine je zakonski oblik **pristupanja dugu** do kojeg dolazi kada lice na osnovu ugovora pribavi neku imovinsku celinu (npr. zanatsku radnju, preduzeće).

Ovo je slučaj **interne kumulativne promene dužnika**:

- **Interna:** Zasniva se na ugovoru između starog vlasnika (dužnika) i pribavioca, a ne na ugovoru sa poveriocem.

- **Kumulativna:** Prvobitni dužnik se ne oslobađa, već pribavilac stupa u obavezu **pored** njega.

Ratio legis: Cilj ovog instituta je sprečavanje zloupotreba, odnosno sprečavanje dužnika da izigra poverioce prenošenjem imovine na drugo lice (npr. osnivanjem novog društva na koje prenosi aktivu), ostavljajući poverioce bez mogućnosti naplate.

2. Bitni elementi (Šta je imovinska celina?)

Da bi došlo do primene člana 452 ZOO, predmet ugovora mora biti **imovinska celina**.

- **Definicija:** Skup prava i stvari koji su podvrgnuti jedinstvenom pravnom režimu i služe obavljanju određene delatnosti (npr. ugostiteljski objekat, teretana, zanatska radnja sa alatom i inventarom).

- **Pravni status:** Imovinska celina **nema pravni subjektivitet** (nije pravno lice), već je to posebna imovina u okviru opšte imovine jednog lica.

- **Način prenosa:** Prenosi se jednim pravnim poslom koji obuhvata ceo sistem prava, umesto pojedinačnim ugovorima za svaku stvar.

3. Dejstva i obim odgovornosti (Ključno za ispit!)

Pravna posledica prenosa imovinske celine nastupa **po sili zakona** (automatski). Poverilac stiče pravo da zahteva isplatu i od pribavioca.

A) Odgovornost PRIBAVIOCA (Novog vlasnika)

- **Osnov:** Odgovara za dugove koji se odnose na tu celinu, a koji su postojali u **času prenosa** (sticanja).

- **Solidarnost:** Odgovara **solidarno** sa otuđiocem.

- **Savesnost (Irrelevantna):** Odgovara **bez obzira na to da li je znao** za postojanje dugova.

- **LIMIT ODGOVORNOSTI (Pro viribus):**

- Odgovornost je **vrednosno ograničena** – odgovara samo **do visine vrednosti aktive** koju je primio.

- Nije predmetno ograničena (ne mora platiti baš iz te imovine), već odgovara svojom imovinom, ali samo do iznosa vrednosti primljene celine.

- **Imperativnost:** Ugovorno isključenje ove odgovornosti prema poveriocima **ne proizvodi pravno dejstvo**.

B) Odgovornost OTUĐIOCA (Starog vlasnika)

- **Ne oslobađa se:** Nastavlja da odgovara za dugove nastale pre otuđenja.

- **Obim:** Odgovara **neograničeno** (celokupnom svojom imovinom).

- **Vremenska granica:** Ne odgovara za dugove koji nastanu u poslovanju radnje **nakon** što ju je otuđio.

4. Primena u privrednom pravu (Distinkcija)

Ovaj institut je ključan kod **statusnih promena i prometa preduzeća**.

- **Prodaja preduzeća (Asset deal):** Kada se prodaje preduzeće kao skup stvari i prava, primenjuje se član 452 ZOO. Pribavilac odgovara za dugove solidarno, ali ograničeno do vrednosti imovine.
- **Prodaja udela/akcija (Share deal) – IZUZETAK:**
 - Kada neko kupi akcije ili udelež u privrednom društvu, **ne primenjuje se** ovaj institut.
 - *Razlog:* Identitet nosioca preduzeća (pravnog lica) se ne menja, očuvan je kontinuitet društva koje samo odgovara za svoje dugove.

147. PREUZIMANJE ISPUNJENJA

1. Pojam i definicija

Preuzimanje ispunjenja je ugovor između **dužnika i trećeg lica** kojim se treće lice obavezuje **dužniku** da će ispuniti njegovu obavezu prema poveriocu.

- **Ključna razlika:** Ovde **ne dolazi do promene dužnika** u obligacionom odnosu (nema promene na pasivnoj strani). Dužnik ostaje u obavezi prema poveriocu.

2. Pravna priroda

- **Pravni posao obvezivanja:** Iz ovog ugovora nastaje sasvim nova obaveza za treće lice, ali isključivo **prema dužniku**, a ne prema poveriocu.
- **Odnos prema drugim institutima:** Treće lice niti preuzima dug, niti pristupa dugu, već samo prihvata obavezu izvršenja radnje isplate.

3. Dejstva ugovora

A) Odnos Dužnik – Preuzimalac (Inter partes)

- Preuzimalac ima obavezu prema dužniku da o dospelosti namiri poveriočevo potraživanje.
- **Odgovornost za neispunjenje:** Ako preuzimalac ne isplati poverioca, pa dužnik mora sam da plati, dužnik ima pravo da od preuzimaoca zahteva **naknadu imovinske štete** po pravilima o ugovornoj odgovornosti.
- *Rok zastarelosti:* Zahtev za naknadu ove štete zastareva u **opštem roku od 10 godina**.

B) Odnos Poverilac – Preuzimalac

- **Nema direktnog prava:** Poverilac **ne stiče nikakvo pravo** prema preuzimaocu i ne može od njega zahtevati ispunjenje (jer nije strana u ugovoru).
- **Obaveza prijema:** Ipak, poverilac ima **zakonsku obavezu da primi ispunjenje** od trećeg lica.

◦ *Ratio:* Smatra se da preuzimalac ima **pravni interes** da ispuni tuđi dug kako bi izbegao sopstvenu odgovornost za štetu prema dužniku.

- **Odsustvo subrogacije:** Kada preuzimalac isplati poverioca, **ne dolazi do personalne subrogacije** (ne stupa na mesto poverioca).

C) Položaj Dužnika

- Obaveza prvobitnog dužnika se **ne gasi** samim zaključenjem ovog ugovora. On se oslobađa tek činom isplate poveriocu.

4. Nastanak putem konverzije (Preuzimanje duga vs. Preuzimanje ispunjenja)

Ugovor o preuzimanju ispunjenja često nastaje kao "rezervna opcija" neuspelog preuzimanja duga.

- **Slučaj:** Ako dužnik i treće lice zaključe ugovor o preuzimanju duga, a poverilac **uskrati pristanak**.

- **Konverzija:** Takav ugovor se ne gasi, već se modifikuju njegova pravna dejstva – on po sili zakona postaje **ugovor o preuzimanju ispunjenja**.

- **Posledica:** Nameravana zamena dužnika se ne dešava, ali ostaje obaveza trećeg lica prema dužniku da plati dug.

148. UPUĆIVANJE (ASIGNACIJA)

1. Pojam i definicija

Upućivanje (assignacija) je pravni posao kojim jedno lice, **uputilac (asignant)**:

1. Ovlašćuje drugo lice, **upućenika (assignata)**, da za njegov račun izvrši nešto određenom trećem licu, i

2. Ovlašćuje to treće lice, **primaoca uputa (assignatara)**, da to izvršenje primi u svoje ime.

Reč je o složenoj pravnoj operaciji u kojoj učestvuju tri subjekta i tri imovine.

2. Bitni elementi i struktura

Assignacija se sastoji od **dva uputa (naloga)** koja se odnose na istu činidbu (najčešće isplatu novca):

- **Nalog upućeniku:** Da izvrši činidbu u korist primaoca uputa, ali **za račun uputioca**.

- **Ovlašćenje primaocu uputa:** Da tu činidbu (isplatu) primi **u sopstveno ime**.

Napomena za ispit: Ključno je zapamtiti da primalac uputa prima isplatu u svoje ime, dok upućenik plaća za tuđ (uputiočev) račun.

3. Pravna priroda

- **Apstraktan posao:** Iz same assignacije se po pravilu ne vidi razlog (kauza) zbog kojeg se ona vrši (da li je u pitanju poklon, vraćanje duga ili zajam).

- **Razlika u odnosu na Delegaciju (Pazi na razliku!):**

- **Delegacija:** Nalog glasi na **obvezivanje** (upućenik se obavezuje primaocu).

- **Assignacija:** Nalog glasi na **ispunjenje (isplatu)**. Uputilac nalaže upućeniku da *izvrši* radnju, a ne nužno da se obaveže.

- *Ratio:* Romanska delegacija je podrazumevala gašenje jedne obaveze da bi nastala druga (novacija), dok je assignacija u našem pravu podesnija za promet jer ne gasi automatski stare veze.

4. Dejstva (Gašenje starih dugova)

Assignacija se najčešće koristi da bi se jednim potezom ugasili postojeći ("stariji") dugovi između učesnika.

A) Momenat gašenja duga (Najvažnije pravilo!) Ako assignacija služi gašenju duga, do gašenja dolazi **tek momentom ispunjenja (isplate)**, a ne momentom prihvatanja uputa.

- Stari dug ne prestaje kada upućenik prihvati uput, već tek kada stvarno plati primaocu uputa.

B) "Dvostruko gašenje" Jednom isplatom mogu se ugasiti dve obligacije istovremeno:

1. **Dug uputioca prema primaocu uputa:** Uputilac se oslobađa svog duga kada upućenik isplati primaoca.
2. **Dug upućenika prema uputiocu:** Ako je upućenik dugovao uputiocu, on se tom isplatom oslobađa svog duga prema uputiocu (u meri u kojoj je platio).

5. Forma

- **Neformalnost:** Asignacija nema zakonom propisanu konstitutivnu formu.
- **Dokazna snaga:** Iako nije obavezna, pisana forma je poželjna.
 - *Razlog:* Bez pisanog traga teško je dokazati da je upućenik platio "za račun uputioca". Sudovi pretpostavljaju da je neko platio za sopstveni račun ako se ne dokaže suprotno (postojanje uputa).

ODNOS IZMEĐU UPUTIOCA I UPUĆENIKA (ODNOS POKRIĆA)

1. Pojam i pravna priroda

Ovaj odnos se naziva **odnos pokrića**. Njegova suština je u nalogu koji uputilac (asignant) daje upućeniku (asignatu).

- **Definicija:** To je ovlašćenje kojim uputilac traži da upućenik izvrši određenu činidbu u korist trećeg lica (primaoca uputa), ali **za račun uputioca**.
- **Pravna priroda:** Reč je o **jednostranoj izjavi volje** uputioca.

2. Obaveza prihvatanja uputa (Da li upućenik mora da prihvati?)

Na ispitu je ključno razlikovati dve situacije, u zavisnosti od toga da li upućenik već duguje nešto uputiocu ili ne.

A) Ako upućenik **NIJE** dužnik uputioca (Nema pokrića)

- **Pravilo:** Upućenik je **slobodan da odbije uput**. Nije dužan da ga prihvati jer ne postoji prethodni dug.
- **Izuzetak:** Dužan je da prihvati samo ako je to ranije izričito **obećao**.
- **Motiv:** Ako prihvati (iako ne duguje), to se pravno kvalifikuje kao činjenje poklona uputiocu ili davanje zajma.

B) Ako je upućenik **DUŽNIK** uputioca (Postoji pokriće)

- **Pravilo:** Sama činjenica da duguje **ne znači automatski** da mora prihvatiti uput.
- **Izuzeci (Kada MORA prihvatiti?):**
 1. Ako je **obećao** prihvatanje.
 2. Ako mu ispunjenje uputa **nije teže** od ispunjenja njegove prvobitne obaveze prema uputiocu.

3. Dejstva ispunjenja (Gašenje duga)

Kada upućenik (koji je imao dug prema uputiocu) izvrši nalog i isplati primaoca uputa:

- On se **oslobađa svog duga prema uputiocu** u istoj meri.
- *Praktično:* Umesto da vrati dug uputiocu, on ga vraća tako što plaća uputiočevom poveriocu.

4. Opozivost uputa (Važno ispitno pitanje!)

- **Pravilo:** Ovlašćenje je **opozivo**. Uputilac može povući nalog sve dok upućenik ne izjavi da ga prihvata ili dok ga ne izvrši.
- **Imperativnost:** Ovo pravilo je strogo. Čak i ako u samom uputu piše da je "neopoziv", uputilac ga **može opozvati**.
 - *Napomena:* Eventualna odgovornost uputioca prema primaocu uputa zbog opoziva je drugo pitanje, ali prema upućeniku opoziv deluje.

5. Uticaj ličnih stanja (Smrt i poslovna sposobnost)

Upućivanje je specifično jer ne prestaje smrću aktera.

- Smrt uputioca, upućenika ili primaoca uputa, kao ni lišenje njihove poslovne sposobnosti, **nema uticaja** na važenje uputa.

ODNOS IZMEĐU UPUTIOCA I PRIMAOCA UPUTA (VALUTNI ODNOS)

1. Pojam i pravna priroda

Ovaj odnos se naziva **valutni odnos**.

- **Osnov:** Primalac uputa je po pravilu **poverilac uputioca** iz nekog ranijeg odnosa.
- **Cilj (Causa):** Asignacija najčešće služi tome da uputilac izmiri taj svoj stari dug prema primaocu uputa (ispunjenje obaveze).

2. Pristanak primaoca uputa

- **Nema obaveze prihvatanja:** Poverilac (primalac uputa) **nije dužan** da pristane na uput koji mu nudi dužnik (uputilac) radi ispunjenja obaveze.
- **Obaveza obaveštavanja:** Ako odbije uput, dužan je da o tome **odmah izvesti** uputioca.
 - *Sankcija:* U suprotnom, odgovara za imovinsku štetu zbog povrede zakonske dužnosti obaveštavanja.

3. Dejstvo na staru obavezu (Gašenje duga)

Ovo je ključno pitanje za ispit: *Kada prestaje dug uputioca prema primaocu uputa?*

- **Pravilo (Dejstvo ispunjenja):** Stara obaveza prestaje tek kada upućenik **izvrši činidbu** (plati), a ne kada primalac pristane na uput.
- **Izuzetak (Autonomija volje):** Strane mogu ugovoriti drugačije:
 - Da obaveza prestane samim pristankom primaoca na uput.
 - Ili da prestane kada upućenik izjavi da prihvata uput.

4. Transformacija obaveze (Supsidijarnost)

Kada primalac uputa pristane na uput, menja se položaj uputioca:

- On se premešta u drugi dužnički red i postaje **supsidijarni dužnik**.
- **Redosled naplate:** Primalac uputa može tražiti isplatu od uputioca **samo ako** od upućenika ne dobije blagovremeno ispunjenje.

5. Obaveze primaoca uputa (Diligentnost)

Da bi zadržao pravo da traži isplatu od uputioca, primalac uputa mora biti aktivan:

1. **Pozivanje na ispunjenje:** Dužan je da pozove upućenika da izvrši uput (da uputilac ne bi pao u docnju).

2. **Obaveštenje o odbijanju:** Ako upućenik odbije da plati, primalac mora **odmah** obavestiti uputioca.

◦ *Posledica propuštanja:* Odgovornost za štetu.

6. Opoziv i odustanak

• **Opoziv od strane uputioca:** Uputilac načelno može opozvati ovlašćenje dato primaocu.

◦ **Izuzetak:** Ne može ga opozvati ako je uput izdat radi ispunjenja duga prema primaocu ili uopšte **u interesu primaoca uputa**.

• **Odustanak primaoca:** Ako primalac uputa *nije* poverilac uputioca (nema valutnog odnosa), on može odustati od uputa čak i ako ga je već prihvatio, uz obavezu da o tome bez odlaganja obavesti uputioca.

ODNOS PRIMAOCA UPUTA I UPUĆENIKA

1. Uspostavljanje odnosa (Ključni momenat: Prihvatanje)

Samim izdavanjem uputa još uvek ne nastaje direktan odnos između primaoca uputa (asignatara) i upućenika (asignata).

• **Uslov:** Primalac uputa stiče pravo da zahteva ispunjenje neposredno od upućenika tek kada **upućenik izjavi da prihvata uput**.

• **Neopozivost:** Jednom data izjava o prihvatanju uputa (upućena primaocu) **ne može se opozvati**.

2. Pravna priroda odnosa (Nezavisnost/Apstraktnost)

Ovo je najvažnija teorijska karakteristika za ispit.

• Prihvatanjem nastaje **novi obligacioni odnos** između primaoca i upućenika.

• Taj odnos je **nezavisan (apstrahovan)** od osnovnih odnosa zbog kojih je asignacija izdata (nezavisan od *valutnog odnosa* i *odnosa pokrića*).

3. Sistem prigovora

Zbog nezavisnosti odnosa, zakon strogo ograničava prigovore koje upućenik može istaći primaocu uputa.

Upućenik **MOŽE** istaći samo:

• Prigovore koji se odnose na **punovažnost i sadržinu izjave o prihvatanju**.

• Prigovore koji se tiču **sadržine samog uputa**.

• **Lične prigovore** koje ima prema samom primaocu uputa (npr. prigovor prebijanja sopstvenog potraživanja koje ima prema primaocu).

Zaključak: Upućenik *ne može* istaći prigovore iz odnosa pokrića (koje ima prema uputiocu) niti prigovore iz valutnog odnosa.

4. Prenos uputa

• **Prenosivost:** Primalac može preneti uput na drugog (i pre prihvatanja), a taj drugi ga može preneti dalje.

- **Izuzetak:** Uput se ne može preneti ako je to u njemu zabranjeno (neprenosiv uput) ili ako to proizlazi iz posebnih okolnosti.

- **Dejstvo prihvatanja kod prenosa:**

- Ako upućenik prihvati uput, to važi prema svim budućim imaocima uputa.
- Ako upućenik izjavi prihvatanje **pribaviocu** (licu na koje je uput prenet), gubi pravo da ističe lične prigovore koje je imao prema prvobitnom primaocu uputa.

5. Zastarelost (Specifičan rok)

Potraživanje primaoca uputa prema upućeniku zastareva u kratkom roku.

- **Rok: Godinu dana.**

- **Početak roka:**

- Od isteka roka određenog za ispunjenje.
- Ako rok za ispunjenje nije određen: Od dana kada je upućenik prihvatio uput.
- *Specifičnost:* Ako je prihvatio pre nego što je primalac uopšte dobio uput, rok teče tek od kad uput bude dat primaocu.

POSEBNE VRSTE ASIGNACIJE

ZOO poznaje asignaciju u formi hartija od vrednosti.

A) Uput na donosioca

- **Forma:** Izdaje se u **pisanoj formi** i glasi na donosioca.
- **Pravna priroda:** Ima karakter **vrednosnog papira**.
- **Položaj:** Svaki imalac hartije (donosilac) ima položaj primaoca uputa prema upućeniku.

B) Uput po naredbi

- **Forma:** Pisani uput sa klauzulom "po naredbi".
- **Predmet:** Može glasiti na novac, hartije od vrednosti ili zamenljive stvari.
- **Uslov za upućenika:** Može se izdati samo ako je upućenik lice koje se bavi **privrednom delatnošću** i ako činidba ulazi u okvir te delatnosti.

1. POJAM OBLIGACIONOG PRAVA.....	1
2. FORMALNI IZVORI OBLIGACIONOG PRAVA U SRBIJI.....	2
3. POJAM PRAVNIH NAČELA.....	5
4. NAČELO AUTONOMIJE VOLJE.....	7
5. NAČELO SAVESNOSTI I POŠTENJA.....	8
6. NAČELO JEDNAKE VREDNOSTI UZAJAMNIH DAVANJA.....	9
7. NAČELO DUŽNOSTI ISPUNJENJA OBAVEZA.....	10
8. POJAM I PRAVNE OSOBINE OBLIGACIJE.....	11
OBLIGACIJA I OBLIGACIONI ODNOS.....	13
SUBJEKTI OBLIGACIJE.....	14
PREDMET OBLIGACIJE.....	15
DEJSTVO OBLIGACIJE.....	16
RELATIVAN KARAKTER OBLIGACIJE.....	18
PRAVNA ZAŠTITA OBLIGACIJE.....	19
IZVORI OBLIGACIJA.....	20
9. POSLOVNE I NEPOSLOVNE OBLIGACIJE.....	21
10. POZITIVNE I NEGATIVNE OBLIGACIJE.....	22
11. TRENUTNE I TRAJNE OBLIGACIJE.....	23
12. LIČNE I NELIČNE OBLIGACIJE.....	24
13. CIVILNE I NATURALNE (PRIRODNE) OBLIGACIJE.....	26
14. OBLIGACIJE CILJA (REZULTATA) I OBLIGACIJE SREDSTVA.....	27
15. NOVČANE I NENOVČANE OBLIGACIJE.....	28
NOVČANE OBLIGACIJE.....	28
NENOVČANE OBLIGACIJE.....	29
PRAVNA PRIRODA NOVČANIH OBLIGACIJA.....	30
NAČELO MONETARNOG NOMINALIZMA.....	30
ZATEZNA KAMATA.....	31
UGOVORNA KAMATA.....	32
MESTO ISPUNJENJA.....	33
VREME ISPUNJENJA.....	34
OSTALE RAZLIKE.....	34
16. INDIVIDUALNE I GENERIČNE OBLIGACIJE.....	34
17. DELJIVE I NEDELJIVE OBLIGACIJE.....	36
18. PODELJENE I SOLIDARNE OBLIGACIJE.....	37
PODELJENE OBLIGACIJE.....	37
SOLIDARNE OBLIGACIJE.....	38
ZAKONSKE PRETPOSTAVKE.....	39
19. ZAKONSKI REŽIM PASIVNIH SOLIDARNIH OBLIGACIJA.....	39
20. ZAKONSKI REŽIM AKTIVNIH SOLIDARNIH OBLIGACIJA.....	41
21. KUMULATIVNE, ALTERNATIVNE I FAKULTATIVNE OBLIGACIJE.....	42
KUMULATIVNE OBLIGACIJE.....	42

ALTERNATIVNE OBLIGACIJE.....	43
FAKULTATIVNE OBLIGACIJE.....	45
22. POJAM UGOVORA.....	46
23. IMENOVANI I NEIMENOVANI UGOVORI.....	48
24. FORMALNI I NEFORMALNI UGOVORI.....	49
25. UGOVORI OBVEZIVANJA I UGOVORI RASPOLAGANJA.....	50
26. JEDNOSTRANO-OBAVEZNI I DVOSTRANO-OBAVEZNI UGOVORI.....	51
27. TERETNI I DOBROČINI UGOVORI.....	53
28. UGOVORI S TRENUTNIM IZVRŠENJEM I UGOVORI S TRAJNIM IZVRŠENJEM.....	54
29. KOMUTATIVNI I ALEATORNI UGOVORI.....	55
30. UGOVORI ZAKLJUČENI S OBZIROM ILI BEZ OBZIRA NA LIČNA SVOJSTVA UGOVORNIKA.....	57
31. KAUZALNI I APSTRAKTNI UGOVORI.....	58
32. OPŠTI USLOVI ZA ZAKLJUČENJE UGOVORA (PREGLED).....	59
33. SPOSOBNOST UGOVARANJA.....	61
POSLOVNA SPOSOBNOST MALOLETNIKA.....	61
PUNOLETNA LICA LIŠENA POSLOVNE SPOSOBNOSTI.....	63
UGOVORI POSLOVNO NESPOSOBNIH LICA.....	64
POSLOVNA SPOSOBNOST PRAVNIH LICA.....	65
34. ZASTUPANJE.....	66
OSNOV OVLAŠĆENJA ZA ZASTUPANJE.....	67
PUNOMOĆJE.....	69
35. SAGLASNOST IZJAVLJENIH VOLJA (POJAM I OBIM).....	70
36. SAGLASNOST TREĆEG LICA ZA ZAKLJUČENJE UGOVORA.....	71
37. PREDUGOVORNA FAZA (PREGOVORI) I PREDUGOVORNA ODGOVORNOST.....	73
PREDUGOVORNA FAZA (PREGOVORI).....	73
PREDUGOVORNA ODGOVORNOST.....	74
38. ODSUSTVO PREGOVORA (UGOVORI PO PRISTUPU).....	75
Ugovori po pristupu (Adhezioni ugovori).....	76
Opšti uslovi poslovanja (Pojam i Pravna priroda).....	77
39. PREDUGOVOR.....	78
Dejstvo predugovora i rokovi.....	79
Mehanizam prinudnog izvršenja.....	80
40. PONUDA (PRAVNO DEJSTVO I OPOZIVOST).....	81
NAMERAVANO PRAVNO DEJSTVO PONUDE.....	82
OPOZIVOST PONUDE U SRPSKOM PRAVU.....	83
POVLAČENJE I OPOZIV PONUDE.....	84
PRAVNO DEJSTVO OPOZIVA NEOPOZIVE PONUDE.....	85
41. USLOVI ZA PUNOVAŽNOST PONUDE (BITNI ELEMENTI UGOVORA, NAMERA ZAKLJUČENJA, FORMA).....	86

BITNI ELEMENTI BUDUĆEG UGOVORA.....	86
NAMERA ZAKLJUČENJA UGOVORA (ANIMUS CONTRAHENDI).....	87
PARALELIZAM FORMI.....	88
42. NAČIN NA KOJI PONUDILAC IZJAVLJUJE VOLJU.....	89
43. IZLAGANJE ROBE S OZNAČENJEM CENE.....	90
44. OPŠTA PONUDA (PONUDA JAVNOSTI).....	91
45. POZIV NA PONUDU.....	92
46. PRIHVAT PONUDE.....	93
Načini prihvatanja ponude.....	94
47. VREME I MESTO ZAKLJUČENJA UGOVORA.....	95
48. POJAM MANE VOLJE.....	96
49. ZABLUDA (BITNA ZABLUDA I NESPORAZUM).....	97
BITNA ZABLUDA.....	98
Zakonski slučajevi bitne zablude.....	99
Zabluda vs. Odgovornost za materijalne nedostatke.....	100
Posledice bitne zablude.....	100
NESPORAZUM.....	101
50. PREVARA.....	102
PRAVNE POSLEDICE PREVARE.....	103
51. PRETNJA I FIZIČKA PRINUDA.....	105
PRETNJA.....	105
FIZIČKA PRINUDA.....	106
52. POJAM PREDMETA UGOVORA (PREDMET UGOVORA, PREDMET OBAVEZE, SADRŽINA UGOVORA).....	107
PREDMET UGOVORNE OBAVEZE.....	108
PREDMET UGOVORA.....	109
SADRŽINA UGOVORA.....	110
53. OSOBINE PREDMETA UGOVORNE OBAVEZE (MOGUĆ; DOPUŠTEN; ODREĐEN ILI ODREĐIV).....	111
MOGUĆNOST PREDMETA OBAVEZE.....	113
ODREĐENOST ILI ODREĐIVOST PREDMETA.....	114
DOPUŠTENOST PREDMETA UGOVORNE OBAVEZE.....	115
54. POJAM OSNOVA (KAUZE) UGOVORNE OBAVEZE.....	117
55. KAUZA U SAVREMENOM SRPSKOM PRAVU.....	118
PRAVNI ZNAČAJ KAUZE.....	121
56. POJAM FORME UGOVORA.....	122
57. POJAVNI OBLICI FORME (USMENA, REALNA, PISMENA I ELEKTRONSKA). 123	
USMENA FORMA.....	123
REALNA FORMA UGOVORA.....	124
OBIČNA PISMENA FORMA.....	125
KVALIFIKOVANA PISMENA FORMA.....	126

Forma javno overene isprave (legalizacija).....	126
Forma javno potvrđene isprave (solemnizacija).....	128
Forma javno sastavljene isprave (javnobeležnički zapis).....	129
ELEKTRONSKA FORMA UGOVORA.....	130
58. SVRHA FORME.....	131
59. ZAKONSKA I UGOVORENA FORMA.....	132
ZAKONSKA FORMA UGOVORA.....	132
UGOVORENA FORMA.....	134
60. PRAVNI ZNAČAJ FORME (KONSTITUTIVNA FORMA, DOKAZNA FORMA I FORMA KAO PROST DOKAZ).....	135
KONSTITUTIVNA (BITNA) FORMA (Forma ad solemnitatem).....	136
DOKAZNA FORMA (FORMA AD PROBATIONEM).....	137
FORMA KAO PROST DOKAZ.....	138
61. PARALELIZAM FORMI.....	139
62. POJAM I VRSTE TUMAČENJA UGOVORA.....	140
63. ZAKONSKA PRAVILA O TUMAČENJU UGOVORA.....	141
64. DEJSTVO UGOVORA MEĐU UGOVORNICIMA.....	142
65. POSEBNA DEJSTVA DVOSTRANIH UGOVORA (PREGLED).....	143
66. PRIGOVOR NEISPUNJENJA UGOVORA.....	145
67. ODGOVORNOST ZA MATERIJALNE NEDOSTATKE ISPUNJENJA.....	146
PRAVNE POSLEDICE POSTOJANJA MATERIJALNOG NEDOSTATKA.....	148
ODGOVORNOST ZA SAOBRAZNOST.....	150
68. GARANCIJA ZA ISPRAVNO FUNKCIONISANJE PRODATE STVARI.....	152
69. ODGOVORNOST ZA PRAVNE NEDOSTATKE ISPUNJENJA.....	153
VRSTE EVIKCIJE.....	154
USLOVI ODGOVORNOSTI ZA PRAVNE NEDOSTATKE.....	156
PRAVNE POSLEDICE EVIKCIJE.....	157
NEMOGUĆNOST DA SE OSTVARI SVRHA UGOVORA.....	158
UGOVORNA MODIFIKACIJA ODGOVORNOSTI ZA PRAVNE NEDOSTATKE...	159
GUBITAK PRAVA.....	160
OBAVEZA PRODAVCA DA SAM NE UZNEMIRAVA KUPCA.....	161
PRODAJA TUĐE STVARI.....	162
70. NEMOGUĆNOST ISPUNJENJA UGOVORNE OBAVEZE.....	163
PRAVNE POSLEDICE NEMOGUĆNOSTI ISPUNJENJA.....	164
UTICAJ NAKNADNE NEMOGUĆNOSTI NA DVOSTRANO OBAVEZNE UGOVORE.....	165
NEMOGUĆNOST ISPUNJENJA BEZ KRIVICE STRANA.....	166
NEMOGUĆNOST ISPUNJENJA ZA KOJU ODGOVARA DRUGA STRANA (POVERILAC).....	167
71. RASKIDANJE ILI IZMENA UGOVORA ZBOG PROMENJENIH OKOLNOSTI (U SISTEMU ZOO).....	168
PRAVILA ZOO O PROMENJENIM OKOLNOSTIMA.....	169

PRAVNE POSLEDICE PROMENJENIH OKOLNOSTI U SISTEMU ZOO.....	170
DISPOZITIVNOST ZAKONSKOG REŽIMA.....	172
POSEBNA ZAKONSKA PRAVILA O PROMENJENIM OKOLNOSTIMA.....	172
72. PREKOMERNO OŠTEĆENJE.....	173
Uslovi i dejstva.....	175
73. ZELENAAŠKI UGOVOR.....	177
74. UGOVOR U KORIST TREĆEG LICA.....	179
UGOVOR O ISPUNJENJU TREĆEM LICU.....	182
OSLOBAĐAJUĆI (LIBERATORNI) UGOVOR U KORIST TREĆEG LICA.....	183
UGOVOR O ZAŠTITI TREĆIH LICA.....	184
75. OBEĆANJE RADNJE TREĆEG LICA.....	185
OBEĆANJE SOPSTVENOG ZALAGANJA.....	186
76. PRESTANAK UGOVORA (PREGLED).....	188
NAČINI PRESTANKA UGOVORA.....	188
77. SPORAZUMNI RASKID.....	190
Dejstva sporazumnog raskida.....	192
Kada sporazumni raskid NIJE moguć.....	193
78. RASKIDANJE UGOVORA ZBOG NEISPUNJENJA (PO PRAVILIMA ZOO)...	193
Neispunjenje ugovorne obaveze.....	194
Poverilac mora biti veran ugovoru.....	195
Izjava o raskidu.....	195
Naknadni rok.....	196
PRAVNE POSLEDICE RASKIDA ZBOG NEISPUNJENJA.....	197
79. NEPOSTOJEĆI UGOVORI.....	199
NEOZBILJNA IZJAVA VOLJE.....	200
PRIVIDNI UGOVORI.....	201
80. NIŠTAVI UGOVORI (POJAM, RAZLOZI I PRAVNE POSLEDICE, DELIMIČNA NIŠTAVOST).....	202
PRAVNE POSLEDICE NIŠTAVOSTI UGOVORA.....	204
NAKNADNO OSNAŽENJE NIŠTAVIH UGOVORA.....	205
DELIMIČNA NIŠTAVOST UGOVORA.....	206
KONVERZIJA NIŠTAVOG UGOVORA.....	207
81. RUŠLJIVI UGOVORI (POJAM I RAZLOZI, PRAVNE POSLEDICE PONIŠTENJA).....	208
PRAVO NA PONIŠTAJ.....	210
PRAVNE POSLEDICE PONIŠTENJA UGOVORA.....	211
82. POJAM, VRSTE I SVRHA VANUGOVORNE ODGOVORNOSTI.....	212
OSNOV ODGOVORNOSTI.....	213
PREDUGOVORNA, UGOVORNA I VANUGOVORNA ODGOVORNOST.....	214
USLOVI ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU.....	216
SVRHA ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU.....	217

NAČELO INTEGRALNE (POTPUNE) NAKNADE.....	218
OPŠTI GRAĐANSKOPRAVNI DELIKT.....	219
ODNOS GRAĐANSKOPRAVNE I KRIVIČNOPRAVNE ODGOVORNOSTI.....	220
SEKTORSKA PRAVILA O VANUGOVORNOJ ODGOVORNOSTI.....	221
VRSTE VANUGOVORNE ODGOVORNOSTI.....	222
83. SUBJEKTIVNA ODGOVORNOST ZA ŠTETU (POJAM, OSNOV, USLOVI, OSLOBOĐENJE).....	223
84. POJAM I VRSTE IMOVINSKE ŠTETE U SRPSKOM PRAVU.....	226
STVARNA ŠTETA.....	226
IZMAKLA KORIST.....	227
PREDVIDLJIVA I NEPREDVIDLJIVA MATERIJALNA ŠTETA.....	228
POZITIVNI I NEGATIVNI UGOVORNI INTERES.....	229
85. POJAM I VRSTE NEIMOVINSKE ŠTETE U SRPSKOM PRAVU.....	230
NASLEDIVOST PRAVA NA NAKNADU NEIMOVINSKE ŠTETE.....	233
PRAVO PRAVNOG LICA NA NAKNADU NEIMOVINSKE ŠTETE.....	234
BUDUĆA NEIMOVINSKA (MORALNA) ŠTETA.....	234
POSREDNA I NEPOSREDNA ŠTETA.....	235
86. UZROČNOST (POJAM I TEORIJA ADEKVATNE UZROČNOSTI).....	235
TEORIJA ADEKVATNE UZROČNOSTI.....	236
OSTALE TEORIJE O UZROČNOSTI.....	237
87. KRIVICA (POJAM, MERILO, PRETPOSTAVKA I VRSTE).....	239
MERILO KRIVICE.....	239
PROFESIONALNA KRIVICA.....	240
STEPENOVANJE KRIVICE.....	241
NAMERA KAO SOCIJALNI FAKT.....	242
PRETPOSTAVKA KRIVICE.....	243
PROTIVPRAVNOST I KRIVICA.....	244
88. SPOSOBNOST ZA RASUĐIVANJE KAO PREDUSLOV KRIVICE FIZIČKOG LICA.....	245
89. POJAM, POREKLO I VRSTE ODGOVORNOSTI ZA DRUGOG.....	247
90. ODGOVORNOST ZA MALOLETNIKE.....	248
Odgovornost drugih lica za maloletnika (škole, vrtići, staratelji).....	250
Odgovornost po osnovu pravičnosti.....	251
91. ODGOVORNOST STARALACA ZA ŠTIĆENIKE.....	252
92. ODGOVORNOST POSLODAVCA ZA ZAPOSLENOG.....	253
USLOVI ZA ZASNIVANJE ODGOVORNOSTI POSLODAVCA.....	254
93. ODGOVORNOST PRAVNOG LICA ZA NJEGOVE ORGANE.....	256
OSNOV ODGOVORNOSTI PRAVNOG LICA ZA ŠTETU KOJU PRIČINI NJEGOV ORGAN.....	258
94. ODGOVORNOSTI PO OSNOVU PRAVIČNOSTI.....	259
95. OBJEKTIVNA ODGOVORNOST ZA ŠTETU (POJAM, POREKLO I OPŠTA NORMA).....	260

OPŠTA NORMA O OBJEKTIVNOJ ODGOVORNOSTI.....	261
96. ODGOVORNOST ZA OPASNU STVAR ILI OPASNU DELATNOST.....	262
OPASNA STVAR.....	263
OPASNA DELATNOST.....	264
IMALAC OPASNE STVARI.....	265
PROTIVPRAVNO ODUZIMANJE OPASNE STVARI OD IMAOCA.....	266
PREDAJA OPASNE STVARI TREĆEM LICU.....	267
LICE KOJE SE BAVI OPASNOM DELATNOŠĆU.....	268
OSNOV I USLOVI ODGOVORNOSTI.....	269
PRETPOSTAVKA UZROČNOSTI.....	270
97. OSLOBAĐAJUĆI RAZLOZI.....	271
VIŠA SILA.....	272
LJUDSKA RADNJA KAO VIŠA SILA.....	274
TUĐI DELIMIČAN DOPRINOS NASTANKU ŠTETE.....	275
98. ODGOVORNOST PROIZVOĐAČA STVARI S NEDOSTATKOM.....	276
POSEBNA PRAVILA POTROŠAČKOG PRAVA O ODGOVORNOSTI PROIZVOĐAČA.....	277
99. ODGOVORNOST ZA ŠTETU OD MOTORNOG VOZILA.....	279
ODGOVORNOST ZA SUDAR MOTORNIH VOZILA U POKRETU.....	280
OBAVEZNO OSIGURANJE OD ODGOVORNOSTI.....	281
100. ODGOVORNOST ZA ŠTETU OD ŽIVOTINJE.....	282
ODGOVORNOST ZA ŠTETU KOJU PRIČINI ŽIVOTINJA.....	283
ODGOVORNOST ZA ŠTETU KOJU PRIČINI ŽIVOTINJA KOJA NEMA VLASNIKA 284	
ŽIVOTINJA KAO INSTRUMENT ŠTETE.....	284
ŠTETA NA ŽIVOTINJI I ŠTETA POVODOM POVREDE ŽIVOTINJE.....	285
ŽIVOTINJA KAO TITULAR PRAVOM ZAŠTIĆENOG NEIMOVINSKOG INTERESA.....	286
101. ODGOVORNOST ZA ŠTETU OD GRAĐEVINE.....	287
GRAĐEVINA KAO OPASNA STVAR.....	288
102. ODGOVORNOST ZA AKTE JAVNOG POLITIČKI MOTIVISANOG NASILJA..	290
103. ODGOVORNOST ORGANIZATORA PRIREDBE.....	291
104. ODGOVORNOST ZBOG USKRAĆIVANJA NEOPHODNE POMOĆI.....	293
105. ODGOVORNOST U VEZI S OBAVEZOM ZAKLJUČENJA UGOVORA.....	294
106. ODGOVORNOST U VEZI S VRŠENJEM POSLOVA OD OPŠTEG INTERESA....	295
107. ZAHTEV DA SE UKLONI OPASNOST ŠTETE.....	297
108. ISKLJUČENJE ODGOVORNOSTI.....	298
NUŽNA ODBRANA.....	298
STANJE NUŽDE.....	299
OTKLANJANJE ŠTETE OD DRUGOGA.....	300

DOZVOLJENA SAMOPOMOĆ.....	300
PRISTANAK OŠTEĆENIKA.....	300
109. ODGOVORNOST VIŠE LICA ZA ISTU ŠTETU.....	301
110. NAKNADA IMOVINSKE ŠTETE.....	302
POSEBNA PRAVILA O NAKNADI IMOVINSKE ŠTETE U SLUČAJU SMRTI, TELESNE POVREDE ILI OŠTEĆENJA ZDRAVLJA.....	303
POSEBNA PRAVILA O NAKNADI IMOVINSKE ŠTETE U SLUČAJU POVREDE ČASTI I ŠIRENJA NEISTINITIH NAVODA.....	305
OBIM NAKNADE IMOVINSKE ŠTETE.....	306
111. NAKNADA NEIMOVINSKE ŠTETE.....	307
112. STICANJE BEZ OSNOVA (U SISTEMU ZOO).....	309
USLOVI ZA STICANJE BEZ OSNOVA.....	310
SADRŽINA OBAVEZE IZ STICANJA BEZ OSNOVA.....	311
ISPLATA NEDUGOVANOG.....	313
VERZIJA.....	315
VINDIKACIJA I KONDIKCIJA.....	316
113. POSLOVODSTVO BEZ NALOGA (U SISTEMU ZOO).....	318
Dejstva i pravne posledice posloводства bez naloga.....	319
VRSTE POSLOVODSTVA BEZ NALOGA.....	320
114. JEDNOSTRANA IZJAVA VOLJE KAO IZVOR PRAVNE OBAVEZE.....	321
NEOPOZIVA PONUDA KAO IZVOR OBLIGACIJA.....	323
115. JAVNO OBEĆANJE NAGRADE.....	324
KONKURS.....	325
ZAKLJUČENJE UGOVORA JAVNIM NADMETANJEM.....	326
116. PRAVO POVERIOCA DA ZAHTEVA ISPUNJENJE OBAVEZE.....	327
OBLIGACIONOPRAVNI ZAHTEV.....	328
STANDARDI PONAŠANJA.....	328
117. ODGOVORNOST ZA ŠTETU PRIČINJENU POVREDOM OBAVEZE (UGOVORNA ODGOVORNOST).....	329
USLOVI ZA ZASNIVANJE UGOVORNE ODGOVORNOSTI.....	330
KONKURENCIJA UGOVORNE I VANUGOVORNE ODGOVORNOSTI.....	331
OSNOV UGOVORNE ODGOVORNOSTI.....	332
ODGOVORNOST KOD OBAVEZA SREDSTVA I OBAVEZA REZULTATA.....	333
OBIM UGOVORNE ODGOVORNOSTI.....	334
PREDVIDLJIVOST ŠTETE.....	335
UGOVORNA ODGOVORNOST ZA NEIMOVINSKU ŠTETU.....	336
118. ODGOVORNOST ZA POVREDU DUŽNOSTI OBAVEŠTAVANJA.....	337
IZVOR DUŽNOSTI OBAVEŠTAVANJA.....	338
POSTOJANJE OPŠTE DUŽNOSTI OBAVEŠTAVANJA.....	340
PRAVNE POSLEDICE POVREDE DUŽNOSTI OBAVEŠTAVANJA.....	341
119. PROŠIRENJE UGOVORNE ODGOVORNOSTI.....	342
120. OGRANIČENJE I ISKLJUČENJE UGOVORNE ODGOVORNOSTI.....	343

121. POJAM I SVRHA ZASTARELOSTI.....	344
122. OPŠTA PRAVILA O ZASTARELOSTI U NAŠEM PRAVU.....	346
DEJSTVO ZASTARELOSTI I ISPUNJENJE ZASTARELE OBAVEZE.....	347
VREME POTREBNO ZA ZASTARELOST.....	348
ZASTOJ ZASTAREVANJA.....	349
PREKID ZASTAREVANJA.....	350
123. PREKLUZIJA I FATALNO OROČENJE.....	352
124. POJAM I VRSTE DOCNJE.....	353
125. DUŽNIČKA DOCNJA.....	354
USLOVI ZA NASTUPANJE DUŽNIČKE DOCNJE.....	355
PRAVNE POSLEDICE DUŽNIČKE DOCNJE.....	356
PRESTANAK DUŽNIČKE DOCNJE.....	357
126. POVERILAČKA DOCNJA.....	358
POSLEDICE I PRESTANAK POVERILAČKE DOCNJE.....	360
127. POBIJANJE DUŽNIKOVIH PRAVNIH RADNJI U SISTEMU ZOO.....	361
POBIJANJE VAN STEČAJA.....	362
USLOVI I PRAVNA DEJSTVA POBIJANJA.....	364
128. POJAM I VRSTE OBEZBEĐENJA OBLIGACIJA.....	365
129. JEMSTVO.....	367
UGOVOR O JEMSTVU.....	368
RAZLIKOVANJE JEMSTVA OD SRODNIH INSTITUTA.....	369
PREDMET JEMČEVE OBAVEZE.....	370
PRAVNE OSOBINE JEMSTVA.....	371
OBIM JEMČEVE ODGOVORNOSTI.....	372
ODNOS POVERIOCA I JEMCA.....	373
ODNOS JEMCA I DUŽNIKA.....	375
PRESTANAK I ZASTAREVANJE JEMSTVA.....	376
130. UGOVORNA KAZNA.....	377
SPORAZUM O UGOVORNOJ KAZNI.....	378
VRSTE UGOVORNE KAZNE I PRAVA POVERIOCA.....	379
ODNOS UGOVORNE KAZNE I NAKNADE ŠTETE.....	380
SUDSKA KONTROLA VISINE KAZNE.....	381
FUNKCIJE UGOVORNE KAZNE I SLIČNI INSTITUTI.....	381
131. ODUSTANICA.....	383
ODUSTANICA U SISTEMU ZOO.....	383
RAZLIKOVANJE ODUSTANICE OD DRUGIH INSTITUTA I KAPARA KAO ODUSTANICA.....	385
132. KAPARA.....	386
DEJSTVA KAPARE I KAPARA KAO ODUSTANICA.....	387
133. KAUCIJA.....	388
134. PRESTANAK OBLIGACIJE ISPUNJENJEM.....	390

SUBJEKTI ISPLATE.....	391
ISPUNJENJE SA SUBROGACIJOM.....	393
PREDMET ISPUNJENJA.....	394
ZAMENA ISPUNJENJA (DATIO IN SOLUTUM).....	395
PREDAJA RADI PRODAJE (DATIO SOLVENDI CAUSA).....	396
PREDMET ISPUNJENJA NOVČANE OBAVEZE.....	397
URAČUNAVANJE ISPUNJENJA (IMPUTACIJA).....	398
DOKAZIVANJE DA JE OBAVEZA ISPUNJENA.....	399
MESTO ISPUNJENJA.....	400
VREME ISPUNJENJA.....	401
POLAGANJE DUGOVANE STVARI KOD SUDA.....	403
135. PREBIJANJE (KOMPENZACIJA).....	404
ZAKONSKA KOMPENZACIJA.....	405
OSOBI NE POTRAŽIVANJA KOD ZAKONSKE KOMPENZACIJE.....	406
IZJAVA O PREBIJANJU.....	408
ZABRANA PREBIJANJA (ISKLUČENJE).....	409
UGOVORNA KOMPENZACIJA.....	409
SUDSKA KOMPENZACIJA.....	410
136. OTPUŠTANJE DUGA.....	411
137. PRENOV (NOVACIJA): POJAM I OBJEKTIVNA NOVACIJA.....	413
OBJEKTIVNA NOVACIJA (PRENOV).....	414
138. SJEDINJENJE (KONFUZIJA).....	415
139. NEMOGUĆNOST ISPUNJENJA OBAVEZE.....	417
140. PROTEK VREMENA I OTKAZ, SMRT.....	419
PRESTANAK OBAVEZE PROTEKOM VREMENA.....	419
PRESTANAK UGOVORA OTKAZOM.....	420
SMRT KAO NAČIN PRESTANKA OBAVEZA.....	421
141. POJAM, SVRHA I VRSTE PROMENE SUBJEKATA.....	423
142. USTUPANJE UGOVORA.....	424
143. USTUPANJE POTRAŽIVANJA UGOVOROM (CESIJA).....	426
PREDMET CESIJE.....	427
DEJSTVA CESIJE I ODGOVORNOST ZA USTUPLJENO POTRAŽIVANJE.....	428
144. POSEBNE VRSTE UGOVORNE CESIJE.....	429
145. PREUZIMANJE DUGA.....	431
PRAVNO DEJSTVO UGOVORA O PREUZIMANJU DUGA.....	432
FORMA I PREDMET PREUZIMANJA DUGA.....	434
PRAVNA PRIRODA I PRIGOVORI KOD PREUZIMANJA DUGA.....	435
146. PRISTUPANJE DUGU.....	436
KONVERZIJA PREUZIMANJA DUGA U PRISTUPANJE DUGU.....	438
PRIMANJE IMOVINSKE CELINE.....	439
147. PREUZIMANJE ISPUNJENJA.....	440

148. UPUĆIVANJE (ASIGNACIJA).....	441
ODNOS IZMEĐU UPUTIOCA I UPUĆENIKA (ODNOS POKRIĆA).....	442
ODNOS IZMEĐU UPUTIOCA I PRIMAOCA UPUTA (VALUTNI ODNOS).....	443
ODNOS PRIMAOCA UPUTA I UPUĆENIKA.....	444
POSEBNE VRSTE ASIGNACIJE.....	445